

UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE

CORPUS PHILOSOPHORUM MEDII ÆVI
SCRIPTA SPIRITUALIA II

MODERANTE
ANSCHARIO EMM. MUNDÓ

ARNALDI DE VILLANOVA
TRACTATUS OCTO
IN GRÆCUM SERMONEM VERSI

(PETROPOLITANUS GRÆCUS 113)

NUNC PRIMUM EDITI
CURA ET STUDIO
IOANNIS NADAL ET CAÑELLAS

GRÆCITATEM TEXTUS RECENSENTE
DIONISIO BENETOS
UNIVERSITATIS ATHENIENSIS DOCTORE

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BARCINONE MMII

ARNALDI DE VILLANOVA TRACTATUS OCTO
IN GRÆCUM SERMONEM VERSI
(PETROPOLITANUS GRÆCUS 113)

This One

LFNB-HJF-KH5L

UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE

CORPUS PHILOSOPHORUM MEDII ÆVI
SCRIPTA SPIRITUALIA II

MODERANTE
ANSCHARIO EMM. MUNDÓ

ARNALDI DE VILLANOVA
TRACTATUS OCTO
IN GRÆCUM SERMONEM VERSI

(PETROPOLITANUS GRÆCUS 113)

NUNC PRIMUM EDITI
CURA ET STUDIO
IOANNIS NADAL ET CAÑELLAS

GRÆCITATEM TEXTUS RECENSENTE
DIONISIO BENETOS
UNIVERSITATIS ATHENIENSIS DOCTORE

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCINONE MMII

Vilanova, Arnau de

[Seleccions]

Arnaldi de Villanova Tractatus octo in graecum sermonem versi : (Petropolitanus graecus 113). — (Corpus philosophorum Medii Aevi. Scripta spiritualia ; 2)
Text en grec amb les versions paraleles en català, llatí o italià; estudi introductori en català. —
Bibliografia. — Edició del manuscrit Petropolitanus graecus 113, dipositat a la
Rossiiskaia natsional'naia biblioteka (Sant Petersburg), que conté vuit obres d'Arnau de
Vilanova traduïdes al grec

ISBN 84-7283-660-6

I. Nadal Cañellas, Juan, 1934-, ed. II. Benetos, Dionisio III. Institut d'Estudis Catalans

IV. Títol V. Títol: Tractatus octo in graecum sermonem versi VI. Títol: Petropolitanus
graecus 113 VII. Col·lecció: Corpus philosophorum Medii Aevi. Scripta spiritualia ; 2

1. Vilanova, Arnau de — Traduccions al grec 2. Rossiiskaia natsional'naia biblioteka

3. Petropolitanus graecus 113 4. Literatura religiosa catalana — Traduccions al grec

5. Literatura catalana — Fins al 1500 — Traduccions al grec

6. Manuscrits grecs medievals i moderns — Sant Petersburg

24

© 2002, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2002

Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament pel Servei de Correcció de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer de Còrsega, 237, baixos. 08036 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL

Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-660-6

Dipòsit Legal: B. 47915-2002

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

AL P. MIQUEL BATLLORI I MUNNÉ
QUE EM DEMANÀ QUE FES AQUESTA EDICIÓ,
AMB L'AFECTE QUE LI PROFÉS
DES QUE JO ERA INFANT

ÍNDEX

DEDICATÒRIA	5
PREFACI	9
PRÒLEG	11
INTRODUCCIÓ	13
SIGNES CRÍTICS	57
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE I	59
Opuscle I, text crític grec i traducció italiana antiga	63
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE II	89
Opuscle II, text crític grec i traducció italiana antiga	91
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE III	147
Opuscle III, text crític grec i original català	149
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE IV	183
Opuscle IV, text crític grec i traducció catalana moderna	185
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE V	201
Opuscle V, text crític grec i original llatí	203
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE VI	261
Opuscle VI, text crític grec i original llatí	263
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE VII	363
Opuscle VII, text crític grec i original llatí	365
INTRODUCCIÓ A L'OPUSCLE VIII	385
Opuscle VIII, text crític grec i original llatí	387
BIBLIOGRAFIA I OBRES CITADES ABREUJADAMENT	441

PREFACI

La presentació d'aquest llibre, que conté la traducció grega d'algunes obres espirituals d'Arnau de Vilanova, tocaria fer-la a d'altres de més erudits sobre la persona i l'obra del metge, ambaixador i pensador català que, al costat de Ramon Llull, donà prestigi i renom a les lletres catalanes medievals. La meua intervenció ha estat accidental, en tot cas, secundària, i té una explicació que dono ben de gust.

L'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1948, acordà emprendre l'edició de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova. La seva inclusió entre els projectes patrocinats per la Unió Acadèmica Internacional (UAI) fou deguda a la proposta feta en la sessió de 1950 per l'aleshores secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, Ramon Aramon i Serra. Un cop acceptada per la UAI, el 1951, aquesta edició fou inclosa dins del projecte núm. IX, *Corpus Philosophorum Medii Aevi*, com a grup 5: *Arnau de Vilanova*. La UAI, tot i classificar-lo entre els projectes no subvencionats, constatada la penúria de l'Institut d'Estudis Catalans sota la dictadura, en la sessió de 1954 concedí un ajut pecuniari que es mantingué uns quants anys.

Ramon Aramon i Serra donava a conèixer les línies de treball i les previsions de l'edició en el *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (núm. 1 [1952], p. 97-100). El projecte presentat per l'IEC comprendria quatre volums: el primer, contindria l'*Expositio super Apocalypsi* —volum que ja fou editat el 1971 per Joaquim Carreras i Artau (†), amb la col·laboració d'Olga Marinelli Mecacci i Josep M. Morató i Thomàs—; en el segon, s'hi editarien els tractats espirituals continguts en el manuscrit *Vaticà, llatí 3824* escrits per Arnau entre 1291 i 1300; un tercer volum, amb els escrits similars dels anys 1300 a 1305, i un quart volum que comprendria els escrits diversos fins a la seva mort, el 1311.

No era previst aleshores de publicar a part l'edició crítica dels tractats d'Arnau traduïts al grec confrontats amb llurs originals catalans o llatins o,

encara, amb una versió italiana antiga; la pràctica i les circumstàncies posteriors, però, han aconsellat de separar aquests tractats de la resta d'obra espiritual d'Arnau. Des de fa molts d'anys, ha estat el pare Miquel Batllori qui més ha estudiat les obres d'Arnau, sobretot les catalanes i les seves versions antigues. El seu interès per aquelles versions gregues era, doncs, obligat, com ja ho anunciava ell mateix públicament des de 1953.

De fet, la mort de Joaquim Carreras i Artau el 1968 obria una llarga etapa d'espera en la prossecució del projecte emprès per l'Institut d'Estudis Catalans. El doctor Aramon, responsable davant la UAI, i el pare Miquel Batllori, l'impulsor del projecte diguem-ne de l'*Arnau grec*, la nineta dels seus ulls, i que ja havia completat l'edició pòstuma de Carreras i Artau de l'*Expositio in Apocalypsi*, encarregaren al pare Eusebi Colomer la tasca començada; però només la pogué iniciar. Batllori em va parlar, ja el 1983 i en converses successives, de trobar algun especialista ben format, deixeble del doctor Joan Bastardas o meu, per continuar l'obra; no fou possible. Fins que Batllori oferia la tasca al pare Joan Sergi Nadal i Cañellas, especialista en literatura bizantina medieval. Aquest és el savi i pacient autor del volum que finalment veu la llum del dia.

Dins de la UAI, el doctor Aramon i Serra fou director, com ja s'ha dit, del projecte d'Arnau de Vilanova des de 1952; a mi —que ja havia ordenat els papers traspassats de Colomer a l'IEC i tractat del tema arnaldià amb Batllori— se m'encomanà la tasca davant la UAI des de 1992. No ha estat pas sempre fàcil donar compte de l'estat del projecte; primer, per les dificultats explicades de trobar qui s'encarregués de l'edició crítica; després, per la meticulositat de la feina que s'allargava. Sovint havíem d'admetre davant del relator del *Corpus Philosophorum*, monsenyor Gerard Verweke, durant les sessions anuals de la UAI, que la feina no avançava com voldríem. A fi de revestir aquest retard, he anat donant relació precisa del treball del pare Nadal i també de les edicions d'obres d'Arnau de Vilanova que entretant publicava el doctor Josep Perarnau, membre de l'IEC, en la col·lecció igualment de l'IEC «Arxiu de Textos Catalans Antics».

Com que tots els projectes de la UAI han d'ésser flanquejats per un comitè científic de l'acadèmia promotora, el de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova havia estat format de primer per importants personalitats de l'IEC, com foren Jordi Rubió i Balaguer, Ramon Aramon i Serra, Pere Bohigas i Balaguer, Ferran Soldevila i Zubiburu, Joaquim Carreras i Artau i Miquel Batllori i Munné; en els darrers anys l'hem formada Ramon Aramon i Serra (†) com a president honorari, Anscari Manuel Mundó, ara president, Miquel Batllori, Joan Bastardas i Parera, Josep Perarnau i Espelt i Joan Sergi Nadal com a secretari. Ha estat una sort que Aramon i Batllori n'hagin assegurat, durant anys, la continuïtat; ara esperem que algú pugui conduir el que manca de l'edició de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova fins a bon port final.

ANSCARI M. MUNDÓ

PRÒLEG

Si les traduccions gregues d'aquestes vuit obres d'Arnau de Vilanova veuen avui la llum editorial, setanta anys després de ser descobertes a la Biblioteca Pública de la ciutat russa que aleshores es deia Leningrad i que ara ha recuperat, feliçment, el nom de Sant Petersburg, és gràcies exclusivament a la tenacitat i a l'interès del pare Miquel Batllori i Munné.

El juny de 1953, el pare Batllori ja feia pública a la revista *Quaderni Ibero-Americani* la seva intenció de publicar el contingut del manuscrit *Petropòlità grec 113*. Amb tot, la dificultat del text feia difícil trobar algú que estàs disposat a fer-ne l'edició, o que en fos capaç, i alguns dels interpellats pel pare Batllori hagueren de renunciar a l'empresa.

Finalment, el pare Batllori, a qui conec i aprecio d'ençà dels meus llunyans anys d'estudiant al Col·legi de Nostra Senyora de Montis-sion, de Palma, es va dirigir a mi, sabent que em dedicava a l'edició crítica de texts bizantins dels segles XIII i XIV. Vaig acceptar gustosament el seu encàrrec, ja que, per circumstàncies de la vida i no per mèrit propi, reuneixo algunes capacitats que em fan apte per dur endavant la tasca. Aquestes capacitats són fonamentalment dues. La primera, que faig feina des de fa temps amb el grec bizantí; la segona, que la meua llengua mare és la catalana. Aquesta darrera circumstància semblava fonamental, ja que les traduccions gregues d'Arnau, com podem comentar detalladament a continuació, són en molts de casos pures transliteracions del català al grec. Altrament dit, són pràcticament català amb lèxic grec. Comprenc perfectament que per a qui no pogués llegir català en grec, el text havia de semblar-li hermèticament incomprensible.

Confio que aquest treball meu coronarà el desig acaronat durant tant de temps pel pare Batllori, a qui afectuosament el dedico en record dels nombrosos signes d'amistat que m'ha brindat des que jo era gairebé un infant.

Ciutat de Mallorca
6 de gener del 2002

INTRODUCCIÓ

El 1932, fa, per tant, setanta anys, Joaquim Carreras Artau donava a conèixer el descobriment d'un manuscrit que contenia vuit obres espirituals d'Arnau de Vilanova traduïdes al grec.¹

Al final de l'article, l'illustre professor intentava rastrejar el perquè d'aquesta versió, de la qual fixava la data entre els anys 1305 i 1311. De les hipòtesis plausibles, s'inclinava a creure que la causa havia estat l'afany proselitista de l'autor, rebutjant la hipòtesi de Le Clerc, segons el qual aquests tractats tenien la finalitat de contribuir a l'aproximació de les esglésies grega i llatina.² Arnau s'hauria servit de la dominació catalana d'Atenes per divulgar els seus escrits. Sabem, continua el professor Carreras, que Arnau va mantenir excel·lents relacions amb els monjos del mont Athos i semblaria natural que hagués aprofitat aquesta relació per donar a conèixer als seus amics d'Orient un florilegi de les seves obres.

Anys més tard, el pare Batllori, publicant les versions italianes medievals de les obres del nostre autor, feia seva la hipòtesi de Carreras Artau i insinuava que per ventura el mòbil profund de la traducció fos l'existència d'una sintonia entre les idees d'Arnau i els corrents místics de l'hesicasme que, aquells anys, agitaven l'Athos.³

1. CARRERAS ARTAU, «Una versió grega...», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 8 (1932), p 1-8.

2. V. LE CLERC, *Histoire littéraire de la France*, vol. 20, París, 1895, p. 252-266. Amb tot, aquest autor atribuïa la paternitat d'aquests opuscles al dominicà Ramon de Meüillon, seguint la falsa atribució d'autor proposada per Murat en 1840 (MONTFAUCON, *Bibliotheca Coisliniana...*, p. 585).

3. BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 400, nota 10. El moviment neohesicasta o palamita del mont Athos és una mica posterior a la data en què es feren les traduccions gregues d'Arnau. La seva aparició ha de situar-se devers 1330. Per a més detalls, vegeu la nostra obra *La résistance d'Akindynos à Palamas*, vol. II, Lovaina, 2002, (Spicilegium Sacrum Lovaniense, 50-51).

El doctor Carreras Artau acabava l'article esmentat dient que, en el tema de la motivació de les traduccions, es limitava a apuntar una hipòtesi i que «en això, com en les altres qüestions, els nostres erudits tenen ara la paraula».

És per a mi una satisfacció, sense posar-me a l'alçada dels erudits a què alludia l'eminent professor, recollir el repte llançat pel doctor Carreras i poder, com a bizantinista, a més de fer l'edició crítica de les vuit obres, aportar alguna dada interessant que doni llum al perquè de les traduccions gregues d'Arnau de Vilanova. Crec que tant el doctor Carreras com el pare Batllori encertaren en connectar la traducció amb la relació personal entre Arnau de Vilanova i els monjos del mont Athos a Avinyó a la primavera o al començament de l'estiu de 1308, però per ventura no pogueren, perquè no era matèria de la seva especialitat, descobrir el punt de contacte entre aquests religiosos bizantins i els interessos d'Arnau de Vilanova. A intentar determinar-ho estarà dedicat el capítol quart d'aquesta introducció on, tot i moure'ns en el camp de les hipòtesis, esperem poder fonamentar adequadament la nostra.

I. EL MANUSCRIT D'ARNAU DE VILANOVA

EL CÒDEX

Actualment el manuscrit descobert per Carreras Artau, que conté les vuit i no nou, com digué per error el professor,⁴ obres en grec d'Arnau de Vilanova, és a la Biblioteca Pública de Sant Petersburg i continua duent el número CXIII del catàleg de l'antiga Biblioteca Imperial, publicat per Murat el 1840. La darrera descripció del manuscrit va ser feta pel professor rus E. Ganstrem, el qual, sense conèixer la identificació de l'autor feta per Carreras Artau el 1932, el 1964 continuava atribuint els vuit tractats al dominicà francès Ramon de Meüillon.⁵

Se sap que el còdex havia estat de monsenyor Henry de Coislin, príncep-bisbe de Metz,⁶ de la biblioteca del qual Bernat de Montfaucon, benedictí de

4. Vegeu més endavant la introducció a l'opuscle v.

5. E. GRANSTREM, «Katalog grečeskix rukopisei Leningradskix Xranilišč», *Vizantiiskii Vremennik*, 24 (1964), p. 176-178.

6. Aquest personatge, nebot del cardenal Pierre de Coislin, nasqué el 1664. Primer fou almonier del rei de França i membre de l'Acadèmia Francesa i de l'Acadèmia d'Inscripcions. A la seva mort, ocorreguda el 1732, va llegar a l'Abadia de Saint Germain la rica biblioteca que havia heretat de Pierre Séguier. El que es va salvar de l'incendi de la biblioteca de l'Abadia, el 1793, en plena Revolució Francesa, fou recollit en la Biblioteca Nacional de França, a París. Un cert nombre de manuscrits, però, havien estat adquirits per Piotr Dubrowsky, ambaixador rus a la capital francesa, que se'ls endugué a Sant Petersburg; entre aquells manuscrits hi havia el que ara

la Congregació de Sant Maure, féu el catàleg el 1715, en el qual inventariava l'obra en qüestió amb el número 379.⁷ Sabem també que anteriorment el manuscrit havia pertangut al canceller del rei, Pierre Séguier, que el tenia inventariat amb el número 36. Però d'on procedia aquest còdex abans que l'adquirís Pierre Séguier no tenim, de moment, elements per rastrejar-ho.

Tot i les escasses dades que tenim dels camins recorreguts anteriorment pel text grec de les obres d'Arnau, sí podem establir amb precisió que el còdex fou elaborat en algun escriptori de l'Itàlia meridional.

Consta que Arnau de Vilanova coneixia bé el sud d'Itàlia des que va fer part dels seus estudis de medicina a Nàpols.⁸ Sicília va ser també meta dels seus viatges a partir del final de 1304, quan va fer amistat sincera amb el rei Frederic, únic monarca que continuà defensant-lo fins al final de la seva vida. Coneixem també els seus contactes amb el rei de Nàpols, Robert, a qui va dedicar almenys un tractat.⁹ Calàbria i Sicília continuaven essent, al començament del segle XIV, centre de còpia de manuscrits grecs.¹⁰ Suposant, així, que Vilanova hagués decidit fer traduir alguna de les seves obres al grec, no es veu des del punt de vista pràctic a quins altres centres de traducció i edició de manuscrits hauria pogut anar. A més, sabem que el 1309 Arnau era al regne de Nàpols, a la Cort del rei Robert, successor de son pare Carles II, com a legat de Frederic de Sicília,¹¹ bona ocasió per fer contactes amb un centre de traducció i edició de manuscrits grecs, dels quals la majoria encara sobreviuen en aquell regne. Però, independentment d'aquesta consideració de caràcter general, la crítica del manuscrit, tant la interna com l'externa, confirma, sense cap dubte, que aquest còdex és de factura calabresa.

ens ocupa. Aquesta procedència és confirmada per la nota repetida de possessió, «Ex Museo Petri Dubrowsky». Vegeu F. MICHEL, «Pierre Dubrowsky et les manuscrits de Saint-Germain des Prés à Leningrad», *Revue de l'Histoire de l'Église en France*, 43 (1957 [1959]), p. 332-382.

7. MONTFAUCON, *Bibliotheca Coisliniana...*, p. 585.

8. En la seva obra mèdica *Breviarium practicae a capite usque ad plantam pedis*, Arnau dedica un amable record a Giovanni Casamicciola, que havia estat el seu mestre de medicina a Nàpols.

9. El *De conservanda juventute*. Vegeu MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. II, p. 257. Arnau també fou metge de cambra del monarca napolità, cf. J. CARRERAS ARTAU al pròleg d'ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, vol. I, p. 32. El mateix Arnau ho diu en uns versos introductoris al seu *Arte de Agrimensura*: «Yeu Arnaut de Vilanova / ... / Et a Napols yeu me rendieu, / al servizi del rey Robert estieu, / molt llongament sense partir, / et estant a son servir, / en sa cambra ab lo rey estat, / en son estudi esvelhat, / amdós ensem nos fesém / aquest llibre veraiment» (citat per MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. II, p. 257).

10. Vegeu DEVRESSE, *Les manuscrits grecs de l'Italie méridionale*, p. 39-43.

11. J. PERARNAU I ESPÉLT, «Noves dades biogràfiques de mestre Arnau de Vilanova», *Arxius de Textos Catalans Antics*, 7-8 (1988-1989), p. 281.

1. *Crítica externa*

El còdex és de pergami, de 19 × 13,5 cm amb una superfície utilitzada de 14 × 8,5 cm, i és format per 28 fascicles, en general quaderns, amb algun quintern (els fascicles 3 i 12) i un, el darrer, de set folis. En total són 224 folis, dels quals 222 estan escrits.¹²

Els fascicles, llevat de cinc (els 2, 9, 10, 11 i 13), duen al final el *reclam*, és a dir, les primeres paraules del fascicle següent, tancades en un rectangle. Al final del fascicle 23, la finestreta per a aquesta referència és buida de text, i en el foli següent comença una obra nova. A més, en el centre del marge inferior de la primera pàgina de cada un dels fascicles de la segona meitat del manuscrit, des del 15 endavant, apareix la numeració dels quaderns en nombres romans en escriptura gòtica. A la primera part del còdex, aquesta numeració només apareix al fascicle 9.

El ratllat dels folis, 23 ratlles per pàgina, és dels més corrents. Correspon al que Julien Leroy ha classificat com 00A1¹³ i el sistema de la *foratura* o perforació per al traçat de les ratlles pot catalogar-se entre els que Jones inclou en el seu quadre A.¹⁴

Així mateix, del ratllat dels folis del nostre manuscrit s'ha de destacar que les línies no han estat fetes amb punxó sec, sinó amb una punta acolorida que ha deixat un traç molt visible a la superfície del pergami. Aquesta és una de les característiques dels manuscrits de la Itàlia del sud que monsenyor Paul Carnat, de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, encara estudia. Aquestes ratlles tenen una lleugera coloració ferruginosa o marró clar.

Per influència llatina, el manuscrit presenta els quaderns plegats amb la part del pèl del pergami cap a fora, al contrari del que solia ser habitual en els manuscrits grecs. Això s'aprecia en molts manuscrits de l'Itàlia meridional.¹⁵

L'escriptura del còdex, una minúscula librària, podria, a primera vista, induir a error sobre la data del manuscrit. És una escriptura que es diria de mitjan segle XIII. Aquest caràcter arcaïtzant és una altra de les característiques de l'escriptura grega siculocalabresa. «En base a una confrontació amb diverses

12. L'enquadrernació del manuscrit, bastant deteriorada, és de cartó revestit de cuir amb tanques. A la part alta de la coberta hi ha l'escut en relleu daurat del canceller Pierre Séguier. Al lloc, el seu monograma. A l'enquadrernació s'han inclòs fulls de paper del segle XVII (7 pàgines al començament i 7 al final) la filigrana dels quals és l'anomenada *petite crouche*. En l'interior de la coberta, igual que en la primera pàgina de paper, hi ha anotacions escrites per Montfaucon.

13. J. LEROY, *Les types de régleure des manuscrits*, 1976, p. 1.

14. L. W. JONES, «Pricking manuscripts: the instruments and their significance», *Speculum*, 21 (1946), p. 390.

15. Vegeu, per exemple, el que diu J. LEROY en el seu article «Caratteristiche codicologiche...», p. 59.

escriptures bizantines contemporànies —escriu monsenyor Paul Canart— es veu que aquesta es limita voluntàriament a un nombre de formes més aviat escàs, usa poques lligadures deformants i accentua un aspecte estilitzat i conservador que li permet en alguns casos sobreviure inalterada fins als primers decennis del segle XIV». ¹⁶ Robert Devreesse qualifica aquest tipus d'escriptura de banal i la denomina «escriptura dels monestirs», a causa de la multiplicació de les fundacions monàstiques dels segles XIII-XIV que es manlleven i copien els manuscrits uns als altres. ¹⁷

L'escriptura del nostre còdex és molt semblant a la del còdex *Vaticà gr. 256*, escrit entre 1311 i 1312 i a la del *Marcia gr. IV, 5*, datat el 1319, que és de la mateixa mà del *Vaticà gr. 256*. ¹⁸ El que ens ocupa, tot i la gran semblança, no pertany al mateix copista. Ho delata la forma característica amb què el nostre amanuense traça la lletra *eta*, en forma de *x*, tret que no apareix en els manuscrits esmentats que, això no obstant, són contemporanis del nostre. Sí apareix en un altre manuscrit, el *Vaticà gr. 2005*, un eucologi escrit i conservat a Carbone ¹⁹ que, tot i ser devers cent anys anterior al nostre, presenta les característiques de l'escriptura d'una de les regions més riques en producció librària, la del Reggio, el tipus d'escriptura de la qual, ben determinat des del principi del segle XII, és atestat per nombroses còpies al llarg dels tres segles següents. ²⁰ Es pot, doncs, afirmar amb suficient versemblança que el manuscrit que ens ocupa prové de Reggio, a Calàbria.

No hi ha dubte que el copista, evidentment per encàrrec d'Arnau de Vilanova, va posar esment, en la mesura de les seves possibilitats —que donada la situació de decadència dels *scriptoria* del sud d'Itàlia, no eren molt grans—, a produir un còdex elegant. La lletra capital amb què inicia el manuscrit, una E de tinta vermella de cinabri, està molt elaborada. Hi estan també, encara que no tant, les inicials de cada un dels altres vuit tractats, igual que les inicials de certs paràgrafs en què es divideixen interiorment algunes de les obres, totes aquestes també de color roig vermelló. Fins i tot en el cos mateix del tractat, la petita majúscula dels punts i seguit ha estat traçada amb especial afany decoratiu. Preocupació que s'evidencia fins i tot en la forma gràfica dels rectangles destinats a contenir els *reclams* al final dels quadernets que, en la majoria dels casos, pareixen representar un rotllo de pergamí.

A més en el manuscrit hi ha, tal com ha arribat fins a nosaltres, sis pàgines en què apareixen dibuixos de guerrers o animals, reals o fantàstics. En alguns

16. P. CANART, «Gli scriptoria calabresi dalla conquista normanna alla fine del secolo XIV», 1983, p. 148.

17. DEVREESE, *Les manuscrits grecs de l'Italie méridionale*, p. 41.

18. VEGEU TURYN, *Codices graeci Vaticani saeculis XIII et XIV...*, p. 110-111 i taula 89.

19. VEGEU MERCATTI, *Opere minori*, III, p. 206-207.

20. Cf. DEVREESE, *Les manuscrits grecs de l'Italie méridionale*, p. 40-41.

FIGURA 1. Foli 81r del manuscrit

casos es diria que el copista o algun decorador del seu escriptori hagués volgut aprofitar l'espai de la pàgina en blanc al final d'un tractat per ornar el manuscrit, abans de començar-ne un altre a la pàgina següent. Aquest és el cas dels dibuixos dels folis 81r (una porta ornamental típica de la decoració dels manuscrits d'Itàlia del sud que enquadra la figura probablement d'un músic; vegeu la figura 1), 112v (un músic que fa sonar la viola amb un arc; vegeu la fi-

FIGURA 2. Foli 112v del manuscrit

gura 2) i 173r (nivell superior: lluita d'un guerrer amb un drac; nivell inferior: dos guerrers amb espasa i rodella que lluiten. Un d'ells du una creu al tocat i l'altre una espècie de caputxó: lluita entre un cristià i un musulmà?; vegeu la figura 3). Al final del manuscrit, als folis 223v, 224r (vegeu la figura 4) i 224v (vegeu la figura 5) apareixen dibuixos d'aus, lleons rampants i músics. Seria però arriscat afirmar que aquesta decoració pertany al pla primitiu de l'autor

FIGURA 3. Foli 173r del manuscrit

del manuscrit. Si així fos, sembla que el dissenyador hauria d'haver tingut més cura tant en la qualitat d'alguns dels dibuixos com en l'enquadrament dins de la pàgina. D'altra banda, és interessant observar que la vestimenta dels personatges presenta algunes característiques arabitzants, la qual cosa, una vegada més, contribueix a situar aquest còdex en la cruïlla de cultures que encara era el sud d'Itàlia i especialment la Sicília del començament del segle XIV.

FIGURA 4. Folis 223v i 224r del manuscrit

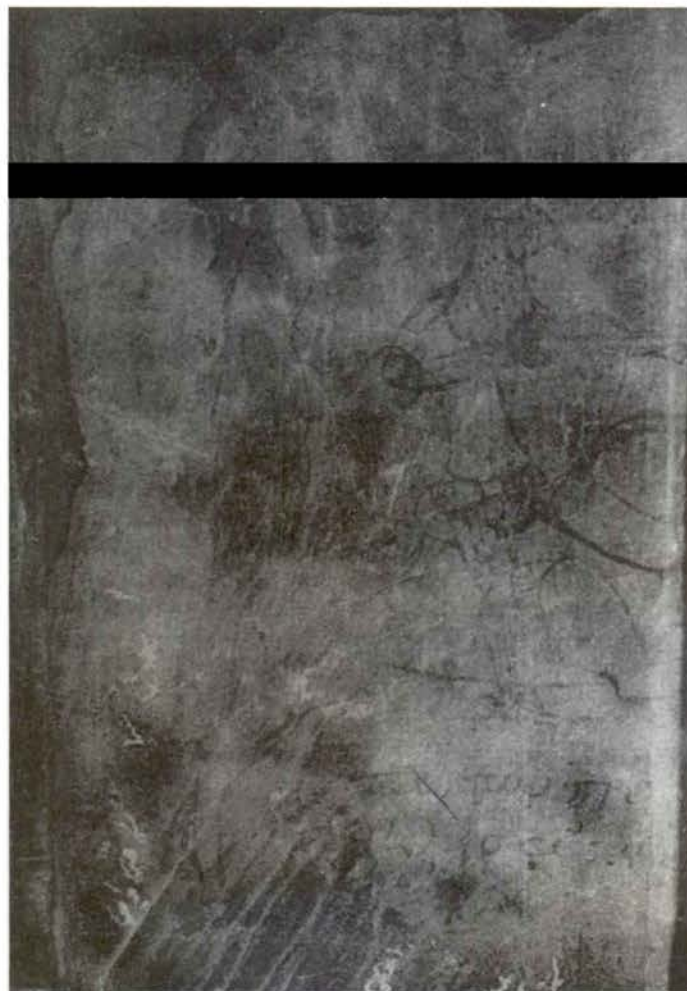

FIGURA 5. Foli 224v del manuscrit

2. *Crítica interna*

A primera vista sembla clar que el text grec de les obretes d'Arnau de Vilanova és una traducció poc elegant d'originals llatins o neollatins. Sense conèixer que eren traduccions i atribuint-les a un altre autor, Bernat de Montfaucon, en el seu esmentat catàleg, ja havia advertit que el «sermo gra-

ecus olet latinan phrasim».²¹ Amb tot, això no demostraria per si mateix que la traducció fou feta a Itàlia. Com a molt, que el traductor era bilingüe amb predomini de mentalitat llatina. Frases com la que es llegeix al foli 72r: οὐκ ἠθέλησε δοῦναι νοῆσαι ὅτι αὐτῇ εἶη τὸ πρόσωπον περὶ οὗ λαλεῖ («non voluit dare ad cogitandum quod illa esset persona de qua loquitur»), ο ἀκοῦσαι λειτουργίας («audire Missam») del f. 1v, ο ἐκ τοῦ θανάτου αἰωνίου («de morte aeterna») del f. 15v, ο barbarismes com el mot χριστιανότητα del f. 12v i del 39r, per citar només alguns casos, són suficientment característics. A manera de curiositat es pot observar que el nostre traductor tradueix del llatí o del català al grec les cites bíbliques, sense preocupar-se de transcriure'n l'original grec. Això fa suposar que no coneixia de memòria aquests textos, com hauria estat el cas si el traductor hagués estat un clergue bizantí.²² Un clergue bizantí, a més, no hauria designat els evangelistes anteposant-los el qualificatiu de ἅγιος, sinó el de εὐαγγελιστής, i en el cas de Sant Joan, el de θεολόγος, i molt menys hagués creat el mot ἀνθρωπόθεος (f. 116r), ja que en grec el mot θεάνθρωπος era des de feia segles un terme tècnic.

S'ha d'afegir una altra consideració a aquest punt. En parlar de traducció des d'una llengua llatina, seguint la intuïció de Montfaucon, no s'ha de ser massa rotund en l'afirmació que el traductor tenia davant les obres d'Arnau de Vilanova en llatí. Molts de detalls reveladors ens inclinen a pensar que el llatí *a quo* de la traducció d'alguns dels seus tractats era més aviat una llengua romànica, concretament el català. Les dues frases dels exemples anteriors quadren més amb la sintaxi del català, si es té en compte que el traductor respecta amb bastant fidelitat en la seva versió fins i tot l'ordre de les paraules. Per exemple, en el primer cas, la frase grega concorda molt més amb la catalana que no amb la llatina: «no volgué donar a pensar que ella era la persona de la que parla». Molt revelador és, d'altra banda, com tradueix en grec, amb evident barbarisme, la forma de l'impersonal, a tall d'exemple, entre mil altres casos, en el foli 52r, ἀνθρώπος εἶποι, que certament no prové de cap gir llatí, sinó del català de procedència francogermànica *hom diria*, expressió que trobem talment en el corresponent text català de la *Llició de Narbona* que en

21. MONTFAUCON, *Bibliotheca Coisliniana...*, p. 585.

22. Vegeu per exemple com cita 1 Cor 13, 1-3: Ἐὰν γλώσσαις ἀνθρώπων λαλήσω καὶ ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ οὐκ ἔχω, ἐγενόμην ὡσεὶ χαλκὸς ἤχων ἢ ὡς κύμβαλον ἀλαλάζον· καὶ ἐὰν ἔξω προφητεῖαν καὶ γινῶ πάντα τὰ μυστήρια καὶ πάσαν ἐπιστήμην, ἀγάπην δὲ οὐκ ἔχω, οὐδὲν εἰμι· καὶ ἐὰν διανείμω εἰς πτωχῶν βρώσεις πάντα τὸν πλοῦτον μου, καὶ ἐὰν διδῶ τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν οὕτως ὥστε καυθῆ, ἀγάπην δὲ οὐκ ἔχω, οὐδὲν μοι ὠφελεῖ (f. 18v) i compareu amb l'original de l'epistola: Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πάσαν τὴν γινώσκω, καὶ ἐὰν ἔχω πάσαν τὴν πίστην ὥστε ὄρη μεθιστάναί, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι.

aquest foli tradueix. Aquests detalls constitueixen un argument definitiu per creure que la traducció d'alguns dels vuit tractats va ser feta directament a partir d'originals catalans, encara que no siguin exactament aquests, especialment pel que fa a la *Lliçó de Narbona*, els que han arribat fins a nosaltres. Per a més detalls sobre aquest argument, remetem el lector a les introduccions particulars de cada un dels vuit tractats.

D'altra banda, certes locucions característiques del grec siculocalabrès de l'època que es troben al text ens confirmen la italianitat meridional del traductor d'aquestes obres. Per exemple, llevat d'aquell ambient cultural concret no s'usava, per referir-se a un monarca, el terme ῥήξ que en el nostre manuscrit apareix ja al f. 1r (τοῦ κυρίου ῥηγός).²³ També en la traducció *ad litteram* del toponímic llatí *provincialis*, que Arnau emprà per designar els habitants de la Provença (προβιντζιάλιν, f. 39r), la transliteració de la *c* no per *k* (en grec corrent es diria προβικλιανοί), sinó per τζ (tz) pressuposa una pronúncia italianitzant del mot.

ELS ORIGINALS DE LA TRADUCCIÓ

Malauradament, de les vuit obres incloses en el manuscrit grec, només un original català ha arribat fins a nosaltres. D'altres quatre en tenim el text llatí i en algun cas en què aquest s'ha perdut, afortunadament ens queden versions italianes medievals i fins i tot algunes de castellanés també d'aquell període. Gràcies a aquestes traduccions s'han pogut conèixer alguns opuscles del nostre autor que d'una altra manera ens serien desconeguts. Això val també per a les traduccions gregues en què, concretament, el manuscrit de Sant Petersburg ha conservat una obra arnaldiana molt interessant d'original perdut.

Així doncs, a causa del coneixement defectuós o mediat dels originals, les conclusions d'ordre general sobre crítica dels textos han de tenir necessàriament caràcter provisional, fins que apareguin, si encara és possible, els prototips fins ara perduts.

L'única obra que ens ha arribat en català, en italià i en grec és l'anomenada *Lliçó de Narbona*, que en les versions, tant italiana com bizantina, du el títol de *Llibre de la vida espiritual*. A base d'aquest escrit podem fer avançar la

23. El nostre traductor reserva el terme βασιλεύς per el mot *emperador* o quan l'aplica a Crist. Quan vol traduir la paraula *rei* ho fa sempre amb ῥήξ. Vegeu els opuscles I, línia 354; III, línia 387, etc. Sobre l'ús d'aquest mot en la llengua grega siculocalabresa, vegeu, per exemple, la nostra edició de «Los documentos griegos del Archivo de la Corona de Aragón», *Anuario de Estudios Medievales*, 13 (1983), p. 161, línia 25.

comparació dels texts que el pare Miquel Batllori havia començat en la seva edició de les traduccions italianes medievals.

Com a primera consideració, s'ha de subratllar, tot i les incorreccions i barbarismes del llenguatge, la fidelitat de la traducció grega. Aquesta mateixa observació feia el pare Batllori respecte de les versions italianes medievals, l'estudi de les quals concloïa que havien estat fetes directament d'un original català. Com hem apuntat anteriorment, idèntica conclusió sembla fluir d'una lectura atenta d'algunes de les traduccions gregues.

En el ja diverses vegades citat estudi dels texts italians medievals d'Arnau, l'editor s'havia adonat que, a jutjar per l'únic cas que ens permet la comparació, el de la *Lliçó de Narbona*, el text català que va servir de base per a la traducció no corresponia en molts de punts al que s'ha conservat en el manuscrit llatí de Morella, avui perdut, però del qual la transcripció feta al començament del segle XX per mossèn Betí, serveix encara avui de base per a les edicions que tenim.²⁴ Anem, doncs, a completar, amb la versió grega, el quadre comparatiu que el pare Batllori havia traçat, per després treure'n algunes conclusions.

1. Casos en què la traducció millora l'original català*

Tots aquells qui volen fer vida espiritual deuen *observar* principalment humana cosa, la qual és fundament de vida espiritual: lo fundament de aquesta vida és la veritat de nostre senyor Jesuchist... (428. 3-5)

Tucti quelli che vogliono fare vita spirituale debbono *observare* principalmente una cosa, la quale è radice et fondamento di quella vita, et debbono schifare due cose, per le quali si coronpe e periscie la vita spirituale. Lo fondamento di quela vita è la verità di Jesù Christo... (429. 2-5)

Πάντες ἐκεῖνοι, οἱ θέλουσι ποιῆσαι βίον πνευματικόν, μέλλουσι ἐξαιρέτως τηρῆσαι καὶ φυλάξαι ἐν πράγματι, ὅπερ ἐστὶ ρίζα καὶ θεμέλιος ἐκείνης τῆς ζωῆς, καὶ μέλλουσι ἐκφυγεῖν δύο πράγματα, διὰ ὧν φθείρεται καὶ ἀπόλλυται ἡ ζωὴ ἡ πνευματικῆ. Ὁ θεμέλιος ἐκείνης τῆς ζωῆς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ... (trat. III, lín. 2-6)

la *gravesa* de aquestes virtuts (428. 14)

la *gbrandeça* di queste virtudi (429. 14-15)

τὸ μέγεθος τούτων τῶν ἀρετῶν (trat. III, lín. 16)

24. Vegeu ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, vol. I, p. 89 i p. 92-93.

* En els exemples següents, les referències dels textos catalans i italians corresponen a l'edició de BATLLORI, «Les versions italianes medievals...»; per als exemples grecs, es fa referència a la nostra edició.

<p>Altres exemple que donà, <i>observan</i> amb los mortals (430. 10)</p>	<p>L'altre esenplo che ci die-de, <i>conversando</i> cho' li mortali (431. 9)</p>	<p>Τὸ ἕτερον παράδειγμα, ὅπερ ἔδωκε <i>συναναστρεφόμενος</i> μετὰ τῶν θνητῶν (trat. III, lín. 37)</p>
<p>Après donà exemple de tenir fermament e sperar e desijar la veritat de la sua promesa, car promès... (430. 22-23)</p>	<p>Dopo la verità del suo exenplo, debbe ciasqueno tenere fermamente, sperare e desiderare la verità della sua promissione, per ciò che promise... (431. 22-23)</p>	<p>Μετὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑποδειγμάτων, μέλλει ἕκαστος στερεῶς κρατῆσαι καὶ προσδοκᾶν καὶ ἐπιθυμεῖν τὴν ἀλήθειαν τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ὅτι ἐπηγγείλατο (trat. III, lín. 53-54)</p>
<p>aytant lo parteix e'l <i>liure</i> de nostre senyor Jesuchrist (432. 2-3)</p>	<p>tanto lo sparte et <i>dilungha da Dio</i> (433. 3)</p>	<p>τόσον αὐτὸν χωρίζει καὶ μακρύνει ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν (trat. III, lín. 70)</p>
<p>que...creu a cell qui ment en quant promet, ço es, aquest qui promet gog... (432. 34 - 434. 1)</p>	<p>che <i>egli disprezza lo consiglio et la dotrina del veracie</i> et crede a colui che mente in ciò che promete, cioè a questo <i>secolo</i>, <i>che promete</i> allegrezza (433. 37 - 435. 2)</p>	<p>αὐτός καταφρονεῖ τῆς βουλῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου, ὅς εἶπεν ἀλήθειαν, καὶ πιστεύει ἐκείνω, ὅς ψεύδεται ἐν παντὶ ὃ ὑπισχνεῖται, τουτέστι τούτῳ τῷ αἰῶνι, ὅτι ὑπισχνεῖται χαρὰν (trat. III, lín. 113-115)</p>
<p>la <i>tristor</i> de son pensament ... met en l'armari (438. 2)</p>	<p>il <i>thesoro</i> del suo pensiero ... mette ne l'armario (439. 2-3)</p>	<p>τὸν θησαυρὸν τῆς αὐτῶν ἐνθυμήσεως ... τίθησι ἐν τῷ γαστροφυλακίῳ (trat. III, lín. 203-205)</p>
<p><i>Quan</i> aixi —dix l'ermità— o he fet yo (440. 5)</p>	<p><i>Et così</i> —diss'egli— ò fatto io (441. 7)</p>	<p><i>Kai oñτως</i>, εἶπεν, ἐγὼ ποιήκα (trat. III, lín. 250)</p>
<p>molrà brach o pegunta (442. 20-21)</p>	<p>macinerebbe fangho, <i>stercb'</i> o pece (433. 25)</p>	<p>ἀλήσειε κριθὴν, ἢ <i>αἶραν</i>, ἢ ὄσπρια (trat. III, lín. 307).</p>
<p>als lechs e las clergues e seglars (444. 8)</p>	<p>alli layci et alli chierici seculares (445. 9)</p>	<p>τοὺς κοσμικοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς τοὺς κοσμικοὺς (trat. III, lín. 332)</p>
<p>e en çabates, e en <i>persones</i>, e en selles, e en frens... (444.11)</p>	<p>et nella calçamenta, e nelli <i>sproni</i>, et nelle selle, et nelli freni...(445. 11-12)</p>	<p>ἢ ἐν ὑποδήμασιν, ἢ ἐν περιουστῆροις, ἢ ἐν χαλινώ, ἢ ἐν καθέδρα (trat. III, lín. 335-336)</p>

Los clergues setglars <i>se reposen...</i> (446. 5)	Li cherici secolari <i>fa disviare...</i> (447. 5)	Τοὺς κληρικοὺς τοὺς κοσμικοὺς <i>ἐποίησεν ὁ ἔχθρος ἐκ κλῖναι τῆς ὁδοῦ</i> (trat. III, lín. 366)
multiplicassen riqueses e <i>injuries e desensions</i> temporals (446. 6-7)	multiplichino <i>richeççe e iurisdictioni</i> temporali (447. 6-7)	πολυπλασιάσαι πλοῦτους καὶ <i>περιχώρους</i> προσκαίρους (trat. III, lín. 368)
E aquests religiosos no's tenen per pagats de la sciència dels pagans (163. 1-2)	Et questi religiosi non si tengono per contenti de la scientia delli apostoli, se non sono partecipi della scientia delli paghani (449. 16-17)	'Αλλὰ οἱ ἀσκηταὶ οἱ προφηθέντες οὐκ ἀρκοῦνται τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ἀποστόλων, εἰ μὴ εἴεν μέτοχοι τῆς ἐπιστήμης τῶν ἐλλήνων (trat. III, lín. 417-418)
tengut per gran clergue (450. 1)	tenuto per gran <i>maestro e per gran cherico</i> (451. 2-3)	ἦ ἐπαινετός καὶ κεκρατημένος // μέγας κληρικός καὶ μέγας γραμματικός (trat. III, lín. 437-438)
de la veritat de nostre senyor Jesuchrist e <i>de la sua societat</i> , e ha buydat e no ha lextat sinó <i>lo pèl</i> (450. 15-17)	da la verità di Yesù Christo, et <i>àllo si sughato</i> et votato o <i>voyto</i> , che no ci à lasciato se no <i>la pele</i> (451. 18-19)	ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως ὀλοσχερώς αὐτὸν ἐμάρανε καὶ ἐδαπάνησεν, ὅτι οὐ κατέλειψεν ἐν αὐτῷ εἰ μὴ μόνον τὸ δέρμα (trat. III, lín. 457-459)
a hodre posat entre <i>pebre</i> (450. 20)	all'otre posto in su la <i>bri-nata</i> (451. 23)	ἀσκή τειθειμένῳ ἐν <i>πάχνῃ</i> (trat. III, lín. 463)
o lenya o ço que li plàcie (452. 11-12)	o per le legnie o <i>a portare pietre o rena</i> o ciò che gli piaccia (453. 12-13)	εἰς τό σῦραι λίθους, ἢ ψάμμον, ἢ πᾶν ὅπερ αὐτῷ ἀρέσσει (trat. III, lín. 487)

2. Casos en què els textos són divergents

vesitar e <i>aconortar</i> corporalment e espiritual (442. 8-9)	visitalgli et corporalment e spirirtualmente (433. 9-10)	βοηθῆσαι καὶ παραμυθῆσαι αὐτοὺς (trat. III, lín. 293)
---	--	---

<i>trenca e falsa la veritat del christianisme</i> (444. 3)	falsa la veritat del christianesimo (445. 4)	καταψεύδονται τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανότητος (trat. III, lín. 325)
<i>que·ls reys e·ls fills dels reys</i> (446. 21)	che li figliuoli delli re (447. 21-22)	τοὺς υἱοὺς τῶν ῥηγῶν (trat. III, lín. 387)
que sien carbó o talpa, la qual no cura sinó de la terra ni d'altre saber (446. 27-28)	che sieno carboni <i>in tera</i> o talpa, la quale non à cura nè sapere se non de la tera (447. 28-29)	δαλοὶ ἐν τῇ γῆ ἢ ἀσφάλακες, οἵτινες οὐ φροντίζουσι γινώσκειν εἰ μὴ τὸ τῆς γῆς (trat. III, lín. 395-396)
lo qual és ris e joch e goig (448. 2)	lo quele è riso e alegreça (449. 1-2)	γέλως καὶ χαρμονή (trat. III, lín. 400-401)
si és subtil e <i>de gran loch</i> (448.24)	se... è sottile et di buona terra (449. 27)	εἰ ἐστὶ μεόφυτος εὐφύης καὶ ἐκ μεγάλου τόπου (trat. III, lín. 430-431)
<i>viure e profitar</i> (452. 8)	vivere et <i>migliorare</i> (453. 7)	ζῆσαι καὶ ποιῆσαι ὠφέλειαν (trat. III, lín. 480-481)
qui serà princep o emperador (452. 10)	chi sarà <i>papa</i> o imperatore (453.10)	τίς ἔσται <i>pápas</i> ἢ τίς βασιλεύς (trat. III, lín. 485)

3. *Casos en què el traductor sembla ampliar l'original o s'equivoca en la interpretació del català*

per ço car <i>gosava morir</i> (439. 13)	per ciò che <i>morìa securamente</i> (439. 14)	διότι ἐτόλμα θανεῖν (trat. III, lín. 217)
la ardor <i>de querir</i> e de ajustar (441. 24)	l'ardore d' <i>avere</i> et d'adunare (442. 27)	ὁ καύσων τοῦ αἰτεῖν καὶ σωρεῖν (trat. III, lín. 275)
prohòmens o proufembres (444. 30-31)	buoni homini et buone femine (4454. 35)	ἀγαθὸς ἄνθρωπος καὶ φρονίμη γυνή (trat. III, lín. 360)
Donchs, <i>après</i> és declarat... (450. 25)	<i>Assai</i> addunque, <i>quanto per ora</i> , è dichiarato... (451. 29)	Ἄρκετῶς τοῖνον, ὅσον εἰς τὸ παρόν, δεδήλωται (trat. III, lín. 470)

4. Casos en què el traductor o el copista atenuen frases heterodoxes de l'autor

Per ço es caigut lo diable en los christians, ço es en clergues, religiosos e setglars; e jahen en foc de coblesa e de guanyar... (444. 14-15)

Per la quale veritade e superfruitade è caduto il popolo dei christiani, et maggiormente li layci e li cherici secolari, in foco di cupidità di guadagniare... (445. 16)

ἵπὲρ δὲ τοῦ τὴν ταύτην περισεῖαν διαφυλάξαι, ἔσπευσεν † ὁ λαὸς τῶν χριστιανῶν καὶ μάλιστα τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν κληρικῶν τῶν κοσμικῶν † ἐν καύσωνι ἔρωτος τοῦ κερδαίνειν καὶ πολυπλασιάσαι πλοῦτον (trat. III, lín. 340-343)

de huna matèria e de huna mà foren abbdòs engendrads de l'ajustament de la divinitat ab natura humana (430. 1-2)

siano d'una natura ... et d'una materia et inn uno modo furono ingenerati (431. 1-2)

καὶ ἐκ μιᾶς ὕλης καὶ ἐν ἐνὶ τρόπῳ γεγένηται (trat. III, lín. 26-27)

La primera constatació pot ser que el manuscrit de Morella, base dels texts catalans que coneixem, és molt imperfecte. En el cas 14 de l'anterior quadre comparatiu («E aquests religiosos no's tenen...»), es veu clarament que el copista del text català ha comès un error molt comú entre els amanuenses, el de saltar d'una línia a la següent, enganyat per la repetició d'una mateixa paraula. Així, en aquest cas, un «dels» al qual seguia, sens dubte, «apòstols», ha passat a la línia següent on figurava també un «dels» seguit de «pagans».

Tot i això, els errors del text català no n'expliquen les diferències amb les versions. Dels 33 casos examinats, n'hi ha 20 en què la traducció grega coincideix exactament amb la italiana, 10 en què no coincideix ni amb aquesta ni amb el català i només 3 casos en què concorda amb el català i es diferencia de l'italià. Se'n dedueix que la traducció grega es va fer a partir d'un original català que no és el que coneixem, sinó d'un altre de més elaborat i que tampoc és el que usà el traductor toscà, encara que està més a prop d'aquest. Si és veritat, com creiem, que fou el mateix Arnau qui encarregà la traducció al grec, i que en donà els originals, no seria il·lògic pensar que les modificacions del text que atenuen certes expressions extremades són obra del mateix Arnau. Si és així, per mitjà de les traduccions italiana i grega podríem reconstruir el text original de l'última redacció arnaldiana.

ANOTACIONS I CORRECCIONS EN EL MANUSCRIT

En el manuscrit de Sant Petersburg trobem tres tipus d'anotacions o afegits posteriors. El primer el constitueixen els comentaris marginals; el segon, les correccions d'una altra mà al text d'Arnau, i el tercer, les traduccions en llatí d'alguns mots del text, anotades als marges. Examinem breument aquestes tres categories d'addicions.

1. *Comentaris marginals*

Dos d'aquests, als folis 1r i 222r, no tenen per a nosaltres importància, ja que són les notes de possessió del primer propietari rus: «Ex Museo Petri Dubrowsky».

Més interessant és la del f. 1v. Està escrita en un grec molt incorrecte i amb moltes faltes. Traduïda diu: «Em sembla que aquest intèrpret i mestre era bizantí i després malauradament es féu llatí». És probablement el judici d'un ortodox del segle XVIII.

Els mots que apareixen al marge esquerre del f. 81v sí tenen caràcter de comentari. Estan escrits per algú que domina la cursiva grega i posa una anotació al text: «Existir no significa només ésser, sinó ésser des d'antic».

Al f. 107v hi ha una anotació al marge inferior, de mà del corrector del text del qual parlarem més endavant, precedida d'un signe que es repeteix al text. Diu: «sembla que és convenient que els infants i els joves llegeixin les Sagrades Escripures». És tracta de completar una frase manca o un oblit del copista. El mateix es pot dir d'una altra anotació de la mateixa mà que l'anterior, posada també al marge del f. 163v. El contingut ha d'inserir-se en el text, al qual s'enllaça amb el signe de reclam. Diu: «No contra la natura perquè allò sigui pecat i cap poble habitualment ho consenti, sobretot en moltes comunitats i festes.»

2. *Correccions del text*

Hi ha dos tipus d'aquestes correccions. Unes simplement completen un oblit de l'amanuense i estan posades al marge, precedides d'un signe de reclam que es repeteix al lloc del text on s'han d'inserir. Les altres substitueixen dins del text una paraula que ha estat raspada.

Les unes i les altres són de la mateixa mà, diferent de la del copista del manuscrit. És curiós que aquesta lletra del corrector no sembla la d'un bizantí, sinó d'un llatí habituat a escriure en caràcters gòtics, per la qual cosa aquestes paraules gregues presenten un curiós aspecte goticitzant.

3. Traduccions llatines al marge

Són les més curioses i interessants de totes les acotacions del manuscrit. En els marges dels vuit tractats apareixen adesiara, escrites en lletra gòtica del segle XIV, alguns mots en llatí que corresponen a mots de la línia contigua del text grec.

Aprofitant que tenim un text català de la *Lliçó de Narbona*, examinarem en la traducció grega d'aquesta obra aquest tipus de notes. A continuació, doncs, posarem en la primera columna l'anotació marginal llatina del manuscrit, en la segona, el mot grec a què correspon en el text i, en la tercera, el mot català de l'original d'Arnau. Per al llatí de la correcció marginal citarem el foli del manuscrit; en la mateixa línia d'aquest hi ha el grec, però per facilitar al lector, donarem la seva posició en la nostra edició, indicant-ne la línia, igual que per a l'original català, donarem la línia de l'edició que posem davant del text grec.

<i>Anotació marginal</i>	<i>Text grec</i>	<i>Text català</i>
delicta (f. 53)	ἀμάρτημα (trat. III, lín. 47)	delits (lín. 42)
sternet (f. 57r)	καταλείπει (trat. III, lín. 144)	desempararà (lín. 91)
sequetur (f. 57r)	ἔψεται (trat. III, lín. 145)	[no hi es en català, però la versió italiana diu:] seghuiteranno (p. 435, lín. 27 de l'ed. Batllori)
dies veneris et viglias (f. 59v)	ἀπηγορευμένας ἡμέρας καὶ τὰ προεόρτια (trat. III, lín. 194)	los divendres e les vigilies (lín. 156-157)
retineat (f. 63v)	κατέχη (trat. III, lín. 288)	retinga (lín. 234)
utile (f. 64r)	ὀνήσιμον (trat. III, lín. 299)	profitosa (lín. 244)
eos arguit et increpavit (f. 69r)	ἀντῶν μέμφεται (trat. III, lín. 425-426)	los blasma (lín. 348-349)

De l'examen d'aquests mots sembla desprendre's que les paraules llatines dels marges no pretenen ser simplement una traducció de certs termes grecs que a un lector llatí del segle XIV haurien pogut semblar-li difícils, sinó una vertadera i pròpia correcció de les paraules gregues que el traductor no hauria traduït correctament. Amb tot, això no és sempre evident. Per exemple, al f. 103r el corrector ha posat en llatí «fortiter», «efaciter» devora els mots σφοδρῶς, ἐνεργῶς que signifiquen exactament el mateix que els mots llatins.

En tot cas, algú s'ha pres el pacient treball de revisar la versió grega a fi que fos tan fidel com fos possible. Aquest corrector pareix conèixer bastant el grec però no era la seva llengua materna, ja que, en tal cas, hauria pogut posar el terme exacte en lloc d'advertir per mitjà del llatí que la traducció no li satisfieia. A més, s'hauria adonat que el conjunt de la traducció sonava bastant estrany a un autèntic bizantí.

Fou aquest corrector el mateix Arnau? Si fos així, hauríem de canviar l'opinió que tenim sobre el seu coneixement de l'idioma hellènic.²⁵ Tot i això, el més probable, donada la precisió conceptual que s'intenta en les correccions, és que ho fes algun expert per encàrrec de Vilanova. I, essent això d'aquesta manera, hi ha la possibilitat que una edició tan castigada i per això tan poc satisfactòria, no arribés a enviar-se mai al seu destinatari.

Una última consideració feta amb totes les reserves necessàries. Angelo Clareno, deixada Acaia a Grècia on s'havia refugiat, havia tornat a Itàlia el 1305 i fixat la residència a Perusa,²⁶ on poc abans, el 18 de juliol de 1304, Arnau havia fet la seva *Protestatio facta Perusii coram domino camerario summi pontificis*.²⁷ Sabem que Clareno coneixia bastant bé el grec i era autor d'algunes traduccions d'obres espirituals gregues al llatí, un llatí notablement bàrbar, per cert,²⁸ però no sembla que fos capaç de fer traduccions del romanç o del llatí al grec. Amb tot, no podria ser Clareno el revisor de la traducció arnaldiana que va anotar en llatí al marge les paraules la versió grega de les quals no li satisfieia? Això explicaria per què el revisor es va limitar a assenyalar petits defectes de detall sense adonar-se de la imperfecció de conjunt d'aquella traducció, que comentem a continuació.

II. LA «GRECITAT» DE LA TRADUCCIÓ GREGA

Una vegada acabat el treball sobre el manuscrit de Sant Petersburg, vam establir el text de la traducció grega de les obres d'Arnau de Vilanova contingudes en ell de la manera, en la mesura possible, més propera a les normes

25. Generalment es creu que Arnau no tenia un gran coneixement del grec. És cert que en la seva biblioteca de 200 volums, tenia dos *Psalteris* i els *Quatre Evangelis* en grec (CHABAS, «Inventario...», p. 198-203), però quan en una de les seves obres es tracta de comentar un text grec, confessa no entendre'l: «Si quis quereret, quis servat melius proprietatem hominum, in hoc dicimus quod non scimus, cum sint vocabula graeca» (H. FINKE, *Aus den Tagen Bonifaz VIII*, 1902, p. 194).

26. Vegeu L. OLIGER, *Spirituels*, a DTC, XIV.2, col. 2532.

27. Cf. CARRERAS ARTAU, «Les obres teològiques...», n. 23.

28. Vegeu J. GRIBOMONT, «La "Scala paradisi" de Jean de Raïtou et Ange Clareno», *Studia Monastica*, 2 (1960), p. 347-348.

amb què realitzem les nostres edicions crítiques d'autors bizantins per al «Corpus Christianorum - Series Græca» de la Universitat de Lovaina o per al Centre National de la Recherche Scientifique, de París. Aleshores, ens adonarem que estàvem en una situació privilegiada pel que fa a la comprensió del text elaborat pel traductor grec. Tot i l'extrema incorrecció de la sintaxi del text, en compreníem perfectament el significat, perquè la versió era una fidelíssima traducció literal de textos escrits en el corromput llatí medieval o en català, que és, com hem dit abans, la nostra llengua materna.

Acuità la nostra curiositat saber què en pensaria un autèntic grec culte, i demanarem al professor Dionisio Benetos, doctor de la Universitat d'Atenes, si podia examinar els opuscles i donar-nos la seva opinió sobre la «grecitat» de la llengua en què eren redactats, a la qual cosa accedí gustosament.

El comentari final del professor Benetos fou molt crític amb el nostre desconegut traductor. A més de l'ús, a judici seu, arbitrari dels subjuntius i optatius dels verbs —en realitat versions literals dels condicionals catalans—,²⁹ el traductor no respectava la sintaxi àtica en els verbs amb subjecte plural neutre,³⁰ fabricava els adverbis a la seva manera —copiant-los del català—,³¹ usava impròpiament els pronomes,³² de vegades prenia unes paraules per unes altres o donava un significat estrany a certs vocables grecs,³³ intercalava formes verbals demòtiques (populars)³⁴ i, encara que en molts de paràgrafs es podia entendre què volia dir, moltes frases continuaven essent un vertader enigma per a un grec.³⁵

29. Vegeu aquestes frases: οὐκ ἀρέσκειεν (hauria de ser ἀρέσκοι) ὁ οἶνος (tract. vi, línia 128); κἀν τοῦτο ἐμφαίνῃ (tract. vi, línia 111) que correctament seria: καὶ ἐν τούτῳ ἐμφαίνει; ἄν θέλῃ (tract. ii, línia 143) en què usa el subjuntiu mentre que el ἄν demana optatiu; ἐγερθεῖν (tract. iii, línia 19) en lloc de ἐγερθῆ, que seria la forma correcta, igual que el ἐκλείψει de la línia 122 del mateix opuscle, que hauria de ser ἐκλείψῃ, etc.

30. Per exemple: διάφορα γένη σημαίνουν [σημαίνει!] (tract. vi, línia 372); ὅσα ἐκείνῳ ἀπονέμονται [ἀπονέμεται!] (tract. vi, línia 704); ἂ ἐν τῇ Γραφῇ προτέθεινται [προτέθειται!] (tract. vi, línies 711-712); τὰ εἶδωλα, ἃ λέγονται [λέγεται!] θεοὶ (tract. vi, línia 731), etc.

31. Per exemple quan tradueix «cogitur necessario» per ἀναγκάζεται βιαίως (tract. viii, línia 532), quan βιαίως només pot aplicar-se a una coacció física, no moral.

32. Vegeu aquesta frase entre moltes altres: «no es fora de lloc o inconvenient el que es fa» traduït per οὐκ ἔστιν ἄτακτον ἢ ἀπρεπὲς ὃ γίνεται (tract. v, línia 412).

33. Per exemple tradueix «circumstantiis» per περιοχαῖς (tract. vi, línia 36); «privilegium» per χειρόγραφον (tract. vi, línies 52 i 55); «vot» religiós per ὁμολογία (tract. vi, línia 548); «(clergat) regular» per νομικῆς (tract. vi, línia 600); «votum professionis (religiosae)» per ὁμολογία τῆς προκρίσεως (tract. vi, línia 1059); «rationale» per εἰλόγον (tract. vi, línia 1126); «obligatus» per ἔνοχος (tract. vi, línia 978); «ocupatio mentis» per κατοχὴ διανοίας (tract. vi, línia 980), etc.

34. Per exemple l'ús continuat, especialment a l'opuscle v, de καθιστώ, en lloc del clàssic καθίστημι.

35. Tradueix «deveu doncs comprendre» per μέλλετε ἀμέλει νοῆσαι (tract. ii, línia 72); «al cap de temps» per ἐν κεφαλῇ καιροῦ (tract. ii, línia 691); «en cas de necessitat» per ἐν συμπτώματα ἀνάγκης (tract. ii, línia 810); «d'altra part» per ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους (tract. iii, línia 203); les infini-

Moltes vegades el professor Benetos anotava devora un paràgraf «el sentit és molt estrany». Només quan va arribar a la frase del vi tractat (lín. 523): ὁ ἐμῶν τὸν ἰὸν τῆς αἰωνίου φθορᾶς, va escriure al marge l'anotació següent: «l'única frase bella trobada fins ara».

Si s'hagués de corregir totes les formes verbals sintàcticament incorrectes en la traducció grega —perfectament correctes en l'original català— i totes les inexactituds de vocabulari i ortografia, s'hauria de refer de cap a peus tota la traducció. I és que, a més a més, fins i tot el llatí d'Arnau «redolet» català. Per exemple quan escriu amb evident barbarisme llatí: «pro tanto ... cum» (original VIII, lín. 576), això no és més que la versió literal del català «per tal ... com».

III. EL TRADUCTOR

Tot i el que hem dit, el professor Benetos va estar d'acord amb nosaltres que el traductor de les obres d'Arnau era un grec. Ho proven certs detalls que pareixen convincents. En primer lloc, coneix molt bé la llengua quant a vocabulari, és a dir, de vegades usa correctament termes que seria difícil que conegués algú que no tingués el grec de llengua mare. En segon lloc i en la mateixa línia del que s'ha dit, emprava certs termes i expressions que també sembla estrany que les usés un occidental, com el mot σημαντήριον (tract. II, lín. 27) que en l'ús monàstic bizantí significa un instrument de fusta que s'empra a manera de campana; cada vegada que ha de traduir «infidels» o «pagans» usa el terme ἔλληνες (tract. III, lín. 326, 419; VI, lín. 379, etc.), que no és corrent fora de l'àrea bizantina; usa paraules difícils o expressions usuals en el grec bizantí, com καταχθόνιος (tract. V, lín. 48), ἄλοχος (tract. VI, lín. 986 i 987), ξόανον (tract. II, lín. 628), Ἱερὸν Χαρτίον (tract. V, lín. 847, 892-893, 897).

A més, és un grec que té certa cultura, ja que coneix termes filosòfics com συμβεβηκός (tract. V, lín. 198) i ἕξις (tract. V, lín. 337). Aquesta cultura s'estén també a l'àrea religiosa. Sap que en lloc del mot «procedeix» per designar l'origen de l'Esperit Sant en el si de la Trinitat, en grec es diu ἐκπορεύεται i fins i tot coneix la fórmula oriental segons la qual l'Esperit Sant, que procedeix del Pare, reposa (ἐπαναπαύεται,³⁶ tract. II, lín. 94) en el Fill.

Tot i això, el nostre home no és un clergue. Si ho fos sabia de memòria els versicles de les Escripures que Arnau cita en les seves obres i no hauria de traduir-los. I si fos sacerdot o monjo certament sabia de memòria el versicle

tes vegades que tradueix l'impersonal català «hom» per ἄνθρωπος: ἄνθρωπος μέλλει (tract. III, línies 98, 101, 106), ἄνθρωπος βλέπει (tract. III, línia 120), etc.

36. Cf. Joan Damascé, *Expositio fidei*, 1, 7. Ed. B. Kotter, *Die Schriften des Iohannes von Damaskos*, vol. II, Berlín, 1973, (PTS; 12), p. 16, línia 18-20 (PG 94, col. 805 B 5-8).

de l'epístola de sant Jaume 1,17: Πᾶσα δόσις ἀγαθή, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων, que figura en una oració que es recita en veu alta al final de la missa bizantina. Però el nostre traductor l'escriu així: Πᾶν δῶρημα ἄριστον καὶ πᾶσα δόσις τελεία ἀνωθέν ἐστι καταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων (tract. v, lín. 474-475). És de remarcar que, tot i que no la recorda exactament, la seva traducció fa veure que la coneix, sens dubte com a fidel que l'ha sentida moltes vegades en anar els diumenges a la Divina Litúrgia. A més, sí sap de memòria el Parenostre en la seva llengua original, com ho demostra, per exemple, en el tractat v.³⁷

Si hagués estat clergue, a més, hauria reaccionat d'una altra manera quan tradueix l'opuscle VIII en el qual Arnau, en interpretar el Tetragrammaton, pretén provar la processó de l'Esperit Sant també a partir del Fill (*Filioque*). Algú podria pensar que per ventura no s'hagués rebel·lat davant això si s'hagués tractat d'un clergue bizantí de Calàbria sotmès a la influència de l'Església romana. No ho creiem, davant l'exemple estrictament contemporani del monjo sacerdot Barlaam de Seminara, a Calàbria, el qual, fugint de les coaccions romanes per llatinitzar els territoris bizantins del sud d'Itàlia, anà a Bizanci on, per designació imperial, el 1334, fou portaveu de l'Església bizantina en els col·loquis amb els representants del papa Joan XXII per tractar de resoldre el problema teològic de la processó de l'Esperit Sant i escrigué una llarga sèrie d'opuscles en què refutava les opinions teològiques llatines sobre aquesta qüestió.³⁸

Qui pogué ser, per tant, el traductor? Les dades fan pensar en un bizantí d'una certa cultura, fins i tot, religiosa, que coneix el català i el llatí, encara que no perfectament, ja que algunes vegades no entén el significat de certes frases o paraules i dona una falsa traducció, com ho hem fet palès en els llocs on això passa. No confiant, doncs, en el seu coneixement de les llengües d'origen, el traductor opta per vessar mot a mot l'original que té davant i el resultat és l'estrany grec que ens trobem en obrir els folis del *Petropolità gr. 113*.

Si es volgués apurar més sobre la personalitat del traductor, ens inclinariem a pensar en un comerciant bizantí benestant resident a Calàbria o a Sicília.

IV. OCASIÓ I CIRCUMSTÀNCIES DE LA TRADUCCIÓ

Com hem apuntat abans, tant Carreras Artau com el pare Batllori posen la traducció grega de les vuit obres d'Arnau de Vilanova en relació amb la vi-

37. Vegeu les línies 154-271.

38. Per a una informació completa sobre aquest tema, vegeu la nostra obra *La résistance d'Akindynos à Palamas*, 2002, vol. II, cap. 1: «La venue en Orient de Barlaam le Calabrais», i especialment el subcapítol b) «La légation romaine à Constantinople de 1333».

sita que dos monjos del monestir de Sant Atanasi, la Gran Laura³⁹ del mont Athos, de pas cap a la cort de Jaume II d'Aragó, feren a la cort pontifícia d'Avinyó⁴⁰ la primavera o al principi de l'estiu de 1308, per obtenir una recomanació. Arnau es relacionà amb ells allà, on aleshores romania com a metge i amic del papa i els oferí la seva mediació.⁴¹ Degué fer-ho espontàniament i de bon grat perquè, a jutjar per un escrit seu de 1310, la *Carta al rei Jaume II d'Aragó, escrita en nom del seu germà Frederic de Sicília, amb un pla de reforma del seu regne i casa*, Arnau mostrava una especial sollicitud dels grecs⁴² i en l'esmentat projecte escriu: «Item farets qualche establiment de pietat evangelical salvant los ordenaments de Seylla Romana, per lo qual los grecs catius que vendran en vostra terra reeben benefici de caritat e'ls altres grecs ne sien edificats».⁴³ Amb tot, podem preguntar-nos si aquesta sollicitud, de la qual tenim testimoni el 1310, no va ser resultat del seu tracte, dos anys abans, amb els monjos.

El motiu del viatge dels monjos athonites a Occident era suplicar al monarca aragonès que protegís el seu monestir dels atacs de la Companyia catalana. Els almogàvers havien deixat d'estar al servei de l'emperador Andrònic II de Bizanci a causa de la traïció de l'hereu al tron, Miquel IX, que féu assassinar en presència seva el cap de la Companyia, Roger de Flor, el 27 de març de 1305. Teòricament havien reconegut el rei d'Aragó com a senyor natural. Però sense respectar de fet la seva autoritat des de la mort del seu comandant, després de molts avatars per a la designació del cap i del vassallatge, el 1308 es

39. El nom de *laura* (etimològicament 'camí estret') es donava a monestirs en què no hi havia vida comunitària i cada monjo posseïa una part de l'edifici en la qual habitava. Se suposava que aquests monjos, quan empenien aquest estil de vida independent, havien arribat a la perfecció. De fet, l'abandó de la vida comunitària va ser una relaxació de la vida monàstica a Bizanci que continua fins als nostres dies en alguns dels monestirs del mont Athos.

40. Aleshores era papa Bertran de Got, antic arquebisbe de Bordeus i amic personal d'Arnau de Vilanova que es féu consagrar a Lió el 14 de novembre de 1305 i prengué el nom de Climent V. Elegit per imposició de Felip el Bell de França, cedí a les pressions del monarca francès, i traslladà la cort pontifícia a Avinyó, on aquesta romangué 70 anys.

41. RUBIÓ I LLUCH ha publicat al seu *Diplomatari de l'Orient català* (p. 50, doc. XL) la carta de Jaume II d'Aragó a Arnau de Vilanova, datada l'1 de juliol de 1308, en la qual l'informa que ha rebut la carta de recomanació que, de part seva, li lliuraren els monjos de la Laura de Sant Atanasi i diu haver donat audiència a un d'ells, acollit la seva petició i ordenat que no només sigui respectat el monestir, sinó posat sota la protecció de la Companyia catalana. És de notar que el rei posa com a justificació de la seva benvolença vers els monjos de l'Athos i de la seva gestió amb els caps dels almogàvers, que obrar així «és convenciment vostre (d'Arnau) que això seria grat a l'Altíssim».

42. Publicada per MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 270-280.

43. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 276. De fet, en aquella època els corsaris catalans feien captius amb freqüència grecs per vendre'ls com a esclaus. Vegeu sobre aquest tema pare CATEURA BENNASSER, «Política, guerra y esclavitud», a *Homenaje a Juan Nadal* (Asociación Hispano-Griega de Atenas, Anuario de 1989), Atenas, 1992, p. 123-164.

dedicaven a arrasar, a les ordres del francès Tibald de Cepoy i de Bernat de Rocafort, el territori bizantí de Tràcia, posant per obra el que històricament es coneix amb el nom de «venjança catalana».⁴⁴

Per causa de les riqueses que havien acumulat durant segles, els monestirs del mont Athos, la més oriental de les tres penínsules de la Calcídica, eren preses cobejades pels almogàvers.⁴⁵ Els atacs degueren començar l'estiu de 1307, quan la Companyia catalana passà per davant la península athonita en el seu camí cap al sud que, des de Gallípoli, la duria a establir-se durant alguns anys a Cassandra, la més occidental i més propera a Salònica de les tres penínsules citades, convertida des d'aleshores en el centre de les operacions de pillatge.

Les incursions dels almogàvers es feien per terra perquè, des que s'havien instal·lat a Gallípoli, en un gest que, a la manera de dir de l'historiador F. de Montcada, emulava la gesta d'Agàtocles a Àfrica —i precedia la d'Hernán Cortés al Nou Món—, havien cremat les naus.⁴⁶ Ara bé, l'anomenat mont Athos és una península de 60 quilòmetres de llarg i entre 8 i 12 d'ample, al final de la qual s'aixeca sobre la mar la imponent muntanya cònica de l'Athos, de més de 2.000 metres d'altitud. En aquesta extensió de 360 km² hi havia, sense comptar els eremitoris i els poblats de monjos, vint-i-cinc grans monestirs, dels quals avui només n'hi ha vint. Les notícies de les incursions catalanes a l'Athos són molt fragmentàries. El cronista oficial, Ramon Muntaner, no en diu res, Paquimeres els dedica només quatre paraules⁴⁷ i l'única informació que tenim prové de l'arquebisbe serbi Daniel II que era superior del monestir de Chilandari en el moment en què fou atacat pels almogàvers.⁴⁸ Chilandari és el primer dels monestirs al vessant oriental de la península i, si és cert el que diu Daniel II, la Companyia patí una gran derrota a mans dels monjos.⁴⁹ No tenim notícies documentades d'altres atacs. Tot i això, la decisió de la Gran Laura d'enviar legats al rei d'Aragó fa suposar que les incursions es repetien i avançaven cap a l'extrem sud de la península, on hi ha aquest mo-

44. Per a més detalls sobre les incursions catalanes al mont Athos, vegeu LAMBROS, «Τὸ Ἁγίου Ὄρους...»; RUBIÓ I LLUCH, *La Companyia catalana*; J. PASCOT, *Els Almogàvers*, prefaci del duc de Lévis Mirepoix de l'Acadèmia Francesa, versió catalana per Joan Oliver, Barcelona, 1971, p. 145-146.

45. Els monestirs del mont Athos eren, especialment durant aquest període històric, els més rics de l'imperi. Cf. G. ROUILLARD, *La vie rurale dans l'Empire byzantin*, Paris, 1953, p. 157.

46. R. MUNTANER, *Crònica*, vol. II, cap. 219, Barcelona, Selecta, 1977, p. 125.

47. ἐφ' ᾧ προσβάλλοιεν Ἄθω, PACHYMERES, *De Michaelae et Andronico Paleologis...*, vol. II, Bonn, 1835, p. 651, línia 14-15.

48. Cf. LAMBROS, «Τὸ Ἁγίου Ὄρους...», p. 320.

49. Al monestir de Chilandari es conserva un fresc que es creu que representa la derrota infligida als catalans per intervenció divina. Sobre les tradicions relatives als atacs catalans al mont Athos, cf. R. M. DAWKINS, «The Catalan Company in the Traditions of Mount Athos», a *Homematsge a A. Rubió i Lluch*, vol. I, Barcelona, 1936, p. 267-270.

nestir. Aquestes agressions, que degueren durar tres anys i tres mesos,⁵⁰ sens dubte es repetiren fins la primavera de 1309, quan els catalans, fustigats pel general bizantí Chandrinós, prengueren la resolució d'abandonar Macedònia per cercar cap a ponent una nova terra de conquesta.

La iniciativa de la Gran Laura, que és la que ens interessa, no degué ser presa unilateralment pels monjos del monestir sense tenir l'aprovació del seu superior jeràrquic, el patriarca de Constantinoble. Aquest, aleshores, era una altra vegada Atanasi I. Immediatament després de ser reelegit —ja havia estat patriarca de 1289 a 1293—, com a primera mesura, havia escrit a tots els monestirs de l'Athos per fer-hi valer la seva autoritat i per dictar disposicions concretes per tallar els vicis i els abusos dels monjos i especialment els havia enviat un document, que ell anomenà *hypotiposis*,⁵¹ en el qual es donaven regles detallades de comportament, amb l'obligació de llegir-les cada quinze dies al refectori. En el còdex *Vaticà gr. 2219*, que conté escrits d'Atanasi, hi ha vint cartes o instruccions destinades als monestirs de l'Athos, de les quals gran part eren dirigides a la Gran Laura de Sant Atanasi. En concret, l'estiu de 1304, Atanasi deposa l'higumen (abat) d'aquest monestir per indigne del càrrec, i nomena un nou superior en la persona del monjo Màxim, a qui dóna consells sobre la manera de procedir i al qual amenaça amb la censura si no té cura de l'aplicació exacta del reglament monàstic.⁵² El 1305, al monestir ja hi havia un altre higumen, Malaquies, home autoritari que només estigué pocs mesos al capdavant de la comunitat, i que canvià el càrrec pel d'arquebisbe de Salònica. Per aquesta raó els monjos demanen una altra vegada al patriarca un altre superior i aquell nomenà Geràsım. El succeeix, el 1307, també per designació patriarcal, el monjo Atanasi Metaxópoulos amb l'encàrrec d'apaivagar les dissensions i corregir les irregularitats que es detecten al monestir.⁵³ Probablement aquest era el superior del monestir quan es dugué a terme l'ambaixada a Jaume II.⁵⁴ Donat l'interès i la vigilància del patriarca en els assumptes del mont Athos i especialment de la Gran Laura de Sant Atanasi, no sembla, doncs, creïble que el viatge dels dos monjos a Occident s'hagués decidit sense el seu consentiment, sobretot perquè els desplaçaments estaven taxativament prohibits a la *hypotiposis*, fins i tot als superiors, sense el permís oportú. I en el cas d'haver-lo permès a algú, el patriarca exigia que sempre l'acompanyés un altre monjo, com succeí en el nostre cas.⁵⁵

50. RUBIÓ I LLUCH, *La Companyia catalana...*, p. 34-36.

51. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1595, p. 377-378.

52. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1596, p. 378-379.

53. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1659, p. 455-456.

54. Cf. V. LAURENT, «La chronologie des higoumènes de Lavra de 1283 à 1309», *Revue des Études Byzantines*, 28 (1970), p. 97-110.

55. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1595, p. 377, n. 9.

El que interessa destacar per al nostre propòsit en aquest consens entre el patriarca de Constantinoble i els religiosos laurites, és que els monjos que arribaren a Avinyó i feren amistat amb Arnau de Vilanova coneixien bé Atanasi I i estaven al corrent de les seves idees i les seves actuacions. En opinió nostra, és precisament la descripció que els athonites feren a Arnau del patriarca i del seu ideari reformador el que el decidí a ordenar la traducció de les seves obres al grec amb la intenció de fer-les arribar al prelat bizantí.

ATANASI I DE CONSTANTINOBLE

Havia nascut a Adrianòpolis de Tràcia entre el 1230 i el 1235. Encara infant fou enviat per sa mare a Salònica per ingressar de novici al monestir del seu oncle patern.⁵⁶ Poc després es trasllada al mont Athos i habita al monestir d'Esfigmenu en el qual donà molt aviat mostres d'un ascetisme extrem. Els seus biògrafs contenen que vestia una camisa de llana aspra, que mai usà calçat ni dormí en un llit i que s'alimentava dels rosegons que trobava pel terra del refectori monàstic.⁵⁷ Després d'un viatge a Terra Santa i la visita als eremitoris del desert del Jordà fixa la seva residència al monestir de Sant Llätzer al mont Gelesion on, després de vuit anys, és introduït en el rang dels monjos *megaloschemoi*⁵⁸ i, contra la seva voluntat, ordenat sacerdot. D'allà fugí al mont Athos per posar-se fora de perill dels emissaris de Bekkos, el patriarca unionista posat per Miquel VIII, després del Concili de Lió, al capdavant de l'Església bizantina per forçar la seva unió amb la romana.⁵⁹ En tornar a Sant Llätzer s'associa a un grup de monjos antiunionistes. Aleshores s'havia creat ja una aurèola de santedat i molts deixebles s'havien reunit entorn d'ell. Mort Miquel VIII el 1282, el succeeix el seu fill Andrònic, que s'entusiasma amb la persona d'Atanasi, que li havia estat presentat pel gran *drungari*⁶⁰ Eonopoli-

56. La personalitat d'Atanasi I ens és avui ben coneguda gràcies a la publicació d'una part de la seva correspondència per Alice-Mary Maffry Talbot (*Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, vol. VII, Dumbarton Oaks, Washington, 1975) i a l'estudi de J. L. BOOJAMRA, *Church reform in the late Byzantine Empire: A study for the Patriarchate of Athanasios of Constantinople*, Tessalònica, 1982, col·l. «Analecta Vlatadon», núm. 35. A això s'han d'afegir els *regesta* de les Actes del Patriarcat d'Atanasi, publicades per V. LAURENT el 1971. Hi ha, a més, dues biografies hagiogràfiques d'Atanasi, la de Teoctist i la de Disipato, de les quals donarem la referència en notes següents.

57. Cf. A. PAPAPOPOULOS-KERAMEUS, «Žitja dvukh vselenskikh patriarchov XIV v...», en què s'edita la vida d'Atanasi escrita pel monjo Teoctist.

58. El «Megalos Schima» o *gran hàbit* es concedia als monjos que, a judici de la comunitat, havien aconseguit una vida de puresa semblant a la dels àngels.

59. A les fonts athonites s'ha exagerat molt la persecució de Miquel VIII contra els opositors a la unió. Cf. G. ROUILLARD, «La politique de Michel VIII Paléologue à l'égard des monastères», *Études Byzantines*, 1 (1943), p. 73-84.

60. Cap de la guàrdia imperial.

tes. Per petició de l'emperador, Atanasi trasllada la seva residència a Constantinoble on regna un gran desconcert en el camp eclesiàstic no només per la deposició de Bekkos al Concili de Blakerna de 1285 i la subsegüent lluita entre antiunionistes i partidaris de la unió amb Roma, sinó també per la supervivència del cisma dels arsenites.⁶¹ La bona voluntat d'Andrònic i la seva estima per Atanasi el feren creure que l'elevació d'aquest piadós baró al tron patriarcal podria apaivagar els ànims. No eren del mateix parer la cort, el clergat i un cert sector monàstic que coneixien l'exagerada mentalitat ascètica del candidat. De fet el seu govern es caracteritzà per una extrema severitat i intemperància, cosa que li valgué una total impopularitat. Els seus enemics, aprofitant l'absència del seu protector Andrònic, el forçaren a presentar la seva dimissió, l'octubre de 1293, quatre anys després de ser elegit. Atanasi hagué de blegar-se, no sense usar alguns subterfugis per poder recobrar el tron que finalment no li serviren sinó per perdre prestigi. Es retirà al monestir de Xeròlofos, a la mateixa Constantinoble, on, tot i això mantingué l'estima i el tracte personal d'Andrònic. El seu successor, Joan XII, tampoc no va poder mantenir-se molt de temps al poder per causa de l'oposició ferotge del grup dels bisbes arsenites que exigien un candidat del seu partit i va haver de dimi-tir el càrrec el juliol de 1302. L'emperador estava disposat a accedir a les peticions arsenites quan dos terratrèmols, els dies 15 i 17 de gener, que Atanasi havia profetitzat a Andrònic si no solucionava la crisi eclesiàstica, el decidiren a elevar-lo per segona vegada a la dignitat patriarcal. Atanasi va fingir no acceptar fins que el sobirà li va concedir poders fins aleshores impensats en un cap de l'Església, com el de jutjat els nobles, especialment en cas d'abusos en perjudici dels pobres. Amb tot i això, un gran nombre de bisbes recordant el seu anterior pontificat es negaren a acceptar-ne la reelecció. La lluita sorda durà cinc mesos fins que l'emperador anà personalment al monestir de Xeròfolos, el 23 de juny de 1303, per dur Atanasi a Santa Sofia i instal·lar-lo al soli patriarcal. El neoelecte aprofità l'avinentesa per obtenir de l'emperador un reconeixement de la independència d'acció de l'Església i la promesa del seu suport en totes les iniciatives legals que emprengué. Sis anys durà el seu se-

61. Sobre la situació eclesiàstica de Bizanci en aquells anys, cf. V. LAURENT, «Les grandes crises religieuses à Byzance. La fin du schisme arsénite», *Académie Roumaine, Bulletin de la Section Historique*, 26,2 (1945), p. 225-313. El cisma arsenita tengué l'origen en la deposició del patriarca Arseni duta a terme per Miquel VIII en represàlia perquè l'havia excomunicat el 1262 i, després, es negà obstinadament a perdonar-lo. De fet, Miquel VIII, que usà moltes estratagemes per fer-se amb la dignitat imperial, havia manat treure els ulls a l'hereu al tron, encara infant, Joan Làscaris, crim que ferí profundament els sentiments humans i religiosos del patriarca Arseni, que fulminà contra el Paleòleg la més rigorosa de les excomunions. Tot i la deposició d'Arseni, molts de bisbes seguiren fidels a la seva obediència, situació que es perllongà fins i tot després de la seva mort.

gon mandat. Les seves actuacions severament reformistes continuaren fent créixer el descontent en grans cercles de la societat bizantina fins que, amb l'ajut decidit dels patriarques d'Alexandria i Antioquia, els seus viscerals enemics, se l'obligà una altra vegada, el setembre de 1309, a resignar la seva dimissió, acusat de crims que certament no havia comès.

La vertadera falta d'Atanasi havia estat la de considerar Constantinoble com un enorme monestir i voler sotmetre'l a les regles de l'ascetisme més extrem. Fou, per tant, un exaltat a la manera dels espirituals occidentals, contemporanis seus, que no havia après als claustres l'art de governar els homes, com dóna a entendre Paquimeres quan formula el judici de la seva personalitat.⁶²

LES REFORMES D'ATANASI I DE CONSTANTINOBLE

Per acostar-nos més al punt de contacte que hi poguésser haver entre Arnau i Atanasi de Constantinoble, el descobriment del qual per part d'aquell en les seves converses amb els monjos athonites hauria pogut fer-li prendre la decisió d'enviar les seves obres a Bizanci, és menester conèixer amb grans trets quina era la ideologia i les línies mestres de les reformes del patriarca.

Un primer punt d'afinitat entre els nostres dos personatges, que ben bé hauria pogut servir de punt de partida per a una conversa dels enviats de l'Athos amb Arnau i fer néixer la confiança mútua, és el de la clara oposició d'ambdós als metges jueus i, en un context més general, l'antisemitisme dels dos.

Pel que fa a Arnau de Vilanova, el seu antijudaisme es fa palès en totes les ocasions que se li ofereixen en el desenvolupament dels temes dels seus escrits.⁶³ En la carta que escriu a Jaume II d'Aragó en nom del seu germà, el rei Frederic de Sicília, sobre la reforma de la seva casa i regne, diu Arnau taxativament: «Item farets manaments als jueus que agen lur acord demfra un an o de penre lo crestianisme, per ço quar vos los mostrarets clarament que son en error et volets lur salut et esquivar lo corrupiment dels crestians, o destar apart, quar no sofrirets que entrels crestians habiten ni ab ells convesen per la constitucio dyabolica que an en lo Talmut contra los crestians, et farets los saber que si a aço no sacorden, finalment aixi com lo rey Danglaterra primer et puxes lo rey de França, los gitarets de tota vostra Senyoria. Item orde narets que jueu tant com en sa error perseverara no gos en pena de cors et daver medicar negu crestia, et si crestia lo requer, sia punit en certa quantitat».⁶⁴

62. PACHYMERES, *De Michaele et Andronico Palaeologis...*, p. 151-152.

63. A més dels que citarem, vegeu J. PERARNAU, «Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïbles a Arnau de Vilanova. 3: "Conflictus iudeorum"», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 13 (1994), p. 78-84.

64. Editada per MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, VII, p. 275-276.

Les raons teològiques per rebutjar els metges de religió hebrea són profusament exposades en el tractat que ocupa el segon lloc en el manuscrit de Sant Petersburg, el *Tractatus de Caritate*. En ell, el nostre traductor ha transcrit els paràgrafs antijudaics de l'original català avui perdut, que, de part seva, el traductor toscà ha omès en la seva versió. Nosaltres donem d'aquests paràgrafs una traducció catalana en el cos del tractat, i la seva lectura bastarà per provar el que Arnau sentia pel poble de l'Antic Testament i especialment pels seus metges. Tot i això, no era antisemitisme radical el d'Arnau de Vilanova, sinó només antijudaisme, ja que si el jueu es convertia al cristianisme, ell el considerava fins i tot per damunt d'un cristià vell pecador.⁶⁵

A Bizanci, l'antisemitisme estava tan estès com a Occident, tant a escala popular, com litúrgica i teològica.⁶⁶ Atanasi I de Constantinoble participava, per tant, d'aquesta mentalitat⁶⁷ fins al punt de recordar en una instrucció als fidels que havien d'«odiar els jueus deïcides».⁶⁸ Però, com Arnau, la seva oposició no és absoluta ja que afegeix a les paraules citades «a no ser que es converteixin».

Pel que fa als metges jueus, la seva oposició és tan radical com la de Vilanova. En l'esmentada instrucció als fidels fa especial menció de la prohibició d'anar als metges jueus⁶⁹ i en una carta canònica ordena: «S'ha d'apartar els metges jueus».⁷⁰ Més encara, en un document que anomena «Manament», dirigit a tots els arquebisbes metropolitans del Patriarcat, diu: «Siguin excomunicats els que demanen la seva salut corporal als jueus».⁷¹ I tot això basant-se en la prohibició canònica del Concili Quinisès o in Trullo que en el cànon onzè prohibia, sota pena d'excomunió, consultar a metges de religió hebrea,⁷² de la mateixa manera que Arnau de Vilanova, en el seu tractat *De carita-*

65. Cf. Tract. II, línies 500-508 (línies 423-430 del text italià).

66. Vegeu, per exemple G. GALANTÉ, *Les juifs de Constantinople sous Byzance*, Istanbul 1940, especialment les p. 23-25; D. JACOBY, «Les quartiers juifs de Constantinople à l'époque byzantine», *Byzantion*, 27 (1967), p. 167-168; P. ELEUTERI i A. RIGO, *Eretici, dissidenti, musulmani ed ebrei a Bisanzio: Una raccolta ecesiologia del XII secolo*, Venècia, 1993, sobretot les p. 109-123.

67. Queixant-se a l'emperador Andrònic II, li va escriure una carta en què deia: «El piadós rei Ezequies, per expiar les blasfèmies d'un sàtrapa del rei Sennaquerib, no va dubtar a vestir-se de roba de sac i va merèixer veure exterminats d'un cop 185.000 assiris. Els bizantins, per la seva part, toleren simplement que es basteixi en plena ciutat ortodoxa una sinagoga del poble deïcida que es riu de la seva religió, de la seva fe en Jesucrist, dels seus sagraments i de les seves imatges...» (LAURENT, *Les registres...* núm. 1622, p. 415-417).

68. Ἰουδαίους τοῖς θεοκτόνοις μισεῖν (LAURENT, *Les registres*, núm. 1777, p. 554, n. 13; *Vat. Gr. 2219*, f. 226r)

69. Cf. la font citada en la nota precedent.

70. LAURENT, *Les registres...* núm. 1738, p. 519, n. 11.

71. LAURENT, *Les registres...* núm. 1747, p. 527, n. 20.

72. G. NEDUNGATT i M. FEATHERSTONE, (ed.), *The Council of Trullo revisited*, Roma, 1995, coh. «Kanonika», núm. 6, p. 81-82.

te, basava el seu refús als metges hebreus en el *Decret* dels sants pares al qual es refereix dues vegades.⁷³

Essent Arnau ell mateix metge i estant a Avinyó en qualitat de tal quan hi arribaren els dos monjos de la Laura del mont Athos, no és aventurat pensar que en les converses que mantingué amb ells i que donaren com a resultat l'afortunada gestió davant del rei Jaume II d'Aragó, sortís el tema dels cristians que visitaven els metges jueus. Els monjos degueren dir-li que el patriarca havia excomunicat els que feien això i aquest ben bé pogué ser el principi d'una sèrie de preguntes d'Arnau que el dugueren a descobrir una àmplia coincidència de les seves idees reformadores amb les d'Atanasi I de Constantinoble.

Aquesta coincidència és especialment evident pel que fa a la concepció de la vida religiosa i a l'observança dels deures monàstics. Els dos estan d'acord que, en la seva època, el clergat, i especialment el regular, és en franca decadència.⁷⁴

Tant a l'Orient d'Atanasi com a l'Occident d'Arnau, els clergues i monjos actuen, en frase del patriarca, «en interès dels seus amics i parents o per rebre regals o per desig de vana glòria»⁷⁵ i els demana que s'apartin del tracte mundà, de l'afecció a les seves famílies, amics i riqueses.⁷⁶ «És un sacrilegi donar les coses de Déu als amics i parents», deia el patriarca.⁷⁷ Aquestes recomanacions, de vegades en forma d'ordres categòriques, es repetien insistentment als escrits d'Atanasi i es codifiquen en la seva esmentada *hypotiposis*.⁷⁸

Arnau, d'altra banda, no fustiga menys els vicis dels clergues seculars: «Després que els ministres de l'Església començaren a anar darrere de beneficis, no per profit espiritual, sinó per abundar en béns d'aquest món, la llum es transformà en tenebres».⁷⁹ A l'opuscle VII, cita els vint-i-dos vicis del clergat que havia exposat anteriorment en altres obres seves, la *Confessio Ilerdensis* i

73. Cf. original de l'opuscle II, línies 282 i 292. Creiem que l'esmentat *Decret* a què al·ludeix Arnau es una de les disposicions del Concili IV del Laterà. De fet en els canons 67-70 es prescriu una total separació entre cristians i jueus a fi que no puguin «els que blasfemen de Crist tenir alguna autoritat sobre els cristians», argument que Arnau avançava per refusar les prescripcions dels metges jueus. Cf. J. ALBERIGO *et al.* (ed.), *Conciliorum œcumenicorum decreta*, Bolònia, 1973, p. 265-267. Vegeu també el que es diu en l'aparat de cites de l'opuscle II, línia 282.

74. Pel que fa al clergat bizantí, vegeu EUSTACI DE TESSALÒNICA, *De emmendanda vita monastica*, p. 136, col. 825 i següents; S. SALAVILLE, «La vie monastique grecque au début du XIVe siècle d'après un discours inédit de Théolepte de Philadelphie», *Études Byzantines*, 2 (1944), p. 119-125.

75. Vegeu R. GUILLAND, *Études byzantines*, París, 1959, p. 61.

76. BOOJAMRA, *Church reform...*, p. 163.

77. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1595, p. 377, n. 7.

78. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1595, p. 377-378.

79. Opuscle VI, línies 409-411 (línies 382-384 del text llatí).

la *Confessio Barcinonae*,⁸⁰ llista amb la qual es corresponen molts dels lliber-
tinatges esmentats als catàlegs que Atanasi fa als seus documents.⁸¹ Fa la im-
pressió que tant Arnau com Atanasi volen que el clergat secular es conformi
a la disciplina monàstica.⁸² Respecte de l'afecció als parents, que censurava
Atanasi I, diu Arnau: «Després menyspreen i falsegen la doctrina de nostre
Senyor Jesucrist perquè estan sol·licitats per haver i procurar plaer i utilitat tem-
poral als seus parents i donen a entendre de fet que el deure de parentela obli-
ga a això».⁸³ I això ho aplica el nostre metge tant als religiosos com als simples
fidels, amb la qual cosa no difereix gaire d'Atanasi, que volia fer de Constan-
tinoble, clergat i laics, un gran monestir.⁸⁴ Però, com Atanasi, és més sever
quan es tracta de religiosos: «L'enemic ha enganyat tan subtilment els religio-
sos, que els ha tret fora de la caritat, ... puix que tots es mostren sol·licitats per
cercar i procurar per a ells i els seus parents carnals, plaers i utilitats tempo-
rals, no el plaer i la voluntat de Déu, i així tots abandonen, menyspreen, fal-
segen i desmenteixen la doctrina de nostre Senyor en tot el que heu sentit».⁸⁵
Aquí es col·loca la narració que fa Arnau, també a l'opuscle II, d'aquella aba-
dessa mundana que es vestia com la més elegant de les dames del món i tot el
dia s'ocupava de converses amb seglars i, al final, foren revelats a la seva ser-
venta els càstigs que per aquella conducta se li aplicaven a l'altre món, després
de la seva mort.⁸⁶ En la seva obra *Confessio de Spurcitiis pseudoreligiosorum*
enumera dinou torpeses o vicis característics, segons ell, dels religiosos del
seu segle⁸⁷ que coincideixen amb els que Atanasi vitupera en la conducta dels
monjos d'Orient.⁸⁸ Sortir de la cel·la per anar a ciutats i pobles, conviure amb
gent de món, ociositat, desitjar honors i dignitats, gloriejar-se del seu saber i
dels seus llinatges, espoliar els monestirs dels seus béns i vendre'ls en profit
seu, enganyar els incauts, abrusar-se de luxúria, ser avars, apartar-se del camí
traçat pels fundadors i molts altres.

Arnau de Vilanova fou sens dubte desmesurat en els seus intents de re-
forma tan eclesiàstica com de la vida cristiana dels fidels. Tot i això, si es con-
sideren en els seus escrits les repetides crides a la caritat —com la que fa al co-

80. Opuscle VII, vegeu l'apartat de cites a la línia 118.

81. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1595, p. 377-378; núm. 1738, p. 518-520; núm. 1747, p. 526-528.

82. BOOJAMRA, *Church reform...*, p. 131.

83. Opuscle II, línies 397-400 (línies 348-351 del text italià).

84. R. GUILLAND, *Études byzantines*, París, 1959, p. 75.

85. Opuscle II, línies 572-579 (línies 483-489 del text italià).

86. Opuscle II, línies 669-754 (línies 570-633 del text italià).

87. Vegeu la llista a MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. II, p. 270.

88. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1595, p. 377-378; núm. 1604, p. 358-359; núm. 1640, p. 434-435; núm. 1651, p. 444-445; núm. 1658, p. 454; núm. 1776, p. 552-553; núm. 1777, p. 553-555.

mençament del segon tractat del manuscrit que publiquem: «Heu de saber que sant Pau en la primera epístola als Corintis escrigué que el que és més necessari a la salut de l'ànima, no només de les persones religioses, sinó de tots els cristians, és la caritat. I diu així: "Si parlés les llengües dels homes i dels àngels però no tinc caritat, sóc com bronze que sona o campaneta que dringa", etc.»⁸⁹ ens adonem que no anava errat en l'essencial. I en parlar així, Arnau no es refereix només a l'amor de Déu, sinó que té ben presents les necessitats dels indigents quan demana que es faci «qualque serví corporal als amichs de Déu, e majorment als pobres e als freturosos; car, segons la veritat evangelical, pus pregat e pus curós deus ésser de aquell vesitar e aconortar corporalment e esperitual, e major plaer fa a nostre Senyor qui dóna consolació als pobres que als rics. E qui fahia lo contrari, falsaria la veritat de l'Evangelí; car, segons que diu sent Jachme, nostre Senyor ha elegit los pobres principalment en aquest segle, e són rics en fe».⁹⁰

Atanasi de Constantinoble, igualment desmesurat en els seus ideals de perfecció tant per a ell com per als altres, deixa perfectament clar que el motiu del seu ascetisme és la caritat envers Déu i envers el pròxim. El seu cor es trencava a la vista de l'espectacle quotidià de la misèria dels pobres de Constantinoble «que no tenen ni força per arrossegar-se pels carrers fins a les cases dels rics per poder assaciar la fam amb els rosegons d'aquells». Decideix col·locar recipients en determinats llocs perquè els benestants hi deixin menjar que pugui ser dut als desgraciats, i demana als fidels que «li portin queviures: oli, blat, vi, peix, formatge, llegums secs i qualsevol altra casta d'aliments. Benvinguts seran també vestits i sabates. Els que mengen pa i viandes a voluntat, que beuen vi fins a engatar-se i ronquen dia i nit davall de flassades calentes, ho deuen als que no tenen més que el dur trespol per dormir. Pietat per als desgraciats, en la certesa que és millor donar que rebre, segons la paraula del Senyor (Io. 20,35); el paradís pot guanyar-se amb pocs doblers donant menjar i beure a Crist i fent-se digne d'escoltar la invitació que farà el Jutge, tal com digué ell mateix (Mt. 25,35), als beneïts de son Pare que hauran alimentat i acollit en la seva pròpia persona els pobres».⁹¹ Al mateix temps envia una carta a l'emperador perquè també ell accepti atendre els pobres i que li procuri llenya per poder continuar fent la sopa que cada dia distribueix als necessitats que van al patriarcat.⁹² Més endavant, en una altra *Instrucció als rics*, els diu que cada un d'ells ha d'encarregar-se d'alimentar un nombre de-

89. Opuscle II, línies 13-17 (línies 13-17 de la versió italiana).

90. Opuscle III, línies 290-297 (línies 235-242 de l'original català).

91. *Instrucció del patriarca a rics i pobres* (Vatic gr. 2219, f. 166v-167v; cf. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1632, p. 425-426).

92. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1638, p. 433.

terminat de persones.⁹³ Seria llarg i fora de lloc en aquesta introducció voler fer el repàs de totes les encíclicues patriarcalcs sobre la caritat.

Atanasi ataca les arrels de l'apatia dels cristians davant les necessitats del pròxim. N'hi ha que alleguen que estan en regla amb Déu perquè estimen Crist i estan batejats. «El baptisme obliga a la fe i a les obres», clama el patriarca. «La fe sense obres no val res» (Iac. 14,17).⁹⁴ En definitiva, el principi bàsic de la vida cristiana i el punt de partida per a la reforma personal i social consisteix en la conjunció de λόγος i ἔργον (teoria i pràctica).⁹⁵

Sentiments semblants animaven el zel reformador d'Arnau de Vilanova: «Diu Crist a l'Evangeli de sant Mateu: "No tot el qui diu *Senyor, Senyor* se salvarà, sinó el que fa la voluntat de mon Pare". Vol dir que aquell que amb la llengua confessa que Jesucrist és el Senyor de tot el món, no se salvarà si no fa la voluntat de Déu. I que això és així ho provo pel que escriví sant Joan en la seva primera epístola: "Qui diu que és en Déu ha de caminar com caminà Crist". Vol dir que el cristià que diu que per la fe és o està fonamentat en Crist, ha de caminar pels camins de Crist, és a dir, fer les obres que Crist ens ensenyà a fer amb la seva doctrina i el seu exemple».⁹⁶ «I diu després (sant Joan): "Germans, estimem-nos uns als altres no de paraula o amb la llengua, sinó amb obres de veritat". I així ho ensenya sant Pau dient: "En Crist no val res la circumcisió, sinó la fe que opera la caritat", amb la qual cosa ens mostra que qui té fe en Crist no se salvarà si per aquella fe no l'estima i pel seu amor fa el que ell mana, raó per la qual diu: "Qui m'estima compleix les meves paraules; qui no m'estima no les compleix", és a dir que aquest és el senyal cert d'estimar i de no estimar, i sant Gregori exposa aquella sentència dient: "La prova certa de l'amor és fer les obres". Això és provat també per sant Jaume, que diu: "La fe sense obres està morta"».⁹⁷ Pràcticament tot el primer tractat traduït al grec al manuscrit de Sant Petersburg és dedicat a inculcar aquesta veritat.

Conscients els dos, Atanasi i Arnau, que els caps de la cristiandat tenien el deure de promoure i fins i tot imposar la reforma de la vida cristiana, un i altre apellen als seus sobirans, a l'emperador el patriarca, i al papa i als reis d'Occident Arnau. Un i altre els dirigeixen escrits de consells, que més semblen imposicions, perquè reprimeixin determinats vicis dels seus súbdits. «En quant sots rey crestia —escriví Arnau a Jaume II d'Aragó—, devets metre diligencia per amor e per zel de Christ de promoure la veritat del crestianisme,

93. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1751, p. 532.

94. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1747, p. 526-528.

95. BOOJAMRA, *Church reform...*, p. 138.

96. Opuscle I, línies 21-30 (línies 19-26 del text italià).

97. Opuscle I, línies 36-53 (línies 26-35 del text italià).

ço es la veritat evangelical segons vostre estament dins vostra casa et defora». ⁹⁸ «L'emperador ha estat posat per Déu —escriu per la seva banda Atanasi a Andrònic II— perquè tingui cura de l'Església i de l'imperi». ⁹⁹ «Déu creador concedeix a cada home una certa mesura dels seus dons —escriu en una altra ocasió—. A l'emperador li ha concedit, a més de l'imperi, una sublim saviesa per governar, un brillant esperit de discerniment per distingir el bé del mal, la rectitud en la fe i tantes altres qualitats que no hi ha ningú en el món que els tingui en la mateixa mesura. Però fins i tot el millor d'aquests dons, sense la força de servir-se'n, no és de cap utilitat». ¹⁰⁰

En les mesures concretes que proposen als respectius sobirans necessàries per a la reforma de la vida cristiana, tant Atanasi com Arnau coincideixen en algunes. En primer lloc, que s'ha de perseguir els traficants i usurers: «Com David, l'emperador detesta la injustícia —escriu el patriarca en una carta a Andrònic—. Déu que li ha donat, amb la corona, una ànima compassiva, també Ell ha posat en les seves mans l'espasa de dos talls... Déu donà blat i vi per governar el poble i pagar els funcionaris. I vet aquí que aquests, que treuen la seva fortuna de Mammon, no han dubtat a emmagatzemar aquests gèneres. Aquesta gent no només no es bona per a res, sinó que destrueix el poble cristià. El patriarca, per la seva banda, pujarà a l'ambó i els excomunicarà». ¹⁰¹ D'altra banda, el nostre metge valencià en el seu pla de reforma del regne i de la casa d'Aragó, escrivia a Jaume II: «Item gitarets usures et usurers crestians et mayorment cells qui ab iniques barates frauden lo poble menut». ¹⁰²

Coincideixen també en què s'han de reprimir a les ciutats els crims que exciten la ira de Déu i perden les ànimes, especialment «la prostitució, l'adulteri, la sodomia, l'incest, la injustícia, la màgia... » i segueix una llarga llista de crims feréstecs als ulls de l'ascètic Atanasi. ¹⁰³ I Arnau insta Jaume II: «Item deçarets o gitarets de tota vostra Senyoria devins e devines o sorcers o quals que superticioses mayorment [...] que daytals [...] sitats contraries a la fe christiana segurament». ¹⁰⁴ Tampoc cap dels nostres dos reformadors s'acovardia en el moment de proposar al sobirà reformes a la seva pròpia casa. Les d'Arnau toquen tots els membres de la família reial, el rei, la reina, els infants. ¹⁰⁵ Les

98. «Carta escrita por Arnaldo de Vilanova, en nombre de Don Federico de Sicilia, para Don Jaime II de Aragón, con un plan de reforma de su casa y reino», ed. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 270-271.

99. LAURENT, *Les regestes...*, núm. 1554, p. 342.

100. LAURENT, *Les regestes...*, núm. 1597, p. 379-380.

101. LAURENT, *Les regestes...*, núm. 1606, p. 388.

102. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 277.

103. LAURENT, *Les regestes...*, núm. 1607, p. 389.

104. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 275.

105. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 271-274.

d'Atanasi són greus amenaces a cada un dels que componen la casa imperial quan la seva conducta no s'adapta a les normes cristianes. Mencionem, per exemple, una carta a l'emperador en què li recorda els deures que li concernen respecte dels seus súbdits¹⁰⁶ o una altra en la qual l'emplaça perquè doni als seus fills i a tot el poble una instrucció en què aprenguin el que agrada a Déu,¹⁰⁷ i, en un altre escrit, li recorda que haurà de retre comptes severament davant de Déu, ell més que altres, perquè ha rebut més;¹⁰⁸ igualment la carta de 1304 a l'hereu al tron, l'emperador Miquel IX, perquè renunciï a il·lícits plaers de la carn, condició per rebre l'assistència divina,¹⁰⁹ o una altra en què li recorda l'obligació de tenir presents les promeses del seu baptisme;¹¹⁰ i encara una missiva de 1305 a l'emperadriu, en la qual l'exhorta perquè es reconciliï amb l'emperador,¹¹¹ i altres innombrables intervencions del mateix caràcter. L'historiador contemporani dels fets, Paquimeres, en referència a aquestes intervencions sobre el comportament de la família imperial, diu que Atanasi no es moderava en «expressar sempre francament el seu pensament en les cartes que dirigia al monarca».¹¹²

Encara en altres punts coincideixen les figures dels dos nostres protagonistes reformadors. Un és el comú esperit profètic. Fama de profeta va adquirir el nostre metge entre els seus fidels, el primer dels quals fou Frederic de Sicília al qual va interpretar alguns dels repetits somnis simbòlics que el monarca tenia des de la seva joventut.¹¹³ Es va saber també que, en l'*Epistola nuncupatoria* enviada a Bonifaci VIII acompanyant el seu llibre *Philosophia*

106. LAURENT, *Les registres...*, n. 1690, p. 478-479. En una altra carta li recorda la seva obligació de dur el clergat i el poble fidel a la pràctica de les virtuts evangèliques (LAURENT, *Les registres...*, núm. 1717, p. 501-502).

107. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1639, p. 433-434. Sobre aquest tema, Arnau havia escrit a Jaume II: «Els infants mascles devers, de vi ans al amunt, fer nodrir en la escola de la vida evangèlica ab los altres, per tal que no aprenguen en començamet altre a conexer et amar sino Jhesu Christ (MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 274).

108. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1728, p. 510-511.

109. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1610, p. 397-398.

110. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1688, p. 477.

111. LAURENT, *Les registres...*, núm. 1629, p. 422-423.

112. PACHYMERES, *De Michaele et Andronico Palaeologis...*, llibre VI, capítol I, p. 461.

113. Vegeu «Interpretatio de visionibus in somniis dominorum Iacobi secundi regis Aragonum et Fredecrici tertii regis Siciliae eius fratris», ed. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 232-254. Per al tema del profeticisme de Vilanova vegeu l'article de M. BATLLORI, «Sicília i la Corona d'Aragó en les profecies d'Arnau de Vilanova i de Joan de Rocatalhada», a *Mediterraneo medievale: Studi in onore di Francesco Giunta*, Boveria Mannelli/Cattanzaro, Rubbettino Editore, 1989, p. 89-105 = M. BATLLORI, *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 347-352. També J. PERARNAU, «Profetismo gioachimita catalano da Arnau de Vilanova a Vicent Ferrer», a *Il profetismo gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento. Atti del III Congresso Internazionale di Studi Giochimiti* (S. Giovanni in Fiore, 17-21 settembre 1989), p. 401-414.

catholica et divina,¹¹⁴ havia predit punt per punt tot el que de fet li passà al pontífex posteriorment: que seria tret de la seva Càtedra, desterrat, i que quedaria buit el sumptuós sepulcre que s'havia fet bastir.¹¹⁵ Amb tot, Menéndez y Pelayo es pregunta si aquesta profecia ho va ser realment o si, en realitat «aquesta carta no es va escriure en vida de Bonifaci VIII, sinó que fou forjada *après le coup* pel seu metge, per donar aire de profecia al que era història».¹¹⁶ Menys dubtes ofereix el profetisme del patriarca Atanasi, home, tot i els seus extremismes, molt més autèntic i conseqüent que el nostre Arnau fins al punt que, a la seva mort, fou canonitzat per l'Església bizantina, mentre que el metge valencià poc després de morir fou declarat heretge. Sobre el do de profecia del patriarca, llegim en la seva *Vida* contemporània: «Moltes vegades va predir el futur als monarques i els enviava per escrit les seves profecies. Aquestes romanen encara inèdites, contingudes en els llibres de les seves cartes, i qui les llegeixi s'omplirà d'admiració per aquest gran home; veurà que gran era en les profecies i en les proves que va remetre a l'emperador, gràcies al temor que ell sentia pel Rei del Cel i al respecte que li testimoniava».¹¹⁷ De fet, sabem que la profecia dels terratrèmols dels dies 15 i 17 de gener de 1302 feta per Atanasi a Andrònic II fou el motiu pel qual el tornà a reposar al tron patriarcal.¹¹⁸

Ambdós personatges coincidien també en el seu menyspreu del saber profà. En el cas d'Arnau aquesta falta d'amor per la ciència no pot sinó causar admiració, tractant-se d'un home que aprofundí seriosament en la teoria mèdica i n'escrigué cinquanta-dos tractats.¹¹⁹ Compongué, a més, llibres d'agrimensura, de química, d'astronomia i fins i tot d'alquímia. Això no obstant, després de la seva mort, la sentència de Tarragona de 1316 diu que se'l sanciona perquè «condemna l'estudi de la filosofia i els doctors que posaren alguna cosa de filosofia en les seves obres»¹²⁰ i perquè «condemna totes les ciències llevat de la teologia».¹²¹ L'opuscle III de la nostra edició grega abunda en aquestes idees: «La qual reversia és tan fortament enraygada en los clergues e en los setglars, que'ls

114. Vegeu més endavant la nostra introducció a l'opuscle vi.

115. «A ministerio simul atque loco pelleris, in exilium transportatus, et vacuum remanebit sepulchrum quod extruxisti» (citat per MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. II, p. 274).

116. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. II, p. 274. Sobre aquesta qüestió vegeu H. FINKE, «Arnaldo de Vilanova en la corte de Bonifacio VIII», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1 (1901), p. 24-25.

117. A. PAPADOPOULOS-KERAMEUS, «Žitia dvukh vselenskikh patriarchov XIV v...», cap. XXVII.

118. Per a aquest punt, vegeu V. LAURENT, «Les grandes crises religieuses à Byzance. La fin du schisme arsénite», *Académie Roumaine, Bulletin de la Section Historique*, 26 (1945), p. 225-313.

119. Vegeu la llista de títols a MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. II, p. 258-260.

120. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 319.

121. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, p. 320.

reys e'ls fills dels reys, los quals porien haver tostemps savis en Dret bastament als juhins temporals, e fan-los estudiar en leys dels emperadors e en les constitucions papals, hon no ha saber ni sciencia sinó de les obres humanals, e leixen l'estudi de la sancta Scriptura, hon és lo saber de les obres divinals, que tota creatura deu haver e amar e desijar e percaçar, e obrar tota loqüència e tota retgla de justícia. E cells qui Déus ha fets per tal que sien steles en lo cel e àguiles en l'ayre, volen e percaçen que sien carbó o talpa, la qual no cura sinó de la terra ni d'altre saber; e volen fer advocats en cort temporal de cels que nostre Senyor vol fer assessors en la cort celestial». ¹²² I poc després: «Los religiosos ha enganats e destruits per special curositat de estudiar en les sciències dels philòsoffs, donan-los a entendre que no poden profitar en la santa theologia ni no són bons philòsoffs; e enbatment-los tan fort, que no poden veure lo frau ni la mentida. Lo frau és com christià, en tant com christià (ço diu lo apóstol) no deu aprendre ni saber sinó sciencia de pietat, per la qual solament pusquen fer vida eternal; la qual sciencia, segons que ell spon, és tan solament lo saber e la sciencia de nostre senyor Déu Jesuchrist. Per què diu als corintians que ell no volch entre'l poble altre saber sinó de nostre Senyor crucificat». ¹²³

Atanasi de Constantinoble, per la seva banda, pertanyia a un corrent d'espiritualitat ben definida des dels començaments de la vida monàstica. De fet, a Orient hi ha hagut sempre dos grans corrents d'espiritualitat monàstica, que, com fa notar molt encertadament el pare Irénée Hausherr, neixen de dues concepcions diferents de la natura humana i, consegüentment, del que condueix a la perfecció de l'home. ¹²⁴ Una és la que acosta l'home a Déu mitjançant el coneixement, camí que seguien els pares capadocis cristianitzant la cultura grega clàssica, i l'altra, la que cerca participar del misteri diví mitjançant la ignorància i falta de visió, teoria orientaltitzant nascuda als deserts d'Egipte, el representant més característic de la qual és el Pseudo-Dionís Areopagita. Els dos corrents són en si mateix legítims. És el predomini d'un amb exclusió de l'altre el que no pot ser legítimat. ¹²⁵ Atanasi era un representant típic del camí de santificació per la ignorància. L'historiador Gregoràs diu d'ell que «era un home estrany a tot saber» ¹²⁶ i encara que les seves cartes tenen un

122. Vegeu més endavant l'original del tract. III, línies 315-324.

123. Cf. Tract. III, línies 333-341.

124. Cf. I. HAUSHERR, «Les grands courants de la spiritualité orientale», a *OCP*, 1 (1935), p. 116.

125. Sobre la pretesa prohibició del saber profà per als monjos del cànon 36 del Concili de Laodicea, vegeu V. LAURENT, «La direction spirituelle à Byzance: La correspondance d'Irène-Eulogie Choumnaia Paléologine avec son second Directeur», *Revue des Études Byzantines*, 14 (1956), p. 60, nota 3.

126. ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀδαίης μὲν τῆς τῶν γραμμάτων παιδείας καὶ τῶν πολιτικῶν ἡθῶν (GREGORAS, *Byzantina Historia*, 1, cap. VI, 5, p. 180).

cert estil de cadència harmoniosa,¹²⁷ en el fons la seva llengua s'ha modelat sobre el grec dels *Setanta* i nodrit de l'estil dels Pares i de l'*Escriptura*. Però en honor a la veritat, el seu allunyament del saber humà, encara que real a la pràctica, no assumia el to polèmic que veiem en Arnau ni l'afectada retòrica dels neohesicastes palamites dels quals, contràriament al que s'ha dit, Atanasi no fou en absolut precursor.¹²⁸

Si volem afinar més les semblances, Arnau i Atanasi coincideixen encara en altres interessos comuns, per exemple en la seva insistència perquè es doni una sòlida instrucció cristiana als infants, que es llegeixi la *Sagrada Escriptura* i, cosa curiosa, coincideixen en la seva hostilitat al que Arnau, transcrivint en l'opuscle vi l'oracle d'un ignot conegut seu, anomena «rebelio Siculorum»: «Als amants de la prosperitat terrenal els destina el seu enemic, el fill de la perdició, perquè destrueixi i arruïni, a la dominació del qual ha obert les portes la rebel·lió dels sicilians».¹²⁹ Mossèn Perarnau, en la seva edició de l'original llatí d'aquest tractat, anota referint-se a la frase abans transcrita: «En aquesta línia hom pot trobar una mostra de com durant l'Edat Mitjana, ni que

127. Però amb grans defectes. Vegeu el que MAFFRY TALBOT, *The correspondence of Athanasius I...*, escriu en la introducció de la seva edició crítica: «The Patriarch's attempt to write in the elegant style demanded by the period often led him into long and complex sentences, which are hard to construe. A number of these sentences lack a main verb, or are characterized by faulty syntax and grammatical errors. After lengthy digressions, the Patriarch often failed to return to the original thought.» (p. vi). Encara que l'editora creu que moltes d'aquestes faltes podrien ser perquè el patriarca dictava les seves cartes i, per la seva creixent ceguesa, no era capaç després de revisar-les personalment, afegeix, tot i això: «Athanasius was well aware that his educational background had not prepared him to write letters in the elegant style required by the Byzantine court, and apologized for his deficiencies» (p. xxx).

128. Per donar prestigi a Palamàs i les seves teories totalment innovadores en l'espiritualitat oriental, J. Meyendorff i alguns altres neopalamites, basant-se en al·lusions dels palamites de temps enrere, havien temptat vincular el seu personatge amb els grans mestres d'espiritualitat que l'havien precedit, entre d'altres Teolepte de Filadèlfia i Atanasi de Constantinoble. Llàstima que en la seva pretensió no haguessin pres la precaució de fixar-se en les dates. El professor Antonio Rigo, de la Universitat de Venècia, ha mostrat molt bé que s'han de posar *sub iudice* totes les preteses relacions dels grans espirituals de l'època amb Palamàs i la seva escola: «Una indagine accurata sui personaggi menzionati da Gregorio Palamas ci ha indotti a credere che qui non siano menzionati i discepoli di Niceforo, né i rappresentanti di una 'scuola' esicasta (come sembra affermare SINKIEWICZ, *Theoleptos of Philadelphia, The monastic Discourses*, Toronto 1992, p. 37), ma soltanto una schiera di 'celebrità' monastiche degli anni a cavallo tra il XIII e il XIV secolo» (A. RIGO, «Recension du livre de Sinkewicz», *OCP*, 59 [1993], p. 540). El sùmmum de les falsificacions neopalamites en aquesta qüestió és, com diu Rigo, que «il racconto di Kalo-thetos, intenzionato a presentarci Teolepto e Atanasio quali discepoli di un unico maestro, ci sembra poco verosimile. E questo per la semplice ragione che la cronologia rende impossibile, per quelli anni, un soggiorno di Teolepto sull'Athos. Atanasio, nato attorno 1230, giunse infatti all'Athos nel 1250/51 circa e vi rimase fino al 1254. Allora Teolepto aveva quattro anni!» (RIGO, «Recension...», p. 541).

129. Tract. vi, línies 486-489 (línies 453-455 del text llatí).

ja fos en els seus temps finals, els esdeveniments profans eren difícils de des- triar de llurs implicacions religioses; i de la facilitat amb què un esdeveniment era recobert amb una interpretació teològica, que arribava a fer oblidar la seva naturalesa objectiva: l'aixecament popular de les Vespres Sicilianes era vist exclusivament com l'obertura de la porta de l'imperi de l'Anticrist i aquesta consideració en desplaçava qualsevol altra.¹³⁰ Les Vespres Sicilianes senyala- ren el començament de les hostilitats entre Pere III d'Aragó, que l'agost de 1282 desembarcà a Trapani, i Carles I d'Anjou. Els grans protagonistes de les batalles foren els dos mil almogàvers que, creuant l'illa d'oest a est en tres dies, entraren a Messina i exterminaren les tropes del francès. A ells es degué també que el 1295, davant la renúncia de Pere el Gran al tron de Sicília per causa del seu matrimoni amb Blanca d'Anjou, filla del seu adversari, el regne pogués romandre unit a la casa d'Aragó en la persona de Frederic, el tercer dels infants de la casa de Barcelona, convertit en Frederic II de Sicília. La pau que sobrevingué fou, això no obstant, fatal per als almogàvers. El seu ambient natural era la guerra, i viure en pau els ofegava, els impedia respirar com li passaria a un peix tret de l'aigua. Per això, amb el gran aventurer Roger de Flor al capdavant, el 1302, empuyant les seves armes s'embarcaren rumb a Bizanci a la cerca de noves gestes.

Quan Roger de Flor i les seves hosts arribaren a Constantinoble, el setem- bre de 1303, Atanasi I tornava a ser patriarca, novament elegit per l'emperador després de la seva primera dimissió a l'octubre de 1293. Havia sigut entronit- zat a Santa Sofia el 23 de juny d'aquell mateix any 1303. Si, viu encara el record de les atrocitats comeses pels llatins en la conquesta i la dominació de Cons- tantinoble, tot el que sonés a romà molestava profundament a Atanasi,¹³¹ li ha- via de semblar molt més abominable veure el restaurat imperi ortodox una al- tra vegada a mercè d'uns bàrbars llatins sense escrúpols. Atanasi, doncs, es convertí en l'adversari implacable de la presència de la Companyia catalana a Bizanci. La seva actitud no va ser només de desaprovació, sinó que volgué in- terposar la seva autoritat davant l'emperador Andrònic perquè l'expulsés, acu- sant Roger de Flor de tractar brutalment el poble bizantí, de ser una amenaça per a la fe ortodoxa i de donar falses il·lusions per a una solució militar a la seva situació. Acusava l'emperador de no tenir informació més detallada de les ac- tivitats de Roger de Flor a Anatòlia i feia al·lusió als nombrosos crims que aquell havia comès allà i a Macedònia. La seva conclusió era que els almogà- vers, que en una ocasió qualifica de «assedegats de sang» havien de ser consi-

130. A PERARNAU, «L' "Ars catholicæ philosophiæ" ...», p. 91, nota 516.

131. Recordeu el que s'ha dit anteriorment de la seva decidida oposició als Unionistes que fomentaven, secundant les intencions polítiques de Miquel VIII, la unió de l'Església bizantina amb la romana.

derats com «l'enemic» per excel·lència. En una empena retòrica exhortava a Andrònic perquè, com un nou Moisès, alliberés el poble de la tirania i del terror del Sicilià (així anomenava sempre a Roger de Flor).¹³²

Hem dit al començament del quart capítol d'aquesta introducció que consta que Arnau de Vilanova mantingué converses a Avinyó amb els dos monjos de la Laura de Sant Atanasi d'Àthos. Aquells hi anaven a demanar protecció contra els almogàvers. Què més natural que se'n parlés i que, davant la coincidència de punts de vista entre els monjos i Arnau, que degué sorprendre els athonites, aquests insinuessin el que en pensava el seu patriarca? A més d'això, en les converses i el tracte que degué durar alguns dies, de quins temes podia parlar el nostre metge reformador amb uns religiosos vinguts d'Orient? A la força havien de tractar-se alguns dels punts, sinó tots, que hem indicat abans i, davant la coincidència d'opinions del cap de l'Ortodòxia bizantina amb les seves, degué ser Arnau qui aleshores quedà meravellat. Arnau era el que es diu un «convers» i un convers fogós que volia difondre les seves idees i conviccions en tots els estaments socials, des del poble fins a les més altres jerarquies civils i religioses. Seria difícil creure que, en aquest cas, no hagués aprofitat l'avinentesa que la providència li oferia per divulgar les seves creences i proposar els seus plans més enllà de les fronteres de l'Església llatina. Creiem que aprofità l'ocasió per fer traduir al grec un florilegi ben triat dels seus tractats amb la intenció de fer-lo arribar a Atanasi I de Constantinoble. La tasca de traducció i transcripció degué durar mesos. Després es féu la correcció, de la qual ens donen testimoni les notes marginals de què hem parlat més enrere. I, poc després, la mort sorprenia Arnau, al principi de setembre de 1311, a bord d'una nau quan anava com a ambaixador de Frederic II a la Cort pontifícia, i probablement fou enterrat a Gènova. El seu manuscrit grec quedà a Occident on després d'un període obscur inicià la història que en coneixem fins a ocupar avui un lloc a les prestatgeries de la Biblioteca Pública de Sant Petersburg.

Creiem que, per enviar-les a Atanasi, Arnau no escollí a l'atzar algunes de les seves obres. Dels opuscles continguts al *Petropolità gr. 113*, el primer té de tema general: la fe sense obres no aprofita res; el segon és l'apologia de la caritat com única virtut de salvació; el tercer exposa la seva visió de la perfecció cristiana; el quart és una revelació apocalíptica que confirma els dos tractats

132. Vegeu les cartes d'Atanasi a Andrònic sobre els catalans i especialment sobre Roger de Flor a LAURENT, *Les regestes...*, núm. 1594, p. 376; núm. 1608, p. 395-397 (editada per MAFFRY TALBOT, *The correspondence of Atanasius I...*, n. 94, p. 244-245); núm. 1624, p. 418-419 (editada per MAFFRY TALBOT, *The correspondence of Atanasius I...*, n. 68, p. 160-161); núm. 1630, p. 423-424 (editada per MAFFRY TALBOT, *The correspondence of Atanasius I...*, n. 35, p. 72-73). Sobre aquest tema, vegeu el nostre article «El patriarca Atanasio I de Constantinopla y Roger de Flor», *Acta Historica et Archeologica Medievalia*, vol. 23 (en premsa).

anteriors; el cinquè és una iniciació a la vida cristiana que Arnau considera imprescindible per a tot cristià i que va seguit d'un apèndix que prova que els infants han d'estudiar la *Sagrada Escripura*; el sisè ofereix a la jerarquia eclesiàstica un projecte pastoral concret que, en opinió seva, estan obligats a posar en pràctica els que tenen la responsabilitat de l'Església, i en aquest opuscle, a més, hi ha una clara al·lusió a les Vespres Sicilianes i en reprova les seqüeles; el setè ofereix, en opinió de Villanova, una ciència necessària en el temps en què viu, en què s'acosta l'arribada del fill de la iniquitat, per conèixer els vertaders apòstols i els que són en realitat precursors del gran Anticrist, i conté, a més, una gran lloança de l'Oracle angèlic de sant Ciril de Constantinoble; finalment, en el vuitè, l'impulsiu zel apostòlic dugué Arnau a cometre un greu error de diplomàcia. Era de tots sabut que el gran mur teològic que separava les esglésies romana i oriental era la qüestió de l'inspiració de l'Esperit Sant, el famós *Filioque*. Arnau, convençut que amb els seus arguments hermeneuticocabalístics estava capacitat per provar irrefutablement, a partir del *tetragrama* hebraic, que en la Trinitat hi ha dos principis d'inspiració, un sense principi (el Pare) i un altre principiat (el Fill), diu ingènuament: «Zelo verumtamen fidei ac desiderio mentem occupandi circa intellectum divinorum eloquiorum, agrum *Veteris Testamentii* perlustrando aliquando in hebreo sollicitè circumspexi si forte michi spica celestis instructionis occurreret, qua collecta, possem aliquid quamvis modicum acervis patrum adiungere. Novi etenim quam beatus sit qui die ac nocte meditatur in lege Dei, et quod etiam fructum daturus est in tempore suo».¹³³ Arnau coneix la diferència dogmàtica amb l'Església grega. Quan diu que cercava a qui preguntar sobre el sentit amagat de les lletres del *tetragrama*, exclou els grecs, entre d'altres raons, «quoniam in articulis catholice fidei male sensisse inveniuntur. Cuius erroris enormitatem supradicta differentia scripture ipsorum aptissime prefiguratur».¹³⁴

Com creiem, el manuscrit grec d'Arnau romangué a Occident i no arribà mai al seu destinatari. Si el seu contingut feia escriure a un ortodox del segle XVII aquella nota marginal que hem transcrit més amunt: «Em sembla que aquest intèrpret i mestre era bizantí i després malauradament es féu llatí», quina indignació hauria provocat en l'apassionat antillatí Atanasi I de Constantinoble, que havia expulsat els franciscans de la capital i tancat les esglésies llatines de Constantinoble on es recitava el *Credo* amb l'afegit del *Filioque*!

El pobre Atanasi, si es deslliurà en vida de l'ofensa que hagués sigut rebre l'opuscle vuitè d'Arnau, no pogué en mort evadir les ironies de la història. El seu cos incorrupte, venerat al seu monestir de Xeròlofos per tota la cristian-

133. Original de l'opuscle VIII, línies 17-22.

134. Original de l'opuscle VIII, línies 159-161.

dat oriental, fou robat el 1453 per un mercader venecià, Domenico Zottarello, pensant que es tractava del pare de l'Església sant Atanasi d'Alexandria, i col·locat en l'església de Sant Gerolamo a la ciutat de Venècia. Quan, el 1705, el foc destruï aquell temple, les relíquies passaren a l'església de la Santa Creu a la Giudecca i, suprimint aquest lloc de culte per Napoleó, un nou trasllat les dugué a Sant Zacaries. Allà, sempre en la convicció que eren les restes del pare de l'Església Atanasi el Gran d'Alexandria, la tomba de l'antiunionista Atanasi I de Constantinoble fou, des del principi del segle xx, el punt central i la meta del culte pro Unió de les Esglésies durant la Setmana de la Unitat dels Cristians que se celebra cada any.¹³⁵ I no acaba aquí el seu forçat pelegrinatge pro *Ecclesiae unitate* ja que, en un gest ecumènic corrent en el pontificat de Pau VI, aquest les envià, com relíquies d'Atanasi el Gran, al papa i patriarca copte d'Alexandria, Shenuda III!¹³⁶

V. LA NOSTRA EDICIÓ

Com hem indicat anteriorment, hem intentat aplicar, en la mesura del que és possible, els criteris moderns de les edicions crítiques de textos grecs, tal com es fa al «Corpus Christianorum – Series Graeca» de Lovaina. La imperfecció del grec d'aquesta traducció amb l'ús arbitrari de les conjuncions que introdueixen les diverses oracions subordinades, l'ús de relatius sense antecedent i altres atemptats que hem assenyalat fets pel traductor a la llengua de Demòstenes, fan que no sigui fàcil la puntuació del text i que s'hagi de recórrer a compromisos. Inútil és intentar trobar alguna ajuda en les regles d'ortografia d'època bizantina.¹³⁷

Pel que fa a l'accentuació de les enclíiques, ens ha semblat oportú, seguint el consell del nostre amic, el professor Jacques Noret de Lovaina, deixar-les tal com estan al manuscrit. Entre d'altres raons perquè, com indica el professor Noret, «l'accentuation des enclitiques, qui, dans les manuscrits, ne correspond que très partielement aux règles qu'on enseigne dans les grammaires, règles suivies aveuglement par beaucoup d'éditeurs, ... correspond, au

135. Cf. D. STIERNON, «Le quartier du Xérolophos à Constantinople et les reliques véniennes de Saint Athanase», *Revue des Études Byzantines*, 19 (1961), p. 165-188.

136. Vegeu la revista *Al Montada*, VII (maig-juny 1973), p. 5.

137. Per exemple consultant J. SCHNEIDER, *Les traités orthographiques grecs antiques et byzantins*, Turholt, 1999, coh. «Corpus Christianorum. Lingua Patrum», núm. 3 i J. NORET, «Notes de ponctuation et d'accentuation byzantines», *Byzantion*, 65 (1995), p. 69-88; aquest darrer treball, que pren molts exemples de la nostra edició de Gregorios AKINDYNOS, *Grande réfutation du «Dialogue d'un Orthodoxe et un Barlaamite» de Palamas, par Akindynos*, Lovaina, 1995, coh. «Corpus Christianorum. Series Graeca», núm. 31, tot i això ens ha estat de gran utilitat en el present cas.

moins dans les manuscrits soignés, à des prononciations différentes, qui se justifient diversement et notamment par le sens». ¹³⁸

Un principi editorial actual, quan es tracta d'edicions crítiques, al qual ens hem adaptat, és el de conservar tal com estan escrites al manuscrit les paraules que el copista transcriu sempre de la mateixa manera encara que sigui incorrecta o inusual, i es fa constar a l'aparat crític. Per exemple, el nostre amanuense és constant en usar la grafia διατοῦτο enlloc de διὰ τοῦτο, cosa en aquest cas habitual en el grec bizantí del s. xiv, βδελλυρά per βδελυρά, σχόλειον per σχόλιον, etc.

Pel que fa a les notes explicatives, tant en el text com en les introduccions per a cada un dels opuscles, ens hem limitat a les essencials que siguin necessàries per a la comprensió del passatge o per a la situació de l'escrit. No és la nostra intenció, amb aquest treball, fer *arnaldisme*, sinó només publicar el manuscrit *Petropolità gr. 113* amb els subsidis necessaris per a una correcta edició textual. El lector interessat trobarà les oportunes i detallades explicacions dels temes arnaldians en els especialistes del pensament d'Arnau de Villanova i en les edicions que ells han fet dels originals llatins i catalans, o de les traduccions contemporànies en italià i en castellà antic.

138. J. NORET, «Notes de ponctuation et d'accentuation byzantines», *Byzantion*, 65 (1995), p. 83 i p. 85.

SIGNES CRÍTICS

- <> lletra(es) o paraula(es) que s'afegeixen
- lletra(es) o paraula(es) que es suprimeixen
- <***> ancolut que fa pensar que falta algun mot
- †† passatge que sembla corromput

APARAT BÍBLIC

Les citacions de l'Antic Testament, i especialment dels Salms, es fan segons la Vulgata, que en les obres que aquí es manegen sembla ésser la versió emprada per Arnau.

APARAT CRÍTIC I DE FONTS

- CCSG Corpus Christianorum - Series Græca, Turnholt-Lovaina
- CCSL Corpus Christianorum - Seres Latina, Turnholt-Lovaina
- Cf. equival a «*al·lusió al text de...*» o «*vegeu...*»
- ed. edició
- ms. manuscrit
- Oca l'original català
- Oll l'original llatí
- PL Patrologia Latina, de Migne
- Vca la versió castellana medieval
- Vgr la versió grega
- Vit la versió italiana medieval

OPUSCLE I

El primer opuscle del manuscrit de Sant Petersburg sembla que no ha tingut mai títol, ja que cada vegada que se'n fa al·lusió, se'l cita amb les primers mots del text. Així, per exemple, en la condemna de setze tesis tretes de tretze obres arnaldianes, pronunciada a Tarragona, el 1316, per una assemblea formada per l'arquebisbe, l'inquisidor general i altres eclesiàstics, es diu del present opuscle, traduïnt-ho del llatí, el següent: «Condemnem igualment l'opuscle que comença: *Per ço cor molts desigen saber, oyr, ço que yo vag denuncian*. S'hi diu, en efecte, que Déu mai no ha amenaçat amb la condemna eterna els que pequen, sinó els que donen mal exemple, la qual cosa jutgem errònia, com consta en molts llocs de la Sagrada Escripura, Mateu XX: "Aquests aniran al suplici etern"; i a Ezequiel: "L'ànima que pequi, ella mateixa morirà"».¹

Se sap que hi hagué una versió llatina d'aquesta obra, ja que l'inventari dels béns d'Arnau fet arran de la seva mort, el 1311, en dóna l'incipit: *Si quis intende desiderat scire*.² Que aquesta versió existí, potser ho provaria també la versió grega feta pel que sembla sobre un text llatí. Sabem que el nostre traductor grec trasllada *ad litteram* els originals que li foren lliurats, fet que permet identificar fàcilment en quina llengua estaven escrits. En el cas concret d'aquest opuscle no trobem expressions que evidenciïn sense provocar cap dubte la llengua de l'original que el traductor té davant. Atesa la corrupció del llatí medieval en ús, les expressions gregues que recorden el català podrien perfectament provenir igualment del llatí. Per exemple, πάντες ἐκείνοι, οἱ θέλουσι κερδίσαι³

1. VILLANUEVA, *Viaje literario...*, p. 326; MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, apèndix, p. 320. Sobre altres edicions d'aquesta sentència condemnatòria, cf. PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiarum" ...», p. 17, nota 45.

2. CHABAS, «Inventario...», núm. 111, p. 189-203.

3. Línia 6 de la nostra edició.

que sembla traduir el català de *tots aquells que volen guanyar*, igualment pot provenir de *omnes illi qui volunt capere*, ο ἐκεῖνος, ὃς πιστεύει ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστὶν ἀλήθεια, ἐν ὧσιν εἶπε καὶ ἔδειξε,⁴ que podria ser la traducció de *aquell que creu que Jesucrist es veritat, en quant digné i mostrà*, pot perfectament traduir *ille qui credit quod Jesus Christus est veritas, in quo dixit et monstravit*. Amb tot, hi ha alguna elisió d'articles que és significativa i que ens fa creure que el traductor grec posseïa un original llatí. Per exemple, el paràgraf Ὁ δεῦτερος βραχίον τοῦ σταυροῦ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡ εὐθύτης, δι' ἣν Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἑαυτὸν εἶασε σταυρωθῆναι, ἐστὶν <ἡ> δικαιοσύνη, τουτέστιν <ἡ> ἀρετὴ τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ καὶ τῷ πλησίον ὅπερ ἐνὶ ἐκάστω προσήκει,⁵ presenta una absència d'articles que hem hagut de suplir en grec, que fa pensar que no es tradueix del català, on aquests articles haurien de ser-hi necessàriament, sinó del llatí, que no en té.

Malauradament ni l'original català, ni la versió llatina de l'obra han arribat fins a nosaltres. Aquesta es conserva només en dues traduccions antigues, la italiana i la grega que avui publiquem. De la traducció italiana hi ha dues edicions, la de Raoul Manselli, publicada al *Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano* (63[1951], p. 92-100) i la de Miquel Batllori, apareguda a *Archivio Italiano per la Storia della Pietà* (1[1951], p. 395-462), fetes una i l'altra sobre el manuscrit G. 3. 368 de la Biblioteca Nacional de Florència (inici del s. xv). Tot i les diferències que hi ha entre les dues edicions del text italià, ambdós estudiosos han volgut fer una edició diplomàtica, és a dir reproduir el manuscrit tal qual, i no una edició crítica, que hauria suposat un altre tipus de feina per, en la mesura del que és possible i aprofitant tots els mitjans científics a disposició, reportar el text en l'estat en què havia sortit de la mà de l'autor, en aquest cas del traductor, alliberant-lo de les errades del copista, ja que el manuscrit de Florència és còpia d'un original perdut. Manselli adverteix, això no obstant, que ha interpretat l'abreviatura ≥ per la copulativa italiana *e* enlloc de l'arcaica *et*, i deixa aquesta darrera només en els llocs en què és escrita així al text. El pare Batllori, generalment, usa la forma extensa *et*. Manselli avisa, a més, que ha reemplaçat la *ç* per la *z*, cosa que no fa en cap cas el pare Batllori, i que ha escrit junts els adverbis que al manuscrit estan freqüentment separats.⁶

Per manca d'original amb el qual comparar la traducció grega, editem davant d'aquesta la versió italiana antiga, segons l'edició del pare Batllori. Per expressa petició seva, hem dotat el text italià d'un aparat crític, en el qual s'anoten les diferències de la seva edició (B) amb la de Manselli (M).

4. Línia 32-33 de la nostra edició.

5. Línia 368-370 de la nostra edició.

6. Cf. MANSELLI, «La religiosità di Arnaldo da Vilanova», p. 42.

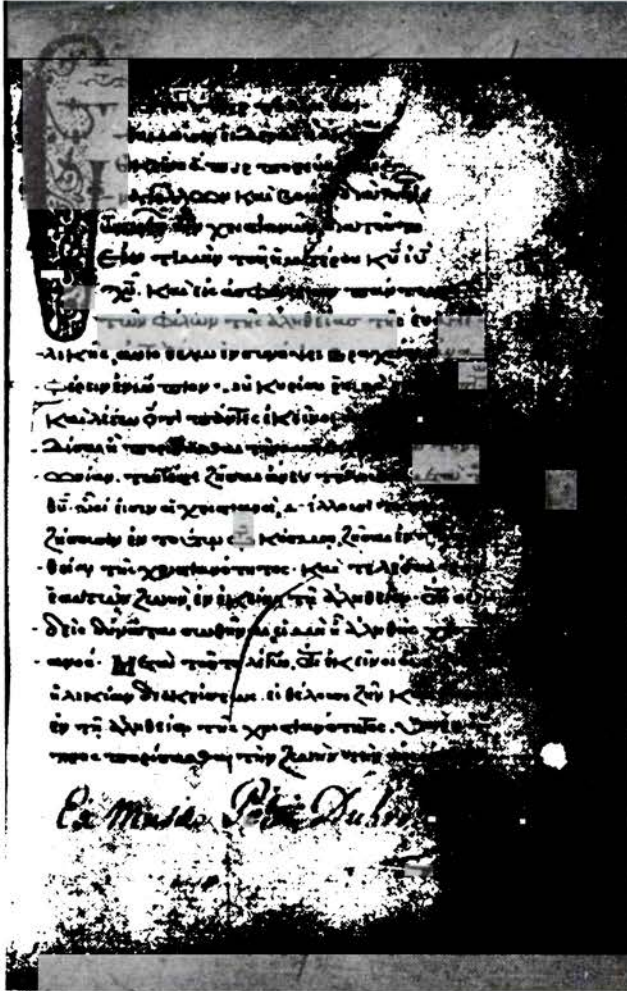

FIGURA 5. Foli 1 del manuscrit Petropolità grec 113

La versió grega d'aquests opuscles és, per la resta, útil per aclarir alguns punts obscurs de la versió italiana. Per això, en reproduir aquí l'edició del pare Batllori, hem perfeccionat en algun cas la puntuació i hem assenyalat algun anacolut que, per falta de confrontació, no havia pogut ser establert per l'editor.

Segons el pare Batllori, l'opuscle present ha de ser posterior a la *Presentatio* de Bordeus, feta per Arnau davant Climent V acabat d'eleger (juny de

1305), i de poc subsegüent al tractat *De caritate* o *Llibre de la vida espiritual* (opuscle II del manuscrit de Sant Petersburg)⁷ que se cita tres vegades en aquesta obra. Si es té en compte que és un discurs pronunciat davant d'un rei, i que ja l'11 de juliol de 1305 havia fet davant de Jaume II d'Aragó una exposició de les seves tesis en la *Confessió de Barcelona*, podem pensar que potser la present presentació de les seves idees ascètiques fonamentals anava dirigida a Frederic de Sicília, la cort del qual visità al final de 1308. L'opuscle podria datar, doncs, de 1308-1309.

7. Cf. BATTORI, «Les versions italianes medievals...», p. 404.

OPUSCLE I

Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπιθυμοῦσιν εἰδέναι ἢ ἀκοῦσαι ἐκεῖνο ὅπερ πορεύομαι f. 1
ἀναγγέλλων καὶ βοῶν διὰ πάντων τῶν μερῶν τῶν χριστιανῶν, διατοῦτο, εἰς τιμὴν
τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς ἀσφάλειαν πάντων τῶν φίλων τῆς
ἀληθείας τῆς εὐαγγελικῆς, αὐτὸ θέλω ἐν συνόψει βραχεῖα ἀναφέρειν ἐνώπιον τοῦ
5 κυρίου ῥηγὸς ἐν γραπτῷ.

Καὶ λέγω ὅτι πάντες ἐκεῖνοι, οἱ θέλουσι κερδίσαι ἢ πορίσασθαι τὴν μακαριότητα
τὴν αἰώνιαν, τουτέστι ζῆσαι ἄνευ τέλους μετὰ τοῦ Θεοῦ, οἳ εἰσιν οἱ χριστιανοί,
μέλλουσι τόσον, ὅσον ζήσουσιν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ζῆσαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς
χριστιανότητος καὶ τελέσαι τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι οὐδεὶς
10 δύναται σωθῆναι εἰ μὴ ἡ ἀληθῆς χριστιανός.

Μετὰ τοῦτο λέγω ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ἔχουσι ἡλικίαν διακρίσεως, εἰ θέλουσι ζῆν καὶ
θανεῖν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς χριστιανότητος ὑπὲρ τοῦ προσπορίσασθαι τὴν ζωὴν τὴν
αἰώνιον, // οὐ μόνον μέλλουσιν εἶναι βεβαπτισμένοι καὶ ἀκοῦσαι λειτουργίας καὶ f. 1v
πιστεῦσαι ἐκ καρδίας καὶ ὁμολογεῖν διὰ λόγων πάντα τὰ κεφάλαια τῆς πίστεως τῆς
15 καθολικῆς, ἀλλὰ μετὰ παντὸς τούτου ἐστὶν ἀναγκαῖον ὅπως συμμορφώσωσιν ἑαυτοὺς
τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ δι' ἔργου, καὶ ὅπως τὴν ὑπακοήν, ἣν χρεωστοῦσιν
ἀπονεῖμαι τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ὑποδείγμασι, δεῖξωσι καὶ θῶσιν εἰς
γυμνασίαν δι' ἔργων καὶ οὐ μόνον διὰ πίστεως ἐγκαρδίου καὶ γλώσσης.

Καὶ ὅτι ἄνευ τοῦ ἔργου τῆς προρρηθείσης ὑπακοῆς οὐ δύναται τις τελείας
20 ἡλικίας σωθῆναι, δεικνύμι διὰ τῆς γραφῆς τοῦ Θεοῦ.

Πρῶτον, ὅτι ὁ ἡμέτερος Κύριος ὁ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός, ὡς γέγραφεν ὁ ἅγιος
Ματθαῖος; λέγει: *Οὐ πᾶς ὅστις λέγει Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν*
τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὅς ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ. Θέλει εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖνος,
ὅς μετὰ τῆς γλώσσης ὁμολογήσει ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστὶ Κύριος παντὸς τοῦ
25 κόσμου, οὐ σωθήσεται, εἰ μὴ ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. "Ὅτι γε τοῦτο, βεβαίῳ
δι' ἐκείνου ὁ γέ//γραφεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης: "Ὅς φησὶν ἑαυτὸν ἐν τῷ Χριστῷ μένειν, f. 2
μέλλει καθάπερ ὁ Χριστὸς ἐπορεύθη, πορεύεσθαι. Θέλει εἰπεῖν ὅτι ὁ χριστιανός, ὅς
λέγει ὅτι διὰ πίστεως μένει ἢ ἐστὶν ἐστηριγμένος ἐν τῷ Χριστῷ, μέλλει πορεύεσθαι
διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι ποιεῖν τὸ ἔργον, ὅπερ ὁ Χριστὸς ἔδειξε ποιεῖν
30 διὰ διδασκαλίας καὶ διὰ ὑποδείγματος. Καὶ ἐνθάδε ὡσαύτως ὁ ἅγιος Ἰωάννης
γενικῶς ἐξηγεῖται ποῖον μέλλει εἶναι τοῦτο τὸ ἔργον, ὅταν λέγῃ: "Ὅς πιστεύει ὅτι
Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστὶν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νικᾷ τὸν κόσμον. Τουτέστιν ὅτι ἐκεῖνος, ὅς

22-23 Mt 7,21 26-27 1 Io 2,6 31-32 1 Io 5,1 et 4

In marg. inferiore f. 1: Ex musæo Petri Dubrowsky 16 τὴν ὑπακοήν] ἡ ὑπακοή
cod. **In marg. inferiore f. 1v, recentiori manu, scripta est hæc notula (sic!):** δοκι
μί ὅτι ἐξηγητῆς καὶ διδάσκαλος τουτίδε ἦτον βομέος καὶ ηστέρου δι' ἅπασαν θλίψην
ελατίησεν 25 "Ὅτι] τι cod.; scriba, ut videtur, oblitus est pingere capitalem rubram

Per ciò che molti desiderano di sapere ciò ch'io vo denu<n>tiando per tutte le parti delli christiani, per ciò, ad honore di Christo et a cautela et a defensione di tutti gli amici della verità evangelicha, voglio lo repeter e<n>soma dinançi al Signore e¹ in scritto.

5 Et dicio che tutti quegli che vogliono guadagnare et ottenere la grolia cielestiale (cioè vivere sença fine con Dio), li quali sono christiani, debbono, mentre viverano in questo mondo, vivere nella verità del christianesimo et finirci la loro vita, per ciò che niuno si può salvare se non è veracie christiano.

10 Da poi dico che tucti quelli che ànno etade di discreçione, s'essi vogliono vivere et morire nella verità del christianesimo per ottenere vita eterna, non solamente debbono essere baptizati, et udire la messa, et credere col core, et confesare di bocha tutti gli articholi della fede ca<t>holica; ançi con tucto ciò bisogna che ssi chonformino, <con> obedientia, a Yesù Christo per opera, et che la reverentia che debbono rendere a la sua dotrina et alli suoi exenpli, mo-
15 strino et metino inn executione per opere, et non solo per chredere di cuore et di lingua.

Et che sença l'opera della deta ubidiença non ssi possa niuno di fornita etade salvare, mostralo la Scritura di Dio.

20 Primamente per ciò che dicie Christo nel vangielio di sancto Matheo: *Non ogni uomo che mi dicie «signiore, signore», sarà salvo, ma chi fa la volontà del mio Padre.*² Et sancto Giovanni ne la prima sua pistola dicie: *Chi dicie che sta in Christo, debbe andare come andò Christo*, cioè fare le sue opere.³ Et spone ivi sancto Giovanni qualli debbono essere queste opere dicens: *Chi crede che Yesù è figliuolo di Dio, vincie il mondo*, cioè, chi chre-

4 e] re, M 7 mentre] menntre, M 9 Da poi] Dapoi, M 11 et³] e, M 13 con] non supplet M et] e, M 14 a la] ala, M et] e, M 15 et] e, M 16 et] e, M 21 ne la] nela, M 22 debbe] debba, M

1. Ante hanc "e" cecidit procul dubio littera "R". Vgr enim, sicut et transcriptio M, habent: *devant lo senyor Rey*, quod est magis cum sensu consonum quam referre *Dominum* ad *Deum*, ut innuere videtur transcriptio B.

2. Hic addit Vgr: *Vol dir que aquell que amb la llengua confessa que Jesucrist és el senyor de tot el món, no se salva, si no fa la voluntat de Déu. I això ho confirmo per allò que escriví sant Joan...*

3. Vgr omittit: *ciòè fare le sue opere*, et dicit: *Vol dir que el cristià que diu que per la fe roman o està assegut en Crist, ha de caminar pels camins de Crist, és a dir fer les obres que Crist li ensenyà a fer amb la seva ensenyança i els seus exemples.*

- πιστεύει ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἀλήθεια, ἐν ὧσιν εἶπε καὶ ἔδειξε, νικᾷ τοῦτον
 τὸν αἰῶνα, ἐν ᾧ δίδωσιν εἰς τὸ νοεῖσθαι ὅτι ἐκεῖνος, ὃς πιστεύει τὸν Χριστόν, εἰ
 35 ἑαυτὸν θέλει σωθῆναι, μέλλει δι' ἔργου νικῆσαι τὴν ματαιότητα καὶ τὴν κακίαν
 τούτου τοῦ αἰῶνος οὕτως, ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἐνίκησε, καὶ διατοῦτό φησι καθεξῆς·
 Ἄδελφοί, ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους οὐ ῥήματι καὶ γλώσσει, ἀλλὰ ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ, ὃ
 ἐστὶν εἰπεῖν· εἰ ἡμεῖς θέλομεν ἔξειν σωτηρίαν αἰώνιαν, μέλλομεν ἀγαπήσαι τὸν
 ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν τὸν // Χριστόν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς οὐ μόνον διὰ λόγων καὶ f. 2v
 40 γλώσσης, ἀλλὰ διὰ ἐνεργείας καὶ ἔργων, καθάπερ ἡ ἀλήθεια ἡ εὐαγγελικὴ δείκνυσιν.
 Εἰς τοῦτο αὐτὸ ἔγραψεν ὁ ἅγιος Παῦλος, ὅτε εἶπεν· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐδὲν ὠφέλει
 περιτομή, ἀλλὰ πίστις, ἣτις δι' ἀγάπης ἐνεργεῖ. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ὁ ἡμέτερος
 Κύριος οὐ σώσει οὐδένα διὰ τοῦτο, ὅτι ἔσται περιτετημένος σαρκικῶς, ἀλλὰ διότι
 45 διὰ τῆς πίστεως, ἣν ἔξει ἐν ἑαυτῷ, ποιήσει ἔργον ἀγάπης, ἐν ᾧ ἔδωκε νοῆσαι ὅτι
 ἐκεῖνος, ὃς ἔχει πίστιν ἐν τῷ Χριστῷ οὐκ ἔσται σεσωσμένος, εἰ δι' ἐκείνης τῆς
 πίστεως οὐκ αὐτὸν ἀγαπᾷ, οὕτως ὥστε διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ποιήσει ἔργον, ὅπερ
 αὐτὸς ἐνετείλατο, ὅτι αὐτὸς ἔφη· Ὅστις ἀγαπᾷ με, τοὺς λόγους τοὺς ἐμοὺς τηρήσει·
 ὅστις οὐκ ἀγαπᾷ με, τοὺς λόγους τοὺς ἐμοὺς οὐ τηρεῖ, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι βέβαιον
 σημεῖον τοῦ ἀγαπᾶν τὸν ἡμέτερον Κύριόν ἐστι ποιεῖν ὅπερ ἐκεῖνος ἐνετείλατο, καὶ
 50 βέβαιον σημεῖον τοῦ μὴ ἀγαπᾶν αὐτόν ἐστι μὴ ποιεῖν τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, καὶ οὕτως
 αὐτὸ φησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ὃς φησιν ἐπὶ ἐ//κείνοις τοῖς ῥήμασι· «βεβαιότης καὶ f. 3
 πίστις ἀγάπης, πάρεξις ἐστὶν ἔργου.» Τὸ αὐτὸ κατασκευάζω δι' ἐκεῖνον, ὃ ἔγραψεν
 ὁ ἅγιος Ἰάκωβος, ὃς ἔφη ὅτι ἡ πίστις ἄνευ ἔργου νεκρά ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται σώσαι
 55 τίνα προβεβηκότα. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι πίστις ἄνευ ἔργου, ὅπερ ὁ ἡμέτερος Κύριος
 ἐνετείλατο, ἐστὶ νεκρά, ὅτι οὐ δύναται σώσαι οὐδένα. Καὶ τούτου τίθησι παράδειγμα
 ἐν τοῖς δαίμοσιν, ὅτι οἱ δαίμονες πιστεύουσι καλῶς ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστὶ
 Κύριος παντὸς τοῦ κόσμου· ἔτι πλέον ὅτι, καθάπερ ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῷ
 Εὐαγγελίῳ, ὠμολογοῦν διὰ ῥημάτων τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν, καθὼς ἔλεγον· Τί ἡμῖν καὶ
 σοὶ υἱὲ τοῦ Θεοῦ; καὶ ἐν πολλοῖς ἐτέροις τρόποις, ἀλλὰ διατοῦτο οὐκ ἐποίουν τὸ
 60 ἔργον, ὅπερ ὁ Χριστὸς παρεκέλευεν, ὅτι αὐτὸν οὐκ ἠγάπων ὅλως οὕτως. Ἐκεῖνος ὃς
 πιστεύει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶ Κύριος καὶ ἀλήθεια, καὶ οὐ ποιήσει τὸ ἔργον ὅπερ
 ἐκεῖνος ἐνετείλατο, ἀλλὰ ποιεῖ τὸ ἐναντίον, βεβαίως ἐστὶ ψευδὴς χριστιανός. Καὶ
 φασὶν ὁ ἅγιος Πέτρος καὶ ὁ ἅγιος Ἰούδας ὅτι ἐστὶν // ἐμπαίκτης, καὶ οὕτως, ἐὰν f. 3v
 65 μὴ στραφῆ εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανότητος διὰ τοῦ ἔργου καὶ διὰ τῆς ζωῆς,
 ἣν ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς μέλλει ποιῆσαι, κατακριθήσεται μετὰ τῶν δαιμόνων, ὅτι, ὡς
 φησιν ὁ ἅγιος Ἰάκωβος, χειρότερός ἐστὶ δαίμονος, ὅτι ἐκεῖνοι φοβοῦνται τὸν
 ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστόν καὶ πολλάκις ἀπέχονται τοῦ ποιεῖν κακὸν διὰ

37 1 Io 3,18 40-41 G 5,6 47-48 Io 14,23 51-52 Cf. GREG. MAGNUS, *Homil. in Evang.*,
 1, 7, 2. PL 76, 1100 B-C 53 Ja 2,26 58-59 Mt 8,29 63 2 P 3,3 et Jud 18 66-67 Ja 2,19

33 ὅσω] ὅσω cod. 52 ὅ] ὅς cod.

25 de che Yesù Christo è verità in quel che insegna, debbe vinciere la vanità di questo mondo,⁴ come la vinse Christo. Et per ciò dicie poi: *Fracti, ammiamo l'un l'altro non con parole o co' lingua, ma con opere et con veritate.*⁵ Et così mostra sancto Paulo, diciendo: *In Christo non vale niente la circuncione, ma la fede che adopera per charitate;*⁶ in che ci mostra che chi à fede in Christo
 30 non sarà salvo se per quela fede non l'ama sì che per suo amore faccia quello che Egli chomanda, per ciò che Egli dicie: *Chi ama me, observa le mie parole; chi non ama me, le mie parole non osserva,* cioè che questo è cierto segno del amare <***>⁷ del no, et santo Gregorio la spone, quella parola, diciendo: «La pruova e la cierteça dell'amore è il fare dell'opera». Questo si pruova
 35 anco per sancto Iachopo, che dicie: *Fede sença opera è morta.*⁸ Et dicie la Chiosa che non può salvare niuno d'etade fornita; et pone di ciò lo exemplo nelli demoni, che credono Christo essere signiore di tutto il mondo, et dicie il Vangiolo c<h>e'l confesavano a parole, quando dicevano: *Che ai tu a fare co noi, Yesù, figliuolo di Dio?*, et in molti altri modi; ma no facievano l'opere che
 40 Christo chomandava, per ciò che no llo amavano. Così chi crede che Christo è signiore et veritate, et non fa l'opere che Egli comanda, ma il contrario, ciertamente è falso christiano. Et dicono sancto Piero e Thadeo che è illusor, cioè schernitore; et cierto che, se no torna a la verità del christianesimo per le opere e per la vita che veracie christiano debbe fare, sarà danato come li diavoli,
 45 per ciò che, chome dicie sancto Iacopo, più colpevole è che lli diavoli, per ciò che essi temono Yesù Christo et lasciano di fare parecchie volte male

26 per ciò] perciò, M 33 ***] e, M 35 anco] anche, M 38-39 co noi] co'noi, M 41 et¹⁻²] e, M 42 è] è'l, M 43 a la] ala, M 45 colpevole] cholpevole, M 46 parecchie] parecchie, M

4. Vgr omittit: *la vanità di*, et addit: *amb la qual cosa donà a entendre que aquell que creu en Crist, si vol salvar-se a si mateix, amb les obres ha de vèncer la vanitat i la maldat d'aquest món, talment.*

5. Vgr addit: *és a dir, si nosaltres volem la salvació eterna, hem d'estimar Nostre Senyor Jesucrist i a nosaltres mateixos no només de paraula i amb la llengua, sinó amb accions i obres, com ho mostra la veritat evangèlica.*

6. Vgr addit: *Vol dir que nostre Senyor no salva ningú per això, pel fet d'estar circumcidat carnalment, sinó pel fet que, per la fe que aquest té en Ell, fa obres de caritat.*

7. Anacoluthon Vit non datur in Vgr, quae pergitt: *a Nostre Senyor Jesucrist, fer el que aquell ordenà, i algun senyal de no estimar-lo és no complir els seus manaments.* Probabiliter in Oca, quo utitur traductor italicus, ordo verborum debebat essere inversum: *No complir els seus manaments és un senyal de no <estimar-lo>*, ita explicantur verba del no quæ invenimus in Vit, ubi prout iacent omnino sensu carent.

8. Vgr pergitt: *i no pot salvar cap adult. Vol dir que la fe sense les obres que manà nostre Senyor, està morta, perquè no pot salvar ningú.* Omittit autem: *Et dicie la Chiosa che non può salvare niuno d'etade fornita.* Circa Chiosa, cf. M. BATLLORI, *Les vesions italianes medievals*, p. 455, nota 10.

τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ ὁ ψευδὴς χριστιανὸς οὐκ ἀπέχεται τοῦ ποιεῖν, εἴ τι εἶδεν ὅτι ἐστὶν ἐναντίον τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, οὔτε δι' ἀγάπην οὔτε διὰ φόβον.

- 70 Μετὰ τοῦτο φημι ὅτι, πῶς εἶη πεφανερωμένοι διὰ πασῶν τῶν γραφῶν τῶν προειρημένων ὅπως πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου διὰ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανότητος, ἐστὶν ἀναγκαῖον παντὶ ἀνθρώπῳ τελείας ἡλικίας ἵνα συμμορφωθῇ τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ δι' ἔργου, καὶ τοῦτο μέλλει συνεχῶς ποιῆσαι ἕως θανάτου. Λέγω ὅτι μέλλει προσέξειν ἑαυτῷ καὶ ἐπιμελῶς γρηγορῆσαι, ὅπως ἐκ
75 ταύτης τῆς ἀληθείας μὴ χωρισθῇ μηδὲ μακρινθῇ, καὶ ἰδικῶς // ἑαυτῷ μέλλει f. 4 προσέξειν, ἵνα μὴ ἀπατηθῇ ἢ παραλογισθῇ δι' ἐλπίδος κενῆς καὶ κατακεκρμένης ἢ διὰ διδασκαλίας σοφιστικῆς καὶ ἐφθαρμένης.

- Καὶ λέγω ὅτι κενὴ ἐλπίς ἐστίν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐλλείπει τοῦ ποιεῖν τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἡμετέρου Κυρίου δι' ἐλπίδα τοῦ ζῆσαι μακρῶς ἐν τούτῳ τῷ
80 αἰῶνι, ὅτι ὑπὲρ τούτου οὐ δύναται βεβαιωθῆναι διὰ οὐδενὸς χειρογράφου κοσμικοῦ, τουτέστιν οὔτε διὰ νεότητος, οὔτε διὰ ἰσχύος, οὔτε διὰ κράσεως ἢ ὑγείας, οὔτε διὰ γένους, οὔτε διὰ δυναστείας, οὔτε διὰ τινος γνώσεως κοσμικῆς, ὅτι νέοι καὶ γέροντες καὶ ῥῆξ καὶ υἱοὶ ῥηγῶς καὶ μεγιστάνες καὶ πάντες τρόποι ἀνθρώπων θηήσκουσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ οὐδεὶς οἶδε πότε, οὔτε πῶς, οὔτε ποῦ
85 ἀποθανεῖται. Λύτη ἡ μωρία ἐστὶ πλατέως δεδηλωμένη ἐν τῇ βίβλῳ τῇ περὶ ζωῆς πνευματικῆς.

- Καταδεδικασμένη ἐλπίς καὶ ἐπικατάρτος ἐστίν ἐν ἐκείνῳ, ὃς δι' ἐλπίδα τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀπέχεται τοῦ πταίειν θανατικῶς, ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ Θεοῦ φησὶν ἐν τῷ // Ἐκκλησιαστικῷ· Ἐπικατάρτος ὁ ἀμαρτάνων ἐπ' ἐλπίδι. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι f. 4v
90 ἐκεῖνος, ὃς ἀμαρτάνει διὰ τὴν ἐλπίδα, ἣν ἔχει ἐν τῷ ἐλέει τοῦ Θεοῦ, ἐστὶν ἐπικατάρτος καὶ κατὰδικος, ὅτι ἔστιν ὁ χειρότερος ἄνθρωπος ὃς δύναται εἶναι διὰ τοῦτον τὸν λόγον· ὅτι, ὃς ἀμαρτάνει ἄνευ ἐκείνης τῆς ἐλπίδος, παροργίζει τὸν Θεὸν μόνως ἐν τῷ παραβαίνειν τὴν αὐτοῦ ἐντολὴν, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὃς ἀμαρτάνει μετὰ τοιαύτης ἐλπίδος, ποιεῖ πλέον, τουτέστιν ὅτι βλασφημεῖ τὸν Θεὸν πλέον παντὸς
95 κτίσματος.

Πρῶτον, ὅτι δίδωσι νοεῖσθαι ὅτι <ὁ> Θεὸς δίδωσιν ἄδειαν τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ οὕτω φησὶν ὅτι ἐστὶν ἀμαρτωλός, ὅτι συγκατατίθεται τῇ ἀμαρτίᾳ.

Ἔτι δίδωσι νοεῖσθαι ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀδιάκριτος ἢ ἀγνώμων καὶ ἄδικος, ὅτι δίδωσι νοεῖσθαι ὅτι ἐν τῷ παραχωρεῖν αὐτὸν ἀμαρτάνειν αὐτῷ δώσει τὸν παράδεισον,

80-81 *Liber de vita spirituali est aliud nomen operis Llicó de Narbona, quod invenitur tertio loco in nostro manuscripto. Cf. introductionem ad Opusculum III. 84 False adducitur hic Ecclesiasticus*

71 ὅπως] post correctionem πρὸς τὸ] iterato signo, additur in marg. sinistro alia manu, ut videtur, non græca 75 μηδὲ] μὴ δὲ cod. 96 ὁ] supplevi

per suo timore, et il falso christiano non si sta di fare ogni male et quel che è contrario a Christo nè per amore nè per timore.

Da poi dico che, con ciò sia cosa che sia dichiarato per tute le scritture sopradette, che a guadagniare la vita eterna per verità di christianesimo bisogna ad ogni huomo di perfecta etade che ssi conformi al nostro signiore Yesù Christo per opere, continuando ciò infino alla morte, dicco che si debe guardare, et diligentemente veghiare, che non si parta da questa verità; et spetialmente si debbe ghuardare che non sia coroto, inganato o fravidato per paçça speranza et dapnata, o per dotrina sofisticha et coroptta.

Et dico che paçça speranza è quando l'uomo si sta di non fare le comandamenta di Dio e la sua dotrina per speranza di vivere lunghamente in questo mondo, per ciò che di questo non si può certificar per niuno privilegio o gratia mundana, cioè nè per juventudine, nè per forteça, nè per conplesione, nè per sanitade, nè per ligniagio, nè per possançia, nè per niuna scientia mundana; per ciò che et juveni et vecchi, et piccholi et regy, et figli di regy et baroni, et ogni maniera d'uomini, muoiono tutto dî, et niuno sa quando nè chome nè dove morà. Questa paççia è larghamente dic<h>iarata ne' *Libro della vita spirituale*.

Speranca dapnata et maladecta è in coluy che per speranza della misericordia di Dio non si sta di pecare mortalmente, chè lla Scritura dicie nello *Ecclesiastico: Maledetto chi pecca in speranza*,⁹ cioè della misericordia di Dio, per ciò che per questo è più cholpevole che huomo possa esere; per ciò c<h>e chi pecha sança tale speranza offende Dio solamente, trapassando il suo comandamento, ma cholui che pecca socto tale speranza fa più, cioè che biastemia Dio più che niuna creatura.

Primamente per ciò che dà add intendere che Dio dà liciençia di pecare; et così dicie che Dio è peccatore, per ciò che consente nel pechato.

Anche dà ad intendere che Dio è indiscreto et igniorante o ingiusto, per ciò che dà a intendere che, lasciandolo peccare o dandogli licentia di peccare,

51 huomo] hommo, M 54 fravidato] fraudato, M 55 dapnata] dappnata, M coroptta] coroppta, M 58 certificar] certificare, M 59 nè'] no, M 61 et¹⁻³] e, M di] de', M 62 et] e, M d'uomini] di uomini, M et] e, M 65 et] e, M 73 così] chosì, M consente] chonsente, M 75 licentia] licientia, M

9. Vgr omittit: cioè della misericordia di Dio, per ciò che per questo è, et dicit: *Vol dir que aquell que peca per l'esperança que té en la misericordia de Déu, és maleit i condemnat, perquè és.*

- 100 καθὼς ἐποίησεν ἐκείνοις, οἵτινες ἑαυτοῖς προσεῖχον τοῦ ἀμαρτάνειν καὶ ὑπέστησαν τιμωρίας διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ.
 Ἔτι δίδωσι νοεῖσθαι ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἄφρων, ὃς ἠθέλησεν ἑαυτὸν τηρῆσαι ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας καὶ ἐν τῷ ὑφίστα//σθαι ὀμότερον καὶ ἀτιμότερον θάνατον εἰσιέναι f. 5
 εἰς τὸν παράδεισον, οὗτινος αὐτός ἐστι Κύριος, οἰονεὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ ἐλέους ἔδωκεν
 105 ἐλευθερίαν τοῦ ἀμαρτάνειν ἐκείνοις, οἳ βούλονται εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον· ἄρα, ἐκεῖνος ἦν οὐ μόνον ἄφρων, ἀλλὰ καὶ ἀφρονέστατος. Καὶ πάσας ταύτας τὰς βλασφημίας κατασκευάζει κατ' αὐτοῦ ἐκεῖνος, ὃς ἀμαρτάνει ἐν τῷ ἐλπίζειν ἐπὶ τῷ ἐλέει αὐτοῦ· διὸ ἐστὶν ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους κατηραμένος, ὅτι ἐπὶ τῷ ἐλέει τοῦ Θεοῦ οὐ μέλλει ἐλπίσαι ἐκεῖνος, ὃς ποιεῖ ἢ βούλεται ποιῆσαι τὴν ἀμαρτίαν,
 110 ἀλλ' ἐκεῖνος, ὃς βούλεται καταλείψαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ μετανοεῖ ὅταν αὐτὴν ἔπραξεν, ὅτι ὑπὲρ μεγάλων καὶ πολλῶν, οἵα ἂν ὦσιν αἱ ἀμαρτίαι, οὐ μέλλει ἀπογνῶναι οὔτε ἀφιέναι ἑαυτὸν τοῦ ἐπιστραφῆναι εἰς τὸν Θεόν, ὅτι, οἷα ἂν ὦρα θελήσῃ καταλιπεῖν τὰς ἀμαρτίας καὶ ἔξιν πόνον καὶ ἀηδίαν διὰ τὴν εὐλάβειαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν, ἃς ἐπεποιθήκει, μέλλει πιστεῦσαι ὅτι τὸ ἔλεος ἢ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ
 115 ἐστὶν οὕτω μεγάλη, ὅτι παραλήψεται // αὐτὸν εἰς χάριτα, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ f. 5v
 ἐκπληρώσει μέλλει νοῆσαι τὸ μέγεθος τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖνος, ὃς αὐτὸ νοεῖ ἐν τῷ ἔχειν ἄδειαν τοῦ ἀμαρτάνειν, ἐπικαταρατότερός ἐστι τοῦ δαίμονος διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας.
 Νῦν ἠκούσατε πῶς ἡ ἐλπίς ἢ μωρὰ καὶ κατάκριτος ῥίπτει τὸν χριστιανὸν ἀπὸ
 120 τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανότητος, ἄνευ ἥστινος οὐ δύναται σωθῆναι. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκεῖθεν ἀπορρίπτει σοφιστικὴ διδασκαλία καὶ ἐφθαρμένη. Σοφιστικὴ ἐστὶν ἥτις λέγει ἀλήθειαν μετὰ δόλου. Ἐφθαρμένη ἐστίν, ὅταν περιέχῃ πλάναν καὶ ἔστιν ἐναντία τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ. Τοιαύτην διδασκαλίαν διδόνασιν δύο τρόποι λαῶν· οἱ μὲν εἰσιν ἐκεῖνοι,
 125 οἱ δι' ἀγάπην τῆς ζωῆς τῆς σαρκικῆς εἰσὶ δούλοι μεγάλων ἀμαρτιῶν, οἷον ἀλαζονείας, πλεονεξίας, φιλαργυρίας, κλειψίας καὶ τῶν ὁμοίων. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι, ὅτε εἰσὶ μετὰ τῶν αὐτῶν γειτόνων ἢ φίλων ἢ γνωστῶν, οὐδέποτε αὐτοῖς ποιήσουσιν ὁμιλίαν βλασφημοῦν//τες τὰς ἀμαρτίας, καὶ μάλιστα ἐκεῖνας, ἃς αὐτοὶ ἐργάζονται, f. 6
 ὅτι οἶδασιν ὅτι λαλήσουσι καθ' ἑαυτῶν, καὶ ἐφίενται ὅπως πάντες οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶεν ἐντετυλιγμένοι τοῖς αὐτῶν ἀμαρτήμασι ἢ ιδιώμασιν, ὑπὲρ τούτου, ὅπως μηδεὶς αὐτοῖς δυνηθεῖ μέμφεσθαι οὔτε βλασφημῆσαι. Καὶ διατοῦτο, ἐν τῇ αὐτοῦ συνομιλίᾳ ἢ λόγῳ, οὐδέποτε ἐρεῖ τοῖς αὐτοῦ γείτοσιν ἢ γνωστοῖς, εἰ μὴ ἐκεῖνο ὅπερ ἐνθυμηθῆ

105 βούλονται] υούλονται cod. 107 τῷ] τῷ cod. 112 θελήσῃ] θελήσῃ cod. 115 χάριτα] sic in cod. pro χάριν 120 ἥστινος] ἥς τίνος cod. 132 ἐνθυμηθῆ] ἐνθυμηθη cod.

gli dà paradiso, così come a quegli che ssi ghuardarono di peccare et sofferirono martirio per lo amore suo.

Anche dà ad intendere che Dio è paço, lo quale volse, guardandosi da ogni peccato e soferendo molto crudele et vile morte, intrare in paradiso, del quale Egli era et è signiore; per ciò che, se per la sua misericordia dà licientia di pecare a quegli che vogliono intrare in paradiso, seguitasi che Egli non fu <non> solamente paço, ma paççi<ssi>mo: et tutte queste bestiemie e disonorança inducie contra llui quel che pecca sperando de la sua misericordia; per ciò che è maledeto sopra tutti gl'altri huomini, per ciò che nella misericordia di Dio non debbe sperare chi pecca e vu<o>l pechare, ma chi si guarda dal peccato e pentesi <***>¹⁰ nè lasciare di tornare a Dio per ciò che in qualunque ora vorà lasciare lo peccato et avere dolore et dispiaciere per la reverença di Dio di tutte le peccate che averà facte desperare credere che lla misericordia et la bontà di Dio è sì grande che lo ricieverà a gratia; et in questo è grande e debbasi intendere la miser<i>cordia di Dio. Ma colui che lla intende in avere licientia di peccare, è più maledeto che'l diavolo, per la sopradeta cagione.

Or avete udito in qual modo speranza paçça et dagnata gita li christiani fuori del christianesimo <e> de la sua verità, sença la quale non si può l'uomo salvare. Et così ne li gitta dotrina sofisticata et corrotta: sofisticata, perchè dicie verità ad engnano; cor<o>pta, per ciò che chontiene errore et è contra la dotrina et la verità di Yesù Christo. Tale dotrina danno due maniere di gienti: l'una sono coloro che per amore della vita carnale sono servi di ghrandi peccati, come superbia, cupidità, avaritia, ruberia et simili cose. Cotali huomini, quando sono coloro vicini o amici o conoscienti, giamai non parlerano loro biasimando le peccata, e spetialmente quelle che essi fano, per ciò che sano che direbano contra di loro; et desiderano che tutti gli altri huomini fossero invilupati in loro peccati o simili, acciò che niuno li potese riprendere nè biasimare. Et per ciò, nel loro parlare o sermone che farano a loro vicini o cono-

82 non] habet, M paço] paçço, M tutte queste] tutto questo, M 83 contra] contr<o> a, M de la] dela, M 83-84 per ciò che è maledeto] deest in M 86 nè lasciare] ne' lascia, M 88 desperare] de' sperare, M 90 miser<i>cordia] misericordia, M 93 e] non supplet M 95 engnano] engano, M 99 coloro] co' loro, M cono-
cienti] cono<s>cienti, M

10. Ubi hic anacoluthon notatur, Vgr sententiam completat: *d'haver-ho fet, perquè per molt grans i nombrosos que hagus estat els pecats, no ha de renunciar.*

- δύνασθαι ἀρέσαι καὶ εἰσάξαι αὐτοὺς εἰς τὸ ἀμαρτάνειν ἢ εἰς τὸ ἐγχνονίσαι τῇ
 ἀμαρτίᾳ λάθρα, ὅπως οἱ ἄλλοι μὴ γνῶσιν αὐτά, καὶ ὅπως αὐτοὶ δυνηθῶσιν εἶναι
 135 ἀθῶοι ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀμαρτιῶν. Καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐπαινέσουσι τὴν πίστιν
 καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ ἐκείνης τῆς ἀρετῆς δώσουσι παραδείγματα ἐν τῷ
 λέγειν· «Βλέπετε, φίλοι, πῶς ἐστὶ μέγα πρᾶγμα ἡ πίστις καὶ τὸ ἔλεος τοῦ
 ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὁ ληστής ὃς ἐκρέματο μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ
 σταυρῷ, ὃς ἐν παντὶ καιρῷ οὐκ ἦν εἰ μὴ ποιήσας κακόν, μόνον διὰ τὴν πίστιν, ἦν
 140 εἶχε πρὸς αὐτόν καὶ διὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος, ἐν ἐκείνῃ // τῇ ἡμέρᾳ αὐτῷ ἐδωρήσατο f. 6v
 τὸν παράδεισον.» Καὶ ἰδοὺ πῶς φησὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ ἐπαινεῖν τὰς εἰρημένας
 ἀρετὰς, ἐν δόλῳ καὶ λάθρα σπείρων πλάνας. Καὶ τὸν ἰὸν ταύτης τῆς διδασκαλίας
 δύνασθε γνῶναι ἐν δυσὶ πράγμασι· ἐν ἐστίν, ὅτι διὰ τῶν ἑαυτοῦ λόγων εἰσάγει καὶ
 προσκαλεῖ τοὺς ἄλλους εἰς μωρὰν καὶ κατὰκριτον ἐλπίδα καὶ εἰς τὸ ἀμαρτάνειν καὶ
 145 χροῖσαι τῇ ἀμαρτίᾳ· τὸ ἕτερον ἐστίν, ὅτι οὐ ποιεῖ μνήμην τῆς ἀληθείας, δι' ἣς οἱ
 ἄλλοι εἶεν ἐμμεμορφωμένοι τοῦ ἐκφυγεῖν τὰ ἀμαρτήματα, τουτέστι τῆς δικαιοσύνης
 καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεοῦ, καὶ γενικῶς καὶ μερικῶς. Γενικῶς, ἀφήσει ποιῆσαι
 μνήμην τῆς δικαιοσύνης ἐν τούτῳ, ὅτι μέλλει εἰπεῖν ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ
 καταδικάζει φοβερῶς πάντας ἐκείνους, οἱ διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ αὐτοῦ ἐλέους
 150 ἀμαρτάνουσι ἢ διαμένουσιν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ. Μερικῶς, ἀφήσει ποιῆσαι μνήμην τῆς
 δικαιοσύνης ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ ληστοῦ, ἦν τίθησιν ἀντὶ παραδείγματος,
 οὐ λέγει τὴν ἀλήθειαν // ὀλοκλήρως, ὅτι ὁ ληστής οὐκ ἐκέρδισεν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ f. 7
 τὸν παράδεισον διὰ μόνην τὴν δικαιοσύνην τῆς πίστεως, ἀλλὰ διὰ τὴν δικαιοσύνην
 τοῦ ἔργου ἐν πέντε τρόποις, δι' οὐ πράγματος ἐποίησε μεγαλυτέραν δικαιοσύνην, ἦν
 155 ἐποίησέ ποτε ἄνθρωπος.
 Ὁ πρῶτος ἦν, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ὁ ἡμέτερος Κύριος οὐκ εἶχεν οὐδένα
 τίτλον ἐξουσίας ἢ ὑψηλότητος ἀλλ' ἦν πλήρης ὀνειδῶς καὶ ὕβρεως, καὶ ὁ πρῶτος
 πάπας ὃν πεποίηκεν, αὐτὸν ἠρνήσατο, καὶ οἱ πρῶτοι καρδηνάιοι αὐτὸν ἔφυγον καὶ
 κατέλιπον, καὶ οἱ γνήσιοι αὐτὸν ἠγνόουν, οἱ γείτονες αὐτὸν ἐσταύρουν, ἐποίησεν ὁ
 160 ληστής πέντε πρᾶγματα· ὅτι, πρῶτον, ἠθῶσεν αὐτὸν τῷ συντρόφῳ, ἐν τῷ λέγειν ὅτι
 ἀδίκως καὶ ἄνευ αἰτίας ἦν ἐσταυρωμένος· δεύτερον, ἔλαβε τὸ πάθος, ὃ ὑφίστατο
 αὐτὸς διὰ δικαιοσύνης, ἐν τῷ λέγειν ὅτι ἄξιον ἦν ὅπερ αὐτοὶ ὑφίσταντο· τρίτον,
 ὡμολόγησε διὰ λόγων ὅτι Ἰησοῦς ἦν Κύριος, ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν Κύριε· τέταρτον,
 αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ ἤτησε παρ' αὐτοῦ ἔλεος, ὅτε εἶπε· *Μνήσθητί μου, ὅτε ἔσῃ ἐν τῇ*
 165 *σῇ βασιλείᾳ*· πέμπτον, ὅτι ἀφοῦ αὐτὸν // ὡμολόγησε καὶ ἐκέκραγεν, οὐδέποτε f. 7v
 ἦμαρτε, μᾶλλον δὲ διέμεινεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς χριστιανότητος ἢ τῆς μεταγνώσεως.

137-141 Cf. Lc 23,42 160-161 Cf. Lc 23,40-41 163 In invocatione latronis, versio
 latina Lc 23,42, habet «Domine» et sic vertit hic tactor; græce autem legitur «Ἰησοῦ»
 164-165 Lc 23,42

158 καρδηνάιοι] καρδηνάριοι cod.

105 re, et induciegli a pecare o a perseverare in pechato nascostamente, a ciò che
 gli altri no'l chonoschano et che essi possano essere excusati di loro pecati. Et
 per questa ragione loderano la fede de l'uomo et la misericordia di Dio, e di
 quella virtù darano exenplo, dicens: «Vedete, amici, come è grande la mise-
 110 ricordia di Dio et la fede de l'uomo, che'l ladro crucifiso con Christo, che giam-
 mai non avea facto se non malle, solo per la fede che ebbe in lui, e per la sua
 misericordia, gli diede il paradiso.» In queste parole può l'uomo conoscere
 che à detta verità in ciò che à lodate le sopra dete virtudi; ma, non di meno,
 cierta cosa è che ll'à lodate con inganno, seminando errore nascostamente. Il
 115 veleno di questa dotrina può l'uhomo conoscere in due cose: l'una è che per
 le sue parole inducie et invita gli altri a paçça e dapnata speranza, e peccare et
 perseverare in peccato; l'altra è che non fa mentione de la verità per la quale
 gli altri serebbono informati a schifare le pechata, cioè la dotrina e la iustitia
 di Dio, et gieneralmente et particulamente. Gieneralmente lascia di fare men-
 120 tionne della justitia in questo, che dovrebbe dire che la justitia di Dio dana ter-
 ribilmente tuti quelli che per speranza de la sua miserichordia peccano o per-
 severano in peccato. Partiqualmente lascia di fare mentione della justitia in
 questo, per ciò che della iustitia del ladrone che mete per exenplo, no ne dicie
 la verità conpiutamente, per ciò che i' ladro non guadagnò in quel dì paradi-
 125 so per la sola iustitia della fede, ma per iustitia d'opera in cinque modi, et per
 ciò fecie più gran iustitia che av<e>se fata niuno inna<n>çi luy.

Lo primo fu che in quel tenpo, quando Christo non avea niuno titolo
 d'autoritade o di signioria o d'alteçça, ma era pieno di schierni et di confusio-
 ne, et 'l primo papa che avea facto lo rinegò, et li primi cardinali fuggirono et
 abbandonorolo, et li parenti lo disconoscivano, li vicini lo crucifigevano, fe-
 130 cie i' ladro ·V· cose: per ciò che primamente lo squò al suo compagno, di-
 cendo che Christo ingiustamente et sença ragione era crucifiso; la seconda,
 per ciò che ricieueva la passione che egli medesimo sofferiva per giustitia, di-
 cendo che degna cosa era ciò che esi pativano; la terça, che confesò con
 li<n>ghua che Christo era signiore, nel meçço de gli inimici suoi farisey, di-
 135 cendo: *Signiore*; la quarta, che egli si rappietò et domandogli miserricordia,
 dicendo: *Ricorditi di me quando sarai nel tuo regnio*; la quinta, che, poi che
 l'ebbe confessatto et richiamatoglisi, giam<a>y non pecò, ançi perseverò nel-
 la verità del christianesimo et della penitentia.

105 induciegli] inducie<r>gli, M 106 no'l] nol, M 106-107 Et per questa ragione]
 Loderano per queste ragioni, M de l'uomo] del'uomo, M et la] et della, M 109 de
 l'uomo] del'uomo, M 111 à¹⁻²] <h>a, M 113 ll'à lodate] ll'<h>a lodata, M 115 et¹⁻²]
 e, M 116 de la] dela, M 119-120 teribilmente] teribilmente, M 125 inna<n>çi luy]
 inna<n>çi a luy, M 130 i'] il, M ·V·] cinque, M 135 miserricordia] misericordia, M
 136 sarai] serai, M

- Nῦν ἠκούσατε πῶς τὸ ῥῆμα τὸ ψευδὲς ἀφήσει ποιεῖν μῆμην τῆς διδασκαλίας τῆς ἐναντίας τῷ αὐτοῦ σκοπῷ. Ὅτι ὁ ἡμέτερος Κύριος Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲν πρόσωπον τελείας ἡλικίας διὰ μεγάλην πίστιν ἦν ἔχει, δύναται
 170 σωθῆναι, εἰ μὴ ποιῆσει ἔργον δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας ἐν τοιοῦτῳ τρόπῳ, ὅπως πρὸ τῆς τελευτῆς ἢ ἐπιμελὲς καὶ ἐναγώνιον τοῦ ποιῆσαι αὐτὰς διηλεκῶς ἄχρι τελευτῆς, συνέκρινεν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, ὧν αἱ πέντε φρόνιμοι, αἵτινες ἴσταντο διηλεκῶς ἔτοιμα διὰ ἔργου ἀγάπης, εἰσῆλθον μετὰ τοῦ νυμφίου τοῦ αἰωνίου εἰς τὸ παλάτιον τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' αἱ πέντε αἱ μωραὶ, αἵτινες
 175 οὐκ ἐστάθησαν ἔτοιμα, οὐχὶ ἐκεῖ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν. Φησὶν ἡ ἀγία *Ἐξήγησις* ὅτι διὰ τῶν παρθένων τῶν καθαρῶν νοεῖ ὁ ἡμέτερος Κύριος τὰς ψυχὰς, αἱ εἰσι μεμορφωμένοι καὶ ἐστηριγμένοι // ἐν τῇ πίστει τῇ εὐαγγελικῇ, διὸ ἔφη ὅτι αἱ πέντε f. 8 αἱ μωραὶ ἦσαν παρθένοι μετὰ τῶν πέντε φρονίμων, ὅτι ἐν τῇ πίστει ἦσαν καθαραὶ καὶ οὐχὶ ἐφθαρμένοι, ἀλλὰ διότι μετ' ἐκείνης τῆς πίστεως οὐκ εἰργάσαντο ἔργον
 180 δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης, κατεκρίθησαν δι' αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου. Καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ ὑποδείγματι, βοᾷ λέγων ἅπασιν τοῖς πιστοῖς· *Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε*· καὶ ἔξῃς φησὶν· *Ἔστέ ἔτοιμοι, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ὥραν οὔτε τὴν ἡμέραν*, ἐν οἷς ῥήμασιν ὁ ἡμέτερος Κύριος ἀναγκάζει πάντας τοὺς πιστοὺς εἰς τὸ γρηγορῆσαι καὶ σῆναι πάντας ἐτοιμοὺς διὰ τὸ προρρηθὲν ἔργον, εἰ θέλουσιν εἶναι σεσωσμένοι.
 185 Καὶ ὁ προειρημένος ψεύστης, δέικνυσι μυστικῶς τὸ ἐναντίον, τουτέστιν ὅτι μηδεὶς φροντιζέτω εἶναι ἔτοιμος, καὶ διατοῦτο πίπτει εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅτι φησὶν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ· *Πᾶν πνεῦμα ὃ λέγει ἅντιχριστῶν, παρὰ Θεοῦ οὐκ ἔστι*. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι πᾶν πρόσωπον, ὃ λέγει ἢ δέικνυσι πρᾶγμα, ὃ εἶη ἐναντίον τῆς διδασκαλίας Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἔστι
 190 διάκονος // τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δέ ἐστιν Ἀντίχριστος, ὅτι ἐστὶν ἐναντίος ἐν τῇ f. 8v ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ τῷ Χριστῷ οὕτως, ὡς Ἀντίχριστος.
 Ἔτι μέλλετε γινῶναι ὅτι οἱ εἰρημένοι ψεύσται φασὶν ἀλήθειαν ἐν δόλῳ σπεύροντες πλάνας ἄλλῳ τρόπῳ, τουτέστιν ὅτε λέγουσι· «Φίλοι ἢ γείτονες, πολὺ ἐστὶ μεγάλου θάρρους τὸ ῥῆμα, ὃ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου *Ἰεζεκιήλ*· Ἐν

172-175 Parabolā decem virginum: Mt 25,1-13 175 Ἡ ἀγία ἐξήγησις, sic vocat versio græca quoddam comentarium spirituale non bene notum. Cf. M. BATLLORI, *Les versions italiannes medievales d'obres religioses de Mestre Arnau de Vilanova*, «Archivio per la Storia della Pietà» (Roma), 1 (1951) p. 411, nota 11. Auctor utem pro *Expositione* vult hic procul dubio significare *Glossam*. Opus ergo citatum est illud WALFRIDI STRABO, *Glossa Ordinaria Sacræ Scripturæ*, cuius una redactio edita est in Migne. Cf. ad præsentem citationem quod attinet PL 114, 164 A-C 181-182 Mt 25,13 187-188 1 Io 4,3 194-195 Ez 18,21

171 ἦ] ἢ cod. 188 ὃ λέγει] ὁ λέγει cod. 193 ἄλλῳ τρόπῳ] alia manu, ut videtur, non græca, inscribitur loco ubi aliquid erasum fuerat

Avete udito in che modo li predeti falsari lasciano di fare menzione della
 140 justitia et della dotrina contraria alla loro intentione; per ciò che, per mo-
 strare che niuna persona di perfeta etade si può salvare, per gran fede che
 abbia, se non fa oper<e> di giu<s>titia et di caritade, in tal modo che innaçi
 la sua morte sia solcito diligentemente di farl' e di continuarle in fino a la
 fine, Christo assimiglia nel Vangielo lo regnio del cielo a ·X· vergini, de le
 145 quali le ·V· savie, che stetero senpre apparecchiate per opere di charitade, in-
 trarono collo sposo eternale nel regnio del cielo; ma le ·V· paççe, che non sta-
 vano aparechiate, non ci poterono intrare. Dicie la sancta *Expositione* che per
 le vergini intendeva Christo l'anime che sono informate ne la fede evangieli-
 ca; perciò le ·V· paççe erano vergini come l'altre, per ciò che ne la fede erano
 150 sincere et non coroptte; ma, perchè chon quela fede non feciero operre di giu-
 stitia et di carità, per ciò furono dapnnate.¹¹ Per ciò Christo, in quello exen-
 plo, grida a tucti li fedeli dicendo: *Vegiate et orate et state aparechiati, perchè
 non sape<te> il dì nè l'ora,*¹² dove informa ogni huomo di stare aparechiato
 per le sopradete opere, chi vole essere salvo.

155 Et li sopradeti falsari mostrano tacitamente lo contrario, cioè che niuno
 abbia cura di stare aparechiato, et per ciò chagiono nel giudicio d'Antichristo,
 per ciò che dicie sancto Giovanni ne la prima pistola: *Ogni spirito che dis-
 giungnie Yesù,* (cio<è> diciendo chontra sua dotrina)¹³ *non è da Dio* (cioè suo
 ministro),¹⁴ *et costui è antichristo.*¹⁵

160 Anche¹⁶ li sopradeti falsari dicono verità con inganno, seminando erore,
 in un altro modo, diciendo: «Amici o vicini: molto è di grande conforto la pa-
 rola che dicie Dio per Eçechiele propheta: *In qualunque ora lo peccatore si*

142-143 innaçi] inna<n>çi, M 143 farl' e] farle, M 143-144 a la] ala, M de le] dele, M 148 ne la] nela, M 150 coroptte] coroppte, M 151 per ciò] perciò, M 152 Vegiate] Veg<l>iate, M et¹²] e, M 154 vole] vuole, M 157 ne la] nela, M

11. Vgr addit: *pel mateix Senyor nostre. I ...* . Omittit tamen: *Per ciò Cristo.*

12. Vgr addit: *en aquestes paraules nostre Senyor obliga tots els fidels a apressar-se i a.*
 Omittit tamen: *dove informa ogni uomo di.*

13. Vgr omittit: *cioè diciendo chontra sua dotrina.*

14. Vgr omittit: *cioè suo ministro.*

15. Vgr addit: *Vol dir que tota persona que diu o ensenya alguna cosa que és contrària a l'ensenyança de Jesucrist, no és servidor de Déu, sinó més aviat és un Anticrist, perquè és contrari en la seva ensenyança a Crist, tal com ho és l'Anticrist.*

16. Paraphrasis in Vgr incipit: *S'ha de saber també que els esmentats.*

- 195 *ὅποια ἂν ὥρα ἀναστενάξῃ ὁ ἁμαρτωλός, ζωῆ ζήσεται καὶ οὐκ ἀποθαινεῖται, τουτέστιν ἐν ὅποια ἂν ὥρα ἔξοι ἐν τῇ αὐτοῦ καρδίᾳ πόνον καὶ μετάνοιαν ὑπὲρ τοῦ πλημμελήματος, ὃ ἔπραξεν, ὁ Θεὸς δώσει αὐτῷ χάριν τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου.»* Τοῦτό ἐστιν ἀκραιφνῆς ἀλήθεια, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὃς αὐτὴν λέγει, οὐκ αὐτὴν λέγει δι' εὐλάβειαν, ἣν ἔχει πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν δόλον καὶ διὰ τὴν ἀδικίαν καὶ διὰ τὴν ποιηρίαν
- 200 τὴν εἰρημένην, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀθωῶσαι ἑαυτὸν τῆς ἰδίας κακίας, βούλεται δοῦναι νοεῖσθαι ὅτι ἕκαστος μέλλει ἀρκεῖσθαι τῇ τελευταίᾳ μετανοίᾳ, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἀναγκαῖον τὸ ποιεῖν ἀγαθὸν ἢ τὸ ἀπέ//χεσθαι τοῦ ἁμαρτήματος, ἄχρι τῆς f. 9
ἑαυτοῦ τελευτῆς.
- Καὶ ὁ ἰὸς ταύτης τῆς διδασκαλίας ἐστὶν οὕτω μέγας, ὅτι οὐ μόνον εἰσάγει εἰς
- 205 τὰ ἄτοπα τὰ προειρημένα, ἀλλ' ἔτι δισχυρίζεται διορίσαι λόγον φυσικὸν ἐν ἐκείνοις οἱ αὐτὸν ἀκούουσιν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔστι βέβαιος διὰ φυσικοῦ λόγου, ὅτι τὰ πράγματα τὰ συνήθη καὶ τὰ ἐκ χρήσεως ἐκκλίνουσι καὶ ἔλκουσι τὴν καρδίαν ἐτοιμοτέρως εἰς πόθον ἀποβλέποντα εἰς τὰ πράγματα τὰ συνήθη ἢ εἰς τὸ ἐναντίον διὸ, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐν πάσῃ τῇ αὐτοῦ ζωῇ ποιῇ ζωὴν σαρκικὴν καὶ τίθῃσι τὴν
- 210 ἑαυτοῦ ἀγάπην ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι καὶ οὐκ ἔχει μέριμναν τοῦ ποιῆσαι ζωὴν πνευματικὴν οὐδὲ τοῦ θεῖναι τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ἐν τῷ θεῷ, βέβαιόν ἐστιν ὅτι ἐν τῷ τέλει, ὅσον ἐστὶ διὰ τὴν αὐτοῦ συνήθειαν, οὐ δυνησεται τὴν καρδίαν νοσφίσει ἀθρόως καὶ τελείως ἀπὸ τῆς ἀγάπης τούτου τοῦ κόσμου, καὶ μεταβαλεῖν τελείως, τουτέστι μετὰ εἰλικρινούς καὶ πλήρους κατανώξεως, ἢ μισῆσαι τὰ πράγματα τὰ
- 215 συνήθη καὶ φιλεῖσαι τελείως τὰ πράγματα τὰ ἀήθη, τουτέστι τὴν ζωὴν // τὴν πνευματικὴν καὶ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω, φυσικῶς, ὅσον ἐστὶ διὰ τὴν ἑαυτοῦ συνήθειαν, ἔξει πόνον καὶ θλίψιν ὅτε δόξῃ ὅτι μέλλει χωρισθῆναι ἀπὸ τῶν πραγμάτων, οἷς συνεχῶς ἐχρήσατο καὶ ἠγάπησε, καὶ βέβαιόν ἐστιν ὅτι πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν τῷ τέλει ἔχουσι πόνον ἢ θλίψιν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν χωρισμοῦ ἐκ τῶν πραγμάτων τῶν προσκαίρων,
- 220 εἰσὶ κατακεκριμένοι. Καὶ διατοῦτο φησιν ὁ ἅγιος Ἀγούστίνος ὅτι ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες οὐ ποιοῦσι μετάνοιαν ἀλλὰ ἐν τῷ τέλει βέβαιοι δυνάμεθα εἶναι ὅτι λαμβάνουσι τὰς ἱεουργίας τῆς ἀγίας ἐκκλησίας, καὶ ἔστι βέβαιον ὅτι διὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς ἱεουργίας, ἥτις γεννᾶται καὶ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, δύνανται σωθῆναι, ἐὰν ἀξίως αὐτὰς λάβωσιν· ἀλλὰ οὐκ ἔστι βέβαιον εἰ
- 225 σωθῆσονται, διότι οὐκ ἔστι βέβαιον τοῖς θνητοῖς εἰ αὐτὰς λαμβάνουσι μετὰ ἀληθοῦς καὶ πλήρους κατανώξεως καὶ δίχα πόνου καὶ θλίψεως τοῦ χωρισμοῦ τῶν πραγμάτων τῶν // ἠγαπημένων. Ἐν τούτῳ δύνασθε εἰδέναι ὅτι ἄνευ μέτρου ἐστὶ μεγάλη ἡ f. 10
ἀπάτη, ἥτις βιάζει ποιῆσαι τὸν εἰρημένον ψεύστην, ὅτε ἐπαινεῖ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις.

220 Cf. AUGUSTINUS HIPPO., *In Psalmos*, 101, 10. PL 37, 131

200 βούλεται] οὐλεται cod. 205 δισχυρίζεται] δισχυρίζονται cod. 209 ποιῆ] ποιη cod.

dorà nel suo <c>huore, viverà di vita eterna et non morà.¹⁷» Questa è pure verità, ma quel che la dicie no la dicie per devotione che abbia in essa, ma per lo
 165 inghano et iniquitade et astutia sopra detta, cioè per scusarsi della sua malitia; per ciò vole dare ad intendere che ciasquno deba essere contento de la finale penitentia, che ssi penta a la morte, et che no gli bisogna di fare bene o di rimorsi del peccato infino a la morte.

Il veleno di questa dotrina è sì grande, che non solamente ne seguitano li
 170 difecti et l'inchovenienti sopradectri, ma eti<a>ndio si sforça di spegniere la ragione naturale in coloro che ll'odono; per ciò che ogni huomo è certo, per ragione naturale, che lle cose usate inclinano et tirano il quore più prestamente a l'amore o al disiderio delle cose usate, che de le non usate: et perciò, se l'uomo in tuta sua vita carnale mete suo amore in questo seculo et non cura
 175 di fare vita spirituale nè di metere suo amore in Dio, cierto è che alla fine, quanto è per la sua usança, non potrà subitamente levare il quore, et fornitamente, da l'amore di questo mondo, et meterlo perfetamente, chon pura e piena devotione et contritione, ad amare le cose non usate (cio<è> la vita spirituale et le cose di Dio), et a odiare le cose usate del mondo; ançi naturalmente, quanto è per la sua usança, averà dolore e tristitia quando si vederà che
 180 si debbe partire dalle cose continuamente usate,¹⁸ et è cosa cierta che tutti quelli che alla loro fine averano dolore o tristitia del partirsi dalle cose temporali, sono danati. Et per questa ragione dicie santo Aghostino che di quelli che non fano penitentia se non alla fine posiamo essere certi che pigliano le sacramenta de la Chiesa, et è cierto che per la virtù di quelle sacramenta (la quale nascie o mana de la misericordia di Dio) si posono salvare, se le ricievon
 185 degniamente; ma non è cierto se saranno salvi, per ciò che alli mortali non è cierto se le ricievon con piena e pura devotione et contritione, et sença tristitia del partimento dalle cose usate et amate: in che si può chonosciere che sança misura è grande l'inghano che si sforçano di fare li sopradeti falsari
 190 quando lodano la miserricordia di Dio et l'altre virtudi.

165 sopra detta] sopradetta, M 167 a la] ala, M et] e, M 168 a la] ala, M 170 et] e, M 172 et] e, M 173 o] e, M de le] dele, M 174 carnale mete] carnale e mete, M 177 et] e, M 178 et] e, M 185 de la] dela, M 188 et] e, M 189 del] dell, M et] e, M si] ssi, M 190 si] ssi, M

17. In Vgr sequitur: *és a dir, en qualsevol moment que tingui en el seu cor pena i penediment de la falta que ha comès, Déu li donarà la gràcia de la vida eterna.*

18. Vgr addit: *i estimades.*

- 230 Οἱ αὐτοὶ ὄνειδίζουσι πολλάκις τι πλημμέλημα, τουτέστιν ἵνα καλύψωσιν ἢ ἀθωώσωσιν τὴν ἑαυτῶν κακίαν, καὶ διὰ τὸ εἰσάξει τοὺς ἄλλους εἰς τὸ συμμορφῶσαι ἑαυτοὺς πρὸς ἐκεῖνον. Ὅτι ὁ τοκιστὴς ὁ δημόσιος ἢ ὁ μοιχὸς λέγει τοῖς ἑαυτοῦ γείτοσιν ὅτι ἡ ἁμαρτία τῆς εἰδωλολατρίας, ἐν ἣ ὁ ἄνθρωπος ἀρνείται τὸν Θεόν, ἐστὶν οὕτως ἐχθίστη, ὅτι αὐτὸς ἀφίη ἑαυτὸν ὅλον κοπήναι πρὶν ἢ συναινέσειε, καὶ
- 235 οὐκ αὐτὸ λέγει διὰ ἔννοιαν ἣν ἔχει τοῦ ἐκφυγεῖν ἐκεῖνο τὸ πλημμέλημα πλεόν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ποιῆσαι πιστεῦσαι ὅτι τὸ αὐτοῦ πλημμέλημα τὸ δημόσιον ἐστὶ μικρὸν, καὶ οὐκ αὐτὸ μέλλει ἄνθρωπος κρίναι εἰς μέγα κρίμα, καὶ βούλεται εἰς σκιὰν μιᾶς ἀρετῆς σπείραι ἐν μέγα ψεῦδος καὶ ἄγαν πλάνον, ὅτι ἀληθές ἐστὶν ὅτι τὸ πλημμέλημα τῆς εἰδωλολατρίας λίαν ἐστὶ χειρότερον πλημμέλημα ἢ ὁ τόκος ἢ ἡ f. 10v
- 240 πορνεία, ὅσον εἰς τὴν ποιότητα τοῦ πλημμελήματος, ἀλλὰ ὅσον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πλημμελήματος, πολὺ ἐστὶ κακὸς καὶ πλεόν ἐχθιστος τῷ Θεῷ τόκος δημόσιος ἢ πορνεία δημοσία παρά εἰδωλολατρία κρυπτῆ, ὅτι τὸ ἐκπλήρωμα τῆς ἁμαρτίας ἐστὶν ἀφαιρεῖν τῷ Θεῷ τὰς ψυχάς, ἀλλὰ ἐκεῖνος, ὅς προσκυνεῖ τὰ εἰδωλα κρυφίως, ὡς μηδένα εἰδέναι, οὐκ ἀφαιρεῖ τῷ Θεῷ εἰ μὴ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ἐκεῖνος ὅς ἐστι
- 245 δημόσιος τοκιστὴς ἢ πόρνος, αἶρει τῷ Θεῷ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἐκείθεν λαμβάνουσι ὑπόδειγμα. Καὶ εἰς τοῦτο δηλώσαι, οὐδέποτε ὁ Θεὸς ἐν τῇ *Γραφῇ* ἔφη: «Οὐαὶ ἐκείνῳ, ὅς ἁμαρτήσῃ», ἀλλὰ *Οὐαὶ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἐλεύσεται*, ὅ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι οὐδέποτε εἶπεν ὅτι κατάρα καὶ καταδίκη ἐκείνοις, οἱ ἁμαρτήσουσιν, ἀλλὰ ἐκείνοις, οἱ ποιήσουσιν ἁμαρτάνειν τοὺς ἄλλους, ὅτι οὗτος ὁ
- 250 λόγος «οὐαὶ» φέρει ἐν ἑαυτῷ σημασίαν κατάρας καὶ καταδίκης.
- Νῦν ἠκούσατε τὴν σοφιστικὴν καὶ // ἐφθαρμένην διδασκαλίαν, ἣν διδάσιν ἐκεῖνοι, f. 11
- οἵτινες ἀγαπῶσι ζωὴν σαρκικὴν καὶ εἰσὶ δοῦλοι μεγάλης ἁμαρτίας. Ὁ ἕτερος τρόπος τῶν λαῶν, οἱ διδάσιν τοιαύτην διδασκαλίαν, εἰσὶ πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἱεράς διδασκαλίας διὰ πόθον κενῆς δόξης, τουτέστιν ἵνα λογιθῶσι
- 255 σοφοί· καὶ τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ τεχνικοὶ ἢ οἱ φιλόσοφοι οἱ φυσικοὶ ἢ οἱ ἱατροὶ ἢ οἱ νομικοὶ. Καὶ οὗτοι τιθέασιν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν διαλέξει ἐνώπιον τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν χωρικῶν, καὶ κωλύουσιν ἢ ταρασσουσι τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν ἐν τῇ φιλονεικίᾳ τῶν ἑαυτῶν λόγων, περὶ ὧν φησὶν ὁ ἅγιος Παῦλος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Τιμόθεον·
- 260 *Μὴ θέλε ῥήμασι φιλονεικεῖν· εἰς οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ, εἰ μὴ εἰς καταστροφὴν τῶν ἀκούοντων*. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἡ τοιαύτη φιλονεικία καταστρέφει καὶ θορυβεῖ τὰς καρδίας ἐκείνων, οἵτινες αὐτὸν ἀκούουσι· καὶ ἐξῆς φησὶν· *Ὁ λόγος αὐτῶν ὡς καρκίνος ἔρπει*. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι οἱ λόγοι τῶν τοιούτων φιλονεικῶν φθείρουσι τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν.

247-248 Mt 18,7 259-260 2 T 2,14 261-262 ibid. 2,17

230 τι] τί cod. 234 ἀφίη] ἀφίοι cod. 248 εἶπεν] εἶπον cod.

Così medesimo biasimerano molte volte alcuno peccato, cioè per coprire o schusare la loro malitia et per induciere gli altri a conformarli col loro. Per ciò che il publico usuraio o adultero dicie a' suo' vicini che peccato d'ydolatria, nel quale si rinegha Dio, è tanto horibile, che egli si lascierebe innançi tucto tagliare, che cci consentisse; et no'l dicie per intendimento che abia di sc<h>ifare quel peccato più che gli altri, ma per fare credere che'l suo peccato publico è molto poco, et non si debe giudicare per gran peccato; et ad onbra d'una verità vole seminare grande falsia et molto laida. Per ciò che gli è vero che peccato d'ydolatria è molto più schifo et laydo peccato che usura o fornicatione;¹⁹ ma, quanto alla fine e l'efecto del peccato, molto più laido et abhominabile è a Dio usura publica et fornicatione publica, che ydolatria nascosta; per ciò che'l fine e'l fruto del peccato è tollere a Dio l'anime, et quel che adora l'idoly in segreto, che niuno no'l sa, non tolle a Dio se non la sua anima, ma lo publico usuraio o fornicatore tolle a Dio la sua anima e di tuti quelli che ne pigliano exenplo; et, per significare ciò, mai non si dicie nella Scrittura: «Guai a chi peca», ma *guai a colui per cui viene scandolo*, cioè di male exenplo, faciendo peccare altri.²⁰ Avete udita la ssofistica et coroptta dotrina che dano choloro che amano la vita carnale et sono servi di grandi peccati. L'altra maniera di giente che dano tale dotrina, sono tuti quelli che contrastano a la verità della sancta dotrina per desiderio di vana grolia, cioè per essere tenuto savi: et questi sono loyci o phylosophi naturali, o medici, o iudici. Et questi metono la verità di Dio in disputatione dinançi a li layci et alli senplici, et inpaciano et turbano la hedificatione di colloro col loro contrastare di parole, delli quali dice sancto Paulo ad Tymoteo: *Non contendere di parole, per ciò che non vale ad niente, se non ad sorvensione degli uditori.*²¹ Et poi dicie: *Lo loro parlare si spignie innançi come il cancro*, cioè coronpe li fedeli come la infermità del cancro rode le menbra.²²

193 et] e, M conformarli] conformarsi, M col loro] co' lloro, M 194 a'] a, M 195 lascierebe] lascierebbe, M 196 no'l] nol, M 197 sc<h>ifare] scifare, M che gli] ch'egli, M 199 et] e, M 204 no'l] nol, M 206 et] e, M 209 carnale et] con ela e, M 211 a la] ala, M 212 phylosophi] phylosofi, M

19. Vgr addit: *pel que fa a la qualitat del peccat.*

20. Ubi hic legitur: *ciò di male exenplo, faciendo peccare altri*, Vgr dicit: *és a dir que mai digué que hi havia maledicció i condemna per a aquells que pequessin, sinó per a aquells que fes-sin pecar els altres, perquè aquesta expressió «Ai» duu en si mateixa un significat de maledicció i de condemna.*

21. Vgr addit: *Vol dir que aquest desig de glòria destrueix i torba els cors d'aquells que els escolten.*

22. Vgr omittit: *ciò coronpe li fedeli come la infermità del cancro rode le menbra*, et ibi dicit: *Vol dir que les paraules d'aquests amants de la vanaglòria corrompen la multitud dels fidels.*

- Καὶ // ἐκεῖνος, ὃς θέλει τηρῆσαι τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανότητος, μέλλει μετὰ f. 11v
 265 ἀπλότητος καὶ μετὰ εὐλαβείας ἀκοῦσαι καὶ λαβεῖν τὴν διδασκαλίαν, ἣτις ἐστὶ
 τεθεμελιωμένη ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μέλλει
 αἰχμαλωτίσαι τὸ ἑαυτοῦ νόημα καὶ τὴν ἑαυτοῦ λεπτότητα καὶ πᾶσαν γνώσιν αὐτοῦ
 διὰ ἐκείνην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι βέβαιον μέλλει εἶναι ὅτι οὐδεμία ἐπιστήμη ἐστὶν
 οὕτως ἀληθῆς οὐδὲ οὕτως ἐπωφελῆς, ὡς ἔστιν ἡ ἐπιστήμη τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὑπὲρ
 270 αὐτοῦ φησὶν ὁ ἀπόστολος πρὸς Τιμόθεον· Ὁ μὴ συγκατατιθέμενος τοῖς ὑγιέσι ῥήμασι
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκείνη, ἣ ἐστὶ κατὰ τὸ ἔλεος τῆς διδασκαλίας,
 ὑπερήφανός ἐστι μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ ἀσθενῶν περὶ τὰς ἀπορίας καὶ τὰς μάχας
 τῶν λόγων, ἐξ ὧν γεννῶνται φθόνοι, ἔριδες, βλασφημίας, ὑποψία κακαί, συνθλάσεις
 ἀνθρώπων τὴν ἔννοιαν ἐφθαρμένων, καὶ οἱ τῆς ἀληθείας ὑστερημένοι εἰσὶ. Βούλεται
 275 εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖνος, ὃς οὐ πιστεύει εἰς τὴν διδασκαλίαν // τοῦ ἡμετέρου Κυρίου f. 12
 Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ἀπλότητος καὶ εὐλαβείας, ἣ ἐστὶ διδασκαλία οἰκτιρμού,
 ὑπερήφανός ἐστι καὶ ἄγνωστος, καὶ ἀσθενεῖ ἐν ταῖς ἑαυτοῦ διαλέξεσι καὶ ἀπορίας,
 ἀφ' ὧν οὐ γεννᾶται εἰ μὴ κακόν, τουτέστι φθόνος, φιλοεικίας καὶ βλασφημίας καὶ
 κακῆ ὑποψία· καὶ πᾶν τοῦτό φησὶν ὅτι συμβαίνει διὰ τὴν ἐφθαρμένην διδασκαλίαν
 280 καὶ ἐφθαρμένον ἔρωτα, ὃν ἔχουσιν ἐν τῇ διανοίᾳ ἢ τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅτι εἰσὶν
 ἔστερημένοι τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανότητος. Ὅτι ὁ ἀληθῆς χριστιανὸς οὐ μέλλει
 ἄλλο πρᾶγμα θελήσει γινῶναι πλέον ἢ <ὸ> ὁ Χριστὸς δεικνύει, οὔτε ἄλλο πρᾶγμα
 μέλλει λέγειν ἢ δεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις. Διὸ φησὶν ὁ ἅγιος Παῦλος πρὸς τοὺς
 285 Ἐφεσίουσ· Πᾶς λόγος ποιηρὸς οὐκ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἡμετέρου, ἀλλὰ
 εἴ τις ἀγαθὸς ἐστὶν εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσι.
 Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ οὐ μέλλει ἐξελθεῖν
 οὐδεὶς ποιηρὸς λόγος, ἀλλὰ μόνον // ἐκεῖνοι οἱ λόγοι, οἵτινες εἰσὶν ἀγαθοὶ εἰς τὸ f. 12v
 οἰκοδομῆσαι ἐν τῇ πίστει τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δι' ὧν ἐκεῖνοι,
 οἵτινες αὐτοὺς ἀκούουσι, δυναθῶσιν ἐπιτυχεῖν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.
- 290 Ἄχρις ὧδε ἠκούσατε τὴν σαφήνειαν δύο πραγμάτων, ἅπερ προετέθησαν ἐν τῇ
 ἀρχῇ. Τὸ ἓν ἦν ὅτι πᾶς χριστιανός, ὃς βούλοιο ζῆν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς
 χριστιανότητος ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, ἐστὶ χρεῖα ἢ ἐστὶν ἀνάγκη
 ἵνα συμμορφωθῇ τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ δι' ἔργου. Τὸ ἕτερον ἦν ὅτι
 σπουδαίως ἑαυτῷ μέλλει προσέξειν μὴ ἐκ ταύτης τῆς ἀληθείας χωρισθῇ δι' ἐλπίδα
 295 κενὴν καὶ καταδεδικασμένην, οὔτε διδασκαλίαν σοφιστικὴν καὶ σαπρᾶν. Νῦν λείπει
 σαφηνίσαι ποῖόν ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ ἔργον, ἐν ᾧ ὁ ἀληθῆς χριστιανὸς μέλλει
 συμμορφωθῆναι τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ἄνευ οὐτινος οὐδεὶς
 χριστιανὸς δύναται καταντῆσαι εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανότητος.

270-274 1 T 6,3-5 284-285 E 4,29

282 ὁ] supplevi 293 συμμορφωθῆ] συμμορφωθῆ cod.

Et chi vole oserbare la verità del christianesimo, debbe con senplicitade et
 220 devotione udire et ritenere la dotrina che è fondata sopra la verità di Christo,
 per ciò che debbe essere cierto che niuno sapere è sì veracie nè sì utile, come
 quello di Christo; per ciò debbe captivare suo intelletto et sua sotiglieca et sua
 sapientia per quella veritade. Per ciò dicie l'apostolo ad Timoteo: *Chi non*
 225 *chrede alle sane parole del nostro signiore Yesù Christo et alla sua dotrina di*
pietade, è superbo, non sa niente, et languisce intorno alle quistioni et alle ba-
taglie delle parole <et delle contentioni>, delle quali nascono invid<i>e, con-
tentioni, biastemie, male suspitioni, bactaglie d'uomini di mente corroptta et
*che sono privati della veritade*²³ per ciò che il veracie christiano non debe al-
 230 tro volere nè sapere se non ciò che Christo mostrò, nè debe dire nè mostrare
 altro agli huomini. Per ciò dicie sancto Paulo *ad Ephesios: Niuna mala paro-*
la esca de la vostra bocha, ma solamente le buone, ad edificare ne la fede di
*Christo, perchè quelli che l'udirano, n'aquistano la gratia di Dio.*²⁴

Perfine a qui avete udita la dichiarazione di due cose che furono proposte
 al principio: l'una fu che ogni christiano che vole vivere ne la verità del chri-
 235 stianesimo per ottenere vita eterna, chonviene che ssi conformi a Christo per
 opere; l'altra fu che ssi debe guardare diligentemente che da questa verità non
 si parta per speranza paçça et dagnata, nè per dotrina sofistica et corroptta.
 Ora resta a ddichiarare quali sono quelle opere nelle qualli veracie christiano
 si debbe conformare a Christo, et sença le quali niuno christi<a>no non può
 240 vivere nella verità del christianesimo.

222 per ciò] perciò, M et¹⁻²] e, M 224 et] e, M 225 et¹] e, M 226 <et delle con-
 tentioni>] e delle contentioni, M invid<i>e] inmundè, M 227 corroptta]
 corropta, M 231 de la] dela, M edificare ne la] hedificare nela, M 234 ne la] nela,
 M 239 christi<a>no] christiano, M

23. Vgr addit: *Vol dir que aquell que, amb simplicitat i devoció, no creu en l'ensenyança de Nostre Senyor Jesucrist, que és ensenyança de compassió, és un superb i un ignorant, i està sotmès a la malaltia de discussions i dubtes, dels quals no neixen sinó mals, és a dir enveja, desigs de vanaglòria, flastomies i suspicàcies; i diu que tot això succeeix per causa de l'ensenyança corrupta i de l'amor corrupte que tenen a la ment i al cor, i que estan privats de la veritat del cristianisme.*

24. Vgr sequitur hoc pacto: *Vol dir que de la boca del vertader cristià no ha de sortir cap paraula dolenta, sinó només aquelles paraules que són bones per edificar en la fe de Nostre Senyor Jesucrist i per mitjà de les quals els que les escolten poden aconseguir la gràcia de Déu.*

- Καὶ λέγω ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἔργον ἐστὶν ἔργον τοῦ φέρειν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ,
 300 καὶ ὁ λόγος ἐστὶν οὗτος, ὅτι καθάπερ ὁ Κύριος ἡμῶν // Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκατέστησε f. 13
 πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον πρῶτως διὰ τοῦ πάθους, ὃ ὑπέστη
 ἐν τῷ σταυρῷ, παντελῶς οὕτω μέλλει ὁ χριστιανός, ὃς θέλει προσπορίσασθαι ἐκείνην
 τὴν σωτηρίαν, σταυρῶσαι ἑαυτὸν μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον,
 αὐτὸς τοῦτο διατρανοῖ ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἁγίου Ματθαίου*, ὅτε λέγει: "Ὅστις θέλει
 305 ἐλθεῖν ὀπίσω μου, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ
 ἀκολουθείτω μοι. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖνος, ὃς θελήσει ὑπάγειν ὀπίσω αὐτοῦ εἰς
 τὸν Θεόν, ὅπου ἐκεῖνος ἀπῆλθε, μέλλει ἀπαρνηθῆναι ἑαυτὸν διὰ τὸν ἡμέτερον Κύριον
 τοιοῦτῳ τρόπῳ, ὅτι οὔτε θέλημα, οὔτε ἐπιθυμίαν, οὔτε ἔννοιαν, οὔτε ἐπιμέλειαν
 μέλλει ἔχειν ἐν ἑαυτῷ εἰ μὴ τὴν, πῶς ποιήσει τί εὐπρόσδεκτον τῷ Κυρίῳ, καὶ
 310 μέλλει βαστάζειν τὸν σταυρὸν τὸν ἴδιον, τουτέστι σταυρὸν ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς ὑποστήσεται
 ταλαιπωρίας διὰ τὸν Χριστόν, ὅτι, ἐὰν ἔχη μνήμην τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν
 τῇ αὐτῇ μνήμῃ οὐχ ὑποσταίῃ ταλαιπωρίας, οὐκ ἂν // σταυρὸν ἴδιον βαστάσειεν, ἀλλὰ f. 13v
 ἀλλότριον. Διατοῦτό φησιν ὅτι ἴδιον αὐτὸν μέλλει βαστάσαι, καὶ ἐν τῷ βαστάζειν
 αὐτὸν μέλλει ἀκολουθῆσαι τῷ Χριστῷ, τουτέστι συμμορφωθῆναι αὐτῷ ἐν πάσῃ
 315 χρηστότητι, ὅσῳ πλέον δυνησεται.

Νῦν χρῆ εἰδέναι ποῖός ἐστιν οὗτος ὁ σταυρός, ἄνευ οὐτινος οὐδεὶς ἀληθῆς
 χριστιανός δύναται ἑαυτὸν συμμορφῶσαι τῷ Κυρίῳ ἐν τῷ πάθει, ὃς σταυρός οὐκ
 ἔστιν ὑλικός, ὅτι βέβαιόν ἐστιν ὅτι πολλοὶ ἅγιοι ἐρημίται καὶ μοναχοὶ καὶ ἕτεροι
 ὁμολογηταὶ ἦσαν ἀληθεῖς χριστιανοὶ καὶ οὐκ ἦσαν ἐσταυρωμένοι ὑλικῶς, ἀλλ' ἔστι
 320 βέβαιον ὅτι πάντες ἐβάσταξαν τὸν σταυρὸν τὸν πνευματικόν, μεθ' οὗ ὁ ἡμέτερος
 Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἑαυτὸν ἀφήκε θέσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τῷ ὑλικῷ, καὶ οὗτός
 ἐστὶν ὁ σταυρός, ὃν μέλλει βαστάζειν πᾶς ἀληθῆς χριστιανός, καὶ ἄτερ οὐτινος οὐ
 δύναται συμμορφωθῆναι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ.

Καὶ οὗτος ὁ σταυρός ὁ πνευματικὸς ἔχει τέσσαρας βρα//χίονας, καὶ ἐν ἐνὶ f. 14
 325 ἐκάστῳ ἐκείνων τῶν βραχίωνων μέλλει ὑποστῆναι ταλαιπωρίας ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ.

Ἄνω βραχίον, δι' οὗ ἀναβαίνει ὁ χριστιανός ἐν τούτῳ τῷ σταυρῷ, ἐστὶν ὁ
 ὑποκείμενος, ὃς ἐστὶν ἡ ἀψευδὴς ταπείνωσις, καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ βραχίονος ἀνῆλθεν
 ὁ ἡμέτερος Κύριος ἐν τῷ σταυρῷ τῷ ὑλικῷ, καθάπερ διηγείται ὁ ἅγιος Παῦλος, ὅτε
 λέγει: *Ὁ Χριστὸς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου*, τουτέστιν
 330 ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τὸ ὑπακούσαι τῷ Θεῷ ἑαυτὸν ἠθέλησε ταπεινώσαι, ὅτι οὐκ
 ἠθέλησεν ἀποθανεῖν εἰ μὴ ἐν θανάτῳ σταυροῦ, ὃς ἦν ἐν ἀνθρώποις ὁ αἰσχιστότατος
 θάνατος, ὃς δύναται εἶναι. Καὶ ὅτι ἄνευ τούτου τοῦ βραχίονος οὐ δύναται σωθῆναι,

304-305 Mt 16,24 329 Ph 2,8

299 τοῦ φέρειν τὸν σταυρὸν] alia manu, ut videtur, non græca, inscribitur loco ubi ali-
 quid erasum fuerat 309 τῷ Κυρίῳ] iterato signo, additur in marg. dextro alia manu,
 ut videtur, non græca 310 ἔχη] ἔχη cod. 315 ὅσω] ὅσω cod.

Dico che quelle sono l'op<e>re di portare la crocie di Christo; et la ragione è questa, per ciò che, come Christo ristaurò tucti li suoi amici alla salute eterna principalmente per la sua passione che soferì nella crocie, così debbe lo cristiano che vole ottenere quella salute crucifigie<re> sè medesimo con
 245 Christo. Et c<h>e ciò bisogni, mostralo Christo nel vangeliolo di sancto Matheo, dicens: *Chi vole venire dopo me, abneghi sè medesimo, et tolla la crocie sua, et seghuiti me,*²⁵ rineghando cioè ogni suo volere et desiderio, sollicitudine et intendimento, se non al volere di Christo, colla crocie propria, cioè nella quale egli medesimo sofferisca afflitione per Christo; per ciò che,
 250 s'egli avesse memoria della passione di Christo, et in quella memoria non sofferise afflitione, non porterebbe la crocie propria, ma l'altrui: per ciò dicie c<h>e lla debbe portare propria, et, portando quela, debe seghuire Christo, cioè conformarsi co llui in tuta sua vita quanto più potrà.

Ora si conviene sapere quale è questa crocie, sança la quale niuno si può
 255 chonformare con Christo nella passione. La quale crocie non è materiale, per ciò che chosa cierta è che molti sancti heremiti et monaci et altri confessori furono veraci christiani, et non furono crucifisi materialmente; ma bene è cierto che tuti portaro la crocie spirituale, co' la quale Christo si lasciò mettere in su la materiale: et questa è la crocie che debbe portare ogni veracie christiano, sença la quale non si può conformare con Yesù Christo.
 260

Et questa crocie spirituale à quatro b<r>acia, et in ciascuno debbe l'uhomo soferire afflitione per Christo.

Lo primo bracio per lo quale monta lo christiano in questa crocie, è quel di sotto lo quale è vera umilita; et per questo medesimo bracio montò Yesù
 265 Christo nella crocie materiale, secondo sancto Paulo che dicie: *Cristo humiliò sè medesimo, facto obediente perfino alla morte della crocie*, cioè ne la più vile,

241 l'op<e>re] l'opre, M et] e, M 253 co] co', M 256 et¹⁻²] e, M 258 co' la] cola, M 261 à] <h>a, M b<r>acia] bracia, M debbe] debba, M

25. Vgr est hic aliquantum diversa: *Vol dir que aquell que volgués anar darrere ell a Déu, on aquell anà, ha de renegar-se a si mateix per Nostre Senyor, de tal manera que no ha de tenir en si mateix ni desig, ni preocupació, ni cura, sinó els de fer alguna cosa grata al Senyor, i ha de dur la pròpia creu, és a dir (sequitur sicut in Vit: nella quale egli medesimo).*

- δείκνυσιν αὐτὸ ὃ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε λέγει ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ*: Ἐὰν μὴ γένησθε ὡς νηπίον, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Βούλεται
- 335 εἰπεῖν ὅτι οὐδεὶς εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ παρειακοσθῆ // τοῖς νηπίοις ἢ μικρῶ παιδαρίῳ ἐν ἐκείνῃ τῇ ιδιότητι, ἢ προσήκει τῷ f. 14v
 παιδαρίῳ· αἵτινες ιδιότητες εἰσὶ τρεῖς. Πρῶτη ἐστὶν ἵνα μὴ αισθάνηται ὑπὲρ ἑαυτοῦ μηδεμίαν ἔπαρσιν, τουτέστι μὴ οἰέσθω ὅτι ἔχει τινὰ ὑψηλότητα, ὅτι ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ ῥηγῶς ἑώρα τὸν υἱὸν ἑνὸς χοιροβοσκοῦ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, εἰ μὴ ἀπαγορευθεῖται αὐτῷ,
- 340 χαριεστέρως πορευθεῖται εἰς τὸ κατοικῆσαι ἢ εἰς τὸ παίξαι μετ' αὐτοῦ ἢ μετὰ τοῦ μεγαλύτερου μεγιστάνος τῆς αὐλῆς, ὅτι οὐ λογίζεται ὅτι ἔχει τινὰ ὑπεροχὴν ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ κρίνει ὅτι ἐκεῖνος αὐτῷ ἐστὶν ὅμοιος. Ὡς οὕτως ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς διὰ οὐδεμίαν χάριν σωματικὴν ἢ πνευματικὴν βδελυτέσθω μηδὲ καταφρονεῖτω τοὺς ἄλλους, μηδὲ κρατεῖτω ἑαυτὸν βελτίονα ἐκείνων, ὡς ἔστι σεσαφημισμένο ἐν τῇ βίβλῳ
- 345 τῇ *περὶ ἀγάπης*. Ἡ ἄλλη ιδιότης ἣν ἔχει τὸ παιδάριον, ἐστὶν ὅτι οὐκ ἐνθυμεῖται κακίαν οὐδεμίαν, τουτέστι πρᾶγμα, ὃ εἶη ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ἢ ἐναντίον τοῦ // f. 15
 πλησίον, καὶ τοιοῦτος μέλλει εἶναι ὁ ἀληθὴς χριστιανός. Ἡ τρίτη ιδιότης ἐστὶν ὅτι φοβεῖται τοὺς αὐτοῦ ἀνωτέρους, τουτέστι πατέρα ἢ κύριον ἢ διδάσκαλον. Οὕτως ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς διὰ ἀληθοῦς ταπεινοφροσύνης μέλλει φοβεῖσθαι τὸν Θεόν. Καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ ταλαιπωρία, ἣν μέλλει ὑπομεῖναι ἐν τούτῳ τῷ βραχίονι, ὅτι κατανοῆσαι μέλλει τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ αἰώνια, καὶ ἕξει ἐν φόβον ἀμφοτέρων.
- Ὁ δεῦτερος βραχίων τοῦ σταυροῦ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡ εὐθύτης, δι' ἣν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν εἶασε σταυρωθῆναι, ἐστὶν <ἡ> δικαιοσύνη, τουτέστιν <ἡ> ἀρετὴ
- 355 τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ καὶ τῷ πλησίον ὅπερ ἐνὶ ἐκάστῳ προσήκει· τῷ Θεῷ ὑπακοὴν καὶ εὐλάβειαν· τῷ πλησίον ἀβλάβειαν καὶ ἀδελφότητα. Καὶ ὅτι ἄνευ τούτου τοῦ βραχίονος οὐ δύναται τις σωθῆναι, δείκνυσιν αὐτὸ ὃ ἡμέτερος Κύριος, ὅτε λέγει διὰ τοῦ Σολομώντος· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκδικήσεως οὐδὲν // ὀνήσουσι χρήματα ἢ θησαυροὶ f. 15v
 τῆς ἀπηνείας, ἀλλὰ μόνῃ ἡ δικαιοσύνη ῥύσεται τοῦ θανάτου. Βούλεται εἰπεῖν, ἐν τῇ
- 360 ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτε ὁ ἡμέτερος Κύριος ἑαυτὸν ἐκδικήσει ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν, οὐ παρέξουσιν ὄφελος εἰς τὸ ῥυσθῆναι ἐκ τοῦ θανάτου αἰωνίου τὰ χρήματα οὔτε οἱ θησαυροί, ἀλλὰ ἡ δικαιοσύνη μόνῃ. Ἐν τούτῳ τῷ βραχίονι μέλλει ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς

333-334 Mt 18,3 344-345 De *Libro Caritatis*, qui est opus secundum manuscripti nostri, vide Introductionem ad Opusculum II 358-359 Pr 10,2 et 11,4 361 De *Libro Caritatis*, vide supra, l. 359-360

336 παρειακοσθῆ] παρειακοσθῆ cod. 354 ἐστίν] ἐστὶ cod. <ἡ>¹⁻²] supplevi 361 ἐκ τοῦ θανάτου αἰωνίου] alia manu, ut videtur non græca, inscribitur loco ubi aliquid erasum fuerat

per obedire al Padre.²⁶ Et che non si posse salvare niuno sança questo braciò, mostralo Christo nel Vangielio, diciendo: *Se non vi mutate e tornate come parvuli, non int<r>erete nel regnio del cielo* cioè se no vi conformate add essi
 270 nelle loro proprietadi, che son queste:²⁷ la prima, che non sente di sè medesimo niuna alteçça, cioè non si stima; per ciò che, s'egli è figliuolo del re et vede il figliuolo d'uno porcaio, se non gli è vietato, più volentieri anderà a stare e a giocare co' lui, che choll magiore barone de la corte, chè non estima d'aver niuna alteça sopra lui, et giudicaselo simile: et così il veracie christiano per
 275 niuna gratia corporale o spirituale non dispreça, nè scherniscie, nè si tiene migliore degli altri, come è dichiarato ne' *Libro de la caritade*. L'altra proprietade del mamolo parvolo è che non pensa niuna malitia, cioè non chontra Dio nè contra il proximo; et talle debbe essere il veracie christiano. La terça proprietade è che teme suoi maggiori, cioè padre, signiori et maestro; così il veracie
 280 christiano, per vera umilità, debbe temere Dio, et di ciò n'escie l'afflitione che debbe soferire in questo bracio, per ciò che debbe pensare gli giudicj di Dio tenporali <et> etternali, et temere dell'uni et degli altri.

Lo sechondo bracio²⁸ é'l diritto, per lo quale Christo si lasciò crucifigiere, è la justitia, cioè virtù di rendere ad altri quel che gli apartiene; a Dio et al prossimo:²⁹ a Dio, obedientia et reverentia; al prosimo, innocentia et fraternità. Et che sença questo bracio l'uomo non si posa salvare, mostralo Dio quando dice per Salomone: *Al dì della vendeta* (cioè del giudicio)³⁰ *non gioverano le pequnie <e> li thesauri, ma la justitia libererà da morte* (cioè eterna).³¹ In que-

271 et] e, M 272 volentieri] velentieri, M 273 giocare] giu<o>care, M choll] chol, M non] né 278 et] e, M 281 giudicj] giudici, M 282 <et> etternali, et] e 'ternali e, M 283 bracio é'l diritto] bracio, il diritto, M 284 et] e, M 285 et¹⁻³] e, M 288 <e>] non supplet M

26. Ubi hic legitur: *ciòè ne la più vile, per obedire al Padre*, Vgr dicit: *és a dir que Crist per obeir al Pare volgué humiliar-se a si mateix, perquè no volgué morir sinó amb mort de creu, que era entre els homes la mort més vil que hi podia haver*.

27. Ubi hic legitur: *ciòè se non vi conformate add essi nelle loro proprietadi, che son queste*, Vgr dicit: *Vol dir que ningú entrarà al Regne dels cels si no es fa semblant als nins i infants petits en aquella qualitat que és congènta dels infants, les qualitats dels quals són tres* (nota asyntaxiam in quam incurrit traductor græcus).

28. Vgr addit: *de la creu espiritual*.

29. Ubi hic legitur: *ad altri quel che gli apartiene; a Dio et al prossimo*, Vgr dicit: *a Déu i al proïsme el que pertany a cada un d'ells*.

30. Vgr omittit: *ciòè del giudicio*.

31. Vgr omittit: *ciòè eterna*, sed sequitur: *Vol dir en el dia del judici, quan nostre Senyor es venjarà dels seus enemícs, no seran de profit per arrencar de la mort eterna els diners i els tresors, sinó només la justícia*.

- ὑπομείναι μίαν ἄγαν ἀρίδηνον ταλαιπωρίαν, τουτέστι πονέσαι ἢ ἀπαρεσθῆναι ὑπὲρ
 τῶν παροξυσμῶν τῶν γεγενημένων πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τῶν ἀδικιῶν καὶ τῶν λυμῶν
 365 τῶν γεγενημένων πρὸς τὸν πλησίον, ἄλλως οὐκ ἂν ἔχοι ἐν ἑαυτῷ δικαιοσύνην.
 Ὁ τρίτος βραχίον καὶ ἀριστερὸς τούτου τοῦ πνευματικοῦ σταυροῦ ἐστὶν ἡ
 ὑπομονὴ ἐν ταῖς περιστάσεσιν, ὑπὲρ ὧν, ἵνα δῶ ὑπόδειγμα, ἑαυτὸν παρεχώρησεν ἐν
 μέρει ὁ ἡμέτερος Κύριος σταυρωθῆναι. Ὅτι δὲ εἶη // ἀναγκαῖα τῇ σωτηρίᾳ, αὐτὸς f. 16
 370 αὐτὸ δείκνυσιν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ*, ὅταν λέγει· *Ἐν τῇ ὑπομονῇ τῇ ἡμετέρᾳ κτήσεσθε*
τὰς ψυχὰς τὰς ἡμετέρας. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι οἱ πιστοὶ κτήσονται τὰς ἑαυτῶν
 ψυχὰς, τουτέστι θήσουσιν αὐτάς ἐν στάσει σωτηρίας, ὅτι τοῦτο ἐστὶ τό κτᾶσθαι,
 <***> ἔχουσιν ὑπομονὴν ἐν περιστάσεσι. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ βραχίονι μέλλει ὁ
 ἀψευδὴς χριστιανὸς ὑπομείναι ταλαιπωρίας, ὅτι μέλλει ἔχειν πόνον καὶ συμπάθειαν
 ἐκείνων, οἱ ποιοῦσιν αὐτῷ ἀδικίαν ἢ βλάβην, ὅτι πίπτουσιν ὑπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ,
 375 καὶ τοῦτον τὸν πόνον μέλλει δεῖξαι κατὰ τὸν τύπον, ὅς ἐστι γεγραμμένος ἐν τῇ
Βίβλῳ περὶ ἀγάπης.
 Ὁ τέταρτος βραχίον, ὁ ἀνώτατος τούτων τῶν σταυρῶν τῶν πνευματικῶν, ἐστὶν
 ἡ ἀγάπη, ὅτι ἡ πλέον ἀνωτέρα ἀρετὴ, δι' ἣν ὁ ἡμέτερος Κύριος ἑαυτὸν παρεχώρησε
 σταυρωθῆναι, ἣν ἡ ἀγάπη, τουτέστιν ὁ τέλειος πόθος // τοῦ ἐξαγοράσαι καὶ σώσαι f. 16v
 380 τοὺς ἑαυτοῦ φίλους. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ βραχίονι μέλλει ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπομείναι
 ταλαιπωρίας διὰ τὴν μνήμην τοῦ πάθους τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῷ
 ἐνθυμείσθαι τὴν ἀπαλὴν κράσιν αὐτοῦ καὶ τὴν λεπτότητα τῆς αὐτοῦ αἰσθήσεως καὶ
 πᾶσαν τὴν αὐστηρότητα τοῦ αὐτοῦ πάθους, ἀλλὰ ἔτι πλέον ἐν τῷ ἀναχωρεῖν καὶ
 γρηγορεῖν καὶ ποιεῖν ἔργον ἐλεημοσύνης διὰ ἐκείνην τὴν μνήμην, καθὼς ἐστὶ
 385 γεγραμμένον ἐν τῇ *βίβλῳ τῆς ἱερουργίας περὶ ἐλεημοσύνης*. Καὶ ὅτι οὗτος ὁ βραχίον
 ἐστὶν ἀναγκαῖος εἰς σωτηρίαν, δύναται φαεινῶς τοῦτο εἰδέναι δι' ἐκείνου, ὅπερ ἐστὶ
 γεγραμμένον ἐν τῇ *βίβλῳ τῇ περὶ ἀγάπης*.

369-370 Lc 21,19 376 De *Libro Caritatis* vide supra, l. 359-360 385 De *Libro Eleemosynae et Sacrificii*, vide M. BATLLORI, *Les versions italiennes medievales d'obres religioses de Mestre Arnau de Vilanova*, «Archivio per la Storia della Pietà» (Roma), 1 (1951) p. 401-105

371 ἐστὶ] iterato signo, additur in marg. dextro alia manu, ut videtur, non græca
 372 ἔχουσιν] si substituat pro ἔχοντες evanescit anacoluthon et phrasis conformatur
 versioni italicæ. 374 αὐτῷ] iterato signo, additur in marg. sinistro alia manu, ut
 videtur, non græca

sto bracciò debbe il veracie christiano soferire una molto notabile aflitione,
 290 cioè dolore e dispiacere de le ingiurie facte a Dio, et delle ingiurie fate al pro-
 simo; altramente non à in sè justitia.

Lo tercio bracio é'l mancho o'l sinistro di questa crocie spirituale, è pa-
 tientia ne le aversitadi; et per dare di ciò exenplo Christo, in parte, si lasciò
 crucifigiere. Et che sia neciessario a salute, lo mostra esso nel Vangielio, di-
 295 cendo: *Nella patientia vostra posederete l'anima vostra*; cioè la porete in sta-
 te di salvatione (che questo è posedere), avendo patientia nelle aversitadi. In
 questo bracio debbe il veracie christiano soferire afflitione, per ciò che debbe
 avere compaxione di quegli che gli fano ingiuria,³² perchè chagiono ne la ofe-
 sa³³ di Dio. Et questo dolore debe mostrare secondo la forma ch'è schrito ne'
 300 *Libro de la caritade*.

Lo quarto bracio et quel di sopra,³⁴ è la carità, per ciò ch'ella è la più so-
 vrana virtù per la quale Christo si lasciò crucifigiere, cioè per amore di ricon-
 perarci et di salvarci tuti li suoi amici.³⁵ Et in questo bracciò debbe il veracie
 christiano sofferire aflitione per memoria de la passione di Christo, non sola-
 305 mente pensando la sua delicata complexione e la sotiltade delli suoi senti-
 menti et tuta la q<r>udeltà de la passione, ma più pelegrinando et veghiando
 et faciando opere di miserichordia per quella memoria, come è scritto ne' *Li-
 bro de la limosina et del sacrificio*. Et c<h>e questo bracio sia neciesario ad
 salvatione, puòssi conoscere chiaramente per quello che è scripto ne' *Libro
 310 della caritade*.

Deo gratias, amen.

Explicit.³⁶

290 de le] dele, M 291 à] <h>a, M 292 é'l] el, M 293 dare] dar, M in parte] in
 patientia, M 298 ne la] nela, M 306 q<r>udeltà de la] crudeltà dela, M et] e, M
 307 et] e, M

32. Vgr addit: o dany.

33. Vgr loco: ofesa, dicit: ira.

34. Vgr loco: et quel di sopra, dicit: el més alt d'aquestes creus espirituals.

35. Phrasis ciò ch'ella è ... li suoi amici, aliter redigitur in Vgr: perquè la virtut suprema, per
 la qual Nostre Senyor es deixà crucificar, era l'amor, és a dir el perfecte desig de redimir i salvar
 els seus amics.

36. Vgr omittit: Deo gratias, amen. Explicit.

OPUSCLE II

En la versió grega que figura en segon lloc en el manuscrit de Sant Petersburg, el present opuscle no té encapçalament. El text correspon, això no obstant, al que en la traducció italiana antiga du el títol d'*Incipit tractatus de caritate Magistri Arnaldi de Villanova*.¹ Es tracta, per tant, del tractat que, amb la denominació d'*Ad priorissam vel de caritate*, fou condemnat a Tarragona el 1316, perquè, en opinió dels censors, deia, traduint-ho del llatí, «que tots els que viuen en el claustre viuen fora de la caritat i es condemnen, i que tots els religiosos falsifiquen la doctrina de Crist; dir aquestes coses és una temeritat i una mentida manifesta».²

L'original d'aquesta obra era certament català. A més que així consta en l'inventari («Item tractatum de caritate in romancio»),³ la versió grega no ofereix cap dubte. El traductor, segons el seu costum, trasllada al grec, mot a mot, el text que té davant els ulls, la qual cosa moltíssimes vegades provoca una redacció totalment incomprendible per a un lector hellè. Per exemple quan, en el present tractat, tradueix «I al cap de temps» per Καὶ ἐν κεφαλῇ καιροῦ,⁴ expressió que un lector grec comprendrà com «I en el cap —'testa'— del temps», és a dir, al principi del temps, la qual cosa el deixarà comprensiblement perplex.

Aquest original català no ha arribat fins a nosaltres. Per aquesta raó hem hagut de posar davant del text grec el de la traducció italiana antiga, que, com el lector podrà constatar en les nostres notes, ofereix moltes i notables di-

1. Cf. BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 411.
2. VILLANUEVA, *Viaje literario...*, p. 324; MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, apèndix, p. 319. Per a altres edicions, cf. la nota 1 de la nostra introducció a l'opuscle I.
3. CHABAS, «Inventario...», núm. 316, p. 189-203.
4. Vegeu la línia 691 de la nostra edició.

ferències amb el grec. S'ha de pensar, doncs, que les dues versions corresponen a dues redaccions catalanes diferents, si no es vol suposar que el traductor italià s'ha pres la llibertat, no només d'abreujar el text, sinó de redactar-lo diversament en alguns punts, la qual cosa no sembla versemblant.

Reproduïm, així, el text de la versió italiana publicat pel pare Miquel Batllori a *Archivio Italiano per la Storia della Pietà*,⁵ comparant-lo, com en l'opuscle 1, amb el text de l'edició d'R. Manselli,⁶ feta també aquesta, tot i les diferències que s'adverteixen entre les dues edicions, a partir del mateix manuscrit, el G. 3.368 de la Biblioteca Nacional de Florència, folis 29-42, únic en què s'han conservat aquests escrits. En transcriure l'edició del pare Batllori, aportem en alguns llocs les millores de puntuació que hem indicat en la introducció a l'opuscle 1.

Del tractat *Ad priorissam vel de caritate*, hi ha també una versió napolitana medieval, descoberta per Josep Perarnau en el manuscrit 1/58 de la biblioteca del Col·legi dels Franciscans Irlandesos de Sant Isidre i Sant Patrici, de Roma.⁷ Aquesta conté tot el fragment contra els metges jueus, igual que el de la versió grega,⁸ omès en la traducció toscana medieval publicada per Manselli i per Batllori.

La data de composició d'aquest escrit no és fàcil d'establir. S'hi cita només una obra d'Arnau, el *Βίβλος τῶν ἑπτὰ πνευμάτων τῶν κακουργῶν*,⁹ que la versió italiana titula *Libro de li VII spiriti maligni*.¹⁰ Com que no apareix cap obra amb aquest títol ni d'altre de semblant en cap dels inventari ni en la condemna de Tarragona de 1316, el professor Joaquim Carreras Artau avançà la hipòtesi, recollida pel pare Batllori,¹¹ que es tractés de l'*Apologia de versutiis et perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, escrita el final de 1302, perquè s'hi citen els set esperits malignes.¹² Si fos així, podria dir-se simplement que aquest opuscle hauria de ser posterior a aquella data.

5. Cf. nota 1. L'edició d'aquesta obra és a les pàgines 411-427.

6. Vegeu sobre aquesta edició el que indiquem en la introducció de l'opuscle 1.

7. J. PERARNAU, «Trobada de tractats espirituals perduts d'Arnau de Vilanova», *Revista Catalana de Teologia*, 1 (1976), p. 489-512.

8. Vegeu la nostra edició, línies 242-357, i la traducció que intercalem en la reedició de la versió italiana del pare Batllori, línies 214-315.

9. Cf. línies 561-562 de la nostra edició.

10. Cf. en la nostra edició d'aquesta versió, línies 502-503.

11. Cf. BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 404 i nota 1.

12. L'última part de l'obra està, de fet, dedicada a l'exposició de les maldats dels set esperits malignes. Vegeu l'edició de J. PERARNAU, «Apologia de versutiis...», p. 119-159.

OPUSCLE II

<ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ>

TRACTATUS DE CARITATE

<ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ>

Αἰνετὸς καὶ εὐχάριστος εἶη ὁ ἡμέτερος Θεὸς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὃς f. 17
 ἐδωρήσατο ἡμῖν πόθον ἔνθερμον τοῦ εἰδέναι ποῖόν ἐστι τὸ πρᾶγμα τὸ πλέον
 ἀναγκαῖον τῇ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς. Ἔτι εἶη αἰνετὸς καὶ εὐχάριστος, ὅτι ἡμῖν
 5 ἐδωρήσατο τόσον ἰσχυρὸν καὶ τόσον ἅγιον σκοπὸν ἢ ἔνοιαν, ὅτι φατέ ὅτι ἐκεῖνο τὸ
 πρᾶγμα βούλεσθε ἐν ἡμῖν ἑαυταῖς τηρῆσαι καὶ, ἐν ὅσῳ δυνησεσθε, ποιήσετε
 τηρηθῆναι ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἀδελφῶν, ἃς ὁ Θεὸς παρέθετο τῇ ἡμετέρᾳ κυβερνήσει.
 Καὶ ἐπεὶ περ ἐγὼ διὰ τοῦ ἐμοῦ νοὸς δυναίμην ἀστοχῆσαι καὶ ἐκκάμψαι τῆς ἀληθείας
 διὰ μεγάλην ἀδράνειαν καὶ ἄνοιαν, αἱ εἰσιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, διατοῦτο οὐχ
 10 ἡμῖν γράφω πρᾶγμα ὅπερ ἐξέλθῃ ἐκ ἐμῆς κεφαλῆς, // ἀλλὰ μόνως ὅπερ τὸ ἅγιον f. 17
 Πνεῦμα, ὅπερ οὐ δύναται ἐν οὐδενὶ σφαλεῖν, ἐποίησε γραφῆναι διὰ τῶν αὐτοῦ
 λειτουργῶν.

Καὶ μέλλετε εἰδέναι ὅτι ὁ ἅγιος Παῦλος ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς
 Κορινθίους γέγραπεν ὅτι ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, ὃ ἐστι πλέον ἀναγκαῖον καὶ εἰς σωτηρίαν
 15 τῶν ψυχῶν, οὐ μόνον τῶν καινικῶν προσώπων ἀλλὰ πάντων τῶν χριστιανῶν, ἐστὶν
 ἡ ἀγάπη. Καὶ εἶπεν οὕτως· Ἐὰν γλώσσαις ἀνθρώπων λαλήσω καὶ ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ
 οὐκ ἔχω, ἐγενόμην ὡσεὶ χαλκὸς ἠχῶν ἢ ὡς κύμβαλον ἀλαλάζον· καὶ ἐὰν ἔξω
 προφητείαν καὶ γινῶ πάντα τὰ μυστήρια καὶ πάσαν ἐπιστήμην, ἀγάπην δὲ οὐκ ἔχω,
 οὐδὲν εἰμι· καὶ ἐὰν διανείμω εἰς πτωχῶν βρώσεις πάντα τὸν πλοῦτον μου, καὶ ἐὰν
 20 δῶ τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν οὕτως ὥστε καυθῶ, ἀγάπην δὲ οὐκ ἔχω, οὐδὲν μοι ὠφελεῖ.
 Βούλεται εἰπεῖν ὅτι διὰ πολλὰ ἀγαθὰ, ἃ ἔχει τὸ πρόσωπον // ἐν ἑαυτῷ, οὐ μετάσχη f. 18
 σωτηρίας ἢ χάριτος ζωῆς αἰωνίου, εἰ μὴ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἀγάπην, ὅτι, εἰ ἔχει χάριν
 τοῦ λαλήσαι ἀγαθὰ λόγια καὶ γλώσσαν οὕτω κεχαριτωμένην, ὥστε πάσας ἀγαθότητας
 δεικνύει, καὶ λαλοῖη οὕτως ὡς ἄγγελος, καὶ ὥστε ἅπασι προσώποις, ἃ ἂν ἀκούσαιεν
 25 αὐτόν, εἶεν ἀρεστοὶ καὶ ὀνησίμοι οἱ λόγοι αὐτοῦ, διατοῦτο, εἰ οὐκ ἔχει ἀγάπην, τόσον
 ὀλίγην αὐτῷ ποιεῖ ὠφέλειαν εἰς σωτηρίαν, ὡς ποιεῖ ὠφέλειαν ὁ ἦχος τῷ κυμβάλῳ ἢ
 τῷ σημαντηρίῳ, ὅπερ, ὅτε σημαίνει, δίδωσί τινα ἐνήχησιν ἢ κίνησιν μετὰ τοῦ ἦχου
 ἐκείνοις, οἱ αὐτὸ ἀκούουσιν, ἀλλ' οὐ ποιεῖ τινὰ ὠφέλειαν ἑαυτῷ. Καὶ ἐξῆς λέγει ὅτι,
 30 εἰ εἶχε τόσον μέγα πνεῦμα προφητείας ἢ δῶρον τοῦ προφητεύειν οὕτως, ὡς πάντα
 τὰ πρᾶγματα, ἃ εἰσι συμβησόμενα, δύναται ἀναγγεῖλαι ἢ ἀναγγεῖλοι, καὶ πάντα τὰ
 μυστικά πρᾶγματα τοῦ Θεοῦ εἶεν αὐτῷ ἀποκεκαλυμμένα καὶ ἔχει ἐπιστήμην ἢ γνώσιν
 πάντων τῶν κτισμάτων, ἢ ἔχει τόσην πίστιν ὥστε διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν

16-20 1Cor 13,1-3 28-35 Cf. 1 Cor 13,2

1 Λόγος περὶ ἀγάπης] *supplevi iuxta versionem italicam* 2 Αἰνετὸς] Ἰαινετὸς cod. 6 ἑαυταῖς] ἑαυτοῖς cod. 7 ὅσῳ] ὅσῳ cod. 8 νοὸς] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi prius aliquid erasum fuerat 20 καυθῶ] καυθῶ cod. 21 μετάσχη] μετάσχη cod. 30 ἀναγγεῖλοι] sic cod.; forma haec verbalis, quae esse vult futurum optativum, non existit in lingua classica

INCIPIT TRATTATUS DE CARITATE
MAGISTRI ARNALDI DE VILLANOVA

Lodato et ringhraçiato sia lo nostro signiore Jesù Christo, che v'`a dato desiderio fervente di sapere che chosa è più neciesaria alla salute de l'anima; et anche sia lodatto et ringhraçiato che v'`a dato sì alto et sì sancto proponimento et intendimento, che dite che quella cosa volete oservare in voi medesima, e quanto più protete lo farete oservare al collegio delle sore che Dio à rachomandate allo vostro regimentto. Et con ciò sia chosa che io per mio intelletto potrei disviare dalla verità, per la grande fievoleçça et ignioranca che è nella humana natura; per ciò non scriverò cosa niuna di mio capo, ma solamente quello che lo Spirito Santo, che non può mentire, à fatto iscrive<re> per li suoi servidori.

Et dovete sapere che sancto Paulo, nella prima pistola *ad Corinthios*, scrisse quella cosa che e più neciesaria alla salute de l'anima non solamente delle persone relegiose, ma di tuti li christiani: et questa è la charità. Et dicie cosi: *Si li<n>guis hominum loquar et angelorum, caritate<m> autem non habeam* etc.;¹ cioè per molti beni che l'omo abbia in sè, non verrà ad salute nè a gratia di vita eterna se non à carità in sè. Per ciò che, se ll'omo avesse gratia di dire bbone parole, e lingua sì ghratiosa che tutte le bontadi mostrasse et diciesse chome che l'angiolo, et che le sue parore fosono udite utili e piacienti ad ogni persona che l'udise; niente meno, se non avesse caritade, tanto li gioverebbe a la salute de l'anima quanto giova lo suono alla canpana,² la quale, quando suona, da qualche informatione o monimento a quelli che la odano, ma non fa niuno utile a sè. Et dapoì dicie santo Paulo³ che, sse avesse esso sì grande ispirito di prophetia, che tutte le chose che sono a venire dinu<n>tiasse et potese dinu<n>tiare, et tuti li seghreti di Dio li fossero rivelati, et cogniosese tutte le creature; et avesse tanta fede, che per la fermeçça della sua

1 v'`a] v'<h> a, M 5 v'`a] v'<h> a, M 7 lo] la, M `a] <h>a, M 10 capo] chapo, M 11 `a] ha, M 16 li<n>guis] linguis, M caritate<m>] caritatem, M 18 `a] <h>a, M ll'omo] l'omo, M 19 bbone] bone, M 22 a la] ala, M de l'anima] del'anima, M 27 creature] creature, M

1. Vgr omittit: *etc.* et vertit textum paulinum intregum: *soc un so de campana o com uns platerets que dringuen; i encara que tingués el do de profecia i conegués tots els misteris i tota la ciència, però no tingués amor, no soc res; i encara que distribuís entre els pobres tota la meva riquesa, i encara que doni el meu cos per a què sigui cremat, però no tinc amor, no em serveix de res.*

2. Vgr addit: *o d'un simandro. Simandron vel simantirion est quædam longa tabula lignea quæ in monasteriis byzantinis percutitur malleo ut producat sonus campanæ similis. Quod traductor utatur hic hoc verbo, ignoto occidentalibus, est unum ex signis demonstrantibus illum esse natione græcum.*

3. Vgr omittit: *santo Paulo.*

- στερότητα τῆς ἑαυτοῦ πίστεως δινηθείη ποιῆσαι μεθίστασθαι ἀπὸ ἐνὸς τόπου εἰς ἕτερον ὄρη ἢ βουνούς, διατοῦτο, // εἰ οὐκ ἔχει ἀγάπην, οὕτως εἶη ὡς οὐδὲν ἐνώπιον f. 18v
- 35 τοῦ Θεοῦ, ὅσον εἰς τὴν χάριν τῆς σωτηρίας τῆς αἰωνίου, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν τόσον ὀλίγον κερδήσαι ἂν τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον, ὡσπερ ἐκεῖνο, ὃ ἐστὶν οὐδέν. Καὶ ἐξῆς λέγει ὅτι, εἰ πᾶν ὅσον εἶχεν ἢ δύναιτο ἔχειν δοίη φαγεῖν τοῖς πένησιν εἰς τὸ ὑποστηρίξαι αὐτοὺς ἢ, ἐπέκεινα τούτου, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καταλίποι καὶ ἡμεῖς ἢ ὑποστήναι οἰανοῦν τιμωρίαν ἢ ταλαιπωρίαν, ὡ εἰσι νηστεῖαι ἢ ἐγκράτειαι ἢ μαστιγες, ἀναχωρήσεις,
- 40 ἀγρυπνίαι καὶ πᾶσαι ἀσθηρότητες, διατοῦτό φησιν, ἐὰν οὐκ ἔχη ἀγάπην, οὐκ αὐτῷ ποιήσει οὐδὲν ὄφελος εἰς σωτηρίαν αἰώνιον· ὅτι ἄνευ τῆς ἀγάπης, οὐκ αὐτὴν δύναιτο κερδήσαι, μᾶλλον δὲ ἔσται καταδικασμένος αἰωνίως, κἂν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἃ ἐπεποιήκει, δύναιτο κερδήσαι ὅπως ἦσσαν ἔξει τιμωρίας ἢ αὐτὸς ἐπεποιήκει κακὰ.
- Καὶ ταύτην τὴν διδασκαλίαν ὡσαύτως ἔγραψεν ὁ ἅγιος Πέτρος ἐν τῇ δευτέρᾳ
- 45 ἐπιστολῇ, ἣν ἐποίησεν εἰς νοθεσίαν πάντων τῶν χριστιανῶν, ὅτε εἶπε· Διακονεῖτε ἐν πίστει ἀρετῇ, ἐν τῇ ἀρετῇ γνώσιν, ἐν τῇ γνώσει ἐγκράτειαν, // ἐν τῇ ἐγκρατεῖᾳ f. 19
- ὑπομονήν, ἐν τῇ ὑπομονῇ ἐλεημοσύνην, ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ φιλίαν ἀδελφικὴν, ἐν τῇ φιλίᾳ τῇ ἀδελφικῇ ἀγάπην. "Ὁ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον θελήσουσι κερδήσαι, μέλλουσι τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ
- 50 προσφέρειν ἢ διακονῆσαι σταθερὰν πίστιν καὶ εὐθείαν γνώσιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ μετὰ τῆς τοιαύτης γνώσεως αὐτῷ μέλλουσι προσφέρειν ἀποχὴν ἁμαρτιῶν, καὶ μετὰ τῆς τοιαύτης ἀποχῆς μέλλει ὁ ἄνθρωπος προσφέρειν ἢ ἔχειν ὑπομονήν ἐν τοῖς κόποις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐτέραις περιστάσεσι, καὶ μετὰ τῆς τοιαύτης ὑπομονῆς μέλλουσι ἔξειν ἔλεος ἢτοι συμπάθειαν ἐκείνων τῶν προσώπων, ἅτινα ἔχουσι τινὰς
- 55 κόπους ἢ περιστάσεις, καὶ μετὰ τοῦ ἐλέους ἢτοι συμπαθείας ἦν ἔξουσι ἐκ καρδίας, μέλλουσι ἔχειν στοργὴν ἀδελφικὴν, τουτέστι καθάπερ εἰς ἀδελφὸς πρὸς τὸν ἕτερον μέλλουσι τὸ ἔλεος φανερώσαι διὰ ἔργου ψυχαγωγίας καὶ βοηθείας καὶ πάσης παραμυθίας. Καὶ διότι ἡ τοιαύτη στοργὴ οὐκ ἔστιν ἱκανὴ πρὸς τὸ κερδήσαι σωτηρίαν αἰώνιον ἄνευ // ἀγάπης, διατοῦτο εἶπεν ἐν τῷ τέλει τῶν λόγων τῶν προγεγραμμένων f. 19v
- 60 ὅτι μετὰ ἐκείνης τῆς στοργῆς μέλλουσι ἔχειν ἀγάπην, ἐν ᾧ λόγῳ ἔδωκε νοηθῆναι ὅτι πάντα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, ἅτινα ἐδεδηλώκει πρὸ τῆς ἀγάπης, οὐκ εἰσὶν ἱκανὰ εἰς τὸ μετασχεῖν τῆς σωτηρίας τῆς αἰωνίου ἄνευ ἀγάπης ὅπως οὕτως, ὡσπερ ἡ πίστις οὐ ποιεῖ ὠφέλειαν ἄνευ στερότητας οὐδὲ ἡ στερότης ἄνευ γνώσεως τῆς ἄν

36-41 Cf. 1 Cor 13,3 45-48 2 Pe 1,5-7

37 δοίη] δῶη cod. 40 ἔχη] ἔχη cod. 50 σταθερὰν] σταθρὰν cod.

fede potesse tramutare li monti da uno luogho a un altro: se no avese charità, serebbe niente inna<n>çi ad Dio quanto a la gratia de la salute eterna.⁴ Et poi dicie che, se ciò che à o può avere desse a mangiàre a' poveri et sonstentarli, et oltraciò abandonase lo suo chorpo ad essere arso o a sofferire qualunque pena et afflictione (come se digiuni, astinençe, discipline, perlegrinagio, vigilie e tutte altri afflictioni et aspreçe), non di meno dicie che, se non à carità, no li giova niente a la salute eterna, per ciò che senza la charitade non la può guadagniare, ançi sarà dapnato eternalmente, avenga che le buone opere che averà fatte li possino giovare a avere meno pena che se l'avesse facte rie.

Questa medesima dottrina scrisse sancto Piero nè la seconda pistola che facie ad informatione di ttutti li cristiani, quando disse: *Ministrate in fide vestra virtutem* etc.,⁵ cioè che ogni homo che vole guadagniare la salute eterna, debe aministrare et offerire a Christo fede,⁶ et nella fede virtude, e nella virtù iscientia per chonosciere lo bene dal male, e nè la iscientia asti<n>entia di peccati, e in questa abstinentia patientia nè le tribulationi et in tutte le aversitadi, et in questa patientia pietade (cioè delle persone che àno tribulationi et aversitadi), et in questa pietà amore di fraternità; cioè, come fa l'uno fratello a l'altro, dobbiamo mostrare la pieta per opera di sostentamento et d'aiutorio et di consolattione. Ma per ciò che tale amore non è sufficiente a guadagniare la salute eterna sança charitade, per ciò dicie nella fine delle parole sopra dete che in questo amore di fraternità debbono avere charitade. Anche da a intendere che tuti gli altri beni che avea detti <e> espressi, dinançi alla caritade, non sono sufficienti ad otenere la salute eterna sança la charità, così come la fede non giova sança la fermeça, nè la fermeça sança la scientia

29 ad] a, M a la] ala, M de la] dela, M 30 sostentarli] sustenta<r>li, M 33 à] <h>a, M 34 a la] ala, M 37 nè la] nela, M 41 nè la] nela, M 42 patientia] patientia, M nè le] nele, M 43 patientia] patientia, M àno] <h>anno, M 44 fraternità] frater<n>ità, M 49 <e>] non suplet M

4. Vgr addit: *és a dir guanyaria tan poc la salvació eterna, com la guanya aquell que no és res (que no existeix).*

5. Hic etiam Vgr omittit: *etc.*, et vertit integram citationem sancti Petri: *en la virtut, el coneixement; en el coneixement, domini d'un mateix; en el domini d'un mateix, paciència; en la paciència, almoïna; en l'almoïna, amistat fraterna; en l'amistat fraterna, amor.*

6. Vgr addit: *firme*. Textus a et nella *fede virtude*, usque *amore di fraternità*, est aliquantum diversus in Vgr: *i recte coneixement del bé i del mal, i amb aquest coneixement, li han d'ofèrir l'abstinència del pecat, i amb aquesta abstinència, l'home ha d'ofèrir o tenir paciència en els treballs i en totes les altres circumstàncies, i amb aquesta paciència han de tenir pietat o simpatia d'aquelles persones que pateixen algunes tribulacions o adversitats, i amb aquesta pietat o simpatia que té de cor, han de tenir amor fraternal.*

- 65 εἰρημένης, καὶ οὐδὲ ἡ γνώσις ἄνευ τῆς ἀποχῆς τοῦ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐδὲ αὕτη ἄνευ ὑπομονῆς ἐν ταῖς περιστάσεσι, καὶ οὔτε ἡ ὑπομονὴ ἄνευ ἐλέους ἤτοι συμπαθείας τῶν ἄλλων, καὶ οὔτε τοῦτο ἄνευ ἔργου στοργῆς ἀδελφικῆς. Καὶ ἐπέπερ τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥήμασι δίδωσι τρανῶς εἰς τὸ νοῆσαι ὅτι ἡ ἀγάπη ἐστὶν ἕτερον πρᾶγμα ἀξιώτερον καὶ μείζον ἢ στοργὴ ἀδελφική, διὸ μέλλει εἰδέναί ποία ἐστὶν ἡ διαφορὰ ἢ ἡ διάστασις τούτων τῶν δύο πραγμάτων, ὅτι μετὰ ἄλλον τρόπον
- 70 οὐκ εἰδείητε γινῶναι πότε ποιήσετε ἔργον ἀγάπης, καὶ εἴητε πολὺ κακῶς ἠπατημένοι εἰ καλῶς πιστεύετε ποιεῖν ἔργον ζωῆς αἰωνίου, καὶ οὐ ποιοῦτε αὐτοῦ οὐδέν. // f. 20
- Μέλλετε ἀμέλει νοῆσαι ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται ἔχειν στοργὴν ἄνευ ἀγάπης, ἀλλὰ οὐ δύναται ἔχειν ἀγάπην ἄνευ στοργῆς, ὅτι ἀγάπη ἐστὶν εἰλικρινῶς στοργὴ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' ἧς στοργῆς ἡμᾶς ἐξηγόρασε καὶ μετὰ
- 75 οὐτινος ἡμεῖς αὐτὸν μέλλομεν ἀγαπῆσαι καθάπερ ἐν τῇ ἐξαγορᾷ ἡμᾶς ἠγάπησε, τουτέστι καθάπερ ἐκεῖνος κατέλιπε τὴν στοργὴν τὴν ἑαυτοῦ, τουτέστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς τῆς σωματικῆς, διὰ τὸ ἡμᾶς ἀνακτήσασθαι, ὅπως οὕτως ἡμεῖς αὐτὸν μέλλομεν ἀγαπῆσαι ὑπὲρ πάντα τὰ πρᾶγματα τοιοῦτω τρόπῳ, ὅπως διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ καταλείψομεν καὶ καταφρονήσομεν οὐ μόνον τῶν πραγμάτων, ἀ εἰσὶν ἐκτὸς τῶν
- 80 σωμάτων ἡμῶν, ἀλλ' ἔτι γε τοῦ ἡμετέρου σώματος καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς οὕτως, ὅτι μείζονα ἀρέσκεια ἐξοίμεν εἰ τὸ σῶμα ὑποστῆ τιμωρίαν ἢ ταλαιπωρίαν σωματικὴν καὶ ἀπολέση τὴν ζωὴν τὴν πρόσκαιρον, ἢ ἐὰν ἡ ψυχὴ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐὰν μείνη ἢ ἀρέσκεια τῆς εὐμενείας ἢ τῆς ζωῆς τῆς προσκαίρου.
- 85 Μέλλετε τοιγαροῦν εἰδέναί ὅτι // τὸ φιλεῖσαι τὸν ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν f. 20v Χριστὸν ὑπὲρ πάντα πρᾶγματα, καὶ οὐδὲν ἕτερον πρᾶγμα φιλεῖσαι, εἰ μὴ διὰ τὴν φιλίαν αὐτοῦ, ἐστὶν ἀγάπη. Καὶ οὕτως ἤθελεν εἰπεῖν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, ὅταν εἶπεν· Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ· ὁ ἐστὶν εἰπεῖν· Ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγάπη, ὅτι, καθάπερ φησὶν
- 90 ἐκεῖνος, αὐτὸς ἔδωκεν ὑπὲρ τοῦ ἡμᾶς σῶσαι τὸν ἑαυτοῦ υἱόν, βούλεται εἰπεῖν ὅτι διὰ τὴν ἀγάπην ἡμῶν ἀφήκε τὸν ἑαυτοῦ υἱόν· καὶ ὁ μένων ἐν ἀγάπῃ μένει ἐν τῷ Θεῷ καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ, βούλεται εἰπεῖν ὅτι πᾶν, ὃ ποιεῖ, ποιεῖ εἰλικρινῶς διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ὁ Θεός, ὃ ἐστὶν ἐξαίρετος ἀγάπῃ, ἐνοικεῖ ἐν αὐτῷ διὰ χάριτος, καὶ τὸ αὐτοῦ πνεῦμα ἐπαναπαύεται μόνως ἐν τῷ Θεῷ, ἀφοῦ διὰ τὴν ἀγάπην
- 95 αὐτοῦ ποιεῖ πᾶν ἀγαθόν, ὃ δύναται, καὶ τοῦτό ἐστὶν ἰδίως ἀγάπη. Ἄλλὰ στοργὴ ἀδελφικὴ ἐστὶ ποιῆσαι ἀγαθὸν ἑτέροις προσώποις ἔνεκεν τινὸς χρέους φυσικοῦ, ἰδίου ἢ κοινοῦ. Χρέος ἰδίου ἐστὶ χρέος συγγενείας ἢ αἵματος, ὡς

88-89 1 Io 4,16 89 Io 4,16 90 1 Io 4,10 et 14 91-92 1 Io 4,16

75 τῆ] τῆ cod. 79 καταφρονήσομεν] καταφρονήσομεν cod. 81 ὑποστῆ] ὑποστῆ cod. τιμωρίαν] τιμωρίας cod. 82 ἀπολέση] ἀπολέση cod. χωρισθῆ] χωρισθῆ cod. 83 μείνη] μείνη cod.

sopra deta, nè la scienttia sança l'astine<n>çia dalli peccati, nè questa astinença sança la patientia nè le aflitionni, nè la patientia sança la pietade altrui, nè questa sança le opera dell'amore fraternaie. Et per ciò che lo Ispirito Santo
 55 in quele parole dà chiaramente ad intendere che charitade è altra cosa e maggiore e più dengnia e ppiù nobile che l'amore fraternaie, per ciò è da sapere che differentia è intra queste due cose, per ciò che altramente non sapreste conoscere quando faciesste opere di charitade, et sereste molto malamente inganata se voi vi credessi fare opera de la salute eterna et no lo fariesste
 60 niente.

Dovete adunque intendere che l'omo può avere amore sança charitade, ma non può avere caritade sança amore, per ciò che caritade è puramente amore del nostro signiore Idio Jesù Christo, col quale amore esso ci riconperò, et col quale noi lo dovemo amare così come esso amò noi nella redentione; cioè, che così come elli abbandonò l'amore di sè medesimo (cioè della
 65 sua vitta corporale) per <r>iconperarci, così noi lo dovemo amare sopra tutte le cose in tal modo, che per lo amore suo abandoniamo et dispreçiamo non solamente le cose che sono fuori di noi,⁷ ma etiandio lo corpo et l'anima nostra, sì che abiamo maggiore piacere che il corpo soferischa pena et afflitione
 70 temporale et anche che perda la vita corporale o che l'anima si parta dal corpo per lo amore di Jesù Christo, che se tti rimanesse il piacere del bene avere e della vita tenporale.

Dovete addunque sapere che amare il nostro singiore Jesù Christo sopra tutte le cose, e niuna altra cosa amare se non per lo amore suo, questo è caritade. Et questo voleva dire sancto Giovanni nella prima pistola, quando disse: *Dio è caritade*;⁸ per ciò che, secondo che dicie il medesimo, *Egli diede il suo Figliuolo a morte per noi salvare*, cioè abbandonò il Figliuolo suo per nostro amore; et *Chi sta in charitade sta in Dio e Dio in lui*, cioè⁹ che ciò che fa, fa puramente per lo amore di Dio, et così Dio, che è amor fino, habita in lui
 75 per gratia, et lo spirito suo si riposa solamente in Dio, poi che per lo amore suo fa ogni bene che può: et questa è propriamente caritade.
 80

Ma amore fraternaie è fare bene ad altrui per qualche debito naturale, proprio o comune. Debito proprio è debito di parentado o di sangue, sì come

52 l'astine<n>çia] l'astie<n>entia, M 56 dengnia] degnia, M ppiù] più, M 58 faciesste] faciesste, M 59 fariesste] faciesste, M 63 Jesù] Ihesu, M 66 per <r>icomperarci] pe'ricomperarci, M 71 Jesù] Ihesu, M 73 Jesù] Ihesu, M 76 il] lì, M

7. Vgr dicit: *fora dels nostres cossos*.

8. Vgr adit: *i el que roman en l'amor, roman en Déu i Déu en ell; és a dir: Déu és amor*.

9. Ubi hic legitur: *ciòè*, Vgr dicit: *vol dir*.

- πατρός, ἢ μητρός, // ἢ υἱοῦ, ἢ θυγατρός, ἢ ἀδελφῆς, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ θεοῦ, ἢ ἀνεψιοῦ, ἢ ἐξαδέλφου. Χρέος κοινόν ἐστι χρέος γειτοικίας, ἢ γενεᾶς, ἢ συντροφίας, ἢ συντροφῆς, ἢ τινὸς εὐεργεσίας, ἢ εἵδους, ὅτι λόγος φυσικὸς δεικνύει ὅτι μέλλομεν ἀγαπῆσαι ἐκείνους, οἵτινες εἰσιν ἐξ ἑνὸς τόπου, ἢ ἐκ μιᾶς γενεᾶς, ἢ μιᾶς κυριότητος, ἢ ἡμετέρους διδασκάλους, ἢ ἡμετέρους εὐεργέτας, ἢ ἅπαντα τὰ πρόσωπα, διότι εἰσιν ἑνὸς εἵδους καὶ μιᾶς φύσεως κοινῆς μεθ' ἡμῶν. Καὶ πάντοτε, ὅταν διὰ σχέσιν τοῦ τοιοῦτου χρέους ποιῆ ἕτερος ἐτέρῳ τί ἀγαθόν, αὐτὸ ποιεῖ δι' ἀγάπην,
- 105 ἣτις καλεῖται ἀδελφική, διότι φύεται ἐξ αἰτίας, ἣτις ἐστὶ διὰ φυσικοῦ λόγου κοινοῦ τῷ ἐνὶ καὶ τῷ ἐτέρῳ, οὕτως ὡς τὸ χρέος, ὅπερ ἐστὶν ἐν μέσω δύο ἀδελφῶν, γεινᾶται ἐξ αἰτίας, ἣτις ἐκ φύσεώς ἐστι κοινὴ ἀμφοτέροις, τουτέστιν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ.
- Νῦν δύνασθε οὖν νοῆσαι πόσον ἐστὶν ὑψηλότερον καὶ ἀξιώτερον πρᾶγμα ἡ ἀγάπη ἢ φιλία ἀδελφική, καὶ διὰ ταύτης τῆς διδασκαλίας δύνασθε ἔξειν εἴσοδον // εἰς τὸ
- 110 γινῶναι εἰ τὰ ὑμέτερα ἀγαθὰ ἔργα ἔσονται γεγενημένα ἐν ἀγάπῃ ἢ οὐ, ὅτι ἐξ ἐκείνων, ἃ ποιήσετε ἐν ἀγάπῃ, ἔσεσθε πεπληροφορημένοι διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς προρρηθείσης, αἵτινες ἔσονται ὑμῖν ὠφέλιμοι εἰς τὸ κερδῆσαι τὴν ἀγάπην τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸ ζῆσαι μετὰ αὐτοῦ ἄνευ τέλους ἐν τῇ μακαριότητι τῇ οὐρανίᾳ· καὶ ἐξ ἐκείνων, ἃ οὐκ ἔσονται γεγενημένα ἐν ἀγάπῃ, ἔσεσθε
- 115 βέβαιοι ὅτι εἰς τὸ μετασχεῖν τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου οὐχὶ ἔσονται ὑμῖν ὠφέλιμα, εἰ μὴ εἰς τὸ ἐλαττώσαι τὴν ποινὴν τῆς καταδίκης τῆς αἰωνίου.
- Καὶ ἐπεὶ περ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἐστὶ χρεία ἢ ἐστὶ πρᾶγμα λίαν ἀναγκαῖον τὸ εἰδέναι γινῶναι τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἃ ποιούσιν, ἐὰν ὦσι πεποιημένα ἐν ἀγάπῃ ἢ οὐ, ἵνα μὴ διὰ τῆς τοιαύτης ἀγνοίας ἀστοχήσῃ τῆς σωτηρίας τῆς αἰωνίου, διατοῦτο τὸ
- 120 "Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ προειρημένῃ ἐποίησε γράψαι τὸν ἅγιον Παῦλον τὰ σημεῖα ἢ τὸ σημεῖον, δι' οὗ ἀδιστακτικῶς δυνησεται ἐκάστη ἢ ἕκαστος γινῶναι ἐὰν ζῆ ἐν ἀγάπῃ, ὅτι μετὰ // τὰ λόγια τὰ προειρημένα εἴρηκεν· Ἡ ἀγάπη ὑπομονητικὴ ἐστίν, εὐμενὴς ἐστίν, ἡ ἀγάπη οὐ βασκαίνει, οὐ ποιεῖ στρεβλῶς, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἐστὶ φιλόδοξος, οὐ ζητεῖ ἅ αὐτῆς εἰσιν, οὐ παροργίζεται, οὐκ ἐνθυμεῖται κακόν, οὐ
- 125 χαίρει ἐπὶ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα πιστεύει, πάντα στέργει, πάντα ἐλπίζει· ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι τὸ πρόσωπον, ὃ ἐστὶν ἢ ζῆ ἐν ἀγάπῃ, ἔχει ἐν ἑαυτῷ πάσας ταύτας τὰς χρηστότητας, ἃς εἴρηκε, καὶ ἐὰν μία ἐκείνων αὐτῷ ἐλλείπῃ, τουτέστιν ἐὰν μὴ αὐτὴν ἔχη, βέβαιόν ἐστὶν ὅτι οὐκ ἔχει ἀγάπην ἐν ἑαυτῷ.

120 Cf. I. 13-14 122-126 I Cor 13,4-7

119 ἀστοχήσῃ] ἀστοχήση cod. 120 τὸν] additur eadem manu ante ἅγιον in margine sinistro 121 ζῆ] ζῆ cod. 125 τῇ] τῆ cod. 126 ζῆ] ζῆ cod. 127 ἐλλείπη] ἐλλείπη cod. 128 ἔχη] ἔχη cod.

di padre o di madre, figliuolo, figlia, fratello, sorella, cionno, nipote, cugino, etc.¹⁰
 85 Debito comune è debito di vicinanza, o di nazione, o di compagnia, o di nutrimento, o di qualche beneficium, o della specie, per ciò che ragione naturale mostra che dovemo amare quelli che sono d'uno luogo con noi, d'una nazione o d'una signoria, o nostri maestri o nostri benefattori, et ogni persona per ciò che è d'una specie o d'una natura con noi. Et ogni volta che per rispetto di
 90 totali debiti fa qualche bene l'uno a l'altro, si'l fa per quello amore che à nome amore fraterno, per ciò che nasce di cosa che per ragione naturale è comune all'una et all'altro, si chome debito che è infra due fratelli nasce di cosa che per natura è comune a l'uno et a l'altro, cioè lo padre e la madre.

Già potete addunque intendere quanto è più alta e più degna cosa carità
 95 che amore fraterno; et per questa dottrina potete avere intrata ad conoscere se le vostre buone opere sono fatte in carità o no, per ciò che di quele che farete in carità sarete certa, per la sopra detta dottrina, che vi gioverano a guadagnare la gloria di Gesù Christo et a vivere co' lui senza fine nè la beatitudine celestiale; e di quele che non saranno fatte in carità, sarete certa che non vi
 100 gioverano niente a guadagnare vita eterna, ma a menomare la pena della damnatione eterna.

Et per ciò che ad ogni christiano è necesario molto che sapia conoscere de le buone opere sue se sono fatte in carità o non, acciò che per ignoranza non perda la salute eterna, per ciò lo Spirito Santo nella pistola sopra detta
 105 fece scrivere a santo Paulo li segni per li quali potrà ciascuno conoscere certamente se vive in carità; che dopo le sopradette parole, dice chosi: *Caritas patientis est, benigna est, etc.*;¹¹ cioè che la persona che è o vive in carità, à in se tutti questi segni et queste bontadi; et se una gliene manca, che non l'abbia, è certo che non à carità in se. Dice addunque: *La carità è paziente, è benigna; la carità non à invidia, non fa danno, non si enfia, non è ambitiosa, non
 110 cerca le cose sue, non si ischomuove, non pensa male, non si alegra sopra la iniquitate, allegrasi insieme a la veritate; ogni cosa crede, ogni cosa sofferisce, ogni cosa ispera, ogni cosa sostiene.*¹²

88 et] e, M 90 à] <h>a, M 93 et] e, M 98 Jesù] Ihesu, M et] e, M nè la] nela, M 99 sarete] sarete, M 103 de le] dele, M acciò] a ciò, M 104 sopra deta] sopra-deta, M 107 à] <h>a, M 108 et¹⁻²] e, M 109 à] <h>a, M 110 à] <h>a, M 112 a la] ala, M

10. Vgr omittit: etc.

11. Vgr omittit: etc. et perficit citationem sancti Pauli: *l'amor no és envejós, no és astut, no presumeix, no es vanagloria, no exigeix el que és seu, no s'irrita, no recorda el mal, no s'alegra de la injustícia, gaudeix de la veritat, tot ho creu, tot ho suporta, tot ho espera.*

12. Vgr omittit a *Dicie addunque*, usque ad *ogni cosa sostiene*.

130 Πρῶτόν ἐστιν ἵνα ἔχη ὑπομονήν, τουτέστιν ὅπως ἐν πάσαις περιστάσεσι καὶ ἐν
 Θεῷ, καὶ μὴ θλιβέσθω, μηδὲ ταραττέσθω, μηδὲ ἀτακτῆσθαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν πρὸς
 τὸν Θεόν, μήτε πρὸς οὐδὲν τῶν κτισμάτων.

135 Δεύτερόν ἐστιν σημεῖον ὅτι ἔχει εὐμένειαν. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖνα τὰ
 πρόσωπα, ἃ αὐτῷ ποιοῦσιν ἢ ἐπιτηδεύονται ἀθυμίας, οὐ μόνον // μὴ ἀκούσωσιν, ἀλλὰ f. 22v
 ἐπέκεινα τούτου, αὐτοῖς ποιήσωσιν ἀγαθὰ.

140 Καὶ τὸ πρῶτον ἀγαθόν, ὅπερ αὐτοῖς ποιεῖ, ἐστὶ τὸ μείζον ὅπερ εἶναι δύναιτο,
 τουτέστιν ἀγαθὸν πνευματικὸν ἐν δυσὶ τρόποις· ὅτι πρῶτον ἔχει ἄλγος καὶ
 συμπάθειαν ἐκείνων, οἱ ποιοῦσι αὐτῷ ὄχλησιν, διότι ποιοῦσιν τὴν ἑαυτῶν ζημίαν, καὶ
 ἰδικῶς ἐν τούτῳ, ὅτι παροξύνουσι τὸν Θεόν· καὶ ἐξῆς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν
 οὕτως ὡς ἐποίησεν ὁ ἅγιος Στέφανος ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες αὐτὸν ἔσφαζον, καὶ εἶπεν
 οὕτως· «Κύριε Θεέ, πάτερ τῆς ἀληθείας, σὺ ὑπόμεινον ἵνα ταῦτα τὰ πρόσωπα ἐμοὶ
 ποιήσωσι βάρος, ὑπὲρ τοῦ ἐμὲ ταπεινώσαι καὶ διορθῶσαι, παρακαλῶ σε διὰ τὸ σὸν
 μέγα ἔλεος, ἵνα ὅ,τι ἂν θέλη εἶναι πρᾶγμα τοῦ ποιῆσαι ὄφελος καὶ κέρδος εἰς ἐμὴν
 σωτηρίαν, μὴ εἴη τοῖς ἄλλοις κατάκρισις, ἀλλὰ ποιήσον αὐτοὺς γινῶναι τὸ ἑαυτῶν
 145 σφάλμα εἰ ἐστὶ τι, καὶ ἐμπύρωσον αὐτοὺς εἰς τὴν σὴν ἀγάπην, ὅτι οὕτως ἀγαθῶς
 εἰσι σὸν κτίσμα ὡς εἰμὶ ἐγώ, καὶ ἀρεσάτω σοι, ἵνα διὰ τὴν // εὐεργεσίαν, ἣν θέλεις f. 23
 σὺ ἵνα ἐγὼ λάβω ἐκ τῶν αὐτῶν ἔργων, σὺ αὐτοῖς ἀνταποδῶς τὴν εὐεργεσίαν τῆς
 σῆς χάριτος.»

150 Μετὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ πνευματικὰ ἐστὶν ἕτοιμον, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ποιῆσαι
 ἀγαθὸν πρόσκαιρον, ἐν ἀνάγκῃ ἀσθενείας ἢ ἄλλης ἐνδεΐας, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν.

Τὸ τρίτον σημεῖον ἐστὶν ὅτι τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἀγάπην, οὐ φέρει
 φθόνον κατ' οὐδενός, ὃ ἐστὶν ὅτι οὐκ ἔχει ἀθυμίαν διὰ τὴν χάριν ἢ τὸ ἀγαθόν, ὅπερ
 ὁρᾷ ἢ στοχαζέται ἐν ἐτέροις, μάλλον δὲ ἔχει ἐντεῦθεν εὐφροσύνην, καὶ ποιοῦσι χάριν
 καὶ αἶνον τῷ Θεῷ, ὅτι θέλει δεῖξαι τὰς ἑαυτοῦ χρηστότητας ἐν διαφόροις τρόποις
 155 ἐν τῷ αὐτοῦ κτίσματι.

Τὸ τέταρτον σημεῖον ἐστὶν ὅτι οὔτε ποιεῖ, οὔτε συμφωνεῖ ἵνα γένηται πρᾶγμα,
 ὅπερ δύναιτο ζημίαν ποιῆσαι ἐτέρῳ, ἢ ἐν τῷ σώματι, ἢ ἐν τῇ φήμῃ, ἢ ἐν τοῖς
 χρήμασι, ἢ ἐν τοῖς αὐτοῦ πράγμασι, ὅτι διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ἀκριβή, ἣν φέρει

141-147 Cf. Act 7,59-60

129 ἔχη] ἔχη cod. 130 ποιήση] ποιήση cod. 131 μηδὲ] μὴ δὲ cod. μηδὲ] μὴ δὲ
 cod. ἀτακτῆσθαι] ἀτακτῆσθαι cod. 143 ὅ,τι] ὅτι cod. θέλη] θέλη cod. 147 ἀνταποδῶς] ἀ-
 ναταποδῶς cod. 152 ἀθυμίαν] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi
 prius aliquid longius erasum fuerat

Et lo primo segnio¹³ è che chi à caritade, à in se patientia, cioè che in tute
 115 le sue afflitioni et graveçe, da qualunque parte li venghono, ringratia Idio et
 non se nè adira, nè se nè turba, nè disordina lo core suo inverso Idio nè in-
 verso di niuna creature.

Lo secondo segnio è che à benignità, cioè che a quele persone che li fano
 o prochaciano graveçe non solamente non porta odio,¹⁴ ma oltr'a ciò li fa
 120 bene.

E il primo bene che lo fa è lo magiore che posa essere, cioè lo bene ispiri-
 tuale, in due modi: per ciò che primieramente à dolore et compasione di que-
 li che li fano ghraveça,¹⁵ perchè offendono Iddio; et poi pregha Idio per loro,
 come fecie santo Istefano per coloro che l'ucisono, et dicie così: «Signior Idio,
 125 padre veracie, tu soferisci che questa creatura mi facia ghraveça, per amen-
 darmi et umiliarmi; preghoti, per la tua ghrande miserichordia, che quel che
 tu vuoi che sia mio prode et utile a mia salvatione, non sia ad altri a danatio-
 ne, ma fagli conoscere lo suo difeto, se cie n'è niente, per ciò che chosì è tua
 creatura come io;¹⁶ infiamalo nel tuo amore, e piaciati che per lo beneficio che
 130 tu volli ch'io ricieva delle sue opere, tu gliene renda beneficio de la tua gratia.»

Dopo il bene ispirituale è aparachiato per lo amore di Dio fare il bene
 tenporale in neciesità di malatia e di qualunque bisogno, secondo il suo po-
 tere.

Lo terço segnio è che¹⁷ non porta invidia a niuna creatura, cioè che non à
 135 dispiaciere de le gratie o delli beni che vede et perciepe in altrui, ançi n' à pia-
 ciere, et ringratiane et lodane Dio perchè vuole dimostrare le sue bontadi in
 diversi modi nè le sue creature.¹⁸

Lo quarto segnio è che non fa nè consente che si facia chosa che sia dan-
 no o ingiuria ad altrui, nè ne la persona¹⁹ o nè la fama o nelle cose o nelli pa-

114 à¹⁻²] <h>a, M 116 se nè¹⁻²] sene, M 118 secondo] schondo, M à] <h>a, M
 119 oltr'a] oltra, M 122 à] <h>a, M 124 Signior] Signore, M 126 et] e, M 127 et]
 e, M 134 à] <h>a, M 135 de le] dele, M n' à] n' <h>a, M 136 et¹⁻²] e, M perchè]
 per chè, M 137 nè le] nele, M

13. Vgr omittit: *Segnio*, et compositio est aliquantulum diversa: *El primer és que tingui pa-
 ciència*.

14. Ubi hic legitur: *non porta odio*, Vgr dicit: *no els presta atenció*.

15. Vgr addit: *perquè es fan mal a ells mateixos, i especialment*.

16. In Vgr: *per ciò che chosì è tua creatura come io*, collocatur post: *infiamalo nel tuo
 amore*.

17. Vgr addit: *la persona que en si mateixa té amor*.

18. Vgr ponit verba hæc in singulari: *en la seva creatura*.

19. Ubi hic legitur: *persona*, Vgr dicit: *cos*.

πρὸς τὸν ἡμέτερον Κύριον τὸν Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, μισεῖ πᾶν κακόν, διότι ἐστὶν
 160 ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὃν // ἐκεῖνος φιλεῖ ὑπὲρ πάντα τὰ πράγματα, καὶ διατοῦτο ἑαυτῷ f. 23v
 προσέχει ἵνα μὴτε ἐν τῷ λαλεῖν, μὴτε ἐν τῷ πράσσειν, ποιήσῃ ζημίαν ἐτέρῳ.

Τὸ πέμπτον σημεῖόν ἐστίν ὅτι ἐν ἑαυτῷ οὐκ ἔχει τινὰ ὄγκον πνευματικόν, ὃ
 ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔχει τῦφον οὔτε ἔπαρσιν, ὅτι διὰ οὐδεμίαν χάριν, ἣν ἔχει ἐν
 ἑαυτῷ πνευματικὴν, ὡς ἔστιν ἐπιστήμη, ἢ γνῶσις, ἢ σοφία, ἢ λεπτότης νοός, ἢ
 165 φρόνησις φυσική, ἢ εὐγλωττία, ἢ ἄλλαι δυνάμεις, ἢ ὡσι σωματικά, ὡς ὑγεία, ἢ
 κάλλος, ἢ νεότης, ἢ ἰσχύς, ἢ γένος, ἢ ἐξουσία, ἢ πλοῦτος, οὐδέποτε κομπάζει, οὐδὲ
 ἑαυτὸν λογιζεται ἀξιώτερον ἢ ἄλλο πρόσωπον, ὅσω ἂν ἦ μικρόν· ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ
 οὐδέποτε κρινεῖ ὅτι ἀξίζει πλέον διὰ τοῦτο τινὸς ἄλλου προσώπου, ὅσω ἂν ἦ μικρόν,
 ὅτι ἡ ἀγάπη ἢ ἀκριβής, ἣν φέρει πρὸς τὸν Θεόν, αὐτὸν ποιεῖ ἐν παντὶ καιρῷ
 170 διαλογίζεσθαι καὶ τηρῆσαι ἀλήθειαν ἐν δυσὶ πράγμασιν.

Ἐν ἐστὶν ὅτι ἐὰν ἔχη τι ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ, ὅλον ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ
 αὐτὸ ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ γινώσκει ὅτι ποιοῖη ἂν οὐ μόνον ἀφροσύνην, // εἰ διὰ f. 24
 ἀλλότριον ἀγαθὸν ἑαυτὸν ἐδόξαζεν, ἀλλὰ ἐπέκεινα τούτου ποιοῖη ἂν ὕβριν τῷ Θεῷ,
 ὅτι ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν, ἃ ἐκεῖνος αὐτῷ ἐχαρίσατο, καταφρονήσειεν ἂν τὰ κτίσματα
 175 τοῦ Θεοῦ, οἷς οὐκ ἐδεδώκει ἐκεῖνας τὰς χάριτας, καὶ εἶη πάνυ μεγάλη ἀγνωσία.

Τὸ ἕτερον πρᾶγμα, ὃ λογιζεται, ἐστὶν ὅτι οὐκ οἶδε ποῖον μέτρον χάριτος
 διήγειρεν ἐν ἐτέρῳ προσώπῳ μικρῷ, καὶ λογιζεται ἐν ἑαυτῷ ὅτι ἴσως ἐκεῖνο τὸ
 κτίσμα ἔσται ἐσχάτως τῷ Θεῷ πλέον κεχαρισμένον ἢ αὐτός, διὸ οὐ μέλλει αὐτὸ
 καταφρονῆσαι, ἀφ' οὗ ἐσχάτως θέλει ἀγαπήσαι τὸν Θεόν.

180 Τὸ ἕκτον σημεῖόν ἐστίν ὅτι οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἔφθειν, τουτέστιν οὐκ ἐπιθυμεῖ
 καὶ [ὅτι] οὐκ ἀρέσκεται τῷ ἐπαινεῖσθαι, ἢ ὑψοῦσθαι, ἢ τιμᾶσθαι προσκαίρως, διὸ οὐκ
 ἐνθυμεῖται, οὐδὲ ἀγωνίζεται, οὐδὲ μεριμνᾷ τοῦ ἔξειν ἀξιώματα, ἢ ἱερατείας, ἢ
 διδασκαλίας, ἢ οἰανοῦν διακονίαν, δι' ἣν ἕτεροι αὐτῷ ποιήσουσιν εὐλάβεια. Μᾶλλον
 δὲ ἀπαρέσκεται ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ὅταν αὐτὴν αὐτῷ ποιῇ, ὅτι, ὡς ἀγαπᾷ ἀκριβῶς
 185 τὸν αὐτοῦ ποιητὴν, φαίνεται αὐτῷ ὅτι ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐ//λάβεια, ἣν ἄνθρωπος ποιεῖ f. 24v
 αὐτῷ, ἐστὶ σκύλον γεγενημένον τῷ Θεῷ, ᾧ χρεωστεῖται πᾶσα τιμὴ καὶ πᾶσα
 εὐλάβεια· διὸ αὐτῷ φαίνεται ὅτι ἡ εὐλάβεια, ἣν ἄνθρωπος ποιεῖ αὐτῷ, εἶη ὕβρις καὶ
 βλασφημία τοῦ Θεοῦ, ἣς οὐ δύναται ἀνέξεσθαι, διότι αὐτὸν ἀγαπᾷ ἀκριβῶς, καὶ διότι
 οἶδεν ὅτι τὸ ἀγαθόν, δι' ὃ ἄνθρωπος αὐτῷ ποιεῖ εὐλάβειαν, ἐστὶ πᾶν τοῦ Θεοῦ· διὸ

161 ποιήση] ποιήση cod. 163 οὔτε] post correctionem ἔπαρσιν] ἐπάρσειν cod. 167 ὅσω]
 ὅσω cod. ἢ] ἢ cod. 168 ἀξίζει] ἀξιάζει cod. 171 ἔχη] ἔχη cod. 181 ὅτι] seclusi
 184 ποιῇ] ποιῇ cod. 187 αὐτῷ] αὐτῷ cod.

140 renti,²⁰ per ciò che per lo amore fino che porta a Dio²¹ à inn odio ogni male, per ciò che è contraio ad Dio, il quale egli ama sopra tute le chose. Et per ciò si guarda che, nè parlando nè operando, non faccia dapno ad altrui.

Lo quinto segnio è che non à in se niuna enfiagione spirituale, cioè che non à orgoglio nè superbia nè alteça, per ciò che per niuna ghratia che abia in
145 sè spirituale (sì come scientia, sapere, sapientia, sobtile ingiegnio o senno naturale e eloquentia), nè per altra vertu corporale (sì come sanitade, o beleçça, o joventudine, o forteça, o gientileçça, o signioria, o richeçe) giamai non se nè pregià, non se nè tiene migliore nè più degnio dell'altre persone, quantunque siano da poco, nè giudichera mai nel suo quore che vaglia più di loro, per ciò
150 che l'amore fino che porta a Dio gli fa senpre vedere²² la verità in due cose:

La prima si è che, se à niuno bene in se, tutto è di Dio et no l'à da sè medesimo, et conoscie che farebe grande pazia se per altrui bene si grolificasse, et oltr'a ciò farebe grande ingiuria a Dio, che per li beni che Esso gli à dati dispreçça le sue creature, a le quali Idio non à date quelie gratie, et farebe molto
155 grande ischonociença et grave.

L'altra cosa in che pensa è che non sa che misura di gratia Dio à riservata a quella persona da pocho, et pensasi che forse quella creature finalmente sarà più gratiosa a Dio che esso, per che no la debe disprecare, poi che finalmente²³ vole amare Idio.

Lo sesto segnio è che non à in se a<m>bitione, cioè no li piacie nè desidera d'essere lodatta, nè exaltata, nè onorata tenporalmente, et per ciò non pensa nè si cura nè si studia d'aver dignitade, o pprelatione, o dottorato, o qualunque admi<ni>strazione per la quale altri gli faccia riverentia. Ançi nel suo cuore n'à dispiaciere quando gli è fato, per ciò che chi ama lo suo creatore
165 finalmente, gli pare che lo onore et la riverentia che l'omo gli fa sia ruberia fata a Dio, al quale si dee oggni onore e ogni riverentia; et per ciò gli pare che la reverentia che gli è fatta sia ingiuria o biastemia di Dio, la quale non può soferire per ciò che l'ama finalmente, et perchè sa che'l bene per quale l'omo gli

140 à] <h>a, M inn] in, M 141 ad] a, M 143 à] <h>a, M 144 à] <h>a, M 145 scientia] scientia, M 147 se nè¹⁻²] sene, M 149 da poco] dapoco, M 151 à] <h>a, M l'à] l'<h>a, M 153 oltr'a] oltra, M à] <h>a, M 154 farebe] sarebe, M 155 ischonociença] ischono<s>ciença, M 156 à] <h>a, M 157 da pocho] dapoch, M 160 à] <h>a, M 162 pprelatione] perlatione, M 163 admi<ni>strazione] admi nistracione, M 164 n'à] n'<h>a, M

20. Ubi hic legitur: *nelle cose o nelli parenti*, Vgr dicit: *en els diners o en les seves altres coses*.

21. Ubi hic legitur: *Dio*, Vgr dicit: *nostre Senyor Jesucrist*.

22. Ubi hic legitur: *vedere*, Vgr dicit: *avaluar i conservar*.

23. Vgr dicit: *finalment*, quod probabiliter est lectio errata traductoris. Vit dicit: *finamente*.

190 μέλλει γενέσθαι ἢ εὐλάβεια, καὶ δοθῆναι ὕμνος ἐκείνῳ τῷ ποιητῇ καὶ δοτῆρι τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οὐχὶ ἐκείνῳ, ᾧ ἐκεῖνος αὐτὸ ἔδωκε.

Τὸ ἕβδομον σημεῖόν ἐστιν ὅτι οὐκ αἰτεῖ ὃ ἐστὶν αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι οὐδὲν ὦν ποιεῖ ὑπολαμβάνει ποιεῖν ὅπως ἀρέσῃ, οὔτε διὰ ὠφέλειαν τὴν ἑαυτοῦ ἢ τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐαρεστίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ
 195 τοῦτό ἐστι τὸ πρᾶγμα ἐν ᾧ ἰδικῶς ὁ ἐχθρὸς ἠπάτησεν ἐν πᾶσι συστήμασι τὰ πρόσωπα τὰ μοναχικά, οὕτως, ὅτι ἐν ὁμοιώματι ἀγαθοῦ αὐτοὺς ἀπέρριψεν ἐκτὸς τῆς ἀγάπης, καὶ πρὸ τοῦ γνῶναι τὰς ἀπάτας, πίπτουσιν εἰς τὸ φρέαρ τοῦ ἄδου, ὅτι πάντας τοὺς // μοναστὰς ποιεῖ ἐνθυμῆσθαι ὅτι μέλλουσιν ἀγαπήσαι τοὺς ἑαυτῶν f. 25
 συγγενεῖς, καὶ ὅτι τοῦτο βούλεται ὁ Θεός· καὶ διὰ ἀφορμὴν τούτου, λεπτομερῶς
 200 αὐτοὺς μακρύνει τῆς ἀγάπης [καὶ] τοιούτῳ τρόπῳ, ὅτι παντελῶς ἐκείθεν εἰσὶν ἐκτός. Καὶ δύνασθε αὐτὸ γνῶναι ἐν δυσὶ πράγμασι.

Ἐν ἐστὶν ὅτι ἡ ἀγάπη, ἣν φέρουσι πρὸς τὰ πρόσκαιρα, ἐστὶν ἄγαν ἐμμέριμος καὶ εἰθερμος, καὶ ἣν μέλλουσι φέρειν πρὸς τὸν Θεὸν ἐστὶ τόσο ἀμελής καὶ τόσο χλιαρά, ὅτι οὐ φαίνεται οὐδὲ δεικνύται ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων σημείων. Καὶ ἐστὶ
 205 βέβαιον ὅτι πάντες ἐκεῖνοι, οἳ πλεῖον ἀγαπῶσιν ἄλλο πρᾶγμα ἢ τὸν Θεόν, εἰσὶν ἐκτὸς τῆς ἀγάπης, καὶ τοιοῦτοί εἰσι πάντες οἱ ψευδεῖς ἀσκηταί, οὓς διὰ τούτου τοῦ σημείου αὐτοὺς γνωρίζεται ἐν δυσὶ πράγμασι.

Τὸ πρῶτόν ἐστιν ὅτι καὶ ἐν ὑγείᾳ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ αἰτοῦσι τὸ εὐάρεστον καὶ τὸ ὄφελος τὸ πρόσκαιρον ἑαυτῶν καὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, καὶ οὐ τὸ εὐάρεστον καὶ
 210 τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῇ ὑγείᾳ, ὅτι τότε // εἰσὶν ἐμμέριμοι πλεῖον τοῦ κατορθῶσαι πῶς ὦσιν f. 25v
 ἐπηρμένον διὰ προνοιῶν καὶ ἀξιωμάτων ἢ διακοιῶν, ἢ τοῦ μνησθῆναι καὶ θρηνησῆναι τὸ πάθος τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, οὔτε τοῦ ἀδολεσχήσαι ἐν τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς καὶ ἀξιώμασι, οὔτε τοῦ δοῦναι ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τοῦ ποιεῖν πρᾶγμα,
 215 δι' οὗ ἕτεροι συντροφοὶ ἢ συντρόφισσαι θερμανθεῖεν εἰς τὴν αὐτοῦ ἀγάπην. Καὶ ὡσαύτως εἰσὶν ἐμμελέστεροι ὅπως οἱ αὐτῶν ἀγχιστεῖς κατὰ σάρκα, οἷον ἀδελφοί, ἢ ἀνεψιοί, ἢ ἐξάδελφοι ὦσιν ὑψηλοὶ προσκαίρως, ἢ ὦσιν τῆς αὐτῶν τάξεως· κατορθοῦσι τοῦτο μετὰ τῶν αὐτῶν προεστώτων, ἢ ἐκεῖνοι αὐτοὶ αὐτοὺς ποιήσουσιν, ἐὰν ἔχωσι

170 fa reverentia è tutto di Dio: et per ciò si debbe fare la reverentia a Dio et rendere la loda al fattore e al datore del bene, et non a colui a cui loda.²⁴

Lo setimo segno è che non ciercha le sue cose, cioè che non inte[n]de di fare niuna cosa per utile nè per piacere di se nè delli suoi,²⁵ ma solamente per onore et per piacere di Dio. Et questa è quella cosa nè la quale spetialmente lo inimico à inganate tutte le persone religiose, sì che soto ispetie di bene gli à tutti gittati fuor de la carità, et inançi che riconoschano lo ingano caggiono nel poçço de l'inferno; per ciò che a tuti li religiosi fa pensare che debbono amare li loro parenti et che Dio vole questo, et per questa cagione inganevolmente li dilungha da la charitade in tal modo, che del tuto nè sono di fuori. E puòsi ciò chonosciere in due chose.

180 [I.] La prima, che l'amor che portano alle cose tenporali è molto sollicito et fervente, et quel che debbono portare a Dio è tanto negligente et tiepido, che no apare nè ssi mostra in niuno degli altri segni. Et è certa cosa che ogni homo che ama altra cosa più che Dio, è fuori di carità; e tale è ogni falso religioso e falsa religiosa, li quali si conoscho[n]o per questo segno in due modi.²⁶

[1.] Lo primo, che in sanitade et in infermitade cercano il piacere et la utilidade tenporale loro e delli suoi,²⁷ et non cierchano il piacere e l'onore di Dio.

190 [a.] In sanitade, per ciò che allora sono soleciti più di precurare come siano exaltati per beneficci et dignitadi o aministrationi, che di richordasi e di piagniere la passione di Christo, nè di pensare nè le sue bontadi et dignitadi, nè di dare buono asenplo per lo amore suo.²⁸ Et altresì sono più soleciti di procurare che li loro parenti e amici siano exaltati tenporalmente; per ciò che, se sono de loro ordine,²⁹ procurano questo colli loro perlati, o essi medesimi lo fano se n'àn potere; et se sono seculari, fano et procurano ciò o per sè, o colli possenti e grandi del secolo. Et i'niuna di queste opera no infiamano li loro

174 à¹⁻²] <h>a, M 176 de l'inferno] del'inferno, M 178 da la] dala, M 186 et¹] e, M 186-187 utilidade] utilidade, M 189 et] e, M richordasi] richorda<r>si, M 190 et] e, M 193 de loro] de' loro, M 194 n'àn] n'<h>an, M 195 i'niuna] in niuna, M

24. Vgr dicit: *i no a aquella a qui ell (Déu) la concedeix.*

25. Ubi hic legitur: *nè delli suoi*, Vgr dicit: *ni dels seus assumptes (o de les seves coses).*

26. Ubi hic legitur: *modi*, Vgr dicit: *coses.*

27. Ubi hic legitur: *delli suoi*, Vgr dicit etiam hic: *dels seus assumptes (o de les seves coses).*

28. Vgr prosequitur: *i de fer obres, per les quals els altres companys o companyes s'encenguin en el seu amor.*

29. In Vgr, ab *e amici siano*, usque ad *loro ordine*, compositio est aliquantum diversa: *parents segons la carn, com són germans, o nebots, o cosins, siguin exaltats temporalment o estiguin al seu nivell social.*

- τὴν δύναμιν· καὶ εἰ εἰσὶ κοσμικοί, ποιοῦσιν ἐκεῖνο αὐτὸ ἢ διὰ ἑαυτῶν ἢ διὰ δυναστῶν
 220 κοσμικῶν. Καὶ ἐν οὐδενὶ τούτων τῶν ἔργων ἐμφλογοῦσι τοὺς αὐτῶν συντρόφους, οὔτε
 τοὺς κοσμικοὺς εἰς τὸ διαλογίζεσθαι μόνον περὶ Θεοῦ, οὔτε εἰς τὸ ποιῆσαι ὅπερ
 πλέον ἀρέσκει τῷ Θεῷ, τουτέστι καταφρονησαι πάντων // τῶν πραγμάτων τῶν f. 26
 προσκαίρων διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ.
- Ἔτι πλεῖον, ἐὰν ὁ αὐτῶν πατήρ, ἢ ἡ αὐτῶν μήτηρ, ἢ ἕτεροι αὐτῶν ἀγχιστεῖς
 225 ὡς νοσοῦντες ἢ ἀσθενεῖς, ἔσονται ἐπιμελεῖς τοῦ ζητῆσαι ὑγίαν σωματικὴν ὑπὲρ
 αὐτῶν, οὐδὲ ἔξουσιν ἐπιμελείαν τοῦ δεῖξαι αὐτοῖς παραίνεσιν ἀκριβῶς ὅπως ἔξουσιν
 ὑπομονὴν καὶ εὐδοκίαν τῆς νόσου, διὰ τὴν μνήμην τοῦ πάθους τοῦ ἡμετέρου Κυρίου
 Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην, καὶ οὕτως οὐκ ἔχουσι μέριμναν
 230 ἐκείνου, ὃ συμφέρει τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τούτου μόνον, ὅπερ ἡ ἑαυτοῦ σάρκωσις ἀπαιτεῖ
 τόσον, ὅτι ἐὰν εἷς τῶν αὐτῶν μοναστῶν εἶη πάσχων, διὰ τὸ μέγαν φίλον εἶναι ὅσον
 εἶη τοῦ Θεοῦ, ἀφείεν αὐτὸν ἀδούλευτον καὶ τοῦ εἶναι ἐπιμελεῖς αὐτοῦ· ἀλλὰ διὰ τὸν
 πατέρα, ἢ τὴν μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ ἀδελφόν, εἰ εἶεν πάσχοντες, ἐκπορεύοιντο ἂν
 235 τοῦ μοναστηρίου καὶ δράμοιεν εἰς τὸ δουλεῦσαι αὐτοῖς καὶ ἀφείεν εἶναι σπουδαῖοι
 περὶ τοῦτον, ὃς πλεῖον προσκεκόλληται τῷ Θεῷ, καὶ // ᾧ εἰσι πλεῖον ἔνοχοι διὰ τὴν f. 26v
 ἀγάπην τοῦ Θεοῦ.
- Ἔσαστύως, ἐὰν ἐκεῖνοι ὡς ἀσθενεῖς, τόσον ἐπιμελεῖς ἔσονται καὶ τόσον ἔνθερμοι
 τοῦ ἐπιτηδεύσασθαι τὴν σωτηρίαν τῶν σωμάτων αὐτῶν, ὥστε μὴ διστάσαι πράξαι
 240 πρᾶγμα, ὅπερ εἶη ἀναφανδὸν βλασφημία καὶ ἀτιμία τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Θεοῦ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ καὶ ἀπόγνωσις τῆς αὐτοῦ ἀληθείας, ὅτι, εἰ ἄλλως οὐ δύναιντο, καλέσαιεν
 εἰς τὴν αὐτῶν θεραπείαν Ἰουδαίους ἢ ἄλλα πρόσωπα, ἃ εἶδειεν βεβαίως ὅτι εἰσὶ τῷ
 Θεῷ βδελυρά.
- Καὶ οἱ τοιοῦτοι ψευδεῖς ἀσκηταὶ διὰ τούτων τῶν παραδειγμάτων σκορπίζουσι
 245 πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καρδία καὶ ἔργω. Καρδία
 τριχῶς. Πρῶτον, ὅτι δεικνύουσιν ὅτι οὐκ ἔχουσι πίστιν ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, καὶ
 διδῶσιν ὑπόδειγμα ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ καλῶς αὐτὴν ἔχει, καὶ δεικνύει αὐτὸ ἐν τούτῳ,
 ὅτι πλεῖον πιστεύουσι τῇ ὑποσχέσει τῶν Ἰουδαίων, οἱ λέγουσι καλῶς αὐτὸν
 θεραπεῦσαι, ἢ τῇ ὑποσχέσει τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, ὅτι φησὶ διὰ τοῦ

chompagni nè li secolari a pensare solamente in Dio, nè a ffare quel che più gli piace, cioè dispreççare le chose tenporali per l'amor suo.

[b.] Anche più che se loro patre o matre o altri suoi chonsorti sono amalati,³⁰ saranno solíciti di cierchare sanita chorporale per loro, et non si churano di mostrare e d'amunirli diligentemente che abbiano patientia et piacere de la malitia per rimenbrança della pasione di Christo et per lo amore suo. Et così non àno cura di quello che apartiene a Dio, ma solamente di quello che loro charnalità richiede; intanto che, se l'uno delli loro religiosi fosse amalato, per ghrande amicho che fosse di Dio,³¹ lascierebano di servigli, et serebano soleciti del padre et de la madre, sorella e fraterlo, et uscirebano del monasterio, et corebano ad servigli, et laserebano d'esere soleciti di costui che è piú acostato chon Dio et al quale sono piú tenuti per lo amore di Dio.

Altresì, se egliño fosono infermi, sarranno tanto ardenti e tanto solíciti di procurare la salute del corpo loro, che non dubiterano di fare cosa che sarà manifestamente biastemia et disonore di Christo³² et dissipatione della sua verità, per ciò che, se non posono guarire altramente, chiamerano a loro cura lo giudeo o altra persona la quale saperano manifestamente che serà abhominabile a Dio.³³

I aquests falsos religiosos, amb aquests arguments, anihilen tota la veritat de nostre Senyor Jesucrist, de cor i de paraula. De cor, de tres maneres. Primera, perquè mostren que no tenen fe en Jesucrist i donen exemple de que no és correcte que l'home en tingui, i ho mostren en això, que creuen més en les promeses dels jueus, els quals diuen que els guariran bé, que en la promesa de nostre Senyor, que diu mitjançant el psalmista: *Crida'm en el dia de la tribu-*

200 diligentemente] diligientemente, M 200-201 de la] dela, M 201 et] e, M 202 ànno] <h>anno, M 204 servigli] servi<r>gli, M 205 de la] dela, M et] e, M 206 et] e, M servigli] servi<r>gli, M laserebano] lascerebano, M 206-207 che è] ch'è, M 207 et] e, M 208 sarranno] saranno, M 210 et¹⁻²] e, M 213 Notat Batllori codicem hic habere: *Hic obmictitur materia de non recipiendo a Iudeis. Nam.*; Manselli autem pleniorum textum praebet: *Huic obmictitur materia de non recipiendo a Iudeis. Nam in alio libro habetur.*

30. Vgr addit: *o indisposats.*

31. Vgr addit: *el deixarien abandonat i.*

32. Vgr dicit: *de nostre Senyor Déu Jesucrist.*

33. Ut monet P. Batllori in sua editione Vit, hic omittuntur paragraphi, qui nihilominus conservantur in Vgr, de incongruentia christianorum qui ad medicos hebraeos recurrunt (BATLLORI, *Versions italianes medievals*, p. 417, nota 1; vide etiam ibid. apparatus criticum ad l. 1). Quoniam igitur praedicti paragraphi inveniuntur in Vgr, nobis visum est opportunum inserere hic versionem eorum a nobis confectam lingua catalanica, utpote qui catalanicus erat procul dubio textus originalis quem graecus traductor praec oculis habebat.

- ψαλμωδοῦ Ἐπικαλοῦ με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ // ἐξελοῦμαί σε καὶ τιμήσεις με f. 27
 250 τουτέστιν ἀνάδραμε πρὸς με ἐν πάσαις θλίψεσι, καὶ ἐγὼ σε ῥύσομαι, καὶ ποιήσεις
 μοι τιμὴν. Καὶ οὗτοι ταύτην προαιροῦνται ποιῆσαι τοῖς Ἰουδαίοις ἢ ἐκείνῳ.
 Ὡσαύτως πιστεύουσι πλείον ταῖς ὑποσχέσεσι τῶν Ἰουδαίων ἢ ἐκείναις, ἃς
 Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ποιεῖ ὅταν εἶπεν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου* "Ὁ δ' ἂν
 αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἐμῷ, παρέξει ὑμῖν τουτέστι πᾶν, ὃ ἂν
 αἰτήσητε παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, τουτέστιν ἐν τῷ πορεύεσθαι ἐν τῇ
 255 ἀληθείᾳ, ἣ ἐστὶν ὄνομα τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔσται δεδομένον. Καὶ
 ἐκείνοις, οἱ μετὰ τοιαύτης ἀληθείας αὐτὸν ἐκζητοῦσιν, αὐτὸς λέγει, καθὼς ἔγραψεν
 ὁ ἅγιος *Ματθαῖος* Ἐγὼ ἐλεύσομαι καὶ θεραπεύσω αὐτόν καὶ διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ φησι·
 260 *Κεκράξεται πρὸς με καὶ ἐγὼ ἐπακούσω αὐτόν* τουτέστιν ἐγὼ ἐλεύσομαι πρὸς αὐτὸν
 κατὰ χάριν καὶ θεραπεύσω αὐτόν, καὶ ἐὰν ἐν ἀληθείᾳ με ἐπικαλέσεται, ἐγὼ αὐτοῦ
 ἐπακούσω.
 Ἔτι δεικνύουσιν ὅτι οὐκ ἔχουσι // ἐλπίδα ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι πλείον μέλλει f. 27v
 ἄνθρωπος ἔξειν ἐλπίδα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν Ἰουδαίων ἢ ἐν τῇ φιλανθρωπῳίᾳ καὶ ἐν
 τῇ δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ δύνασθε τοῦτο εἶδέναι ἐν τούτῳ, ὅτι ἀναμφιβόλως
 265 πάντα πρόσωπα ἔχουσι μείζονα ἐλπίδα ἐν ἐκείνῳ, ὧ πλείον πιστεύουσιν· ἄρα ἐπεὶ
 οὗτοι πιστεύουσι πλείον τῇ ὑποσχέσει τῶν Ἰουδαίων ἢ ἐκείνῃ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ,
 βέβαιόν ἐστὶν ὅτι μείζονα ἐλπίδα ἔχουσι ἐν ἐκείνοις ἢ ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, ὅτι
 καθάπερ φησὶν ὁ ἅγιος *Παῦλος*, πίστις οὐκ ἔστιν ἄλλο πρᾶγμα εἰ μὴ ἡ οὐσία ἢ ἡ
 συντέλεια τῶν πραγμάτων, ἃ ὁ ἄνθρωπος προσδοκᾷ τοῦ ἔξειν, καὶ ἐστὶν ἐπιχείρημα
 τῶν πραγμάτων, ἅπερ ἀκμὴν οὐ φαίνονται, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτὰ ἐκδέχεται ἰδεῖν.
 270 Διὸ δύνασθε εἶδέναι ὅτι ἐκείνοι, οἵτινες ἐν τῇ ἑαυτῶν νόσῳ πλέον ἀναζητοῦσι τοὺς
 Ἰουδαίους ἢ τὸν ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, βέβαιόν ἐστὶν ὅτι μείζονα
 πίστιν καὶ μείζονα ἐλπίδα τοῦ ἰαθῆναι ἔχουσι ἐν τοῖς Ἰουδαίοις ἢ ἐν Ἰησοῦ τῷ
 Χριστῷ.
 Ἡ τρίτη αἰτία ἐν ἣ σκορπίζουσι καὶ ἀπόλλουσι τὴν // ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου f. 28
 275 Κυρίου ἐστὶν ὅτι φανερῶς διδάσκει νοεῖσθαι ὅτι οὐκ ἔχουσι ἀγάπην, καὶ ὅτι οὐδεὶς
 αὐτὴν μέλλει ἔχειν, καὶ οὐδὲ τηρῆσαι, ὅτι ἐκείνός ἐστι βέβαιος ὅτι ὁ Ἰουδαῖος ἐστὶν
 ἐχθρὸς θανατικὸς τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲν
 πρᾶγμα, ὧ τόσον κακὸν θέλει, ὅσον ἐκείνῳ ἀμέλει, ἀφοῦ εἰς τὸ θεραπεῦσθαι τὸ
 ἑαυτοῦ σῶμα προσκαλεῖ <τὸν> μεγαλῶτερον ἐχθρόν, ὃν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἔχει,
 280 βέβαιόν ἐστὶν ὅτι πλείον ἀγαπᾷ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἢ Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, ὅτι εἰ
 πλείον ἠγάπα Ἰησοῦν τῶν Χριστόν, πρῶτον ἑαυτὸν ἀφήθαι ἢ θεραπευθῆναι παρὰ
 Ἰουδαίου.

248 Ps 49,15 252-253 Io 16,23 257 Mt 8,7 258 Ps 90,15 267-268 Cf. Heb 11,1

266 ἐκείνους] ἐκείνῳ cod. 274 ἀπολλοῦσι] sic in cod., fortasse pro ἀπολλύσας 278 ἐκείνῳ]
 ἐκείνῳ cod. 279 τὸν] supplevi Ἰησοῦς] Ἰησοῦ cod. 281 ἀφή] ἠφή cod.

220 *lació i jo t'alliberaré, i tu proclamaràs la meva glòria, és a dir, corre cap a mi en totes les teves tribulacions i jo et salvaré, i m'honoraràs. I aquests s'estimen més honorar els jueus enlloc d'honorar-lo a ell.*

Igualment creuen més en les promeses dels jueus que en aquelles que Jesucrist féu quan digué a l'*Evangelí de sant Joan: El que demaneu al Pare en nom meu, us serà donat*; és a dir, tot el que demaneu a Déu en nom meu, això és caminant per la veritat, que és nom de nostre Senyor Jesucrist, us serà donat. I a aquells que amb aquesta veritat el busquin, diu ell, com escriví sant Mateu: *Vindré i el guariré*; i pel psalmista diu: *Clamarà cap a mi i jo el sentiré*; és a dir, jo aniré a ell per gràcia i el guariré, i si de veritat em crida, jo el sentiré.

També mostren que no tenen esperança en Déu, i que més val a l'home tenir esperança en la ciència dels jueus que en la bondat i en la potència de Jesucrist. I en això es pot veure: que sens dubte tota persona té més esperança en allò en què més creu. Per tant, ja que aquests creuen més en les promeses dels jueus que en les de Jesucrist, és cert que tenen més esperança en aquests que en Jesucrist, perquè, com diu sant Pau, la fe no és altra cosa sinó el fonament i la realització de les coses que l'home espera tenir, i és demostració de les coses que ara no es veuen, però que l'home podrà veure. Per la qual cosa es pot conèixer que aquells que en la seva malaltia busquen més els jueus que a nostre Senyor Jesucrist, és cert que tenen més fe i més esperança de guarir-se amb els jueus que amb Jesucrist.

La tercera causa per la qual anihilen i destrueixen la veritat de nostre Senyor és que obertament donen a entendre que no tenen amor i que a ningú li importa tenir-ne, ni conservar-lo, perquè coneix certament que el jueu és enemic mortal de nostre Senyor Jesucrist i que no hi ha res que odii tan com a aquest. Per tant, ja que per guarir el seu cos crida al principal enemic que té Jesucrist, és clar que estima més el seu cos que a Jesucrist, perquè si estima més a Jesucrist, primer es deixarà morir que fer-se guarir per un jueu.

Διὰ τὸ ἐκφυγεῖν τὰ γελοῖα τῶν χριστιανῶν καὶ τὰς βλασφημίας Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις καὶ πᾶσι τοῖς ἐθνικοῖς διδάσιν ἀφορμὴν τοῦ
 285 εἰπεῖν καὶ βεβαιοῦν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ὅπερ οἱ χριστιανοὶ κηρύττουσι, ὃ ἔστιν εἰδέναι ὅτι ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ οὐκ ἔστιν ἐκείνη ἡ εὐνοια καὶ ἐκείνη ἡ δύναμις, ἣν αὐτῷ διδάσιν, ὅτι, εἰ εἶη, οὐ καταλείπειεν αὐτὸν διὰ ἐχθροὺς ἐν τῇ ἑαυτῶν ἀνάγκῃ, καὶ οὕτως αὐτὸν ποιεῖ // εἰπεῖν καὶ πιστεῦσαι ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰσὶ f. 28v
 290 ψεῦσται, ὅτι φασὶ καὶ κηρύσσουν περὶ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ ὅπερ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν κατὰ τὰ ὑποδείγματα, ἃ διδάσιν.

Καὶ διὰ τὸ ἀποστραφῆναι ταύτην τὴν βλασφημίαν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀγία Ἀγάθη ἐν τῇ εἰρκτῇ οὐκ ἠθέλησεν ὑπομεῖναι ὅπως ὁ ἀπόστολος ψαύσειτο αὐτῆς, ὅταν εἶπεν ὅτι αὐτὸς αὐτὴν θεραπεύσαι, καὶ αὐτὴ ἀπεκρίθη αὐτῷ ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἠδύνατο θεραπεύσαι ἄνευ προσψαύσεως, ὅταν αὐτῷ ἀρέσοι, ἐν ᾧ
 295 ἔδειξεν ὅτι πλέον ἡγάπα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ἢ τὸ ἑαυτῆς σῶμα. Καὶ οὕτω δύνασθε εἰδέναι ὅτι οὗτοι ἐκ καρδίας σκορπίζουσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου Κυρίου τριχῶς· τούτέστιν ὅτι οὔτε ἐλπίδα, οὔτε πίστιν, οὔτε ἀγάπην φέρουσιν, οὔτε φυλάττουσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν καρδίᾳ, ὅταν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀνατρέχουσιν ὑπὲρ τῆς θεραπείας τοῦ ἑαυτῶν σώματος. *Ἐτι αὐτὴν σκορπίζουσι διὰ ἔργου τετραχῶς.

300 Πρῶτον, ὅτι διδάσιν ὑπόδειγμα παντὶ τῷ λαῷ τοῦ καταφρονῆσαι τὰς δι//δασκαλίας καὶ τὰς παραινέσεις τῆς ἀγίας γραφῆς, ὃ πρᾶγμα, ἔφη ὁ ἅγιος f. 29
 Λύγουστίνος, ἔστι κλάδος αἵρέσεως, ἐπειδὴ οὐδεὶς δύναται εἶναι πιστὸς χριστιανὸς εἰ ἀνθίσταται τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ. Καὶ ἔστι βέβαιον ὅτι ἐκείνη παραινεῖ τοῖς χριστιανοῖς ἵνα μὴ ἔχωσι συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἀπίστων, εἰ μὴ τόσον μόνως
 305 <ὅσον> διὰ τὸ μεταστρέψαι αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ὁ ἅγιος Παῦλος φησὶ· Μὴ θέλετε ζυγὸν ἀγαπεῖν μετὰ τῶν ἀπίστων· τούτέστι μὴ θελήσητε ἐν τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ἔχειν ἀπίστους ἐν συντροφίᾳ· καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι παρακελεύει ὅπως ἐν πάσαις πραγματείαις κοσμηκαῖς μέλλοιεν οἱ χριστιανοὶ προσκαλέσασθαι ταχυτέρως πιστοὺς ιδιώτας ἢ ἀπίστους σοφοὺς. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης φησὶν ἐν τῇ δευτέρᾳ
 310 ἐπιστολῇ αὐτοῦ· Ἐάν τις ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς καὶ οὐχ ὁμολογῇ Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν εἶναι Χριστόν, μὴ θελήσητε αὐτὸν δεχθῆναι ἐν τῷ οἴκῳ, οὐδὲ χαιρεῖ αὐτῷ εἰπητε· ὃ ἔστιν εἰπεῖν· μὴ δεχθῆτε ἐν τῇ // ὑμετέρᾳ μονῇ, ἢ καταλύματι, ἢ οἴκῳ, μηδὲ f. 29v
 312 χαιρετίσητε τὰ σώματα ἐκείνων ἢ ἐκείνους, οἱ οὐχ ὁμολογήσουσιν ἢ οὐ συναινεσουσιν ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐκεῖνος ἔστιν ὁ Χριστὸς, ὃς ἦν

291-292 Agitur de Sancta Agatha Cataniae in Sicilia. Fert eius Passio ut, ressecatis ambobus sinibus in martyrio (5 februarii 251) tempore imperatoris Decii, nocte ei apparuit in somniis Sanctus Petrus qui eam sanavit. Cf. Acta Sanctorum Februarii, I, Anversa 1658, pp. 595-659 305-306 2 Cor 6,14 310-311 Cfr. 2 Io 10

287 τῇ] τῇ cod. 305 ὅσον] supplevi 306 θέλετε] θέλεται cod. 310 ἔλθη] ἔλθη cod. 312 οἴκῳ] οἴκῳ cod. μηδὲ] μὴ de cod.

250 Per evitar les burles dels cristians i les blasfèmies contra Jesucrist que ells
 donaren a tots els jueus i a tots els pagans ocasió de dir, assegurèn també que
 no hi ha veritat en el que prediquen els cristians, és a dir que Jesucrist no ha
 aquella benevolència ni aquella potència que li atribueixen, perquè si les tin-
 gués, no l'abandonarien pels enemics en la pròpia necessitat, i d'aquesta ma-
 255 nera li fa dir i creure que els cristians són mentiders, perquè diuen i prediquen
 de Jesucrist el que en ell no hi ha, segons els exemples que donen.

Per evitar aquesta blasfèmia a Jesucrist, santa Àgata, a la presó, no volgué
 que l'apòstol la toqués, quan li digué que la guariria, i li respongué això: que
 Jesucrist podia guarir-la sense tocar-la quan ell volgués, en la qual cosa de-
 260 mostrà que estimava més Jesucrist que al seu cos. I d'aquesta manera podeu
 veure que aquests anihilen la veritat de nostre Senyor de tres maneres; a saber,
 no duen ni guarden en el seu cor ni l'esperança, ni la fe, ni l'amor, quan reco-
 rren als jueus per a la curació del seu cos. I més encara, l'anihilen de fet de
 quatre maneres.

En primer lloc, perquè donen exemple a tot el poble de menysprear les
 265 ensenyances i els manaments de la *Sagrada Escripura*, cosa que, digué sant
 Agustí, és part de l'heretgia, perquè ningú pot ser fidel cristià si s'oposa a la
 Sagrada Escripura. I és cert que aquella mana als cristians que no tinguin
 tracte amb els infidels, sinó només tant com és necessari per conduir-los a la
 fe, perquè diu sant Pau: *No vulgueu tenir un vincle amb els infidels*, és a dir,
 270 no vulgueu en les vostres obres tenir infidels per companys; i en altres llocs
 mana que en tots els negocis mundans els cristians han de demanar més aviat
 incultes cristians que savis pagans. I sant Joan en la seva segona epístola: *Si*
algú ve cap a nosaltres i no confessa que Jesús de Natzarè és Crist, no vulgueu
rebre'l en casa, ni el saludeu; la qual cosa significa: no el rebeu en la vostra
 275 pròpia llar, ni domicili, o casa, ni saludeu els seus cossos, ni a aquells que no
 confessen o no admeten que Jesús de Natzarè és aquell Crist que havia estat

- 315 ἐπηγγελμένος τοῖς ἀγίοις πατράσι διὰ τῶν προφητῶν. Καὶ ἔστι βέβαιον ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἑαυτοὺς ἀφείησαν πρῶτον σφαγῆναι, ἢ θανεῖν πείνη, ἢ τοῦτο ὁμολογήσαιεν. Ἐνταῦθα δύνασθε γινῶναι <ὅτι> οἱ τοιοῦτοι ψευδεῖς ἀσκηταὶ ἀνοικτῶς ἐργάζονται ἐναντίον τοῦ κειμένου τῆς Ἁγίας Γραφῆς.
- Δεύτερος τρόπος ἐστὶν ὅτι διὰ ἔργου διασκεδάζουσι τὴν ἀλήθειαν τὴν καθολικὴν,
- 320 ὅτι διδάσιν ὑπόδειγμα τοῦ ἀθετῆσαι τὴν διάταξιν τῶν ἀγίων πατέρων, ὅτι τὸ δέκρετον ἐντέλλεται ὑπὸ ῥητῆς ποιῆς ὅπως μηδεὶς ἑαυτὴν ποιήσῃ ἰατρευθῆναι παρὰ Ἰουδαίου, καὶ ὁ θεμέλιος ἢ ὁ λόγος ταύτης τῆς διατάξεως ἐστὶ τόσον δυνατὸς καὶ τόσον στερρός, ὅτι οὐδέποτε κατὰ τινα καιρὸν οὔτε διὰ τινα διάταξιν παραλλάττεται. Καὶ ὁ εἰς λόγος ἐστὶ τὰ ῥήματα τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, ἃ ἠκούσατε.
- 325 Ὁ ἕτερός ἐστιν ὅτι πάντα τὰ πρόσωπα, // ἃ ἑαυτὰ ποιοῦσιν ἰατρευθῆναι, διδάσιν δύναμιν τῷ ἱατρῷ ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ ποιοῦσιν αὐτοῖς ὑπακοὴν ἐν τοῖς προστάγμασι, ἅτινα ὁ ἱατρὸς αὐτοῖς θελήσῃ ποιῆσαι εἰς κυβέρνησιν τοῦ αὐτῶν σώματος· καὶ εἰ ὁ ἱατρὸς ἐστὶν ἐχθρὸς Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, βεβαίον ἐστὶν ὅτι ἐκεῖνος ποιεῖ ὄνειδος καὶ αἰσχύνῃ ἢ μεγάλῃ καταφρόνησιν, ὅταν ἑαυτὸν ὑποτίθῃσιν εἰς τὸ ὑπακοῦσαι τῷ αὐτοῦ ἐχθρῷ. Καὶ διὰ τὸ ἐκφυγεῖν οὐ μόνον τὴν βλασφημίαν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν προειρημένην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐκκλῖναι τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸ ὄνειδος αὐτοῦ, ἐποίησαν οἱ ἄγιοι ἐκεῖνο τὸ δέκρετον, ὅπερ διὰ τὸν λόγον, ὃν ἠκούσατε, ἐστὶν αἰδίων καὶ οὐ πρόσκαιρον, διὸ ὡσάκις οἱ χριστιανοὶ αὐτὸ παραβαίνουσι, πταίουσι θανατικῶς. Ἄλλ' εἰ προσεκάλουσιν τοὺς Ἰουδαίους εἰς ἔργα ἕλικὰ εἰς ἔλλειψιν τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν διακονητῶν χριστιανῶν, οὕτως ὡς διὰ τὸ ῥάψαι, ἢ ὑφάναι, ἢ οἰκοδομῆσαι, ἢ εἰς ὅμοια ἔργα αὐτῶν, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοιεν, ὅτι οὐ δώσουσι δύναμιν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' ἐπὶ // τῶν πραγμάτων τῶν ἕλικῶν. Καὶ ὡσαύτως ἁμαρτάνοιεν θανατικῶς εἰ ἐκεῖνοις δοῖεν ἰσχὺν ἢ οἰανοῦν ἄδειαν ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν χριστιανῶν.
- 330 Ὁ τρίτος τρόπος δι' οὗ φθείρουσι τὴν ἀλήθειαν τὴν καθολικὴν διὰ ἔργου ἐστὶν ὅτι διὰ τῶν αὐτῶν ὑποδειγμάτων στερεοῦσι τοὺς κοσμικοὺς ἐν ἐπιμελείᾳ τοῦ συναναστραφῆναι μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ὁ ἅγιος Παῦλος ἔφη τοῖς Κορινθίοις· Εἰ ὁ ἀδελφός ὁ ἀσθενής ἴδοι ἐκεῖνον, ὃς ἔχει σοφίαν ἐν εἰδῶλῳ ἀνακείμενον, ἢ αὐτοῦ συνείδησις, ἐπεὶ περ ἀσθενής ἐστίν, εὐτρεπισθήσεται εἰς τὸ φαγεῖν εἰδωλόθυτα.

321 De hoc *Decreto*, ultra quod diximus in Introductione, hunc *Decretum* religantes cum *Decretis* concilii Lateranensis IV (cf. nota 73 Introductionis), Arnaldus fortasse cognoscebat opus Amulonis *Epistola, seu liber contra Iudæos* (PL 116, 141-184) ubi recensentur quam pluria imperatorum, episcoporum atque synodorum decreta contra Iudæos et ubi inveniuntur multa earum quæ Arnaldus contra populum hebraicum scribit, nec non quæ contra illius populi medicos. 324 Vide lin. 310-311 332 Cf. lin. 321 et lin. 324 342-344 Cfr. 1 Cor 8,10

317 Ἐνταῦθα] νταῖθα cod.; scriba oblitus est pingere initialem rubram ὅτι] supplevi
321 ποιήσῃ] ποιήση cod. 328 ἐκεῖνος] post correctionem 338 ἐκεῖνοις] post correctionem

anunciat als sants Pares pels profetes. I és cert que els jueus es deixarien tallar el coll o morir de fam abans de confessar tal cosa. Aquí podeu conèixer que aquests falsos religiosos obertament obren contra el text de la *Sagrada Es-*
 280 *criptura*.

La segona manera és que de fet destrueixen la veritat catòlica, perquè donen exemple d'anul·lar el manament dels sants Pares, perquè el decret ordena sota penes concretes que ningú es faci guarir per un jueu, i el fonament o la raó d'aquest manament és tan poderós i tan ferm que mai no canvia, en cap
 285 circumstància ni per cap disposició. I una raó són les paraules de sant Joan. La segona raó és que totes les persones que es fan guarir, donen poder sobre elles mateixes al metge, i es fan obedients a les ordres que el metge els vulgui donar per governar els seus cossos. I si el metge és enemic de Jesucrist, és cert que li fa deshonra i afronta i gran menyspreu, quan se sotmet ell mateix a l'o-
 290 bediència del seu enemic. I per evitar no només la blasfèmia a Jesucrist abans dita, sinó també per estar lluny de deshonrar-lo i menysprear-lo, feren els sants aquell decret, que, per la raó que heu sentit, és etern i no transitori, per la qual cosa cada vegada que els cristians el trenquen, pequen mortalment. Però si criden els jueus per a treballs materials per manca d'obers o de servi-
 295 dors cristians, com és per cosir, o teixir, o edificar, o per a treballs semblants, no pequen, perquè no donen poder als jueus sobre les persones dels cristians, sinó sobre les coses materials. I, contràriament, pecarien mortalment si els donessin poder o algun domini sobre les persones dels cristians.

La tercera manera amb la qual corrompen de fet la veritat catòlica és que
 300 amb els seus exemples confirmen als laics en la conveniència de tenir tractes amb els jueus, perquè sant Pau diu als Corintis: *Si el germà dèbil veu a aquell que té l'adequat coneixement prendre part en el banquet dels ídols, la seva consciència, perquè és dèbil, es veurà induïda a menjar carns ofertes als ídols.*

- 345 Βούλεται εἰπεῖν ὅτι, ἐὰν ἐκεῖνος, ὃς ἔχει τὴν ἐπιστήμην τοῦ νόμου ἢ τῆς γραφῆς τοῦ Θεοῦ, ἔχη μέθεξιν μετὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, στηρίζει τὴν συνείδησιν ἐκείνων, οἳ εἰσιν ἄγνωστοι καὶ τριβολιμαῖοι εἰς τὸ συμμεθέξαι μετὰ αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων μαστίζουσι τὰς συνειδήσεις. Βούλεται εἰπεῖν <ὅτι> στεργῶς στερεοῦσι τοὺς λαϊκοὺς εἰς τὸ συγχρῆσθαι μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἄνευ φόβου καὶ // f. 31
- 350 ἄνευ διχονοίας τοῦ παροξύναι τὸ Θεὸν ἢ τοῦ ποιῆσαι ὄνειδος Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ.
 Ὁ τέταρτος τρόπος ἐστίν ὅτι ἐν τῷ ἐπαινεῖν τοὺς ἰατροὺς τοὺς Ἰουδαίους εἰσάγουσι τὸν λαὸν εἰς δύο κινδύνους· εἷς ἐστὶν ἐκεῖνος, ὃν ἠκούσατε, τουτέστι τὸ καταφρονησαι τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν τιμὴν αὐτοῦ, καὶ αὐτῷ ἐστὶ κίνδυνος τῆς ψυχῆς· ὁ ἕτερος ἐστὶ κίνδυνος τοῦ σώματος, ὅτι ἐκεῖνος, ὃς ἐπαινεῖ
- 355 αὐτόν, οὐκ ἔστι βέβαιος εἰ ἐν ἄλλῃ νόσῳ δυνηθεῖη δοῦναι βουλήν, οὔτε ἐστὶ βέβαιος εἰ ἐκεῖνος ἐθεράπευσε διὰ τέχνης, ἢ διὰ γνώσεως φυσικῆς, ἢ διὰ σύμβαμα τύχης, οὕτω καθὰ πειράζουσι πράξαι πάντες ἐκεῖνοι, οἳ εἰσιν αὐθάδεις, ἢ ἐρασταὶ τοῦ κερδήσαι ἀντίληψιν, ἢ φήμην, ἢ μισθόν.
- Καὶ ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς πράγμασι δύνασθε εἰδέναί ὅτι οἱ τοιοῦτοι ψευδεῖς
- 360 ἀσκηταὶ εἰσι πλέον βδελυροὶ τῷ Θεῷ ἢ οὐδὲν ἄλλο πρόσωπον. Καὶ διατοῦτο, αὐτοὺς καλεῖ ὁ Σολομῶν λοιμὸν λαοῦ, ὅταν εἴπεν· Ἄνθρωποι λοιμοὶ φθείρουσι πόλιν ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι ἄνθρωποι, οἳ φθείρουσι τὴν ἀλήθειαν τὴν καθολικὴν, // ἰσχυροτέρως παρὰ f. 31v
- 365 τοὺς ἄλλους εἰσὶ λοιμός, τουτέστι θανατηφόρος φθορὰ τοῦ λαοῦ τοῦ πιστοῦ, ὃ ἐστὶ πόλις τοῦ Θεοῦ.
- Καὶ εἰς τὸ δοῦναι εἰδέναί ὅσον αὐτῷ εἰσι πλέον βδελυροί, αὐτοὺς συγκρίνει
- 370 δισὺν ἄγαν εὐτελεσί πράγμασι.
 Τὸ ἔν ἐστιν ἡ ὕς, ὅταν εἴπε διὰ τοῦ Σολομῶντος· Κύκλος χρύσειος ἐν μικτῆρσιν ὕς, γυνὴ ὡραία καὶ ἄφρων ὃ ἐστὶν εἰπεῖν, ὅσον εἰς τὸ γράμμα, ὅτι γυνὴ ὡραία καὶ ἄφρων ἐστὶν οὕτως ὡς ὕς, ἢ φέρει δακτύλιον ἐν τῷ ῥάμφει. Φησὶν ἡ Ἁγία
- 375 Ἐξήγησις, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νοεῖ διὰ τῆς γυναικὸς τῆς ὡραίας καὶ ἄφρονος, πρόσωπον ἀσκήσεως, ὅπερ οὐκ ἔχει ἐντροπὴν τοῦ καταψεύσασθαι τῆς ἀληθείας τῆς καθολικῆς, ὅτι τὸ τοιοῦτον πρόσωπον ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ὡραιότητα τοῦ σχήματος καὶ τοῦ βίου τῶν ἀσκητῶν, καὶ ἐστὶν ἄφρον, ἐπεὶπερ προδήλως ποιεῖ εἶ τί ἐστὶ κατευτελισμός καὶ διασκεδασμός τῆς ἀσκήσεως, ὃ ἐστὶ ποιῆσαι πρᾶγμα εἰς
- 375 βλασφημίαν καὶ εἰς ὄνειδος τῶν διδασκάλων // τῆς ἀσκήσεως, τουτέστι τοῦ ἡμετέρου f. 32
- Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ὁ δακτύλιος ὁ χρύσειος, ὃ ἐστὶν ἡ φαντασία τῆς

352-353 Vide lin. 300-301 361 Prov 29,8 367-368 Prov 11,22 369-370 WALIFRIDI STRABI *Glossa Ordinaria Libri Genesis*, cap. 12. PL 113, 1081 A

346 ἔχη] ἔχη cod. 347 τριβολιμαῖοι] sic cod., probabiliter pro τριβολιαῖοι (pretii trium obolorum, id est parvi pretii) 348 ὅτι] supplevi 350 παροξύναι] παροξύναι cod. 360 βδελυροὶ] sic ubique in cod. pro βδελυροὶ 365 βδελυροὶ] sic ubique in cod. pro βδελυροὶ

305 Vol dir que, si aquell que té la ciència de la llei i de l'Esriptura de Déu té tractes amb els idòlatres, confirma la consciència d'aquells que són ignorants i de poc valor perquè tractin amb ells, i amb aquests exemples sacsegen les consciències. Vol dir que donen ferma seguretat als laics perquè tractin amb els jueus sense temor i sense aprensió d'ofendre Déu i de fer injúria a Jesucrist.

310 La quarta manera és que en lloar els metges jueus, exposen el poble a dos perills: un és que aquell que heu sentit, és a dir menysprear l'ensenyança de Crist i el seu honor, i posen en perill les seves ànimes; l'altre és el perill del cos, perquè qui els lloa no està segur de si pot donar consell en una altra malaltia, ni està segur de si aquell guareix per art o coneixement natural, o per conjuntures de la sort, així com intenten fer-ho tots aquells que són agosarats
315 i desitjosos de reputació, fama o remuneració.

[c.] In queste cose³⁴ si può conoscere che inquesti cotali falsi religiosi sono più abhominabili a Dio c<h>e niune altre persone, et per ciò li chiama Salamone «pestilentia del popolo», quando dise: *Uomini pestilenti dissipanno la citade*, cioè che gli homini che choronpono la verità chatolicha più forte-
320 mente et più manifestamente³⁵ che gli altri sono pestilentria, cioè mortale cotione del populo fedele, lo <c>huale è citade di Dio.

E a dare ad intendere o conoscere quanto gli sono abhominabili, gli assimiglia a due vilissime chose.

325 L'una è la troia, quando disse per Salamone: *Cierchio dell'oro nel naso della porcha: la femina bella e paça*.³⁶ Dicie la *Santa Expositione* che lo Ispirito Santo intende per femina bela e paça, persona religiosa la quale non à vergogna di falsare la verità catolicha, per ciò che cotala persona à in se beleça dello abito et degli atti della religione; et paça, per ciò che palesemente fa quello che è aviliscimento et dissipamento della religione, cioè fa fare cosa che
330 e biastemia et vituperio del Maestro de la religione,³⁷ nostro signiore Jesù Christo, et l'anelo dell'oro, cioè l'aparentia della religione, col grifo dell'amore

321 <c>uale] quale, M 326 bela] bella, M à¹⁻²] <h>a, M 327 à] <h>a, M 328 et²] e, M 330 de la] dela, M Jesù] Ihesu, M

34. Vgr dicit: *En totes aquestes choses.*

35. Vgr omittit: *e più manifestamente.*

36. Vgr prosequitur: *és a dir, a la lletra, que la dona formosa i estúpida és igual que una truja que duu una anella al morro.*

37. Traductor græcus non itellexit sensum phrasis, et vertit: *vituperi dels mestres de la religió, és a dir de nostre Senyor.*

ἀσκήσεως, τὸ ῥάμφος τῆς ἀγάπης τῆς ζωῆς τῆς σαρκικῆς, προσηλοῖ πάση τῇ ἡμέρᾳ τῷ βορβόρῳ καὶ τῇ κηλίδι, τουτέστιν ἐν τῇ ἀσχημοσύνῃ τῶν δυσπίστων.

Τὸ ἕτερον εὐτελὲς πρᾶγμα ἐν ἐκείνοις, φαίνεται ἐν δημοτικῇ ἀμαρτωλῇ, ὅτε
 380 φησὶ διὰ Ἱερεμίου Μέτωπον γυναικὸς ἀμαρτωλῆς γεγενημένον ἔστι σοι, καὶ οὐκ ἠθέλησας ἐρυθριάσαι. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι τοιοῦτον πρόσωπον, ὃ τόσοον ἰσχυρῶς καὶ τόσοον φανερῶς καταψεύδεται τῆς ἀληθείας τῆς ἀσκήσεως τῆς καθολικῆς, ἐστὶν οὕτως ἄτακτον ὡς δημοτικὴ ἀμαρτωλή, ἣτις οὐκ ἔχει ἐντροπὴν τοῦ Θεοῦ οὔτε ἀνθρώπου.

385 Ἄχρῃς ὧδε ἠκούσατε ποιὸς ἐστὶν ὁ πρῶτος τρόπος δι' οὗ οἱ ψευδεῖς ἀσκηταί, οἵτινες κατορθοῦσιν ἑαυτοῖς ἢ τοῖς ἑαυτῶν εὐαρεστίαν καὶ τὴν μακαριότητα τὴν πρόσκαιρον, ἐῴσι τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐν τῷ ποιεῖν τοῦτο ἐῴσι τὸ κατορθοῦν τὴν εὐδοκίαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἡμετέρου // Κυρίου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. f. 32v

Ὁ ἕτερος τρόπος ἐστὶν ὅτι καταφρονοῦσι καὶ καταψεύδονται καὶ νοθεύουσι
 390 ἔργοις τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Καὶ πρῶτον αὐτὴν καταφρονοῦσι καὶ ἀποδοκιμάζουσιν οὕτως, ὅσον εἰς τὴν πρῶτην ἐντολήν, ὅτι εἰ ἡγάπων αὐτοὶ τὸν Θεὸν ἐξ ὄλου πόθου καὶ ἐξ ὄλου τοῦ ἑαυτῶν λογισμοῦ καὶ ἐξ ὄλης τῆς αὐτῶν διανοίας, οὔτε ἑαυτοῖς, οὔτε ἄλλοις θηρεύουεν οὐδέν, εἰ μὴ εἶη εὐαρεστία καὶ σέβας τοῦ Θεοῦ· καὶ ἔστι βέβαιον ὅτι, ὅσον
 395 ὁ ἄνθρωπος τίθησι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν καὶ τὸν ἑαυτοῦ πόθον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῖς προσκαίροις, τόσοον αὐτὸν μακρύνει ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἐξῆς καταφρονοῦσι καὶ καταψεύδονται καὶ νοθεύουσι διὰ ἔργου τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἡμετέρου Κυρίου ἐν ᾧ εἰσὶν ἐπιμελεῖς προτέρως τοῦ ποιῆσαι καὶ θηρεῦσαι καὶ κατορθῶσαι εὐαρεστίαν ἢ ὄφελος πρόσκαιρον τοῖς αὐτῶν συγγενέσι, καὶ διδάσκειν εἰς
 400 τὸ νοῆσαι ἔργοις ὅτι τὸ χρέος τῆς συγγενείας εἶη γεγενημένον διατοῦτο, οὕτως ὡς ὁ ἐχθρὸς ποιεῖ αὐτοὺς // φαντασθῆναι ἐν τῷ σοφίσματι (βούλεται εἰπεῖν ψευδῆ f. 33 ἐπιχειρήματα, ἅπερ αὐτοῖς τίθησιν ἐν τῷ κανόνι), τουτέστιν ὅτι μέλλουσιν ἀγαπήσαι τὸ αὐτῶν αἷμα καὶ τιμῆσαι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ὅπερ ἐπιχειρήματα ἐστὶν ἀληθῆς ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ, ὃν ὁ Θεὸς διέταξε, τουτέστιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέλλει
 405 αὐτοὺς ἀγαπήσαι καὶ τιμῆσαι ἄνευ λύμης τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλως ὁ Θεὸς διέταξεν ἵνα ὁ ἄνθρωπος ἀγαπήσῃ καὶ τιμήσῃ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἢ ἀδελφὸν, ἢ ἀδελφὴν, ἢ ὄντιναοῦν συγγενῆ, ἀλλὰ ἐν τοιοῦτῳ τρόπῳ, ὅπως ὁ Θεὸς ἐντεῦθεν εἶη πλέον ἡγαπημένος καὶ τετιμημένος, καὶ κατὰ Θεὸν αὐτὸ

380-381 Ier 3,3

381 ἐρυθριάσαι] ἐρυθριάσαι cod. 386 τοῖς] in margine sinistro alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum iterato signo quoddam εὐαρεστίαν] post correctionem τὴν¹⁻²] post correctionem 387 πρόσκαιρον] προσκαίρον cod., post correctionem 397 καὶ!] additum super lineam cum signo notationis Λ sub linea 406 ἀγαπήσῃ καὶ τιμήσῃ] ἀγαπήσῃ καὶ τιμήσῃ cod.

de la vita corporale ficcha tutto il dì nel loto e nè la soçcura, cioè ne le brutture di quelli <h>e non credono.

L'altra vile cosa a che gli asimiglia, è publica peccatrice, quando disse per
 335 Yeremia: *Fronte di femina meretricie ti s'è fatta, non ti se' voluta verghogniare*. Vuol dire che cotal persona religiosa catholica³⁸ è tanto isverghogniata come pubblica peccatrice, che non à verghogna nè di Dio nè degli uomini.

Infino a quì avete udito qual'è il primo modo per lo quale li falsi religiosi precurano a sè e a li suoi piacièri e bene avere tenporale e abandonano la charitate, per ciò che così non precurano lo piacièri et lo onore di Christo.³⁹
 340

[2.] L'altro modo è che dispregiano et mentischono et fa<lsa>no di fatto la dotrina sua.

[a.] Prima la dispregiàno et smentischono inn sè quanto al primo comandamento; per ciò che, se eglino amasono Dio di tutta loro mente et desiderio, nè a sè nè ad altri non proccaciarebbono niuna cosa che non fosse⁴⁰ honore di Dio. Et cierta cossa, che quanto più l'uomo mette lo suo cuore e lo suo amore nel bene avere tenporale, tanto lo dilungha da lo amore di Dio.
 345

[b.] Da poi dispregiano, dismentono et falsano di fatto la dotrina del nostro Signore in ciò <h>e sono solliciti di fare et di procaciare piacièri e utile tenporale a loro parenti, et dano ad intendere di fatto che'l debito del parentado sia fatto per ciò, chome il diavolo⁴¹ gli fa immaginare col sofisimo (cioè falso argomennto che lo mete nell'orechia), cioè che debbono amare loro sangue et honorare padre e madre; lo quale argomento è vero in quello modo che Dio à ordinato, cioè che l'omo li deve amare e onorare sença pregiudicio di
 350 Dio et a honore di Dio: nè altramenti Dio non ordinò che l'omo amase padre e madre, sorella o fraterlo, o qualche parente, ma in tal modo che Dio nè sia più amato et più onorato. Et sechondo Idio lo debito del pare<n>tado carnale non obliga niuno ad amare et honorare li suoi in altro modo, per ciò che'l debito carnale no'l fecie Idio se non per figura del debito spirituale, o per in-
 355

332 de la] dela, M 334 quando] q<u>ando, M 337 à] <h>a, M 339 precurano] percurano, M et] e, M 344 et] e, M 345 sè] ssè, M 346 Et cierta] Et <è> cierta, M 347 da lo] dalo, M 354 à] <h>a, M 359 no'l] nol M

38. Ubi scribitur: *religiosa catholica*, Vgr dicit: *que tan vivament i tan evidentment desdiu la veritat de la religió catòlica*.

39. Vgr dicit: *de nostre Senyor Déu Jesucrist*.

40. Vgr adit: *del gust i per a*.

41. Ubi hic legitur: *diavolo*, Vgr dicit: *enemic*.

410 χρεωστεῖται, ὅτι ἡ ἀγχιστεία ἡ σαρκική οὐκ ἐνοχοποιεῖ οὐδένα εἰς τὸ ἀγαπήσαι οὔτε
 εἰς τὸ τιμῆσαι τοὺς ἰδίους ἐν ἑτέρῳ τρόπῳ, ὅτι τὸ χρέος τὸ σαρκικὸν οὐ ποιεῖ ὁ
 Θεός, εἰ μὴ διὰ τύπον τοῦ πνευματικοῦ ἢ ἔνεκεν εισόδου, καθάπερ τι ἀμυντήριον f. 33v
 δίδωσιν εἰσοδὸν τῷ ποδὶ εἰς τὸ // ὑπόδημα, καὶ εἴη μωρὸς καὶ ἀγνωστος, ὅς διὰ τὸ
 μαλθακὸν δέρμα καταλείπει τὸ ὑπόδημα ὄλον. Οὕτω, διὰ τὸ χρέος τὸ σαρκικόν,
 ἕκαστος καὶ ἐκάστη πλέον ἐστὶν ἐνοχος τοῖς ἑαυτοῦ ἀγχιστεῦσι τοῦ ἐπιτηδεύειν
 415 ἔγκαρδίως ἵνα πάσαν τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν θῆ ἐν τῇ γνώσει καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ
 Θεοῦ, ἵνα ὁ Θεὸς ἢ τετιμημένος καὶ ἠγαπημένος ὑπὲρ πάντα τὰ πράγματα, καὶ εἴ
 ἄλλο πρᾶγμα οὐκ ἐστὶν αὐτοῖς ἐνοχος. Καὶ εἰ ἠπίστατο ὅτι διὰ τὴν συγκοινωνίαν,
 ἢ τὴν συναναστροφὴν, ἢ οἰονδήτινα μέριμναν, ἦν ἔχοι διὰ τοὺς ἑαυτοῦ ἀγχιστεῖς,
 ἀπόλλοιτο ἢ ἐλλείπει ἢ γῶσις, ἢ ἡ ἀγάπη, ἢ ἡ τιμὴ τοῦ Θεοῦ, μέλλει αὐτοὺς ἐάσαι
 420 καὶ παριδεῖν καὶ ὄλως μακρῦναι ἑαυτὸν ἀπ' αὐτῶν.

Καὶ πᾶν τοῦτο δέικνυσι σαφῶς ἡ διδασκαλία τοῦ ἡμετέρου Κυρίου.

Καὶ πρῶτος ἔδειξε τοῦτο διὰ ἐντολῆς ἐκφαντικῆς, ὅτε εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ·
 Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός // f. 34
 σου, καὶ ἐλθέ εἰς χώραν, ἣν δείξω σοι· ὃ ἐστὶν εἰπεῖν· ἔξελθε ἐκ πάσης σῆς
 425 συγγενείας σαρκικῆς καὶ γενεᾶς καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ σοῦ πατρός, καὶ ἐλεύσῃ εἰς
 τὴν γῆν, ἣν ἐγὼ σοι δείξω. Καὶ φησὶν ἡ Ἀγία Ἐξήγησις ὅτι ταῦτα τὰ ῥήματα
 εἶπεν ὁ Θεὸς ἰδικῶς ὑπὲρ τοῦ ἐμμορφῶσαι πάντα τὰ πρόσωπα, ἃ βούλονται εἰσελθεῖν
 εἰς σύστημα ἀληθοῦς ἀσκήσεως. Καὶ ἐκάστῳ τούτων τῶν προσώπων φησὶν ὁ αὐτὸς
 430 διὰ τοῦ ψαλμῶδῶν Ἄκουσον υἱὲ καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ
 λαοῦ τοῦ σοῦ, καὶ ἐπιθυμῶσι ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους τοῦ σοῦ. Βούλεται εἰπεῖν·
 ἄκουσον υἱὲ ὁ ἐγὼ σοι εἶπω, καὶ νόει ὃ σε διδάξω· τουτέστιν, ἵνα μὴ ἔχῃς μνήμην
 τῆς φυλῆς καὶ τῆς συγγενείας ὅθεν ἐξῆλθες, καὶ ἀμνημόνει τοῦ σοῦ πατρός· καὶ ἐάν
 ποιήσης τοῦτο διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ἐμήν, ὁ βασιλεὺς μεσίας, ὃ ἐστὶ χαρὰ πάντων
 τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ, ἐπιθυμήσει τὸ σὸν κάλλος τὸ πνευματικὸν καὶ προσθήσει σε
 435 ἑαυτῷ ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ.

Μετὰ τοῦτο, // ἵνα δῶ νοῆσαι ὅτι ὁ Θεὸς ἀνταποδίδωσι μάλιστα ἐκείνοις, οἱ f. 34v
 τῶν πραγμάτων τῶν κοσμικῶν καταφρονοῦσι διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἔφη ἐν τῷ
 Εὐαγγελίῳ τοῦ ἀγίου Ματθαίου Πᾶς ὃς καταλείψει οἶκον, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ
 πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ υἱούς, ἢ ἀγροὺς διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἐμόν,
 440 ἑκατονταπλάσιον λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει· ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι πάντες

422-423 Gen 12,1 429-430 Ps 44,11-12 438-440 Mt 19,29

410 ἐτέρῳ] ἐτέρω cod. 415 θῆ] θη cod. 416 ἢ] ἢ cod. 418 οἰονδήτινα] sic cod. 419 ἐάσαι]
 ἐάσαι cod. 420 μακρῦναι] μακρύναι cod. 431 ἔχῃς] ἔχῃς cod. 433 ποιήσης] ποιήσης
 cod.

360 trata, siccome il tranello che da l'intrata alla ischarpeta nel piede: e sarebe pe-
corone e paçço chi per lo tranello⁴² lasciase la scharpeta, et così per llo debito
carnale ciasqueno e tenuto pur di precurare al suo parente sollicitamente che
meta tutto il quor suo in Dio, nello amore e nel conoscimento di Dio, a ciò
che Dio ne sia honorato et laudato sopra a tute le chose, et no gl'è tenuto d'al-
365 tro. Ançi, se conoscesse che per la participattione o <c>hura che avesse de li
suoi parenti si perdesse o menovasse lo chonoscimento et lo amore e lo onore
di Dio, li debe lasciare et abbandonare, e'l tutto alungharsi da loro.

Et tutto questo mostra apertamente la dotrina del nostro sigiore Jesù
Christo.⁴³

370 Inprimamente lo mostrò per chomandamento, quando disse ad Habraam:
*Esci de la tera tua et del tuo parentado e de la chasa del tuo padre, e vieni nela
terra che io ti mostorò.*⁴⁴ Et dicie la *Santa Expositione* che queste parole disse
Dio ispetialmente <a>⁴⁵ tutte le persone che vol tirare a stato di vera religio-
ne, a le quali⁴⁶ dicie questo medesimo per lo psalmista, quando dicie: *Odi, fi-*
375 *gliuola, et vedi, et inchina l'orechia tua, e dimentichati il populo e'l parentado
tuo e la chasa di tuo padre;*⁴⁷ et, se questo fai per lo amore mio, lo Re Messia
(che è alegreçça di tutti gli amici di Dio) desidererà la tua beleça spirituale et
racheràti a sè nel suo regnio.

E dappoi, per mostrare che Dio rimeriterà magiormente quelli che dispre-
giàno le chose tenporali per suo amore, disse nel vangeliolo di sancto Matheo:
380 *Hogni homo che lascierà casa o fratelli o sorelle o padre o madre o moglie o fi-*
gliuoli <o> canpi per lo nome mio, serà riminerato in questa vita di piacere e

364 et] e, M 366 menovase] menova<s>se, M 367 et] e, M 368 sigiore] sig<n>iore, M Jesù] Ihesu, M 371 de la¹⁻²] dela, M 372 terra] tera, M mostorò] most<r>orò, M 374 a le] ale, M 375 et¹⁻²] e, M e'l] el, M 377 desidererà] desi-dera, M 378 racheràti] raunerati, M 382 <o>] non supplet, M canpi] campi, M riminerato] rimunerato, M

42. P. Batllori asserit in sua editione Vit hunc verbum «tranello», significantem hic adiumentum ad calceos sibi inducere, non apparere in lexicis italicae linguæ (BATLLORI, *Versions italianes medievals*, p. 418, nota 11). Nos idem animadvertimus quoad verbum adhibitum in Vgr: ἀμυττήριον, quod, sensu proprio, significat «propugnaculum». Immo, traductor græcus sensum phrasin non intellexit, unde immediate post vertit: *seria un foll qui, a causa de la pell suau, abandonés tota la sabata.*

43. Vgr omittit: *Jesù Christo.*

44. Vgr prosequitur: *és a dir, surt de tota la teva parentela carnal i de la teva nissaga i de la casa de ton pare, i vine a la terra que jo et mostraré.*

45. In Vgr non est necesse supplere hanc <a>, utpote quod dicit: *per instruir a.*

46. In Vgr: *i a cada una d'aquestes persones.*

47. Vgr prosequitur: *Vol dir: escolta, fill, el que et dic i medita el que t'ensenyó; és a dir, no recordis la raça ni la família d'on sortires, i oblida ton pare.*

ἐκείνοι, οἱ διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ καταλείψουσιν ἢ νοσφίσουσι συγκοινωνίαν, ἢ τὴν εὐαρεστίαν τῆς ἑαυτοῦ συντροφίας, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ ἀδελφῆς, ἢ πατρός, ἢ μητρός, ἢ γαμετῆς, ἢ τέκνων, ἢ κτημάτων, ἔσονται εὐηργετημένοι ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἐξ εὐαρεστίας ἢ παραμυθίας πνευματικῆς ἑκατονταπλασίως μᾶλλον ἢ ἔξουσιν ἐξ ἐκείνων
 445 τῶν πραγμάτων· καὶ ἐπέκεινα τούτου ἐσχάτως ἔξουσι ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ἔστι βέβαιον ὅτι ἐκείνοι, οἱ εἰσι σπουδαῖοι τοῦ παραμυθῆσαι ἢ ὑψῶσαι τοὺς αὐτῶν ἀγχιστεῖς προσκαίρως, οὐκ αὐτοὺς ἕως διὰ // τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ συνοδεύουσιν f. 35
 αὐτοῖς εἰς ἀπόλειαν τῆς αὐτοῦ ἀγάπης, ὅτι τόσον, ὅσον τιθέασιν ἐν ἐκείνοις τὴν ἑαυτῶν καρδίαν καὶ τὴν ἑαυτῶν σπουδὴν, ταύτην ἀφαιροῦσι τῷ Θεῷ, καὶ, ἐν ὧσιν
 450 εἰσάγουσιν εἰς τὴν ἀγάπην τῶν ἀγαθῶν τούτου τοῦ αἰῶνος τοῖς αὐτῶν ἀγχιστεῖς, τόσον αὐτοὺς μακρύνουσιν ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· διὸ τοιαῦτα πρόσωπα οὔτε ἐντεῖθεν, οὔτε ἐκείθεν κομιοῦνται τὰς προκηρημένους ἀμοιβάς.

Μετὰ τοῦτο, ἔνεκεν τοῦ ἐμπυρίσαι τοὺς πιστοὺς εἰς τὸ κρατῆσαι τὴν ὁδόν, δι' ἧς εἶεν μαθηταὶ καὶ οἰκέται αὐτοῦ, φησὶν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* ὁ ἅγιος *Λουκάς* "Ὅς οὐ
 455 μισήσει τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, ἔτι δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δι' ἐμέ, οὐ δύναται ἐμὸς εἶναι μαθητῆς· τουτέστιν· ὁ μὴ μισήσῃ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς
 καὶ τὰς ἀδελφάς, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς υἱούς, καὶ ἐπέκεινα // τούτου τὴν ἑαυτοῦ f. 35v
 460 ψυχὴν διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ἐμὴν, οὐ δύναται εἶναι ἐμὸς μαθητῆς. Βούλεται εἰπεῖν οὐ προκόψει ἐν τῇ δυνάμει τῆς ἐμῆς διδασκαλίας. Καὶ οἷα ἔφη ὅπως ἐκεῖνα τὰ πράγματα μισήσει ἀπλῶς οὕτως, ὥστε περὶ ἐκεῖνα φέρειν κακὸν θέλημα, ἀλλ' ἔφη μισῆσαι διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ἐμὴν· τουτέστιν ὅτι τόσον αὐτὰ μέλλει μισῆσαι ἢ καταλείψαι, ὅσον αὐτὸν μακρύνουσι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τούτου αὐτοῦ ἔδωκε διδασκαλίαν δι' ὑποδειγμάτων ἐν ἑτέροις καὶ ἐν ἑαυτῷ.
 465 Καὶ ἐν ἑτέροις αὐτὴν ἔδωκε τριχῶς· εἰς τρόπον ἦν ἐν ἐκείνῳ, ὃς αὐτῷ εἶπε, καθάπερ διηγείται ὁ ἅγιος *Ματθαῖος* *Κύριε, ἐπεὶ σὺ θέλεις ὅπως ἐγὼ σοι ἀκολουθήσω, ἄφες με πρῶτον ἀπελθεῖν εἰς τὸ θάψαι τὸν ἐμὸν πατέρα, ὃ ἐστὶ νεκρός· καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη· ἀκολούθει μοι καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς νεκροὺς· ἐν ᾧ δίδωσι νοῆσαι δύο πράγματα· τὸ πρῶτον, ὅτι οὐδὲν χρέος σαρκικὸν μέλλει ἄνθρωπος
 470 κατανοῆσαι διατοῦτο ὅπως μακρυνθῆ ἀπὸ // τῆς ἀγάπης ἢ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. f. 36
 Ὁ ἕτερος ἐστίν ὅτι πάντες ἐκείνοι, οἱ τιθέασιν τὴν ἑαυτῶν ἔνοιαν καὶ τὴν ἑαυτῶν μέριμναν καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀγάπην ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς γήϊοις, εἰσὶ νεκροὶ ὅσον πρὸς τὸν Θεόν.*

454-457 Lc 14,26 466-468 Mt 8,21-22

449 ὦσῳ] ὦσω cod. 469 τὸ] ὁ cod.; scriba oblitus est pingere initialem rubram
 470 μακρυνθῆ] μακρυνθῆ cod.

di <con>solatione ispirituale cento tanto maggiore che no avrebbe avuto di
 385 quelle cose, et oltraciò finalmente averà vita eterna.⁴⁸ Et è cierta cosa che que-
 li che sono solíciti di consolare et di inalçare loro parenti tenporalmente, no
 gli abandonano per lo suo amore, ançi gl'inpaciono ad pergiudiciò del suo
 amore; per ciò c<h>e tanto quanto metono i' loro quore e llo studio, tanto lo
 sotraghono da Dio; et quanto inducono loro parenti a l'amore del bene avere
 di questo mondo, tanto gli dilunghano d'amare Dio. Per ciò cotali persone nè
 390 di qua nè di là non obteranno la sopradeta remuneratione.

Dopo questo, per infiammare li fedeli ad tenere la via per la quale posono
 essere suoi disciepoli e suoi servi, dicie nel vangielio di santo Lucha: *Chi non*
à in odio padre et madre, sorele e frateri, moglie e figli, et anche l'anima sua,
*non può essere mio disciepolo,*⁴⁹ cio<è> non anderà inançi, nè megliorerà nella
 395 verità della mia dotrina. Et non dicie niente che quelle cose le deba odiare ab-
 solutamente, ma⁵⁰ per lo amore mio, cio<è> c<h>e tantto le debe odiare, dis-
 pregiare⁵¹ et abandonare, quanto lo dilungano da l'amore di Dio.

Di ciò medesimo diede dotrina per asenplo inn altri et in se.

Yn altri la diede tre volte. Et l'una fu in cholui che gli disse, come recita
 400 sancto Mateo: *Signiore, poi che tu vogli ch'io ti seg<u>iti, lasciami andare ad*
*sotterare mio padre,*⁵² et Egli rispuose: *Seguita me et lascia li morti sotterare li*
suoï morti; ove dà ad antendere due cose: la pprima, c<h>e niuno debito char-
 nale debbe l'uomo chonsiderare, faciendolo dilunghare dall'amore di Dio o
 dal suo servizio; l'altra è che tutti quei che metono loro intendimento⁵³ et
 405 loro amore nè le chose terene sono morti quanto a Dio.

383 di <con>solatione] disolatione, M avrebbe] avrebe, M 384 oltraciò] oltra
 ciò, M 393 à] <h>a, M et] e, M 397 da l'amore] dal' amore, M 399 Yn] In, M
 400 seg<u>iti] seguti, M 402 pprima] prima, M 404 et] e, M 405 nè le] nele, M

48. Vgr fidelior est textui evangelico: *rebrà el cent per u i heretarà la vida eterna. I continua:*
és a dir que tots els que pel seu amor deixaran o se separaran del tracte o del plaer de les seves com-
panyies, o del seu germà, o germana, o pare, o mare, o esposa, o fills, o terres, seran afavorits en
aquesta vida amb benestar i goig espiritual cent vegades més del que haurien aconseguit amb
aquelles coses, i a més d'això, finalment, obtindran la vida eterna.

49. Vgr prosequitur: *és a dir, el que no odia son pare i sa mare, els seus germans i germanes,*
i la seva muller i els seus fills, i a més d'aquests, la seva pròpia ànima, per amor a mi, no pot ser
el meu deixeble.

50. Verba: *absolutamente, ma,* substituta sunt in Vgr cum: *simplement, de manera que tin-*
gui mala voluntat contra aquelles, sinó que digué que les odiessim.

51. Vgr omittit: *dispregiare.*

52. Vgr addit: *que està mort.*

53. Vgr addit: *i la seva cura.*

Πάλιν ἔδωκεν ὑπόδειγμα τούτου ἐν ἐκείνῳ, ὃς ἔφη, καθάπερ διηγείται ὁ ἅγιος
 475 *Λουκάς· Κύριε, ἐγὼ ἀκολουθήσω, ἀλλ' ἔα με ποιῆσαι εἰδέναι πρῶτον ἐκείνους, οἳ εἰσι
 τοῦ ἐμοῦ οἴκου* καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ὅτι ἐκεῖνος, ὃς ἀπέλθῃ τὸ πρόσωπον διὰ τὸ
 βλέψαι ὀπίσω, οὐκ ἔστιν ἐπιτήδειος εἰς τὸ κερδῆσαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ
 ἔστι βέβαιον ὅτι τὸ πρόσωπον τῆς καρδίας διὰ τὴν μέριμναν καὶ τὸν πόθον
 ἀπελεύσονται ὑπὲρ τοῦ βλέψαι ὀπίσω πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἑαυτοὺς τιθέασιν ἐν τῇ
 480 ἀσκήσει καὶ ἔπειτὰ εἰσιν ἐπιμελεῖς τοῦ ἔχειν καὶ θηρεύειν τὰς θυμηδίας τὰς
 προσκαίρους ἑαυτοῖς ἢ τοῖς ἰδίοις.

Τὸ ἕτερον ὑπόδειγμα, ὅπερ ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ ἐξαδέλφοις, ὅτι οὐδένα αὐτῶν
 ἐποίησεν αὐτοῦ διάδοχον ἐν τῇ γῇ· οὔτε ὅτε παρ' αὐτοῦ ἦτησαν // ὅπως ὁ εἰς αὐτῶν f. 36v
 καθέζοιτο ἐκ δεξιῶν καὶ ὁ ἕτερος ἐξ ἐνωτύμων ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἠθέλησεν
 485 αὐτῷ τοῦτο συγχωρῆσαι οὔτε ὑποσχεθῆναι, μᾶλλον δὲ αὐτοῖς εἶπεν ὅτι ἠθελεν ὅπως
 ὑποσταίησαν πάθος θανάτου οὕτως ὡς αὐτός.

Πάλιν ἔδωκεν ὑπόδειγμα τούτων ἐν αὐτῷ, ὅτε ἐκήρυσσε τῷ λαῷ ἐν τῷ ναῷ, καὶ
 ἡ μήτηρ μετὰ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν σαρκικῶν αὐτὸν ἐζήτησαν καὶ ὅτε ἦσαν ἐν
 τῇ θύρᾳ τοῦ ναοῦ, οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν διὰ τὴν στενοχωρίαν, καὶ ἔστειλαν πρὸς
 490 αὐτὸν ἅπαξ καὶ δῖς, ἵνα ἔλθῃ ἔξω, ὅτι ἐκεῖνοι ἠθελον λαλήσαι πρὸς αὐτὸν περὶ τινῶν
 πραγμάτων ἀποκρύφων, καὶ εἶπον αὐτῷ· *Ἡ σὴ μήτηρ καὶ οἱ σοὶ ἀδελφοί εἰσιν ἐν
 τῇ θύρᾳ, οἵτινές σε ζητοῦσι*· καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη· *Ἐμὴ μήτηρ καὶ ἐμοὶ ἀδελφοί
 εἰσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀκούουσι τὰ ἐμὰ λόγια, καὶ πάντες ἐκεῖνοι, οἳ ποιοῦσι τὸ
 θέλημα τοῦ Θεοῦ εἰσὶν ἐμοὶ ἀδελφοὶ καὶ ἐμαὶ ἀδελφαὶ καὶ ἐμὴ μήτηρ*. Ἐνταῦθα
 495 ἔδωκε σαφῶς // εἰς τὸ νοῆσαι ὅπερ ἄνωθεν ἀκηκόατε· τουτέστιν, ὅτι χρέος σαρκὸς f. 37
 ἢ αἵματος οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τόσον, ὅσον εισάγουσιν ἕκαστον
 καὶ ἑκάστην εἰς τὸ οἰκονομῆσαι ὅπως οἱ ἀγχιστεῖς αὐτοῦ ὡσι πλέον ἔνθερμοι ἢ οἱ
 ἄλλοι εἰς τὸ γινῶναι καὶ εἰς τὸ ἀγαπῆσαι τὸν Θεόν· καὶ πᾶν τὸ ἄλλο ἐστὶν οὐδὲν
 ἢ ματαιότης.

500 Καὶ δύνασθε αὐτὸ εἰδέναι ἐν τούτῳ· ὅτι, ἐὰν ἐν θανάτῳ ἐξέρχονται ἐκ ταύτης
 τῆς ζωῆς πατὴρ καὶ υἱός, ἢ ἀδελφὴ καὶ ἀδελφοί, καὶ εἰς ἐκείνων διὰ τὰ ἑαυτοῦ
 κατορθώματα πορεύοιτο εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ὁ ἕτερος διὰ τὸ αὐτοῦ πλημμέλημα
 εἰς τὸν ᾄδην, καὶ μετ' ἐκείνου, ὃς πορεύοιτο εἰς τὸν οὐρανόν, ἀναβαίνει εἰς

475-476 Lc 9,61-62 483-486 Cfr. Mt 20,20-23; Mc 10,35-40 491-494 Mt 12,47 et 49-50

476 ἀπέλθῃ] ἀπέλθῃ cod. τὸ πρόσωπον] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum
 loco ubi prius aliquid erasum fuerat 478 τὸ πρόσωπον] post ὅτι in margine destro
 scriptum alia manu, ut videtur, non graeca τῆς καρδίας] alia manu, ut videtur non
 graeca, scriptum loco ubi prius aliquid erasum fuerat 484 ἐξ ἐνωτύμων] ἐξενωτύμων
 cod. 490 ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. 500 ἐν²] additum super lineam alia manu, ut videtur,
 non graeca, cum signo quoddam notationis sub lineam θανάτῳ] θανάτῳ cod. 503 μετ'
 ἐκείνου] μετεκείνου cod.

Altra volta diede esennpro di questo quando cholui gli dise, sechondo che recita sancto Lucha: *Signiore, io ti seguiterò ma lasciami farlo ad sapere a quelli di casa*, et Egli rispuose: *Eccolui che si rivolta per risghu<a>rdare drieto, non è aptto allo regnio del cielo*. Et cierto, la facia del pensiero et del desiderio
 410 voltano indrieto per sguardare, tuti queglli che entrano in religione se dapoì sono solíciti d'averè et di procaciare li piacièri tenporali a sè o alli suoi.

L'altro asenplo diede nè li suoi consobrini, che niuno di loro fecie suo vicario in terra; et quando gli adomandarono di sedere l'uno nè la mano diritta et l'alltro dalla sinistra,⁵⁴ no'l volse loro concciedere nè prometerè, ançi disse
 415 loro che volea che soferisero morte et passione come che Egli.

Altra volta diede asenplo di ciò quando non volse lasciare lo predichare per favelare alla madre e alli fratelli, et disse: *Chi fa la volontà del Padre mio, collui è mio fratello et sorela et madre;*⁵⁵ in che apertamente diede ad intendere quello ch'è detto di sopra, cioè che debito di sanghue non è chavelle di-
 420 nançi da Dio, se non tanto quanto inducie ciascuno ad procurare primamente che lli suoi parenti siano più ferventi che gli altri a conoscere et ad amare Dio, et tutto l'altro e niente o vanitàde.

Et puòsi conoscere in questo: che sse uscissero insieme di questa vita padre, madre, figliuola, sorella, fratello, o due fratelli, et l'uno di quelli per li suoi
 425 meriti se n'andase a paradiso, et l'altro per sua cholpa all'inferno, et con quel <h>e montasse in cielo montasse uno giudeo che morisse subito poi <h>e

407 ad sapere] adsapere, M et] e, M 412 et] e, M 413 nè la] nela, M 414 no'l] nol, M concciedere] concciedere, M prometerè] promettere, M 415 et] e, M 418 et¹⁻²] e, M in che] anche, M 421 et] e, M

54. Vgr addit: *en el seu regne*.

55. Redactio phrasis, ab *quando non volse*, usque ad *sorela et madre*, est valde diversa in Vgr: *quan predicava al poble en el temple i el buscava sa mare amb els altres parents carnals; i quan eren a la porta del temple, no pogueren entrar per la tristor, i l'enviaren a cercar una i una altra vegada, perquè sortís, perquè ells volien parlar-li de certs assumptes secrets, i li digueren: «Ta mare i els teus germans són a la porta i demanen per tu», i ell respongué: «Ma mare i els meus germans són aquells que escolten la meua paraula, i tots els que fan la voluntat de Déu són els meus germans, les meves germanes i ma mare».*

- Ἰουδαῖος, ὃς οὕτω ταχέως ὡς εἷη βεβαπτισμένος μεθισταίη, βέβαιόν ἐστιν ὅτι
 505 ἐκεῖνος, ὃς ἀναβαίνει εἰς τὸν παράδεισον, εἶχεν ἂν μεγάλην ἀρέσκειαν καὶ μεγάλην
 χαρὰν ἐκ τῆς συνοδίας τοῦ Ἰουδαίου τοῦ βεβαπτισμένου, καὶ τόσον μεγάλην
 ἀρέσκειαν καὶ τόσον μεγάλην χαρὰν εἶχεν // ἂν ὑπὲρ τοῦ ἄλλου αὐτοῦ ἀγχιστέως, f. 37v
 ὃν βλέπει πίπτειν εἰς τὸ φρέαρ τοῦ ἄδου. Καὶ ὁ λόγος ἐστὶν οὗτος, ὅτι πάντες
 ἐκεῖνοι, οἳ εἰσιν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἔχουσιν ἀρέσκειαν τῆς δικαιοσύνης καὶ παντὸς ὃ
 510 ὁ Θεὸς ποιεῖ ἢ βούλεται ἵνα ἢ γεγενημένον.
 Καὶ διατοῦτο εἶπεν ὁ Ἡσαίας ὅτι τὸ χρέος τῆς σαρκὸς οὐκ ἔστιν εἰ μὴ χόρτος,
 τουτέστι βρώσις κτηνῶν. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι τὰ πρόσωπα τὰ ἀμαθῆ καὶ οἱ ἰδιῶται
 καὶ ἃ οὐκ ἔχουσι μεγάλην διάκρισιν οὔτε προσοχὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Θεοῦ, διὰ
 τοῦ χρέους τοῦ σαρκικοῦ δαμάζονται εἰς τὸ ἀγαπήσαι τοὺς ἑαυτῶν ἀγχιστεῖς διὰ
 515 τὸν Θεὸν εὐκολωτέρως, ἢ εἰ τὸ χρέος οὐ παρείη, ἀλλ' ἐκεῖνοι, οἳ ἔχουσι τελείαν
 γνῶσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ αὐτοῖς γίνεται χρεία, ὅτι ἐκεῖνοι ἐπίστανται ἀδιστάκτως
 ὅτι πλέον ἀγχιστεῖς ἐν ἀληθείᾳ αὐτῷ εἰσιν ἐκεῖνοι, οἳ πλέον ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, καὶ
 περὶ ἐκείνων μέλλουσιν εἶναι πλέον ἐπιμελεῖς ἐν πάσῃ παραμυθίᾳ σωφροσύνης.
 Καὶ τοῦτο αὐτὸ ἔδωκεν εἰς τὸ νοῆσαι ὁ ἅγιος Πέτρος ὅτε εἶπεν ἐν τῇ // αὐτοῦ f. 38
 520 ἐπιστολῇ ὅτι τὸ χρέος τῆς σαρκὸς ἐστὶν ὡσεὶ ἄνθος ἀγροῦ, ὅπερ ἀναγγέλλει τὸν
 καρπὸν, ὃς ἔλθῃ ἔπειτα. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι τὸ χρέος τὸ σαρκικὸν ἐστὶν εἴσοδος ἢ
 ἀρχὴ τοῦ χρέους τοῦ πνευματικοῦ.
 Καὶ διατοῦτο ἔφη ὁ ἅγιος Παῦλος τοῖς Κορινθίοις· Ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ὁ
 Χριστός, ἵνα, οἳ ζῶσι, μὴ ἑαυτοῖς ζήσωσιν, ἀλλ' ἐκείνω, ὃς ὑπὲρ αὐτῶν τέθηκε καὶ
 525 ἀνέστη· τοιγαροῦν ἡμεῖς ἐκ τούτου οὐδένα ἐγνωμεν κατὰ τὴν σάρκα. Βούλεται εἰπεῖν
 ὅτι, διότι ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἠθέλησε θανεῖν καὶ ἀναστῆναι ὑπὲρ
 πάντων τῶν αὐτοῦ φίλων, οὐδεὶς αὐτῶν μέλλει γινῶναι οὔτε ἀγαπήσαι ἕτερον
 πρόσωπον διὰ χρέος σαρκικόν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀγάπην Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ.
 Καὶ ὅπως οὕτως ἔδωκε νοῆσαι ὁ αὐτὸς ὅτε οὐκ ἠθέλησεν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ἱεροῦ
 530 ὑπὲρ τοῦ λαλῆσαι τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, οἵτινες αὐτὸν ἐζήτηουν· καὶ ἔδειξεν
 ὅτι τὴν ἐντολὴν τοῦ τιμῆσαι πατέρα καὶ μητέρα περαίνει ἕκαστος πολὺ πλέον
 ὑψηλῶς, ὅτε διὰ τὰς πραγματείας τὰς προσκαίρους τοῦ // πατρὸς ἢ τῆς μητρός f. 38v
 τῶν σαρκικῶν οὐκ ἠθέλησεν ἑᾶσαι τὰς πραγματείας τοῦ πατρὸς τοῦ πνευματικοῦ, ὃ
 ἐστὶν ὁ Θεός, ἢ τῆς μητρός τῆς πνευματικῆς, ἢ ἐστὶν ἡ ἀγία ἐκκλησία· ὅτι ὁ πατὴρ

511-512 Is 40,6 519-520 1Petr 1,24 (Cfr. Is 40,6) 523-525 2 Cor 5,15
 529-530 Cfr. Mt 12,46-50; Mc 3,31-35

509 ἔχουσιν] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi prius aliquid erasum fuerat 510 ἢ] ἢ cod. 511 Ἡσαίας] σαίας cod.; scriba oblitus est pingere initialem rubram 517 αὐτῷ] αὐτῷ cod. 521 ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. 525 κατὰ] alia manu, ut videtur, non greca, scriptum ubi prius aliquid erasum fuerat 531 περαίνει ἕκαστος] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi prius aliquid erasum fuerat

fose bateçato; egli è cierto c<h>e quello che andasse in paradiso averebe
ghrande piacere et allegreça de la chonpagnia del giudeo bateççato, et così
gran piacere et alegreça avrebe de l'altro che è suo parente, lo quale vede
430 cadere nel poçço de l'enferno. Et la ragione é questa: che tuti quelli che sono in
paradiso àno piacere de la giustitia et di ciò che Dio fa et vole che ssia fatto.

Et per ciò disse Ysaia che debito di carne è fieno, cioè vivanda di bestie:
cioè che le persone ingnioranti et ydiote che non àno grande intendimento
nelli fatti di Dio, per lo debitto carnale si aclinnano ad <a>mare loro prosimo
435 per Dio più leggieramente c[h]e se'l debito non ci fosse; ma quelli che àno
perfetto conoscimento della veritàe, non fa loro mestieri, per ciò che essi san-
no ciertamente che più presimani li sono nè la veritade quelli che più amano
Dio, et di quelli debono essere più solliciti inn ogni consolatione d'onestade.

Et questo medesimo dà ad intendere sancto Piero⁵⁶ nè la sua pistola, che
440 debito di charne è come fiore di campo, lo quale dinunptia lo fruto che verà
dapoi. Vuole dire che'l debito carnale è l'entrata o lo prencipio del debito spi-
rituale.

Et per ciò disse sancto Paulo *ad Corinthios* che Christo è morto et risuci-
tato per tutti acciò che noi non amiamo nè conosciamo niuno sechondo la
445 carne (cioè per debito carnale), ma solamente per Jesù Christo.⁵⁷

Et ttuto questo diede ad intendere Egli medesimo quando non volse usci-
re del tempio per parlare cho'la madre et colli fratelli che'l cercavano; et
mostrò che'l comandamento d'onorare padre et madre l'adempie ciasquono
altisimamente quando per li negoti tenporali del padre e de la madre carnale
450 non vuole abbandonare li fati del Padre spirituale (cioè Dio) o della Madre
spirituale (cioè la sancta Chiesa) <e> per ciò che'l perfeto et lo veracie Padre

428 et] e, M de la] dela, M et] e, M 430 de l'enferno] delo'nferno, M 431 àno]
<h>anno, M de la] dela, M 433 àno] <h>anno, M 434 si aclinnano] s'acllinano, M
435 àno] <h>anno, M 437 nè la] nela, M 438 inn] in, M 440 campo] canpo, M
441 carnale] carrnale, M 443 et] e, M 445 Jesù] Ihesu, M 447 cho'la] chola, M
451 <e>] e, M

56. Vgr addit: *quan digué*.

57. Paragraphus hæc est vade diverse redacta in Vgr: *I per això digué sant Pau als Corin-
tis: «Per tots morí Crist, per a què els que viuen, no visquin per a ells mateixos, sinó per a aquell
que per ells morí i ressuscità; consegüentment, per aquesta raó no valorem ningú segons la
carn». Vol dir que, ja que nostre Senyor Jesucrist volgué morir i ressuscitar per a tots els sens
amics, cap d'ells ha de conèixer o estimar una altra persona per deure carnal, sinó només per
amor de Jesucrist.*

- 535 ὁ ἀληθῆς καὶ τέλειός ἐστιν ἐκεῖνος ὃς ἐποίησεν ὅλον τὸ πρόσωπον, τουτέστι τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν· καὶ ἡ πλέον ἀληθῆς καὶ ἡ πλέον τέλεια μήτηρ ἐστὶν ἐκείνη ἣ δίδωσι τοῖς ἑαυτοῖς υἱοῖς γάλα καὶ τροφὴν αἰωνίου ζωῆς. Καὶ εἰς τὸ δεῖξαι τοῦτο οὐκ ἠθέλησε τότε ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καταλιπεῖν τὴν ὁμιλίαν, ἦν ἐποίει τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις, οἱ ἴσταντο ἐν τῇ ἀγία ἐκκλησίᾳ, διὰ
- 540 τὸ λαλῆσαι τῇ μητρὶ τῇ σαρκικῇ, ὅτι καλῶς ἠπίστατο ὅτι περὶ τινὸς πράγματος προσκαίρου ἤθελεν αὐτῷ λαλῆσαι, ἐν ᾧ οὐκ εἶη τόσον ὁ Θεὸς τετιμημένος, οὐδὲ τόσον ἠγαπημένος, οὐδὲ τόσον γνωστός, οὐδὲ τόσον ὑμνημένος, ὡς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ἦν ἐποίει.
- Τὴν οὐσίαν πάσης ταύτης τῆς διδασκαλίας, ἦν ἠκούσατε, γέγραφεν ὁ ἅγιος
- 545 Παῦλος βραχέως πρὸς Κολασσαεῖς, // ὅτε εἶπεν· *Ἐν τῷ Χριστῷ οὐκ ἔστιν ἄρσεν* f. 39 *καὶ θῆλυ, ἔθνικός καὶ Ἰουδαῖος, περιτομῆ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος καὶ σκύθης, ἐλεύθερος καὶ δούλος.* Βούλεται εἶπεν ὅτι ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον, ὃ βούλεται ζῆσαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι, οὐ ποιεῖ τι διὰ ἀπόβλεψιν θηλότητος ἢ ἀνθρωπότητος, ἢ συγγενείας ἢ γενεᾶς, ἢ τόπου ἢ λαοῦ
- 550 τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ πράγματά εἰσιν οὐδὲν ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, ὅτι ἐκεῖνος οὐκ ἀγαπᾷ οὐδὲν πρόσωπον διὰ τὸ εἶναι ἄρσεν ἢ θῆλυ, ἢ περιτετημένον ἢ οὐ περιτετημένον, ἢ βάρβαρον, ἢ σκώττον, ἢ τοῦρκον, ἢ μασσιλιτᾶνον, ἢ προβιντζάλιν, ἢ φράγκον, ἢ εὐγενές, ἢ ἐκ περιχώρου, ἀλλὰ διότι ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ οὐ διαλογίζεται οὐδὲ ἀγαπᾷ οὐδὲ ποθεῖ εἰ μὴ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν
- 555 αὐτοῦ ἀλήθειαν καὶ τὴν αὐτοῦ εὐδοκίαν. Καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα, ἃ ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασι τιθέασι τὴν ἑαυτῶν φροντίδα, ἕως τὴν χριστιανότητα, καὶ τόσον // f. 39v *ὅσον ἐγγχρονίσουσιν αὐτῇ, εἰσὶν ἐν ὁδῷ καταδίκης, ὅτι κατὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν χριστιανικὴν ἐκείνον ἢ ἐκείνην μέλλει ἀγαπῆσαι ἕκαστος, ὃς μείζονα ἀγάπην φέρει πρὸς Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.*
- 560 Καὶ εἰ τοιοῦτος νοθευτῆς ἐστὶν ἐν τῷ συστήματι τῆς ἀσκήσεως, ἐστὶ πλέον βδελυρὸς τῷ Θεῷ ἢ ἄλλοι, καθάπερ ἐστὶ πεφανερωμένον ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἐπτά πνευμάτων τῶν κακούργων καὶ ὅσον πλέον ζῆ ἐν τῷ συστήματι τῆς ἀσκήσεως, βάλλων τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν καὶ τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασι,

545-547 Col 3,11

537 αἰωνίου] αἰώνιον cod. 546 βάρβαρος] ab alia manu, ut videtur, non graeca, additum in margine dextro iterato signo quoddam 551 ἀγαπᾷ] ἀγαπᾷ cod. 561 βδελυρὸς] sic ubique in cod. pro βδελυρὸς 562 ζῆ] ζῆ cod. τῷ] τῷ cod.

è quello che à fata tutta la persona (cioè lo corpo et l'anima), et la più veracie et più perfetta Madre è quella che da a li suoi figliuoli lacte et nutrimento di vita eterna. Et a mostrare ciò non volse alora Christo lasciare la predicha che facia a li suoi disciepoli et agli altri <h>e facievano la⁵⁸ Chiesa sancta,⁵⁹ per ciò che ben sapeva che lli volevano parlare di qualche cosa tenporare, nella quale non serebbe stato Dio tanto honorato nè amato nè riconosciuto nè lodato, come nella predicha ch'egli facieva.

La sustantia di tutta questa dotrina⁶⁰ scrive brevemente sancto Paulo *ad Colosenses*, quando dicie: *In christo, non è maschio nè femina, gienttile et giudeo, circumciso,*⁶¹ etc., *forestieri et cittadino, libero e servo.* Vol dire che quella persona che vole vivere nella verità del nostro signiore Jesù Christo,⁶² non ci fa cavele per essere maschio o femina, o nobile o rustico, etc., per ciò <h>'Egli non ama niuna persona per ciò ch'è maschio o femina, o circonciso o no, o libero o servo, o di tal tera o di tale, etc.,⁶³ per ciò che tutte queste cose sono niente in Christo;⁶⁴ ma per ciò che nel suo spirito non pensa nè ama nè desidera se non Jesù Christo e lla sua verità e'l suo piacere. Et ogni persona che in quele cose mette suo intendimento nè sua cura,⁶⁵ falsa lo christianismo: et quanto ci persevera, tanto sta in via di dapnazione, per ciò che, sechondo la verità christiana ciascuno debbe amare più quello o quella che più ama Idio e <h>e maggior amore porta a Jesù Christo.

Et se questo cotale falsario è di stato di relegione, è più abhominabile a Dio c[h]e gli altri, sechondo che è dichiarato ne' *Libro de li VII spiriti maligni*;⁶⁶ et questo, più vive nello istato della religione, metendo suo cuore et suo amore et sua cura in quele cose, tantto è più maladeto dinanci da Dio. Et per

452 à] <h>a, M et] e, M 453 a li] ali, M et] e, M 456 che lli] ch'elli, M 460 gienttile] gientile, M et] e, M 461 et] e, M 462 Jesù] Ihesu, M 467 Jesù] Ihesu, M 468 nè] e, M 471 maggior] maggiore, M Jesù] Ihesu, M 474 et] e, M 475 et] e, M

58. Vgr substituit: *facievano la*, cum: *eren a la*.

59. Vgr addit: *per parlar a sa mare carnal*.

60. Vgr addit: *que heu escoltat*.

61. Ubi hic legitur: etc., *forestieri et cittadino*, Vgr dicit: *i incircumcís, bårbar o escita*.

62. Vgr addit: *i en la seva gràcia*.

63. Vgr omittit: etc.

64. Vgr dicit: *Jesucrist*, et prosequitur: *perquè aquell no estima cap persona perquè sigui mascle o femella, circumcís o incircumcís, o bårbar, o escita, o turc, o libi, o provençal o franc, o noble, o d'un suburbi*.

65. Vgr omittit: *nè sua cura*.

66. Iuxta P. Batllori agitur probabilter de *Apologia de versutiis et perversitatibus pseudoteologorum et religiosorum* (BATLLORI, *Versions italianes medievals*, p. 421, nota 13).

πλέον ἐστὶ καταραμένος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ διατοῦτο ἔφη διὰ Ἡσαίου
 565 *Καταραμένος παῖς ἑκατὸν χρόνων*. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖνοι, οἳ ἄχρι τοῦ ἑαυτῶν
 γήρως ζῶσι νεανικῶς, τουτέστιν ἄνευ διακρίσεως καὶ ἐν φαντασίᾳ, εἰσὶ καταραμένοι,
 ὅτι αἱ ἀγρυπνίαι καὶ αἱ ὑπακοαὶ καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἔργα τὰ ἀγαθὰ, ἃ ἐποίησε,
 πάντα αὐτὰ νεκροὶ μετὰ ἐκείνων τῶν ματαιοτήτων, ὅτι οὐ ποιοῦσιν αὐτῷ ὄφελος εἰς
 σωτηρίαν αἰώνιον, ὅτι ἐσχάτως ἐντεῦθεν // ἀπέρχεται εἰς ἕτερον κόσμον μετὰ f. 40

570 καρδίας μεστής ἐκείνης τῆς φαντασίας.

Διὰ ὅλων τῶν πραγμάτων ἃ ἠκούσατε, δύνασθε νοῆσαι λαμπρῶς τὴν ἀλήθειαν
 ἐκείνου, ὅπερ ἦν εἰρημένον ἐν τῷ ἑβδόμῳ σημείῳ τῷ περὶ ἀγάπης, τουτέστιν ὅτι ὁ
 ἐχθρὸς ἐν τόσῃ λεπτότητι ἠπάτησε τοὺς κεκλεισμένους, ὅτι ἐρριμμένους αὐτοὺς ἔχει
 διόλου ἐκτὸς τῆς ἀγάπης, καὶ ἰδικῶς, ὅσον εἰς τὸ ἕβδομον σημεῖον, ἐξ οὗ οὐκ
 575 ἔχουσιν οὐδὲν ἐν αὐτοῖς, ὅτι πάντες εἰσὶ σπουδαῖοι περὶ τὸ αἰτεῖν καὶ θηρεῖν ὑπὲρ
 ἑαυτῶν καὶ τῶν αὐτῶν ἀγχιστέων τῶν σαρκικῶν, αὐτοῖς ἀρέσαι ἐν τῇ αὐτῶν ὠφελείᾳ
 τῇ προσκαίρῳ, καὶ οὐχὶ ἀρέσαι τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὅτι διόλου ἐῶσι καὶ
 καταφρονοῦσι καὶ νοθεύουσι καὶ καταψεύδονται τῆς διδασκαλίας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου
 Θεοῦ ἐν παντὶ ἐκείνῳ, ὃ ἠκούσατε. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἔφη ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ
 580 ὅτι ἡ ἀγάπη οὐκ ἐστὶν ἄλλο πρᾶγμα, εἰ μὴ ἐπιμέλεια τοῦ τηρῆσαι καὶ πληρῶσαι τὴν
 διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, // καθὼς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπέδειξεν, ὅτε f. 40v
 εἶπεν· "Ὅς ἀγαπᾷ με τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσει· ὅς οὐκ ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου
 οὐ τηρήσει· ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖνοι, οἳ ἀγαπῶσι τὸν ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν
 τὸν Χριστόν, ἀδιστάκτως αὐτοὺς γινώσκει ἄνθρωπος ἐν τούτῳ, ὅτι παντὶ καιρῷ
 585 ἀγωνίζονται ἐκπληρῶσαι καὶ τηρῆσαι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· καὶ ἐκείνους, οἳ οὐκ
 ἀγαπῶσιν αὐτόν, γινώσκει ἄνθρωπος ἐν τούτῳ, ὅτι οὐκ αὐτὴν τηροῦσι.

Διὰ τῶν πραγμάτων τῶν προειρημένων δύνασθε νοῆσαι τὸν λόγον διατὶ τὸ
 "Ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ τοὺς κεκλεισμένους καὶ τοὺς ἀσκητὰς τούτου τοῦ καιροῦ
 ἐμπαίκτας, ὅτε ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἁγίου Ἰούδα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου,
 590 εἶπεν· Ἐλεύσονται ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐμπαίκται κατὰ τὰς ἐπιθυμίας
 πορευόμενοι, οὐκ ἐν ἐλέει. Καὶ ἵνα δῶ νοῆσαι ὅτι περὶ τῶν ἀσκητῶν ἐλάλει, εἶπε
 μετὰ ταῦτα· Οὗτοι εἰσὶν οἳ νοσφίζουσιν ἑαυτοὺς κτηνώδηκοι, // πνεῦμα οὐκ ἔχοντες. f. 41
 Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἐν τῷ ἐσχάτῳ καιρῷ τοῦ αἰῶνος παραγενήσονται πρὸς τὸν λαὸν

565 Is 65,20 582-583 2 Io 9 590-591 Iudas 18 592 Iudas 19

589 Ἰακώβου] ιακώβου cod. 590 ἐμπαίκται] ἐμπέκται cod. 592 μετὰ ταῦτα] μεταταῦτα
 cod. κτηνώδηκοι] sic in cod., alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi ali-
 quid erasum fuerat; probabiliter pro κτηνώδεις

ciò disse⁶⁷ Ysaia: *Maladetto lo mamolo di ciento anni*; vol dire che quelli che infino a la sua vechieçça vive mamoleschamente (cioè sança discretione) et nelle mamoleççe, è maladetto, per ciò che le vigilie et le obedienttie et tutte l'altre opere buone che à fatte, tucte le spegnie con quela vanità, sì che no lli giovano niente alla salute eternna, per ciò che finalmente se ne va ne l'atro mondo col quore pieno di quela mamoleçça.

Per tutte le sopradette cose si può intendere chiaramente la verità di quello ch'è detto in questo septimo segnio de la charitade, cioè che llo nimico à sì sotilmente inghanati li religiosi,⁶⁸ c<h>e del tutto gli à gitati ffori della caritade, et spetialmente quanto al setimo segnio, del quale no àno niente in sè, per ciò che tuti sono solliciti di ciercare o procaciare, per sè et per li suoi distretti carnalmente, loro piacere et loro utilità tenporale, non il piacere et la volontà di Dio, per ciò che tutti abbandonano et dispregiano e falsano e dismentono la dotrina del nostro signiore Dio in tutto quello che avette udito. Et sancto Giovanni dicie, nella sua pistola, che charitade non è altra cosa se non diligentia d'oservare et d'adempiere la dotrina et li comandamenti di Dio, così chome Jesù Christo mostrò, quando disse: *Chi ama me serverà le mie parole, chi non m'ama, non observa le mie parole*,⁶⁹ cioè si sforça d'adenpiere le sue parole, et in questo si conosci che ama Christo.⁷⁰

[II.] Per tutte le sopradette cose potete intendere la ragione per la quale lo Spirito Santo chiama⁷¹ li religiosi di questo tennpo schernidori, quando dicie ne la pistola di santo Giuda, cioè Thadeo:⁷² *Veranno ne li tempi ultimi schernidori che anderano sechondo li loro desiderì, et non secondo la piatade*. Et per dare ad intendere che parlava delli religiosi, dicie da poi: *Questi sono quelli che seperano sè medesimi, animali, et non àno spirito*; vuol dire che ne li fi-

476 quelli] quei, M 477 a la] alla, M et] e, M 478 et¹⁻²] e, M 479 à] <h>a, M 480 ne l'atro] nel'altro, M 483 de la] dela, M à] <h>a, M 484 à] <h>a, M ffori] fuori, M 485 àno] <h>anno, M 487 et] e, M 492 Jesù] Ihesu, M me serverà] servirà, M 497 ne la] nela, M ne li] neli, M 498 et¹] e, M 499 da poi] dapoi, M 500 seperano] separano, M ne li] neli, M

67. Vgr addit: *per mitjà de*.

68. Vgr dicit: *els enclaustrats*.

69. Vgr addit: *el que no m'estima, no compleix les meves paraules*.

70. A cioè, usque ad Christo, Vgr aliam redactionem textus præbet: *és a dir, que aquells que estimen nostre Senyor Jesucrist se'ls coneix immediatament en això en que en tot temps s'esforcen a complir i observar la seva ensenyança; i a aquells que no l'estimen, se'ls coneix en això, en que no l'observen*.

71. Vgr addit: *els enclaustrats i*.

72. Ubi hic legitur: *ciò Thadeo*, Vgr dicit: *el germà de sant Jaume*.

- τῶν πιστῶν ἐμπαίκεται τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ ἀληθείας, οἵτινες ἀκολουθήσουσι τὰς
 595 ἐπιθυμίας τὰς προσκαίρους καὶ οὐκ ἐπιμεληθήσονται ἔργου ἐλέους, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν
 ἔργου δι' οὗ ὁ Θεὸς εἶη πλέον ἡγαπημένος καὶ τιμημένος καὶ ἐπινημένος, καὶ
 τοιούτοι ἐσονται ἐκεῖνοι, οἱ ποιήσουσι ζωὴν κεχωρισμένην ἢ διηρημένην ἐκ τῆς
 κοινότητος, καὶ ἔσονται πρόσωπα, ἃ οὐ κατανοοῦσιν οὐδὲ ἐπιθυμοῦσιν εἰ μὴ τὴν
 εὐχαριστίαν τῆς ζωῆς τῆς προσκαίρου, οὕτως ὡς κτήνος, καὶ οὐχ ἔξουσι πνεῦμα
 600 ἀληθοῦς ἀσκήσεως· τουτέστιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν οὐκ ἔξουσι φροντίδα τοῦ ποιῆσαι
 ζωὴν πνευματικὴν. Καὶ καλεῖ αὐτὰ καταγελαστὰς ἐν μορφῇ ἐμπαικτῶν, ὅτι
 ὑποκρίνουσιν ἀσκητὰς ἐν ἐνδύμασι καὶ ῥήμασι καὶ τρόποις, τὴν δὲ ἀλήθειαν τῆς
 ἀσκήσεως οὐκ // ἔχουσιν οὐδαμῶς ἐν τῇ ἑαυτῶν καρδίᾳ· ὅπως οὕτως τὰ προρηθέντα f. 41v
 πρόσωπα ἐν τῷ σχήματι καὶ ἐν τῷ κουκουλίῳ καὶ ἐν τῇ ἐπωμίδι καὶ ἐν τοῖς
 605 σχοινοῖς καὶ ἐν τοῖς χιτῶσι καὶ ἐν τοῖς παραπετάσμασι καὶ ἐν ταῖς χλαμίσι καὶ
 λόγοις καὶ ἐν ταῖς ἀγωγαῖς τῶν θυσιαστηρίων ἢ τοῦ χοροῦ, ἢ ἐξ ἄλλων μερῶν,
 ποιοῦσι σύμβολα ὅτι εἰσὶν ἀσκηταί, καὶ ἔνδον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἔχουσι τόσον
 ὀλίγον φροντίδος ἢ ἐπιθυμίας τοῦ ποιῆσαι ζωὴν πνευματικὴν, ἄνευ ἧς οὐ δύναται
 εἶναι ἀληθὴς ἀσκησις, καθάπερ εἶεν κτήνη ἢ πράγματα βωβά.
 610 Καὶ διατοῦτο παρεικάζει αὐτῷ το "Ἁγιον Πνεῦμα εἰκόσι νεκροῖς καὶ εἰδώλοις.
 Εἰκόσι νεκροῖς αὐτὰ παρεικάζει, ὅτι αὐτὰ ἠνίξαστο διὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λῶτ, καθὼς
 ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τοῦ *Νόμου*, ὅταν ὁ ἡμέτερος Κύριος ἠθέλησε
 καταποντίσαι τὰ Σόδομα, αὐτὸς αὐτοῖς ἀνετείλατο διὰ τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων ἵνα
 ἐξέλθωσι καὶ ἵνα ἀναβῶσι πρὸς τινα βουνοῦν, // καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς ἵνα μὴ f. 42
 615 ἀποστρέψωσι τὸ πρόσωπον ὀπίσω ὅτε ποιῆσαιεν τὴν ὁδοπορίαν πρὸς τὸν βουνοῦν, εἰ
 ἑαυτοὺς ἠθελον σωθῆναι, ἢ ἐντολὴν οὐκ ἐτήρησεν ἢ γυνὴ τοῦ Λῶτ, ἀλλ' ἐπεστράφη
 εἰς τὸ ἰδεῖν τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν ἀφ' ἧς ἐχωρίζετο, καὶ παραχρῆμα τέθηκε, καὶ
 τὸ σῶμα αὐτῆς ἐστράφη εἰς εἰκόνα ἁλός· ὃ πρᾶγμα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ὑπὲρ τοῦ δοῦναι
 νοῆσαι πᾶσαν τὴν διαγωγὴν τῶν ψευδῶν ἀσκητῶν, ἢν ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν ἐκ τῆς φθορᾶς
 620 τοῦ αἰῶνος εἰς τὸ ἀναβῆναι εἰς τὸν βουνὸν τῆς ζωῆς τῆς πνευματικῆς, ἢ ἐστὶ ζωὴ
 ἀγγέλων, καὶ ἐν τῷ ὁδοπορεῖν διὰ τούτου τοῦ βουνοῦ διὰ τῶν συμβόλων τῆς
 ἀσκήσεως, στρέφει τὴν καρδίαν εἰς τὴν εὐαρεστίαν τούτου τοῦ αἰῶνος, καὶ αὐτίκα
 θηήσκει ἐν τῷ πνεύματι, καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ὡς εἰκὼν νεκρά, ἥτις

610-618 Gen 19,14-26

594 ἐμπαίκεται] ἐμπέκεται cod. 596 καί'] scriptum super lineam alia manu, ut videtur, non
 græca 604 κουκουλίῳ] κουκουλλίῳ cod. 613 αὐτοῖς] litterae ις scriptae sunt super ο, cum
 signo notationis Λ sub hac littera 614 πρὸς] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum
 loco ubi prius aliquid erasum fuerat τινα] τινὸν cod. βουνοῦν] pro βουνόν; sic ubique in
 cod. 615 πρὸς] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi aliquid erasum
 fuerat τὸν] τοῦ cod.; videtur v esse posterius correctum ubi prius fuerat v βουνοῦν]
 post correctionem, sed sic fere ubique in cod., pro βουνόν 621 βουνοῦ] υουνοῦ cod.
 623 θηήσκει] θηήσκει cod.

nali et ultimi tenpi della Chiesa⁷³ verranno al populo delli fedeli schernidori di Dio et de la sua verità, i quali seghuiterano i desideri tenporali, et non saranno solliciti d'opere di pietade, cio<è> d'opere per le quali Dio sia amato et honorato et lodato et servito. Et questi serano quelli che farano vita capata o da parte della comunitade, et sarano persone che non penserano nè desiderarano se non piacere della vita tenporale sì come bestie, et non averano spirito di vera religione, cioè ne lor quore non averano cura di fare vitta spirituale. Et chiamali schernidori: a modo di giolare che contrafà lo religioso nella robba et nelle parole et negli atti, ma della verità della religione non à niente nel quore suo, così le sopradette persone nel rocchetto, nelle cocole, nelli ischapulari, nelle corde, nelle toniche et nelli manteli, nelli veli, nelle parolle et ne gli atti de l'altare o del coro o d'altra parte, mostrano che siano religiosi, et dentro ne loro cuore àno si poco pensiero nè desiderio di far vita spirituale, sença la quale <cosa> non può essere vita spirituale, come se fosero bestie o cose mute.

Et per ciò glli asimiglia lo Spirito Santo ad ymagine et ydola morta. Alla ymagine in ciò che ggli ighura pe'la moglie di Lotto, come è schrito nel Genesy:⁷⁴ quando Dio volse sobisare Sodoma, Ezzo lo comandò per li suoi angeli che usciserò di quindi et che salisserò suso inn uno monte, et comandò loro che non si voltassero drieto quando andassero al monte se si volevano salvare, lo quale chomandamento non oservò la moglie di Loto, ançi si voltò per amirare la tera et la citade donde si partiva, et subito morì, et il suo chorpo si convertì yn una 'magine o statua⁷⁵ di sale. La qual cosa facie Dio per dare ad intendere tutto lo stato del falso religioso, lo quale Dio à chiamato dalla corutione del sequolo ad salire nel monte de la vita spirituale (la quale è vita d'angeli), et, andando ad questo monte per li senbianti della religione, volta lo cuore a li piaceri di questo secholo, et subito muore in ispirito, et dinançi da Dio non è se non come una statua morta, la quale è di sale per tanto che le

501 et] e, M 502 et¹⁻²] e, M 503 et] e, M 504 et¹⁻²] e, M 507 ne lor] ne'lor, M 509 atti] ati, M à] <h>a, M 510-511 ischapulari] iscapulari, M 511 et¹⁻²] e, M 512 atti de l'altare] ati dell'altare, M et] e, M 513 ne] ne', M àno] <h>anno, M 514 <chosa>] non supplet M 517 ggli] gli, M 523 'magine] <i>magine, M qual cosa] qualcosa, M 524 à] <h>a, M 525 de la] dela, M 527 a li] ali, M et¹] e, M

73. Ubi hic legitur: *della Chiesa*, Vgr dicit: *del segle*.

74. Vgr dicit: *en el primer libre de la Llei*.

75. Vgr omittit: *o statua*.

καθέστηκεν ἐξ ἄλλος ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ κτήμη, τουτέστιν οἱ ἀγνώμονες καὶ ἰδιῶται,
 625 αὐτὸν θηλάζουσι καὶ λαμβάνουσιν οἰانوῦν γεῦσιν εὐάρεστον ἐν ᾧ βλέ//πουσιν ἐκτός, f. 42v
 τουτέστι τὴν ἀκολουθίαν τῆς λειτουργίας καὶ τῶν ὥρῶν τῶν κανονικῶν καὶ τινὰς
 ἐλεημοσύνας, ἃς ποιῶσι, καὶ διαγωγὰς καὶ σχήματα.

Εἰδώλοισ ἀυτοὺς παρεικάζει, ὅταν εἶπε διὰ τοῦ *Ζαχαρίου* *Τὰ ξόανα ἐλάλησαν*
ψεῦδος. Βούλεται εἰπεῖν· τὰ εἰδῶλα ἢ αἱ εἰκόνες, αἱ ὁμοιαί εἰσι τῶν ἀνθρώπων, εἶπον
 630 τῷ Θεῷ ψεῦδη. Εἶπεν ἡ Ἁγία Ἐξήγησις ὅτι τὰ εἰδῶλα, ἃ λαλοῦσιν, εἰσὶν ἀνθρωποι
 ἢ γυναῖκες, ἀλλὰ διατοῦτο αὐτοὺς καλεῖ εἰδῶλα, ὅτι, ἐξ οὗ δεικνύουσιν ἐκτός, οὐκ
 ἔχουσι οὐδὲν ἐντός. Καθάπερ τὰ εἰδῶλα ἢ αἱ εἰκόνες δεικνύουσι διὰ τοῦ ἑαυτῶν
 σχήματος ὅτι ἐστὶν ἀνθρωπος ἢ γυνή, ἀλλ' ἐντός ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔχουσι πνεῦμα, ὅπως
 οὕτως οἱ ψευδεῖς ἀσκηταὶ ἢ αἱ ψευδεῖς ἀσκήτραι δεικνύουσι ἐκτός ὅτι εἰσι
 635 πρόσωπα πνευματικά, καὶ ἐντός ἑαυτῶν εἰσὶν ἀκεραία ὕλη καὶ καθαρὰ οὐσία
 σωματική, ὅτι ἄλλο οὐ φροντίζουσι οὐδὲ ἐπιθυμοῦσι οὐδὲ ζητοῦσι, εἰ μὴ ὃ
 προσήκει τῇ ζωῇ τῇ σαρκικῇ.// f. 43

Καὶ περὶ πάντων τούτων φησὶν ὅτι ἐλάλησαν ψεῦδος, διότι λέγουσιν ἢ
 ὁμολογοῦσι λόγοις ὅτι εἰσὶν ἀσκήσεως, καὶ ὅτε ἐποίησαν ὁμολογίαν ἐπηγγέλαιτο
 640 φυλάττειν τὸν κανόνα τοῦ αὐτῶν πατρὸς τοῦ πνευματικοῦ, καὶ ἐν ὅλῳ ψεύδονται.

Καὶ οὕτω δύνασθε γινῶναι σαφῶς ὅτι οὐκ ἔχουσι οὐδὲν τοῦ ἔκτου σημείου τῆς
 ἀγάπης, ὅτι οὔτε ἐν ἑαυτοῖς, οὔτε ἐν προσώποις τοῦ αὐτῶν γένους, οὐκ αἰτοῦσιν
 οὐδὲ πραγματεύονται ἐκεῖνο, ὃ πλέον ἀρέσκει τῷ Θεῷ, ἀλλὰ θέλουσι διόλου εἶναι
 645 ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἶπεν ὁ ἅγιος *Ἰάκωβος*, ὅταν εἶπεν· *Ὅστις θελήσει εἶναι*
φίλος τούτου τοῦ αἰῶνος, ἐχθρὸς ἔσται τοῦ Θεοῦ. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι πάντες ἐκεῖνοι,
 οἱ θελήσουσι εἶναι φίλοι τούτου τοῦ αἰῶνος, τουτέστιν οἱ ἔξουσι τὴν εὐημερίαν τὴν
 πρόσκαιρον, ἔσονται διὰ τοῦτο ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ὄγδοον σημεῖον τῆς ἀγάπης ἐστὶν ὅτι ἐκεῖνος, ὃς ἔχει τὴν ἀγάπην, οὐ
 κινεῖται εὐχερῶς εἰς τὸ ὀργισθῆναι διὰ ἀπαρέσκεϊαν, ἢν ἀνθρωπος αὐτῷ ποιόη,
 650 ἀλλ' ἔστιν εὐμενὴς καὶ τρέπει // αὐτὴν ὅπως εἰς ἀπόλαυσιν καὶ ἐρμηνεύει αὐτὴν εἰς f. 43v
 ἀγαθόν, καὶ οὐδενὶ οὐ λέγει ἀγροικίαν οὐδὲ κακὸν λόγον· καὶ ὅλον τὸ ἐναντίον
 ποιῶσιν ἐκεῖνοι, οἱ <οὐκ> ἔχουσι ἀγάπην.

644-645 Iac 4,4

630 ψευδη] ψεύδη cod. 639 ἐποίησαν] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum in
 margine dextro iterato signo quoddam 641 τοῦ ἔκτου σημείου] correctum ab alia manu
 ubi prius τὸ ἔκτον σημεῖον scriptum erat 652 οὐκ] supplevi

bestie (cioè li ignioranti et li ydioti) la lechano et pigliane qualche sapor'e piacere in ciò che veggono di fuori, cioè lo ufficio della messa et delle hore canoniche, et delle elemosine che fano, et delli gesti de lo habito.

Ad ydola gli assimiglia quando dise per Çacharia : *Le ydole et le imagini che paiono huomini*⁷⁶ ànno decta la meçognia (cioè a Dio).⁷⁷ Dicie la *Santa Expositione*⁷⁸ che lle ydole che parlano sono homini o femine, ma per ciò le chiama ydole, che di quello che mostrano di fuori non ànno niente dentro. A<n>çi, come ydola o la ymagine mostra per sua figura che sia homo o femina, ma dentro in sè non à lo spirito, et così lo falso religioso o falsa religiosa mostra di fuori che sia persona spirituale, et dentro a sè medesimo è pura materia o pura substantia corporale, per ciò che non pensa nè desidera nè ciera se non ciò che appartiene alla vita tenporale.

Et di tutti questi dicie che àno detta a Dio la meçongnia, per ciò che dicono et confessano di parole d'essere di religione, et quando feciero professione promiserò di servire la reghola del loro padre spirituale, et in ogni cosa me<n>tono.

Et chosì si può chonociere chiaramente che non ànno niente del septimo segno della caritade, per ciò che ne in sè nè nelle persone de loro parentado non ciercano ne prochaciano ciò che più piacie a Dio, ançi in tuto vogliono essere inimici di Dio, secondo c<h>e dicie santo Jachopo, che dicie: *Ciasquno che vorà esere amicho di questo secholo, diventera inimicho di Dio*, cioè amando lo bene avere tenporale.⁷⁹

L'octavo segno de la caritade è che quello che à caritade non si scommuove leggiermente ad adirarsi per dispiaciere che lli sia detto;⁸⁰ ançi è suave, et ogni cosa converte e richoglie in festa, et interpettalo in bene, et a niuno dicie vilania, nè ingiurie,⁸¹ nè male parole, et tutto lo chontrario fano caritade.⁸²

529 sapor'e] sapore, M 531 de lo] delo, M 533 ànno decta la meçognia] <h>anno deta la me<n>çognia, M 535 ànno] <h>anno, M 537 à] <h>a, M 538 et] e, M 551 à] <h>a, M 553 et inbterprettalo] e interpretalo, M

76. Vgr omittit: *et le imagini che paiono huomini.*

77. Vgr omittit: *ciò a Dio*, et prosequitur: *vol dir que els idols i les imatges que són semblants a homes han dit mentides a Déu.*

78. Cf. Opusc. I, apparatus citationum, ad lin. 170.

79. Ubi hic legitur: *ciò amando lo bene avere tenporale*, Vgr dicit: *Vol dir que tots aquells que voldran ser amics d'aquest segle, això és, els que tindran benestar passatger, seran per això enemics de Déu.*

80. Vgr dicit: *que li sigui fet.*

81. Vgr omittit: *ne ingiurie.*

82. Ubi hic legitur: *et tutto lo chontrario fano caritade*, Vgr dicit: *i tot el contrari fan aquells que no tenen caritat.*

Τὸ ἕνατον σημεῖόν ἐστίν ὅτι οὐκ ἔχουσι κακὸν διαλογισμόν, ὅτι τόσον ὅσον ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ, οὐ διαλογίζεται, εἰ μὴ ἐν ἀγαθότητι καὶ ἐν ἀξιώμασι καὶ ἐν τοῖς
 655 ἔργοις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν τις περιστάσις αὐτῷ ἔλθῃ ἄφνω ἢ πολλοστῶς, πάσαις ὥραις διαλογίζεται ὅτι θέλημά ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ διατοῦτο ἑαυτὸν ἐτοιμάζει τοῦ ὑπομείναι εὐαρεστήσαι ἐκ καρδίας.

Ὡσαύτως διαλογίζεται τὸ ἀγαθὸν ἐν ᾧ ὁρᾷ ποιεῖν τὸν αὐτοῦ πλησίον, ὅτι εἰ αὐτὸν ἐκείνον ὁρᾷ ποιεῖν ἐν ὁμοιότητι ἢ ἐν εἴδει ἀγαθοῦ, διαπαντὸς ἐνθυμεῖται ὅτι αὐτὸ
 660 ποιεῖ ἐν ἀγαθῇ διανοίᾳ, κἂν τὸ πρόσωπον, ὃ ποιήσῃ τὸ ἀγαθὸν ἔργον, οὐκ αὐτὸ ποιῇ διὰ ἀγαθῆς ἐννοίας. Καὶ εἰ ὅπερ αὐτὸν ὁρᾷ ποιεῖν καθ' ὁμοιότητα ἢ εἶδος κακοῦ, ὡσαύτως ἐνθυμεῖται τὸ ἀγαθὸν, τουτέστιν ὅτι ἐκεῖνα τὰ ἔργα εἰσιν ἀθέτησις ἢ βλασφημία // καὶ ὄνειδος τοῦ Θεοῦ καὶ φθορὰ τοῦ πλησίον, καὶ διὰ τὴν ἀγανάκτησιν f. 44 καὶ τὴν τιμωρίαν, ἣν αὐτὸς ἔχει ἐνδίκως ἐκ ταύτης τῆς φροντίδος, διαλογίζεται πῶς
 665 δυνηθῇ εὐρεῖν ὁδὸν καὶ τρόπον τοῦ διορθῶσαι τὰ πρόσωπα, καὶ ἐμμορφῶσαι ἐν τοιοῦτῳ τρόπῳ, ἵνα μὴ ποιήσῃσι πρᾶγμα ἐν ᾧ κακὸν ὑπόδειγμα ἢ κακὸ εἶδος δυνηθῇ ἄνθρωπος σημειῶσαι, οὕτως ὥστε ὁ Θεὸς οὐκ ἦ ὠνειδισμένος ἐν αὐτοῖς οὐδὲ ἄλλα πρόσωπα μάθῃσι κακὰ ὑποδείγματα.

Τοιούτων διαλογισμῶν ἦν μεστή ἡ μοναχὴ, ἡ θεράπαινα μιᾶς ἐτέρας μοναχῆς
 670 ἐκ γένους, ἥτις ἦν κεφαλὴ ἐνὸς μοναστηρίου. Ὅτι ἡ θεράπαινα, ἡ ἦν πλήρης ἀγάπης, ἔώρα ὅτι ἡ ἐτέρα ἠσχολεῖτο ἐν τῷ στίλβειν τὸ ἑαυτῆς σῶμα καὶ σαφηνίσει τὴν στιλπνότητα κατὰ τὸ ἔθος τῶν γυναικῶν τῶν κοσμικῶν, τῶν ἐξαιρέτων ἢ εὐγενῶν, ὅτι ἔβλεπεν αὐτὴν ποιεῖν κέρατα ἐν τῷ κρηδέμνῳ καὶ φέρειν τὰ λεπτότερα πέπλα καὶ τὰ λεπτότερα βῆλα, ἃ δύνατο εὐρεῖν, καὶ ποτε αὐτὴν ἔφερεν ἐπηρμένην καὶ
 675 κεκροκευμένην, καὶ // ἐποίει καρῆναι τὴν ἑαυτῆς ὦαν τόσον, ὅτι μέγα μέρος τοῦ f. 44v στήθους ἐφαίνετο, καὶ ἐπεὶπερ εἶχε λευκὴν τὴν σάρκα, συχνάκις αὐτὴν ἀπεκάλυπτεν, ἢ ὁ βῆλος, ᾧ ἔσκεπε τὸν αὐχένα καὶ τὸ στήθος, ἦν τόσον λεπτός ὅτι ὅλη ἐφαίνετο, καὶ ἴδετε ὅτι πάντα τὰ μανίκια τῶν χιτῶνων ἦσαν τόσον στενά, ὅτι προσεσφραγίζοντο τῷ βραχίονι, καὶ ἐβάσταζε περιεζωσμένην σπάθην ἀργυρείαν, καὶ
 680 τὸ ἀνοιγμα τοῦ θώρακος ἦν τόσον μέγα, ὅτι οὐ μόνον τὴν ὀσφύν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔτερα μέρη ἔβλεπεν ἄνθρωπος, καὶ ἔσυρε τὸ ἄμφιον καὶ ὑπεδύετο στιλπνὰ ὑποδήματα, καὶ

655 ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. πολλοστῶς] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi aliquid erasum fuerat 658 εἰ] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi aliquid erasum fuerat 661 ποιῇ] ποιῇ cod. 665 δυνηθῇ] δυνηθῇ cod. 667 δυνηθῇ] δυνηθῇ cod. ἢ] ἢ cod. 674 βῆλα] hoc nomen videtur hic esse neutrum; in linea autem 677 reputatur masculinum αὐτὴν] si refertur ad βῆλα, ut in translatione italica, deberet esse αὐτὰ, et similiter deberent esse ἐπηρμένα καὶ κεκροκευμένα 675 ὦαν] ὦαν cod. 678 μανίκια] μαηῖκια cod. 680 ὀσφύν] ὀσφύν cod.

555 Lo nono segnio è che non pensa male, per ciò che, tanto quanto è in sè, non pensa mai se non ne le bontadi e dignitadi et ne <le> opere di Dio; et, se qualche aversitade li viene, subitamente o a poco tutta volta pensa che è volontade di Dio, et per ciò s'apparechia di sofferila con piacere di cuore.

560 Altresì pensa bene in quel che vede fare al suo prosimo. Per ciò che, se quel <h>e vede fare à sembianca o spetie di bene, tutta volta pensa che'l fa a buona intençione, posto che lla persona che farà quella buona opera no la faccia per buona intençione. Et se quello che li vede fare à sembiança o spetie di male, altresì pensa il bene; cioè, che pensa che quella opera è dispregçamento o ingiuria o biastemia di Dio, et coruttione del prosimo; et per l'anghoscia et
565 per l'afflitione che à per chagione di questo pensiero, pensa come posa trovare vie et modi di coreggiere quella persona et d'informala, in tal modo che non faccia cose nelle quali ci posa l'uomo notare mala ispetie nè mala senbiante, acciò che Dio non sia disonorato in lui, nè l'altre persone ne piglino male esenpro.

570 Di tale pensiero era piena la monacha che era servitrice d'un'altra monacha gentile femina, che era chapo, cioè abadesa,⁸³ d'uno munasterio. Per ciò che la servitricie, che era piena di charitade, vedeva che l'altra si studiava di lisciare et pulire lo suo chorpo et mostrare la sua beleça,⁸⁴ secondo la usança de le gentili femine sequalari,⁸⁵ per ciò che gli vedeva fare le chorna ne le bende del capo, et portare le più sotili bende et li più sotili veli che poteva trovare, et aliqua volta le portava achrespate et inççaffaranati;⁸⁶ et facieva scolare
575 tanto il capeçale della ghonela, che ghran parte del peto si vedeva, et per ciò che avea bianca la carne, speso la schopriva, et il velo con che copria il petto e'l colo era tanto sottile, che ogni cosa si pareva; et le maniche della ghonela
580 erano tanto strette, che sugielavano col braciò; et portava cintura appiastrata d'argiento; et le fisure de la cotta erano tanto grandi, che non solamente la cintura, ma l'altre parti se ne vedevano; et stracinava la robba, et calçava leg-

556 ne le] nele, M et ne <le> opere] e ne' opere, M et'] e, M 558 sofferirla] sofferi<r>la, M 559 Per ciò] Perciò, M che] deest in, M 560 à] <h>a, M 562 à] <h>a, M 564 et] e, M à] <h>a, M 566 d'informarla] d'informa<r>la, M 569 esenpro] esenpro, M 573 et¹⁻²] e, M 574 de le] dele, M ne le] nele, M 575 et¹⁻²] e, M 576 le] li, M inççaffaranati] inçafaranati, M 581 de la] dela, M 582 stracinava] stra<s>cinava, M 582-583 leggiandre] leggiandra, M

83. Vgr omittit: cioè abadesa.

84. Vgr omittit: et mostrare la sua beleça.

85. Vgr addit: importants o nobles.

86. De hoc verbo, vide quid dicat P. Batllori in *Versions italianes medievals*, p. 423, nota 34.

ἔβλεπεν αὐτὴν συχνάκις λαλοῦσαν καὶ χρονίως καθεζομένην μετὰ τῶν κοσμικῶν καὶ ἄγαν ὀλίγον ἐν τῷ κελίῳ ἢ ἐν εὐκτηρίῳ.

Καὶ ἡ θεραπαινίς μετὰ δακρῶν καὶ μετὰ μεγάλης ταπεινότητος αὐτῇ ἔλεγεν
 685 ὅτι ἐν πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς πράγμασι παρώργιζε τὸν Θεόν, καὶ μάλιστα ὅτι ἐκείνη, ἢ ἦν κεφαλὴ πασῶν, ἐδίδου ὑπόδειγμα μεγαλωτέρας // φθορᾶς ἢ οὐδεμία ἕτερα, καὶ f. 45
 μετὰ τῶν αὐτῆς ὑποδειγμάτων ἐβιάζετο ἄραι τὰς ἄλλας ἀδελφὰς τῷ Θεῷ καὶ δοῦναι αὐτὰς τῷ διαβόλῳ, ποιούσα αὐτὰς θερμοτάτας ἐν τῷ προσέχειν ἐκείνη τῇ ματαιότητι, ἢ ἔστι πλέον βδελυρὰ τῷ Θεῷ ἢ πορνεία δημοτικῆς ἀμαρτωλῆς. Καὶ ἡ ἄλλη,
 690 ἐντεῦθεν, αὐτὴν κατεγέλα καὶ ἐλογίζετο αὐτὴν ἄφρονα καὶ ἐξεστηκυῖαν.

Καὶ ἐν κεφαλῇ καιροῦ παρήλθεν ἐκ τούτου τοῦ αἰῶνος ἡ κεινὴ καὶ ψευδῆς μονάστρια, καὶ ἡ ἄλλη ἔμεινεν ἐν τῇ ζωῇ καὶ παρεκάλεσε τὸν ἡμέτερον Κύριον ὅπως αὐτῇ δείξῃ, εἰ ἤθελεν, ἵνα ποιήσῃ εἰδικὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐκείνης. Καὶ μᾶ ἡμέρα αὐτῇ ἐδείχθη ἐν ὁράματι ἡ κατάστασις ἐκείνης, καὶ εἶδε μίαν πίθηκον
 695 ἐνδεδυμένην πτέρυξι ταῦνος, ἢ ἐκαθέζετο ἐν μᾶ καθέδρα, καὶ ὑποκάτωθεν ἴστατο πολλὰ πρόσωπα τοξεύοντα, καὶ ἐξ ἐκάστου ἐκείνων ἐξήρχετο ἕν βέλος, ὅπερ αὐτὴν f. 45v
 ἔπλησεν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ καὶ διέβαινεν αὐτῆς // τὸν ἐγκέφαλον, καὶ ἐτιμῶρον αὐτὴν τόσον ἰσχυρῶς, ὅτι κραυγάζουσα κατηράτο ἐκείνοις, οἱ αὐτὴν ἐγέννησαν, καὶ πᾶσι τοῖς δημιουργήμασιν, ἃ αὐτὴν ἐποίησαν εἰδέναι τὸν κόσμον, καὶ μετὰ τὸ πᾶν, διὰ
 700 τὴν δύναμιν τῶν πόνων, κατηράτο ἐκείνοις, οἱ αὐτὴν ἐγέννησαν. Καὶ μετὰ τοῦτο, εἶδεν ὅτι φλόξ τις φλέγουσα αὐτὴν εἰσήρχετο διὰ τοῦ στόματος καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τῶν ὠτων, ἥτις αὐτὴν ἔτηκεν πᾶσαν, καὶ ἀπέστρεφεν αὐτὴν εἰς οὐδέν, καὶ καθεξῆς πάλιν ἐστρέφετο εἰς ἐκείνο τὸ πρῶτον. Καὶ ἡ μοναχὴ, ἢ τοῦτο ἑώρα, ἐθαύμαζε σφοδρῶς διὰ τὸ ὄραμα, ὅτι οὐκ ἐνόει τὴν σημασίαν, καὶ ἐδεήθη τοῦ
 705 ἡμετέρου Κυρίου ὅπως διασαφήσῃ αὐτῇ τὸ ὄραμα, καὶ ἐφάνη αὐτῇ ὅτι ἤκουε μίαν φωνήν, ἥτις ἔλεγε·

«Τὸ πρᾶγμα, ὃ εἶδες, ἐστὶν ἡ μονάστρια, ἢν σὺ οἶδας, καὶ ἔστι σοι δεδειγμένη ἐν εἶδει μιμοῦς, ἵνα δοθῶσι νοεῖσθαι δύο κακίαι, τουτέστιν ὅτι σφοδρῶς ἐπετήδευε τὸ νοθεῦσαι, εἰ τι ἦν ἑωρακυῖα ποιεῖσθαι παρὰ // τῶν γυναικῶν τῶν κοσμικῶν, τῶν f. 46
 710 ματαίων καὶ φανταστικῶν, καὶ ἡ ἕτερα κακία ἦν ὅτι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς ἔφερεν ἐκκεκαλυμμένην, οὕτως ὡς ἡ μιμῶ ἥτις οὐκ ἔχει οὐρανόν. Ὅλωσ οὕτως αὐτῇ ἡ μονάστρια, τὴν φροντίδα τοῦ ἀποστίλβειν τὸ ἑαυτῆς σῶμα ἐφανέρου πᾶσι προσώποις,

689 βδελυρὰ] sic ubique in cod., pro βδελυρὰ 693 δείξη] δείξη cod. ποιήση] ποιήση cod. 696 βέλος] μέλος cod. 700 μετὰ τοῦτο] μετατοῦτο cod. 702 ἥτις] αἵτινες cod. ἔτεκεν] ἔτεκεν cod. ἀπέστρεφεν] ἀπέστρεφον cod. 705 διασαφήση] διασαφήση cod. αὐτῇ] αὐτῇ cod.

giadre scarpette, et vedevala spesso parlare et lunghamente⁸⁷ colli seculari, et poco stare in cella o in oratorio.

585 Et la servitricie, co' llaghrime et con grande humilitade, gli dicieva che tutte in quelle chose offendeua Dio, et maggiormente perch'ela era capo di tutte dava exennplo di maggiore corutione che niun'altra, et c<h>e col suo exennplo si sforçava di tolere l'altre sore a Dio et darle al diavolo, faciendole servirli et intendendo a quella vanitàe, la quale è più abhominabile a Dio et
590 agli uomini⁸⁸ che fornicatione di publica peccatricie. Et l'altra se ne facieua scherni et tenevala per paçça e per bestia.

Et, a capo di tennpo, passò di questo mondo la⁸⁹ monacha, et l'altra rimase viva et preghò Dio⁹⁰ che li mostrase se voleva che esa faciese spetiale oratione per l'anima di quell'altra. Et un dì li fu mostrato in visione lo stato di colei, e vedeva una scimia vestita di penne di pavone che sedeva alto inn una sedia, et disotto gli stavano molte persone innançi, et di ciascuna usciva una saetta che lla feriva negli ochi et foravagli et pasavagli il ciervelo, et tormentavala tanto forte, che gridando maladicieua quelli che la ingienerarono et tutte le chreature che lle feciero conoscere il mondo; et dopo tutto questo, per la
600 ghran força del dolore, maladicieua quello che l'avea creata.⁹¹ Et dopo questo vedeva che uno vento ardente gl'intrava per la bocha et per gli ochi et per le orecchie, che tutta l'ardeua et chonsumava et anichilava, che non rimaneva niente; et poi tornava in quello medesimo essere. Et la monacha che questo vedeva, maravigliavasi forte della visione, che non intendeva la significattione:
605 et pregò Dio che gli dicharase la visione, et udiò una vocie che gli dicieua:

«La cosa che tu ai veduta è la monacha che tu ti sai; et ti <é> mostrata in forma di scimia, per dare ad in<te>ndere due vitii: cioè, che fortemente si studiava di contrafare ciò che avea veduto fare a le femine seculari vane et fantastiche; l'altro vit<i> era che la sua brutura portava schoperta, come la scimia, che no á coda. Così questa⁹² la curiositá d'ingagliardire et fare belo el suo corpo mostrava ad ogni persona, et ciasquni che la vedevano lo giudichavano

586 perch'ela] perchè la, M 587 niun'altra] niun altra, M 589 intendendo] inntendendo, M 593 esa] essa, M 599 lle] lli, M 600 quello] quello, M 601 et¹⁻³] e, M 602 et] e, M 606 ai] <h>ai, M 607 in<te>ndere] intenndere, M 608 a le] ale, M 610 à] <h>a, M et] e, M 611 et] e, M

87. Vgr addit: *entretenir-se.*

88. Vgr omittit: *e agli uomini.*

89. Vgr addit: *vana i falsa.*

90. Vgr dicit: *nostre Senyor.*

91. Ubi hic legitur: *quello che l'avea creata*, Vgr dicit: *aquells que l'havien engendrada.*

92. Vgr addit: *monja.*

- καὶ πάντες ἐκεῖνοι, οἱ αὐτὸ ἔβλεπον, αὐτὸ ἔκρινον ἐν τῇ ἑαυτῶν καρδίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῆς, μεγάλην ἀσχημοσύνην καὶ μεγάλην κατάχρησιν, οὕτως ὡς εἰ βλέποιεν
- 715 μίαν ὄνον περιδεδερρωμένην· ὅτι πρόσωπον ἀσκητικόν, ὃ φανερώς λαμπρύνει τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καὶ τίθησι τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ἐν ταῖς εὐαρεστήσεσι ταῖς σαρκικαῖς, προδήλως δίδωσι γινώσκεισθαι ὅτι ἐστὶ παράσιτος, καὶ, ὅσον εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἀσκήσεως, ποιεῖ πάντα τὰ πράγματα ὡς ἀλάστωρ ἢ ὡς μοιχαλῖς, ἥτις οὐ θέλει ἑαυτὴν καλλωπίσαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας βούλεται στήναι ἐν τῷ
- 720 καπηλείῳ // ἢ ἐν τῷ πορνείῳ. Τὰ περὰ τοῦ ταῶνος ἐδήλουν τὴν κενοδοξίαν, ἣν ἐαυτῇ παρεῖχεν ἐκ τοῦ ἑαυτῆς ὠραϊσμοῦ τοῦ σωματικοῦ. Ἡ καθέδρα ἐν ἣ ἐκάθητο ἐσήμαινε τὴν προεδρίαν, ἥτις αὐτῇ ἦν παραθεμένη. Τὰ πρόσωπα, ἃ αὐτῆς ἐκάθητο ἐνώπιον, σημαίνουσι τὰς ἀδελφάς, αἱ ἦσαν ὑπ' αὐτὴν ἐν τῇ αὐτῆς κυβερνήσει, καὶ ὑπὲρ ἐκάστης ἐκείνων, ὅτι αὐτὰς ἐσκανδάλιζεν ἢ αὐτὰς παρεῖχεν ὑπόδειγμα φθορᾶς,
- 725 ἔξει ἄνευ τέλους μερικὰς τιμωρίας, οὕτως ὡς ἐώρακας. Καὶ ἡ φλόξ τοῦ πυρός, ἥτις ἐκ πάντων τῶν μερῶν αὐτὴν περιελάμβανε, δείκνυσι τὴν ἀγάπην τὴν μεγάλην, ἣν ἔφερε πρὸς τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου, δι' ἣν καυθήσεται ἄνευ τέλους, ὅτι, εἰ αὐτὴ ἠδυνήθη, εἶχεν ἂν ἄνευ τέλους ἐμμεῖναι ἐκείνῃ τῇ ματαιότητι· καὶ ὅταν ἔλεγε τὸν στίχον τοῦ ψαλτηρίου, ὃς λέγει· Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ
- 730 Θεὸν ζῶντα, ἔφασκε διπλοῦν ψεῦδος, ὅτι οὔτε // ἐκ καρδίας, οὔτε ἐκ σαρκός, ἠγαλλιᾶτο ἐν τῷ Θεῷ.» Καὶ μετὰ τοῦτο, ἤκουσε τὴν φωνὴν, ἣ αὐτῇ εἶπεν· «Ἐπειδὴ σὺ ἠθέλησας εἶναι ἠθετημένη διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας, καὶ οὐ διέλιπες θρηνεῖν τὴν αὐτῆς πτώσιν, εὐαρέστησις ἄνευ τέλους καὶ αἶνος καὶ τιμὴ σοι ἔσονται δεδομένα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ.» Πάντα τὰ πράγματα τὰ προειρημένα ὑμῖν δεικνύουσιν
- 735 ἄλλο δύο πράγματα· τὸ ἔν ἐστιν ὅτι τὸ πρόσωπον, ὃ ἔχει ἀγάπην, ἔχει ἀγαθὰ ἐνθυμήσεις ἐν πᾶσι μέρεσι, τουτέστιν ἐν [οὐκ] ἀγαθῷ καὶ [εἰ οὐ] κακῷ, ὅπερ ὁρᾷ ἢ ἀκούει· τὸ ἕτερον ἐστὶν ὁ μέγας καρπός, ὃς γεννᾶται ἐκ τῆς τοιαύτης ἐνθυμήσεως.
- Τὸ δέκατον σημεῖόν ἐστιν ὅτι οὐκ ἔχει εὐαρέστησιν οὔτε εὐφροσύνην ἐξ οὐδενὸς ἔργου γεγενημένου ἐξ ἀδικίας ἢ διὰ κακὴν προαίρεσιν, καὶ οὐδενί, ὃ αὐτὸ ποιεῖ,
- 740 συγκατατίθεται οὔτε ἐπαινεῖ τὸ τοιοῦτον ἔργον.
- Τὸ ἐνδέκατον σημεῖόν ἐστιν ὅτι ἔχει εὐφροσύνην καὶ εὐδοκίαν τοῦ ἀκούειν τὴν ἀλήθειαν // τῆς διδασκαλίας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ὑποδειγμάτων καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. Καὶ διὰ εὐτελὲς ἢ

715 περιδεδερρωμένην] sic cod.; verbum non apparet in verborum indicibus, fortasse a περιδέρατος (torques, vel colli monile), significans «ornatum» 728 ἠδυνήθη] ἠδυνήθη cod. 731 μετὰ τοῦτο] μετατοῦτο cod. 736 οὐκ] seclusi εἰ οὐ] seclusi κακῷ] κακῷ cod.

questo nel suo chorporo,⁹³ et dirieto alli se ne befavano chon ghrande brutura et busione, come se vedesero una somiera fregiata; per ciò che persona riligiosa che manifestamente inghagliardiscie et adorna suo chorporo, et mete sua cura
 615 nelli piaciери tenporali, apertamente dà a chonosciere che è ribalda. Et, quanto allo stato de la religione, fa come ribaldo o ribalda,⁹⁴ o come la meretricie, che non si vole regiere ne rimanere um pocco in chiesa, ma tuto'l dì vuole istare in taverna o in bordelo; per ciò che la verità della religione è tenppio di Dio, e la vanità del secholo, taverna, bordelo. Le penne del pavone significano la vana ghrori<a> che ssi dava del suo acconcime corporale. La sedia dove
 620 sedeva, significa la prelatione che gli era achomandata. Le persone che gli sedevano innançi, significavano le sore che erano sotto suo regimento, et per ciascuna di quele, per ciò che lle scandiliçava et dava loro malo exemplo di corruptione, averà sença fine singulare tormento, come tu ai veduto. Et la fiamma del fuocho che per tutte parti la piglia, significa il grande amore che portava alla vanità del secholo, per lo quale arderà sença fine, per ciò che, se ella avesse potuto, averebbe sença fine continuata quella vanitate; et quando diceva quello verso del psalterio *Lo cuore mio et la carne mia s'alegrano in Dio vivo*, diceva dopia mençogna, per ciò che nè di cuore nè di carne s'aleghrava in Dio.» Et dopo questo udi che la vocie gli disse: «Per ciò che tu volesti essere dispreçata per lo amore de la veritàde, et non ciessasti di piangiere lo suo chadimento, piacere sença fine et honore et lode ti serano date in questo anno.» Tutte le sopradete cose mostrano sufficientemente due cose: l'una è che chi à charità à buono pensiero da ogni parte, cioè nel bene o nel male che
 625 vede o ode; l'altra è lo ghrande fruto che nasce di tale pensiero.

Lo decimo segno è che non à piacere nè allegreca di niuna opera facta per iniquitate o per mala voluntade, et aniuno che la facia non consente, nè lo loda di tale opera.

Lo undecimo segno è che à 'leghreçça et piacere d'udire la veritàde de la
 640 dotrina de⁹⁵ Jesù Cristo⁹⁶ e de li suoi exenpli, et così delli suoi disciepoli. Et

612 alli] all<e>i, M 614 et¹⁻²] e, M 617 um] un, M 618 tenppio] tenpio, M 619 taverna, bordelo] taverna o bordello, M 620 ghrori<a>] ghoria, M 621 significa] si<g>nifica, M 624 ai] <h>ai, M 626-627 ella avesse potuto] avesse potuto, M 632 et¹⁻²] e, M 634 à¹⁻²] <h>a, M pensiero] pensieri, M 637 et aniuno] e a niuno, M 639 à] <h>a, M et] e, M de la] dela, M 640 Jesù] Ihesu, M de li] deli, M

93. Vgr dicit: *cor*. Omnis autem sententia hæc est in Vgr aliquantum diversa: *Els que el veien, el jutjaven en el seu cor i en absència d'ella, com una gran lletjor i un gran abús.*

94. Vgr omittit: *o ribalda.*

95. Vgr addit: *nostre Senyor.*

96. Vgr addit: *i de la seva vida.*

745 μικρόν, οἶον ἂν ἦ τὸ πρόσωπον, ὃ διηγείται ἢ λέγει τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἔχει ἀπαξίωσιν, οὔτε ἀηδίαν, οὔτε ἀπαρέστησιν, μάλλον δὲ ἐντεῦθεν εὐφραίνεται καὶ ἐπαινεῖ τὰ αὐτοῦ λόγια.

Καὶ ὅλον τὸ ἐναντίον ποιοῦσι τὰ πρόσωπα, ἃ οὐκ ἔχουσιν ἀγάπην, ὅτι λόγια ἀληθείας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου οὐ θέλουσιν ἀκοῦσαι ἐὰν μὴ ἐξέλθωσι διὰ τοῦ αὐτῶν αἰλοῦ ἢ πνοῆς, τουτέστι διὰ τοῦ στόματος τοῦ αὐτῶν διδασκάλου, ἢ μαίστωρος, ἢ
750 ὁμολογητοῦ, ἢ φιλοσόφου. Καὶ ἐὰν ἀκούσωσιν αὐτὰ λέγεσθαι παρὰ ἀπλῶν προσώπων ἢ ταπεινῆς καταστάσεως, κἂν λαμπρότερος καὶ φλεινοτέρως αὐτὰ λέγωσιν ἢ τὰ αὐτῶν εἶδωλα, οὐ θέλουσι αὐτὰ ἀκοῦσαι, ἢ ἐὰν αὐτὰ ἀκούσωσι, ποιήσουσιν αὐτὸ ἄνευ εὐλαβείας καὶ μετὰ ἀπαξιώσεως καὶ ἀηδίας. Καὶ κἂν αὐτὰ δυηθεῖημεν καθ' ἑαυτὰ ἀναγνῶναι ἐν γράμματι, καὶ κα//θ' ἑαυτὰ νοῆσαι πολὺ πλέον ὑψηλῶς καὶ πλέον f. 48
755 τελείως ἢ οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν λέγοιεν, οὐ θέλουσιν αὐτὰ ἀναγνῶναι. Καὶ ὁ λόγος ἐστὶν ὅτι ἐν ἑαυτοῖς οὐκ ἔχουσι πνεῦμα ἀγάπης, ὅτι, εἰ εἶεν ἔνθερμοι ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, τὰ λόγια τῆς αὐτοῦ ἀληθείας παντὶ καιρῷ εἶεν αὐτοῖς ἀρεστὰ καὶ κεχαριτωμένα ὅπου ἂν αὐτὰ ἀκούσαιεν ἢ εὐρήσαιεν, ὅτι πρόσωπον, ὃ ἐστὶ θελχθὲν νέκταρι, μετὰ τόσον μεγάλης εὐδοκίας αὐτὸ πίνει μετὰ ποτηρίου, ἢ ξυλίνου, ἢ
760 γῆϊνου, ἢ ἱελίνου, ὥσπερ διὰ ἀργυρίου. Ἄλλα τὰ πρόσωπα, ἃ εἰσι πλήρη πνεύματος ἀλαζονείας ἢ τὸλμης, ἢ ἄπερ τιθέασιν τὴν ἑαυτῶν εὐλάβειαν ἐν τοῖς αὐτῶν διδασκάλους, πλέον διὰ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἢ διὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, οὐχ εὐρίσκουσι γεῦσιν ἐν τοῖς λόγοις τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, εἰ μὴ αὐτὴν ἠὺλιζεν ἢ ἐνεφύσα ὁ αὐτῶν ποιμὴν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ ἐστὶν ὁ λόγος διὰ ὃν οἱ διδάσκαλοι, οἱ οὐ
765 δεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν διὰ ἀγάπην ἢ διὰ ἔρωτα αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν θαλπωρὴν // τοῦ κόσμου, εἰσὶν ἀλγοῦντες καὶ περιλυποὶ ὅταν f. 48v
770 τὰ πρόσωπα τὰ χωρικά καὶ λαϊκὰ ἀκοίωσι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ παρὰ ἄλλων προσώπων ἢ παρὰ αὐτῶν. Ἔτι εἰσὶ πλέον λυπηροὶ καὶ πλέον κακῶς ἀρκούμενοι ὅταν αἰσθάνωνται ἢ στοχάζωνται ὅτι διὰ γραφῆς δημοτικῆς δύνανται οἱ λαϊκοὶ καὶ τὰ ἀπλᾶ πρόσωπα μεθ' ἑαυτῶν ἀναγνῶναι καὶ μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶσι τρόποις, οἷς δύνανται, ἀγωνίζονται ἐξαλεῖψαι τὰς τοιαύτας γραφᾶς· ὧν πραγμάτων, οὐκ ἂν ἐποίουν οὐδέν, εἰ ἔχοιεν ἀγάπην, μάλλον δὲ εἶεν περιχαρεῖς καὶ περιγηθεῖς διὰ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίων.

749-750 Ps 83,3

744 μικρόν] litterae μικ additae sunt alia manu loco ubi aliquid erasum fuerat ἦ] ἦ cod.
760 ἱελίνου] ἱελλίνου cod.

per bassa o da poco che sia la persona che dicie et recira quella veritade, non à giamai disdegno nè fastidio nè dispiaciere, ançi gli s'alegra et loda le suoi parole.

Et tutto'l contrario fano le persone in cui no è caritade, per ciò che le parole della verità di Jesù Christo no le vogliono udire se non escono per la loro
 645 ceramella o fiato (cioè la bocha di loro dotore o maestro⁹⁷) o per filosofo. Et se lle odono dire a persone senplici o di basso istato, posto che più chiaramente et più puramente le dicano che lle loro ydole, non le vogliono udire, o, se lle odono, il fano sença divotione et con disdegno et con fastidio. Et più,
 650 che se le potessero leggere in scritto per sè medesimo o intendere più altamente et più perfetamente che llo loro dotori no lle direbono, no le vogliono leggere. Et la ragione è questa, per ciò che no àno in sè spirito di charitade; per ciò che, se fosero ardenti ne l'amore di Dio, le parole de la sua veritade senpre se-
 rebono loro piacenti et gratiose dounche l'udissero <o> trovassero, per ciò
 655 che persona innamorata di charetto o⁹⁸ di vino dolcie con sì ghrande piacere il bee con napo di legnio o di tera o di vetro, come d'argiento. Ma le persone che sono piene di spirito di superbia o di presu<n>tione, et le quali metono loro devottione nelli loro dottori più per la persona loro che per la verità di Dio, non trovano sapore de la sua doctrina nelle parole se no lle ceramella o
 660 no lle ciufolla loro pechoraio <o> pastore. Et questa medesima è la ragione per la quale li dotori che non mostrano la verità di Dio o la sua doctrina per caritade o per suo amore, ma per favore del secholo, sono dolenti et smariti quando le persone senplici e lay<c>he odono le parole di Dio d'altri che da loro; et ancho sono più smariti et scontenti quando sentono o perciepono per
 665 scriti in volghare li secolari et le persone senplici posano intra sè medesimi leggere et inparare la veritade della doctrina di Dio <e> inn ogni modo che possono si sforçano di cassare tali scripti: le quali chose non farebbono nientte, se avessero caritade, ançi di tutto serebbono allegri et gioiossi per lo honore di Dio et per la salute delli christiani.⁹⁹

642 à] <h>a, M 645 Jesù] Ihesu, M 649 et¹⁻²] e, M 650 in scritto] inscrito, M 651 llo] e'lloro, M 652 àno] <h>anno, M 653 de la] dela, M 655 charetto] chiarera, M 659 de la] dela, M no lle¹⁻²] noll'è, M 660 ciufolla loro] ciufolla loro, M <o>] non supplet, M 663 parole] parore, M 666 <e>] non supplet M inn] in, M 668 et¹⁻²] e, M 669 et] e, M

97. Vgr addit: *o confessor*.

98. Vgr omittit: *di charetto o*.

99. Ubi hic legitur: *delli christiani*, Vgr dicit: *del proisme*.

775 Τὸ δωδέκατον σημεῖόν ἐστιν ὅτι ὅλον ὅσον ἐγγίξει τῇ χρηστότητι καὶ τῇ
 δυνάμει καὶ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Θεοῦ, τὸ πᾶν πιστεύει οὕτως, ὅτι, ἐὰν ἀκοῦη λαλεῖσθαι
 ὅτι ὁ Θεὸς ποιεῖ τινὰ χάριν πνευματικὴν τινὶ προσώπῳ, ἢν οὐδέσιν ἑτέροις ὁμοίως
 ποιεῖ, // οὐκ αὐτὸ ἀπιστεῖ, ὅτι οἶδε καὶ ἐνθυμεῖται ὅτι ὁ Θεὸς μερίζει τὰς αὐτοῦ f. 49
 χάριτας οὕτως, ὡς αὐτῷ ἀρέσκει, καὶ οὐ κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν
 ἀνθρώπων ἢ τῶν γυναικῶν. Καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν πρᾶγμα, ὃ ἀκοίει λέγεσθαι ὅτι ἐστὶν
 780 ἀγαθότης, ἢ εὐεργεσίαν, ἢ δυναστεία τοῦ Θεοῦ, ἢ σοφία, κἂν οὐκ αὐτὸ εἶδεν ἢ
 ἐδοκίμασεν, ὃ ἀπιστήσειεν, ἀλλὰ πᾶν πιστεύει ὅπερ οὐ ποιοῦσι τὰ πρόσωπα, ἐν οἷς
 οὐκ ἔστιν ἀγάπη.

785 Τὸ δέκατον τρίτον σημεῖόν ἐστιν ὅτι καύσωνα, ἢ ψύχος, ἢ γνόφον, ἢ εὐδιον, καὶ
 χιόνα καὶ ὄμβρον καὶ πείναν καὶ δίψαν καὶ πᾶσαν συμφορὰν καὶ πάσας τροπὰς, ἃς
 ὁ Θεὸς ποιῶν ἐν τῷ αὐτῷ σώματι ἢ ἐν τῷ βίῳ κοινῶς, πάσας ὑπομένει καρτερῶς,
 καὶ ἐν πᾶσι δοξάζει τὸν Θεόν.

Τὸ δέκατον τέταρτον σημεῖόν ἐστιν ὅτι περὶ παντὸς ὅσον ὁ Θεὸς ὑπισχεῖται
 διὰ *Γραφῆς* ἢ διὰ ἀποκρισιῶν, ἔχει βεβαίαν ἐλπίδα ὅτι αὐτὸ ἀπαρτίσει.

790 Τὸ δέκατον πέμπτον σημεῖόν // ἐστὶν ὅτι πᾶσι κτίσμασι καὶ πᾶσι προσώποις, f. 49v
 ἐν συμπτώμασι ἀνάγκης, ὁποίας ἂν τύχης καὶ ὁποίας ἂν γενεᾶς ἢ καταστάσεως εἴη,
 ἀγωνίζεται τόσον, ὅσον δύναται βοηθῆσαι καὶ χειροκρατῆσαι καὶ παρακαλέσαι· ὧν οὐ
 φροντίζουσι τὰ πρόσωπα ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἀγάπη.

795 Καὶ ἐγὼ δέομαι τοῦ ἡμετέρου Κυρίου καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἐστὶν ἀγάπη,
 ὅπως ἡμᾶς κρατήρη οὕτω πλήρεις τῆς ἀγάπης αὐτῆς, ὅπως πάντα τὰ πρόσωπα, ἃ
 ὑμῖν προσκολληθήσονται ἢ ἀκούσουσι τῶν ὑμετέρων λογίων, ἢ βλέπουσι τὰ ἡμέτερα
 ὑποδείγματα, ἐντεῦθεν συλληφθῶσιν οὕτω βιαίως ἐν τῇ ἀγάπῃ τῆς ἀληθείας, ὅπως
 τὰ ἄλλα πρόσωπα δυνηθῇ εὐκόλως ἐμφλογῶσαι. Καὶ ἐὰν τοῦτο τὸ ἄρτυμα ἐπιθῆς τῷ
 ἐδέσματι, ὃ ἐστὶν ἐν ταῖς ἄλλαις γραφαῖς, ἃς ἔχετε, δυνησθε εὖ δοῦναι φαγεῖν
 800 πᾶσι τοῖς υἱοῖς ἢ ταῖς θυγατράσι τῆς ἀληθείας, καὶ ἔστε βέβαιοι ὅτι οὐχ εὐρήσουσι
 νόστον οὔτε ἀρέσκεϊαν ἐν ἐδέσματι // ματαιιότητος. f. 50

Καὶ τοῦτο τὸ ἄρτυμα αὐτὰς ποιήσει νοῆσαι φανερώς τὸν λόγον, δι' ὃν ὁ ἡμέτερος
 Κύριος εἶπεν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἀγίου Ματθαίου* *Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης,*
ὅτι πλατεῖα ἐστὶν ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος, ἢ ἄγει εἰς ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ

802-805 Mt 7,13-14

774 δωδέκατον] alia manu, ut videtur, non graeca, scriptum loco ubi aliquid erasum fuerat 775 ἀκοῦη] ἀκοῦη cod. 783 δέκατον] δωδέκατον cod. τρίτον] additum alia manu, ut videtur, non graeca, in margine dextro, iterato signo quoddam καύσωνα] καύσωνα cod. ψύχος] ψύχος cod. εὐδιον] εὐδίαν cod. 794 κρατήρη] κρατήρη cod. 795 βλέπουσι] litterae βλέπ additae sunt posterius alia manu, ut videtur, non graeca, ubi prius aliquid erasum fuerat 797 δυνηθῇ] δυνηθῇ cod. ἐπιθῆς] ἐπιθῆς cod. post ἐπιθῆς additum est alia manu in margine dextro, iterato signo, verbum quoddam difficile lectu 799 εὐρήσουσι] εὐρίσουσι cod. 803 ἐστὶν] ἐστι cod.

670 Lo duodecimo¹⁰⁰ segnio è che caldo, fredo, nuvolo, sereno, neve, piova, fame, sete, et tutte aversitadi et tutte mutaçioni che Dio facia in sua persona o nel mondo¹⁰¹ comunemente, tutte soferiscie piacievolemente, et di tutto loda Dio.

Lo tredicesimo segnio è che ciò che appartiene alla bontà di Dio et al potere et alla verità sua, tutto il crede: sicchè, se ode dire che Dio fa qualche gratia speciale¹⁰² a qualche persona (la quale non fa a molte altre simili), no'l discredde, per ciò che sa et pensa che Dio sparticie le sue gratie come li piacie, et non sechondo il parere degli huomini o delle femine; et niuna cosa è che oda dire, che sia bontà o benignità di Dio o potere o sapientia, posto che non l'abia veduto nè provato, che discreda:¹⁰³ et ciò non fano le persona che no ànno charitade.

Lo quatordecimo segnio è che ciò che Dio promete per le Scritture o per li suoi messi, d'ogni cosa, à ferma isperança che Dio l'adenpierà.

Lo quindecimo segno è che d'ogni¹⁰⁴ persona, in casso di necisitate, di qualunque chondizione o nazione o stato sia, si sforça quanto può di sostenere et adiutare et consolarli, di che non si cura chi¹⁰⁵ no à caritade.

Et io prego lo nostro signiore Jesù Christo, che è charitade, che Egli vi tengha tanto piena del suo amore, che tutte le persone che vi s'acosterano et udirano vostre parole et vedrano vostri esenpli, si comprendano tanto forte dell'amore della veritade, che posano agievolemente infiammare l'altre persone. Et se questo sapore adunate coll'altre scritte che avete,¹⁰⁶ potrete bene dare mangiare a tutt'i figliuoli et figliuole di veritade, et siate cierta certa che non troverano sapore nè piacere in v<i>ande di vanitade.

Et questo lo fara intendere chiaramente la <ra>gione per la quale Christo dicie nell vangelo di santo Mateo: «Tutti quelli che si vorano salvare,

670 facia] faccia, M 672 et] e, M 674 et] e, M 675 et] e, M sicchè] siche, M 677 et] e, M sparticie] sparti<s>cie, M 680 ànno] <h>anno, M 683 à] <h>a, M 686 et¹⁻²] e, M à] <h>a, M 687 Jesù] Ihesu, M 691 coll'altre] colle altre, M 692 tutt'i] tutti, M et¹] e, M certa] certo, M, quod tamen tollit et notat in app. critico 693 v<i>ande] <vi>vande, M 694 <ra>gione] ragione, M 695 vangelo] vangielo, M

100. Vgr notat tamquam duodecimum signum illud quod Vit putat decimum tertium.

101. Ubi hic legitur: *in sua persona o nel mondo*, Vgr dicit: *en el seu cos o en la vida*.

102. Vgr dicit: *espiritual*.

103. Vgr addit: *sinó que tot ho creu*.

104. Vgr addit: *creatura i tota*.

105. Ubi hic legitur: *qui*, Vgr dicit: *les persones que*.

106. De allusione ad hæc alia scripta, vide BATLLORI, *Versions italianes medievals*, p. 427, nota 10.

- εἰσέρχονται δι' αὐτῆς ἢ διὰ τῆς στενῆς πύλης, καὶ στενὴ ἐστὶν ἡ ὁδός, ἥτις ἄγει
 805 εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσέρχονται δι' αὐτῆς. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι πάντες
 ἐκεῖνοι, οἱ σωθῆναι ἑαυτοὺς θελήσουσι, δεῖ ὅπως εἰσέλθωσι διὰ στενῆς θύρας, ὅτι ἡ
 ὁδός δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος πορεύεται εἰς ἀπώλειαν ἐστὶ λίαν πλατεῖα καὶ εὐρεία, καὶ
 πολλοὶ εἰσὶν ἐκεῖνοι, οἱ διαβαίνουνσι δι' αὐτῆς, ἀλλὰ ἡ θύρα διὰ ἧς ὁ ἄνθρωπος
 810 εἰσέρχεται εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, καὶ ἡ ὁδός διὰ ἧς ὁ ἄνθρωπος
 ἐκεῖ ὑπάγει, εἰσὶ δύσκολαι καὶ στεναὶ καὶ τεθλιμμένοι, καὶ πολὺ εἰσὶν ὀλίγοι ἐκεῖνοι,
 οἱ διὰ ἐκείνης εἰσέρχονται καὶ πορεύονται. Ἐν οἷς ῥήμασιν ἔδωκεν εἰς τὸ νοῆσαι
 ὅτι ἐκεῖνα τὰ // πρόσωπά εἰσι φρόνιμα, καὶ ἔσσονται εὐλογημένα, ἃ οὐ θέλουσι εἶναι
 ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τῶν ὀλίγων, ὅτι οὗτοι μόνως εἰσέρχονται διὰ τῆς
 815 θύρας τοῦ παραδείσου καὶ πορεύονται διὰ τῆς ὁδοῦ. Ἡ θύρα ἐστὶ τὸ καταφρονῆσαι
 ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ὅλην τὴν ἀρέσκειαν τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ἡ ὁδός ἐστὶ ποιῆσαι
 ζωὴν πνευματικὴν τόσον, ὅσον σταθῆσεται ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ὧν δύο πραγμάτων
 ἔδωκεν ὑπόδειγμα ἢ ἀλήθεια, τουτέστιν ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὃ ἐστὶ
 θύρα καὶ ὁδός καὶ ζωὴ αἰώνιος, ἣν παρακαλέσωμεν ἵνα ἐκεῖνος δώῃ ἡμῖν διὰ τὸ αὐτοῦ
 ἔλεος. Ἀμήν.

choniene che entrino per stretta porta, per ciò che lla via per la quale si va ad
 perdiçione è molto ampia et largha, et molti ne vano per essa. Ma la porta che
 mena ad salute di vita eterna, et la via per la quale ci si va, è stretta et anghos-
 ciosa et pochissimi vano e entrano per essa.»¹⁰⁷ Ne le quali parole da ad inten-
 700 dere che quelle persone sono savie et sarano benedete, che non vogliono es-
 sere del numero de li molti, ma de li pochi, per ciò che solamente questi
 entrano per la porta del paradiso, et vano per la via: la porta è dispreçare nel
 suo cuore tutto il piacere di questo seculo; la via è fare vitta spirituale tanto
 705 quanto l'uomo sta in questo mondo. De le quali due chose diede exsenplo la
 Verità, cioè il nostro signiore Jesù Christo, lo quale è porta et via et vita eter-
 na; lo quale preghiamo che vi ci conducca per sua pietade. Amene.

Explicit.¹⁰⁸

698 et] e, M 700 benedete] benedette, M 701 de li¹⁻²] deli, M 702 et] e, M 704 De
 le] Dele, M 705 Jesù] Ihesu, M 706 Amene] Amen, M

107. In Vgr citatio evangelii Matthæi est fidelior quam in Vit: *Entreu per la porta estreta, perquè l'ampla i espaiosa és la que duu a la perdició, i molts són els que hi entren, més que els que entren per l'estreta; i estreta és la via que duu a la vida i pocs són els que hi entren. Et immedie post, addit: Vol dir que tots aquells que volen salvar-se és menester que entrin per la porta estreta, perquè la via per la qual els homes van cap a la seva perdició és molt ampla i espaiosa, i són molts els que hi passen, però la porta per la qual l'home entra a la salvació de la vida eterna i la via per la qual l'home s'hi dirigeix, són difícils i estretes i plenes de penes, i són molt pocs els que hi passen i marxen.*

108. Vgr omittit: *Expicit.*

OPUSCLE III

Aquesta obra, en la seva versió grega, du el títol de *Compendi de vida espiritual* (Σύνοψις βίου πνευματικού). Aquest és sens dubte el títol original de l'escrit, ja que així el cita el mateix Arnau en una altra obra seva, aquesta sense títol, que comença: «Per ço que molts desitgen saber», la traducció grega de la qual és l'opuscle I del manuscrit de Sant Petersburg. Això no obstant, el present tractat és més conegut per *Lliçó de Narbona*, títol amb què, mort ja Vilanova, fou condemnat el 1316, a Tarragona.¹ Encara que la condemna fou impugnada des de diverses parts i fins i tot per molts anys, i tot i que el nebot d'Arnau, Pere de Vilanova, refugiat al monestir de Poblet per fugir de les vexacions de què era objecte a València,² féu, el 27 de novembre de 1330, una defensa de l'ortodòxia del seu oncle davant de l'arquebisbe de Tarragona, la condemna definitiva havia estat ja dictada pel concili tarragoní el 1318.³ Concretament, pel que fa a aquest opuscle, la sentència de 1316 deia, traduïda del llatí: «Igualment condemnem l'opuscle que duu el títol de *Informatio beguinorum* o *Lectio Narbonae*... ja que s'hi diu que el diable, hàbilment, separà tot el poble cristià de la veritat del nostre Senyor Jesucrist; i de tal manera l'absorbí i buidà que no en deixà més que la pell, això és l'aparença de culte eclesiàstic, que continua practicant per costum; i que la fe que té és com la fe dels dimonis».⁴

El text d'aquesta censura dóna també a l'obra el títol d'*Informatio beguinorum*. Com és sabut, Arnau de Vilanova, el 1308, havia tingut nous contactes amb els beguins de Narbona. Era un moment d'eufòria per als espirituals del Llenguadoc, ja que el nou papa, Climent V, els primers anys de pontificat

1. VILLANUEVA, *Viaje literario*..., p. 324; MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, apèndix, p. 318-319. Per a altres edicions, cf. la nota 1 de la nostra introducció a l'opuscle I.

2. Sobre aquesta qüestió, vegeu PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiarum" ...», p. 19 i nota 49.

3. Sobre aquesta condemna, vegeu PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiarum" ...», p. 18 i nota 47.

4. *Ibid.* Cf. les línies 455-460 de la nostra edició (373-375 del text català que publiquem).

semblava mostrar benevolència pel moviment, en gran part, per la influència del seu metge i amic Arnau de Vilanova. La redacció de l'opuscle, a judici del pare Batllori, ha de situar-se, doncs, aquell any de 1308,⁵ perquè si l'obra hagués estat escrita en tornar de Sicília, el 1309, com proposen altres autors,⁶ «hi hauria sens dubte qualque al·lusió clara a les lluites dels espirituals amb els superiors de l'orde dels menors».⁷ De fet Arnau, arribat a Barcelona des de Sicília, emprèn immediatament viatge cap a Avinyó per dur una carta de Jaume II d'Aragó al cardenal Colonna, gran protector del corrent espiritualista. A Narbona trobà els seus vells amics espirituals molt afligits per la persecució que havien llançat contra ells els seus superiors jeràrquics franciscans, i els instà a presentar un memorial de greuges a Climent V. Aquest memorial du la data de 25 d'agost de 1309 i fou atès favorablement pel papa. Per tant, si la *Lliçó de Narbona* hagués estat pronunciada en aquesta circumstància, no hi podia faltar almenys una al·lusió als esdeveniments recents.

La *Lliçó de Narbona* tingué una gran difusió entre el poble pla, i això és perquè l'original català no fou mai traduït al llatí, encara que sí fou traduït a l'italià i al grec.

Amb tot i això, l'original català, que ens ha arribat en un sol manuscrit (*Morella IV*),⁸ està, com adverteix el pare Batllori en la notícia preliminar de la seva edició, «bastant corromput i, de vegades, és difícil d'entendre».⁹

Pel que fa a la versió grega, difereix molt de l'original català i s'assembla molt a la traducció italiana, també publicada pel pare Batllori,¹⁰ fins al punt que, si no fos per algunes diferències que la grega presenta amb la italiana, es podria pensar que el traductor grec tenia davant aquesta versió italiana.¹¹ Hem, doncs, de pensar que ambdós traductors traslladaven un original català avui perdut. En l'edició catalana del pare Batllori que a continuació hem confrontat amb la nostra edició grega, el lector podrà trobar, indicades en nota, les variants respecte dels textos grec i italià, en les quals es constata la semblança d'aquestes dues versions entre si. En l'original català, quan hem cregut necessari introduir algun petit canvi en l'edició del pare Batllori (B), ho indiquem a peu de pàgina.

5. BATLLORI, *Arnau de Vilanova. Obres catalanes*, p. 64 = *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 158.

6. J. MENSA I VALLS, *Arnau de Vilanova*, Barcelona, 1997, p. 74, col·l «Episodis de la Història».

7. BATLLORI, *Arnau de Vilanova. Obres catalanes*, p. 65 = *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 158.

8. Cf. BATLLORI, *Arnau de Vilanova. Obres catalanes*, p. 85-86 i la p. 67 a la qual aquelles ens remet = *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 169-170 i p. 159-160.

9. BATLLORI, *Arnau de Vilanova. Obres catalanes*, p. 86. L'edició de text és a les p. 141-166. El text fou reeditat a BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 395-462.

10. BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 429-453.

11. Sobre la data, pel que sembla contemporània de la de la versió grega, i les circumstàncies de la traducció toscana dels escrits d'Arnau, cf. BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 406-407 = *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 224-226.

OPUSCLE III

ΣΥΝΟΨΙΣ ΒΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ
LLIÇÓ DE NARBONA

ΣΥΝΟΨΙΣ ΒΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ

f. 51

Πάντες ἐκεῖνοι, οἱ θέλουσι ποιῆσαι βίον πνευματικόν, μέλλουσι ἐξαιρέτως τηρῆσαι καὶ φυλάξαι ἓν πρᾶγμα, ὅπερ ἐστὶ ρίζα καὶ θεμέλιος ἐκείνης τῆς ζωῆς, καὶ μέλλουσι ἐκφυγεῖν δύο πράγματα, διὰ ὧν φθείρεται καὶ ἀπόλλυται ἡ ζωὴ ἡ πνευματικὴ. Ὁ θεμέλιος ἐκείνης τῆς ζωῆς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣτις διηγείται ἐν τῇ γραφῇ τῇ εὐαγγελικῇ, ἣν ἀλήθειαν μέλλει ἕκαστος φέρειν οὕτω γεγραμμένη ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ στερρῶς, ὥστε διὰ μηδὲν ἕτερον πρᾶγμα μὴ δυνηθῆ εἶναι ἐξηλειμένη μήτε ἐπιλεησμένη· μάλλον δὲ ὑπὲρ πάντα τὰ ἕτερα πράγματα μέλλει κρατεῖν ἐκείνην πρὸ τῶν ἑαυτοῦ ὀφθαλμῶν, 10 δαπανῶν ἅπαντα τὸν καιρὸν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἐν τῇ τηρῆσει ἐκείνης τῆς ἀληθείας.

Ἦτις ἀλήθεια ἔχει δύο βραχίονας· ὁ εἷς ἐστὶ τὰ παραδείγματα καὶ τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· // ὁ ἕτερος ἐστὶν ἡ αὐτοῦ ἐπαγγελία.

f. 51v

Τὰ παραδείγματα, ἃ δέδωκε συναναστρεφόμενος ὀφθαλμοφανῶς μετὰ τῶν θιητῶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἦσαν παραδείγματα πολλῶν ἀρετῶν, ἐν οἷς πρῶτον ἔδωκε 15 παράδειγμα τόσον μεγάλης ταπεινότητος καὶ τόσον μεγάλης ἀγάπης ἢ φιλίας, ὅτι οὐδὲν κτίσμα οὐ δύναται μετρησάει ἢ ἐννοῆσαι τὸ μέγεθος τούτων τῶν ἀρετῶν, ἐὰν ἀποβλέψῃ τὴν ὑψηλότητα τῆς ὑπεροχῆς τῆς θείας καὶ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ μάλιστα ἐκείνην τοῦ σώματος.

Ἦτις ἐὰν εἷς βασιλεὺς ἢ ῥῆξ θιητὸς ἐκ πλήρους συνεδρίου ἐγερθεῖ ἐκ τῆς αὐτοῦ 20 καθέδρας, <καὶ> καταλιμπάνων τοὺς μεγιστάνας, οἱ καθέζονται πλησίον αὐτοῦ, καταβαίνοι εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ παλατίου πρὸς τινα ψωμοζήτην κακῶς ἐνδεδυμένον, καὶ ἐνδύει αὐτὸν τὴν αὐτοῦ πορφύραν, αὐτὸς δὲ ἐνδύει ἑαυτὸν τὸ ἔνδυμα ἐκείνου τοῦ ψωμοζήτου, καὶ μετὰ // ταῦτα ποιῶν αὐτὸν ἀναβῆναι μετὰ αὐτοῦ εἰς τὸ 25 καθέζεσθαι ἐν τῇ αὐτῇ καθέδρᾳ, ἄνθρωπος εἶποι ἂν ὅτι τοῦτο εἶη ἔργον πολὺ μεγάλης ταπεινώσεως καὶ μεγάλης ἀγάπης, κἂν ἡ φύσις ἢ τὸ σχῆμα τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ψωμοζήτου ἦ ἓν, ὅτι τόσον θιητὸς ἐστὶν ὁ εἷς ὅσον ὁ ἕτερος, καὶ ἐκ μίας ὕλης καὶ ἐν ἐνὶ τρόπῳ γεγένηται.

f. 52

Ὅθεν, ἐπειδὴ ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς κεκέρακεν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τῆς θεότητος, καταλιμπάνων φύσιν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ 30 ἀνεβίβασε τὴν ἀνθρωπότητα τοσοῦτον ὑψηλῶς καθάπερ τὴν θεότητα, οὕτως ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται εἰπεῖν καὶ δύναται ἑαυτὸν δοξάζειν καὶ καυχᾶσθαι ὑπὲρ τούτου, ὅτι ἐκεῖνος, ὃ ἐστὶν ἀληθὴς Θεός, ἐστὶν ἄνθρωπος, φανερῶς δύναται ὁ ἄνθρωπος γῶναι ὅτι ἡ τοιαύτη ταπεινότης καὶ ἀγάπη ἦν ἄμετρος. Καὶ ὅτι ἔδωκεν ὑπόδειγμα πᾶσι τοῖς πιστοῖς ὅπως δισχυρίσωνται ζῆν ἐν μεγίστῃ ταπεινότητι καὶ ἐν ἐκείνῃ

19-20 Cf. BERNARDI DE CLARAVALLE, *Sermo 3 de Nativitate*, PL 183, 124-125

8 δυνηθῆ] δυνηθῆ cod. ἐξηλειμένη] ἐξηλειμένη cod. 17 ἀποβλέψῃ] ἀποβλέψῃ cod. 20 καὶ] supplevi iuxta textum catalanicum 27 γεγένηται] γεγένηται cod.

<LLIÇÓ DE NARBONA>
SERMÓ DE MESTRE ARNAU DE VILANOVA

Tots aquells qui volen fer vida esperitual deuen observar principalment huna cosa, la qual és fundament de vida esperitual:¹ lo fundament de aquesta
5 vida és la veritat de nostre senyor Jesùchrist coneguda en les Escripures evangelicals. La qual veritat deu portar escrita cascú en son cor tan fermament, que per neguna altra cosa no puxa ésser delida ne oblidada; mas sobre totes altres coses port aquella davant sos hulls, depenén tot lo temps de la sua vida en observança d'aquella veritat, e no perirà de la promesa que féu Je-
10 suchrist.²

La qual veritat ha ·II· branques: la huna és la obra e l'exemple de nostre senyor Jesuchrist; l'altra és la sua promesa e l'exemple que donà conversan visiblement ab los mortals en la humana natura.³

15 Primo, donà exemple de gran humilitat e caritat e de amor; que no és neguna creatura qui pogués asmar ni mesurar la gravesa de aquestes virtuts, si vol comparar l'altea de la magestat divinal a la baixesa e a la enfermetat qui és en natura humana, e majorment en la corporal.

E si hun rey o un emperador, en plena cort, se levave de sa cadira, e leixava sos barons dalt (que seurién prop d'ell), e devallàs al sòl del palau a hun arlot mal vestit, e li vestia sa porpra, e posava sobre si lo fato de l'arlot, e, après de açò, lo fahia seure ab si en huna seylla, hom diria que açò és obra de sobregran humilitat e de gran amor, jatsia açò que aquell emperador e aquell arlot fossen de huna nature, car tan mortal és la hu com l'altre, <e> de huna matèria e de huna mà foren abdós engendrats de l'ajustament de la divinitat
25 ab natura humana.⁴

Donques, segons açò, nostre senyor Jesuchrist ajustà en si la humanitat ab la divinitat, leixan natura d'angels, d'archangels; e pujà la humanitat dalt, tant com la deitat, axì com se pot dir e s pot glorificar d'açò d'ell, qui és ver Déus,⁵ e hom assats pot conèixer que aytal humilitat e caritat fo sens mesura com Jesuchrist hac de la natura humana.⁶ En què dona exemple a tots los feels qui-s
30

1. Vgr et Vit addunt: *i han d'evitar dues coses, per les quals es corromp i perd la vida esperitual.*

2. Vgr et Vit omittunt: *e no perirà de la promesa que féu Jesuchrist.*

3. Vgr omittit: *que donà conversan visiblement ab los mortals en la humana natura. Sequens vero paragraphus, ante: Primo, incipit in Vgr: Els exemples que donà convivint visiblement amb els mortals en natura humana, eren exemples de moltes virtuts, en els quals ... Hæc verba, in Vit, positæ sunt immediate post: promesa.*

4. Vgr et Vit omittunt: *de l'ajustament de la divinitat ab natura humana.*

5. Vgr et Vit dicunt: *es pot glorificar d'açò: que qui es ver Déu, es <també> home, quod videtur sensum conferre sententiæ.*

6. Vgr et Vit omittunt: *com Jesuchrist hac de la natura humana.*

35 τῆ μεγίστη ἀγάπῃ, ἣν δυνη//θῶσι δεῖξαι καὶ τηρῆσαι [καὶ] τόσον πρὸς τὸν Θεόν f. 52v
ὅσον πρὸς τὸν πλησίον.

Τὸ ἕτερον παράδειγμα, ὅπερ ἔδωκε συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν θητηῶν, ἦν τὸ ἐκλέγειν καὶ φιλεῖν τὴν πτωχείαν ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ὅτι ἠβουλήθη γεννηθῆναι ἐκ μητρὸς πτωχῆς, καὶ ἐν τόπῳ ὅπου γεννῶνται πτωχοί, τουτέστιν ἐν μιᾷ γωνίᾳ χώρου
40 δημοτικοῦ, καὶ ἠθέλησεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ γενήσει εἶναι ἐνειλιμένος ἐν εὐτελέσει σπαργάνοις, τουτέστιν ἐν τριβωνίοις, καὶ ἀναπαυθῆναι ἐν εὐτελεῖ τόπῳ, ἦγουν ἐν φάτνῃ μετὰ τῶν κτηνῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἔχειν ἐν τούτῳ τῷ βίῳ κατοικίαν οὔτε κατάλυμα ἴδιον οὔτε κτῆμα, ἀλλὰ ἐν τῷ ἑαυτοῦ θανάτῳ ἠθέλησεν εἶναι τεθαμμένος ἐν ἀλλοτρίῳ κτήματι καὶ ἐν ἀλλοτρίῳ μνήματι.

45 Ὅμοίως ἔδωκεν ὑπόδειγμα τοῦ καταφρονεῖν καὶ ἐκφεύγειν τὴν τιμὴν τούτου τοῦ αἰῶνος ὅταν ἔφυγε καὶ ἐκρύβη ἀπὸ ἐκείνων, οἵτινες ἠθελον αὐτὸν ποιῆσαι βασιλέα. // Ὅμοίως ἔδωκε παράδειγμα τοῦ καταφρονεῖν καὶ ἐκφεύγειν τὸ ἀμάρτημα τῆς f. 53
σαρκός, ὅταν ἐποίησε τὴν τεσσαρακοστὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Μετὰ τοῦτο, ἔδωκεν ὑπόδειγμα τοῦ ἔχειν μεγάλην ὑπομονὴν ἐν πάσαις
50 περιστάσεσιν, ὅτι ἠθέλησεν ὑπομεῖναι ὅπως εἶη ἐμπεπαιγμένος καὶ καταπεφρονημένος καὶ ἐψεγμένος καὶ ὠνειδισμένος καὶ πεπεισμένος καὶ δεδεμένος καὶ πεφυλακωμένος καὶ τετυμμένος καὶ πεφονευμένος ἰταμῶ θανάτῳ ἐν τῷ σταυρῷ.

Μετὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑποδειγμάτων, μέλλει ἕκαστος στερεῶς κρατῆσαι καὶ προσδοκᾶν καὶ ἐπιθυμεῖν τὴν ἀλήθειαν τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ὅτι ἐπηγγείλατο πᾶσιν
55 ἐκείνοις, οἵτινες εἰς αὐτὸν πιστεύοιεν καὶ πορευθεῖεν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ὅτι αὐτὸς αὐτοῖς δώσει ζωὴν ἀτελεύτερον πλήρη τιμῆς καὶ εὐθηνίαν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης ἡδονῆς καθαρᾶς, τουτέστιν ἄνευ λύπης καὶ φθορᾶς. Καὶ πρὸς // τὸ βεβαιῶσαι ἡμᾶς f. 53v
τῆς ἀληθείας ταύτης τῆς ἐπαγγελίας, ἠθέλησεν ἐπανελθεῖν ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐν μεγάλῃ τιμῇ ἀνελθεῖν εἰς οὐρανόν, καὶ ἐκεῖθεν ἄνωθεν πέμψαι τοῖς αὐτοῦ εἰς
60 τὴν γῆν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτοῖς ἐπηγγείλατο.

Λέγω ἐγὼ λοιπόν ὅτι ὅστις θέλει ποιῆσαι ζωὴν πνευματικὴν ὡς ἀληθῆς καὶ τέλειος χριστιανός, μέλλει ποιῆσαι τόσον, ὅσον δυνησεται, <καὶ> κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἀκολουθῆσαι καὶ θεῖναι εἰς ἔργον τὰ ὑποδείγματα τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἅπερ ἄνω γεγραμμένα εἰσὶ, καὶ εἰδικῶς διὰ τέσσαρας λόγους.

65 Ὁ πρῶτος ἐστὶ διὰ τὸ ἀποδοῦναι τὸ χρέος τῷ αὐτοῦ δημιουργῷ, ἐν ᾧ μέλλει θεῖναι καὶ καταπαῦσαι πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν καὶ πάντα τὸν ἑαυτοῦ πόθον, ὃ πρᾶγμα οὐ δύναται ποιῆσαι εἰ ἐπεθύμει ἢ ἐπόθει τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἡδονὴν τούτου τοῦ κόσμου, ὅτι, καθὼς ἔφη ὁ ἅγιος Παῦλος, ὅσον ὁ ἄνθρωπος

68 Cf. 1 Tim 6,17

35 καὶ] seclusi 38 τούτῳ] τούτῳ cod. 40 ἐνειλημένος] ἐνειλιμένος cod. 62 καὶ] supplevi iuxta textum catalanicum 64 ἅπερ] αἵπερ cod.

sforcen de viure en la major humilitat e en la major caritat que poran mostrar e observar quant a Déu e al prohisme.

Altre exemple que donà, observan ab los mortals, fo exemple de elegir e de amar pobresa en aquest setgle, car volch néxer de mare pobra, e n loch hon
 35 tan solament naxien los pobres, ço és, en hun racó de plaça pública; e volc ésser, a son neximent, enbolcat de vils draps, ço és de pedaços, e en vil loch posat, ço és en stable, en les menjadores, ab les bèsties; e no y volch haver⁷ casa ni alberch propri ni possessió, ans en sa mort volch ésser sobollit en altruy possessió e en altruy moniment.

40 Donà exemple de menysprear e d'esquivar la honor d'aquest segle quan fogí e s'amagà a cells qui l volien levar rey. Altre exemple de menysprear e squivar los delits de la carn, quan féu la ·XL· al desert.

Aprés donà exemple de haver paciència en totes adversitats, car volc sofrir que fos scarnit, manyspreat, blasfemat, vituperat, pres e ligat, encarcerat,
 45 batut, e ocís a cruel mort en la creu.

Aprés donà exemple de tenir⁸ fermament e sperar e desijar la veritat de la sua promesa, car promès a tots cells qui en ell creurien e seguirien les sues carreres, que ell los tenia aparellat vida sens fi, plena d'onor e basta de tots béns e de tots delits, ço és, menys de tristor e sens corrupció. A certificarnos
 50 de la veritat d'aquesta promesa volch resucitar de mort a vida, ab gran honor pujar al cel, e trametre als seus, en terra, lo Sant Esperit, perquè los ho havia promès.

Dich, donques: qui vol fer vida esperitual axí com ver e perfet christià, deu fer aytant com porà, e, segons son stament, deu seguir e metre en obra los
 55 exemples damunt dits de nostre senyor Jesuchrist; e especialmente per ·III· raons.

La primera és de retre son deute a son Creador, en lo qual deu metre tot son cor e tota sa amor; ço que no poria fer si desijava e amava les riqueses e les honors e ls delits d'aquest setgle. Car, segons que diu sent Pau, aytant com

47 e] ni, B; substitutio necessaria iuxta Vgr et Vit

7. Vgr et Vit addunt: *en aquesta vida*.

8. Ubi hic legitur: *Aprés donà exemple de tenir*, Vgr et Vit dicunt: *Després de la veritat dels exemples, cada un ha de*.

τίθησι τὴν ἑαυτοῦ καρ//δίαν καὶ τὸν ἑαυτοῦ πόθον ἐν τοῖς πράγμασι τούτου τοῦ f. 54
70 κόσμου, τόσον αὐτὸν χωρίζει καὶ μακρύνει ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Ὁ δεῦτερος λόγος ἐστὶ διὰ τὸ προσπορίσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν τὴν εἰρημένην, ἣν προσπορίσασθαι οὐ δύναται εἰ μὴ ἐκεῖνος, ὃς ἀκολουθεῖ τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἁγίου Ματθαίου* ὅτι ἐκεῖνος, ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν τὸν πνευματικὸν ἐν ἑαυτῷ καὶ οὐκ αὐτὸν ἀκολουθεῖ, οὐκ ἔστι
75 ἄξιός τοῦ αὐτὸν ἔχειν. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι οὐχ ἔξει τὴν αὐτοῦ ἐπαγγελίαν, ἀφ' οὗ οὐκ ἔστιν ἄξιός τοῦ ἔχειν αὐτόν, ἐπειδὴ ἐν τῷ ἔχειν αὐτόν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πλήρωμα παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἔχειν αὐτόν, εἰ μὴ αὐτῷ ἀκολουθήσει διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν αὐτοῦ ὑποδείγματων, ὅτι αὐτὸς ἔφη· *Ἐπίδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα ποιήσητε καθὼς ἐγὼ πεποίηκα*. Καὶ διατουτοῦ ἔφη ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου*· *Ἐγὼ εἰμὶ ὁδὸς καὶ ἀλήθεια καὶ ζωὴ*, ὅτι ἐκεῖνοις, οἱ πορεύονται // διὰ τοῦ παρόντος f. 54v
80 αἰῶνος εἰς τὴν πόλιν, ἧτοι εἰς βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ἐστὶν ὁδὸς ἢ τρίβος, ὅσον εἰς τὸ ὑπόδειγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἣν δέδωκε. Καὶ ἐκεῖνος, ὃς διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν αὐτοῦ ὑποδείγματων καὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πορευθῆναι οὐ βούλεται, αὐτὸς ἔσται ἀλήθεια ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι δικαίως ἀπὸ τέλους εἰς τέλος αὐτὸν
85 κρινεῖ. Καὶ ἐκείνῳ, ὃς ἐν αὐτῷ πορευθήσεται κατὰ τὰ αὐτοῦ ὑποδείγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἔσται ζωὴ ἀτελεύτητος τοιαύτη, οἷα ἄνω προεῖρηται.

Ὁ τρίτος λόγος, διὰ ὃν μέλλει ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθήσει τὰ αὐτοῦ ὑποδείγματα καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἐστὶ διὰ τὸ δεῖξαι τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως, ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔχει. Ὅτι, ὃς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει εἰς τὸν ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν
90 Χριστόν καὶ οὐ συμμορφοῖ ἑαυτὸν τοῖς αὐτοῦ ὑποδείγμασι καὶ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, τρανῶς δίδωσι νοεῖσθαι ἢ ὅτι ἐκεῖνος οὐ πιστεύει ὅτι Ἰησοῦς // ὁ Χριστὸς ἐστὶν f. 55
ἀλήθεια, ἢ ὅτι ἐκεῖνός ἐστι νοθευτῆς ἐκείνης τῆς ἀληθείας ὡς ἀπατεῶν διδάσκαλος, ὃς δείκνυσι ποιεῖν ἐν πράγματι καὶ αὐτὸς ποιεῖ πᾶν τὸ ἐναντίον, διότι, ὃς πιστεύει ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐστὶν ἀλήθεια καὶ ὅτι πᾶν ὃ ἐποίησε διὰ τὸ
95 ἡμᾶς ἐμμορφῶσαι ἐποίησε μετὰ λόγου καὶ εἰς εὐθύτητα καὶ τελειότητα σοφίας, συμμορφοῖ ἑαυτὸν τοῖς ὑποδείγμασι καὶ τῇ διδαχῇ ἐκείνου· ὅτι, εἰ μὴ ἐποίει αὐτό, εἶη κεκρατημένος ἄπιστος, ἢ ἀπατεῶν, ἢ ἐμπαίκτης.

Ὁ τέταρτος λόγος διὰ ὃν μέλλει ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθήσει Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ ἐν τοῖς αὐτοῦ ὑποδείγμασι ἐστὶ διὰ τὸ δεῖξαι ὅτι ἔχει νοῦν ἢ λόγον φυσικὸν καὶ ὅτι
100 οὐ βούλεται ποιῆσαι ὡς παῖς ἢ κτῆνος. Ὅτι ὁ νοῦς ἢ λόγος ὁ φυσικὸς δεικνύουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέλλει πιστεῦσαι ἐκείνῳ, ὃς ἀλήθειαν λαλεῖ, καὶ οὐχὶ ἐκείνῳ, ὃς λαλεῖ ψεῦδος. Καὶ ἔτι δεικνύουσιν ὅτι οὐδὲν πρόσωπον ποιεῖτω ἢ φερέτω μετ' αὐτοῦ σχοινοῦν,

73 Cf. Mt 10,38 78-79 Io 13,15 79-80 Io 14,6

92 ἀπατεῶν] ἀπαταιῶν cod. 93 ὃς] iterato signo, additum in margine dextro alia manu, ut videtur, non graeca 97 ἀπατεῶν] ἀπαταιῶν cod. 102 ποιεῖ[τω] ποιήτω post correctionem cod.

60 hom met son cor e sa amor en les riqueses d'aquest setgle, aytant lo parteix e-liure de nostre senyor Jesuchrist.

La ·II· rahó és per conseguir la promesa damunt dita, la qual no pot conseguir si no segueix nostre senyor Jesuchrist. Car ell diu, en lo evangeli de sent Matheu, que aquell qui no pren la creu esperitual en si e no·l segueix, no és digne de veure a ell. E vol dir que no haurà la sua promesa, pus que no és digne de veurela; car, vehén ell, <és> ple de tota benananca, la qual no poden haver sinó aquells qui·l segueixen per la via dels seus exemples. Car ell dix: *Exemple vos he donat per tal que façats axí com yo he fet.* A donar a entendre açò, dix en lo evangeli de sent Johan: *Yo son vida, e via, e veritat.* E <a> cells qui caminen per aquest setgle a la ciutat o al regne del cel, ell los és via e camí, quant al exemple e a la doctrine que Déus ha <dada> a ells. E <a> cells qui per los seus exemples e per la sua doctrina no volran anar, ell serà veritat al dia del juhí, car justament de fí en fí los jutjarà. E a-quells qui en ell caminaran, o seguiran los exemples e la bona doctrina, serà vida sens fi, aytal com damunt és dita.

La ·III· raho per què deu hom seguir los seus exemples,⁹ és per mostrar la veritat de sa creença. Car qui confessa que creu en nostre Senyor e n-os conforma als seus exemples,¹⁰ apertament mostra que ell no creu que Jesuchrist sia veritat, o que és falsari de la sua veritat, axí com fals doctor, que mostra huna cosa a fer, e ell fa tot lo contrari; per que deu creure que nostre Senyor és veritat, e que tot ço que féu a nós a informar, o féu ab rahó, e dreturament, ab compliment de saviesa, conformà si mateix e·ls seus exemples;¹¹ car, si no·u fahia, seria tengut per menyscreent, o per falsari, o per scarnidor.

La 4.ª cosa per que deu hom seguir Jesuchrist en sos exemples, és per mostrar que à rahó o seny natural, e que non vol infantejar ni bestiejar. Car rahó e seny natural mostra que hom deu creure lo verdader e no lo monçaneguer. Encara mostra que negú no deu portar la corda ab què sap que deu és-

9. Vgr addit: *i la seva ensenyança.*

10. Vgr addit: *i la seva ensenyança.*

11. Vgr addit: *i ensenyança.*

μεθ' οὗ οἶδεν ὅτι κα//ταληφθήσεται καὶ δεθήσεται καὶ στρεβλωθήσεται. Ἔτι δείκνυσι f. 55v
 ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἑαυτοὺς μέλλουσιν ὀπίσσει εἰς τὸ διαβῆναι χωρὶς κινδύνου
 105 διὰ τοῦ βήματος διὰ οὗ διαβῆναι μέλλει, κἂν θέλῃ κἂν οὐ. Ἔτι δείκνυσι ὅτι πλείον
 μέλλει ἄνθρωπος συναθροῖσαι καὶ ποιῆσαι ἑτοιμασίαν ἐν ἐκείνῳ τῷ καταλύματι ὅπου
 σταθήσεται παντὶ καιρῷ, ἢ ἐν ἐκείνῳ ὅπερ ἐν βραχεῖ καταλείψει, καὶ ὧ οὐδέποτε
 στραφήσεται. Ἔτι δεικνύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μέλλει μηδὲ θελέτω θείναι τὸν αὐτοῦ
 110 θησαυρὸν ἐν γαζοφυλακίῳ, ἢ ἐν κιβωτίῳ, ἐν ᾧ ἀδιστακτικῶς ἐπίσταται ὅτι οὐκ ἔσται
 ἀπήμαντος, καὶ ὅτι ἐσχάτως αὐτοῦ στερηθήσεται.

Μέλλει ἄρα ἐνθυμηθῆναι ἐκεῖνος, ὃς θέλει εἶναι τέλειος χριστιανός, ὅτι ἐὰν
 συμμορφώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῷ πόθῳ τούτου τοῦ αἰῶνος καὶ οὐ
 τοῖς ὑποδείγμασι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, αὐτὸς καταφρονεῖ τῆς f. 56
 βουλῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου, // ὃς εἶπεν ἀλήθειαν, καὶ πιστεύει ἐκείνῳ, ὃς
 115 ψεύδεται ἐν παντὶ ὃ ὑπισχνεῖται, τουτέστι τούτῳ τῷ αἰῶνι, ὅτι ὑπισχνεῖται χαρὰν
 καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐν πλουσίᾳ καὶ ἐν τιμῇ καὶ ἐν ἀπολαύσει κοσμικαῖς· καὶ ἐκείνοισι,
 οἱ πλείονα ἐξ αὐτῶν ἔχουσι, παρέχει πλείον στενοχωρίας καὶ θλίψεως καὶ
 ταλαιπωρίας, καὶ ἐσχάτως καταγελαῖ αὐτοῦ καὶ ἀπατᾷ αὐτόν, καθάπερ ὁ γόης, ὃς
 ποιεῖ ὁμοίωμα, ὅτι τίθησιν ὑπὸ τὸ σκιάδειον ἐν ὠραῖον πρᾶγμα καὶ ἀρεστόν, καὶ ὅταν
 120 αἴρῃ τὸ σκιάδειον, ὁ ἄνθρωπος βλέπει πρᾶγμα πολὺ ἄσχημον καὶ ἀπάρεστον.

Ὅμως οὕτως ὁ αἰὼν ὑπὸ τὸ σκιάδειον ταύτης τῆς ζωῆς, ποιεῖ ὁμοίωμα τοῦ δοῦναι
 χαρὰν καὶ εὐνοίαν, καὶ ὅτε ἐκλείψει, ὁ ἄνθρωπος εὐρήσει τὸ ἐναντίον. Καὶ οὗτός
 ἔστιν ὁ λόγος διὰ ὃν ἔφη ὁ ἅγιος Παῦλος ὅτι ἐκεῖνός ἐστι φρόνιμος ἀληθῶς, ὃς
 ποιεῖ ἑαυτὸν κρατηθῆναι μωρὸν ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ὅτι ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὐ
 125 κρατοῦνται φρόνιμοι, εἰ μὴ μόνον ἐκεῖνοι, οἱ τιθέασιν // ἐν αὐτῷ τὸν ἑαυτὸν πόθον, f. 56v
 καὶ οἱ ἀγωνίζονται κερδῆσαι καὶ ἔξιν πλοῦτον καὶ τιμὴν πρόσκαιρον· καὶ κρατοῦσιν
 ἄφρονες ἐκεῖνοισι, οἱ καταφρονεῖσι τούτων τῶν πραγμάτων, διότι οὐ συμμορφοῦσιν
 ἑαυτοὺς ἐκείνοισι, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ Σολομῶν, ὁ ἄφρων, ὃς διαβαίνει διὰ τῆς ὁδοῦ, ἢ διὰ
 τῶν πλατειῶν, κρατεῖ μωροὺς πάντας τοὺς ἄλλους, οὐ ὄρα, ὅτι οὐ ποιοῦσιν ὁ ἐκεῖνος
 130 ποιεῖ, καὶ οὐ συμμορφοῦνται αὐτῷ. Ὅμως οὕτω ποιεῖ οὗτος ὁ αἰὼν, ὃ ἐστὶν ἄφρων
 καὶ φρενιτικὸς ἐν τῇ αὐτοῦ κρίσει, διότι ἐκεῖνοι, οἱ οὐ θέλουσιν ἑαυτοὺς
 συμμορφῶσαι ἐκείνῳ ἀλλὰ Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, εἰσι κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ ἀποστόλου
 φρόνιμοι ὄντως, διὰ δύο λόγους· καὶ ὁ εἷς ἐστὶν ὅτι ὁ Θεός, ὃς οὐ σφάλλει ἐν τῇ
 αὐτοῦ κρίσει, αὐτὸν κρατεῖ φρόνιμον· ὁ ἕτερός ἐστὶν ὅτι πράσσει ὁ ἡ σύνεσις, ἢ ὁ
 135 λόγος ὁ φυσικὸς, δείκνυσι αὐτῷ ποιῆσαι.

122-124 Cf. 1 Cor 3,18 128-130 Cf. Eccle 10,3 133-134 Cf. 1 Cor 1, 25 - 2, 3; 2 Cor 1, 12

105 θέλη] θέλη cod. οὐ] οὐ cod. 107 ᾧ] ὃ cod. 108 μηδὲ] μὴ δὲ cod. 112 συμμορφώση] συμμορφώση cod. 128 Σολομῶν] sic ubique in cod.

ser pres e ligat e rocegat e penjat. Encara mostra que tot hom se deu guardar de passar sens perill per aquell pas que ha de passar, vulla o no. Encara mostra que més deu hom ajustar e fer pertreyt en aquell alberch que hom ha a star
 90 tots temps, que en aquell que en breu temps lo desempararà, al qual jamés no tornarà. Encara mostra que hom no deja metre son cor o tresor¹² en armari lo qual és cert que no pot ésser saul, ans finalment lo perdrà.

Deu donchs pensar cel qui ver christià és, que, si conforma sa vida ab des-
 95 sig a la amor de aquest setgle e no als exemples del ver Mestre,¹³ creu a cell qui me<n>t en quant promet, ço és, aquest <segle>, qui promet gog e benança en los delits e riqueses e en les honors, <e a> aquells qui més han, <dóna> més ànsies e affliccions e [de] tristor, <e> finalment enpegueixlos e enganalos, axí com lo tregitador, qui fa aparès que meta dejós lo capell una belle cosa, e quan
 100 leva lo capell hom hic veu huna leja cosa e desplasent.

Tot axí és lo setgle: dejós lo capell,¹⁴ fa que·y dó e que·y meta gog e benança, e, quant aquesta vida cessarà, hom trobarà tot lo contrari. E aquesta és la rahó per què diu sent Pau que aquell és savi que·s fa tenir per foll en aquest setgle, quant aquest setgle no té negù per savi sinó aquell qui met sa amor en
 105 ell e s'esforce de guanyar e de haver riqueses e honors; e aquells que açò meynspreen té'ls per folls per ço <com> no conformen si mateix a ell. Car, segons que diu Salomó, lo foll qui passa per la plaça, o per la carrera, tots aquells té per folls qui veu, per ço com¹⁵ a ell no·s conformen. Tot axí fa aquest setgle, lo qual és foll e frenètich en son juhí; per que cell que no·s vol
 110 conformar a ell mas a Jesuchrist, és, segons los dits dels appòstols, verdaderament savi. E per dues rahons: la huna, car Déus, qui no pot mentir en son juhí, lo té per savi; l'altra, car segons sen natural rahonable, lo·y mostra fer.

98 de] omittitur sensu postulante 107 que] gue, B

12. Vgr addit: *en caixa forta o.*

13. Vgr et Vit addunt: *menysprea la voluntat i les ensenyances d'aquell que digué la veritat i...*

14. Vgr et Vit addunt: *d'aquesta vida.*

15. Vgr addit: *no fan el que ell fa i.*

Παραπλησίως δεῖ νοῆσαι ὅτι ὁ ἀναπαύει τὴν αὐτοῦ ἀγάπην ἐν τοῖς πράγμασι
 // τούτου τοῦ αἰῶνος καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, f. 57
 τουτέστιν ἐν τῷ ἀγαθῷ τῷ αἰώνιῳ καὶ οὐρανίῳ, ὁ αὐτὸς πράττει καὶ βαστάζει τὸ
 σχοιλίον τῆς ἑαυτοῦ τιμωρίας· ὅτι, θῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς οὐ θέλοι οὔτε ἔχει τεταγμένον
 140 τὸ καταδικάσαι ἐν τῷ ἐτέρῳ αἰῶνι τοὺς ἀπειθεῖς, [ἔπειτα] φυσικὸς λόγος δείκνυσιν
 ὅτι ὁς τίθησι τὸν ἑαυτοῦ πόθον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τούτου τοῦ αἰῶνος, πραγματεύεται
 ἢ ποιεῖ ὅπως ἔξει θλίψιν καὶ πικρίαν ἐν τῷ ἐτέρῳ ἀτελεύτητον, ὅτι φυσικῶς ὁ
 ἄνθρωπος ἔχει πόνον καὶ θλίψιν ὅταν χωρίζηται τῶν πραγμάτων ἃ φιλεῖ. Ἄρα,
 ἐπειδήπερ βέβαιόν ἐστιν ἐκάστῳ ὅτι τὸ ἀγαθὸν τούτου τοῦ αἰῶνος καταλείψει ἄνευ
 145 τέλους, ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν ἔψεται αὐτῷ καὶ οὐδὲ αὐτὸς οὐδέποτε στραφήσεται εἰς
 αὐτό, ἀδιστακτικῶς δύναται ἕκαστος εἰδέναι ὅτι αὐτὸς ἐπραγματεύσατο ὅπως ἔξει
 πόνον καὶ θλίψιν ἄνευ τέλους ἐν τῷ ἄλλῳ αἰῶνι. Καὶ ἐκεῖνοι, οἱ // τιθέασιν τὸν f. 57v
 ἑαυτῶν πόθον ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπαγγελίᾳ,
 εὐρήσουσιν ὅπερ παντὶ καιρῷ ἠγάπησαν, καὶ οὐ καταλείψουσιν ἐνθάδε, εἰ μὴ ὁ
 150 κατεφρόνησαν καὶ ἐμίσησαν. Διὸ δύναται γινῶναι ὄντως διὰ λόγου φυσικοῦ ὅτι
 ἐκεῖνοι ἐπραγματεύσαντο ὅπως οὐδέποτε οὔτε πόνον οὔτε θλίψιν ἔξουσιν ἐν τῷ ἄλλῳ
 αἰῶνι, ἀλλὰ χαρὰν καὶ εὐδοκίαν ἀτελεύτητον, ὅτι εὐρήσουσι καὶ ἔξουσιν ὁ ἠγάπησαν
 καὶ ἐπόθησαν.

Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος διὰ ὃν ὁ ἀληθὴς καὶ τέλειος χριστιανός, καθὼς ἔφη ὁ
 155 ἅγιος Αὐγουστίνος, οὐ μόνον οὐ φοβεῖται τὸν θάνατον ἐν τῇ αὐτοῦ καρδίᾳ, μᾶλλον
 δὲ ἐπιθυμεῖ ἐξελθεῖν ταύτης τῆς ζωῆς, ἵνα οὕτω δυνηθεῖη προσκτίσασθαι ὁ ἠγάπα.
 Καὶ διατοῦτο ἔφη ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὅτι ὁς πλεῖον ἀγαπᾷ μείναι ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ
 ἢ θανεῖν καὶ σταθῆναι μετὰ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄντως δίδωσι f. 58
 160 γινῶναι ὅτι πλεῖον ἀγαπᾷ τοῦτον τὸν αἰῶνα ἢ τὸν ἡμέ//τερον Κύριον, ὅτι φυσικῶς
 πᾶν δημιουργημὰ θέλει πλεῖον ἀσμένως σταθῆναι μετὰ ἐκείνου ὁ πλεῖον ἀγαπᾷ· καὶ
 ὁς πλεῖον ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν τούτου τοῦ αἰῶνος ἢ τὴν ζωὴν τὴν
 οὐράνιον καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια, δυσὶ τρόποις ποιεῖ ἐναντίον τοῦ λόγου τοῦ
 φυσικοῦ· ὁ εἷς ἐστίν ὅτι πλεῖον ἀγαπᾷ καὶ θέλει ἀγαπῆσαι τὸ ἀγαθὸν ὁ τελευτᾷ ἐν
 βραχεῖ καιρῷ ἢ τὸ ἀγαθὸν ὅπερ οὐκ ἔχει τέλος, καὶ ποιεῖ ὡς ὁ παῖς, ὁς πλεῖον
 165 ἀγαπᾷ ἐν μῆλον ἢ ἐν πετεινόν, ἢ μίαν πόλιν ἢ μίαν βασιλείαν· καὶ καθάπερ κτῆνος,
 ὁ οὐκ ἀγαπᾷ, εἰ μὴ ἂ ὄρα καὶ αἰσθάνεται ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, καὶ περὶ τῶν
 συμβησομένων οὐκ ἔχει μελέτην οὐδὲ φροντίδα. Καὶ ἀναπαντᾷ ἢ συμβαίνει αὐτῷ ὅλως
 οὕτως ὡς συμβέβηκέ τιμι ἀνθρώπῳ, ὁς ἐν ἐνὶ πλοίῳ κατέβαινε διὰ ἐνὸς ποταμοῦ, καὶ

154-155 Probabiliter alludit ad AURELII AUGUSTINI *Sermonem de vita christiana*, 12, 13.
 PL 40, 676 157 Cf. GREGORIUS MAGNUS, *Moralium*, 7, 15, 18. PL 75, 775

140 ἔπειτα] seclusi iuxta textum catalanicum 147 ἄλλῳ] ἄλλῳ cod. 167 ἀναπαντᾷ] ἀναπαντᾷ
 cod., ubi litterae να scriptae sunt super lineam, sed postea fortasse renuit correctio-
 nem et validavit ἀπαντᾷ puncta submissa ἢ] ἢ cod.

115 Axí mateix, qui sa amor met en les coses de aquest setgle, e no en la pro-
 mesa de nostre senyor Jesuchrist, ço és en los béns eternals e celestials, e ells
 mateixs porten la corda de son turment; car, encara que nostre Senyor no vol-
 gués en l'altre setgle punir los desobedients, natural cosa és que aquell qui met
 sa amor en los béns de aquest segle, perçaça¹⁶ que en l'altre hage dolor e tristor
 sens fi, car naturalment ha dolor e tristor quant se parteix de les coses que ama.
 120 Donchs, com sia cert a cascú que <qui>ls béns d'aquest setgle desempararà,
 sens fi a l'altre setgle haurà'n glòria, cells qui desempararàn los béns temporals
 per los durables hauran vida eternal.¹⁷ Cells qui sa amor meten en nostre se-
 nyor Déu Jesuchrist e en sa promesa, <hauran> ço que tots temps han desijat
 e amat, e no leixaran sinó ço que tots temps han menyspreat e avorrit. Per què
 125 poden creure certament, per rahó natural, que ells han perçaçat que dolor ne
 tristor no hagen en l'altre setgle, mas goig e plaer sens fi.¹⁸

Aquesta és la rahó per la qual ver e perfet christià, e, segons que diu sent
 Agostí, no tan solament no tem la mort en son cor, ans tem la vida,¹⁹ e desija
 exir del món per tal que puxa aconseguir ço que ama. E per ço diu sent Gre-
 gori que qui més ama romanir en aquesta vida que morir e ésser ab nostre
 130 Senyor²⁰ (car naturalment tota creature vol estar ab ço que més ama)²¹ <***>
 lo bé que feneix en breu de temps, que aquell que no ha fi. E fa com l'infant,
 que més ama una poma o un ocell, que no fa huna ciutat e un regne; axí com
 la bèstia, que no ama sinó ço que veu e sent en sa presència, e de ço que ha a
 venir no à pensament ni cura. E prenli axi com a-quell que en huna barcha
 135 avallava per hun flum, e vehé en huna riba hun ram de figuera hon havien de

116 que] qu, B 130 notatur anacoluthon

16. Vgr addit: *i fa*.

17. Ubi hic legitur: *a l'altre segle haurà'n glòria cells qui desempararàn los bens temporals per los durables hauran vida eternal*, Vgr et Vit dicunt: *ja que cap bé el seguirà ni li serà tornat, sens dubte pot cada un veure que s'afanya per tenir dolor i tristor sens fi en l'altre món*.

18. Vgr addit: *perquè trobaran i tindran el que havien estimat i desitjat*.

19. Vgr et Vit omittunt: *ans tem la vida*.

20. Vgr et Vit addunt: *realment fa conèixer que estima més aquest segle que nostre Senyor*.

21. Vgr et Vit addunt: *i qui estima més la vida i els béns d'aquest segle que la vida celest i els béns eterns, de dues maneres va en contra de la raó natural: una és que estima més i que vol estimar*, locutio quæ perfecte vincitur cum reliqua sententia catalanici textus, post anacoluthon quod ibi notavimus.

170 εἶδεν ἐν τῷ αἰγιαλῷ ἓνα κλάδον συκῆς, ὃς εἶχε πολλὰ ὠραῖα σῦκα, καὶ ἐξέτεινε τὴν
 χεῖρα καὶ εἴλξε τὸν κλάδον πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἔσφιξε τὸν κλάδον οὕτω βιαίως ὅτι // f. 58v
 ἐξῆλθε τοῦ πλοίου καὶ ἐπνίγη, καὶ οὕτως ἀπώλεσεν ὅλον ὅσον ἤθελε, τουτέστι τὸ
 πλοῖον καὶ τὸ σῦκον καὶ ἑαυτὸν. Ὅλως οὕτως ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ ἑαυτοῦ σώματος
 διοδοεῖ ἕκαστος συνεχῶς διὰ τοῦ ποταμοῦ τῆς φθορᾶς τῆς ἀνθρωπίνης, καὶ οὕτως,
 175 ἐὰν ἐκτείνει τὴν χεῖρα διὰ τῶν ἔργων εἰς τὴν ἀρέσκειαν τούτου τοῦ αἰῶνος καὶ
 σφίγγει αὐτὴν καὶ δισχυρίζεται κρατῆσαι αὐτὴν διὰ ἀγάπης, χωρὶς παντὸς
 δισταγμοῦ πιγῆσεται, καθάπερ ἄνω εἴρηται.

Ἔτι ποιεῖ κατὰ τοῦ λόγου τοῦ φυσικοῦ ἐτέρῳ τρόπῳ, ὅτι πάντα πρόσωπα
 ἰμεῖρονται βλέπειν ὠραῖα πράγματα καὶ τίμια, διὸ ἰμεῖρεται ὁ ἄνθρωπος φυσικῶς
 εἶναι ἐν τιμῇ ἐορτῇ, ἢ ἐν τιμῇ ἀλλῇ βασιλέως ἢ μεγάλου κυρίου. Τοιγαροῦν ὁ μὴ
 180 ἰμειρόμενος εἶναι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀλλῇ ὅπου δυνηθῆ θυμαῖσαι τὴν ὠραιότητα τοῦ
 ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ μητρὸς καὶ τὴν θείαν
 μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ πλῆθος τὸ τακτὸν // τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν f. 59
 χαρισμάτων, ἃ ἔχουσι ἐν ἑαυτοῖς, μέγα σφάλμα ἔχει νοήματος φυσικοῦ, καὶ ποιεῖ
 ὡς παῖς καὶ ὡς κτῆνος καὶ ὡσπερ ἐθνικός, ὃς οὐκ ἔχει γνῶσιν οὔτε αἴσθησιν τῶν
 185 ἀγαθῶν τῶν αἰωνίων καὶ οὐρανίων, ἀλλὰ μόνον τῶν παρόντων ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι. Καὶ
 τοιοῦτοί εἰσι πάντες ἐκεῖνοι, οἱ νοθεύουσι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀσκησιν τὴν
 χριστιανὴν, ἐν τῷ τιθέναι καὶ προσέχειν τῇ ἀγάπῃ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτου τοῦ
 αἰῶνος, κἂν διὰ ὀνομασίας καὶ διὰ βαπτίσματος ὡς χριστιανοί. Διατοῦτο ἐν τῇ ζωῇ
 καὶ ἐν τῇ φροντίδι τοῦ ἔχειν καὶ πολυπλασιάσαι τὰ ἀγαθὰ τούτου τοῦ αἰῶνος,
 190 καταλαλοῦσι καὶ ψεύδονται ἔργῳ ὅπερ ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἔδειξε
 διὰ ὑποδείγματος καὶ διδασκαλίας. Καὶ διατοῦτο καλεῖ αὐτοὺς ὁ ἅγιος Παῦλος
 βδελυροὺς καὶ ἀπίστους καὶ ἀποδοκιμασμένους, κἂν γὰρ ὀνομάζουσιν Ἰησοῦν τὸν
 Χριστὸν καὶ ἀκοῦσι λειτουργίαν καὶ // νηστεύωσι τεσσαρακοιθήμερον καὶ τὰς f. 59v
 ἀπηγορευόμενας ἡμέρας καὶ τὰ προεόρτια, πλεῖον τοῦτο ποιοῦσι κατὰ συνήθειαν
 195 κοινὴν ἢ κατὰ εὐλάβειαν, οὔτε διὰ πόθον ἢ διὰ ἔρωτα τῶν ἀγαθῶν τῶν αἰωνίων.

Παραπλησίως δεικνύουσι σφάλμα συνέσεως φυσικῆς ἐν ὅσῳ νεανιεύονται καὶ
 κτηνοποιοῦσιν ἐκείνοις, οἱ τιθέασιν τὸν ἑαυτῶν ἔρωτα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τούτου τοῦ
 κόσμου, διὰ τοὺς ἄλλους τρόπους τοὺς προειρημένους· πρῶτον, ὅτι ἐκεῖνός ἐστι
 βέβαιος ὅτι δεῖ αὐτὸν διαβῆναι, ἢ ἐκόντα ἢ ἄκοντα, διὰ τοῦ διαβήματος τοῦ θανάτου,
 200 καὶ οὐκ εὐτρεπίζει ἑαυτὸν εἰς τὸ διαβῆναι αὐτὸ ἄνευ κινδύνου καὶ ἄνευ φόβου. Ἔτι

191-192 Cf. Tit 1, 16

174 ἐὰν] iterato signo, additum in margine sinistro alia manu, ut videtur, non graeca
 180 δυνηθῆ] δυνηθῆ cod. 192 βδελυροὺς] sic ubique in cod. pro βδελυροὺς 196 ὄσω] ὄσω
 cod. 197 ἐκεῖνοις] fortasse ἐκείνους ante correctionem, sed tandem scriba verbum
 submissis punctis validabit ad vertendum sententiam originalis catalanici: «en les al-
 tres coses damunt dites»

belles figues, e stené la mà, e tirà lo ram stretament tan fort, que fora sortí de la barcha e neguà: axí perdého tot quant volia, ço és, la barcha e les figues e si mateix. Tot en axí, en la barcha de son cos va cascú continuadament per lo flum de la mort humana: si sten la mà per obrar als plaers de aquest setgle,
 140 ni·ls streny o s'esforce de tenirlos per amor de Déu, cert és que negarà, segons damunt es dit.

Encara fa contra rahó natural,²² car tot <hom qui> pensa naturalment desija veure belles coses e graciòses, per la qual cosa desija hom ésser present en hunes nocés, o en huna cort de rey o d'un gran senyor. Donchs, qui no desija
 145 estar en aquella cort hon poria mirar la bellesa de nostre senyor Jesuchrist e de la sua mare e de la magestat divina, e la multitud ordenada dels àngells, e la diversitat de les gràcies,²³ e axí han en sè gran defalliment de seny natural, e infantèga<n> e bestièga<n>, axí com pagans, qui no tenen coneixença ni sentiment dels béns eternals e celestials, mas tan solament dels presents en aquest
 150 setgle. Aytals són tots cells qui han²⁴ <***> la religió christiana e meten tot lur enteniment e lur amor en los béns de aquest setgle: jatsie ço que per lo nom e per lo baptisme sien christians, però en la vida e en la ànsia d'aver e de multiplicar los béns de aquest setgle neguen, per obra, tot ço que nostre senyor Jesuchrist mostra per exemple e per doctrine. E per ço los appella sent
 155 Pau abhominables, menyscreents e reprovats; car, jatsia ço que nomenen Jesùchrist, o hogen misses, o dejunen la quaresma, o los divendres e les vigílies, més ho fan per hus e per observança o cós comú, que per devoció, ni per desig o per amor dels béns eternals.

Encara mostren lo deffalliment dels béns terrenals e del sen natural, e infantegen e bestiegen en les altres <coses> damunt dites.²⁵ Primo, que ell és
 160 cert que ha a passar, vulla o no, per lo pas de la mort, e no·s apparellen sens perill e sens temor. Encara més, car en l'alberch de aquesta vida e de aquest

142 hom qui] additio postulata a sensu et iuxta Vgr et Vit 144-147 signa interrogativa sublata sunt ut restituatur sensus, iuxta Vgr et Vit notatur anacoluthon

22. Vgr et Vit addunt: *d'una altra manera.*

23. Vgr et Vit addunt: *que en ells tenen.*

24. Vgr et Vit addunt: *corrupt la veritat i ...*, quod perfecte vincitur cum sententia textus catalanici, post anacoluthon a nobis ibi notatum.

25. Vgr addit: *aquells que posen el seu amor en els béns d'aquest món, de les altres maneres abans esmentades.*

- πλείον, ὅτι ἐν τῷ καταλύματι ταύτης τῆς ζωῆς ἀγωνίζονται σωρεῦσαι, καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ, ὅπου γινώσκουσιν ὅτι μέλλουσι διαιωνίσειν καὶ διαμεῖναι ἄνευ τέλους, οὐ ποιουσί τινα προετοιμασίαν. Καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους, τὸν θησαυρὸν τῆς αὐτῶν ἐνθυμήσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ αὐτοῦ φίλτρου // τίθησι ἐν τῷ f. 60
- 205 γαζοφυλακίῳ τούτου τοῦ αἰῶνος, ὅπου ἀπολεσθήσεται καὶ ἐκλείψει ἐσχάτως, καὶ οὐ μέλλει αὐτῷ περὶ τοῦ ἀποθεῖναι τούτον ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου οὔτε ἀπολέσθαι δυνήθη οὔτε ἐκλείψαι.
- Καὶ ὅς βούλεται εὖ νοῆσαι τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀφροσύνην ἐκείνων, οἱ ἄνω εἰρηγῆται, μνησθήτω τῆς ἱστορίας τῶν δύο συντρόφων ἐν τῷ σχολείῳ, ὧν ἐπαιτήθηεν
- 210 ἕκαστος ἐν τῇ αὐτοῦ χώρα καὶ ὁ εἷς ἐπάλησε τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν καὶ ἔδωκε τὴν τιμὴν διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἡμετέρου Κυρίου καὶ ἐπορεύθη θεῖναι ἑαυτὸν ἐν ἐρήμῳ· ὁ ἕτερος δὲ δισχυρίσθη εἰς τὸ πολυπλασιάσαι τὰ ἀγαθὰ, ἃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ κατελείπει αὐτῷ, καὶ μετὰ μακρὸν χρόνον ἐποίησε μίαν ὁδοιπορίαν, καὶ ἐνεδέχετο αὐτὸν
- 215 διαβῆναι διὰ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἐκεῖνος, ὅς ἔθηκεν ἑαυτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἠρώτησε ποῦ ἦν, καὶ ἐρρέθη αὐτῷ ὅτι γέγονεν ἐρημίτης. Καὶ ἐπορεύθη ἰδεῖν αὐτὸν καὶ ἠρώτησε πῶς εἶχε, καὶ ὁ φίλος αὐτῷ ἀπεκρίθη ὅτι οὐ διελογίζετο εἶναι τι κτίσμα θιγητόν, ὃ // εἶη κρεῖττον αὐτοῦ, διότι ἐτόλμα θανεῖν· διὰ τῆς ἀπολογίας ἐνεθυμείτο f. 60v
- εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἐφοβείτο τὸν θάνατον, καὶ ὅτι ἐπεθύμει αὐτὸν <***> μετὰ θάρσους τοῦ ὑπομείναι αὐτόν. Ὁ δὲ ἕτερος ἐθαύμαζε σφόδρα ὅτι οὕτως αὐτῷ ἀπελογεῖτο,
- 220 καὶ ἠρώτησεν αὐτόν διατι ἔλεγε ὅτι τολμῆσαι θανεῖν εἶη αὐτῷ οὕτω μεγάλη εὐεργεσία· καὶ ὁ ἐρημίτης αὐτῷ ἀπεκρίθη ὅτι ἐκεῖνος αὐτὸ ἠδύνατο εἰδέναί καὶ νοῆσαι, εἰ ἔθελεν ἐννοῆσαι τὴν ὁδοιπορίαν, ἣν ἐποίησε συνεχῶς. «Καὶ ἴνα σὺ, ἔφη, τοῦτο νοήσῃς, ἐγὼ σε ἐρωτῶ, εἰ οἶδας ἀδιστάκτως ὅτι μέλλεις θανεῖν.» Καὶ ὁ ἕτερος ἀπεκρίθη ὅτι ναί. Καὶ ἀκολούθως ἠρώτησεν αὐτόν εἰ ἐν τῷ καιρῷ τῷ παρεληλυθότι
- 225 εἶχεν ἀρεστά ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι. Καὶ ἀπεκρίθη ὅτι πολλά. Καὶ ἀκολούθως αὐτόν ἠρώτησεν εἰ ἐξ ἐκείνων τῶν ἀρεστῶν τόσον ἠσθάνετο κἂν ἔν ἐν τῷ παρόντι. Καὶ ὁ ἕτερος αὐτῷ ἀπεκρίθη ὅτι οὐδεμίαν ἠδύτητα τῶν ἡμερῶν τῶν παρεληλυθειῶν εἶχε μετὰ αὐτοῦ. «Νῦν σε ἐρωτῶ, ἔφη ὁ ἐρημίτης, εἰ ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ // πέποιθας f. 61
- ζῆσαι, ἔχεις πίστιν τοῦ ἔξαι ἀρεστά.» Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὅτι ναί. Καὶ ἔπειτα αὐτόν ἠρώτησεν εἰ ἠλπίζεν ἔξαι τόσα, ὅσα μετεἶληφεν ἐν τῷ καιρῷ τῷ παρεληλυθότι. Καὶ ἀπεκρίθη αὐτῷ ὅτι οὐχί· ἔφη γὰρ ὅτι «τὸ ἄνθος καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἐμῆς νεότητος παρήλαθε». Καὶ τότε αὐτόν ἠρώτησεν ὁ ἐρημίτης εἰ ἐπίστευεν ὅτι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ζωῆς μένειεν αὐτῷ τὰ ἀρεστά, ἃ μετέλαβε, καὶ εἰ αὐτὰ ἀγάγοι μετὰ αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἕτερος ἀπεκρίθη ὅτι οὐ. «Ἄρα, ἔφη ὁ ἐρημίτης, ἀφοῦ σὺ οἶδας
- 235 ἀδιστάκτως ὅτι ἔχεις ἀποθανεῖν καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἢ τῶν ἀρετῶν τούτου τοῦ αἰῶνός σοι συνοδεύσει οὔτε ἀκολουθήσει, ὅτε διαβῆσθαι διὰ τοῦ διαβήματος τοῦ

207 δυνήθη] δυνήθη cod. 214 ἠρώτησε] ἠρώσε cod. 217 δ] ᾧ cod., additum posterius alia manu in margine dextro 219 ὑπομείναι] ὑπομεί cod. 223 νοήσῃς] νοήσῃς cod. 227 αὐτῷ] αὐτῷ cod. 232 τῇ] τῇ cod. 234 οὐ] οὐ cod.

setgle²⁶ s'esforça d'ajustar; e a l'altre, que hom sab que ha anar e star sens fi, no-y fa negun pertret. Daltra part, car lo tresor de son pensament e de son desig e de sa amor met en l'armari de aquest setgle, hon fallirà e perirà finalment; e no cura de metrelo en l'armari de nostre Senyor, hon fallir no porà ni perir.

E qui vol entendre lo sen e la follia dels damunt dits, remembreli la ystòria dels ·II· companys, los quals eren en scoles, e esdeve<n>chse que tornaren en sa terra, e la hu d'ells vené son patrimoni e tot quant havie,²⁷ e donà tot lo preu de ço que n'ach per amor de Déu, e mèsse en ermitatge; e l'altre sforsà's de créixer e multiplicar tots los béns qui son pare li havie leixats. E aquest, après lonch temps, féu viatge, e hac a passar hon aquell era en l'ermitatge, e demanà d'ell, e diguerenli que s'era fet ermittà; e ana'l veure, e demanàli com stava. E l'altre resposli que nos pensava que nulla creature pogués star mills que ell, per ço car gosava morir, ço és a dir, que no temia la mort, ans la desijava, e havia ardiment de sofferirla. E l'altre meravellà's fort car axí li respòs, e demanàli com se podia fer que gosar morir li fos tan gran benança. E l'ermita li respòs que ell ho poria conèixer e entendre, si pensava en lo viatge que fahia contínuament. «E, per tal que ço entenes, demante — dix l'ermita — si sabs certament que hages a morir.» E elle respòsli que hoc. Après demanàli quant havia viscut; e respòs e dix que més de ·xxxx· ans.²⁸ Après demanà-li; en temps passat si havia haüts plaers en aquest setgle; resposli que hoc, molts. Après demanali si d'aquells plaers tants, si'n tenia nengú ab si: «No-t deman si-t membre, mas si ara los has ab tu.»²⁹ Resposli que no pas, neleix aquells qui havia haüts lo dia prop passat. «Ara diguesme — ço dix l'ermita — si en lo temps que speres a viure has sperança de haver plaers.» Respòs que hoc. E demanàli si's pensava que n'hagués tants com en lo temps passat; resposli que no: «Car la flor e la vigor de mon jovent és tot passat.» Ladonchs demanàli si havia sperança que'l darrer dia de sa vida li romanguesen los plaers que devia haver en est món, e que'ls ne portàs ab si; e dix que no. «Donchs — ço dix l'ermita —, pus tu sabs certament que has a morir, e que negú dels béns ni dels plaers d'aquest setgle no-t acompanyaran ni-t seguiran quan per lo pas de la mort passaràs en l'altre setgle,³⁰ ¿ab què hauràs

164 lo tresor] la tristor, B; substitutio postulata a sensu et iuxta Vgr et Vit

26. Vgr omittit: *e de aquest setgle.*

27. Vgr et Vit omittunt: *e tot quant havie.*

28. Vgr omittit: *Aprés demanà-li quant havia viscut; e repos e dix que més de xxxx ans.*

29. Vgr omittit: *«No-t deman si-t membre, mas si ara los has ab tu.»*

30. Vgr omittit: *en l'altre setgle.*

- θανάτου, μετὰ τίνος ἔξει ἀρέσκειαν καὶ παραμυθίαν πέραν τοῦ διαβήματος τοῦ θανάτου, τουτέστιν ἐν τῷ ἐτέρῳ κόσμῳ; Καὶ ἀφοῦ οἶδας ὅτι ἔχεις διαβῆναι διὰ ἐκείνου τοῦ διαβήματος, <ὄρα> εἰ εὐρίσκεις ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ τὸ δύνασθαι αὐτὸ
- 240 διαβῆναι, ἄνευ πόνου καὶ θλίψεως καὶ φόβου. Ἔτι, ἐὰν ταῦτα τὰ τρία // πράγματα f. 61v
σοὶ συνοδεύσῃ ἐν τῷ διαβήματι, καὶ οὐδὲν θάρσους ἢ εὐαρεστίας σοὶ συνοδεύσωσιν, ἄνευ παντὸς δισταγμοῦ δύνῃ γνῶναι ὅτι πεποίηκας ἄφρονα βίον, ἐπεὶ, μετὰ τὸ ἀπιέναι σε εἰς ἐκεῖνο τὸ διάβημα, οὐ πεπραγμάτευσαι συνοδίαν, ἐξ ἧς ἔχοις εὐαρεστίαν καὶ παραμυθίαν καὶ ἐν τῷ διαβήματι καὶ περαιτέρω.» Καὶ ὁ ἕτερος ἔγνω
- 245 ὅτι ἀλήθειαν ἔφασκε, καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν ὅπως δείξῃ αὐτῷ πῶς δύναιτο ἔξιν ἐν ἐκείνῳ τῷ διαβήματι καὶ περαιτέρω θάρσος καὶ παραμυθίαν. Καὶ ὁ ἐρημίτης αὐτῷ ἀπεκρίθη ὅτι ἐὰν αὐτὸς οὐκ ἀγαπήσῃ τὸ ἀγαθόν, ὃ διὰ τοῦ θανάτου μέλλει ἀπολέσθαι καὶ καταλείψαι, καὶ ἀναπαύσῃ τὸν αὐτοῦ ἔρωτα ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὃ οὐ δύναιτο ἔξιν εἰ μὴ ἐποίει τὴν ὁδοιπορίαν τοῦ θανάτου, οὐ μόνον οὐκ εὐλαβηθεῖ ἢ φοβηθεῖ αὐτόν,
- 250 ἀλλὰ ἀναμφιβόλως ἐρώτῃ αὐτοῦ. «Καὶ οὕτως, εἶπεν, ἐγὼ πεποίηκα· ὅτι πᾶν τὸ ἀγαθὸν τούτου τοῦ αἰῶνος κατέλιπον καὶ κατεφρόνησα, καὶ πάντα τὸν ἐμὸν ἔρωτα // καὶ τὴν ἐμὴν ἀγάπην ἔθηκα ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀγαθῷ, ὅπερ ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς f. 62
Χριστὸς ὑπισχνεῖται παρέξιν μετὰ ταύτην τὴν βιοτὴν ἐκείνοις, οἱ ἀκολουθήσουσιν αὐτῷ. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ οὐκ ἠθέλησα ἔχειν, εἰ μὴ μόνον ὃ εἶη ἀναγκαῖον εἰς τὸ ὑποστηρίξαι καὶ σκεπάσαι τὸ σῶμα, καὶ περὶ τούτου αὐτοῦ οὐκ ἔχω μέριμναν, ὅτι ὁ ἡμέτερος Κύριος ποιεῖ μοι προνοεῖσθαι παρὰ τῶν αὐτοῦ φίλων ἰκανῶς, καὶ ἀπετέλει μοι τὴν αὐτοῦ παραβολὴν, ὡς ἔστι γεγραμμένη ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἀγίου Ματθαίου*, ὅτε εἶπε· *Μὴ ἔξεις μέριμναν τοῦ φαγεῖν, μηδὲ τοῦ πιεῖν, μηδὲ τοῦ ἐνδύεσθαι, ὅτι ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος, ὃς τρέφει τὰ πετεινά, ἃ οὐ σπείρουσιν οὐδὲ συνάγουσι, θρέψει ὑμᾶς τοὺς ἄλλους· καὶ ἐκεῖνος, ὃς ἐνδύει τὸ κρίνον, ὃ οὐδὲ νήθει οὐδὲ ὑφαίνει, ἐνδύσει ὑμᾶς, ὅτι διελογίσθη ὅτι ταῦτα τὰ πράγματα ὑμῖν εἰσιν ἀναγκαῖα. Ἄλλὰ ἐξαιρέτως ἔχε μέριμναν τοῦ κερδησαί καὶ ζητήσαι τὴν βασιλείαν πῶν οὐρανῶν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα, ἃ εἰσιν ὑμῖν ἀναγκαῖα, ὑμῖν δοθήσεται.* Ἡ ἐπαγγελία μέλλει εἶναι f. 62v
ἄρκετὴ πᾶσι τοῖς πιστοῖς, καὶ οἷς οὐκ ἀρκέσειε βεβαίως εἶναι ἄπιστοι. † Ὑμεῖς ἢ οἱ ἄπειροι †, ἢ ἄλλοτριούσθε ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῆς εὐαγγελικῆς, καθάπερ εἰσὶ πάντες ἐκεῖνοι, οἱ ποιοῦσιν ὁμοίωμα τοῦ τηρεῖν καὶ χειραγωγεῖν τὴν εὐαγγελικὴν τελειότητα, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν τοῦ ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῆς βιοτῆς καὶ τῆς πολιτείας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους ποιοῦσι τὸ

258-263 Cf. Mt 6, 25-33

239 ὄρα] supplevi 241 συνοδεύσῃ] συνοδεύσῃ cod. 245 δείξῃ] δείξῃ cod. 247 ἀγαπήσῃ] ἀγαπήσῃ cod. 248 ἀναπαύσῃ] ἀναπαύσῃ cod. 264-265 Ὑμεῖς, ἢ οἱ ἄπειροι] inter cruces verba quae sensum non habent

195 plaer ni consolació quan seràs passat de lla³¹? E puy que sabs que has a pas-
 sar per aquell pas, <guarda> si trobes en ton cor que'l puxes passar sens dolor
 e sens tristor e paor, <pus que, si dolor e tristor e paor> t'acompanyaran al
 passar, e gens d'ardiment ni de plaers no t'acompanyaran, de tot en tot hauràs
 feta folla vida, pus que anant a aquell pas no hauràs percaçat de què hages pla-
 200 er o consolació en lo pas e ultra lo pas.» E l'altre conech que veritat li dehia, e
 pregà'l que li digués com poria en aquell pas, e ultra lo pas, haver ardiment e
 consolació. E aquel respòsli que, si ell <des>amava los béns que per la mort
 devia perdre e leixar, e metie sa amor en los béns los quals no poria aconse-
 guir si no fahia lo viatge de la mort, ni tan solament no la tembrà ans la desi-
 jarà. «Quan axí — dix l'ermita — o he fet yo, car tots los béns de aquest set-
 205 gle he leixats e menyspreats, tot mon desig e ma amor he mès en la amor de
 nostre senyor Jesùchrist, qui promet donar, après aquesta vida,³² glòria sens
 fi. Car yo en aquesta vida no vull haver sinó ço que serà necessari a sostenir e
 cobrir lo cors, e de aço mateix no he ànsia, car nostre Senyor ne fa provehir
 als seus amichs bastantment, e compleix en mi la sua paraula, la qual diu lo
 210 evangeli de sent Matheu, quan dix: *No hajats ànsia de menjar, ni de beure, ni
 de vestir, car lo Pare celestial, que peix los ocells, los quals no sembren ni cul-
 llen, e ell, qui vist lo liri de moltes cubertes, les quals no file ni tix, vestirà a vos,
 car bé sab que aquestes coses vos són necessaries. Mas, primo, hajats ànsia de
 215 conquerir e de guanyar lo regne del cel, e los altres bèns que obshavets vos se-
 ran donats.* La qual promesa basta a tot feel christià; e cell a qui non baste és
 menyscreent e ignorant e falsari de virtut evangelical, axi com són tots cells
 qui fan aparès de perseverar e de tenir la perfecció evangelical, ço és, de viure
 e de conversar en aquest setgle segons l'exemple de la vida e de la conversació
 de nostre senyor Jesuchrist e dels appòstols, e dels altres deixebles; e d'altra

219 deixebles] exemples, B; substitutio postulata a sensu et iuxta Vgr et Vit

31. Vgr addit: *és a dir a l'altre món.*

32. Vgr et Vit addunt: *a aquells que el segueixin.*

270 ἐναντίον ἐν τὸ ἔλξει πρὸς ἑαυτοὺς καὶ σωρεύσαι μετὰ πασῶν μηχανῶν, εἴ τι
 δύνανται, καὶ ποιούσι καὶ πραγματεύονται ἃ οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖα, καὶ ἕωσι
 ταπεινότητα καὶ ἀγάπην καὶ ὑπομονὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς
 πράξεως τῆς ἀληθοῦς ἀσκήσεως· οὕτως, ὅτι ὑπὸ χρῶμα τοῦ θέλειν ἀκολουθῆσαι τὸν
 ἡμέτερον Κύριον, βαδίζουσιν ἔμποροι εἰς τὸ // παρακαλεῖσθαι καὶ ἐπαινείσθαι καὶ f. 63

275 ἰψοῦσθαι ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, καὶ ὁ πυρετὸς ἧ ὁ καύσων τοῦ αἰτεῖν καὶ σωρεύειν οὐκ
 ἀφίησιν αὐτούς.»

Καὶ ὅτε πάντα ταῦτα τὰ λόγια εἶπεν ὁ ἐρημίτης τῷ αὐτοῦ συντρόφῳ, κάκεινος
 αὐτὰ ἤκουσεν, ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐποίησε χάριν, ὅτι ἐκράτησε τὴν ὁδὸν τοῦ ἐρημίτου καὶ
 ἐτέλεσε τὰς αὐτοῦ ἡμέρας ἐν μεγάλῃ τελειότητι.

280 Ἐφοῦ δεδῆλωται ὁ θεμέλιος, ὃν μέλλουσι πρῶτως τηρῆσαι πάντες ἐκεῖνοι, οἱ
 βούλονται ποιῆσαι ζωὴν πνευματικὴν, ἀκόλουθόν ἐστι δηλῶσαι ποῖά εἰσι τὰ δύο
 πράγματα, ὧν μέλλουσιν ἀπέχεσθαι.

Καὶ πρῶτόν ἐστιν ἀργία, ὃ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἕκαστος μέλλει ἑαυτῷ προσέξειν,
 ἵνα μὴ ἦ ἀργός, ἀλλὰ πραττέτω τί ἔργον, διὰ οὗ ἡ αὐτοῦ καρδιά εἶη κατεχομένη ἐν

285 ἀγαθοῖς διαλογισμοῖς καὶ ἐν ἀγαθαῖς ἐπιθυμίαις, οἷόν ἐστι τὸ εὐχεσθαι, τὸ
 ἀναγινώσκειν τὴν Ἁγίαν Γραφήν ἢ τοὺς βίους τῶν ἀγίων, ἢ τὸ ἀκούειν λόγια // f. 63v

ἀγίας διδασκαλίας· καὶ ὁ δυνάμενος αὐτὴν λαλῆσαι ἢ δεῖξαι τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτὸ
 ποιῆ· καὶ ὁ δυνάμενος αὐτὴν ἀκοῦσαι, ἀκοῦση ἐπιμελῶς καὶ κατέχη, ἢ γραψάτω
 ἡντιναοῦν γραφὴν τῆς ἀγίας διδασκαλίας· καὶ ὁ μὴ δυνάμενος ποιῆσαι τὰ πράγματα

290 τὰ προειρημένα, ποιείτω διὰ ἀγάπην οἰανοῦν ὑπουργίαν πνευματικὴν τοῖς φίλοις τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἐξαιρέτως τοῖς πτωχοῖς τοῖς χρήζουσιν, ὅτι, κατὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν

εὐαγγελικὴν, πλείον ἔτοιμος καὶ πλείον ἐπιμελὴς μέλλει εἶναι εἰς τὸ ἐκείνοις
 βοηθῆσαι καὶ παραμυθῆσαι αὐτοὺς ἢ τοὺς ἄλλους, καὶ μείζονα εὐαρεστίαν ποιεῖ τῷ
 ἡμετέρῳ Κυρίῳ ὅς δίδωσι παραμυθίαν τοῖς πτωχοῖς ἢ τοῖς πλουσίοις, καὶ ὅς ποιῶ

295 τὸ ἐναντίον νοθεύσειεν ἂν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι, καθὼς φησιν ὁ ἅγιος
 Ἰάκωβος, ὁ ἡμέτερος Κύριος πρῶτως ἐξελέξατο ἐκείνους, οἱ εἰσι πτωχοὶ ἐν τούτῳ
 τῷ αἰῶνι καὶ πλούσιοι πίστει.

Καὶ ἐάν τι πρᾶγμα τῶν προειρημένων οὐ δύναται ποιῆσαι ἢ οὐκ ἔστι προ//σῆκον f. 64
 τῷ ἀνθρώπῳ, ποιησάτω ποῖόν τι ἔργον ὑλικόν καὶ οὐσίσιμον ἑαυτῷ ἢ τῷ αὐτοῦ

295-297 Cf. Iac 2, 5

270 ἐν τὸ] iterato signo, additum in margine sinistro alia manu, ut videtur, non graeca
 284 ἧ] ἢ cod. 287 λαλῆσαι] λαλεῖσαι cod., in quo quinquae primae litterae, alia manu,
 ut videtur, non graeca additae sunt posterius super aliquid prius erassum 288 ποιῆ]
 ποιῆ cod. κατέχη] κατέχη cod. 291 χρήζουσιν] χρήζουσιν cod.

220 part, fan lo contrari de tirar ab si, e de ajustar ab totes maestries tant com poden fer, e percaçar ço que no és necessari, e desemparen humilitat e caritat e paciència³³ e totes coses de vera religió; enaxí que, sots color de voler seguir nostre Senyor, van abramats de ésser preats e loats e exalçats en aquest segle, e la febre e la ardor de querer e de ajustar no·ls desempara.»

225 Can, totes les paraules damunt dites hac hoydes cell qui venc veure l'ermittà, Déu li féu gràcia que féu la vida que havia feta l'ermittà, e finí sos dies en gran affecció de Jesuchrist.³⁴

Pus declarat és lo fundament que deuen tenir e³⁵ observer cells qui volen fer vida esperitual, roman a declarar quals són les dues coses que deuen squivar.

230 E la huna és ociositat, ço és, que·s deuen guardar cascú que no sie vagarós, mas que faça qualche cosa per la qual lo seu cor sia ocupat en bons pensaments e en bons desigs a honrar Déu, o legir la sancta Escripura o vides de sants, o hoyr paraules de doctrina. E qui les pot dir e mostrar als altres, que <ho> faça: e qui les pot hoyr, que les hoja diligentment, e que les retinga, e
235 que escriua de sancta doctrina. E qui no pot fer les coses damunt dites, faça, per karitat, qualche serví corporal als amichs de Déu, e majorment als pobres e als freturosos; car, segons la veritat evangelical, pus pregat e pus curós deus ésser de aquell vesitar e aconortar corporalment e esperitual,³⁶ e major plaer <fa> a nostre Senyor qui dóna consolació als pobres que als richs. E qui fahia
240 lo contrari, falsaria la veritat de l'Evangeli; car, segons que diu sent Jachme, nostre Senyor ha elegit los pobres principalment en aquest segle, e són richs en fe.

E, si tot ço que damunt és dit³⁷ no li és avinent, almenys faça qualche obra natural que puixa ésser profitosa a ell e a son prohisme; mas sobre totes coses

33. Vgr et Vit addunt: *i veritat i justícia.*

34. Vgr et Vit omittunt: *de Jesuchrist.*

35. Ubi hic legitur: *tenir e*, Vgr et Vit dicunt: *en primer lloc.*

36. Vgr omittit: *corporalment e esperitual.*

37. Vgr dicit: *no és avinent a l'home.* Omittit autem *almenys.*

- 300 πλησίον, ἀλλὰ ὑπὲρ πάντα τὰ πράγματα μέλλει πραγματεύεσθαι, ἵνα ὁ μύλων αὐτοῦ ἀλήση σῖτον. Ὁ μύλων ἐστὶν ἡ καρδιά τοῦ προσώπου, ἥτις οὐ ποιεῖ εἰ μὴ περιπολεῖν ἀπὸ ἐνθυμήματος εἰς ἐνθύμημα καὶ ἀπὸ ἐπιθυμίας εἰς ἐπιθυμίαν, καὶ ὁ σῖτος τοῦ ἀμητοῦ ἐστὶν ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου*. Διό, ἐὰν ἡ καρδιά ἐνθυμῆται καὶ ἐράται ἐκείνου, ὃ
- 305 ἐγγίξει Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, βέβαιόν ἐστιν ὅτι ἀλήθει σῖτον, ὅς δύναται δοῦναι τελείαν τροφήν ζωῆς· καὶ εἰ τυχὸν ἐνθυμεῖται ἢ ἐράται ὃ συντείνει πρὸς ἐπιστήμας ἀνθρωπίνας ἢ πρὸς φιλοσοφίαν, ἀλήσειε κριθήν, ἢ αἶραν, ἢ ὄσπρια, ὅτι αἱ τοιαῦται ἐπιστήμαι φυσιοῦσι καὶ οὐ παρέχουσι πλήρη τροφήν ζωῆς· καὶ εἰ ἐνθυμοῖτο ἢ ἐρῶτο ὃ συντείνει πρὸς ἔρωτα πλοῦτου, ἀλήσειε κάγχρον· καὶ εἰ ὅπερ συντείνει πρὸς
- 310 ἀπόλαυσιν σαρκικὴν, ἀλήσειε // πηλὸν καὶ πῖσαν· καὶ εἰ ὅπερ συντείνει πρὸς κακὸν θέλημα, ἀλήσειε λίθους ἢ ψάμμον. f. 64v

Καὶ πᾶσαι αὗται αἱ ἀταξίαι καὶ ζημίαι ἐπέρχονται εὐκόλως τῇ καρδίᾳ ἐκείνου, ὃ ἐστὶν ἄστατος, ὅτι ὁ ἐχθρός, ὅς οἶδε τὴν κράσιν ἐκάστου, αὐτίκα αὐτὸν πειράζει διὰ ἐκείνου τοῦ ἐνθυμήματος καὶ ἐκείνου τοῦ ἔρωτος, εἰς ἅπερ ἐστὶν ἐπιρρεπέστερος

315 διὰ τῆς ἑαυτοῦ κράσεως. Καὶ ὅς δύναται στερεῶσαι καὶ δεσμεῦσαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐν τῷ ἐνθυμεῖσθαι εἰλικρινῶς τὴν ἀξίαν τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκείνη ἢ κατάληψις εἴη ἢ ὑψηλότερα, καὶ ἢ ἀξιωτέρα πασῶν.

- Τὸ δευτέρον πρᾶγμα οὗ μέλλει ἀπέχεσθαι ἐστὶν ἀγωνία, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν ἐναγώνιον θέλημα τοῦ ἔχειν, ἢ ἐπίστασθαι, ἢ ὁρᾶν, ἢ ἀκοῦειν, ὃ οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον
- 320 ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ, οὔτε ὠφέλιμον εἰς σωτηρίαν ψυχῆς. Ὅτι ὁ ἀληθὴς χριστιανός, ὃ ἐστὶν εἰπεῖν τῇ ὀνομασίᾳ καὶ τοῖς ἔργοις, οὐ μέλλει ἔχειν φροντίδα ἐτέρων πραγμάτων εἰ μὴ ἐκείνων τῶν // δύο, ἧγουν ἅ εἰσιν ἀναγκαῖα τῇ ζωῇ τῇ προσκαίρῳ, f. 65
- καὶ <ἅ εἰσιν> χρήσιμα εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον· καὶ πάντα τὰ ἄλλα πράγματα εἰσὶ περισσεῖα, ἧς μέλλουσι ἀποποιεῖσθαι πάντες οἱ ἀληθεῖς χριστιανοί. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο
- 325 ποιήσουσιν, ὄντως ἐκνοθεύουσι καὶ καταψεύδονται τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανότητος, καὶ συμμορφοῦσιν ἑαυτοὺς τῷ ἑλληνισμῷ. Διὸ ἔφη ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὅτι οἱ

302-303 Cf. Io 6, 48 et 51, ubi tamen Christus se esse panem asserit, non granum frumenti 326-328 Cf. 1Tim 6, 8

300 et 301 μύλων] sic ubique in cod. iuxta recentiorem dictionem demoticam, pro μυλών 301 ἀλήση] sic cod.; traductor utitur forma inconsueta verbi defectivi ἀλήθω qui praesentem indicativi tantum habet; correcte ἀλέση, a verbo ἀλέω 305 ἀλήθει] cf. lin. 301; hic autem correcte utitur 307 ἀλήσειε] cf. lin. 301; correcte ἀλέσειε 308 ἐνθυμοῖτο] ἐνεθυμοῖτο cod. 309 ἀλήσειε] cf. lin. 301; correcte ἀλέσειε κάγχρον] cod. utitur ubique hac forma pro κάγχρων 310 ἀλήσειε] cf. lin. 301; correcte ἀλέσειε 311 ἀλήσειε] cf. lin. 301; correcte ἀλέσειε 323 ἅ εἰσιν] supplevi 324 ἧς] vertit ad litteram verba catalanica «la qual», quae catalanice referuntur ad substantivum femininum «superfluitat»; graece autem pronomen referri videtur ad neutrum plurale «πράγματα περισσεῖα» et deberet esse ὧν

245 deu procurar que lo seu molí molga forment. Lo molí és lo cor de la persona, que tostemps³⁸ no fa sinò rodar de pensament en pensament e de desig en desig; e lo gra del forment és Jesùchrist, segons que és escrit en lo evangeli de sent Johan. Per què, si lo cor pensa³⁹ ço que pertany a Jesuchrist, cert és tu mols forment, lo qual pots donar a compliment de vida e a nodriment;⁴⁰ e si
250 pensava e desijava ço que pertany a cobesa de riqueses, molrà mill; e si cobega e desija ço que pertany a desig vil carnal, molra brach o pegunta; e si pensa ço que pertany a mala volentat, molrà⁴¹ arena.

Tots aquests⁴² desastres vénen leugerament al cor d'aquell qui és vagarós, car l'enemich, qui coneix la complecció de cascú, tantost lo tempta d'aquell
255 pensament e d'aquell desig al qual és pus enclinat per sa complecció. E qui pogués fermar o stacar lo cor a pensar purament en dignitats de nostre senyor Jesuchrist, aquella ocupació e aquell affanyament⁴³ seria la pus alta e millor e pus digna de totes. *Et meditari in sui sanctissima vita et passione*, etc.⁴⁴

La segona cosa que deu hom squivar és curositat,⁴⁵ car <no> deuen haver
260 cura diligent de haver e de saber e de veure ço qui <no> és necessari a aquesta vida ne profit a la salut de la anima. Car ver christià, ço és, de nom e de fet, no deu haver cura de altres coses sinó de aquestes dues;⁴⁶ car tot l'altre és superfluitat, la qual deu squivar tot ver christia, e, si no-u fa, certament trenca e falsa la veritat del christianisme e conforma si mateix a paganisme. Per ço
265 diu sent Pau que ls dexebles de Jesuchrist no volen als sinó la vida ab què pu-

259 no] suppletur sensu postulante 260 no] suppletur sensu postulante et iuxta Vgr et Vit

38. Vgr et Vit omittunt: *tostemps*.

39. Vgr et Vit addunt: *i estima*.

40. Vgr et Vit addunt: *i si tal vegada se'n recorda i estima el que pertany a les ciències humanes i a la filosofia, mol ordi, o jull, o llegum, perquè aquestes ciències omplen d'orgull i no ofereixen aliment de vida vertader*.

41. Vgr addit: *pedres o*.

42. Vgr addit: *desordres i*.

43. Vgr et Vit omittunt: *e aquell affanyament*.

44. Vgr et Vit omittunt: *Et meditari in sui sanctissima vita et passione, etc*.

45. Pro *curiositat*, Vgr vertit hic et alibi: *ànsia (agonia)*, et explicationem præbet dicens «ànsia» esse *el desig ansiós de tenir o de saber o de veure*, quod lato sensu curiositas dici potest.

46. Vgr addit: *és a dir les que són necessàries per a la vida transitòria i les que són inútils per a la vida eterna*.

- μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ θέλουσιν εἰ μὴ τὴν τροφήν, καὶ ἐξ ὧν
 δύναιτο ἑαυτοὺς σκεπάσαι. Καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας μέλλουσι
 πάντα πρόσωπα, ἃ θέλουσι ποιῆσαι ζωὴν πνευματικὴν, ἐκκλῖναι ἀπὸ ταύτης τῆς
 330 κακίας, ὅτι μετὰ ταύτης τῆς κακίας ὁ διάβολος ἐπλάνησε καὶ ἤγαγεν εἰς ἀπώλειαν
 ἅπαντα τὸν λαὸν τῶν χριστιανῶν, ὃ ἐστὶν εἰδέναί κοσμικοὺς, κληρικοὺς κοσμικοὺς
 καὶ ἀσκητάς· ὅτι τοὺς κοσμικοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς τοὺς κοσμικοὺς ποιεῖ πράξει ὁ
 οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ // καὶ οὔτε ἐπωφελές εἰς σωτηρίαν τῆς f. 65v
 ψυχῆς, ἀλλὰ οὐδὲ τοῦ σώματος, ὡσπερ τὸ σύρειν ἔνδυμα καὶ βαστάζειν χρυσόν, ἢ
 335 ἀργύριον, ἢ μαργαρίτας, ἢ ἄλλους λίθους τιμίους, ἢ ἐν ἐνδύμασιν, ἢ ἐν ζώναις ἢ ἐν
 ὑποδήμασιν, ἢ ἐν περυστηρίοις, ἢ ἐν χαλινῶ, ἢ ἐν καθέδρα, ἢ ἐν ποικιλίᾳ
 ὑφασμάτων, ἐξ ὧν ἐνδύονται ἐν διαφόροις χρώμασιν, ἃ πράγματα μόνως ποιοῦσιν εἰς
 κενοδοξίαν καὶ εἰς τὸ θρέψαι τὰ ὄμματα ἐκείνων, οἱ αὐτὸν ὀρώσι, καὶ οὕτω περὶ
 340 πολλῶν ἐτέρων πραγμάτων, ἃ ποιοῦσιν· οἷς πράγμασιν ἐν ἀρχῇ οὐκ ἐχρῶντο οἱ
 χριστιανοί, ὅτι ἐγίνωσκον ὅτι εἰσὶ ματαιότητες καὶ περισσεῖαι. Ὑπὲρ δὲ τοῦ τὴν
 ταύτην περισσεῖαν διαφυλάξαι, ἔσπευσεν † ὁ λαὸς τῶν χριστιανῶν καὶ μάλιστα τῶν
 λαϊκῶν καὶ τῶν κληρικῶν τῶν κοσμικῶν † ἐν καύσῳνι ἔρωτος τοῦ κερδαίνειν καὶ
 πολυπλασιάζει πλοῦτον πᾶσι τρόποις ἀτάκτοις, οὕτως ὡς εἰσὶ τόκοι, δόλοι, ἀπάται,
 345 σιμωνία, ἀρπαγαὶ καὶ ἀνθρωποκτονίαι, καὶ // πᾶσαι ἄλλαι κακίαι, διὰ ὧν δυνηθῶσι f. 66
 διαφυλάξαι ταύτας τὰς ματαιότητας καὶ τὰς περισσείας.
 Καὶ ἐπεὶ ὁ διάβολος ἐπλάνησε καὶ διέστρεψε πάντα τὸν λαὸν τῶν χριστιανῶν
 διὰ ἐπιμελείας, διατοῦτο πᾶσαν κατάστασιν ἤγαγεν εἰς ἀπώλειαν διὰ τινος
 εἰδικότητος εἰς ἐκείνην τὴν κακίαν, οἷον τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἐκείνους οἱ ἔχουσι παῖδας·
 350 ἕκ πάντων ἐποίησεν Ἡρώδας, καὶ πάντες σφάζουσι τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς πνευματικῶς,
 ὅτι ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς οὐ μέλλει ἄλλο δεῖξαι ἢ διδάξαι τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἰ μὴ
 μόνον τὸ γινώσκειν καὶ φιλεῖν τὸν ἡμέτερον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἀκολουθεῖν
 τὴν αὐτοῦ ὁδόν, ἵνα ζήσωσιν αἰωνίως. Καὶ ἐὰν ἐκείνοι τότε, ὅτε τὸ σκεῖος τοῦ
 παιδός ἐστι καινόν, ἐμπλήσωσιν αὐτὸ νάματος οὐρανοῦ, μετὰ τοῦτο, τὸ νᾶμα τὸ
 γήινον ἢ οὐχ ὑποδέξεται, ἢ βραδέως δυνησεται αὐτὸ φθεῖραι. Ἄλλὰ ἐκείνοι ποιοῦσι
 355 πᾶν τὸ ἐναντίον, ὅτι οὕτω ταχέως ὡς οἱ αὐτῶν παῖδες ἔχουσι τι νοήματος, ἕκαστος
 κατὰ τὴν αὐτοῦ κατάστασιν αὐτοῖς δεικνύει τὸ γινῶν//σκεῖν καὶ φιλεῖν τὸν κόσμον, f. 66v
 οὕτως, ὥστε τὰ ἀγαθὰ τούτου τοῦ κόσμου μάθωσι πραγματεῦσθαι καὶ κερδησαί·
 οὕτως, ὅτι ἐὰν τινα αὐτῶν ποιῶσι κληρικόν, οὐ ποιοῦσιν ἐξαιρέτως, εἰ μὴ ἕνεκεν τοῦ
 ἔχειν εὐεργεσίαν ἐκκλησιαστικὴν· καὶ οὕτως ἰσχυρῶς τυφλοὶ αὐτοὺς ὁ διάβολος, ὅτι
 360 ἐκείνο τὸ παιδίον φασὶν ὅτι ἔσται ἀγαθὸς ἄνθρωπος καὶ φρονίμη γυνή, οἵτινες ἔξουσι

334-337 Cf. Λόγον περὶ ἀγάπης (Opusculum II huius editionis), lin. 671-383 (lin. 572-584 textus italicis)

341-342 ὁ λαὸς – τῶν κοσμικῶν] inter cruces verba que sensum non habent in contextu
 344 σιμωνία] σιμωνία cod.

xen pasar sens superfluitat,⁴⁷ e ab gran diligència e ab gran squiva deu tota persona qui vol fer vida speritual squivar aquest vici. Car ab aquest lo diable ha gitat de carrera e mena a perdició tot lo poble christià, ço és, lechs e clergues e religiosos; car als lechs e als clergues e setglars fa fer ço que no és necessari a vida ni a profit ni a salut de cors ni de ànima, axí com és portar aur o argent o perles ni pedres preciòses o altres guarniments en lurs vestiments, e en cintes, e en çabates, e en persones, e en selles, e en frens, e en delicats draps que's visten de diverses colors; les quals coses tan solament profiten a vana glòria e a péixer los hulls d'aquells qui-u vehen.⁴⁸ Ni al començament dels christians no usaven de aquestes coses, car coneixien que era vanitat e superfluitat. Per ço és caygut lo diable en los christians, ço és, en clergues e religiosos e setglars; e jahan en foch de cobesa e de guanyar e multiplicar riqueses en totes maneres desordenades, axí com és usura, barats, enganar, e simonia, roberia e homicidi, e tots altres vicis per què puiuen mantenir aquella vanitat e superfluitat.

E jatsie que lo diable hage enganat e asmat generalment en aquesta manera tot lo poble dels christians per curiositat,⁴⁹ emperò cascun stament ha amenat a perdició per qualque specialitat en aquel vici, axí com los lechs, e cells qui han creatures: de tots ha fets Herodes, car tots occen lurs infants speritualment, axí com Herodes los occé corporalment.⁵⁰ Car ver christia no deu mostrar a sos infants sinó conèixer e amar nostre Senyor e seguir les sues vies, per tal que viven eternalment. E mentre la capça de lurs infants és nova e la umplen de la liçó celestial, puixes a penes los poria corrompre la licor corporal ni terrenal. Mas ells fan tot lo contrari, que sempre que's saben regonèixer, los mostren, cascú segons son stament, a conèixer e amar lo setgle, per tal que'ls béns de aquest setgle aprenghen a perçar e a guanyar; axí que, si negun fan clergue, no-u fan tan solament sinó per guanyar beneficis ecclesiàstichs. E tan dexondadament los porta lo diable, que aquells infants dien que seran prohòmens o proufembres⁵¹ los quals hauran riqueses e honors en

47. Ubi hic legitur: *la vida ab què puxen pasar sens superfluitat*, Vgr et Vit dicunt: *el menjar i alguna cosa per cobrir-se*.

48. Vgr addit: *i el mateix <es digui> d'altres coses que fan*.

49. Iterum hoc loco traductor græcus in difficultatem incurrit cum debeat vertere verbum *curiositat* (cf. notam 45); hic utitur termino græco ἐπιμέλεια, per se significante *cura* vel *sollicitud*, eum referendo ad pravam sollicitudinem quam adhibent sæculares ad procuranda bona terrena filiis, de quo agit textus immediate posterior.

50. Vgr omittit: *axí com Herodes los occé corporalment*.

51. Hic ubi textus catalanicus dicit: *prohòmens e proufembres*, mirum est traductores tam græcum quam italicum pari modo vertere: *homes i dones de bé*, et non: *homes i dones d'alta categoria*, quod esset magis congruum catalanico sensui verborum. Licet inde coniecturare textum catalanicum quem ambo pre oculis habebant hic alia verba adhibere.

πλούτους καὶ τιμὴν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ προσφέρουσι τὰ αὐτῶν
 παιδία τῷ δαιμονίῳ, καὶ ἀφαιροῦσιν αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν,
 διότι, ἀφοῦ εἰσι κεχορτασμένοι καὶ ἐμπεπλησμένοι τῆς ἀγάπης τοῦ παρόντος αἰῶνος,
 ἑαυτοὺς οὐ δύνανται ἐγκλίνας εἰς τὸ ἀκολουθῆσαι τὴν ὁδὸν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ
 365 οὐδὲ περὶ αὐτοῦ λαλοῦσιν ἐξ εὐλαβείας, ἀλλ' ἐκ συνηθείας κοινῆς.

Τοὺς κληρικούς τοὺς κοσμικούς ἐποίησεν ὁ ἐχθρὸς ἐκκλίνειν τῆς ὁδοῦ διὰ εἰδικτῆς
 ἐπιμελείας κατὰ δύο τρόπους· πρῶτον, βουλεύουσιν αὐτοῖς περιποιεῖσθαι // καὶ f. 67
 κερδῆσαι καὶ πολυπλασιάσαι πλούτους καὶ περιχώρους προσκαίρους· καὶ εἰς τοῦτο
 αὐτοὺς ἐνέκλινεν ὑπὸ ὁμοιότητα ἀγαθοῦ, ὅτι αὐτοῖς ἔδωκε νοῆσαι ὅτι διὰ τούτου
 370 αὐξάνοιτο ἂν τὸ σέβας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ. Καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἢ οὐκ
 ἠθέλησαν γινῶναι ὅτι τοῦτο ἦν ψεῦδος καὶ δόλος, καθὼς ἡ *Γραφή* φησιν ἀναφανδὸν
 ἐν πολλοῖς τόποις καὶ εἰδικῶς ἐν τῷ Ἡσαΐα καὶ ἐν τῷ Ἱερεμία καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ
 καὶ ἐν τῇ *Ἀποκαλύψει*. Καὶ ὅταν ἔχη αὐτοὺς ἐρριμμένους εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν,
 διὰ ἀφορμὴν ἐκείνης αὐτοὺς ἔρριψεν εἰς ἑτέραν, τούτέστιν ἐν πόθῳ καὶ ἐν σπουδῇ
 375 τοῦ μαθεῖν ἐπιστήμην πρόσκαιρον καὶ ἐπίστασθαι νόμους κατὰ τὰς διατάξεις τὰς
 ἀνθρωπίνας, διὰ τὸ διαφυλάξαι καὶ κυβερνῆσαι τὰ προειρημένα ἀγαθὰ πρόσκαιρα. Καὶ
 οὕτως αὐτοὺς ἀφείλετο ἐκ πάσης τῆς σχολῆς τῆς *Ἀγίας Γραφῆς*, ἐν ἣ ἴσως
 μέλλουσι σχολάσαι διὰ παρακελεύματος ἐκφαντικῆ τοῦ ἡμετέρου // Κυρίου ἐν f. 67v
 380 πολλοῖς τόποις· καὶ ὑπὲρ τούτου, αὐτῶν κατηγορεῖ ὁ Κύριος ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* τοῦ
ἀγίου Ματθαίου, ὅταν εἴπῃ· *Καλῶς προεφήτευσεν ὁ Ἡσαΐας περὶ ὑμῶν τῶν ἄλλων,*
ἐκεῖ ὅπου εἶπεν· Οὗτος ὁ λαὸς ἐμοὶ ποιεῖ τιμὴν τοῖς χεῖλεσιν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν
μακρύνουσιν ἀπὸ ἐμοῦ, καὶ σέβονται με φανταστικῶς, καὶ μαυθάνουσι τὴν
διδασκαλίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐχὶ τοῦ Θεοῦ. Ἔτι κατηγορεῖ αὐτῶν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ,
 ὅτε εἶπε τῷ Πέτρῳ· *Σὺ μοι ποιεῖς σκάνδαλον, ὅτι οὐκ οἶδας ὃ προσεγγίζει τῷ Θεῷ,*
 385 *ἀλλὰ ὃ ἐγγίζει τοῖς ἀνθρώποις.*

Ἡ ἀναστροφή τόσοσιν ἰσχυρῶς ἐστὶν ἐρριζωμένη ἐν τοῖς κληρικοῖς τοῖς κοσμικοῖς,
 ὅτι τοὺς υἱοὺς τῶν ῥηγῶν, οἵτινες δύναντο παντὶ καιρῷ ἔχειν αὐτάρκειαν φρονίμων
 καὶ εὐθύτητος ἐν τοῖς κριταῖς τοῖς προσκαίροις, ποιοῦσι σχολάσαι ἐν τοῖς νόμοις
 τῶν βασιλέων καὶ ἐν ταῖς διατάξεσι ταῖς παπαδικαῖς, ὅπου οὐκ ἔστι φρόνησις οὐδὲ
 390 ἐπιστήμη, εἰ μὴ τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων, καὶ καταλιμπάνουσι τὴν σχολὴν τῆς
Ἀγίας Γραφῆς, // ὅπου ἔστιν ἡ γνῶσις τῶν ἔργων τῶν θείων καὶ πᾶσα φρόνησις, f. 68
 ἦν τὸ δημιουργημα μέλλει φιλεῖν καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ διῶξαι, καὶ ἐπέκεινα τούτου,
 πᾶσα εὐφράδεια καὶ πᾶς κανὼν δικαιοσύνης. Καὶ ἐκεῖνοι, οὓς ὁ Θεὸς πεποίηκεν ἵνα
 ὦσιν ἀστέρες ἐν τῷ οὐρανῷ ἢ ἀετοὶ ἐν τῷ ἀέρι, βούλονται καὶ πραγματεύονται ἵνα

372-373 Cf. vg. Is 28, 15; Ier 8, 5 et 9, 4-5; Ez 13, 8; Apoc 22, 15 380-383 Mt 15, 8-9
 (Is 29, 13) 384-385 Mt 16, 23

373 ἔχη] ἔχη cod. 393 εὐφράδεια] εὐφρασία cod., quod non convenit cum lectione latina

295 aquest setgle. E axí⁵² tolenlos la salut e la vida eternal, perquè pus que son embaffats e plens de la amor de aquest món, puys no·s poden enclinar a seguir les vies de Jesuchrist, ni parlen gens per devoció, mas solament per usança comuna.

Los clergues setglars se reposen per special curositat⁵³ en ·II· maneres: primerament, a consellar que ajustassen e guanyassen e multiplicassen riqueses [e injúries e desensions]⁵⁴ temporals; e a ço·ls incline ab semblança de bé, car los dóna a entendre que per açò coneixeran lo coltivement de Déu en santa Sglésia; e no conegueren ni volguerem conèixer que açò fos falsia e frau, segons que la Scriptura diu ubertament en molts lochs, e·n special ho diu
305 Ysahies e Geremies e Zacharies e lo *Apochalipsi*. E com ha'ls gitars en aquesta curositat,⁵⁵ per occasió de aquesta gita'ls en ànsies d'apendre sciències⁵⁶ de Dret⁵⁷ per regir e per mantenir los damunt dits béns temporals. E axí tollos l'estudi de la santa Scriptura, en la qual tan solament deuen estudiar, per manament exprés de nostre senyor Déu en molts de lochs; e de açò los reprèn en
310 lo evangeli de sent Matheu, car dix per lo propheta Ysahies, de nosaltres, lla hon dix: *Aquest poble me honra de bocha, mas lo cor luny és de mi; e prenen les doctrines dels hòmens, e no de Déu*. Encara los reprèn en altre loch, quant dix a sent Pere: *Tu·m fas scandalitzar; e no sabs què pertany a Déu, mas sabs què pertany a hom*.

La qual reversia és tan fortament enraygada en los clergues e en los setglars, que·ls reys e·ls⁵⁸ fills dels reys, los quals porien haver tostemps savis en Dret bastantment als juhins temporals, e fanlos estudiar en leys dels emperadors e en les constitucions papals, hon no ha saber ni sciencia sinó de les obres humanals, e leixen l'estudi de la sancta Scriptura, hon és lo saber de les obres
320 divinals, que tota creatura deu haver e amar e desijar e percaçar, e obrar tota loquència e tota retgla de justícia. E cells qui Déus ha fets per tal que sien stelles en lo cel e àguiles en l'ayre, volen e percacen que sien carbó o talpa, la qual

52. Vgr addit: *ofereixen els seus propis fills al diable i*.

53. Vide notas 45 et 49

54. Hæ verba supprimenda sunt quia contradicunt sensum sententiæ. Tam Vgr quam Vit adhibent hic terminum significantem "proprietats" (B).

55. Vide notas 45, 49 et 53.

56. Vgr addit: *caduques, i ser especialistes*.

57. Vgr addit: *conforme a les ordenances humanes*.

58. Vgr et Vit omittunt: *reys e·ls*.

395 ὡσι δαλοὶ ἐν τῇ γῆ ἢ ἀσφάλακες, οἵτινες οὐ φροντίζουσι γινώσκειν εἰ μὴ τὸ τῆς
 γῆς· καὶ θέλουσι ποιῆσαι συνηγόρους ἐν σταδίῳ προσκαίρω ἐξ ἐκείνων, οὓς ὁ
 ἡμέτερος Κύριος θέλει ποιῆσαι ἐξισωτάς ἐν τῷ σταδίῳ τῷ οὐρανίῳ. Καὶ αὕτη ἡ
 καταστροφή σεσήμανται ἐν τῷ φρέατι, ὃ ἐποίησεν Ἰσαάκ, ἵνα δῶ ὕδωρ πάσῃ τῇ
 αὐτοῦ οἰκίᾳ, καὶ οἱ παλαισθηνοὶ νυκτὸς αὐτὸ ἐνέπλησαν χοός. Διὰ τοῦ Ἰσαάκ, ὃ
 400 ἐστὶν εἰπεῖν γέλωσ, σεσήμανται ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὃ ἐστὶ γέλωσ
 καὶ χαρμονὴ τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, καὶ ἐποίησε τὸ φρέαρ τῆς καρδίας ἢ τοῦ σκοποῦ
 τοῦ ἀνθρωπίνου, ὅθεν μέλλει ἐξελθεῖν ὕδωρ σοφίας οὐρανίας εἰς τὸ ἀρδεύσαι τὸν
 οἶκον // τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, τουτέστι τοὺς πιστοὺς, καθὼς ἔφη ὁ ἅγιος Παῦλος· f. 68v
 οἱ παλαισθηνοὶ, τουτέστιν οἱ φίλοι τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐνέπλησαν τοῦτο τὸ φρέαρ
 405 γήινης σοφίας, καὶ τοῦτο ποιοῦσι νυκτὸς, τουτέστιν ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς πλάνης καὶ
 τῆς ἀγνοίας.

Τοὺς ἀσκητάς ἐπλάνησε καὶ ἐξήγαγε τῆς ὁδοῦ ὁ ἐχθρὸς διὰ εἰδικῆς ἐπιμελείας
 τοῦ σχολάζειν ἐν ἐπιστήμαις φιλοσοφικαῖς, διδοὺς αὐτοῖς νοῆσαι ὅτι οὐ δύναντο
 προκόψαι ἐν τῇ θεολογίᾳ, εἰ μὴ τις εἴη μέγας φιλόσοφος· καὶ ἀπατᾷ αὐτοὺς οὕτως
 410 ἰσχυρῶς, ὅτι οὐ δύνανται ἰδεῖν οὐδὲ γινῶναι τὸν δόλον καὶ τὸ ψεῖδος. Τὸν δόλον,
 διότι οἱ χριστιανοὶ ἐν ὅσῳ χριστιανοί, ὡ φησὶν ὁ ἀπόστολος, οὐ μέλλει μαθεῖν οὔτε
 ἐπίστασθαι εἰ μὴ ἐπιστήμην ἐλέους, διὰ ἧς μόνως δυνηθῆ ποιῆσαι καρπὸν ζωῆς
 αἰωνίου ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν ἄλλοις· ἥτις ἐπιστήμη, καθὼς αὐτὸς ἐξηγεῖται, ἐστὶ μόνως
 ἐπίστασθαι τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ
 415 // ἔφη πρὸς Κορινθίους ὅτι αὐτὸς οὐκ ἠθέλησεν ἔχειν ἄλλην ἐπιστήμην ἐν τῷ λαῷ, f. 69
 εἰ μὴ μόνως τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου.

Ἄλλὰ οἱ ἀσκηταὶ οἱ προρρηθέντες οὐκ ἀρκοῦνται τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ἀποστόλων, εἰ
 μὴ εἶεν μέτοχοι τῆς ἐπιστήμης τῶν ἑλλήνων. Καὶ τοῦτό φημι, διότι πᾶσαι αἱ
 φιλοσοφικαὶ ἐπιστήμαί εἰσι κοιναὶ τοῖς ἔλλησι, καὶ ἐκεῖνοι αὐτὰς εἶχον μακρῶ καιρῷ
 420 πρὸ τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἐπιστήμη τῶν χριστιανῶν ἐστὶν ἐκείνη διὰ ἧς ὁ
 ἄνθρωπος ἐστὶν εὐπρόσδεκτος καὶ εὐάρεστος τῷ ἡμετέρῳ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ
 διὰ ἧς αὐξάνεται αὐτῷ ἡ αὐτοῦ ἀγάπη. Καὶ βέβαιόν ἐστὶν ὅτι διὰ τὸ ἐπίστασθαι
 φιλοσοφίαν οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος προσφιλέστερος τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μεγαλύτερος
 425 διαλεκτικῆς καὶ μεγαλῶτερος λαλητῆς καὶ μεγαλῶτερος ἀντιμαχητῆς, καὶ πλείον
 προπέτης καὶ ἀλαζονέστερος καὶ ὑποκριτότερος. Καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, αὐτῶν

397-399 Cf. Gen 26,15 et 18 399-400 Cf. Gen 17, 17-19 et 18, 11-13; 21, 6 et 9, loca
 ubi verbum «risus» alludit ad nomen Isaac, abbreviatio hebraica verbi *Yshq-El* quod
 sibi vult «Utinan Deus subrideat», id est, «sit nobis propitium» 402-403 Non appa-
 ret ad quid alludat hic auctor, nisi referatur ad Heb 3,6 ubi fideles «domus Christi»
 appellantur 410-412 Allusio ad Paulum videtur hic esse commentarium auctoris ad
 sequentem textum apostoli 415-416 Cf. 1 Cor 2, 2

395 τὸ] τοῦ cod. 398 δῶ] δῶ cod. 411 ὅσω] ὅσω cod.

no cura sinó de la terra ni d'altre saber;⁵⁹ e volen fer advocats en cort temporal de cels que nostre Senyor vol fer assessors en la cort celestial. Aquesta reversia significa lo pou que féu Ysach per donar aygua a tota sa casa, e·ls palestins de nit reblirenlo de terra. Per Ysach, que vol dir «ris», és significat nostre senyor Jesuchrist, lo qual és ris e joch e goig de vida eternal, e ha fet lo <pou del> cor <e> del enteniment humanal, d'on deu eixir aygua de saviesa celestial per abeurar la casa de nostre Senyor, ço són, los feels christians, segons que diu sent Pau; e·ls palestins, ço són, los qui són amichs de aquest setgle, humplen si mateix⁶⁰ de temporal sciència, de nit, ço és, en les tenebres e en les scuredats de ignorà<n>cia.

Los religiosos ha enganats e destruïts per special curositat de estudiar en les sciències dels philòsoffs, donanlos a entendre que no poden profitar en la santa theologia si no són bons philòsoffs; e enbatmenlos tan fort, que no poden veure lo frau ni la mentida. Lo frau és com christià, en tant com christià (ço diu lo apóstol) no deu apendre ni saber sinó sciència de pietat, per la qual tan solament pusquen fer vida eternal;⁶¹ la qual sciència, segons que ell spon, és tan solament lo saber e la sciència de nostre senyor Déu Jesuchrist. Per què diu als corintians que ell no volch entre'l poble altre saber sinó de nostre Senyor crucifficat.

E aquests religiosos no·s tenen per pagats⁶² <sinó> de la sciència dels pagans. E açò dic car totes sciències filosòphiques són comunes als pagans, car abans les hagueren que·ls christians. Mas pròpia sciència de christians és aquella per la qual hom és agradós e placent a nostre <Senyor, e per la qual acreix la sua amor. E es cosa certa que> per saber philosoph<ia>, no és l'home major amic de Déu, mas> major disputador, e major par<loter>, e pus contestador, e <pus ...>dat, e pus altiu, e major ypòcrit. Per aquesta rahó los

328 lo pou del] suppletur iuxta Vgr et Vit, et etiam quia sensus hoc postulare videtur, utpote quod immediate infra dicat exinde scaturire aquam e] suppletur sensu postulante et iuxta Vgr et Vit

59. Vgr omittit: *ni d'altre saber*.

60. Ubi hic legitur: *si mateix*, Vgr dicit: *el pou*.

61. Vgr et Vit addunt: *en ells mateixos i en els altres*.

62. Vgr et Vit addunt: *de la ciència dels apòstols, si no es fan partícips*.

μέμφεται ὁ ἡμέτερος // Κύριος ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* τοῦ ἁγίου *Ματθαίου*, ὅτε εἶπε· f. 69v
*Κατάρ*α ἔσται πάντοτε ἐφ' ὑμᾶς τοὺς *φαρισαίους ὑποκριτάς*, ὅτι *περικυκλοῦτε τὴν*
θάλασσαν, τουτέστι τοὺς λαϊκοὺς, καὶ τὴν *γῆν*, τουτέστι τοὺς κληρικοὺς, διὰ τὸ
 430 ποιῆσαι ἕνα νεόφυτον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τάξει, καὶ ὅτε ἐποιήσατε αὐτόν, ὑμεῖς ἐξ αὐτοῦ
 ποιεῖτε υἱὸν τοῦ διαβόλου, μείζονα ἢ ὑμεῖς ἐστέ. "Ἐτι, εἰ ἐστὶ νεόφυτος εὐφύης καὶ
 ἐκ μεγάλου τόπου, οὐ μόνον αὐτὸν ποιοῦσι σχολάσαι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τρισὶν ἢ
 τέσσαρσι χρόνοις, ἀλλὰ δέκα καὶ δώδεκα. Καὶ οὕτως ὡς ἔμελλον αὐτοῖς δεῖξαι
 ἐπιστήμην, διὰ ἧς εἶη ἕκαστος υἱὸς χάριτος καὶ σκεύος ἁγιασμοῦ καὶ μεγάλης
 εὐλαβείας, ἐμπιπλάσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀνέμου, καὶ κατασκευάζουσιν αὐτοὺς υἱοὺς
 435 ὀργῆς καὶ σκευὴ ματαιότητος, ὅτι ἔπειτα, ὅτε ποιήσουσιν αὐτὸν διδάσκαλον ἐν
 θεολογίᾳ ἢ κήρυκα, οὐ σπεύδει, εἰ μὴ ἐνάρξαι καὶ ὑφαίνειν, ὡς ἔφη ὁ Ἡσαίας,
 ἀκριβολογίας φιλοσοφικὰς ἐν διδασκαλίαις, ἐν διαλέξεσι, ἐν ὁμιλίαις, ἵνα ἢ ἐπαινετὸς
 καὶ κεκρατημένος // μέγας κληρικὸς καὶ μέγας γραμματικὸς. f. 70

Τὸ ψεῦδος τοῦ ἐχθροῦ ἐστὶ πρόδηλον ἐκείνοις, οἱ ἐπίστανται καὶ ἀναγνωρίζουσι
 440 τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν δυσὶ πράγμασι· πρῶτον, ἐν
 τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς ἀνευ ἀριθμοῦ, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξί,
 κἂν οὐ μεμαθήκασιν φιλοσοφίαν καὶ ἔγνωσαν πλεῖον ἀληθοῦς θεολογίας ἢ πάντες οἱ
 διδάσκαλοι οἱ νῦν εἰσι, διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐγκύσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ
 Ἁγίου ὃ, καθάπερ ἔφη σαφῶς ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ὁ ἅγιος
 445 Πέτρος ἐν ταῖς *Πράξεσι* πῶν Ἀποστόλων, παρέχει ὁ ἡμέτερος Κύριος πᾶσι τοῖς
 ἀληθεσί πιστοῖς. Καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος προστίθῃσιν ὅτι ἐκεῖνος παρέχει ἐκάστῳ το
 Ἁγίον Πνεῦμα ἐν ἐκείνῳ τῷ μέτρῳ, ᾧ ἐκεῖνος οἶδεν ὅτι δύναται ποιῆσαι ὠφέλειαν,
 ἢ ᾧ ἐκεῖνος βούλεται, ἵνα ποιήσῃ καρπὸν.

Τὸ ἔτερον πράγμα ἐστὶν ὃ εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ *Ἀποκαλύψει*, τουτέστιν
 450 ὅτι τὸ βιβλίον τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐστὶ κεκλεισμένον ὅσον εἰς τὸ νόημα τῶν
 μυστικῶν // πραγμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῇ ἔθηκε, καὶ ἃ μόνως δυναθῆ ἀνοίξει ὁ
 ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ κλείσαι οἷς αὐτὸς βούλοιτο. Ἐν ᾧ πράγματι
 δύναται ἄνθρωπος εἰδέναι ὅτι ἐκεῖνός ἐστι ψεύστης, ὃ φησιν ἢ δίδωσιν νοεῖσθαι ὅτι
 455 διὰ τῆς φιλοσοφίας νοοῦσι τὰ ἀπόκρυφα τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Διὰ τὰς αἰτίας τὰς προειρημένας ἐστὶν ἀρκετῶς, ὅσον εἰς τὸ παρὸν,
 σεσαφημισμένον ὅτι ὁ διάβολος λεπτομερῶς ἀπήγαγε τῆς ὁδοῦ πάντα τὸν λαὸν τῶν
 χριστιανῶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ ἡμετέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως

427-430 Mt 23, 15 436 Cf. Is 19, 9 (iuxta Vulgatam latinam) 444 Cf. 1 Io 2, 20 et 27
 444-445 Cf. Act 2, 17 et 38 446 Immo Paulus ut in versionibus catalanica et italica
 antiqua, cf. 1 Cor 12, 11 et Eph 4, 7 449-452 Cf. Ap 5, 1-10

433 ἕκαστος] ἐκάστος cod., signo iterato additum in margine sinistro alia manu, ut
 videtur, non graeca 434 ἐμπιπλάσι] ἐμπιπλώσι cod. 437 ἦ] ἡ cod. 447 ᾧ] ὁ cod.
 448 ᾧ] ὁ cod.

350 blasrà quan dix en lo evangeli de sent Matheu: *Maldedició serà a vosaltres, ypocrites, qui environats la mar, ço són los lechs, e la terra, ço són los clergues setglars, per fer hun novici de vostre horde; e quan l'avets fet, fetslo major fill del diable que vós.* Car, si és subtil e de gran loch, no tan solament lo faran estudiar en filosofia ·III· o ·IIII· anys, mas ·X· o ·XII·, e axí com li deuriem mostrar sciència perquè fos fill de gràcia e veixell de sentedat e de gran devoció, humplenli la carabaça de vent e de oruga,⁶³ e fanne fill de ira o veixell de vanitat. E puys, quan lo faran lector en theologia,⁶⁴ no estudiarà sinó a ordir e texir, segons que diu Ysahies, subtilitats filosòfiques, e en liçons e en disputacions e sermons, per tal que sia loat e tengut per gran clergue.⁶⁵

360 La falsia⁶⁶ és maniffesta, a aquells qui saben regonèixer la veritat de Jesuchrist, en dues coses. Primerament, en los appòstols e en tots los dexebls (que foren sens compre, e hachi moltes dones), que hanc no appraneren en philosophia, e saberen més de vera theologia que tots los mestres que ara són, per gràcia e per influcció del Sant Esperit. Los quals, segons que diu ubertament sent Johan en les epístoles sues, e sent Pere en los *Fets dels Appòstols*,
365 dónan a entendre a tots los verdaders e feels.⁶⁷ E sent Pau hic ajusta que ell dóna a cascú lo Sant Esperit en aquella mesura qui ell coneix que deu aprofitar o que ell vol que faça fruit.

370 Altra cosa és ço que diu sent Johan en lo *Apocalipsi*, ço és, que'l libre de la santa Escripura és clos e tancat al enteniment dels secrets que <Déu ha posat en ell, e que> solament Jesuchrist los pot obrir e cloure a qui's vol. E açò maniffesta <que> és monçoneguer qui diu o dóna a entendre que philosophia dóna a entendre los secrets de la santa Scriptura.

E axí aquell⁶⁸ diable ginyosament ha desviat tot lo poble dels cristians de la veritat de nostre senyor Jesuchrist e de la sua societat,⁶⁹ e ha buydat e no ha

63. Vgr omittit: *e de oruga.*

64. Vgr et Vit addunt: *o predicador.*

65. Vgr addit: *o gran erudit.*

66. Vgr addit: *de l'enemic.*

67. Vgr differt in sententia quæ incipit: *Los quals*, et desinit: *e feels*. Dicit Vgr: *el qual (Esperit Sant), com diu clarament sant Joan en les seves epístoles i sant Pere en els Fets dels Apòstols, nostre Senyor el concedeix a tots els vertaders fidels. Vit præbet textum valde similem.*

68. Initio huius sententiæ, in Vgr omittuntur verba: *E així aquell*, et dicit: *Per les causes abans dites queda, fins al present, bastant clar que el.*

69. Vgr omittit: *e de la sua societat*, sed prosequitur: *i de manera tan total l'ha exhaurit.*

- 460 ὀλοσχερῶς αὐτὸν ἐμάρανε καὶ ἐδαπάνησεν, ὅτι οὐ κατέλειψεν ἐν αὐτῷ εἰ μὴ μόνον
 τὸ δέρμα, τουτέστι τὴν φαντασίαν τῶν σεβασμάτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἣν ποιεῖ
 διὰ ἥθους· καὶ ἡ πίστις ἦν ἔχει, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰάκωβος, ἐστὶν καθὼς ἡ πίστις
 τοῦ διαβόλου, ὃς καλῶς πιστεύει καὶ οἶδεν <ὅτι> Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστιν ἀλήθεια,
 ἀλλὰ οὐ πράττει τί, ὃ αὐτὸς ἔδειξεν ἢ ἐδίδαξεν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὁ ἡμέτερος Κύριος
 συγκρίνει τὸν λαὸν // τῶν χριστιανῶν τούτου τοῦ καιροῦ ἀσκή τεθειμένῳ ἐν πάχῃ, f. 71
 ὅτι οὔτε ἐντὸς ἔχει χυμὸν χάριτος, οὔτε πνεῦμα ζωῆς, καὶ ἔξωθεν ἐστὶ ῥυσός, ὅτι
 465 ἑαυτὸν οὐ δύναται ἐκτείνειν, οὔτε ἀπλῶσαι, οὔτε πλατύναι, ὅτι οὐδεμία ἀγάπη αὐτὸν
 θερμαίνει. Καὶ διατοῦτο, πάντας αὐτοὺς ἄγει εἰς τὸν ἄδην, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ
 Ἰσααίου, ὅταν εἶπεν ὅτι ὁ ἄδης ἐπλατύνθη καὶ ἠπλώθη εἰς τὸ δεχθῆναι τοὺς
 μεγαλωτέρους καὶ τοὺς μικροτέρους καὶ τοὺς μέσους τοῦ λαοῦ, ὃς ἦν τετυπωμένους
 εἶναι λαὸς τοῦ ἡμετέρου Κυρίου.
- 470 Ἄρκετῶς τοίνυν, ὅσον εἰς τὸ παρόν, δεδήλωται τί μέλλουσι τηρῆσαι καὶ τί
 μέλλουσι ἐκφυγεῖν πάντες ἐκεῖνοι, οἱ θέλουσι ποιῆσαι ζωὴν πνευματικὴν καὶ ἀληθῶν
 χριστιανῶν. Καὶ, ἐν κεφαλαίῳ, ἐν παντὶ καιρῷ μέλλουσι μνημονεύειν τριῶν ῥημάτων
 τῆς ἀγίας γραφῆς· τὸ ἐν ἔφῃ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, καὶ ἔφῃ
 οὕτω· *Τέκνα, μὴ θελήσητε ἀγαπήσαι τοῦτον τὸν αἰῶνα οὔτε τὰ πράγματα τὰ ὄντα*
 475 // *ἐν αὐτῷ, ὅτι ὁ ἀγαπῶν τοῦτον τὸν αἰῶνα οὐκ ἔχει τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ Πατρὸς.* f. 71v
 Τὸ ἕτερον ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἀγίου Ἰακώβου, ὅταν εἶπε τοῖς
 καπηλεύουσι τὴν ἀλήθειαν τῶν χριστιανῶν· *Πόρνοι, μέλλετε εἰδέναί ὅτι ὃς θελήσει*
εἶναι φίλος τοῦτου τοῦ αἰῶνος, ἐχθρὸς ἔσται τοῦ Θεοῦ. Τὸ τρίτον ῥημᾶ ἐστὶν ἐν τῷ
 Πάτερ ἡμῶν, ὅταν εἶπε· *Γεινηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς·*
 480 ἐν ᾧ ἔδωκε νοῆσαι ὁ ἡμέτερος Κύριος ὅτι πάντα τὰ πρόσωπα, ἃ θέλουσι ζῆσαι καὶ
 ποιῆσαι ὠφέλειαν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς χριστιανότητος ἢ τῆς ζωῆς τῆς πνευματικῆς,
 μέλλουσι πᾶσι τρόποις καὶ πάσαις ἀφορμαῖς συμμορφῶσαι τὰ ἑαυτῶν θελήματα τῷ
 ἡμετέρῳ Κυρίῳ, οὕτως ὅτι οὐ μέλλει ἔχειν φροντίδα, οὔτε ἐνθύμημα, τοῦ εἰδέναί τί
 αὐτῷ συμβῆσεται ἢ τί προσγενήσεται, οὔτε τί ποιήσει ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς ἢ ἐν ἄλλοις,
 485 ἢ τίς ἔσται πάπας ἢ τίς βασιλεὺς, ἀλλὰ ποιείτω ψῆφον, ὅτι αὐτὸς καὶ ἕκαστός ἐστιν

460-462 Cf. Iac 2, 14 et 19 466-469 Cf. Is 5, 14 474-475 Io 2, 15 477-478 Iac 4, 4
 479 Mt 6, 10 483-484 Cf. Mt 6, 25

460 καὶ ἡ πίστις ἦν ἔχει ὡ] correctum alia manu, ut videtur, non graeca, loco ubi aliquid erasum fuerat φησιν] τοιοῦτον ὁ φησιν cod., ubi verba τοιοῦτον ὁ invalidantur linea superposita καθὼς ἡ [πίστις] iterato signo, additum in margine sinistro alia manu, ut videtur, non graeca 461 [ὅτι] supplevi 462 τί] sic cod., pro τι demonstrativum encliticum 464 ῥυσός] ῥύσός cod. 485 ποιείτω] ποιήτω cod. καὶ] additum sub linea, mediante signo, alia manu, ut videtur, non graeca

375 lexiat sinó lo pèl, ço és la parència del <cultivament> celestial qui fa fe; e⁷⁰ ha
 fe qui és aytal (ço diu sent Jachme) <com és la del diable, que> bé creu que
 Déus és veritat, mas no faria res que li haja⁷¹ ensenyat. Per co nostre Senyor
 compare lo poble dels christians de aquest temps a hodre posat entre pebre,
 car dedins no ha humor de gràcia ni esperit de vida, e defora és tot ruat, que
 380 no·s pot stendre ni sclafar, car neguna karitat no·l scalfa. Per ço, tots los ne
 mena a infern, segons que diu Ysahies en ço que diu que infern s'és examplat
 e allergat per rebre los majors e los menors⁷² del poble qui ere diputat a ésser
 <poble> de nostre Senyor.

Donchs, après⁷³ és declarat què deuen observar e què deuen squivar tots
 385 cells qui volen fer vida speritual de verdader christià. E en <compendi>⁷⁴
 deuen recordar ·III· paraules de la santa Escripura. La una és aquella qui diu
 sent Joan en la primera epístola, quant <dix: *Fills, no vulgheu amar lo món
 ne> les coses d'aquell, car cells qui a<men> aquest <món> no han la amor de
 Déu lo Pare. L'altra és en la epístola de sent Jachme, quant dix als falsaris de
 390 la veritat christiana: *Adultres: <sapiats> que qui volrà estar amich de aquest
 segle, enemich serà de Déu.* La terça <p>araula és en lo paternòster, quant
 diu: *Fiat voluntas tua sicut in celo...*⁷⁵ en què dóna a entendre⁷⁶ que tota per-
 sona que vulla en veritat de christianism·e de vida speritual viure e profitar,
 deu en totes coses⁷⁷ conformar la sua volentat a nostre senyor Déu; axí que no
 395 en deu haver⁷⁸ ànsia de saber ço que s'à a esdevenir,⁷⁹ ni què fara Déus en ell ni
 en altri, ni qui serà príncep⁸⁰ o emperador; mas faça compte que ell e cascú és*

380 sclafar] scalfar, B; emendatur metathesis sensu postulante et iuxta Vgr et Vit
 385 compendi] suppletur sensu postulante et iuxta Vgr et Vit

70. Sententia: *ço es la parència del <cultivament> celestial qui fa fe; e, difficilis intellectu in textu catalanico, fit comprehensibilis in Vgr: és a dir l'aparença de respectabilitat eclesiàstica, que manté <només> per costum.*

71. Vgr et Vit addunt: *mostrat o.*

72. Vgr addit: *i els mitjans.*

73. Ubi hic incipit paragraphus: *Donchs, après,* in Vgr et Vit incipit hoc pacto: *Suficientment, doncs, fins ara.*

74. Vgr addit: *en tot temps.* Vit dicit: *sempre.*

75. Vgr et Vit addunt: *així a la terra.*

76. Vgr addit: *nostre Senyor.*

77. Ubi hic legitur: *en totes coses,* Vgr dicit: *de tota manera i en totes les circumstàncies.* Vit autem: *in tutti li modi et in tutte le chose.*

78. Vgr et Vit addunt: *cura ni.*

79. Vgr addit: *o del que s'acosta.*

80. Ubi hic legitur: *princep,* Vgr et Vit dicunt: *papa.*

ὄνος τοῦ ἡμετέρου // Κυρίου, καὶ ὅτι ἐκεῖνος αὐτὸν δυνήσεται θεῖναι ἐν τῷ μύλῳ, f. 72
 ἢ ἐν ἄλσει, ἢ εἰς τὸ σῦραι λίθους, ἢ ψάμμον, ἢ πᾶν ὅπερ αὐτῷ ἀρέσοι· καὶ ὑπὲρ
 παντός μέλλει εἶναι χαίρων καὶ θυμηδίας ἔμπλεως, καὶ μέλλει εἰπεῖν· «Κύριε, οὐ
 θέλω ἵνα τὸ ἐμὸν θέλημα γενηθῆ, εἰ μὴ τὸ σόν, εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἀμήν.» Εἶτ' τὸ
 490 ὄνομα Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας.

488-489 Cf. Mt 26, 39; Mc 14,36; Lc 22,42

486 μύλων] sic in cod.

ase de nostre Senyor, e que ell lo pot trametre al molí o a lenya⁸¹ o ço que li plàcie, e de tot deu ésser alegre e pagat, e dir: *Senyor, no vull que la mia voluntat sia feta, mas la tua, in seculorum secula, amen.*⁸²

81. Vgr et Vit addunt: *o arrossega pedres o arena.*

82. Vgr addit: *Que el nom del Senyor nostre Déu Jesucrist sigui beneït pels segles.*

OPUSCLE IV

La quarta obreta del manuscrit de Sant Petersburg només s'ha conservat en la traducció grega. No se'n coneix ni l'original, ni una altra versió, ni apareix cap obra que, fora de dubte, pugui ser identificada amb aquesta en les nòmines d'escrits d'Arnau, ni en la feta per ell mateix en la *Protestatio* de Perusa,¹ ni en la de l'inventari del seu marmessor testamentari Ramon Conesa.² Per això i per la singularitat del tema d'aquesta obra dins el cicle de la producció arnaldiana, es fa molt difícil assignar-li una data. Això no obstant, la frescor de la narració potser suggereixi que pertany al començament de la seva trajectòria espiritual.

El pare Batllori creu que la sentència inquisitorial de 1316 es refereix a aquest opuscle per censurar-lo, quan diu, traduït del llatí: «Per tant nosaltres, l'esmentat prepòsit i l'esmentat inquisidor, condemnem, reprovem i dictem sentència contra els opuscles o tractats del citat mestre Arnau, en l'ordre que segueix: Primer, el que es titula *De humilitate et patientia Iesu Christi*, i que comença: "Filla, si la amor natural", ja que hi posa la natura humana assumida per Déu com igual a Déu en tots els seus béns, i que tan alta i tan poderosa és en Déu la humanitat com la divinitat: el que sembla un error en la fe perquè res creat pot igualar-se a Déu, i és contra el Símbol Atanasià, on es diu: "Menor que el Pare quant a la humanitat"; i a sant Joan, diu Crist: "El pare és més gran que jo".»³

No ens sembla evident, tot i això, que aquesta sentència faci referència al nostre opuscle. L'*incipit* no és el mateix. A la sentència és: «Filla, si la amor

1. Publicada per J. PERARNAU, «Protestatio fata Perusii...», p. 215-218.

2. CHABAS, «Inventario...», p. 189-203.

3. VILLANUEVA, *Viaje literario...*, p. 323-324; MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, vol. VII, apèndix, p. 318. Vegeu BATLLORI, «Les versions italianes medievals...», p. 405. Per a altres edicions de la sentència condemnatòria, cf. nota 1 de la nostra introducció a l'opuscle I.

natural», mentre que en la present obra és: «Filla, deveu saber que la persona». En segon lloc, pel que fa als punts que es condemnen a Tarragona, encara que d'alguna manera podrien rastrejar-se en l'obreta, la redacció que ens n'ha arribat no dóna peu a atribuir a la humanitat de Crist la concessió dels dons preternaturals atorgats a les creatures, ja que els refereix sempre a Déu: «Déu és tan gran» (lín. 150), «Déu és fort i poderós» (lín. 156), «Déu és impassible» (lín. 167), «Déu és tan dolç» (lín. 169), etc. Només quan fa referència a la llibertat de Jesucrist (lín. 160), diu que ell concedeix als seus amics que puguin moure's lliurement i fins i tot a través dels cossos, com ho feia ell, és a dir la seva humanitat, després de la seva resurrecció.

Signi el que sigui de la identificació de l'obra, a judici nostre aquest és el millor tractat de tots els continguts en el manuscrit de Sant Petersburg, i un text d'autèntic valor místic.

La versió grega evidencia que ha estat traduïda del català. I com que no posseïm l'original ni cap altra versió antiga, ens ha semblat convenient aprofitar la magnífica traducció catalana que en féu el pare Batllori,⁴ per posar-la davant de l'edició grega.

4. En primer lloc, publicada parcialment per ell a *Quaderni Ibero-Americani*, 14 (1953), p. 358-361, i després, de manera completa, a BATLLORI, *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 400-406.

OPUSCLE IV

- Θύγατερ, μέλλετε εἰδέναι ὅτι τὸ πρόσωπον, ὃ τὸ ὄραμα, ὃ κατωτέρω εὐρήσετε, f. 72
 ἐγγράφως μοι παρέδωκε, κυβερνᾷ ἐν μοναστήριον, καὶ ἀκμήν, διὰ παραβολῆς ἢ διὰ
 ἄλλων παραδειγμάτων, οὐκ ἠθέλησε δοῦναι νοῆσαι ὅτι αὐτὴ εἶη τὸ πρόσωπον περὶ οὐ
 λαλεῖ· ἀλλὰ πιστεύω ἀναμφιβόλως ὅτι αὐτὴ εἶη δεδειγμένον τὸ ὄραμα, καὶ διὰ τὴν
 5 μεγάλην τελειότητα, ἣ ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἠθέλησε τηρῆσαι καὶ προσέξει ὅπως ἐξ
 οὐδενὸς μέρους πατάξει ἢ εἰσωθῆσαι // αὐτὴν δυνηθεῖ ἄνεμος κενοδοξίας ἢ φθείροι f. 72v
 τὴν αὐτῆς ταπεινότητα· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀποφλῆσαι τῇ ἀγάπῃ ἀποκαλύπτει τὸ εἶδος
 μυστήριον, καὶ λαλεῖ ἐν προσώπῳ ἑτέρου, καὶ φησὶ καθὼς ἐνταῦθα περιέχεται·
- «Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι ἐγὼ ἤκουσα λέγεσθαι ὅτι ὅταν ὑμεῖς ἠκούσατε διηγείσθαι τὴν
 10 χάρισμα, ὃ ὁ ἡμέτερος Κύριος ἐποίησέ τισι τῶν αὐτοῦ φίλων, ὑμεῖς ἔχετε ἐντεῦθεν
 χαρὰν διὰ μακροῦ χρόνου. Καὶ διότι ἐγὼ ἡμεῖρομαι τῆς ὑμετέρας σωτηρίας, οὕτως,
 ὡς ποιῶ τὴν ἐμὴν, ἐγὼ λέξω ὑμῖν βραχυτάτως ὡς δυνησομαι μίαν μεγάλην
 ἀστείότητα, ἣν ὁ ἡμέτερος Κύριος ἐποίησε καὶ οὐκ ἔστι μέγας καιρὸς ἐν τινι
 προσώπῳ, ὃ ἐγὼ γινώσκω. Καὶ ἵνα ὑμῖν τραπῆ εἰς μεγαλωτέραν ὠφέλειαν, λέξω ὑμῖν
 15 τὸν λόγον διὰ ὃν ἐγὼ πιστεύω ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ ταύτην ἐποίησεν. Ὅτι τοῦτο τὸ
 πλάσμα διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἡμετέρου Κυρίου εἶχε γεγραμμένην ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ
 τὴν ἁγίαν ζωὴν, // ἦν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς διῆξεν ἐν τῇ γῆ, καὶ τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ f. 73
 ὑποδείγματα καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, καὶ τόσον ἐτεθείκει Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν
 ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ὅτι ἐδόκει αὐτῷ ποτε ὅτι ἐκεῖνος αὐτῷ εἶη παρῶν, καὶ ὅτι
 20 ἐκράτει ἐν βιβλίῳ κεκλεισμένον ἐν ταῖς αὐτοῦ χερσὶ διὰ τὸ αὐτὸ παιδεῦσαι. Καὶ
 ἐκεῖνο τὸ βιβλίον ἦν γεγραμμένον ἐκτὸς γράμμασι λευκοῖς καὶ μέλασι καὶ ἐρυθροῖς,
 καὶ οἱ δεσμοὶ τοῦ βιβλίου ἦσαν γεγραμμένοι γράμμασι χρυσείοις. Καὶ ἐν τοῖς
 γράμμασι τοῖς λευκοῖς ἦν γεγραμμένη ἡ ζωὴ καὶ ἡ διαγωγή τοῦ εὐλογημένου Υἱοῦ
 τοῦ Θεοῦ, ἣ ὅλη ἦν λευκὴ διὰ τὴν αὐτοῦ μεγάλην ἀκακίαν καὶ διὰ τὰ ἅγια αὐτοῦ
 25 ἔργα· καὶ ἐν τοῖς μέλασι γράμμασιν ἦσαν γεγραμμένοι αἱ μᾶστιγες καὶ οἱ κόλαφοι
 καὶ οἱ τύλοι καὶ οἱ μώλωπες καὶ πάντα τὰ αἴσχη καὶ αἱ κηλίδες, ἃς οἱ Ἰουδαῖοι
 ἔρριψαν εἰς τὴν αὐτοῦ ὄψιν τὴν εὐλογημένην, καὶ ἃς ἐποίησαν ἐν τῷ αὐτοῦ σώματι
 τόσον, ὅτι ἐφαίνετο // λεπρός· καὶ ἐν τοῖς ἐρυθροῖς ἦσαν γεγραμμένοι αἱ πληγαὶ f. 73v
 καὶ τὸ τίμιον αἷμα, ὅπερ ἐξεχύθη ὑπὲρ ἡμῶν. Ἄλλὰ ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἦσαν ἐν τῷ
 30 βιβλίῳ δύο δεσμοί, οἵτινες αὐτὸ ἐκράτουν κεκλεισμένον, οἳ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι
 γράμμασι χρυσείοις. Καὶ ἐν τῷ ἐνὶ ἦν γεγραμμένον· Ὁ Θεὸς ἔσται πάντα ἐν πᾶσι.
 Καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ἦν γεγραμμένον· Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· ἀφ' ὅτου,
 νῦν ὑμῖν λέξω βραχέως·
- Τοῦτο τὸ πλάσμα, ὃ τοῦτο ἐώρακεν, ὡς ἐσχόλαζεν ἐν ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ, ὅταν
 35 ἤρχετο τὸ πρῶν καὶ ἦν ἄπνους, ἐκείνη ἤρχετο διαλογίζεσθαι πῶς ὁ εὐλογητὸς Υἱὸς

22-22 Cf. Apos 5, 1 31 1 Cor 15,28 32 Ps 67,36

4 δεδειγμένον] δεδαισμένον cod. 8 καθὼς] καθὼς cod. 14 τραπῆ] τραπῆ cod. μεγαλωτέραν] ubique adhibetur haec forma in cod. 32-33 ἀφ' ὅτου νῦν] ἀποτοῦν cod.

Filla, deveu saber que la persona que em donà per escrit la visió que trobareu més avall, governa un monestir; i fins ara, de paraula o per altres mitjans, no volgué donar a entendre que ella era la persona de què parla, crec però sens dubte que a ella fou mostrada la visió. I, per la gran perfecció que hi ha en ella, volgué guardarse i procurar que de cap banda no la pogués abatre o empènyer el vent de la vanaglòria, que fes mal a la seva humilitat; ans per a servir a la caritat revela el seu misteri, i parla en persona d'altri, i diu com ací és contingut:

Em sembla que vaig sentir a dir que, quan vos oïu recontar qualche gràcia que nostre Senyor fa a algun dels seus amics, vos n'haveu alegria per molt de temps. I, perquè jo desitjo la vostra salvació així com procuro la meva, jo us diré breument, com podré, una gran finor que nostre Senyor féu, i no fa gaire temps, en una persona que jo conec. I, perquè us valgui a major profit, us diré la raó per la qual jo crec que Déu l'hi ha feta: perquè aquesta persona, per la gràcia de nostre Senyor, tenia gravada en son cor la santa vida que Jesucrist havia duta en la terra, i els seus bons exemples i la seva doctrina. I de tal manera havia posat Jesucrist en el seu cor, que una vegada li semblà que Ell li era present, i que tenia en les seves mans un llibre tancat, per a la seva instrucció. I aquell llibre era escrit per defora amb lletres blanques, negres i vermelles; i els fermalls del llibre eren escrits amb lletres daurades. I en les lletres blanques era escrita la vida i l'exemple del beneït Fill de Déu, la qual era tota Blanca per la seva gran innocència i per les seves santes obres. I en les lletres negres eren escrits els assots i les bufetades i les inflors i els cops i totes les infàmies i lletgeses que els jueus llançaren al seu rostre beneït i que feren en el seu cos, tant, que semblava llebrós. I en les vermelles eren escrites les plagues, i la sang preciosa que fou vessada per nosaltres. Però, ultra totes aquestes coses, hi havia en el llibre dos fermalls que el tenien tancat, els quals eren escrits amb lletres d'or. I en l'un era escrit: *Déu serà tot en totes les coses*. I en l'altre era escrit: *Admirable Déu en els seus sants*. De lo qual us parlaré breument.

Aquesta persona que veié això mentre llegia en aquell llibre, com vingué el mati, i era desperta, es posà a pensar com el beneït Fill de Déu volgué da-

- τοῦ Θεοῦ ἠθέλησε καταβῆναι εἰς τὴν ἀθλιότητα τούτου τοῦ αἰῶνος καὶ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν ἀνθρωπότητα καὶ συζευξαι αὐτὴν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι, τοιούτῳ τρόπῳ, ὅτι ὁ Θεός, ὃς ἦν καὶ ἔστιν ἀθάνατος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. Καθεξῆς ἐκείνη διελογίζετο τὴν μεγάλην ταπεινότητα, ἣ ἦν ἐν αὐτῷ. Ἐπειτα διελογίζετο πῶς ἠθέλησεν εἶναι
- 40 δεδιωγμένος καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Καὶ // ἔπειτα διελογίζετο τὴν αὐτοῦ μεγάλην ὑπομονὴν καὶ τὴν αὐτοῦ μεγάλην πτωχείαν, καὶ ὅπως ἦν ὑπήκοος μέχρι θανάτου. Καὶ ὅταν εἶχε καλῶς ἀνεγνωσμένον τοῦτο ἐν ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ, ἐκείνη ἤρχετο ἀναγινώσκειν ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς αὐτῆς συνειδήσεως, ὅπερ αὐτὴ εὔρισκε πᾶν μεστὸν ψεύδους καὶ ἀπατῶν. Καὶ ὅταν ἐμνημόνευε τῆς ταπεινότητος Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ,
- 45 αὐτὴ ἑαυτὴν εὔρισκε πλήρη ἀλαζονείας καὶ ἐπάρσεως. Καὶ ὅτε διελογίζετο ὅτι ἐκεῖνος ἠθέλησεν εἶναι ἐξουθενημένος καὶ δεδιωγμένος, ἐκείνη εὔρισκε ἐν ἑαυτῇ πᾶν τὸ ἐναντίον. Καὶ ὅτε διελογίζετο τὴν αὐτοῦ ὑπομονὴν, οὐχ εὔρισκε ταύτης ἐν ἑαυτῇ οὐδέν. Καὶ ὅταν ἐμνημόνευε τῆς αὐτοῦ πτωχείας, οὐχ εὔρισκε ἐν ἑαυτῇ ὅτι θέλει ἂν εἶναι τόσοσ πτωχῆ, ὡς εἶη καταφρονημένη. Καὶ ὅτε διελογίζετο πῶς ἦν ὑπήκοος
- 50 μέχρι θανάτου, οὐχ εὔρισκε ἐν ἑαυτῇ τόσοσν ὑπακοήν, ὅσῃν ἔμελλεν ἔχειν. Καὶ πάντας τοὺς διαλογισμοὺς ἐμελετήκει ἐν τοῖς γράμμασι τοῖς λευκοῖς, ἐν οἷς ἐγγράπτο ἡ διαγωγή τοῦ // εὐλογητοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅταν ἐκείνη εἶχεν οὕτως ἀνεγνωρισμένα πάντα τὰ ἑαυτῆς σφάλματα, ἐκείνη δισχυρίζετο συμμορφῶσαι ἑαυτὴν τόσοσν, ὅσον ἠδύνατο, τοῖς ὑποδείγμασι τῆς ζωῆς Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ.
- 55 Καθεξῆς ἐσχόλαζεν ἐν τοῖς γράμμασι τοῖς μέλασιν, ἐν οἷς ἐγεγράφατο τὰ ὄνειδη, ἃ ἄνθρωπος ἐποίησεν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν ἐκείνοις ἐκείνη ἐμάνθανεν ὑπομεῖναι τὰς θλίψεις ἐν ὑπομονῇ.
- Ἐξῆς ἐσχόλαζεν ἐν τοῖς γράμμασι τοῖς ἐρυθροῖς, ὅπου ἦσαν γεγραμμένοι αἱ πληγαὶ καὶ ἡ ἔκχυσις τοῦ αἵματος Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἐκείνοις ἐμάνθανεν
- 60 οὐ μόνον ὑπομεῖναι τὰς θλίψεις ἐν ὑπομονῇ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἠδεσθαι ἐν αὐτῇ τοιούτῳ τρόπῳ, ὅτι πᾶσαι αἱ παραμυθίαι τούτου τοῦ κόσμου αὐτῇ μετεβάλλοντο εἰς μεγάλην λύπην, οὕτως, ὅτι αὐτῇ ἐφαίνετο ὅτι ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὐκ ἔστι τόσοσν ἀξίον οὐδέ τόσοσν ἠδὺ πρᾶγμα ὡς τὸ ὑπομεῖναι τὰς ποινὰς καὶ τὰς κολάσεις τούτου τοῦ κόσμου διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ αὐτῆς δημιουργοῦ.
- 65 Ἐξῆς ἐσχόλαζεν ἐν τοῖς γράμμασι τοῖς χρυσοῖς, // καὶ ἐν ἐκείνοις ἐμάνθανεν ἐπιθυμεῖν τὰ πράγματα τὰ οὐράνια. Καὶ ἐν τῷ προειρημένῳ βιβλίῳ εὔρισκε ἐν γραπτῷ ὅλον τὸν βίον, ὃν ὁ Χριστὸς διήγαγεν ἐν τῇ γῆ, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως ἕως ἐπήδησεν εἰς τὸν οὐρανόν.
- 70 Μετὰ πάντα ταῦτα, ἐκείνη ἤρξατο ἐνθυμείσθαι πῶς ὁ εὐλογητὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καθέζεται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ δεδοξασμένου Πατρός. Ἄλλὰ ἐκείνη εἶχεν ἔτι τὰ ὄμματα τῆς καρδίας τόσοσν σκοτεινά, ὅτι οὐκ ἠδύνατο θεωρῆσαι τὸν ἡμέτερον Κύριον ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλὰ ἔδει αὐτὴν πάσαις ὥραις στραφῆναι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς

vallar a la infelicitat d'aquest mon, i prendre la nostra humanitat, i unirla a la seva pròpia divinitat, de tal manera que Déu, que era i es immortal, morí per nosaltres. Després pensava en la gran humilitat que era en Ell. De seguida
 35 considerava com volgué ésser perseguit cascun dia. I tot d'una meditava la seva gran paciència, la seva gran pobresa, i com era obedient fins a la mort. I, quan hagué llegit això ben be en aquell llibre, ella va començar de llegir en el llibre de la seva pròpia consciència, que ella trobà tota plena de falsedat i d'enganyats. I, quan recordà la humilitat de Jesucrist, ella es trobà plena d'orgull i
 40 de supèrbia. I, quan pensà que Ell volgué ésser menyspreat i perseguit, ella trobà en si mateixa tot el contrari. I, quan considerà la paciència d'Ell, no en trobà gens en ella. I, quan recordà la pobresa d'Ell, no trobà en ella mateixa que desitgés més ésser pobre que ésser menyspreada. I, quan pensà com Ell va ésser obedient fins a la mort, no trobà en ella tant d'obediència, quant ella
 45 hauria degut tenir. I tots aquests pensaments fe damunt les lletres blanques en que era escrita la faisó de vida del Fill de Déu. I, quan ella hagué reconegut així totes les seves fallences, s'esforçà de conformar ella mateixa, tant com podia, amb els exemples de la vida de Jesucrist.

En acabat s'aplicà a les lletres negres, en les quals eren escrits els ultratges
 50 que hom féu a Jesucrist; i en elles aprengué de suportar les penes amb paciència.

Tot seguit estudià les lletres roges, on eren escrites les plagues i el vessament de la sang de Jesucrist; i hi aprengué no solament a suportar les penes amb paciència, ans a gaudir-se'n i tot, de manera que totes les consolacions
 55 d'aquest mon se li canviaven en gran tristesa, fins a semblar-li que en aquest mon no hi ha res tan digne ni tan dolç, com suportar les penes i els càstigs d'aquest mon per amor del seu Creador.

Després va passar a les lletres d'or; i hi aprengué a cobejar les coses celestials. I en el llibre esmentat trobà escrita tota la vida que el Crist menà en la
 60 terra, des de la seva naixença fins que se'n pujà al cel.

Després de tot això, ella començà de rumiar com el beneït Fill de Déu seu a la dreta part del seu Pare gloriós. Emperò ella tenia encara els ulls del cor tan entenebrits, que no podia contemplar nostre Senyor em el cel, ans calia que

ζωῆς, ἦν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς διήγαγεν ἐν τῇ γῇ τόσον, ἄχρισ οὐ εἶχε δεδιωρωμένην τὴν ἑαυτῆς ζωὴν.

- 75 Ἐν τῷ παραδείγματι ἐκείνου τοῦ βιβλίου, τοιοῦτῳ τρόπῳ ἐσχόλασε μεγάλῳ καιρῷ. Καὶ νῦν οὐκ ἔστι πολὺ, συνέβη αὐτῇ μιᾷ ἡμέρᾳ κατὰ τὸν ὄρθρον, ὅτι ἐκείνη ἴστατο ἐν προσευχῇ καὶ ἤρξατο προσέξαι τῷ βιβλίῳ, ὡς εἶπτε, καὶ ὅτε ἴστατο ὀλίγον, ἄφνω ἐφάνη αὐτῇ ὅτι τὸ βιβλίον ἀνεπτύσσετο, καὶ ἔσωθεν ἦν τοιοῦτον ὡς ἐν ὠραῖον ἔσοπτρον. Καὶ ἐξ ἐκείνου, // ὅπερ ἐκείνη εἶδεν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐγὼ οὐ καλῶς φράσω f. 75v
80 πολὺ, ὅτι οὐκ ἔστι καρδία ἢ δύναιτο αὐτὸ ἐννοῆσαι, οὐδὲ γλῶσσα σκευάσαι· ἀλλὰ, εἰ ὁ Θεὸς δώσει μοι χάριν μόνον ὀλιγοστήν, εὖ μνημονεύσω.

- Ἐντὸς ἐκείνου τοῦ βιβλίου ἐφαίνετο εἰς τόπος ἀπολαυστικός, ὃς ἦν τόσον μέγας, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἐφαίνετο εἰς κόκκος κάγχρου πρὸς σύγκρισιν αὐτοῦ· καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐφαίνετο μία ἔνδοξος λαμπρότης, ἣτις ἑαυτὴν ἐδείκνυεν ἐν τρισὶ μέρεσιν, 85 οὕτως ὡς καθέστηκεν ἐν τρισὶ προσώποις· ἀλλὰ περὶ ταύτης οὐ δεῖ λαλῆσαι στόμα ἀνθρώπου. Ἐξ ἐκείνης τῆς λαμπρότητος ἐξήρχοντο πάντα τὰ ἀγαθὰ, ἃ δύνανται εἶναι. Καὶ ἐκεῖθεν ἐξήρχετο ἡ ἀληθὴς σοφία, διὰ ἧς πάντα τὰ πράγματα ἐποιήθησαν καὶ ἐκτίσθησαν. Ἐκεῖ ἦν ἡ δύναμις καὶ ἡ δυναστεία καὶ τὸ θέλημα, ᾧ πάντα τὰ πράγματα ὑπέικουσιν. Ἐκεῖθεν ἐξήρχετο τόση γλυκύτης καὶ τόσον μέγας χορτασμός, 90 ὅτι οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχὰι ἔνθεν ἦσαν οὕτω μεμεστωμένοι, ὅτι ἄλλο πρᾶγμα // f. 76
οὐκ ἠδύναντο ἐπιθυμῆσαι. Ἐκεῖθεν ἐξεπορεύετο μία εὐωδία οὕτως εὐάρεστος, ὅτι πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ πάσας τὰς δυνάμεις ἐκείνων εἶλκε πρὸς ἑαυτήν. Ἐκεῖθεν ἐξεπορεύετο τόσον μεγάλη ἀρέσκεια ἀγάπης, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀγάπαι, αἱ εἰσιν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, οὐκ εἰσιν εἰ μὴ μεγάλαι πικρότητες πρὸς ἐκείνην. Ἐκεῖθεν ἐξεπορεύετο 95 τόσον μεγάλη εὐδοκία καρδίας, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπος δύναιτο αὐτὴν ἐννοῆσαι.

- Καὶ ὅταν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἅγιοι ἀφορῶσι τὴν μεγάλην ὠραιότητα τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, καὶ αἰσθάνωνται τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος καὶ τῆς αὐτοῦ γλυκύτητος, ἐκεῖνοι ἔχουσι τόσον μεγάλην χαρὰν καὶ τόσον μεγάλην αὐτάρκειαν, ὅτι οὐ δύνανται ἑαυτοὺς κατέξειν τοῦ ψάλλειν, ἀλλὰ ποιοῦσι μίαν μελωδίαν πᾶσαν καινὴν, ἣτις ἐστὶ τόσον 100 ἀρεστή, ὅτι οὐδεμία μελωδία δύναιτο αὐτὴν παρεικασθῆναι· καὶ ἐκείνη ἡ μελωδία διαδίδεται διὰ πάντων τῶν ταγμάτων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ἐσχάτου· καὶ ὅσῳ ταχέως τετέλεσται ἐκείνη ἡ μελωδία, τόσῳ ταχέως ἀπάρχονται ἑτέρας ὄλης καινῆς· καὶ ἐκεῖναι // αἱ μελωδαὶ διαιωνίσουσιν ἄνευ τέλους. f. 76v

- Καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἴστανται ἐντὸς τοῦ δημιουργοῦ, καθάπερ ἰχθύς, ὃ ἐστὶν ἐν 105 τῇ θαλάσῃ, οἱ ζῶσι παντὶ καιρῷ μετὰ ἀπολαύσεως, δίχα ὀχλήσεως, δίχα ἀηδίας καὶ δίχα ἐλλείψεως ὕδατος. "Ὅτι ὅλως οὕτως οἱ ἅγιοι πίνουσι καὶ ἐσθίουσι τὴν μεγάλην

80 Cf. 2 Cor 12,4

73 οὐ] οὐ cod. 83 κάγχρου] cod. utitur ubique hac forma pro κάγχρος 87 Καὶ] αἱ cod., ubi videtur scriptor oblivisse dipingere K rubram 102 ὅσῳ] ὅσῳ cod. τόσῳ] τόσῳ cod.

65 ella tothora s'adrecés a la vida que Jesucrist menà en la terra, fins a tant que no hagués ordenada la seva pròpia vida.

D'aquesta faisó estudia molt de temps la manera de conformar-se al model d'aquell llibre. I, ara no fa gaire, li esdevingué un jorn, de bon mati, que ella era en preguera i havia començat de meditar aquell llibre, com solia, i al poc temps li semblà, de cop, que el llibre s'obria, i dedins era com un formós
70 mirall. I d'allò que ella veié dintre, jo no us ho explicaré gaire bé, perquè no hi ha cap ànima que pugui comprendreho, ni cap llengua capaç d'exposarho. Emperò, si Déu em dóna una mica de gràcia, us ho contaré bé.

Dintre aquell llibre apareixia un lloc placèvol, el qual era tan gran, que tot el mon semblava un granet d'ordi, comparat amb ell. I en aquell lloc apareixia
75 una llampant esplendor, que es mostrava composta de tres parts, talment com a constituïda per tres persones; però cap boca humana no deu parlar-ne. D'aquella resplendor sortien tots els béns que poden existir. I en provenia la vera Saviesa, per la qual totes les coses foren fetes i creades. Allà hi havia la força i el poder i el voler, que totes les coses obeeixen. D'allà provenien tanta de dol-
80 cesa i un tan gran aliment, que els àngels i les animes n'eren tan associades, que cap altra cosa no podien desitjar. D'allà procedia una olor tan plaent, que atreïa rera seu totes les virtuts i totes les forces d'aquelles coses. D'allà brostava un tan gran desig d'amor, que totes les amors d'aquest mon no son sinó grans amargors en comparació d'aquella. D'allà brollava una tan gran bondat
85 de cor, que cap home no podria comprendre.

I, quan els àngels i els sants esguarden la gran beutat de nostre Senyor, i entenen la seva bondat i la seva dolcesa, n'heuen tan gran i glòria i tan gran plenitud, que no poden estarse de cantar; però fan una melodia tota nova, la qual és tan plaent, que cap altra melodia podria comparars'hi. I aquella melo-
90 dia és difosa per tots els estols dels àngels i dels sants, del primer a l'últim. I, tantost aquella melodia és finida, en comencen una altra tota nova; i aquelles melodies perduren sense fi.

I tots els sants estan en el Creador com el peix en la mar els quals peixos viuen tostemps amb joia, sense enuig, sense tedi i sense mancança d'aigua.
95 Car talment així els sants beuen i mengen la dolcesa de Déu; i, com més en

γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ· καὶ τόσον, ὅσον πλεῖον ἐξ αὐτῆς πίνουσι, μεγαλωτέραν ὄρεξιν αὐτῆς ἔχουσι· καὶ ἐκέλευε ἡ γλυκύτης οὐ δύναται ἐλαττωθῆναι, καὶ πολὺ ἦσσαν ἢ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, ὅτι ὅλως οὕτω καθάπερ οἱ ποταμοὶ ἐξέρχονται πάντες ἐκ τῆς
 110 θαλάσσης καὶ πάντες ἐκεῖ ἐπιστρέφονται, οὕτως ἡ ἀγαθότης τοῦ ἡμετέρου Κυρίου καὶ ἡ γλυκύτης, κἂν ἐκχῆται εἰς ἅπαντας πάσαις ὥραις, στρέφονται εἰς αὐτὸν καὶ ἐν οὐδενὶ ἐλαττοῦνται οὐδὲ ἀπαυξάνονται· μᾶλλον, ὅτι εἰσὶν οὕτω μεγάλοι, ὅτι οὐκ ἔχουσι τέλος οὔτε εἴκασμα, ὅτι εἰ πάντες οἱ ἄγιοι οὐ ποιήσαιεν ἄλλο εἰ μὴ ἐννοῆσαι τὴν μεγάλην ἀγαθότητα ἐκείνου, οὐκ ἂν δύναιντο ἀπεικάσαι τὴν μεγάλην ἀγαθότητα
 115 καὶ τὴν μεγάλην ἀγάπην, διὰ ἣν // αὐτὸς ὠδήγησε καὶ ἔστειλε τὸν αὐτοῦ εὐλογητὸν *f. 77* Ἰῶν εἰς τὴν γῆν.

Καὶ διὰ τούτου δύνασθε ἐννοῆσαι πόσον εἰσὶ μεγάλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, ἃ σὺν τούτοις ὁμοῦ εἰσὶν ἐν αὐτῷ· ἅς ἀγαθότητας ἐκχέει ἐπὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ ἁγίους.

Καὶ τοῦτο ἐβούλετο εἰπεῖν ἡ γραφή, ἥτις ἦν γεγραμμένη ἐν τῷ πρώτῳ δεσμῷ,
 120 ὅπου ἦν γεγραμμένον· *Ὁ Θεὸς ἔσται πάντα ἐν πᾶσιν.*

Ἐν τῷ δευτέρῳ δεσμῷ τοῦ βιβλίου ἦν γεγραμμένον· *Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.* Καὶ οὐκ ἔστι καρδία ἀνθρώπου, ἡ δύναται ἐννοῆσαι πῶς ὁ Θεὸς ἐστι θαυμαστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Ἄλλὰ διηγῆσομαι ὑμῖν ὁ ἔτυχεν, οὐκ ἔστι μέγας καιρὸς, ἐνὶ προσώπῳ, ὅπερ ἐγὼ γινώσκω, ὃ ἦν ἐν προσευχῇ, ἡ πρὸ τοῦ ὄρθρου ἡ μετὰ
 125 τὸν ὄρθρον, καὶ ἤρξατο ἐνθυμεῖσθαι ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ πῶς ἐκάθισεν ἐν τῷ μέρει τῷ δεξιῷ τοῦ Θεοῦ Πατρός· καὶ ἐν μέσῳ τούτου πᾶσα ἡ αὐτοῦ καρδία καὶ πᾶν τὸ αὐτοῦ πνεῦμα ἐπήρθη τόσον σφοδρῶς, ὅτι ἐδόκει αὐτῷ εἶναι ἐν ἐνὶ τόπῳ, ὃς ἦν μεγαλωτέρος ἢ ὅλος ὁ κόσμος, καὶ λαμπρότερος καὶ καθαρώτερος ἐκ // παντὸς *f. 77v* μέρους ἡ ἢ ὁ ἥλιος, καὶ ἦν πλήρης ἐνὸς λαοῦ τόσον ὥραιου καὶ τόσον ἐνδόξου, ὅτι στόμα ἀνθρώπου οὐ δύναται αὐτὸ διηγῆσασθαι. Καὶ ἔδοξεν αὐτῷ ὅτι ἐν τοῖς ἄλλοις ἔβλεπεν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τόσον ἔνδοξον, ὅτι οὐδεμία καρδία δημιουργήματος δύναται ἐννοῆσαι· καὶ ἦν ἐνδεδυμένος ἐκεῖνο τὸ ἐνδοξον ἔνδυμα, ὃ προσελήφει ἐν τῷ εὐγενεῖ σώματι τῆς ἡμετέρας κυρίας· καὶ ἐν ταῖς αὐτοῦ χερσὶ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ ποσὶν ἐφαίνοντο οἱ τύποι τῶν πληγῶν, ἅς ὑπέστη διὰ τὴν ἀγάπην ἡμῶν· καὶ
 135 ἐφαίνετο ὅτι ὅπας εἶχον, καὶ ἐξ ἐκείνων τῶν ὀπῶν ἐξήρχοντο ἀκτίνες οὕτω μεγάλης λαμπρότητος, ὅτι ἐφαίνετο ὅτι εἶη μία ἄβυσσος λαμπρότητος, οὕτω, καθὼς ἡ ὠραιότης περιελάμβανε πᾶν τὸ σῶμα· καὶ οὕτως ἦν ἐκεῖνο τὸ ἐνδοξον σῶμα τόσον λαμπρὸν καὶ τόσον καθαρὸν, ὅτι ἐντὸς ἐθεώρει ἀνθρωπος τὴν ψυχὴν καθαρῶς, καὶ καθαρωτέρως ἑαυτὸν ἠδύνατο ἀνθρωπος ἐσοπτρίσαι ἢ ἐν οὐδενὶ ἐσοπτρῷ· καὶ ἐν
 140 ἐκείνῳ ἠδύνατο ἀνθρωπος ὁρᾶν πάντας τοὺς ἀγγέλους καὶ // πάντας τοὺς ἁγίους. *f. 78*

109-110 Cf. Ecl 1,7 120 Cf. lin. 31 121-122 Cf. lin. 32 130 Cf. lin. 80

107 μεγαλωτέραν] ubique adhibetur haec forma in cod. 126 μέσῳ] μέσω cod. 127 μεγαλωτέρος] ubique adhibetur haec forma in cod. 129 ἦ] ἦ cod.

beuen, en tenen més gran desig. I aquella dolcesa no pot minvar, i molt menys que l'aigua de la mar; car, talment com tots els rius provenen de la mar i tots hi retornen, així la bondat de nostre Senyor, per més que tothora es vessi damunt tots, retorna a Ell; i en res no minva ni disminueix, perquè sé tan gran, que no tenen fi ni possibilitat d'ésser mesurada. Car, si tots els sants no fessin altra cosa sinó entendre la gran bondat d'Aquell, no podrien pas mesurar la gran bondat i la gran amor, per la qual Ell adreçà i envià a la terra el seu Fill beneït.

I amb això podeu comprendre com son de grans tots els altres bens que, ensems amb aquests, estan en Ell, els quals vessa damunt tots, els seus sants.

I això volia significar el rètol que era escrit en el primer fermall, on era escrit: *Déu serà tot en totes les coses.*

En el segon fermall del llibre era escrit: *Admirable Déu en els seus sants.* I no hi ha anima d'home que pugui entendre com Déu es admirable en els seus sants. Però us recontaré el que esdevingué, no fa gaire temps, a una persona que jo conec, la qual era en preguera (o abans de les matines o després de les matines), i començà de meditar en Jesucrist, com seu a la part dreta de Déu Pare, i, enmig d'això, tot el seu cor i tot el seu esperit fou enlairat de tal manera, que li semblava d'ésser en un lloc, el qual era més gran que tot el mon, i més resplendent, i de pertot més pur que el mateix sol no ho era; i era ple, d'una multitud tan bella i tan gloriosa, *que llengua d'home no ho podria pas explicar.* I li semblava que en tots ells veia Jesucrist tan gloriós, que cap anima creada no ho podria entendre; i vestia aquell gloriós revestiment que havia rebut del noble cos de nostra Senyora; i en les seves mans i en els seus peus apareixien els senyals de les nafres que rebé per amor de nosaltres; i semblava que tenien forats, i que d'aquells forats eixien raigs de tan gran resplendor, que semblava que fos un abís esplendent, així com la beutat envoltava tot el seu cos. I així aquell gloriós cos era tan resplendent i tan pur, que, dedins, hom veia clarament l'anima, i hom podia veures'hi més clarament que en cap mirall, i en Ell hom podia veure tots els àngels i tots els sants.

Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν τόσοσν χαρίεν, ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐκ ἠδύνατο χορτασθῆναι τοῦ αὐτοῦ ὄραν καὶ στοχαζεσθαι, καὶ ὅσων πλείον αὐτὸ ἔβλεπον, πλείον αὐτὸν ἐπεθύμουν βλέψαι. Καὶ ὅς ἐνθυμηθῆναι δύναίτο τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ὠραιότητα, ἧτις ἦν ἐν αὐτῷ, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸν ἀγαπήσαι ἂν τόσοσν, ὅτι πάντα τὰ ἄλλα
 145 πράγματα αὐτῷ εἶεν πικρά, ὅτι τόσοσν ἐστὶν ἀγαθός· καὶ τόσοσν ἐστὶ γλυκὺς καὶ τόσοσν ἀστείος, ὅτι πᾶν ὅσον ἔχει ἀγαθοῦ ἔχαρίσατο καὶ διεμέρισε τοῖς αὐτοῦ φίλοις. Καὶ δύναται αὐτὸ γνῶναι ἐν τούτῳ, ὅτι πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις, οἳ εἰσιν ἀναρίθμητοι, ἔδωκε λαμπρότητα μείζονα ἢ τῷ ἡλίῳ.

Δύνασαι ἐνθυμηθῆναι, λοιπόν, πόσων ἐστὶν ὠραίος ὁ τόπος ὅπου εἰσιν οὕτω
 150 μεγάλα λαμπραδοουχία, ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν οὕτω μέγας, ὅτι ἐστὶ πανταχοῦ· ὁ πρᾶγμα οὐ δύναται οὐδὲ μέλλει ἔχειν οὐδεὶς, εἰ μὴ αὐτός, ἀλλὰ παρέσχε τόσοσν μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ τόσοσν μεγάλην χαρὰν τοῖς αὐτοῦ φίλοις, ὅτι ἐκεῖνοι ὑπάγουσι ἐν ἀκαρεὶ ἐκεῖ, ὅπου αὐτοὶ θέλουσι, ὅτι αὐτὸς βούλεται ἵνα ὦσι παρόντες πανταχοῦ αὐτῷ·
 // καὶ διότι αὐτός ἐστὶ τόσοσν μέγας, ὅτι πάντα τόπον περιλαμβάνει, ἐδωρήσατο f. 78v
 155 αὐτοῖς ἵνα πανταχοῦ δυνηθῶσιν εἶναι μετὰ αὐτοῦ.

*Ἐτι πλείον, ἐπειδὴ ὁ Θεός ἐστὶν ἰσχυρός καὶ δυνατός, παρέσχε πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς φίλοις αὐτοῦ τόσοσν μεγάλην ἰσχύν καὶ τόσοσν μεγάλην δύναμιν, ὅτι δύναται ἐκτελέσαι πάντα τὰ αὐτῶν θελήματα, ὅτι εἰ μετὰ τοῦ δακτύλου τοῦ μικροῦ θέλειεν ἐπάροι ὅλον τὸν κόσμον, εὐκόλον εἶη αὐτοῖς ποιῆσαι.

160 *Ἐτι πλείον, Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστὶν οὕτως ἐλεύθερος καὶ τόσοσν μεγάλης ἐλευθερίας, ὅτι οὐδὲν πρᾶγμα αὐτῷ δύναται ἀντιστῆναι, καὶ διατοῦτο ἐποίησεν ἵνα οἱ αὐτοῦ φίλοι ὦσιν τόσοσν ἐλεύθεροι καὶ τόσοσν λεπτομερεῖς καὶ τόσοσν εἰσκριτικοί, ὅτι οὐδὲν πρᾶγμα αὐτοῖς δύναται ἀντιστῆναι, οὔτε εἰσκληῖσαι, οὔτε κατασχεῖν· μᾶλλον δὲ δύναται εἰσελθεῖν καὶ ἐξελθεῖν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἄνευ τοῦ
 165 εἰσωθῆσαι, καθάπερ Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐποίησε μετὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν.

*Ἐτι πλείον, ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν // ἀπαθῆς καὶ οὐ δύναται ἔξειν οὐδεμίαν f. 79
 ἀσθένειαν, οὕτως αὐτοῖς ἐδωρήσατο τὸ οὐδέποτε δύνασθαι ἔξειν ἀσθένειαν ἐν τῷ σώματι.

*Ἐτι πλείον, ὁ Θεός ἐστὶ τόσοσν μεγάλη γλυκύτης, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἀγαθὴ
 170 ἀπόλαυσις, ἧτις ἀπ' αὐτοῦ οὐ προέρχεται, ὅτι αὐτός ἐστὶν ὡς εἰλικτάριον, ἐν ᾧ εἰσι πᾶσαι ἀγαθαὶ γεύσεις, καὶ τόσοσν ἀρεσταί, ὅτι ὁ ἐξ αὐτῶν γεύομενος, ὅσων πλείον ἐξ αὐτῶν λαμβάνει, μεγαλωτέραν ὄρεξιν αὐτῶν ἔχει· καὶ διατοῦτο οἱ ἄγιοι, οἳ λαμβάνουσι συνεχῶς τὴν αὐτοῦ γλυκύτητα, οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθησαν ἐπιθυμῆσαι, εἰ μὴ ἐκείνην τὴν γλυκύτητα, ἧς παρ' αὐτοῦ αἰσθονται.

154-155 Cf. Io 17,24 158-159 Cf. Mt 17,20; Mc 11,23; Lc 17,6 165 Cf. Io 20, 26

152-153 ἐν ἀκαρεὶ] ἐν ἀκαρεὶ cod. 153 αὐτῷ] αὐτῷ cod. 170 εἰλικτάριον] non apparet in lexicis; hic probabiliter adhibetur pro εἰλητόν. quod significat mappa, id est linteum adhibitum ad mesam tegendam 172 μεγαλωτέραν] ubique adhibetur haec forma in cod.

La seva persona era tan graciosa, que els àngels no podien associarse de mirarlo i d'aspirarhi, i, com més el miraven, més desitjaven esguardarlo. I el qui hagués pogut considerar la bondat i la bellesa que era en Ell, l'hauria estimat tant, que totes les altres coses li foren amargants. Car és tan bo, i és tan dolç i tan placèvol, que tot el que to de bo, ho donà i distribuí als seus amics. I es pot saberho per això: que a tots els àngels i a tots els sants, que són incomptables, donà una esplendor més gran que al sol.

Podràs dons imaginar com es bell el lloc on hi ha tan grans lluminàries; i que Déu es tan gran, que es troba onsevulla, ço que no pot ni podrà tenir ningú, sinó Ell tot sol. Emperò atorga tan gran llibertat i tan gran plaer als seus amics, que van en un moment allà on desitgen. Car Ell vol que pertot li siguin presents, i, com que Ell es tan gran que avarca tot lloc, els concedí que poguessin ésser amb Ell pertot.

Més encara, com que Déu es fort i poderós, atorgà a tots aquells amics seus tan gran potència i tan gran poder, que poden posar en pràctica tots llurs volers, car, si volien alçar tot el mon amb el dit menut, els fora fàcil de ferho.

Més: Jesucrist es tan lliure i de tan gran llibertat, que cap cosa no pot oposarseli, i per això feu que els seus amics fossin tan lliures i tan subtils i tan penetrants, que cap cosa no pot oposarse'ls, ni impedir-los el pas ni retenirlos, ans més tost poden entrar i sortir, les portes barrades, sense haverles forçades, talment com Jesucrist féu després de la seva resurrecció.

Encara més, pel fet que Déu es impassible i no pot tenir cap malaltia; atorga així a aquells amics que no poguessin tenir cap enfermetat en et cos.

D'escreix: Déu es de tan gran dolçor, que no hi ha cap bon plaer que no vingui d'Ell; que Ell es com un convit en què hi ha tota mena de bons queviures, i tan plaents, que aquell qui se'n delita tant més en pren. I per això els sants, que reben tothora la seva dolcesa, no podrien desitjar cap altra cosa sinó aquella dolçor que d'Ell perceben.

- 175 Ἔτι πλείον, ὁ Θεός ἐστι πλήρης σοφίας, καὶ ἐξ αὐτῆς τοσοῦτον ἐδωρήσατο τοῖς αὐτοῦ φίλοις, ὅτι ἐν οὐδενί ἀποροῦσιν, οὐδὲ δεῖ αὐτοὺς περὶ τινος ἐρωτᾶν, ὅτι αὐτοὶ ἐπίστανται εἴ τι θέλουσιν.
- Ἔτι πλείον, ὁ Θεός ἐστὶν ἀγάπη, καὶ ἐξ αὐτῆς αὐτοῖς τόσον ἐχαρίσατο, ὅτι ἐκεῖνοι ἀγαπῶσιν ἀλλήλους τόσον, καθάπερ τὸ ἐν μέλος τοῦ σώματος // δύναται f. 79v
- 180 ἀγαπήσαι τὸ ἕτερον· καὶ πᾶν ὃ θέλει ὁ εἷς, θέλει ὁ ἕτερος.
- Ἔτι πλείον, ὁ Θεός ἐστὶν αἰώνιος καὶ διατοῦτο ποιεῖ τοὺς αὐτοῦ φίλους ἐν τῷ προειρημένῳ τόπῳ τόσον εὐγενεοῦς φύσεως, ὅτι ἐκεῖνοι οὐ δύναται ποτε φθαρῆναι οὐδὲ γηράσαι, ἀλλὰ ζήσουσιν αἰωνίως μετὰ αὐτοῦ.
- Ἄρα δύνασθε διὰ πάντων τούτων τῶν πραγμάτων ἐννοῆσαι πόσον ἐστὶ μεγάλη ἡ ἀγαθότης, ἣ ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ὅτι οὕτως ἐδωρήσατο ὅλον τὸ ἀγαθόν, ὃ ἔχει, τοῖς αὐτοῦ φίλοις.
- Ἔτι αὐτοῖς πλείον ἐποίησεν, ὅτι αὐτοῖς ἐδωρήσατο ἑαυτόν, ὅτι αὐτοὺς ἐποίησεν οὕτως ὠραίους, ὅτι ἕκαστος θεωρεῖ ἐν ἑαυτῷ τὴν ὠραιότητα τῆς Τριάδος, οὕτως ὡς ἄνθρωπος ὁρᾷ ἐν ἐνὶ ἐσόπτρῳ, ὃ ἐστὶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ.
- 190 Καὶ ὅλον τοῦτο ἐβούλετο εἰπεῖν ἐκεῖνη ἡ γραφὴ τοῦ δευτέρου κλείσματος, ὅπου ἦν γεγραμμένον· *Θαυμαστός ὁ Θεός ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.*
- Ἔτι εἶδε πλείον τὸ ῥηθὲν πλάσμα, τουτέστιν ὅτι ὅλον οὕτως ὡς οἱ ἅγιοι τέρπονται ἐν τῷ θεωρεῖν τὴν ὠραιότητα τοῦ δημιουργοῦ, ὅλον οὕτως κάκεινος τέρπεται // ἐν τῇ ὠραιότητι καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ τῶν αὐτοῦ ὠραίων κτισμάτων, ἃ αὐτὸς f. 80
- 195 ἐποίησε κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁμοίωσιν, οὕτως ὡς ὁ καλὸς μαίστωρ βλέπει χαριέντως ἐν εὐμορφῶν ἔργον, ὅταν αὐτὸ ἐποίησεν·
- Ἄρα οὕτως ἐγὼ πιστεύω ὅτι ὅς καλῶς θεῖη τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ὠραιότητι καὶ ἀγαθότητι τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, καὶ πῶς αὐτὸς φαίνεται ἔνδοξος ἐν τοῖς αὐτοῦ ἁγίοις, ἐκεῖνος φαίη ἂν καλῶς ὅτι ταῦτά εἰσιν εὐθέα θαύματα· καὶ
- 200 πιστεύω ὅτι, ἐν τῷ θαυμάζειν, ἐκλίποι ἂν αὐτῷ ἡ διάνοια. Καὶ δύναται καλῶς εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς καλῶς αὐτῷ διήνυσεν ὅπερ αὐτῷ ὑπέσχετο καὶ ὑπισχνεῖται διὰ τοῦ προφήτου Δαυὶδ· *Ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε·* ὅτι ἐκάστῳ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἐστὶν εἰκασμα ὅτι ἡ εἷς μικρὸς θεὸς, τόσον ἐστὶ πλήρης τῶν αὐτοῦ χρηστοτήτων καὶ τῶν αὐτοῦ ὠραιότητων, καὶ ἕκαστος ἐστὶν αὐτοῦ υἱὸς καὶ αὐτοῦ κληρονόμος.
- 205 Ἄρα οὕτως ἐγὼ οὐ πιστεύω ὅτι εἶη οὕτω ψυχρὰ καρδία ἐν τῷ κόσμῳ, ἥτις, εἰ ἐγίνωσκε καλῶς ἐνθυμηθῆναι καὶ εἰδέναι τὴν // [αὐτοῦ] μεγάλην χρηστότητα τοῦ f. 80v
- ἡμετέρου Κυρίου, καὶ οὐκ εἶη πεπυρωμένη ἐξ ἀγάπης. Ἄλλὰ τινες καρδίαι οὕτω εἰσὶ σκοτειναὶ καὶ τόσον χονδρῆς αἰσθήσεως, ὡς ὁ χοῖρος, ὃς φιλεῖ πλείον τὴν ὄσμην τοῦ βορβόρου ἢ τοῦ ῥόδου· οὕτω ποιοῦσιν ἐκεῖνοι, οἱ πλείον ἀγαπῶσι μεριμᾶν περὶ τῶν
- 210 πραγμάτων τούτου τοῦ αἰῶνος, καὶ πλείον ἔχουσιν ἐν αὐτοῖς τὸ θάρσος ἢ ἔχουεν ἐν

155 Ultra això, Déu es d'una plena saviesa, i n'ha donada tanta als seus amics, que res no freturen, i no els cal demanar res del que ells volen saber.

Encara: Déu es amor, i els n'atorgà tanta, que ells s'estimen els uns als altres tant com un membre del cos pot amar-ne un altre; i tot allò que un vol, ho vol també l'altre.

160 Més: Déu es etern, i per això fa tots els seus amics, en el susdit lloc, de tan noble natura, que no poden mai ésser anihilats ni envellir, ans viuran eternament amb Ell.

Per totes aquestes coses podeu, doncs, comprendre com és de gran la bondat que hi ha en Ell, que així atorgà als seus amics tots els béns que Ell té.

165 Encara féu més per ells: que els donà a Si mateix; que els féu tan bells, que cadascú contempla en ell mateix la bellesa de la Trinitat, així com un hom es mira en un espill que és al seu davant.

I tot això volia significar el rètol del segon fermall, on era escrit: *Admirable Déu en els seus sants.*

170 Encara veié més la persona susdita, val a dir, que tot així com els sants gaudeixen de veure la bellesa del Creador, també Aquell frueix amb la bellesa i amb l'amor de les seves belles creatures, que Ell féu a la seva pròpia imatge i a la seva pròpia semblança, així com un bon mestre esguarda amb complaença una obra ben plasmada, quan l'ha ja feta.

175 Realment jo crec que aquell qui posés bé la seva pensa en la gran bellesa i bondat de nostre Senyor, i com Ell es mostra gloriós en els seus sants, diria verament que aquestes coses son excel·lents meravelles, i crec que en admirar-les perdria el sentit. I podria ben dir que Déu li comunica pla bé allò que li prometé, i promet, pel profeta David: *Jo he dit: «Sou Déus»*. Car, en aquell lloc, a cadascú és possible de devenir un petit déu: tant és ple de les seves ben-
180 volences i de les seves belleses; i cadascú és fill seu, i el seu hereu.

En veritat jo crec que no pot haverhi en el món una ànima tan freda que, si sabia desitjar i comprendre bé la gran benvolença de nostre Senyor, no fos abrandada d'amor. Emperò algunes ànimes són tan entenebrides i de tan grosser sentiment com el porc, que s'estima més l'olor del fang que el de la
185 rosa. Així fan aquelles que prefereixen ocupar-se de les coses d'aquest segle, i tenen més confiança en elles, que no pas la tenen en Déu. I aquests són tan en-

- τῷ Θεῷ· καὶ οἱ τοιοῦτοι, οὕτως εἰσὶν ἐζοφωμένοι, ὅτι οὐ βλέπουσιν οὐδέν· καὶ ὁ
 λαός, ὃ ἔστιν οὕτω κακῶς ἐμβεβορβορωμένος, οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν,
 οὔτε τοῦ γινῶναι ὅτι ὁ Θεός φησιν ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* ὅτι οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν
 εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος, ᾧ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
 215 αὐτὸν θελήσει ἀποκαλύψαι· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀποκαλύψει δὴ τὸ ἑαυτοῦ
 μυστήριον προσώποις κακῶς ἐμβεβορβορωμένοις. Διὸ καλῶς εὐτύχησαν ἐκεῖνοι, οἳ εἰσι
 καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἐκεῖνοι βλέψουσι τὸν Θεόν, οὕτως ὡς αὐτὸς αὐτοῖς
 ἐπαγγέλεται ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ*.
- Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἡμῖν δοίη ζῆσαι τόσον // καθαρῶς τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ σώματι, f. 81
 220 ὡς ὅταν αἱ ψυχαὶ χωρισθῶσιν τοῦ σώματος, αὐτὸς ἡμῖν δείξῃ τὸ αὐτοῦ ἔνδοξον
 πρόσωπον. Ἄμήν.»

213-215 Mt 11,27; Lc 10,22 216-217 Cf. Mt 5,8

218 *Εὐαγγελίῳ*] *εὐαγγελίῳ* cod. 220 *δείξῃ*] *δείξῃ* cod

tenebrits, que no veuen res. I un poble que és així, ben enfangat, no pot estimar Déu, ni saber que Déu diu en l'Evangelí que *ningú no coneix el Fill sinó el Pare; ni el Pare, sinó el Fill, i aquell a qui el Fill de Déu voldrà revelar-lo*. I el Fill de Déu no revelarà pas el seu misteri a persones mal enfangades. Per això rectament son *benaventurats aquells qui són purs de cor, perquè ells veuran Déu*, així com Ell els ho anuncia en l'Evangelí.

Jesucrist us doni de viure amb tanta puritat de cor i de pensa que, quan les animes seran separades del cos, Ell us mostri la seva faç gloriosa. Amen.

OPUSCLE V

La cinquena obra d'Arnau en el manuscrit que publiquem ha estat habitualment considerada un catecisme. Josep Perarnau, això no obstant, comparant-la amb la matèria que inclouen els catecismes medievals tradicionals i estudiant la forma concreta amb què aquest tractat formula les preguntes i les respostes creu, encertadament a judici nostre, que es tracta més aviat d'un manual destinat a preparar un candidat perquè passi un examen sobre l'autenticitat de la vida cristiana. «No es un catecismo en pleno sentido de la palabra, cuanto una introducción o iniciación a aquella forma de vida cristiana que se cultivaba en los círculos seculares más o menos vinculados con los espirituales de Provenza y Cataluña, que tendrían una de sus concreciones más visibles en los grupos o comunidades de beguinos».¹

En els manuscrits, aquesta obra va seguida d'un apèndix amb el qual forma un tot. En el *Vaticà llat. 3824*,² que pot considerar-se una còpia autoritzada de les obres d'Arnau,³ aquest apèndix segueix l'*Alphabetum catholicorum* sense solució de continuïtat. En el *Borghese llat. 205* va introduït pel subtítol «Incipit obiectio» igual que en la versió grega, on diu «Comencen les objeccions contra l'esmentat» (Ἄρχονται ἀντιλογίαι κατὰ τῶν εἰρημένων).⁴ La referència a «l'esmentat» (τῶν εἰρημένων) no sembla que permeti atribuir a aquesta segona part de l'obra naturalesa pròpia, com algú ha insinuat. Les objeccions que allí es plantegen són tres. El traductor grec ha indicat explícita-

1. J. PERARNAU, *Dos tratados «espirituales»...*, p. 72-77.

2. Vegeu la minuciosa descripció d'aquest manuscrit a PERARNAU, «L' "Allocutio christiani" ...», p. 10-24.

3. Arnau la manà fer i la supervisà personalment a Montpeller per lliurar-la, el 24 d'agost de 1305, a Bordeus, al seu amic Bertran de Got, recentment elegit papa amb el nom de Climent V.

4. Línia 808 de la nostra edició.

ment només la primera, per la qual cosa hem cregut convenient completar en la nostra edició la referència en els altres dos casos.

Del text llatí d'aquest opuscle només n'hi ha una edició, feta per Wilhelm Burger el 1907, que la posà com a complement al seu estudi dels catecismes medievals.⁵ Es tracta d'una transcripció, no exempta d'errors, del text del *Vaticà llat. 3824*. Llàstima que tampoc en aquest cas hàgim pogut tenir una edició crítica fiable per comparar-la amb la versió grega. Això ens ha obligat, en l'edició llatina que aquí publiquem, que és bàsicament la transcripció de Burger del *Vaticà llat. 3824*, primer a corregir les lectures errònies d'aquest autor i, després, a comparar-la amb l'altre manuscrit que s'ha conservat d'aquesta obra, el *Borghese llat. 205 (Bg)*, que, en alguns casos, ofereix un text millor que el del *Vaticà llatí* i més semblant a l'original sobre el qual treballà el traductor grec. El lector trobarà aquestes correccions i verificacions clarament indicades en l'aparat crític de l'original llatí que publiquem a continuació.

D'aquesta obra d'Arnau també hi ha una versió castellana antiga en el manuscrit 1022 de la biblioteca Casanatense de Roma, editada críticament per Josep Perarnau,⁶ que, en l'aparat crític, la compara amb el text del *Vaticà llat. 3824*, com hem fet també nosaltres amb el nostre text bizantí en les notes al text llatí que editem davant del grec.

5. BURGER, «Römische Beiträge...», p. 173-197.

6. Vegeu la nota 1. El text castellà d'aquest tractat és a les p. 78-126.

OPUSCLE V

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΕΠΙ ΤΟΙΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

ALPHABETUM CATHOLICORUM
AD INCLITUM DOMINUM REGEM
ARAGONUM PRO FILIIS ERUDIENDIS
IN ELEMENTIS CATHOLICE FIDEI

ΑΡΧΕΤΑΙ ΔΙΛΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟΙΣ
ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

f. 81v

- Ὑπάρχεις σὺ πιστός;
— Ὑπάρχω, κύριε.
- 5 — Διατί λέγεις σέ εἶναι πιστόν;
— Ὅτι ἔχω ὀρθήν πίστιν.
— Ποία ἐστὶν ὀρθή πίστις;
— Ἡ πίστις ἡ καθολικὴ, ἐκείνη ἣν διδάσκει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.
— Τί διδάσκει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ;
- 10 — Πιστεύειν εἰς Θεὸν πατέρα, καὶ τὰ ἐξῆς.
— Τί ἐστὶν ἄρα πιστεύειν;
— Πιστεύειν ἐστὶ συγκατατίθεσθαι διὰ τοῦ νοῦς τινὶ καταφάσει, ἧς ἡ ἀλήθεια οὐκ ἐστὶ γνωστὴ τῷ πιστεύοντι πείρα ἢ λόγῳ.
— Πόσα εἰσὶν ἐκεῖνα ἃ διδάσκει ἡ ἐκκλησία πιστεύειν;
- 15 — Κύριε, δεκατέσσαρα εἰσὶ κύρια, ἃ καλοῦσι δεκατέσσαρα κεφάλαια τῆς πίστεως.
— Διατί καλοῦνται δεκατέσσαρα κεφάλαια τῆς πίστεως;
— Ὅτι καθάπερ ἐν μιᾷ χειρὶ εἰσι δεκατέσσαρα ἄρθρα αἰσθητῶς διακεχωρισμένα, οὕτως ἐν τῇ μιᾷ πίστει τῇ καθολικῇ δεκατέσσαρα πιστευτέα κυρίως προτίθενται.
— Τί ἐστὶ κεφάλαιον <πίστεως>;
- 20 — Κεφάλαιον πίστεώς ἐστὶν ἐκεῖνο, ὅπερ διηρημένως καὶ κυρίως προτίθεται εἰς τὸ πιστεῦσαι διὰ τῆς ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀληθείας // τῆς θείας. Ἐν συνόψει γοῦν εἰσι δεκατέσσαρα· ἑπτὰ προσήκοντα τῇ θεότητι καὶ ἑπτὰ προσήκοντα τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Χριστοῦ. f. 82
— Ποῖά εἰσι τὰ ἑπτὰ τὰ προσήκοντα τῇ θεότητι;

3 In margine sinistro, recentiori manu, scriptum est: ὑπάρχει οὐχ ἀπλῶς δηλοῖ τὸ εἶναι, ἀλλὰ τὸ πάλαι εἶναι. **15** δεκατέσσαρα¹] post correctionem δεκατέσσαρα²] primae due litterae additae sunt posterius in margine sinistro et quattuor sequentes (κατε) correctae sunt super aliquid quod prius ibi scriptum erat **16** δεκατέσσαρα] post correctionem **17** δεκατέσσαρα] post correctionem **19** πίστεως] supplevi

INCIPIT ALPHABETUM CATHOLICORUM AD INCLITUM
DOMINUM REGEM ARAGONUM PRO FILIIS ERUDIENDIS
IN ELEMENTIS CATHOLICE FIDEI

- Es tu fidelis?
5 —Sum domine.
—Quare dicis te esse fidelem?
—Quia habeo rectam fidem.
—Que est recta fides?
—Fides catholica.¹
10 —Que est fides catholica?
—Illa quam docet universalis ecclesia Dei.
—Quid docet universalis ecclesia Dei?
—Credere in Deum patrem etc.
—Quid est ergo credere?
15 —Credere est assentire per intellectum alicui assertioni, cuius veritas non
est cognita credenti experimento vel ratione.
—Quot sunt ea que docet ecclesia credere?
—Domine, quatuordecim sunt principalia, que vocantur quatuordecim
articuli fidei.
20 —Quare vocantur quatuordecim articuli fidei?
—Quia sicut in una manu sunt quatuordecim articuli ad sensum distinc-
ti,² sic in una fide catholica quatuordecim credenda principaliter proponun-
tur.
—Quid est articulus fidei?
25 —Articulus fidei est id quod distincte et principaliter proponitur ad cre-
dendum per ecclesiam de divina veritate. In summa ergo sunt quatuordecim.³
—Qui sunt?
—Septem pertinentes ad divinitatem, et septem pertinentes ad humanita-
tem Christi.
30 —Qui sunt septem pertinentes ad divinitatem?

10 que est fides catholica] completur in margine sinistro, Bg 26 divina veritate] ve-
ritate divina, Bg

1. Vgr prosequitur: *la que ensenya l'església universal de Déu*. Hæc responsio otiosam re-
dit quæstionem sequentem, quæ proinde non invenitur in Vgr. Græce enim, καθολικός, proprie
et per se significat «universal», et traductor noster græcus utitur hoc temino tam ubi in textu
originali invenit «universal», quam ubi invenit «catòlic».

2. Vgr hic conformatur textui latino, sed Vca hanc explicationem præbet: *enn la una mano
ay tres artejos, es a saber en los cinco dedos de la mano ay catorce nudos o departymientos de huesos
a vista de toda persona*.

- 25 —Τέσσαρα προσήκοντα τῇ φύσει τῇ θείᾳ καὶ τρία προσήκοντα τῇ ἐνεργείᾳ τῇ θείᾳ.
 —Ποῖά εἰσι τὰ τέσσαρα προσήκοντα τῇ φύσει τῇ θείᾳ;
 —"Ἐν προσῆκον τῷ εἶναι τοῦ θεοῦ καὶ τρία προσήκοντα τοῖς προσώποις τοῖς θείοις. Ἀναγκαῖον γάρ ἐστι πιστεῦσαι ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν εἷς κατ' οὐσίαν καὶ τρισὸς τοῖς προσώποις, καὶ οὕτω τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν εἷς κατὰ τὸ εἶναι· δεύτερον κεφάλαιον ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι ἐν τῇ θεότητι ἔστι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς· τρίτον κεφάλαιον ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι ἐν τῇ θεότητι ἔστι τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ ἀπ' αἰῶνος γεγεννημένου παρὰ τοῦ Πατρὸς· τέταρτον κεφάλαιον ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι ἐν τῇ θεότητι ἔστι τὸ πρόσωπον τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἀπ' αἰῶνος ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.
- 30 —Ποῖά εἰσι τὰ τρία προσήκοντα ταῖς ἐνεργείαις ταῖς θείαις;
 —"Ἐν προσῆκον τῷ ἔργῳ τῆς κτίσεως // καὶ ἄλλο προσῆκον τῷ ἔργῳ τοῦ f. 82v
 δικαιώματος καὶ ἄλλο προσῆκον τῷ ἔργῳ τοῦ δοξασμοῦ. Καὶ οὕτω τὸ πρῶτον τούτων ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι μόνος ὁ Θεὸς ἐκτίσεν πάντα· τὸ δεύτερον, ὅτι μόνος ὁ Θεὸς
 40 δικαιοὶ τὸν ἀσεβῆ, συγχωρῶν αὐτῷ τὰ πλημμελήματα· τὸ τρίτον ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι μόνος ὁ Θεὸς ἀναστήσει τοὺς νεκροὺς εἰς κατάκρισιν τῶν ἀσεβῶν καὶ δοξασμὸν τῶν δικαίων.
 —Ποῖά εἰσι τὰ ἑπτά, τὰ προσήκοντα τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Χριστοῦ;
 —Τὸ πρῶτόν ἐστι πιστεῦσαι ὅτι ὁ Χριστός, καθὼ ἀνθρωπος ἦν, συνελήφθη ἐκ
 45 τῆς Παρθένου διὰ μόνης ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου· τὸ δεύτερόν ἐστι πιστεῦσαι ὅτι, ἐν ὧσιν ἀνθρωπος, ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς, μὴ λυμανθείσης τῆς παρθενίας· τὸ τρίτον ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι, ἐν ὧσιν ἀνθρωπος, ἐσταυρώθη, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη· τέταρτόν ἐστι πιστεῦσαι ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κατέβη εἰς τοὺς καταχθονίους· πέμπτόν ἐστι πιστεῦσαι ὅτι, ἐν ὧσιν ἀνθρωπος, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· ἕκτον ἐστὶ
 50 πιστεῦσαι ὅτι, ἐν ὧσιν ἀνθρωπος, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ // κάθηται ἐν δεξιᾷ f. 83
 τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ἀναπαύεται ἐν τῇ μακαριότητι ἢ τῇ δόξῃ αὐτοῦ· τὸ ἕβδομόν ἐστι πιστεῦσαι ὅτι, ἐν ὧσιν ἀνθρωπος, πάλιν ἐλεύσεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς ἐν τῇ αὐτῶν ἀνθρωπότητι.
 —Τί ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός;

44 καθὼ] forma semper adhibita in cod., pro classica καθ' ὃ 46 ὄσω] ὄσω cod. 47 ὄσω] ὄσω cod. 49 ὄσω] ὄσω cod. 50 ὄσω] ὄσω cod. 52 ὄσω] ὄσω cod.

—Quatuor pertinentes ad naturam divinam et tres pertinentes ad operationem divinam.

—Qui sunt quatuor pertinentes ad naturam divinam?

—Unus pertinens ad essentiam divinam et tres pertinentes ad personas
35 divinas. Necesse est enim credere quod Deus est unus in essentia et trinus in personis. Et sic primus articulus est credere quod Deus est unus in essentia. Secundus est credere quod in divinitate est persona Patris. Tercius est credere quod in divinitate est persona Filii eternaliter geniti a Patre. Quartus est credere quod in divinitate est persona Spiritus Sancti eternaliter procedentis a
40 Patre et Filio.

—Qui sunt tres pertinentes ad operationem divinam?

—Unus pertinens ad opus Creatoris et alius ad opus iustificationis et alius ad opus glorificationis. Et sic primus istorum trium est credere quod solus Deus creavit omnia. Secundus est credere quod solus Deus iustificat impium
45 remittendo ei peccata. Tercius est credere quod solus Deus resuscitabit mortuos ad dampnationem impiorum et glorificationem iustorum.

—Qui sunt septem pertinentes ad humanitatem Christi?

—Primus est credere quod Christus in quantum homo fuit conceptus ex virgine per solam operationem Spiritus Sancti. Secundus est credere quod in
50 quantum homo fuit natus ex ea illesa virginitate. Tercius est credere quod in quantum homo fuit crucifixus, mortuus et sepultus. Quartus est credere quod anima eius descendit ad inferos. Quintus est credere quod in quantum homo tertia die resurrexit a mortuis. Sextus est credere quod in quantum homo ascendit ad celos et sedet ad dexteram Dei Patris, id est quiescit in beatitudine vel gloria eius. Septimus est credere quod in quantum homo iterum
55 veniet diiudicare vivos et mortuos in sua humanitate.

—Quid est Ihesus Christus?

—Ihesus Christus est eternus Dei filius in tempore natus ex Virgine.

—Unde dicitur articulus?⁴

60 —Ab arcto arctas.

—Quare?

37 divinitate] deitate, Bg 37-38 Patris. Tercius est credere quod in divinitate est persona] deest in Bg, sed additur in margine sinistro, ubi tamen pro divinitate, deitate invenitur 56 diiudicare] iudicare, Bg

3. Vgr prosequitur: *Set que pertanyen a la divinitat i set que pertanyen a la humanitat de Crist*. Hæc additio otiosam reddit sequentem quæstionem et respectivum responsum latini textus, et proinde omittuntur in Vgr.

4. Vgr omittit duo sequentes quæstiones cum connexis responsionibus, probabiliter ob difficultatem vertendi hunc ludum verborum.

- 55 — Ἰησοῦς Χριστός ἐστὶν αἰώνιος τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἐν χρόνῳ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου.
 — Πόσα εἰσὶ σημεῖα, οἷς γνωρίζεται ὁ ἀληθὴς πιστός;
 — Πέντε.
 — Ποῖα;
- 60 — Πρῶτόν ἐστιν ἡ ἐκβολὴ τῶν δαιμόνων, ἤγουν τῶν αἰσchrῶν πειρασμῶν, ἐκ τῆς διανοίας τῆς ἰδίας· δεύτερόν ἐστιν ἀνακαίνισις γλώσσης εἰς τὸ λαλήσαι, τουτέστι καινὴ συνήθεια τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ σωτηρίως καὶ σωφρόνως λαλεῖν· τρίτον ἐστὶν ἀφαίρεσις ὄφρων, τουτέστι βδελλυρία ἰώδους λόγου προερχομένου ἐκ γλώττης κακοάλου· τέταρτόν ἐστι ἀβλάβεια ἐκ πότου θανατηφόρου, τουτέστι μὴ φθαρῆναι ἀπὸ ἀκοῆς ἰώδους ὁμιλίας· πέμπτον ἐστὶ θεραπεία νοσοῦντων διὰ ἐπιθέσεως χειρῶν,
 65 τουτέστιν ἐπιστροφή ἀμαρτωλῶν ἢ κακῶν ἀνθρώπων διὰ ὑποδειγμάτων ἀγαθῶν ἔργων.
 — Πῶς οἶδας σὺ ὅτι διὰ τούτων τῶν πέντε σημείων // γνωρίζεται ὁ ἀληθὴς πιστός; f. 83v
 — Ὅτι ὁ Κύριος τρανῶς ἐγγίζει ταῦτα τὰ πέντε σημεῖα ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* τοῦ
 70 *μακαρίου Μάρκου*.
 — Ποῦ;
 — Ἐν τῷ ἐσχάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ, ὅταν λέγῃ· *Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσι, ταῦτα ἀκολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκρίψουσιν*, ἰδοὺ ποῦ ἐγγίζει τὸ πρῶτον· *γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς*, ἰδοὺ ποῦ ἐγγίζει τὸ δεύτερον· *ὄφεις ἀροῦσιν*,
 75 ἰδοὺ ποῦ ἐγγίζει τὸ τρίτον· *κἂν θανάσιμον πεπτωκότες ὦσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάβῃ*, ἰδοὺ ποῦ ἐγγίζει τὸ τέταρτον· *ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας θήσουσι καὶ καλῶς ἔξουσι*, ἰδοὺ ποῦ ἐγγίζει τὸ πέμπτον.
 — Ἄρκοῦσιν ἄρα ταῦτα τὰ πέντε τῷ ἀληθεῖ πιστῷ;
 — Κύριε, ἀρκοῦσιν ἐν ὧσιν ὁ πιστὸς ἔχει συναναστραφῆναι μετὰ τοῦ πλησίον
 80 αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ὧσιν ἔχει ἑαυτὸν τάξει πρὸς τὸν Θεόν, οὐκ ἀρκοῦσι.
 — Πόσα γοῦν, πλὴν τῶν προειρημένων, εἰσὶν ἀναγκαῖα τῷ πιστῷ ὡς ἔχει ἑαυτὸν τάξει πρὸς τὸν Θεόν;
 — Κύριε, τρία.
 — Ποῖα;
 85 — Πρῶτόν ἐστιν αἰνέσαι αὐτόν. Δεύτερον ἐστὶν ἐννοεῖν αὐτόν. Τρίτον ἐστὶ δέεσθαι αὐτοῦ.
 — Διατί ἐστὶν αἰνετός;
 — Ὅτι ἀγαθός.

72-73 Mc 16,17 74 γλώσσαις... Ibid. ὄφεις Mc 16,18 75 Ibid. 76 Ibid.

63 βδελλυρία] forma semper adhibita in cod., pro βδελυρία 70 Μάρκου] post correctionem 79 ὧσιν] ὧσω cod. 81 ὡς] fortasse mutandum in ὄς

—Quia credentem arctat vel obligat ad dirigendum mentem in veritatem divinam.

—Quot sunt signa quibus cognoscitur verus fidelis?

65 —Quinque.

—Que?

—Primum est eiectio demoniorum, id est pravaram temptationum, a mente propria. Secundum est innovatio lingue ad loquendum, id est nova asuefactio eiusdem ad salubriter et honeste loquendum. Tercium est ablatio serpentum, id est detestatio venenosi sermonis procedentis a lingua maledica. Quartum est illesio a potu mortifero, id est non corrumpi ab auditu venenosi sermonis. Quintum est sanatio egrorum per impositionem manuum, id est conversio peccatorum vel pravorum hominum per exempla bonorum operum.

75 —Qualiter scis tu quod per hec quinque signa cognoscatur verus fidelis?

—Quia Dominus expresse tangit ista quinque signa in evangelio beati Marci,⁵ ubi in ultimo capitulo eiusdem evangelii quando dicit: *Signa autem eos qui crediderunt hec sequentur: In nomine meo demonia eicient.* Ecce ubi tangit primum. *Linguis loquentur novis.* Ecce ubi tangit secundum. *Serpentes tollent.* Ecce ubi tangit tertium. *Et si quid mortiferum biberint non eos nocebit.* Ecce ubi tangit quartum. *Super egros manus imponent et bene habebunt.* Ecce ubi tangit quintum.

—Sufficiuntne ista quinque vero fideli?

85 —Domine, sufficiunt in quantum fidelis habet conversari cum proximo suo. Sed in quantum habet se ipsum ordinare ad Deum non sufficiunt.

—Quot ergo preter iam dicta sunt necessaria fideli prout habet se ipsum ordinare ad Deum?

—Domine, tria.

—Que?

90 —Primum est laudare eum. Secundum est meditari in eo. Tercium est orare ipsum.

—Quare est laudandus?

—Quia bonus.

64 cognoscitur] agnoscitur, Bg 69 cuiusdem] eiusdem, Bg 76 ista quinque signa] ea, Bg 77 eiusdem evangelii] evangelii eiusdem, Bg 89 Que] Quae sunt, Bg

5. Vgr concludit hic responcionem et considerat sequentem *ubi* tamquam initium quæstionis diversæ, ad quam respondit: *En el darrer capítol.*

f. 84

- Διατί ἔννοη//τέον αὐτόν;
- 90 —“Ὅτι θαυμαστός ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ.
—Διατί ἐστὶ προσκυνητέος;
—“Ὅτι Θεός.
—Κατάστησον ταῦτα τὰ τρία.
—Τὸ πρῶτον καθιστῶ διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ, ὃ φησιν· *Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ὅτι*
95 *ἀγαθός.* Τὸ δεύτερον καθίστημι λόγῳ, ὅτι τὸ πρᾶγμα ὅσῳ θαυμαστότερον, τόσῳ
βιαιοτέρως εἰς τὸν ἑαυτοῦ στοχασμὸν προσκαλεῖ καὶ θέλγει τὴν ἔννοιαν τοῦ
στοχαζομένου, διότι πολυπλασιώτερόν ἐστι τῷ εἶδει ἢ τῇ δυνάμει· δεύτερον καθιστῶ
διὰ χρήσεως *Ἑσαίου* λέγοντος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου κεφαλαίου· *Ἐποίησας*
θαυμαστά, ἐννοίας ἀρχαίας πιστάς, δι’ ὧν ῥημάτων δείκνυσι ἐκφαντικῶς ὅτι ἐν τοῖς
100 *θαυμασίοις* τοῦ Θεοῦ μέλλουσιν αἱ ἐνθυμήσεις τῶν πιστῶν παλαιωθῆναι ἢ συνεχῶς
ἔχειν. Τοῦτο ἔτι αἰνίττεται ὁ ψαλμωδός, ὃς λέγει· *Θαυμαστά τὰ ἔργα σου καὶ ἡ*
ψυχὴ μου γινωριεὶ σφόδρα, τουτέστι μελετήσει λιαν. “Ὅτι δὲ ὁ Θεός ἐστὶ θαυμαστός
ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ ἔργοις, καθίστημι ἀμφότερα, καὶ πρῶτον· τὸ πρῶτον
ἀναγινώσκειται ἐν τῇ // βίβλῳ *Ἐσθῆρ* δεκάτῳ πέμπτῳ, πρὸς τῷ τέλει· *Σφόδρα* f. 84v
105 *θαυμαστός εἶ Κύριε καὶ τὸ πρόσωπόν σου πλήρες ἐστὶ χαρίτων.* “Ὅτι δὲ ἐστὶ θαυμαστός
ἐν τοῖς αὐτοῦ ἔργοις δῆλον διὰ χρήσεως τοῦ ψαλμωδοῦ ἄνω μνημονευθείσης· πάλιν
διὰ τοῦ *Ἰώβ,* ὃ φησιν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ ὅτι ὁ Θεός ποιεῖ *μεγάλα καὶ*
ἀνεξερεύνητα, καὶ θαυμαστά χωρὶς ἀριθμοῦ. Τὸ τρίτον καθιστῶ διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ, ὃ
φησιν· *Εὐξεται πρὸς σέ πᾶς ἅγιος ἐν καιρῷ εὐθέτω* πᾶς ἅγιος τουτέστι πᾶς πιστός,
110 ὅτι πᾶς ἀληθῆς πιστός ἐστὶν ἅγιος· ἔτι τῷ *Ματθαίῳ*· *Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς*
κληθήσεται. οἶκος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ ὁμήγυρις τῶν πιστῶν, μαρτυροῦντος τοῦ
ἀποστόλου πρὸς *Τιμόθεον.*
—Πόσοις τρόποις ἐστὶν ὁ Θεός αἰνετέος;·
—Τρισί.
115 —Ποίοις;
—Τῇ καρδίᾳ τῷ εὐλογεῖν· τῷ στόματι τῷ προσφέρειν· τῷ ἔργῳ τῷ μιμεῖσθαι.
—Κατάστησον ταῦτα τὰ τρία.
—Τὸ πρῶτον καθιστῶ, κύριε, διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ, ὃ φησιν· *Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου*
τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ // ἅγιον αὐτοῦ. Τὸ δεύτερον f. 85
120 *καθιστῶ* διὰ τοῦ αὐτοῦ, ὃ φησιν· *Κύριε τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, καὶ τὸ στόμα μου*

94-95 Ps 146,1 98-99 Cf. Is 25,1 101-102 Cf. Ps 138,14 104-105 Est 15,17
105-106 Cf. lin. 101-102 107-108 Cf. Iob 5,9 109 Cf. Ps 31,6 110-111 Mt 21,13; cf.
Mc 11,17; Lc 19,46 112 Cf. 1Tim 3,15 118-119 Ps 102,1 120-121 Ps 50,17

87 Διατί] forma semper adhibita in cod. 89 Διατί] cf. l. 87 91 Διατί] cf. l. 87 95 ὡσω]
ὡσω cod. τόσω] τόσω cod.

- Quare meditandum est in eo?
 95 —Quia mirabilis in se et in omnibus operibus suis.
 —Quare est orandus?
 —Quia Deus.
 —Proba ista tria.
 —Primum proba per psalmistam qui dicit: *Laudate Dominum quoniam*
 100 *bonus*. Secundum proba: primo⁶ per rationem, quoniam res quanto mirabili-
 or, tanto fortius ad sui considerationem invitat vel allicit animum cogitantis.
 Idcirco quia multiplicior est in forma vel in virtute. Secundo proba per auc-
 toritatem Ysaye dicentis in principio XXV capituli: *Fecisti mirabilia cogita-*
 105 *tiones antiquas fideles*. Per que verba innuit expresse quod in mirabilibus Dei
 debent cogitationes fidelium antiquari vel assiduari. Hoc etiam innuit psal-
 mista qui dicit: *Mirabilia opera tua, et anima mea cognoscet nimis*, id est me-
 ditabitur valde.

Quod autem Deus sit mirabilis in se et suis operibus proba utrumque. Et
 primo primum, quia legitur Hester XV circa finem: *Valde mirabilis es Domi-*
 110 *ne, et facies tua plena est gratiarum*. Quod autem sit mirabilis in suis operibus
 patet per auctoritatem psalmiste supramemoratam. Et iterum per Iob qui di-
 cit V capitulo: *Deus facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero*.
 Tercium proba per psalmistam qui dicit: *Orabit ad te omnis sanctus in tem-*
 115 *pore oportuno*. Omnis sanctus id est omnis fidelis. Quia omnis verus fidelis
 est sanctus. Iterum in Marc.:⁷ *Domus mea, domus orationis vocabitur*. Domus
 autem Dei est universitas fidelium, teste Apostolo ad Thimotheum.

- Quot modis est Deus laudandus?
 —Tribus.
 —Quibus?
 120 —Corde benedicendo. Ore annunciando. Opere immitando.
 —Proba ista tria.
 —Primum proba per psalmistam qui dicit: *Benedic anima mea Domino,*
et omnia que intra me sunt nomini sancto eius. Secundum proba per eundem
 qui dicit: *Domine labia mea aperies, et os meum annnuciabit laudem tuam*.
 125 Tercium proba per Apostolum qui dicit: *Estote imitatores Dei sicut filii ka-*

95 operibus suis] suis operibus, Bg 104 Per que verba] Quibus verbis, Bg

6. Vgr omittit: *primo*.

7. Vgr dicit: *Mateu*.

ἀναγγελεῖ τὴν αἰνεσίαν σου. Τὸ τρίτον καθιστῶ διὰ τοῦ ἀποστόλου, ὃ φησιν· Ἔστε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ ὡς υἱοὶ ἀγαπητότατοι, τουτέστιν ἐν τοῖς ἔργοις, ἃ ὑποζεύγνυσιν.

125 Ὅτι δὲ τὸ μιμεῖσθαι τὸν Θεὸν ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπανήκει πρὸς αἶνον αὐτοῦ, καθιστῶ διὰ τοῦ Κυρίου, ὃς ἔφη ἐν τῷ *Ματθαίῳ*: Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς τὸ ὑμέτερον ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσι τὰ ὑμέτερα ἀγαθὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν, ὃ ἐστὶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἴδου ἐκφαντικῶς μαρτυρεῖ ὁ Κύριος ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὅτι διὰ τῶν χρηστῶν ἔργων τῶν πιστῶν δοξάζεται ὁ Θεὸς παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἐξαιρέτως καὶ δημοσίως αἰνεῖται.

—Πόσοις τρόποις μελετητέον ἐν αὐτῷ;

130 —Τέσσαρσι τρόποις ἐξαιρέτως.

—Ποίοις;

—Πρώτῳ τρόπῳ, ἐν τῷ θαυμάζειν τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅσον εἰς τὴν Τριάδα τῶν προσώπων, ἀλλὰ καὶ ὅσον εἰς τὴν καθαρότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ εἶναι καὶ τὸ ἀόριστον τῆς // δυνάμεως καὶ τὸ φαεινὸν τῆς σοφίας καὶ τὴν αἰδιότητα f. 85v
135 τῆς ὑπάρξεως, καὶ οὕτω διὰ τῶν ἄλλων τελειοτήτων αὐτοῦ. Δευτέρῳ τρόπῳ, ἐν τῷ μνημονεῖν τῶν εὐεργεσιῶν τῶν χαρισθειῶν τόσον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τῆς φύσεως, ὅσον τῆς χάριτος. Τρίτῳ τρόπῳ, ἐν τῷ θεωρεῖν τὰς κρίσεις αὐτοῦ. Τετάρτῳ τρόπῳ, ἐν τῷ σκοπεῖν καὶ ἐννοεῖν τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ.

—Σὺ εἶπας ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ παρακλητέος. Τί ἐστὶ τὸ παρακαλεῖν;

140 —Τὸ παρακαλεῖν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ δέεσθαι μετὰ ἐπάρσεως καθαρᾶς καρδίας καὶ ὑποκλίσεως τοῦ σώματος.

—Κατάστησον.

—Καθιστῶ, κύριε, διὰ ὑποδείγματος, ὃ ὁ Κύριος ἔδωκεν ἡμῖν ἐνισταμένης τῆς ὥρας τοῦ αὐτοῦ πάθους, καθὼς γέγραφεν ὁ *Ματθαῖος*, ὅταν φησὶν ὅτι ὁ Κύριος
145 *προβάς ὀλίγον, προσέπεσεν ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εὐχόμενος καὶ λέγων· Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παραλθέτω ἀπ' ἐμοῦ ὁ κύλιξ οὗτος.* Ἴδου διὰ τῶν ῥημάτων τούτων δηλοῦται ἐκφαντικῶς ὅτι ὁ Κύριος προσευχόμενος προσήξατο τῷ Πατρὶ ἐγκεκλιμένῳ τῷ σώματι, καὶ ἐστὶ // βέβαιον ὅτι τῇ καρδίᾳ οὐκ ἐξέκλινεν ἀπ' αὐτοῦ. f. 86

—Διατί ἐστὶ βέβαιον;

150 —Ὅτι ἐν τῷ Κυρίῳ οὐκ ἠδύνατο πεσεῖν ἀπάτη ἢ διπλὴ ψεύδους.

—Ποία τοιγαροῦν προσευχὴ μέλλει παρακαλεῖσθαι ὁ Θεός;

—Κύριε, ἐκείνη ἦν ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐδίδαξε.

—Ποία ἐστὶν ἐκείνη;

—Αὕτη δηλονότι· Πάτερ ἡμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

121-122 Cf. Eph 5,1 124-126 Cf. Mt 5,16 145-146 Cf. Mt 26,39; Mc14, 35-36; Lc 22, 41-42 154 Mt 6,9

134 τῆς] iterato, sed iteratio infirmatur 145 προβάς] προῦας cod.

- rissimi*, scilicet in operibus que subiungit. Quod autem imitari Deum bonis operibus cedat in laudem eius, probo per Dominum qui dicit in M.:⁸ *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent patrem vestrum qui est in celis*. Ecce expresse testatur Dominus in istis verbis
- 130 quod per bona opera fidelium glorificatur Deus ab hominibus, id est excellenter et publice laudatur.
- Quot modis meditandum est in eo?
 - Quatuor modis principaliter.
 - Quibus?
- 135 —Primo modo admirando maiestatem eius, non solum quantum ad trinitatem personarum, sed etiam quantum ad puritatem vel simplicitatem essentie et infinitatem potentie, et claritatem sapientie, et eternitatem existentie, et sic de aliis perfectionibus eius. Secundo modo rememorando beneficia collata tam in bonis nature quam gratie. Tercio modo contemplando iudicia eius.
- 140 Quarto modo attendendo et expectando promissa ipsius.
- Tu dixisti quod Deus est orandus. Quid est orare?
 - Deum rogare cum erectione puri cordis et inclinatione corporis.
 - Proba.
 - Probo per exemplum quod Dominus dedit nobis instante passione sua,
- 145 sicut scripsit Matheus cum dicit quod Dominus *progressus pusillum procedit in faciem suam orans et dicens: Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste*. Ecce per hec verba patet expresse, quod Dominus orando rogavit Patrem corpore inclinato. Et est certum quod corde non deviabat ab eo.
- Quare est certum?
- 150 —Quoniam in Domino non poterat cadere fallacia vel duplicitas falsitatis.
- Qua igitur oratione debet rogari Deus?
 - Domine, illa quam Salvator noster Dominus Ihesus Christus docuit.
 - Que est illa?
- 155 —Hec scilicet: *Pater noster*, etc.

127 M.] Matheo, Bg 155 Pater noster] Pater noster qui es in celis, Bg

8. Vgr distincte designat: *Mateu*.

- 155 — Πῶς οἶδας σὺ ὅτι αὐτὸς ἐδίδαξεν οὕτω προσεύχεσθαι;
 — Ὅτι οὕτω γέγραπται ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ μακαρίου Ματθαίου*.
 — Ποῦ;
 — Ἐν τῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ, ὅταν λέγῃ· *Οὕτως ὑμεῖς προσεύξασθε*, καὶ τὰ ἐξῆς.
 — Διατί κρείττον ἐστὶν ἐν τῷ προσεύχεσθαι εἰπεῖν ταύτην τὴν προσευχὴν ἢ
 160 ἄλλην;
 — Κύριε, ὅτι κρείσσων πασῶν τῶν ἄλλων.
 — Διατί κρείσσων;
 — Ὅτι ἀξιωτέρα, ὅτι βραχυτέρα, ὅτι πληρεστέρα.
 — Διατί ἀξιωτέρα;
 165 — Ὅτι ἐκδέδοται ἀφ' ὑπάτου διδασκάλου.
 — Διατί βραχυτέρα;
 — Ὅτι ὀλιγωτέροις λόγοις ἐκφαίνει ὁ ἄν μέλλῃ ἀπηρτισμένη εὐχὴ συλλαβεῖν.
 — Διατί πληρεστέρα;
 — Ὅτι οὐδὲν καταλιμπάνει ἐκείνων, ἃ ὁ ἐντελῶς εὐχόμενος μέλλει προθεῖναι.
 170 — Πόσα εἰσὶν ἐκεῖνα, ἃ ὁ ἐντελῶς εὐχόμενος μέλλει προθεῖναι;
 — Δύο ἐν γένει. // f. 86v
 — Ποῖά εἰσι;
 — Πρῶτόν ἐστι προσπορίσασθαι τὴν εὐνοίαν τοῦ παρακαλουμένου. Δεύτερόν ἐστιν ὀρθῶς αἰτῆσαι τὰ αἰτητέα ἀπ' αὐτοῦ· καὶ τούτων τῶν δύο, πρῶτως διδάσκει ὁ Κύριος
 175 ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ ποιῆσαι τὸ πρῶτον, δευτέρως τὸ δεύτερον.
 — Πόσα εἰσὶν ἐκεῖνα, οἷς ὁ Κύριος διδάσκει προσπορίσασθαι τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ;
 — Τέσσαρα.
 — Ποῖά εἰσι;
 180 — Τὸ πρῶτόν ἐστὶν ἡ ἄδεια τοῦ παρακαλουμένου. Δεύτερον ἐστὶν ἡ ὑποταγὴ τοῦ παρακαλοῦντος. Τρίτον ἐστὶν ἡ ἀξία τῶν παρεδρευόντων. Τέταρτόν ἐστὶν ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις τοῦ παρακαλοῦντος πρὸς τὸν παρακαλούμενον.
 — Ποῦ διδάσκει ταῦτα;
 — Τὸ πρῶτον διδάσκει, ὅταν λέγῃ· *Πάτερ*. Τὸ δεύτερον διδάσκει, ὅταν λέγῃ·
 185 *ἡμῶν*. Τὸ τρίτον, ὅταν λέγῃ· *ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Τὸ τέταρτον, ὅταν λέγῃ· *ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου*. Ὁ οὕτως ἀποδεικνύω· ὅτι δι' ὃ διδάσκει τὸν Θεὸν καλεῖν «Πατέρα», σημειοῖ αὐτὸν ἔχειν ἄδειαν καὶ ἐπιστασίαν αἰτίου πρὸς ἡμᾶς· δι' ὃ λέγει «ἡμῶν», σημειοῖ τὴν ἡμετέραν ὑποταγὴν τὴν πρὸς // αὐτόν· δι' ὃ λέγει «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς», f. 87
 σημειοῖ τὴν συνουσίαν τῶν οὐρανίων κτισμάτων, δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἄλλων

158 Mt 6,9; cf. Lc 11,2 184-186 Mt 6,9 186 Cf. l. 184 187 Cf. l. 185 188 Cf. l. 185

158 προσεύξασθε] προσεύξασθε cod. 167 εὐχή] εὐχὴ cod.

- Qualiter scis tu quod ipse docuerit sic orare?
 —Quia ita scriptum est in evangelio beati Mathei.
 —Ubi?
 —VI° capitulo cum dicitur: *Sic vos orabitis: Pater noster*, et cetera.
 160 —Quare melius est orando dicere hanc orationem quam aliam?
 —Quia est melior cunctis aliis.
 —Quare melior?
 —Quia dignior, quia brevior, quia plenior.
 —Quare dignior?
 165 —Quia edita est a summo doctore.
 —Quare brevior?
 —Quia paucioribus verbis exprimit quicquid debet perfecta oratio continere.
 —Quare plenior?
 170 —Quia nichil omittit de hiis que perfecte orans debet proponere.
 —Quot sunt illa que perfecte orans debet proponere?
 —Duo in genere.
 —Que sunt?
 175 —Primum est captare benivolentiam rogati. Secundum est recte petere que petenda sunt ab eodem. Et istorum duorum, primo docet Dominus in hac oratione facere primum, secundo secundum.
 —Quot sunt ea quibus Dominus docet hic captare benivolentiam Dei?
 —Quatuor.
 —Que sunt?
 180 —Primum est auctoritas rogati. Secundum est subiectio rogantis. Tertium est dignitas assessorum. Quartum est bona affectio rogantis ad rogatum.
 —Ubi docet illa?
 —Primum docet hic cum dicit: *Pater*. Secundum cum dicit: *Noster*. Tertium cum dicit: *Qui es in celis*. Quartum cum dicit: *Sanctificetur nomen tuum*.
 185 Quod sic ostendo: quia per hoc quod docet Deum vocare patrem, denotat ipsum habere auctoritatem et preminentiam causalitatis respectu nostri. Per hoc quod dicit: *Noster*, denotat subiectionem nostri ad eum. Per hoc quod dicit: *Qui es in celis*, denotat comitivam celestium creaturarum, scilicet

159 et cetera] etc., Bg 171-172 in hac oratione] deest in Bg 181 ad rogatum] deest in Bg 187 ad eum] ad ipsum, Bg

190 μακαρίων· δι' ὃ λέγει «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», αἰνίττεται τὸ τὸν παρακαλοῦντα ποθεῖν τὸν ἀγιασμόν τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἐστὶν ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ ἐν τοῖς λαοῖς.

—Σὺ εἶπας· ὁ Χριστός ἐστὶν ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Κατάστησον.

195 —Καθιστῶ, κύριε, διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ, ὃ φησι· *Οἱ δίκαιοι ἐξομολογήσονται τῷ ὀνόματί σου*, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἴδου ἐνταῦθα ἐκφαντικῶς μαρτυρεῖ ὁ ψαλμωδός, ὅτι οἱ δίκαιοι ἐξομολογήσονται τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ ἐξομολόγησις οὐ γίνεται εἰ μὴ οὐσία λογικῆ, ἄρα ὁ ψαλμωδός νοεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ οὐσίαν λογικὴν καὶ οὐ φωνὴν, ἢ ὀνομάζεται «Θεός», ὅτι ἡ τοιαύτη φωνὴ τί συμβεβηκός ἐστί καὶ οὐδεμίαν ἔχει γινῶσιν· ἢ δὲ λογικὴ οὐσία, ἣ πάντες οἱ δίκαιοι ἐξομολογοῦνται, οὐκ
200 ἐστὶν εἰ μὴ ὁ Χριστός. Ἔρα διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ὁ ψαλμωδός τὸν Χριστὸν νοεῖ. f. 87v

—Κατάστησον ὅτι πάντες οἱ δίκαιοι ἐξομολογοῦνται τῷ Χριστῷ.

—Καθιστῶ, κύριε, διὰ τούτου· ὅτι οὐδεὶς δύναται εἶναι δίκαιος εἰ μὴ πιστεύσει εἰς τὸν Χριστόν, καὶ οὕτω πάντες οἱ δίκαιοι τῇ ἐξομολογήσει τῆς πίστεως
205 ἐξομολογοῦνται τῷ Χριστῷ.

—Διατί ὁ Χριστός λέγεται ὄνομα τοῦ Θεοῦ;

—Ἐπειδὴ καθάπερ διὰ τοῦ ὀνόματος σημαίνεται τὸ πρᾶγμα τὸ ὀνομαζόμενον, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ σημαίνεται ὁ Θεός, διότι ὁ Χριστός οὐ μόνον ἐστὶν ἀληθὴς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς Θεός.

210 —Σὺ λέγεις ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥήμασιν· *Οἱ δίκαιοι ἐξομολογήσονται*, καὶ τὰ ἐξῆς, ὁ ψαλμωδός νοεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστόν, καὶ τέως ἐν τῷ μέσῳ ὑστερον φησί· *Κατοικήσουσι οἱ εὐθεῖς μετὰ τοῦ προσώπου σου*, ἄρα κατὰ τὸν σὸν λόγον, διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ νοεῖ τὸν Χριστόν, ὅτι οἱ εὐθεῖς οἰκοῦσι μετὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης, ὡς σὺ εἶπας.

215 —Σύμφημι, κύριε.

—Τοῦτο ἔοικεν εἶναι ἄτοπον, ὃ σὺ συμφῆς, // ὅτι ὄνομα καὶ πρόσωπόν εἰσι
διάφορα, καὶ τέως ὁ Χριστός ἐστὶν εἷς ὀνομαζόμενος.

—Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι οὐκ ἔστι ἄτοπον τὸ τὸν Χριστὸν σημαίνεσθαι διὰ διαφόρων διαφόρους λόγοις, ἀλλ' εἰ ἐγὼ λέγοιμ' ἂν σημαίνεσθαι αὐτὸν
220 διὰ διαφόρων ἐνὶ λόγῳ, ἀναμφιβόλως λέγοιμ' ἂν ἄτοπον.

—Δείξον ἄρα ὅσον διαφόρῳ λόγῳ σημαίνεται ὁ Χριστός διὰ ὀνόματος καὶ προσώπου.

—Δείκνυμι, κύριε, διὰ τούτου· ὅτι ὁ Χριστός, ὡς εἶπον, λέγεται ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον ὁ Θεός σημαίνεται δι' αὐτοῦ· πρόσωπον δὲ Θεοῦ, εἰκότως λέγεται, καθ' ὅσον

190 Cf. l. 185-186 194-195 Ps 139,14 210 Ps 139,14 212 Ibid.

219 λέγοιμ' ἂν] sic in cod. pro λέγοιμι ἂν 220 λέγοιμ' ἂν] cf. l. 219

angelorum et aliorum beatorum. Per hoc quod dicit: *Sanctificetur nomen tuum*, innuit orantem desiderare sanctificationem Christi, qui est nomen Dei. Hoc est divulgationem sanctitatis eius in populis.

—Tu dixisti quod Christus est nomen Dei, proba.

—Probo, domine, per psalmistam qui dicit: *Iusti confitebuntur nomini tuo*, etc. Ecce hic expresse testatur psalmista quod iusti confitebuntur nomini Dei. Sed confessio non fit nisi substantie rationali. Ergo psalmista intelligit per nomen Dei substantiam rationalem et non vocem qua nominatur Deus, quia talis vox quoddam accidens est, et nullam habet cognitionem. Substantia autem rationalis cui omnes iusti confitentur non est nisi Christus. Ergo per nomen Dei psalmista Christum intelligit.

—Proba quod omnes iusti confiteantur Christo.

—Probo, domine, per hoc quia nemo potest esse iustus nisi credat in Christum. Et sic omnes iusti confessione fidei confitentur Christo.

—Quare Christus dicitur esse nomen Dei?

—Quia sicut per nomen significatur res nominata, sic per Christum significatur Deus. Ideo quia Christus non solum est verus homo, sed etiam verus Deus.

—Tu dixisti quod in illis verbis: *Iusti confitebuntur*, etc., psalmista intelligit per nomen Dei Christum et tamen immediate post dicit: *Habitabunt recti cum vultu tuo*. Ergo secundum tuam rationem per vultum Dei intelligit Christum, quia recti habitant cum Christo per fidem et karitatem, sicut iusti confitentur ei per fidem,⁹ ut tu dixisti.

—Concedo, domine.

—Hoc videtur esse inconueniens quod tu concedis, quia nomen et vultus sunt diversa, et tamen Christus est unus tantum.

—Respondeo, domine, et dico quod non est inconueniens quod Christus denotetur per diversa diversis rationibus. Sed si ego dicerem quod denotaretur per diversa sub una ratione procul dubio dicerem inconueniens.

—Ostende ergo qua differenti ratione denotetur Christus per nomen et vultum.

—Ostendo, domine, per hoc quia Christus, ut dixi, dicitur nomen Dei prout Deus significatur per ipsum. Vultus autem Dei conuenienter dicitur

197 Substantia autem] Sed substantia, Bg 209 tuam rationem] rationem tuam, Bg 209-210 intelligit Christum] Christum intelligit, Bg 210 karitatem] caritatem, Bg 211 ei per fidem] et caritatem, addit Bg 218-220 et vultum. Ostendo, domine, per hoc quia Christus, ut dixi, dicitur nomen] suppletur in margine sinistro, Bg

9. Vgr omittit: *sicut iusti confitentur ei per fidem*.

- 225 ὁ Θεὸς ἀναφανδὸν γινώσκειται δι' αὐτοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἄνθρωπος προδήλως γινώσκειται διὰ τοῦ προσώπου, οὕτως ὁ Θεὸς προδήλως γινώσκειται διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ αἰσθητῶς λάμπουσιν αἱ θεῖαι τελειότητες.
- Σὺ εἶπας ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ταύτη τῇ εὐχῇ *Πάτερ ἡμῶν*, πρῶτον διδάσκει προσκτήσασθαι τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ· δεύτερον διδάσκει εὐθείᾳ τάξει 230 αἰτῆσαι τὰ αἰτητέα παρ' αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἔδειξας // πόσα εἰσὶν οἷς διδάσκει f. 88v προσκτήσασθαι τὴν εὐμένειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ποίοις ῥήμασι. Λείπεται οὖν ἵνα δείξης πόσα εἰσὶν ἐκεῖνα, ἃ διδάσκει ἐν ταύτῃ τῇ προσευχῇ ὁ Κύριος αἰτῆσαι, καὶ οἷα τάξει.
- Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι δύο εἰσὶν ἐν γένει, ἃ διδάσκει ἐνταῦθα 235 ζητῆσαι.
- Ποῖά εἰσι;
- Πρῶτον ἐκεῖνα, ἃ ἀποβλέπουσι πρὸς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον ἢ ἃ εἰσὶν ἀναγκαῖα τῷ αἰτοῦντι εἰς τὸ ζῆσαι αἰωνίως· δεύτερον ἐκεῖνα, ἃ ἀναγκαῖά εἰσιν αὐτῷ εἰς τὸ ζῆσαι προσκαίρως.
- 240 —Πόσα εἰσὶν ἐκεῖνα, ἃ διδάσκει ζητῆσαι διὰ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον;
- Τρία.
- Ποῖά εἰσι;
- Πρῶτόν ἐστιν ἀγιασμὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ. Τὸ δεύτερόν ἐστι δοξασμὸς ἐν τῇ μελλούσῃ. Τρίτον ἐστὶν ἡ ῥώσις τοῦ ἡμετέρου θελήματος πρὸς τὸ θέλημα τοῦ 245 θεῖου, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν τῷ ἀγιασμῷ καὶ τῷ δοξασμῷ, ὅτι οὐδεὶς ἀγιασθῆναι δύναται ἢ δοξασθῆναι εἰ μὴ συμμορφώσειεν ἐν πᾶσι τὸ θέλημα αὐτοῦ τῷ Θεῷ.
- Ποῦ διδάσκει ζητῆσαι ταῦτα τὰ τρία;
- Τὸ πρῶτον διδάσκει ζητῆσαι ὅταν φησὶν· *Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου*. Τὸ f. 89 δεύτερον διδάσκει ζητῆσαι ὅταν φησὶν· *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου*. Τὸ τρίτον, ὅταν φησὶ· *Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς*. Ἄ τρία, οὕτω διασαφῶ· ὅταν γάρ φησιν ὁ εὐχόμενος· *Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου*, εἰκότως αἰτεῖ τοῖς ἑαυτοῦ ῥήμασιν ὅπως αὐτὸς ἀγιασθῆ, ὅτι αὐτός, ἐν ὧσ' ἐστὶ κτίσμα καὶ ἔξαιρέτως λογικόν, ἐστὶν ὄνομα Θεοῦ· ὡσπερ γὰρ ἡ σύλληψις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δηλοῦται ἢ ἐκφαίνεται δι' ὀνόματος, ἥτοι διὰ φωνῆς σημαντικῆς κατὰ συνθήκην, οὕτω 255 καὶ τὸ ἐννόημα τῆς θείας ἐννοίας δηλοῦται ἢ φανεροῦται διὰ παντός κτίσματος, καὶ ἔξαιρέτως διὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὃ ἐστὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένος. Καθάπερ γὰρ αἱ φωναὶ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκφωνοῦνται εἰς σημεῖον συλλήψεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐννοίας, οὕτω καὶ τὰ κτίσματα προέρχονται παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς σημεῖον τοῦ ἐννοήματος τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἅπαν κτίσμα ἐστὶ φωνὴ τοῦ Θεοῦ.

228 Mt 6,9 248 Ibid.; Lc 11,2 249 Mt 6,10; Lc 11,2 250 Ibid. 251 Mt 6,9; Lc 11,2

231 δείξης] δείξης cod. 252 ὅσ'ω] ὅσω cod.

prout Deus expresse cognoscitur per ipsum. Sicut enim homo expresse cognoscitur per vultum, ita Deus expresse cognoscitur per Christum, quoniam in Christo sensibiliter fulgent divine perfectiones.

225 —Tu dixisti quod Dominus Ihesus Christus in hac oratione: *Pater noster* etc. primo docet captare benivolentiam Dei. Secundo docet recto ordine petere que petenda sunt ab eodem. Et iterum ostendisti quot sunt ea quibus docet captare benivolentiam Dei, et quibus verbis. Restat igitur ut ostendas quot sunt ea que docet in hac oratione Dominus petere et quo ordine.

230 —Respondeo, domine, et dico quod duo sunt in genere que docet hic petere.

—Que sunt?

—Primo ea que pertinent ad vitam eternam, vel que sunt necessaria petenti ad vivendum eternaliter. Secundo ea que necessaria sunt ei ad vivendum temporaliter.

235 —Quot sunt ea que decet petere propter vitam eternam?

—Tria.

—Que sunt?

240 —Primum est sanctificatio in presenti vita. Secundum est glorificatio in futura. Tertium est conformatio nostre voluntatis ad voluntatem divinam, quod est commune sanctificationi et glorificationi, quia nemo potest sanctificari aut glorificari nisi conformaverit in omnibus Deo voluntatem suam.

—Ubi docet petere illa tria?

245 —Primum docet petere cum dicit: *Sanctificetur nomen tuum*. Secundum cum dicit: *Adveniat regnum tuum*. Tertium cum dicit: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra*. Que tria sic declaro: cum enim dicit orans: *Sanctificetur nomen tuum*, convenienter petit huiusmodi verbis ut ipse sanctificetur, quia ipse in quantum est creatura et maxime rationalis est nomen Dei. Sicut enim conceptus humane mentis in homine manifestatur vel exprimitur per nomen seu per vocem significativam ad placitum, sic et conceptus divine mentis manifestatur vel exprimitur per quamlibet creaturam et maxime per hominem, qui est ad ymaginem Dei factus. Sicut enim voces ab homine proferuntur in signum conceptus humane mentis, sic et creature producuntur a Deo in signum conceptus Dei. Et secundum hanc rationem omnis creatura est vox Dei.

- 260 Διὰ τοῦτο Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ πρώτῳ // Ἰωάννου, ἔφη f. 89v
περὶ ἑαυτοῦ· Ἐγὼ φωνῆ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ὅθεν, ὅταν ὁ εὐχόμενος λέγῃ·
Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐν ὅσῳ διὰ τούτων τῶν ῥημάτων σκοπεῖ τι ζητεῖν, ὁ νοῦς
ἐκείνων τῶν ῥημάτων οὗτός ἐστι· δηλαδή ἐμοί, ὃ εἶμι σὸν ὄνομα, παράσχου
ἀγιοσύνην. Ὅταν δὲ λέγῃ· Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, αἰτεῖ δοξασθῆναι αἰωνίως ἦτοι
265 ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐστὶ δόξα αἰωνία ἦτοι οὐρανια. Ὅταν
δέ φησι Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, αἰτεῖ ὅπως αὐτῷ
δῶ χάριν τοῦ συμμορφοῦν τὸ θέλημα ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ, καθάπερ οἱ μακάριοι, οἱ εἰσιν
ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἔχουσι σύμμορφον θέλημα μετ' αὐτοῦ· μονονουχὶ λέγει· οὕτω
270 ποίησόν με συμμορφῶσαι τὸ θέλημά μου τῷ σῷ, ὅσῳ μακρῶς ζήσω ἐν τῇ γῆ, ὡς οἱ
κατοικοῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ μετὰ σοῦ ἔχουσιν αὐτὸ σύμμορφον τῷ σῷ.
—Σὺ λέγεις ὅτι διὰ τούτων τῶν ῥημάτων Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, διδάσκει ὁ
Κύριος τὸν προσευχόμενον ζητεῖν τὸν ἀγιασμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρῶην εἶπας ὅτι διὰ
τῶν αὐτῶν ῥημάτων διδάσκει προσκτῆσασθαι // τὴν εὐμένειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ f. 90
ἐπιθυμεῖν τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀγιότητος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ταῦτα τὰ δύο εἰσὶ
275 διάφορα, ὅτι τὸ πρῶτον προσήκει τῇ προσκτῆσει τῆς εὐμενείας καὶ τὸ δεύτερον πρὸς
αἵτησιν τῶν ἀναγκαίων· ἄρα ἔοικας ἀπεικότως ἐξηγεῖσθαι, ὅταν τὰ αὐτὰ ῥήματα
διαφόροις νοήμασι προσήρμοσας.
— Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι οὐκ ἔστιν ἄτοπον τὰ αὐτὰ ῥήματα
διαφόροις νοήμασι προσαρμόσαι κατὰ διαφόρους σχέσεις ἢ λόγους, καὶ οὕτως ἐγὼ
280 ἐποίησα, ὅτι ἔδειξα ὅτι αὕτη ἡ κλήσις «ὄνομα» διαφόροις σχέσεσι σημαίνει τὸν
Χριστὸν καὶ τὸ κτίσμα τὸ εὐχόμενον, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ῥήματα τὰ προειρημένα
εἰκότως δύνανται ὑπηρετῆσαι ἢ προσαρμοσθῆναι διαφόροις ἐννοίαις τοῦ
προσευχομένου, αἵτινες ἐκπεφώνηται ἐν τῷ ἀπορεῖν.
— Ἐκ τῶν λόγων σου συλλέγεται ὅτι ἦν τῆς ἐννοίας τοῦ Σωτῆρος ὅτι τὰ
285 ῥήματα τὰ ἤδη εἰρημένα ὑπουργήσουσι δυσὶν ἐννοίαις τοῦ εὐχομένου, ἀλλ' αὐτὸς, ὅς
διδάσκαλος ἐστὶν αἰώνιος καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιεῖ, // οὐδὲν ποιεῖ μάτην, ἀλλὰ 90v
μετὰ ἀκινήτου λόγου. Δείξον οὖν λόγον δι' ὃν ἔταξεν ἵνα ἐκεῖνα τὰ ῥήματα
δουλεύσωσιν ἑκατέρα ἐννοίᾳ τῇ προρηθείσῃ.
— Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι διὰ τοῦτο οὕτω γίνεσθαι διέταξεν, ἵνα
290 προσημάνῃ ἡμῖν ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶν ἐν γένει δι' οὗ ἀνακηρύσσεται ἡ ἀγιότης
τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς λαοῖς, καὶ ἐκεῖνο δι' οὗ ἀγιάζεται ὁ εὐχόμενος ἢ πᾶς πιστός.
— Ποῖόν ἐστιν ἐκεῖνο;

261 Io 1,23; Mt 3,3 262 Mt 6,9; Lc 11,2 264 Mt 6,10; Lc 11,2 266 Ibid. 271 Mt 6,9; Lc 11,2

262 ὅσῳ] ὅσω cod. 264 ἀγιοσύνην] ἀγλωσύνην cod. 267 δῶ] δῶ cod. 269 ὅσῳ] ὅσω cod. 290 προσημάνῃ] προσημάνη cod.

255 Propter quod Iohannes Baptista sicut legitur in primo Iohannis dixit de se ipso: *Ego vox clamantis in deserto*. Unde cum dicit orans *Sanctificetur nomen tuum*, in quantum per hec verba intendit aliquid a Deo petere, sensus est illorum verborum iste scilicet: michi, qui sum nomen tuum, tribue sanctitatem. Quando vero dicit: *Adveniat regnum tuum*, petit glorificari eternaliter, vel in
 260 celis, quia regnum Dei est gloria eterna sive celestis. Quando vero dicit: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra*, petit ut ei det gratiam conformandi voluntatem suam Deo; sicut beati qui sunt in celis habent conformem voluntatem cum eo, quasi diceret, sic facias me conformare voluntatem meam tue quamdiu vixero hic in terra sicut habitantes in celo tecum habent suam conformem tue.

—Tu dixisti quod per hec verba: *Sanctificetur nomen tuum*, docet Dominus orantem petere sanctificationem sui. Sed ante dixisti quod per eadem verba docet captare benivolentiam Dei adoptando divulgationem sanctitatis Christi. Sed illa duo sunt diversa, quia primum pertinet ad captandum benivolentiam et secundum ad petendum necessaria. Ergo videris inconvenienter
 270 exposuisse, cum eadem verba diversis intentionibus adaptaveris.

—Respondeo, domine, et dico quod non est inconveniens eadem verba diversis intentionibus adaptare secundum diversos respectus vel rationes. Et sic ego feci, quia ostendi quod hoc vocabulum, *nomen*, diversis rationibus denotat Christum et creaturam orantem. Et ideo verba predicta convenienter
 275 possunt servire vel adaptari diversis intentionibus orantis, que fuerunt expresse obiciendo.

—Ex verbis tuis colligitur, quod fuit de intentione Salvatoris quod verba iam dicta servirent duabus intentionibus orantis. Sed ipse qui est eternus doctor et omnia in sapientia operatur, nichil facit frustra, sed cum invincibili ratione. Ostende igitur rationem propter quam ordinavit ut illa verba servirent utrique intentioni predictae.

—Respondeo, domine, et dico quod ideo sic fieri ordinavit, ut innuieret nobis quod unum et idem est in genere id per quod divulgatur sanctitas Christi in populis et id per quod sanctificatur orans vel quilibet fidelis.

285 —Quid est illud?

264 quamdiu vixero hinc in terra] deest in Bg 269 illa] ista, Bg 279-280 est eternus doctor] doctor est eternus, Bg 283 domine] deest in Bg

- Τὸ ἀπαύγασμα τῶν ἀρετῶν. Διὰ τῶν ἀρετῶν γὰρ δι' ὧν ἀπήγασεν ὁ Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ ὁπαδοῖς, ἀνακηρύττεται ἡ αὐτοῦ ἀγιότης διὰ τοῦ κύκλου
 295 τῶν γαιῶν, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀρετῶν ἀγιάζονται οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ.
 —Πόσαι εἰσὶν ἐκεῖναι αἱ ἀρεταί;
 —Κύριε, ἐπτὰ εἰσὶν αἱ ἀρχηγοί.
 —Ποῖαί εἰσι;
 —Τρεῖς, αἱ λέγονται θεολογικαί, καὶ τέσσαρες, αἱ λέγονται ἠθικαί.
 300 —Ποῖαί εἰσὶν αἱ θεολογικαί;
 —Πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη.
 —Τί ἐστι πίστις;
 —Πίστις ἐστὶ δύναμις, δι' ἧς ἡ διάνοια τοῦ πιστοῦ συγκατατίθεται ἐδραίως καὶ
 ἀπλῶς τῇ ἀληθείᾳ τῇ θεῖᾳ, ὑπερφυῶς τοῖς // ἀνθρώποις ἐκκαλυφθείσῃ. f. 91
 305 —Τί ἐστὶν ἐλπίς;
 —'Ἐλπίς ἐστὶ δύναμις, δι' ἧς ἡ διάνοια τοῦ πιστοῦ ἐγείρεται εἰς τὸ ἐλπίσαι
 βεβαίως τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπερφυῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπηγγελμένα.
 —Τί ἐστὶν ἀγάπη;
 —'Ἀγάπη ἐστὶ δύναμις, δι' ἧς τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον
 310 διὰ τὸν Θεόν.
 —Διατί λέγονται θεολογικαί;
 —'Ἐπειδὴ εἰδικῶς ἀποβλέπει ὁ αὐτῶν στοχασμὸς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν
 σοφίαν, ἥτις θεολογία λέγεται· καὶ λέγεται θεολογία παρὰ τὸ Θεὸς καὶ τὸ λόγος, ὃ
 ἐστὶ θεῖος λόγος, τουτέστι κατανόησις ἢ ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας κοινωνηθεῖσα διὰ
 315 μόνης τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεοῦ.
 —Πόσαι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ αἱ ἠθικαί;
 —Κύριε, τέσσαρες εἰσὶν ἀρχηγοί.
 —Ποῖαί εἰσι;
 —Φρόνησις, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, μετριότης.
 320 —Καλοῦνται καὶ ἄλλως;
 —Κύριε, ναὶ· μοχλικαί.
 —Διατί λέγονται μοχλικαί;
 —"Ὅτι, καθάπερ ἡ θύρα στρέφεται ταξηδὸν ἐπὶ τῷ μοχλῷ, οὕτως ἡ ζωὴ ἢ
 ἀνθρωπίνῃ διάγεται ταξηδὸν διὰ τούτων τῶν τεσσάρων ἀρετῶν.
 325 —Τί ἐστὶ φρόνησις;

294 ὁπαδοῖς] spiritu aspero semper scriptum in cod. 295 ὁπαδοί] cf. l. 294 303 τοῦ] additur super lineam signo supposito 307 τοῦ] additur super lineam signo supposito 319 Φρόνησις] Φ additur in margine sinistro posteriori manu. Ut videtur, scriba obliviscerat pingere initialem rubram 323 ταξηδὸν] verbum a traductore, ut videtur, conflatum ad vertendum adverbium latinum «ordinate» 324 ταξηδὸν] cf. l. 323

—Splendor virtutum. Per virtutes enim quibus splenduit Christus in se et in suis sequacibus, divulgatur eius sanctitas per orbem terrarum, et per easdem virtutes sanctificantur eius sequaces.

290 —Quot sunt ille virtutes?

—Domine, septem sunt principales.

—Que sunt?

—Tres que dicuntur theologice, et quatuor que dicuntur morales.

—Que sunt theologice?

295 —Fides, spes, karitas.

—Quid est fides?

—Fides est virtus per quam fidelis animus adquiescit firmiter et simpliciter veritati divine supernaturaliter hominibus revelate.

—Quid est spes ?

300 —Spes est virtus per quam animus fidelis erigitur ad sperandum constanter bona supernaturaliter a Deo promissa.

—Quid est karitas?

—Karitas est virtus per quam Deum diligimus propter se, et proximum propter Deum.

305 —Quare dicuntur theologice?

—Quia specialiter pertinet earum consideratio ad scientiam vel sapientiam que theologia dicitur a Theos quod est Deus,¹⁰ et logos quod est sermo,¹¹ quasi divinus sermo, id est consideratio vel scientia de veritate comunicata per solam doctrinam Dei.

310 —Quot sunt virtutes morales?

—Domine, quatuor sunt principales.

—Que sunt?

—Prudentia, iusticia, fortitudo et temperantia.

—Vocantur ne aliter?

315 —Domine, sic: cardinales.

—Quare dicuntur cardinales?

—Quia sicut porta volvitur ordinate super cardinem, sic vita humana deducitur ordinate per istas quatuor virtutes.

—Quid est prudentia?

289 eius sequaces] sequaces eius, Bg 297 fidelis animus] animus fidelis, Bg 315 sic: cardinales] sic; sunt cardinales, Bg

10. Vgr omittit, utpote otiosum in lingua græca: *quod est Deus*.

11. Vgr omittit, utpote otiosum in lingua græca: *quod est sermo*. De hac etymologia cf. PERRARNAU, *Dos tratados «espirituales»*, p.98, nota ad l. 421-426.

—Φρόνησις ἐστὶν ἀρετὴ, // δι' ἧς διακρίνονται τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὰ κακὰ ἀπ' ἀλλήλων. f. 91v

—Τί ἐστὶ δικαιοσύνη;

—Δικαιοσύνη ἐστὶν ἀρετὴ, δι' ἧς ἀποδίδονται ἐκάστω, ὃ αὐτοῦ ἐστί.

330 —Τί ἐστὶν ἀνδρεία;

—'Ανδρεία ἐστὶν ἀρετὴ, δι' ἧς ἡ διάνοια κρατύνεται εἰς τὸ καταφρονῆσαι τὰ φοβερὰ καὶ εἰς τὸ ὑπομῆναι τὰ δυσχερῆ.

—Τί ἐστὶ μετριότης;

—Μετριότης ἐστὶν ἀρετὴ, δι' ἧς εἴργονται αἱ ἀπρεπεῖς ὀρμαὶ τῆς ψυχῆς.

335 —'Αφοῦ σὺ λέγεις ὅτι ἐκάστη ἐκείνων τῶν ἐπτὰ ἐστὶν ἀρετὴ, ζητῶ παρὰ σοῦ τί ἐστὶν ἀρετὴ ἐν κοινότητι.

—Κύριε, λέγω ὅτι ἀρετὴ ἐστὶν ἐπαινετὴ ποιότης ἢ ἕξις τῆς ψυχῆς, ποιούσα τὸν ἔχοντα πράξει τὸ ἀγαθὸν ἀσμένως καὶ ῥᾶστα ὅταν θελήσειεν.

340 —Σὺ εἶπας ὅτι ἐν ταῖς ἐπτὰ ἀρεταῖς ταῖς ἠριθμημέναις καὶ περιγραφείσαις παρὰ σοῦ, ἀπηύρασεν ὁ Χριστὸς καὶ λάμπουσιν οἱ ὄπαδοὶ αὐτοῦ, ἄρα ἔοικας ἐννεύσειν ὅτι ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἀρετῶν εἰσὶν ἴσοι τῷ Κυρίῳ ὅσοι ἂν ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, // ὃ δοκεῖ εἶναι ἄτοπον, ὅτι οὐδέποτε οἱ δοῦλοι τοῦ Κυρίου εἰσὶν ἴσοι τῷ Κυρίῳ. f. 92

345 —'Αποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι τὸ λάμπαι ταῖς ἀρεταῖς ταῖς ἤδη προλεχθείσαις, κἂν κοινόν ἐστί τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς ὄπαδοῖς αὐτοῦ, οὐ τέως διὰ τοῦτο νοητέον ὅτι ἴσως αὐτοῖς συμφέρει, καθάπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη λάμπουσι τῇ αὐτῇ λαμπρότητι, οὐ τέως ἴσως. "Ὅθεν οὐκ εἶπα ὅτι ἴσως λάμπουσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν εἰρημένων ἀρετῶν συντρέχουσιν." Ὅθεν λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν ταῖς ἀρεταῖς ἔλαμψεν ὡς ἥλιος, οἱ ὄπαδοὶ δὲ αὐτοῦ λάμπουσιν ἐν αὐταῖς ὡς σελήνη, ὃ οὕτω δηλοποιῶ· ὅτι ἡ σελήνη οὐ λάμπει, εἰ μὴ διὰ λαμπρότητος παρὰ τοῦ ἡλίου κοινωνηθείσης, οὕτω καὶ ὄπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ λάμπουσιν, εἰ μὴ διὰ τῶν ἀρετῶν τῶν παρὰ τοῦ Χριστοῦ κοινωνηθεισῶν. Πάλιν ὅτι, καθάπερ ὁ ἥλιος λάμπει λαμπρότητι, ἢ κοινωνεῖ τῇ σελήνῃ, ἐξαιρετικώτερος ἢ ἡ σελήνη, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐξαιρετικώτερος ἔλαμψεν ἐν πάσαις ταῖς ἀρεταῖς, ἢ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν κοινωνεῖ. "Ὅθεν, τόσον // ἐν ἐκείναις ταῖς ἐπτὰ ἅς εἶπα, πόσον ἔτι γε ἐν ταῖς f. 92v ἄλλαις, αὐτὸς τελειοτάτως ἐπέλαμψεν, ἀλλ' οἱ ἕτεροι κατὰ τὸ μέτρον τὸ παρ' αὐτοῦ συγκεχωρημένοι.

—'Αρα φαίνειν ἐννεύειν ὅτι ἕτεραί εἰσὶν ἀρεταὶ ἢ αἱ ἐπτὰ αἱ ἠριθμημέναι;

360 —'Ὅντως, κύριε, ναί. 'Εγὼ γὰρ οὐκ ἠρίθμησα ἀρετάς, εἰ μὴ τὰς ἀναγκαίας εἰς τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον, ἀλλὰ ἕτεραί εἰσὶν ἀρεταί, ὡς ἔστιν ἡ σοφία, ἡ προφητεία καὶ ἡ δύναμις τοῦ ποιεῖν θαυμάσια, ἐν αἷς ἅσασιν ἐξέλαμψεν ὁ Χριστὸς

335 'Αφοῦ] forma recentior adhibita in cod. pro ἀφ' οὐ 340 ὄπαδοὶ] cf. l. 294 341 ἴσοι] sic in cod. adhibens accentum ionicum 343 ἴσοι] cf. l. 341 345 ὄπαδοῖς] cf. l. 294 349 ὄπαδοὶ] cf. l. 294

320 —Prudentia est virtus per quam discernuntur bona a malis, et bona ad invicem et mala ad invicem.

—Quid est iusticia?

—Iusticia est virtus per quam redditur unicuique quod suum est.

—Quid est fortitudo?

325 —Fortitudo est virtus per quam animus roboratur ad spernendum terribilia et ad sustinendum difficilia.

—Quid est temperantia?

—Temperantia est virtus per quam compescuntur illiciti motus animi.

330 —Postquam tu dicis quod quelibet illarum septem est virtus, quero a te quid est virtus in communi?

—Dico, domine, quod virtus est laudabilis qualitas vel habitus animi faciens habentem operari bonum delectabiliter et faciliter cum voluerit.

335 —Tu dixisti quod septem virtutibus enumeratis et descriptis a te, splenduit Christus et splendent sequaces eius. Ergo videris innuere quod in splendore virtutum sint equales Christo quicumque secuntur eum. Quod videtur esse inconveniens quia nunquam servi¹² sunt equales domino.

340 —Respondeo, domine, et dico quod splendere virtutibus iam expressis, licet sit commune Christo et sequacibus eius, non tamen propter hoc est intelligendum quod equaliter eis conveniat. Sicut Sol et Luna splendent eadem luce non tamen equaliter. Unde non dixi quod equaliter splenderent, sed quod in splendore predictarum virtutum conveniunt. Unde dico quod Christus in virtutibus splenduit sicut Sol. Sequaces autem ipsius splendent in eis ut Luna. Quod sic declaro: quia Luna non splendet nisi per lucem a Sole communicatam, sic et sequaces Christi non splendent nisi per virtutes a Christo communicatas. Iterum quia sicut Sol splendet luce quam communicat Lune excellentius quam Luna, sic et Christus excellentius splenduit in omnibus virtutibus quas in eum credentibus communicat. Unde tam in illis septem quas dixi quam aliis ipse perfectissime splenduit. Sed alii secundum mensuram ab eo concessam.

350 —Ergo videris innuere quod alie sint virtutes quam septem enumerate.

—Certe, domine, sic. Ego enim non enumeravi virtutes nisi necessarias ad salutem eternam, quibus fidelis efficitur gratus Deo.¹³ Sed alie sunt virtutes ut est sapientia et prophetia et virtus faciendi miracula, quibus omnibus splen-

327 est] post verbum hoc legitur in Bg: diffi, sed punctis submissis invalidatur
333-334 splenduit] Bg colocat hoc verbum post Christum

12. Vgr addit: *del Senyor.*

13. Vgr omittit: *quibus fidelis efficitur gratus Deo.*

ἐξαιρετωτέρως πάντων τῶν ἄλλων· τὸ μὲν, ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐνεστῶτα <ἀλλὰ> καὶ τὰ παρωχηκότα καὶ τὰ μέλλοντα τελείως γινώσκειν· τὸ δέ, ὅτι τὰ θαυμάσια ἢ τὰ ἔργα τὰ ὑπερφυῆ, τῇ ἀδείᾳ τῇ ἰδίᾳ καὶ τῷ προστάγματι τῆς ἰδίας δυναστείας
 365 πάντοτε εἰργάσατο. Οἱ ὁπαδοὶ δὲ αὐτοῦ οὐδέποτε εἶχον γινῶσιν πάντων τῶν παρωχημένων ἢ τῶν μελλόντων, οὐδὲ εἰργάσαντο ἢ ἐργάζεσθαι δύνανται θαυμάσια, εἰ μὴ ἐν τῷ ὀνόματι ἢ ἐν τῇ ἐπικλήσει // αὐτοῦ.

—Πόσα εἰσὶν ἐκεῖνα, ἃ διδάσκει ζητῆσαι διὰ τὴν ζωὴν τὴν πρόσκαιρον; f. 93

—Δύο ἐν γένει. Τὸ πρῶτον ἐστὶν ἡ προσφορά τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ἀναγκαίου, 370 ἀρχικωτάτως εἰς χειροκρατίαν τῆς ζωῆς τῆς ἐνεστώσης. Τὸ δεύτερον ἐστὶν ἀποβολὴ κακοῦ δυνατοῦ συμβῆναι ἡμῖν ἐν τῇ ἐνεστώσει ζωῇ. Τὸ πρῶτον διδάσκει ζητῆσαι, ὅταν λέγῃ· *Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον*, διὰ τοῦ ἄρτου γάρ, ὃ ἐστὶν ἀρχικὴ ὕλη τῆς τροφῆς, σημαίνει ὃ ἂν ἀναγκαῖόν ἐστὶν εἰς τροφήν τὴν ἡμετέραν. Τὸ δεύτερον διδάσκει ζητεῖν, ὅταν λέγῃ· *Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα*
 375 *ἡμῶν*, καὶ τὰ ἐξῆς.

—Πόσα εἰσὶ τὰ κακά, ὧν τὴν ἀποβολὴν διδάσκει ὁ Κύριος αὐτόθι ζητῆσαι;

—Δύο ἐν γένει.

—Ποῖά εἰσι;

—Τὸ πρῶτον ἐστὶ τὸ κακὸν τὸ πνευματικὸν μόνως. Τὸ δεύτερον ἐστὶ κακὸν 380 κοινόν τόσον τῷ σώματι, ὅσον τῇ ψυχῇ ἢ τῷ πνεύματι. Τὸ πρῶτον διδάσκει ζητῆσαι, ὅταν λέγῃ· *Καὶ ἄφες ἡμῖν*, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ δεύτερον διδάσκει // ζητῆσαι, ὅταν λέγῃ· *Ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ποιηροῦ*.

f. 93v

—Πόσα εἰσὶν τὰ κακά τὰ πνευματικά, ὧν τὴν ἀποβολὴν διδάσκει αὐτόθι ὁ Κύριος αἰτήσαι;

385 —Δύο.

—Ποῖά εἰσι;

—Τὸ πρῶτον ἐστὶ τὸ κακὸν τοῦ πλημμελήματος, τοῦ ἤδη πεπλημμελημένου. Τὸ 390 δεύτερον ἐστὶ τὸ κακὸν τὸ εἰσωθὸν εἰς τὸ πλημμελεῖσθαι αὐτό. Τὸ πρῶτον διδάσκει αἰτήσαι, ὅταν λέγῃ· *Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν*, τουτέστι τὰ πλημμελήματα οἷς ἐνοχοποιούμεθα εἰς πονήν. Τὸ δεύτερον διδάσκει αἰτήσαι, ὅταν λέγῃ· *Καὶ μὴ ἡμᾶς εἰσενέγκῃς εἰς πειρασμόν*, ἐκεῖνον δηλαδὴ, δι' ὃν τις ὀλισθαίνει εἰς ἁμαρτίαν.

372 Mt 6,11; Lc 11,3 374-375 Mt 6,12; Lc 11,4 381 Ibid. 382 Mt 6,13 389 Mt 6,12; Lc 11,4 390-391 Mt 6,13; Lc 11,4

362 ἀλλὰ] supplevi iuxta textum latinum 365 ὁπαδοὶ] cf. l. 294 370 ἀρχικωτάτως] sic cod. ad vertendum adverbium latinum «principaliter» χειροκρατίαν] χειροκρατήαν cod., scriptum alia manu, ut videtur, non graeca 379 τὸ κακὸν] additum in margine sinistro alia manu, ut videtur, non graeca

355 duit Christus excellentius cunctis aliis tum quia non solum presentia sed etiam preterita et futura perfecte noscit, tum quia miracula vel opera supra naturam auctoritate propria et imperio proprie potestatis semper est operatus. Sequaces autem ipsius nunquam habuerunt noticiam preteritorum aut futurorum, nec operati sunt aut operari possunt miracula nisi in nomine vel invocatione ipsius.

360 —Quot sunt ea que docet petere propter vitam temporalem?

—Duo in genere.¹⁴

—Que sunt?

—Primum est collatio boni necessarii principaliter ad sustentationem vite presentis. Secundum est remotio mali possibilis accidere nobis in presenti vita. Primum docet petere cum dicit: *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie*, per panem enim qui est principalis materia nutrimenti denotat quicquid necessarium est ad fomentum nostrum. Secundum docet petere cum dicit: *Et dimitte nobis debita nostra*¹⁵ sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

—Quot sunt mala quorum remotionem docet ibi Dominus petere?

370 —Duo in genere.

—Que sunt?

—Primum est malum spirituale tantum. Secundum est malum commune tam corpori quam anime vel spiritui. Primum docet petere cum dicit: *Et dimitte nobis*¹⁶ *debita nostra*, etc. Secundum docet petere cum dicit: *Sed libera nos a malo*.

375 —Quot sunt mala spiritualia quorum remotionem docet ibi Dominus petere?

—Duo.

—Que sunt?

380 —Primum est malum culpe iam commisse. Secundum est malum impellens ad committendum eam. Primum docet petere cum dicit: *Et dimitte nobis debita nostra*, etc.,¹⁷ id est culpas quibus obligamur ad penam. Secundum docet petere cum dicit: *Et ne nos inducas in tentationem*, illam scilicet per quam aliquis labitur in peccatum.

353 virtus] virtutes, Bg quibus omnibus] in quibus omnibus, Bg 357 noticiam preteritorum] notitiam operum preteritorum, Bg 368 sicut et nos dimittimus debitoribus nostris] deest in Bg 382 etc.] omittit Bg

14. Vgr omittit sequentem quæstionem et transit sine intermissione ad responsonem qua proinde coniungitur præcedenti.

15. Vgr secat hic sententiam et scribit: etc.

16. Vgr secat hic sententiam et scribit: etc.

17. Vgr omittit: etc.

—Σὺ εἶπας ὅτι ὁ Κύριος, ἐν ταύτῃ τῇ προσευχῇ, πρῶτον διδάσκει ὅπως αἰτηθῆ ἢ ἀποβολή τοῦ κακοῦ τοῦ πνευματικοῦ ἢ τῆς ψυχῆς· δεύτερον δέ, τοῦ κακοῦ τοῦ κοινοῦ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ. Αὗται αἱ αἰτήσεις φαίνονται ἀπεικότως τετάχθαι,
 395 ὅτι τὰ κοινὰ πρότερά εἰσι τῶν ἰδίων ἢ τῶν μερικῶν· ἄρα φαίνεται ὅτι ὁ Κύριος, ἐν ταύτῃ τῇ προσευχῇ, οὐκ ἐφύλαξεν // τάξιν εὐθείαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς αἰτήσεως f. 94
 τούτων.

— Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι ὁ Κύριος εὐθυτάτως διέταξεν ἐκεῖνας τὰς αἰτήσεις κατὰ τὸν σκοπὸν τὸν ἀναγκαῖον τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ. Καὶ κατὰ σκοπὸν τοῦ
 400 κακοῦ, καὶ τοῦ ἰδίου ἢ τοῦ γενικοῦ καὶ τοῦ μερικοῦ, μέλλοιεν ταχθῆναι καθὼς ἡμεῖς λέγετε, ὅμως κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀξιωτέρου καὶ ἦσον ἀξίου δύνανται ταχθῆναι ὡς ὁ Κύριος τέταξε· ἡ ψυχὴ γὰρ ἀξιωτέρα ἐστὶ τοῦ σώματος. Ἡθέλησεν τοίνυν ὁ Κύριος ὅπως πρῶτον αἰτήσωμεν τὴν ἀποβολὴν τῶν κακῶν τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ κακοῦ τοῦ κοινοῦ ἀμφοτέρως, πρὸς τὸ σημειώσασθαι ὅτι πλεῖον μέλλομεν φροντίζειν ὑπὲρ
 405 τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ψυχῆς ἢ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ σώματος, καὶ οὕτω δῆλον ὅπως παρὰ τοῦ αἰδίου διδασκάλου οὐδὲν ἐκπορεύεται ἄτακτον.

— Ἐναντίον. Ὁ Κύριος ἐν τῇ προσευχῇ τῇ προτεθείσῃ ἐκφαίνει τρία· τὰς πρῶτας αἰτήσεις, ἄνευ τινὸς συνδέσμου, ὅταν λέγῃ· *Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, καὶ // τὰ ἔξης· τὰς τέσσαρας δὲ τὰς ἐσχάτας ἐκφαίνει* f. 94v
 410 *συνδέων διὰ λέξεως συζευκτικῆς, ὅταν λέγῃ· Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν, καὶ οὕτω περὶ τῶν ἑτέρων.*

— Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι οὐκ ἔστιν ἄτακτον ἢ ἀπρεπὲς ὃ γίνεται μετὰ ἀληθεστάτου λόγου, ὡς ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν ταῖς αἰτήσεσι ταῖς ὀνομασθείσαις. Ἐν ταῖς πρῶταις γὰρ τρισὶν αἰτήσεσιν, αἵτινες μετέχουσι πρὸς τὴν
 415 ζωὴν τὴν αἰώνιον, οὐκ ἠθέλησε θεῖναι τὸν συμπλεκτικὸν σύνδεσμον εἰς τὸ σημειώσασθαι ἢ δεῖξαι ὅτι τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια κτῶνται ὁμοῦ, ἀλλ' ἐν ταῖς αἰτήσεσιν, αἱ μετέχουσι πρὸς τὴν ζωὴν τὴν πρόσκαιρον, ἔθηκε σύνδεσμον συμπλεκτικὸν εἰς τὸ ἐννεῦσαι ἐκφαντικῶς ὅτι τὰ ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα διηρημένως κτῶνται ἢ διαδόχως.

—Σὺ εἶπας ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ προσευχῆς ἀξίος. Πρὸς τί οὐκ ἰνῆσιν ἢ προσευχῇ;

420 — Πρὸς τὸ προσπορίσασθαι πολλὰς ὠφελείας.

— Πόσαι εἰσί;

408-409 Mt 6,9-10; Lc 11,2 410-411 Mt 6, 11-12; Lc 11, 3-4

421 Πόσαι] ὅσαι cod. Ut videtur, scriba oblitus est pingere initialem rubram

385 —Tu dixisti quod Dominus in hac oratione: *Pater noster*,¹⁸ primo docet ut petatur remotio mali spiritualis vel anime. Secundo vero mali comunis corpori et anime. Iste petitiones videntur inconvenienter ordinari, quia comunia priora sunt propriis vel particularibus. Ergo videtur quod Dominus in hac oratione non servaverit ordinem rectum in doctrina petitionis istorum.

390 —Respondeo, domine, et dico quod Dominus rectissime ordinavit illas petitiones secundum considerationem necessariam nostre salutis. Licet enim secundum considerationem comunis et proprii vel generalis et particularis debuissent ordinari sicut vos dicitis, tamen secundum considerationem dignioris et minus digni possunt ordinari sicut Dominus ordinavit. Anima enim dignior est quam corpus. Voluit ergo Dominus ut primo peteremus remotio-
395 nem mali anime quam mali comunis utriusque, ad denotandum quod magis debemus curare de bono anime quam de bono corporis. Et sic patet qualiter ab eterno doctore nichil procedit inordinatum.

—Contra, Dominus in oratione proposita exprimit tres primas petitiones absque aliqua copula cum dicit: *Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua*,¹⁹ etc. Quatuor vero ultimas exprimit coniungendo per dictionem copulativam cum dicit: *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie et dimitte nobis debita nostra*, etc.,²⁰ et sic de aliis.

—Respondeo, domine, et dico quod non est inordinatum vel ineptum quod fit cum verissima ratione, sicut Dominus fecit in petitionibus nominatis. In primis enim tribus petitionibus que pertinent ad vitam eternam noluit ponere copulativam coniunctionem, ad denotandum vel ostendendum quod bona eterna possidentur simul et non successive.²¹ Sed in petitionibus que pertinent ad vitam temporalem posuit coniunctionem copulativam ad in-
405 nuendum expresse quod bona temporalia divisim possidentur aut successive.

410 —Tu dixisti quod Deus est orandus, ad quid prodest orare?

—Ad consequendum plures utilitates.

—Quot sunt?

385 *Pater noster*] omittit Bg 393 ordinari sicut vos dicitis] sicut vos dicitis ordinari, Bg 400-401 *adveniat regnum tuum*] completur a Bg in margine sinistro 403 *debita nostra, etc.*] omittit Bg 406 In primis enim tribus petitionibus que] suppletur a Bg in margine dextro, addendo post petitionibus: *nominatis* 407 vel ostendendum] omittit Bg 409 *coniunctionem*] *coniunctiones*, Bg *copulativam*] omittit Bg

18. Vgr omittit: *Pater noster*.

19. Vgr omittit: *fiat voluntas tua*.

20. Vgr omittit: *debita nostra, etc.*

21. Vgr omittit: *et non successive*.

—Τέσσαρες ἀρχικαί.

—Ποῖαί εἰσι; //

f. 95

425 ἐν ὄσῳ ἐστὶ πράξις ἀγάπης, ἐστὶ περιποιητικὴ σωτηρίας αἰωνίου. Ἡ δευτέρα ἐστὶ κατορθῶσαι τὸ ζητούμενον, ὅτι ἡ προσευχή, ἐν ὄσῳ ἐστὶ πράξις προωρισμένη παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ αἰτῆσαι τὰ σωτήρια ἢ τὰ δίκαια, ἐστὶ κατευδοτικὴ τοῦ ἐφετοῦ, ὃ ὁ θεὸς εἰσπνεῖ. Ἡ τρίτη ἐστὶν ἀποφλῆσαι ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων, ὅτι ἡ προσευχή, ἐν ὄσῳ ἐστὶ μία τῶν πράξεων τῆς μεταγνώσεως, ἐστὶν ἀποφλητικὴ ὑπὲρ τοῦ

430 ἐγκλήματος· ὁ γὰρ παροξύνει τὸν Θεόν, ἀποφλεῖ αὐτῷ ὀπωσοῦν, ὅταν διὰ τῆς προσευχῆς ταπεινοῖ ἑαυτὸν ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἡ τετάρτη ἐστὶ κορέσαι τὸν νοῦν· ἡ προσευχὴ γάρ, ἐν ὄσῳ ἐστὶ λόγος περιέχων τὸ ἅγιον λόγιον, οἰονεὶ θεῖα διδασκαλία τρέφει τὴν ψυχὴν τοῦ εὐχομένου σπουδαίως, καὶ οὕτως ἐστὶ χορταστικὴ τῷ τετάρτῳ τρόπῳ.

435 —Σὺ εἶπας ἐν τῷ ὄρω τῆς ἀγάπης, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαπητέος καθ' αὐτόν, καὶ ὁ πλησίον διὰ τὸν Θεόν. Διατί ἐστὶν // ἀγαπητέος καθ' ἑαυτόν;

f. 95v

—“Ὅτι ἔστιν ἀνώτατον ἀγαθόν, ὃ οὕτω δέικνυμι· ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μόνον ἐστὶν ἀγαθός, μᾶλλον δὲ ἰδίως ἐστὶν αὐτῇ ἡ ἀγαθότης· εἰ γὰρ εἶη ἀγαθὸς ἰδίως, εἶη ἀγαθὸς διὰ τῆς ἀγαθότητος, καὶ οὕτως ἡ ἀγαθότης εἶη κρείσσων αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐδὲν

440 ἐστὶ κρείσσον τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα αὐτὸς εἶη ἀνώτατον ἀγαθόν, ὃ ἐστὶν ἀγαθότης ἀόριστος· Ἄλλ' οὐδὲν ἀγαπᾶται εἰ μὴ ὅτι ἀγαθόν, ἄρα ἀξιόλογόν ἐστι ἵνα ὁ Θεὸς καθ' αὐτόν ἀγαπᾶται, εἰδήπερ ἐστὶ καθ' αὐτὸ ἀγαθόν.

—Διατί ἐστὶν ἀγαπητέος ὁ πλησίον διὰ τὸν Θεόν;

—Διὰ δύο.

445 —Ποῖαί εἰσι;

—Πρώτον ἐστὶν ὅτι ὁ Θεὸς ἐνετείλατο αὐτόν ἀγαπᾶν. “Ὅθεν ἐάν τις θέλῃ ἀγαπήσαι τὸν Θεόν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὅπως τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἀνήσῃ, καθάπερ ὁ Κύριος μαρτυρεῖ ἐν τῷ Ἰωάννῃ, ὅταν λέγει· *Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσει*. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐνετείλατο ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, ἄρα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα

450 ἀγαπᾶται τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ. “Ὅθεν, ὅταν ἀγαπᾶται τῇ ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ, ἀγαπᾶται διὰ τὸν Θεόν. Δεύτερον ἐστὶν ἔτι ἀγαπητέος διὰ τὸν Θεόν, διότι // ἐκεῖνο διὸ ὁ

455 πλησίον ἐστὶν ἀγαπητέος ἐστὶ πᾶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὃ οὕτω φανερώ· ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν ἀγαπητέος εἰ μὴ διὰ τὸ ἀγαθόν, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἀγαθόν, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ πᾶς πλησίον ἐστὶ παρὰ Θεοῦ, ἄρα ἕκαστός ἐστὶν ἀγαπητέος διὰ τὸ ἀγαθόν τοῦ Θεοῦ, ὃ λάμπει ἐν αὐτῷ, καὶ οὕτω δηλον ὅτι, ἐπειπερ οὐδὲν ἀγαθοῦ ἔχει ἐν

f. 96

448-449 Io 14,23

425 ὄσῳ] ὄσω cod. 426 ὄσῳ] ὄσω cod. 429 ὄσῳ] ὄσω cod. 430 ἀποφλεῖ] sic cod. pro ἀποφλισκάνει 432 ὄσῳ] ὄσω cod. 446 θέλῃ] θέλη cod. 447 ἀνήσῃ] ἀνίση cod.

—Quatuor sunt principales.

415 —Que sunt?

—Prima est mereri gratiam salutis eterne. Oratio enim in quantum est actus karitatis, est meritoria salutis eterne. Secunda est impetrare quod petitur. Nam oratio in quantum est actus preordinatus a Deo ad postulandum salubria sive iusta, est impetratoria optati, quod Deus inspirat. Tercia est satisfacere de commissis. Nam oratio in quantum est unus de actibus penitentiae, est satisfactoria pro delicto. Qui enim offendit Deum, satisfacit ei aliquantulum, quando per orationem se humiliat coram eo. Quarta est reficere intellectum.

420 Nam oratio in quantum est sermo continens sacrum eloquium, quasi divino documento pascit animum orantis attente. Et sic est rectoria quarto modo.

425 —Tu dixisti in diffinitione karitatis quod Deus est amandus propter se et proximus propter Deum. Quare est Deus amandus propter se?

—Quia est summum bonum. Quod sic ostendo: quia Deus non solum est bonus ymo proprie est ipsa bonitas. Si enim esset bonus proprie, bonus esset per bonitatem, et sic bonitas esset melior eo. Cum autem nichil sit melius Deo, necesse est quod ipse sit summum bonum, quod est bonitas infinita. Sed nichil diligitur nisi quia bonum. Ergo rationabile est quod Deus per se diligitur, cum sit per se bonus.

—Quare est diligendus proximus propter Deum?

435 —Propter duo.

—Que sunt?

—Primum est quia Deus precepit eum diligere. Unde si quis voluerit Deum diligere, necesse est ut preceptum Dei adimpleat, sicut Dominus testatur in Iohanne cum dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit*. Sed Deus precepit diligere proximum, ergo necesse est ut diligitur precepto ipsius, unde cum diligitur precepto Dei diligitur propter Deum. Secundo etiam est diligendus propter Deum, quia id propter quod proximus est diligibilis, est totum a Deo. Quod sic declaro: quia nemo est diligibilis nisi propter bonum quod habet in se. Sed totum bonum quod in se habet quilibet proximus est a Deo, ergo quilibet est diligibilis propter bonum Dei quod relucet in eo.

423 eloquium] colloquium, Bg 433 bonus] bonum, Bg 438 Deum diligere] diligere Deum, Bg

ἐαυτῷ δι' ὃ εἶη ἀγαπητέος, εἰ μὴ πᾶν εἶη παρὰ τοῦ Θεοῦ, μόνον ἀγαπητέος ἐστὶ διὰ τὸν Θεόν.

—Σὺ λέγεις ὅτι πᾶν ἀγαθόν, δι' ὃ ὁ πλησίον ἐστὶν ἀγαπητέος, ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Διασάφησον αὐτό.

460 —Διασαφῶ, κύριε, οὕτω ὅτι πᾶν ἀγαθόν, ὃ ἐστὶν ἐν τῷ πλησίον, ἢ ἐστὶν ἀγαθὸν φύσεως ἢ ἀγαθὸν χάριτος. Ἄλλ' ἐκότερον ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἄρα πρόδηλος ὁ σκοπός.

—Κατάστησον ὅτι ἐκότερον ἐστὶ παρὰ Θεοῦ.

465 —Καθιστῶ, κύριε, διὰ τούτου ὅτι ὁ Θεός ἐστι δημιουργὸς τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης, δηλαδὴ τόσον τοῦ σώματος ὅσον τῆς ψυχῆς. Περὶ γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπίνης βέβαιόν ἐστὶν, οὐ μόνον διὰ τῆς θεολογίας, ἀλλ' ἔτι διὰ τῆς φιλοσοφίας, ὅτι διὰ μόνης // δημιουργίας εἰς τὸ εἶναι παράγεται ὅταν ἐγγήται τῷ σώματι· περὶ f. 96v τοῦ σώματος δὲ ἐκφαντικῶς φησὶν ὁ ψαλμωδός· *Ὁ συνέθηκε μεμερισμένως τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Εἰς σέ ἀπέρριμαι ἐκ κοιλίας, καὶ τὰ ἐξῆς·*

470 *καὶ πάλιν ὁ Ἰωβ· Ἐν κοιλίᾳ ἐποίησέ με, δηλαδὴ ὁ Θεός, καὶ ἐμόρφωσεν ἐν μήτρᾳ.* Περὶ τῶν ἀγαθῶν ἔτι, τόσον τῆς φύσεως ὅσον τῆς χάριτος, φησὶν ὁ ἀπόστολος· *Τί ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες,* δι' οὗ ἐκφαντικῶς μαρτυρεῖ ὅτι οὐδεὶς ἔχει ἐν ἐαυτῷ ἀγαθόν, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ δεδωρημένον. Πάλιν περὶ ἐκατέρου ἀγαθοῦ, ἐμφαντικῶς ὁ Ἰάκωβος μαρτυρεῖ, ὅς λέγει· *Πᾶν δῶρημα ἄριστον καὶ πᾶσα δόσις τελεία, ἄνωθέν ἐστι*

475 *καταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων.* Ἄλλὰ δῶρον ἄριστόν ἐστι δῶρον φύσεως καὶ δόσις τελεία ἐστὶν ἀγαθὸν χάριτος, ἄρα πᾶν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

—Κατάστησον ὅτι τὸ ἀγαθὸν τὸ ἄριστον ἐστὶν ἀγαθὸν φύσεως.

480 —Καθιστῶ, κύριε, διὰ ἐκείνου, ὃ λέγεται ἐν τῇ *Γενέσει* // περὶ τῶν πραγμάτων f. 97 τῶν εἰς τὸ εἶναι παρηγγεμένων ὅσον εἰς τὴν φύσιν, δηλαδὴ· *Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ἃ ἐποίησεν, καὶ ἦσαν ἅγαν ἀγαθά.* Ἄλλὰ τὸ ἅγαν ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον, τὸ αὐτὸ ἐστὶν ἄρα δῆλος ὁ σκοπός.

—Κατάστησον ὅτι δόσις τελεία ἐστὶν ἀγαθὸν χάριτος.

485 —Καθιστῶ διὰ τούτου ὅτι δῶρον τελειόν ἐστὶν ὃ τελειοῖ τὸν ἄνθρωπον· ὁ ἄνθρωπος δὲ ἐστὶ τέλειος ὅταν ἔχη τὸ πλήρωμα τῆς ἀγαθότητος· ἀγαθότης δὲ τελεία ἐστὶν ἐκείνη, δι' ἧς γίνεται εὐχάριστος καὶ ἀρεστὸς τῷ Θεῷ ὁ ἄνθρωπος· ἡ τοιαύτη δὲ ἀγαθότης ἐστὶν ἀγαθότης χάριτος, δηλαδὴ ἀρετῶν, καὶ οὕτω δῆλον ὅτι δῶρον τελειόν ἐστὶν ἀγαθὸν χάριτος ποιούσης εὐχάριστον.

490 —Σὺ εἶπας ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστιν ὅπως ὁ θέλων ἀγαπήσῃαι τὸν Θεὸν ἐκπληρώσῃ τὰς αὐτοῦ ἐντολάς. Εἶπέ οὖν πόσαι εἰσὶν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ.

468-469 Ps 32,15 469 Ps 21,10 470 Iob 31,15 471-472 1 Cor 4,7 474-475 Iac 1,17 480-481 Gen 1,31

459 αὐτό] αὐτόν cod. 485 ἔχη] ἔχη cod.

Et sic patet, quod cum nichil boni habeat in se propter quod sit diligibilis quin totum sit a Deo, solum diligendus est propter Deum.

—Tu dicis quod totum bonum propter quod proximus est diligibilis est a Deo, declara ista.

450 —Declaro, domine, sic: quia omne bonum quod est in proximo, aut est bonum nature, aut est bonum gratie. Sed utrumque est a Deo, ergo patet propositum.

—Proba quod utrumque sit a Deo.

455 —Probo per hoc: quia Deus est conditor nature humane, scilicet tam corporis quam anime. De anima enim humana certum est non solum per theologiam, sed etiam per philosophiam, quod per solam creationem in esse producitur quando infunditur corpori. De corpore vero expresse dicit psalmista: Qui *finxit sigillatim corda eorum*, etc. Et iterum alibi: *In te proiectus sum ex utero*, etc. Et iterum alibi: *Tu formasti me*.²² Et iterum Iob: *In utero fecit me*,
460 scilicet Deus, *et formavit me in vulva*. De bonis etiam tam nature quam gratie dicit Apostolus: *Quid habes quod non accepisti?* per quod expresse testatur quod nullus habet in se bonum nisi a Deo collatum. Iterum etiam de utroque bono expresse Iacobus testatur qui dicit: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, de sursum est, descenders a Patre luminum*. Sed datum optimum est bonum nature et donum perfectum est bonum gratie, ergo omne
465 bonum hominis est a Deo.

—Proba quod datum optimum sit bonum nature.

470 —Probo, domine, per id quod dicitur in Genesi, de rebus in esse productis quantum ad naturalia, scilicet: *Vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona*. Sed valde bonum et optimum idem sunt, ergo patet propositum.

—Proba quod donum perfectum sit bonum gratie.

475 —Probo per hoc: quia donum perfectum est quod perficit hominem. Homo autem perfectus est quando habet complementum bonitatis. Bonitas vero completa est illa per quam efficitur homo gratus vel placens Deo. Talis autem bonitas est bonitas gratie, scilicet virtutum. Et sic patet quod donum perfectum est bonum gratie facientis gratum.

—Tu dixisti quod necesse est ut volens diligere Deum adimpleat eius precepta. Dic ergo quot sunt precepta Dei.

465 est bonum nature et donum perfectum] addit Bg in margine sinistro

22. Vgr omittit: *Et iterum alibi: Tu formasti me*.

—'Αποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ αἱ μερικαί, πλείσταί εἰσι κατὰ τὸ πλῆθος ἐκείνων, ἃ δεῖ ἡμᾶς πράσσειν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ ταύτας // οὐ δυναίμην ἀριθμῆσαι, ἀλλ'αἱ ἐντολαὶ αἱ γενικαί, εἰς ἃς ἕτεροι f. 97v ἀνάγονται, εἰσὶν ὀλίγαι καὶ διὰ τοῦτό μοι γνωσταί.

495 —Πόσαι οὖν εἰσὶν αἱ ἐντολαὶ αἱ γενικαί τοῦ Θεοῦ;

—Κύριε, δύο εἰσὶν ἐν γένει, καὶ δέκα ἐν εἴδει.

—Ποῖαί εἰσὶν αἱ δύο, αἱ ἐν γένει;

—'Ἐκκλῖναι ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ ποιῆσαι ἀγαθόν· οὕτω γὰρ λέγεται διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ· *Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν.*

500 —Ποῖαί εἰσὶν αἱ δέκα, αἱ κατὰ τὸ εἶδος;

—Κύριε, τρεῖς ἀνήκουσαι πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ ἑπτὰ ἀνήκουσαι εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον.

—Ποῖαί εἰσὶν αἱ τρεῖς, αἱ ἀνήκουσαι πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ;

—Δύο καταφατικαὶ καὶ μία ἀποφατικὴ.

505 —'Ἐν τίμῃ διαφέρει ἡ ἀποφατικὴ τῆς καταφατικῆς;

—'Ἐν τούτῳ, κύριε, ὅτι διὰ τῆς ἀποφατικῆς ἀπαγορεύεται τὸ γίνεσθαι τὸ κακὸν ἢ ἐντέλλεται ἐκκλίνεσθαι· διὰ τῆς καταφατικῆς δὲ ἐντέλλεται γίνεσθαι τὸ ἀγαθόν.

—Ποῖαί εἰσὶν οὖν αἱ δύο ἀποφατικαί, ἃς φάσκεις ἀνήκειν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ;

510 —'Ἡ πρώτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ τοῦ ἀποποιεῖσθαι τὰς εἰδωλολατρίας, ὅταν λέγεται· // *Οὐχ ἔξεις θεοὺς ἄλλοτρίους οὐδὲ ποιήσεις σοι γλυπτόν.* f. 98

—Τί ἐστὶν εἰδωλολατρεία;

—Εἰδωλολατρεία ἐστὶν οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ἀπονεῖμαι ἢ παρέξειν τῷ κτίσματι ὃ μόνω συμφέροι τῷ Κτίστη, δηλαδὴ σέβας ἐν τῷ προσεύχεσθαι ἢ πίστιν ἐν τῷ πιστεῦειν, ἢ ἅπαντα τὰ ὅμοια, ἃ συντείνουσι μόνως εἰς σέβας τοῦ Θεοῦ.

515 —Ποία ἐστὶν ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἡ ἀνήκουσα πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καθὼς εἶπας;

—Κύριε, ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἐστὶν ἐκείνη δι' ἧς ἀπαγορεύεται ἡ κατάχρησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐν τῷ ἐπιορκεῖν, ἢ ἄλλως ἐν τῷ χρῆσθαι αὐτῷ ἐν ματαιότησιν, ὅταν λέγεται· *Οὐ προσλήψεις τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς μάτην.*

520 —Ποία ἐστὶν ἡ τρίτη, ἣν φῆς εἶναι καταφατικὴν;

—Κύριε, ἡ τρίτη ἡ ἀνήκουσα εἰς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐκεῖνο, δι' οὗ τεκμαίρεται σέβεσθαι ἢ ἐορτάζεσθαι τὸ σάββατον, τουτέστιν ἡ ἡμέρα ἡ τετυπωμένη

499 Ps 36,27 511 Ex 20,3-4 520 Ex 20,7

510 εἰδωλολατρίας] εἰδωλολατρία cod., sed cf. l. 547 512 εἰδωλολατρεία] εἰδωλολατρία cod., sed cf. l. 547 513 Εἰδωλολατρεία] Εἰδωλολατρία cod., sed cf. l. 547

—Respondeo, domine, et dico quod precepta Dei particularia plura sunt
 480 secundum multitudinem eorum que convenit nos agere propter salutem nos-
 tram. Et hec non possem ego numerare. Sed precepta universalialia ad que cete-
 ra reducuntur sunt pauca, et ideo michi nota.

—Quot sunt ergo precepta universalialia Dei?

—Domine, duo sunt in genere et decem in specie.

485 —Que sunt duo in genere?

—Discedere a malo, et facere bonum. Sic enim dicitur per psalmistam:
Discede a malo, et fac bonum.

—Que sunt decem seeundum speciem?

—Domine, tria pertinentia ad dilectionem Dei et septem pertinentia ad
 490 dilectionem proximi.

—Que sunt tria pertinentia ad dilectionem Dei ?

—Duo negativa et unum affirmativum.

—In quo differt negativum ab affirmativo?

—In hoc, domine: quia per negativum prohibetur fieri malum vel preci-
 495 pitur evitari. Per affirmativum vero precipitur fieri bonum.

—Que sunt ergo duo negativa, que dicis pertinere ad dilectionem Dei?

—Domine, primum est preceptum vitandi ydolatriam, cum dicitur: *Non
 habebis deos alienos nec facies tibi sculptile, etc.*²³

—Quid est ydolatria?

500 —Ydolatria vel ydolatrare nichil aliud est nisi attribuere vel exhibere cre-
 ature, quod soli convenit Creatori, scilicet honorem in adorando vel fidem in
 credendo, aut cuncta similia que pertinent solum ad cultum Dei.

—Quod est secundum preceptum quod pertinet ad dilectionem Dei ut tu
 dixisti?

505 —Domine secundum preceptum est illud per quod prohibetur abusus
 nominis Dei, seu periurando, seu aliter utendo ipso in vanitatibus, cum dicitur:
Non assumes nomen Dei tui in vanum.

—Quod est tertium quod dicis esse affirmativam?

510 —Domine, tertium pertinens ad dilectionem Dei est illud per quod pre-
 cipitur coli vel celebrari sabbatum. Hoc est dies deputata solum ad cultum vel

503 quod pertinet] pertinens, Bg

23. Vgr omittit: etc.

- εἰς σέβας ἢ εἰς αἶνον τοῦ Θεοῦ, ὅταν λέγηται· *Μνήσθητι ὅπως τὴν ἡμέραν τοῦ*
 525 *σαββάτου ἀγιάσης*, τουτέστιν ἐν ἀγιότητι ἐορτάσης, εἰς τιμὴν ἢ σέβας τοῦ Θεοῦ.
 —Ποῖαί εἰσιν αἱ ἑπτὰ, αἱ ἀνήκουσαι εἰς ἀγάπην τοῦ // πλησίον; f. 98v
 —Κύριε, μία καταφατική καὶ ἕξ ἀποφατικάι.
 —Ποία ἐστὶν ἡ καταφατική;
 —*Τίμα τὸν πατέρα τὸν σὸν καὶ τὴν μητέρα τὴν σὴν, ἵνα ἦς πολυχρόμιος ἐπὶ*
 530 *τῆς γῆς*.
 —Ποῖαί εἰσιν αἱ ἑπτὰ αἱ ἀποφατικάι;
 —*Οὐ φουεύσεις*, ἰδοὺ ἡ πρώτη. *Οὐ μοιχεύσεις*, τουτέστιν οὐ πορνεύσεις, ἰδοὺ ἡ
 δευτέρα. *Οὐ κλεψίαν ποιήσεις*, ἰδοὺ ἡ τρίτη. *Οὐ λαλήσεις ἐναντίον τοῦ πλησίον σου*
ψευδῆ μαρτυρίαν, ἰδοὺ ἡ τετάρτη. *Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὸν οἶκον τοῦ πλησίον σου*,
 535 *τουτέστι τὸ πρᾶγμα τὸ γνώσεως ὑστερημένον ἢ ἀκίνητον*, ἰδοὺ ἡ πέμπτη. *Οὐκ*
ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἢ τὸν δούλον ἢ τὴν θεράπαιναν ἢ τὸν βοῦν ἢ τὸν
ὄνον, καὶ τὰ ἕξης, ἰδοὺ ἡ ἕκτη.
 —Πόθεν οἶδας σὺ ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, αἱ εἰδικαί;
 —Κύριε, ὅτι καθὼς ἠρίθμησα καὶ ἐξήπλωσα, οὕτω γράφονται ἐν τῷ εἰκοστῷ
 540 κεφαλαίῳ τῆς *Ἐξόδου*, ὅπου ὁ Μωϋσῆς διηγεῖται τὰς προειρημένας δέκα ἐντολάς
 εἶναι παρὰ τοῦ Θεοῦ κεκοινωνημένας τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραὴλ δι' αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῦ
 Μωϋσέως.
 —Ἐναντίον. Ὁ Κύριος λέγει ἐν // τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ *Ματθαίου*, f. 99
 ὅτι πρώτη καὶ μεγίστη ἐντολὴ ἐστὶν αὕτη· *Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν τὸν σὸν ἐξ*
 545 *ὅλης τῆς καρδίας τῆς σῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας τῆς*
σῆς. Ἡ δευτέρα δέ ἐστὶν αὕτη, δηλαδὴ· *Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον τὸν σὸν ὡς*
σεαυτὸν. Ἄλλὰ σὺ εἶπας ὅτι ἡ πρώτη ἐντολὴ ἐστὶ μὴ εἰδωλολατρεῖν, καὶ ἡ δευτέρα
 μὴ λαβεῖν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς μάτην, ἄρα ἢ σὺ, ἢ Μωϋσῆς, ἀπεικότως ἐκφαίνετε
 τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἐντολήν, ἢ ὁ Κύριος ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ τοῦ Ματθαίου*, ὃ
 550 παράνομόν ἐστι περὶ τοῦ Κυρίου φάσκειν.
 —Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι οὐδέτερον εἴρηται ἀπεικότως, μᾶλλον δὲ
 ἀμφοτέρα συμφωνοῦσι κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἐν τῷ λαλεῖν περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ,
 ὅσον εἰς ἐκεῖνα, ἃ εἰδικῶς ἀπαγορεύονται ἢ ἐντέλλονται, πρώτη καὶ δευτέρα ἐντολὴ
 εἰσιν ἐκεῖνα, ἃ εἶπα, ἀλλ' ἐν τῷ λαλεῖν περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ὅσον εἰς τὸν
 555 τελικὸν λόγον αὐτῶν, οὐκ εἰσὶν, εἰ μὴ ἐκεῖνα αἱ δύο, ἃς ὁ Κύριος ἐξεφώνησε ἐν τῷ
Ματθαίῳ, ὃ οὕτως σαφηνίζω // ὅτι τὸ τέλος ἢ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ἐντολῶν τοῦ f. 99v

524-525 Ex 20,8 529-530 Ex 20,12 532 *Οὐ φουεύσεις* Ex 20,15 *Οὐ μοιχεύσεις* Ex 20,13
 533 *Οὐ κλεψίαν ποιήσεις* Ex 20,14 533-534 Ex 20,16 534 Ex 20,17 535-537 Ibid.
 539-542 Ex 20,12-17 544-546 Mt 22,37. 546-547 Mt 22,39

525 ἀγιάσης] ἀγιάσης cod. ἐορτάσης] ἐορτάσης cod. 556 σαφηνίζω] scriptum sub prio-
 re verbo in margine inferiori

laudem Dei, cum dicitur: *Memento ut diem sabbati sanctifices*, id est in sanctitate celebres ad honorem vel cultum Dei.

—Que sunt septem pertinentia ad dilectionem proximi?

—Domine, unum affirmativum et sex negativa.

515 —Quod est affirmativum?

—*Honora patrem tuum et matrem tuam ut sis longevus super terram.*

—Que sunt sex²⁴ negativa?

—*Non occides.* Ecce primum. *Non mechaberis*, id est, non fornicaberis. Ecce secundum. *Non furtum facies.* Ecce tertium. *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Ecce quartum. *Non concupisces domum proximi tui*, hoc est, rem cognitione carentem.²⁵ Ecce quintum. *Non desiderabis uxorem eius aut servum aut ancillam aut bovem aut asinum*, etc. Ecce sextum.

—Unde scis tu quod ista sint X precepta Dei specialia?

525 —Domine, quia sicut enumeravi et explicui, sic scribuntur in XX° capitulo Exodi, ubi Moyses recitat predicta X fuisse a Deo communicata populo Israelis per eundem scilicet Moysen.

—Contra, Dominus dicit XXII° capitulo Mt. quod primum et maximum mandatum est istud, scilicet: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua.* Secundum vero est istud: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Sed tu dixisti quod primum mandatum est non ydolatrare, et secundum est non assumere nomen Dei in vanum. Ergo aut tu vel Moyses inconvenienter exprimitis primum et secundum mandatum, aut Dominus in evangelio Mt., quod est nefas de Domino dicere.

535 —Respondeo domine, et dico quod neutrum dictum est inconveniens, ymo ambo concordant secundum rem. Quia loquendo de preceptis Dei quantum ad ea que specialiter prohibentur aut precipiuntur, primum et secundum mandatum sunt ea que dixi. Sed loquendo de preceptis Dei quantum ad finalem rationem illorum, non sunt nisi illa duo que Dominus exprimit in
540 Mt. Quod sic declaro: quia finis vel finalis intentio preceptorum Dei non est

518 mechaberis] mecabis, Bg fornicaberis] fornicabis, Bg 521 carentem] ut immobilem, addit Bg, sicut in vesione græca 534 Mt.] Mathei, Bg 536 ymo] immo, Bg 540 Mt.] Matheo, Bg

24. Vgr dicit: *set*, quamquam in l. 527 dixerit esse sex. Est igitur lapsus calami scriptoris.

25. Vgr addit: *o un immobile.*

- Θεοῦ οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, ὡς ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ
 τῇ πρώτῃ πρὸς Τιμόθεον, ὅταν λέγῃ ὅτι τὸ τέλος τῆς ἐντολῆς ἐστὶν ἀγάπη καὶ
 πάλιν δεκάτῃ τρίτῃ πρὸς Ῥωμαίους, ὅτι τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Καὶ
 560 διὰ τοῦτο εἶπα πρῶτον ὅτι τῶν δέκα ἐντολῶν, τρεῖς ἦνγκον πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ
 Θεοῦ καὶ ἑπτὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, καὶ τόσον ἐκείνων τῶν τριῶν ὅσον
 ἐκείνων τῶν ἑπτὰ, τὴν δύναμιν ἦτοι τὸ τέλος ἐκφαίνει ὁ Κύριος ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ*
 τῷ προειρημένῳ. "Ὁθεν, ὡς ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ, ὃν φησιν ὁ Κύριος,
 ὀλοκλήρως περαίνει ἐκείνας τὰς τρεῖς ἐντολάς, αἱ ἀνήκουσι πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ
 565 Θεοῦ, καὶ αἱ πρῶν ἐξεφάνθησαν ἐν τῇ *Ἐξόδῳ*· ὡς δὲ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον ὡς ὁ Θεὸς
 διδάσκει, τελείως περαίνει ἐκείνας τὰς ἑπτὰ ἐντολάς, αἱ ἀνήκουσι πρὸς τὴν ἀγάπην
 τοῦ πλησίον καὶ αἱ δεύτερον ἐξεφωνήθησαν. Καὶ οὕτω δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπεικὸς
 ἵνα ὡς δέκα καθάπερ ἐγὼ εἶπον καὶ ἐν // τῇ *Ἐξόδῳ* ἀναγινώσκειται, καὶ δύο ὡς ὁ f. 100
 Κύριος ἤψατο ἐν τῷ *Ματθαίῳ*, ὅτι ἐκείναι αἱ δέκα, ὡς εἶρηκα, δυνάμει ἢ εἰς τέλος,
 570 εἰς ἐκείνας τὰς δύο, ὧν ὁ Κύριος ἤψατο, ἀνάγονται.
 —Δεῖξον τοιγαροῦν πῶς ἐκείναι αἱ δέκα ἀνάγονται εἰς ἐκείνας τὰς δύο.
 —Δεικνύω, κύριε, διὰ τούτου· ὅτι ὡς ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ
 καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἐκπληροῖ τὰς πρώτας
 575 τρεῖς ἐντολάς, ὅτι οὔτε εἰδωλολατρεῖ οὔτε καταχρητᾷ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ οὔτε
 φθείρει τὴν ἐορτὴν αὐτοῦ· οὐδὲ λόγος ἐστὶν ὅτι πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εὐθύνει
 πρὸς τὸν Θεόν, δηλαδὴ τὸν πόθον, ὃ διὰ τῆς καρδίας σημαίνεται. "Ὅτι καθάπερ ἡ
 καρδία ἐστὶν ἀρχὴ κινήσεως τῆς σωματικῆς, οὕτως ὁ πόθος ἐστὶν ἀρχὴ κινήσεως
 τῆς πνευματικῆς. Εὐθύνει ἔτι πρὸς τὸν Θεὸν πάντα τὰ ἔργα τοῦ βίου αὐτοῦ, ἃ διὰ
 τῆς ψυχῆς σημαίνονται, ὅτι οὐδεὶς βιοῖ οὐδὲ πράττει πράξιν ζωῆς, εἰ μὴ διὰ τῆς
 580 ψυχῆς. Εὐθύνει ἔτι πρὸς τὸν Θεὸν πᾶσαν τὴν γινῶσιν τὴν ἐνδοτέραν, ἥτις διὰ τῆς
 διανοίας ἐπισημαίνεται· εἰς τὴν διάνοιαν // γὰρ ἀνήκει τὸ νοεῖν, τὸ μνημονεῦν f. 100v
 καὶ ἔτι, πλατεῖ τρόπῳ, τὸ εἰκάζειν καὶ τὸ ἐνθυμεῖσθαι. "Ὁθεν, ὡς ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν
 τοῖς εἰρημένους τρόποις, δηλαδὴ ὅλῳ πόθῳ, ὅλη γνώσει καὶ πάσῃ πράξει, οὐ
 παραβαίνει τινὰ ἐκείνων τῶν τριῶν ἐντολῶν, ἃς πρῶν ἔφην ἀνήκειν πρὸς τὴν
 585 ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Παραπλησίως λέγω ὅτι, ὡς ἀγαπᾷ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, τελείως
 πληροῖ τὰς ἄλλας ἑπτὰ ἐντολάς, ἃς ἔφην ἀνήκειν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, ὅτι
 τοὺς γονεῖς τιμᾷ καθάπερ αὐτὸς ἤθελε τιμᾶσθαι παρὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδένα
 φονεῖει καθάπερ παρ' οὐδενὸς ἤθελεν ἄν φονευθῆναι, καὶ οὕτω περὶ τῶν ἄλλων. Δῆλον
 οὖν ἐκ τούτων ὅτι πᾶσα ἡ δύναμις ἐκείνων τῶν δέκα ἐντολῶν ἴσταται ἐν ταύταις
 590 ταῖς δυσίν, ἃς ὁ Κύριος ἐξεφώνησε διὰ τοῦ *Ματθαίου*, καὶ ὅτι ἐκείναι αἱ δέκα
 ἀνάγονται ἐσχάτως εἰς ταύτας τὰς δύο.

nisi dilectio Dei et proximi, sicut Apostolus testatur qui dicit prima epistola ad Thymotheum primo²⁶ quod *finis precepti est karitas*. Et iterum XIII° ad romanos quod *plenitudo legis est dilectio*. Et ideo dixi ante quod X preceptorum tria pertinebant ad dilectionem Dei, et septem ad dilectionem proximi. Et tam illorum trium quam illorum septem, virtutem seu finem exprimit Dominus in evangelio supradicto. Unde qui diligit Deum eo modo quo dicit Dominus, perfecte adimplet illa tria mandata que pertinent ad dilectionem Dei, et que primo fuerunt expressa in Exodo. Qui vero diligit proximum sicut Dominus docet, perfecte adimplet illa septem que pertinent ad dilectionem proximi, et que fuerunt secundo expressa. Et sic patet quod non est inconueniens ut sint decem sicut ego dixi et in Exodo legitur, et duo sicut Dominus tetigit in Matheo. Quoniam illa decem ut dixi, virtualiter sive finaliter ad illa duo que Dominus tetigit reducuntur.

—Ostende ergo qualiter illa decem reducuntur ad ista duo.

555 —Ostendo, domine, per hoc: quia qui diligit Deum ex toto corde suo et ex tota anima sua et ex tota mente sua, perficit tria prima mandata. Quia neque ydolatratur, neque abutitur nomine Dei, neque violat festum eius. Cuius ratio est quia omnes vires suas dirigit in Deum, scilicet desiderium quod per cor designatur. Nam sicut cor est principium motus corporalis, sic desiderium est principium motus spiritualis. Dirigit enim in Deum omnia opera vite sue que per animam designantur, quoniam nemo vivit nec exercet actum vite, nisi per animam. Dirigit etiam in Deum totam cognitionem interiorem que per mentem designatur. Ad mentem enim pertinet intelligere et memorari et etiam largo modo ymaginari et estimare. Unde qui diligit Deum predictis
560 modis, scilicet toto desiderio et tota cognitione et tota operatione, non transgreditur aliquod illorum trium preceptorum que primo dixi pertinere ad dilectionem Dei. Similiter dico quod qui diligit proximum suum sicut se ipsum, perficit illa septem mandata que dixi pertinere ad dilectionem proximi, quia parentes honorat, sicut ipse vellet honorari a filiis suis, et neminem occidit, sicut a nemine vellet occidi, et sic de aliis. Patet igitur ex his quod tota virtus illorum X preceptorum consistit in istis duobus que Dominus exprimit per Matheum, et quod illa decem reducuntur generaliter²⁷ ad hec duo.

550 que] in margine scriptum, V 556 tria prima] prima tria, Bg 569 occidit] restitui iuxta V et Bg; occidere, editio Bgurger 572 generaliter] finaliter, Bg, sicut et versio græca

26. Vgr omittit: *primo*, sed ubi hic legitur: *quod*, Vgr dicit: *quan diu*.

27. Ubi hic legitur: *generaliter*, Vgr dicit: *finalment*.

— Ἀφ' οὗ σὺ λέγεις ὅτι εἰς ταύτας τὰς δύο ἀνάγονται ἐκεῖνα αἱ δέκα ἐντολαί, ζητῶ παρὰ σοῦ εἰ ἀρκεῖ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν ἐξ // ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης διανοίας. f. 101

595 — Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι ναί.

— Ἐναντίον. Δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ Μάρκου γέγραπται· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου. Ἴδου ὡδε ἐκφαντικῶς ὁ μακάριος Μάρκος προσέθηκε τοῖς τρισὶ τοῖς προρρηθεῖσι, δηλαδὴ τῇ καρδίᾳ, τῇ ψυχῇ καὶ τῇ
600 διανοίᾳ τὴν δύναμιν. Καὶ πάλιν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ Λουκᾶ, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὑποθέσει γράφεται· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλων τῶν δυνάμεών σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. Ἴδου ὡδε ἐκφαντικῶς ὁ μακάριος Λουκᾶς ἐνέθηκε τοῖς τρισὶ τοῖς
605 προειρημένοις, δυνάμεις· ἄρα ἔοικεν ὅτι οὐκ ἀρκοῦσιν ἐκεῖνα αἱ τρεῖς, καὶ οὕτως ἔοικεν ὅτι ὁ Ματθαῖος οὐκ ἦν ἀρκετός ἢ οἱ ἕτεροι δύο περισσοί. Πάλιν, εἰ αἱ τέσσαρες μόνον ἀρκοῦσιν εἰς τὸ τὸν Θεόν // τελείως ἀγαπήσαι, φαίνεται μοι ὅτι
ἐκεῖνο τὸ τρίτον μέλλει μάλλον δύναμις ἢ διάνοια, ὅτι περὶ τῆς δυνάμεως γίνεται μνήμη διὰ τοῦ Μάρκου, ὡς ἔφην, τότε ὅτι ἐν τῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ Δευτερονομίου
τίθεται δύναμις ἀντὶ τοῦ τρίτου ἐκείνων, ἃ ἀπαιτοῦνται εἰς ἀγάπην Θεοῦ, ὅτι αὐτόθι
610 ἐκφαντικῶς λέγεται· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, καὶ οὐδεμία γίνεται αὐτόθι μνήμη ἐκφαντικῶς τῆς διανοίας.

— Ἀποκρίνομαι, κύριε, εἰς ταῦτα τὰ δύο, καὶ πρῶτον εἰς τὸ πρῶτον, λέγων ὅτι οὐδὲ ὁ Ματθαῖος ἐστὶν ἐλλιπὴς οὐδὲ οἱ ἄλλοι εὐαγγελιστὰι περισσοί, ὅτι ἐκεῖνα τὰ
615 τέτταρα, ἃ ἐγγίζονται διὰ τοῦ Ματθαίου, ἐμπεριελήφασιν κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο τὸ τέταρτον, ὃ προστίθεται παρὰ τῶν ἄλλων· ὁ οὕτω διασαφῶ· ὅτι ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἐν τῷ ἰδίῳ λαλεῖν περὶ ψυχῆς ἀγαπᾶ ἐκ πασῶν τῶν δυνάμεων, ἢ ἐκ πασῶν τῶν ἰσχύων, ἢ ἐκ πασῶν τῶν δυναστειῶν, // ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν
620 ἀρκεῖ ἐκεῖνο ὃ φησὶν ὁ Ματθαῖος· ὅμως εἰς μείζονα ἐκφανσὶν ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς προστιθέασιν ἕτερα, δηλαδὴ δύναμιν καὶ δυναστείαν, δι' ὧν οὐδὲν ἄλλο σημαίνεται εἰ μὴ τὸ ἐνεργές, ὡς εἰ ἤθελεν εἰπεῖν· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας τῆς σῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς τῆς σῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας τῆς σῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἐνεργείας τῆς σῆς.» Ὅθεν ὁ Μάρκος καὶ <ὁ>
625 Λουκᾶς προστιθέασιν <τὴν δύναμιν> τοῖς προλεχθεῖσι τρισίν, οὐκ εἰς τὸ σημαίνει ὅτι ἄλλα ἢ ἐκεῖνα τὰ τρία εἰσὶν ὄργανα τῆς ἀγάπης τῆς θείας ὅσον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην

596-598 Mc 12,30 601-603 Lc 10,27 610-611 Dt 6,5

624 ὁ] supplevi 625 τὴν δύναμιν] deest in cod.

—Postquam tu dicis quod ad hec duo reducuntur illa decem precepta, quero a te utrum sufficiat Deum diligere ex toto corde et ex tota anima, et ex
575 tota mente.

—Respondeo, domine, et dico quod sic.

—Contra XII° capitulo M.²⁸ scriptum est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua et ex tota virtute tua.* Ecce hic expresse beatus Marchus addit tribus predictis, scilicet cordi et anime et menti, virtutem. Et iterum X^o capitulo Luc. super eadem materia scribitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et omnibus viribus tuis et ex omni mente tua.* Ecce hic expresse beatus Lucas interposuit predictis tribus, vires. Ergo videtur quod non sufficiant illa tria. Et sic videtur quod Matheus fuerit insufficiens, aut alii duo superflui. Iterum si
585 tria tantum sufficiunt ad Deum diligendum, videtur michi quod illud tertium potius debeat esse virtus quam mens. Tum quia de virtute fit mentio per Marchum ut dixi, tum quia in VI° capitulo *Deuteronomii* ponitur virtus pro tercio illorum que requiruntur ad dilectionem Dei. Quoniam ibi expresse dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex*
590 *tota virtute tua*, et nulla fit ibi mentio expresse de mente.

—Respondeo, domine, ad hec duo. Et primo ad primum dicendo quod nec Matheus est diminutus, nec alii evangeliste superflui. Quoniam illa tria²⁹ que tanguntur per Matheum continent secundum rem illud quartum quod additur ab aliis. Quod sic declaro: qui diligit Deum ex tota anima sua proprie
595 loquendo de anima, diligit ex omnibus potentiis sive ex omnibus viribus sive ex tota virtute. Nam anima est principium omnium virium vel omnium virtutum humanarum. Unde quantum ad rem sufficit illud quod dicit Matheus, tamen ad maiorem expressionem Marchus et Lucas addiderunt alia, scilicet virtutem et vires, per que nichil aliud designatur nisi efficacia. Tanquam si
600 vellent dicere: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua et ex tota efficacia tua.* Unde Matheus et Luchas addiderunt efficaciam predictis tribus, non ad denotandum quod alia quam illa tria sint instrumenta dilectionis divine quantum ad humanam potentiam.

577 M.] Marci, Bg 580 Luc.] Luce, Bg 587 Deuteronomii] verbum restitui iuxta ms. V et Bg; venturo, editio Bgurger

28. Vgr distincte designat: *Marc.*

29. Vgr dicit: *quatre*, quod est evidenter lapsus calami; prius enim locutus erat de tribus elementis in Matthaëo, cf. l. 544-546 et 572-573.

- δύναμιν, ὅτι ὑπὸ τὸ ἐνεργές τοῦ ἀγαπᾶν συλλαμβάνονται ἐκεῖνα τὰ τρία, τὰ ἐκφανθέντα διὰ τοῦ *Ματθαίου*, καὶ ὑπὸ ἐκεῖνα τὰ τρία συλλαμβάνεται τὸ ἐνεργές, ἀλλὰ διὰ τοῦτο προστιθέασι τὸ ἐνεργές ὡσεὶ τέταρτον, ἵνα διὰ τούτου
- 630 ἐκφαντικωτέρως σημαίνωσιν οἱ λόγοι, δι' οὓς ὁ Θεός ἐστίν ἀγαπητέος, καὶ οἱ τρόποι, οἷς ἐστίν ἀγαπητέος, ὅτι καὶ οἱ // λόγοι εἰσὶ τέσσαρες καὶ οἱ τρόποι εἰσὶ τέσσαρες. f. 102v
- Ποιοὶ εἰσι οἱ λόγοι οἱ τέσσαρες, δι' οὓς ὁ Θεός ἐστίν ἀγαπητέος;
- Κύριε, ὁ πρῶτός ἐστιν ὅτι ἐστὶ Δημιουργός. Ὁ δεύτερος, ὅτι ἐστὶ φύλαξ. Ὁ τρίτος, ὅτι ἐστὶ λυτρωτής. Ὁ τέταρτος, ὅτι ἐστὶ δοξοποιός.
- 635 — Κατάστησον ὅτι ὁ Θεός ἐστίν ἀγαπητέος διὰ τούτους τοὺς τέσσαρας λόγους.
- Καθιστῶ, κύριε, διὰ τοῦ *ψαλμοῦ*, ὃ φησιν: Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ δύναμις μου· ἰδοὺ ὅπου ἐγγίζει τὴν εὐεργεσίαν τῆς δημιουργίας, ὅτι οὐδεμία ἐνέργεια ἐργωδεστέρα τῆς δημιουργίας, ὃ ἐστίν ἰδίως τί ἐξ οὐδενὸς εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν, καὶ διὰ τούτου διαφέρει τὸ γενῆσαι καὶ ποιῆσαι, ὅτι γενῆσαι ἐστίν ἰδίως τί ἐκ
- 640 τινος εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν· ποιῆσαι δέ ἐστίν εἰς ἀμφοτέρω κοινόν. Ὁ Κύριος στερέωμα ἐμόν· ἰδοὺ ὅπου ἐγγίζει τὴν εὐεργεσίαν τῆς φυλακῆς, δι' οὗ στερεούμεθα ἐν τῷ εἶναι. Καὶ καταφυγή μου· ἰδοὺ ὅπου ἐγγίζει τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἀπολυτρώσεως ἢ τῆς δικαιοσύνης, ὅτι τοῖς κινδύνοις τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν μόνον ἐκεῖνός // f. 103
- 645 ἐστὶ καταφυγή ἡμετέρα, λυτρούμενος ἡμᾶς τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου. Καὶ ἐλευθερωτής μου· ἰδοὺ ὅπου ἐγγίζεται ἡ εὐεργεσία τοῦ δοξασμοῦ, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐλευθεροῦται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ πάσης συμφορᾶς ἧτοι ἐλεεινότητος.
- Ποιοὶ εἰσιν οἱ τρόποι οἱ τέσσαρες, οἷς ὁ Θεός ἐστίν ἀγαπητέος;
- Κύριε, ὁ πρῶτός ἐστιν ἵνα ἀγαπηθῆ φρονίμως, ὃ σημαίνεται ὅταν λέγηται: Ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ Αὐγουστίνος, ὁ νοῦς ἐστίν ἵνα ἀγαπηθῆ νοὶ ἀπλανεῖ, ὃ οὐ ποιοῦσιν οἱ αἰρετικοί. Ὁ δεύτερος τρόπος ἐστίν ἵνα ἀγαπηθῆ ἐνθέρμως, καὶ τοῦτο σημαίνεται ὅταν λέγηται: Ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ Αὐγουστίνος, ὁ νοῦς ἐστίν ἐκ θελήματος χωρὶς ἀντιλογίας, ὃ οὐ ποιοῦσιν οἱ ἀμελεῖς. Ὁ τρίτος τρόπος ἐστίν ἵνα ἀγαπηθῆ σφοδρῶς ἢ ἐνεργῶς, ὃ σημαίνεται διὰ τῆς δυνάμεως ἢ διὰ τῆς ἀρετῆς, τουτέστιν ἵνα ἔτοιμοι ὦμεν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ
- 655 εἰσπηδῆσαι τοῖς ὑψηλοῖς καὶ παθεῖν τὰ φοβερά, ὃ οὐ ποιοῦσιν οἱ δειλοί. Ὁ τέταρτος τρόπος ἐστίν ἵνα ἀγαπηθῆ συνεχῶς, // ὃ σημαίνεται διὰ τοῦ πάσης διανοίας, ὅτι, f. 103v

636-637 Ps 17,2 640-641 Ps 17,3 642 Ibid. 644-645 Ibid. 649 Mt 22,37; Mc 12,30; Lc 10,27; Dt 6,5 649-650 Verba inde a Medioævo Augustino tributa, quin inveniantur in operibus suis. Videat lector id quod de illa scribit Josep Perarnau in sua editione versionis hispanicæ tractatus Arnaldi de Villanova quem hic græce edimus, J. PERARNAU, *Dos tratados «espirituales» de Arnau de Vilanova en traducción castellana medieval*, Roma, 1976, p. 118-119, nota ad lin. 880-882 651 Mt 22,37; Mc 12,30; cf. Lc 10,27; Dt 6,5 651-653 Verba Augustino tributa. Vide superius notam ad lin. 649-650 656 Mt 22,37; Mc 12,30; Lc 10,27

605 Quoniam sub efficacia diligendi comprehenduntur illa tria expressa per Mathe-
um et sub illis tribus comprehenditur efficacia. Sed ideo addiderunt effica-
ciam tanquam quartum, ut per hoc expressius denotarentur rationes propter
quas Deus est diligendus, et conditiones quibus est diligendus, quoniam et ra-
tiones sunt quatuor et conditiones sunt quatuor.

—Que sunt rationes quatuor propter quas Deus est diligendus?

610 —Domine, prima est quia est Creator. Secunda quia est conservator. Ter-
tia quia est redemptor. Quarta est quia glorificator.

—Proba quod Deus sit diligendus propter istas quatuor rationes.

615 —Probo, domine, per psalmistam qui dicit: *Diligam te Domine fortitudo
mea*. Ecce ubi tangit beneficium creationis, quia nulla operatio fortior quam
creare quod est proprie aliquid de nichilo in esse producere, et per hoc differt
a generare et facere. Quia generare est proprie aliquid de aliquo in esse pro-
ducere; facere vero est ad utrumque comune. *Dominus firmamentum meum*.
Ecce ubi tangit beneficium conservationis per quod firmamentum in esse. *Et
refugium meum*. Ecce ubi tangit beneficium Redemptionis vel iustificationis,
620 quia in periculis culparum nostrarum solus ipse est refugium nostrum redi-
mens nos a captivitate Dyaboli. *Et liberator meus*. Ecce ubi tangit beneficium
glorificationis, quoniam per eam liberatur homo ab omni tribulatione sive
miseria.

—Que sunt conditiones quatuor quibus Deus est diligendus?

625 —Domine, prima est ut diligatur sapienter, quod denotatur cum dicitur:
Ex toto corde tuo, quia ut ait Augustinus, sensus est ut diligatur intellectu sine
errore, quod non faciunt heretici. Secunda conditio est ut diligatur ferventer,
et hoc denotatur cum dicitur: *Ex tota anima tua*, quia ut ait Augustinus sensus
est ex voluntate sine contradictione, quod non faciunt tepidi. Tercia con-
630 ditio est ut diligatur fortiter seu efficaciter, quod denotatur per vires aut per
virtutem. Hoc est ut parati simus amore ipsius aggredi ardua et pati terribilia,
quod non faciunt timidi. Quarta conditio est ut diligatur perseveranter, quod
denotatur *per totam mentem*, quia, ut ait Augustinus, cum dicitur: *Ex tota*

ὡς ἔφη ὁ Αὐγουστίνος, ὅταν λέγεται ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, ὁ νοῦς ἐστὶν ἐξ ὅλης μνήμης ἄνευ λήθης, ὃ οὐ ποιοῦσιν οἱ ἄστατοι.

— Ἀποκρίθητι εἰς τὸ δεύτερον.

- 660 — Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ φημι ὅτι, πόσον εἰς τὸ πρᾶγμα, τόσον ἀξιοὶ τὸ λέγειν ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾶται ὅλη διανοία ἐν τῷ νοεῖν διὰ τῆς διανοίας πᾶσαν τὴν γνῶσιν τὴν ἐνδοτέραν, ὅσον εἰ λέγοιτο πάση δυνάμει. Ἄλλ' ἐπέειπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς δυνάμεως συμπεριλαμβάνεται τὸ ἐνεργές ἢ ἡ ῥώμη, διὰ τοῦτο ὁ Μωϋσῆς, ὅς ἐλάλει λαῶ δειλῶ καὶ σαρκικῶ κατανοοῦντι μόνον τὰ αἰσθητά, ἔφη· «Ἀγαπήσεις πάση
665 δυνάμει» καὶ οὐχὶ «πάση διανοία», ἀλλ' οὐχ ἦττον τόσον ἀξιοὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ φάναι, ὅσον ἐκείνῳ.

— Ἐοικεν ἀδύνατον ἵνα ὁ Θεὸς ἀγαπηθῇ ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ζωῇ ὅλη διανοία ἢ ὅλη καρδία καὶ καθεξῆς, ἐπειδὴ ἡ καρδία ἢ ἡ διάνοια εἰς πολλὰ ἀναγκαῖα διασπάται ὅλη τῇ ἡμέρᾳ διὰ τὰ ὑστερήματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

- 670 — Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ φημι ὅτι ἐν τῷ λαλεῖν περὶ // τῆς ὀλότητος τῆς f. 104 ὁδοῦ, δυνατόν ἐστι τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν ὅλη διανοία ἢ ὅλη καρδία, ἀλλ' ἐν τῷ λέγειν περὶ τῆς ὀλότητος τῆς πατρίδος, οὐκ ἔστι δυνατόν.

— Ποία ἐστὶν ἡ ὀλότης τῆς ὁδοῦ;

- 675 — Ἡ ὀλότης ἡ ἀνήκουσα τῇ ἐνεστώσῃ ζωῇ, ἐν ἣ ἔσμεν ὁδοιπόροι· καὶ ὧδε ἀγαπᾶται ὁ Θεὸς καθόλου ὅταν οὐδὲν γίνηται ἐναντίον αὐτῷ, δηλαδὴ ὅταν ὁ ἀγαπῶν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ προσέχη ἑαυτῷ παντελῶς ἀπὸ ἁμαρτίας θανασίμου· οὕτω γὰρ ἀγαπᾶ τὸν Θεόν, ὅτι οὐδὲν τρόπῳ πράξει ἂν ἁμαρτίαν, ὃ εἶη ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὅτι εὐθέως ἐναντιοῦται τῇ ἀγάπῃ.

— Ποία ἐστὶν ἡ ὀλότης τῆς πατρίδος;

- 680 — Ἐκείνη ἡ ἀνήκει πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν μακάρων, ἐν ἣ ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν οὐδὲν ποιεῖ ἀπᾶδον αὐτῷ, ὡς ἔστιν ἁμάρτημα συγχωρητικόν, ὃ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῇ οὐ δύναται ἐκφευχθῆναι διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἡμετέραν, καὶ διὰ τοῦτο, δι' αὐτοῦ βραδύνεται ὧδε ἡ θέρμη τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἐν τῇ πατρίδι, ὅπου πᾶσα ἡ
685 ἁμαρτήματι // συγχωρητικῶ οὔτε τινὶ ἀσθενείᾳ ἢ σφάλματι ἡμετέρῳ, ἢ θέρμη αὐτῆς
δυσήσεται ἐμποδισθῆναι.

— Ἀφοῦ ἐξηγήθης τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, παρακαλῶ σε ὅπως ἐξηγήθης τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον, καὶ εἰδικῶς δείξης τί ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. Δοκεῖ γάρ μοι ὅτι ἐὰν ἀγαπήσω τὸν πλησίον ὅσον

657-658 Verba Augustino tributa. Vide superius notam ad lin. 649-650 688-689 Cf. Mt 22,39; Mc 12,31; Lc 10,27

676 προσέχη] προσέχη cod. ἑαυτῷ] ἑαυτῷ cod. 687 ἐξηγηθῆς] ἐξηγηθῆς cod. 688 ἐξηγηθῆς] ἐξηγηθῆς cod. δείξης] δείξης cod.

mente, sensus est ex tota memoria sine oblivione, quod non faciunt incons-
635 tantes.

—Responde ad secundum.

—Respondeo, domine, et dico quod quantum ad rem tantum valet dicere
quod Deus diligatur tota mente, intelligendo per mentem totam cognitionem
interiorem, quantum si diceretur, tota virtute. Sed quia sub nomine virtutis
640 comprehenditur efficacia vel fortitudo, ideo Moyses qui loquebatur populo
timido et carnali consideranti tantummodo sensibilia, dixit: Diliges tota vir-
tute, et non tota mente. Sed nichilominus tantum valet hoc modo dicere
quantum illo.

—Videtur esse impossibile quod Deus diligatur in presenti vita tota men-
645 te vel toto corde, etc., quoniam cor vel mens ad multa necessaria distrahitur
tota die propter defectus humane nature.

—Respondeo, domine, et dico quod loquendo de totalitate vie, possibile
est Deum diligere tota mente vel toto corde. Sed loquendo de totalitate patrie
non esse possibile.

650 —Que est totalitas vie?

—Totalitas vie est totalitas pertinens ad presentem vitam in qua sumus
viatores, et hic diligitur Deus totaliter, quando nichil fit contrarium ei, scili-
cet quando diligens amore ipsius cavet sibi omnino a peccato mortali. Sic
enim diligit Deum, quod nullo modo committeret peccatum mortale, quod
655 est contrarium Deo, quia directe contrariatur caritati.

—Que est totalitas patrie?

—Illa que pertinet ad statum beatorum in qua diligens Deum nichil facit
dissonum ei sicut est peccatum veniale, quod in presenti vita non potest om-
nino vitari propter infirmitatem nostram et ideo per ipsum retardatur hic fer-
660 vor karitatis. Sed in patria ubi tota nostra infirmitas erit absorpta, fervebit ad
plenum karitas et continuo, quia neque peccato veniali neque aliqua infirmi-
tate vel defectu nostro fervor eius poterit impediri.

—Postquam exposuisti preceptum dilectionis Dei, rogo te ut exponas
preceptum dilectionis proximi, et specialiter ut ostendas quid sit diligere pro-
665 ximum sicut se ipsum. Videtur enim michi quod si dilexero proximum quan-

647 vie] vite, Bg 660 karitatis] caritatis, Bg 661 karitas] caritas, Bg 665 enim]
posteriori manu additum in margine superiori Bg

- 690 ἐμαυτόν, ἢ ἦσσαν ἀγαπήσω τὸν Θεὸν ἢ ἐντέταλται, ἢ τόσον ἀγαπήσω τὸν πλησίον ὅσον τὸν Θεόν, ἀλλ' ἑκάτερον δοκεῖ εἶναι ἀπρεπές.
 —'Αποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἐνετείλατο ὅπως τις ἀγαπήσῃ τὸν πλησίον ὅσον ἑαυτόν, ὅτι τοῦτο εἶη ἄλογον, ὅτι τὸ ἀγαθὸν τὸ κεχωρισμένον οὐ δύναται τόσον ἀγαπᾶσθαι ὅσον τὸ συνημμένον. 'Αλλ' ἐνετείλατο ἵνα πᾶς τις ἀγαπήσῃ
 695 τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, διὰ γὰρ τούτου τοῦ ἐπιρρήματος «ὡς» οὐ συνεισφέρεται ποσότης ἢ μέτρον τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ὁμοιότης. "Ὁθεν καθάπερ ἕκαστος ἀγαπᾷ ἑαυτόν ἢ μέλλει ἀγαπᾶν κατὰ λόγον // ἀγάπη αἰσία καὶ εὐθεία καὶ ἀγία καὶ ἐνεργεῖ, οὕτω f. 105 δῆτα μέλλει ἀγαπήσαι τὸν πλησίον.
 —Ποία ἐστὶν ἀγάπη αἰσία;
 700 —'Εκείνη, δι' ἧς ὁ ἀγαπῶν θέλει τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀγαπωμένου. "Ὁθεν, καθὼς ἕκαστος ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἑαυτόν βούλεται ἑαυτῷ ἀγαθόν, οὕτω μέλλει ἀγαπᾶν τὸν πλησίον διὰ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ καὶ οὐ διὰ τὴν χρῆσιν ἢ διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ.
 —Ποία ἐστὶν ἀγάπη εὐθεία;
 —'Εκείνη, δι' ἧς ὁ ἀγαπῶν θέλει ἢ ὀρέγεται ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου πάντοτε
 705 μείζονα ἀγαθὰ. "Ὁθεν, καθάπερ ἕκαστος ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἑαυτόν θέλει ἂν μᾶλλον εἶναι σοφός, ἢ ἐνάρετος, ἢ πλούσιος ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῖς προσκαίροις, οὕτω παραπλησίως μέλλει θελήσαι ὑπὲρ τοῦ πλησίον.
 —Ποία ἐστὶν ἀγάπη ἀγία;
 —'Εκείνη, δι' ἧς ὁ ἀγαπῶν θέλει τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀγαπωμένου ἐν τάξει πρὸς
 710 Θεόν. "Ὁθεν, καθάπερ ἕκαστος ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἑαυτόν βούλεται ἑαυτῷ ἀγαθόν, ὃ ἀρέσει τῷ Θεῷ, ὁμοίως μέλλει θελήσαι ὑπὲρ τοῦ πλησίον. // f. 105v
 —Ποία ἐστὶν ἀγάπη ἐνεργής;
 —'Εκείνη, δι' ἧς οὐ μόνον ὁ ἀγαπῶν τῇ καρδίᾳ βούλεται ἀγαθὸν τῷ ἀγαπωμένῳ ἢ ἐφίεται, ἀλλ' ἔτι πραγματεύεται. "Ὁθεν, ὡσπερ ἕκαστος οὐ μόνον ἐφίεται ἑαυτῷ τὸ
 715 ἀγαθὸν ἀλλὰ καὶ πραγματεύεται, οὕτω μέλλει ὑπὲρ τοῦ πλησίον ποιεῖν.
 —Σὺ εἶπας ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀγαπήσαι τὸ ἀγαθὸν τὸ κεχωρισμένον τόσον, ὅσον τὸ συνεζευγμένον, οὐδὲ κρατεῖται πρὸς τοῦτο, ἄρα ἔοικεν ὅτι οὐδεὶς κρατεῖται τόσον ἀγαπήσαι τὸν Θεὸν ὅσον ἑαυτόν, εἰδήπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὁ πλησίον ἀπὸ τοῦ πλησίον.
 720 —'Αποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι ὁ Θεός, ὅσον εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ εἶναι, κεχωρισμένος ἐστὶν ἀπὸ παντὸς κτίσματος, ὅτι ἄλλο ἐστὶ τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλο τὸ εἶναι τοῦ κτίσματος, καθάπερ ἕκαστος τῶν πλησίον ἐστὶ διηρημένος ἢ

695 Ibid.

697 ἐνεργεῖ] pro forma classica ἐνεργῶ, sic ubique in cod. 699 Ποία] οἴα. Ut videtur, scriba oblitus est pingere initialem rubram 712 ἐνεργής] pro forma classica ἐνεργός, sic ubique in cod.

tum me ipsum, aut minus diligam Deum quam preceptum sit aut tantum diligam proximum quantum Deum. Sed utrumque videtur esse inconueniens.

—Respondeo, domine, et dico quod Deus non precepit quod aliquis diligat proximum quantum se, quia hoc preceptum esset irrationabile, quoniam
670 bonum separatum non potest tantum diligere quantum coniunctum. Sed precepit ut quisque diligeret proximum sicut se. Nam per hoc adverbium, *sicut*, non importatur quantitas vel mensura dilectionis sed similitudo. Unde sicut quisque diligit se ipsum ac debet diligere secundum rationem dilectione iusta, recta, sancta, operosa, sic etiam debet diligere proximum.

675 —Que est dilectio iusta?

—Illa per quam diligens vult bonum dilecto. Unde sicut quisque diligendo se vult sibi bonum, sic debet diligere proximum propter bonum eius, non propter usum vel propter utilitatem sui.

—Que est dilectio recta?

680 —Illa per quam diligens vult vel appetit pro dilecto semper maiora bona. Unde sicut quisque diligendo se vellet potius esse sapiens aut virtuosus quam³⁰ dives in bonis temporalibus, ita similiter debet velle de proximo.

—Que est dilectio sancta?

685 —Illa per quam diligens vult bonum dilecto in ordine ad Deum. Unde sicut quisque diligendo se vult sibi bonum per quod placeat Deo, similiter debet velle de proximo.

—Que est dilectio operosa?

690 —Illa per quam non solum diligens corde vult bonum dilecto vel appetit, sed etiam opere procurat. Unde sicut quisque non solum appetit sibi bonum sed etiam procurat cum potest, ita similiter debet de proximo facere.

—Tu dixisti quod nemo diligit bonum separatum tantum quantum coniunctum nec tenetur ad hoc, ergo videtur quod nemo teneatur tantum diligere Deum quantum se ipsum cum sit Deus separatus ab homine sicut proximus a proximo.

695 —Respondeo, domine, et dico quod Deus quantum ad distinctionem essentie separatus est ab unaquaque creatura, quia alia est essentia Dei et alia est essentia creature, sicut unusquisque proximus est distinctus vel separatus ab

673-674 iusta, recta, sancta, operosa] iusta et recta et sancta et operosa, Bg

30. Ubi hic legitur: *quam*, Vgr dicit: *o*.

- κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ ἐτέρου διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας· τέως, ὅσον εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ εἶναι ἢ τοῦ καθεστηκέναι, ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ κτίσματος·
- 725 // μᾶλλον δέ ἐστιν ἐσώτατος αὐτῷ καὶ οὐδὲν ἔχει αὐτὸ τὸ κτίσμα ἐσώτερον ἢ αὐτὸν f. 106
τὸν Θεόν, ὅσον εἰς τὴν ἔγχυσιν τοῦ εἶναι, ὅτι ὅλον τὸ εἶναι καὶ πᾶν ἀγαθόν, ὃ ἔχει τὸ κτίσμα, ἐστὶν ἢ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ Κτίστου, οὕτως ὡς, εἰ ἐν μιᾷ ῥοπῇ ὑπεξαιρεθείσῃ τῷ κτίσματι ἢ ἔγχυσις τοῦ Κτίστου, αὐτίκα εἰς οὐδὲν μετατραπείη. Καί, διὰ τοῦτο, ἕκαστος μέλλει τὸν Θεὸν ἀγαπᾶσαι ὑπὲρ πάντα καὶ
- 730 πλείον πάντων καὶ ἔτι πλείον ἑαυτοῦ, εἰδήπερ ἐν ἑαυτῷ οὐδὲν ἔχει ἢ ἕξει δύναιτο, εἰ μὴ εἶη παρὰ τοῦ Θεοῦ.
—Ἐτι ἀπορῶ περὶ τῶν εἰρημένων διὰ τοῦτο· ὅτι, ἐπεὶ περ ὁ Θεὸς καὶ ὁ πλησίον εἰσι διάφορα, δοκεῖ μοι ὅτι οὐδεὶς δύναιτο ἅμα ἐκτελέσαι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον.
- 735 —Ἀποκρίνομαι, κύριε, καὶ λέγω ὅτι ἅμα δύνανται ἐκτελεσθῆναι συνδρομῇ ἕξεως, ὅτι μὴ ἕξει ἀγάπης, ὡς εἶρηκα, ἀγαπάται ὁ Θεὸς καθ' αὐτὸν καὶ ὁ πλησίον διὰ τὸν Θεόν. Ἄλλ' ἐν τῷ λαλεῖν περὶ συνδρομῆς ἐνεργείας ἢ καιροῦ μετροῦντος διαφόρους ἐνεργείας ἀγάπης, ποτὲ ἐκτελοῦνται ἐκεῖνοι αἱ // ἀγάπαι ἅμα, ποτὲ χωρὶς, ὅτι ποτὲ f. 106v
ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀγάπης φέρεται ἢ ἔννοια μόνον εἰς τὸν Θεόν, ποτὲ δὲ εἰς τὸν πλησίον δι' αὐτὸν τὸν Θεόν. Καὶ τοῦτό φημι ἐν τῷ λαλεῖν περὶ ἄλλων πλησίον ἢ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ αἰεὶ ἐκτελοῦνται ἀμφότεραι αἱ ἐντολαὶ τῆς ἀγάπης διὰ τοῦτο· διότι αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς καὶ πλησίον. "Ὁθεν, ὅς τελείως ἀγαπᾶ τὸν Χριστόν, τελείως ἐκτελεῖ ἀμφότερα τὰς ἐντολάς τῆς ἀγάπης.
- Πῶς φῆς σὺ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶ πλησίον, ἐπεὶ ἐστὶ Θεός;
- 745 —Φημί, κύριε, ὅτι ὁ Χριστὸς πλησίον ἡμέτερος κατὰ πάσαν λῆψιν πλησιότητος, ὅτι ἐκ μέρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣν ἔχει, ἐστὶ πλησίον ἡμέτερος τῇ ταυτοτήτι τῆς φύσεως ἢ τοῦ εἶδους, καθὼς ἐστὶ πλησίον ἕκαστος ἀνθρώπος ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, ὃ πρόδηλον διὰ τοῦ Αὐγουστίνου, ὃ φησιν ἐπ' ἐκείνῳ τῷ ῥήματι· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον τὸν σὸν ὡς σεαυτόν, ὅτι διὰ τοῦ πλησίον μέλλομεν νοῆσαι ἕκαστον
- 750 ἀνθρώπον. Πάλιν ἐστὶν ἡμῖν πλησίον θρησκεία· ἐκεῖνοι γάρ, οἳ εἰσι μιᾶς θρησκείας ἢ ἀκολουθίας, πλησίον καλοῦνται, καθ' ἣν λῆψιν λέγεται διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ ἐκ προ//σώπου Χριστοῦ· Οἱ πλησίον μου κατ' ἐμοῦ ἐλάλουν. Πλησίον αὐτοῦ καλεῖ τοὺς f. 107
'Ιουδαίους, οἳ ἐλάλουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἦν 'Ιουδαῖος. Ὁθεν καὶ ὁ Χριστὸς τῆς αὐτῆς θρησκείας ἐστὶ μετὰ πάντων τῶν χριστιανῶν, ὅτι κεφαλὴ ἐστὶ πάσης τῆς
- 755 χριστιανῆς θρησκείας. Πάλιν ἔτι ἐστὶν ἡμῖν πλησίον συμπαθεία· οὕτω γὰρ λαμβάνεται ὁ πλησίον τρίτῳ τρόπῳ, ὡς δῆλον ἐν τῷ Λουκᾶ, ὅπου λέγεται περὶ τοῦ

748-749 Mt 22,39; Mc 12,31; Lc 10,27; quoad verba Augustino tributa, cf. notam ad lin. 649-650 752 Ps 37,12-13

728 [ὑπεξαιρεθείσῃ] ὑπεξαιρεθείσῃ cod.

alio per propriam substantiam. Sed tamen quantum ad actum essendi vel exis-
 700 tendi Deus non est separatus a creatura, ymo est intimus ei. Et nichil ipsa cre-
 atura habet intimum quam ipsum Deum quantum ad influentiam essendi.
 Quia totum esse et totum bonum quod habet creatura est vel procedit a ple-
 nitudine Creatoris, ita quod si unico momento subtraheretur creature in-
 fluentia Creatoris confestim in nichilum verteretur. Et ideo quisque debet
 705 Deum diligere super omnia et plus quam omnia, et etiam plus quam se cum
 in se ipso nichil boni³¹ habeat vel habere possit quin sit a Deo.

—Adhuc dubito circa predicta propter hoc: quia cum Deus et proximus
 sint diversa, videtur michi quod nemo possit simul perficere dilectionem Dei
 et proximi.

—Respondeo domine, et dico quod simul possunt perfici simultate habi-
 710 tus, quoniam uno habitu karitatis, ut supra dixi, diligitur Deus propter se et
 proximus propter ipsum. Sed loquendo de simultate actus vel temporis men-
 surantis diversos actus dilectionis quandoque adimplentur ille dilectiones si-
 mul, quandoque separatim. Quia quandoque in actu dilectionis fertur inten-
 tio tantum in Deum, quandoque vero in proximum propter Deum. Et hoc
 715 dico loquendo de alio proximo a Christo quia in Christo semper perficiuntur
 ambo preceptu dilectionis. Ideo quia ipse est Deus et proximus. Unde qui
 perfecte diligit Christum perfecte adimplet ambo precepta dilectionis.

—Quomodo dicis tu quod Christus est proximus cum sit Deus?

—Dico, domine, quod Christus est proximus noster secundum omnem
 720 acceptionem proximitatis, quia ex parte humane nature quam habet, est pro-
 ximus noster identitate nature vel speciei, sicut est proximus unusquisque
 cuilibet alii.³² Quod patet per Augustinum, qui dicit super illo verbo: *Diliges*
proximum tum sicut te ipsum, quoniam per proximum debemus intelligere
 quemlibet hominem. Iterum etiam est nobis proximus religione. Illi enim qui
 725 sunt unius religionis aut secte, proximi vocantur. Secundum quam acceptionem
 dicitur per psalmistam in persona Christi: *Proximi mei adversum me lo-*
quebantur. Proximos suos vocabat iudeos, qui loquebantur adversus Chris-
 tum, qui erat iudeus. Unde et Christus unius et eiusdem religionis est cum
 omnibus christianis, quia caput est christianae religionis. Item etiam est nobis
 730 proximus compassione. Sic enim accipitur proximus tercio modo, sicut patet

699 ymo] imo, Bg 700 intimum] intimus, Bg 702 unico] unice, Bg 710 karitatis]
 caritatis, Bg 715 alio proximo] aliis proximis, Bg 722 cuilibet] cuiuslibet, Bg

31. Vgr omittit: *boni*.

32. Ubi hic legitur: *unusquisque cuilibet alii*, Vgr dicit: *cada home d'un altre home*.

τραυματισθέντος ὑπὸ τῶν ληστῶν ὅτι πλησίον αὐτοῦ ἦν ὃς ἐποίησεν ἔλεος πρὸς αὐτὸν κἀν οὐκ ἦν τῆς αὐτῆς θρησκείας μετ' αὐτοῦ· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς εἰργάσατο ἐν ἡμῖν τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅτι συμπάσχων ἡμῖν, ἔδωκε τὸ σῶμα αὐτοῦ τῷ θανάτῳ ἵνα ἡμᾶς ἐκ τοῦ θανάτου ἐλευθερώσῃ. Πάλιν ἔτι δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι αὐτὸς ἐστὶ πλησίον ἡμῶν συγγενεῖα ἢ ἀγχιστεία, κἀν πνευματικῇ, ὅτι αὐτὸς φησιν· *Ὁς ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐμοῦ, οὗτος πατὴρ ἐμὸς καὶ μητὴρ ἐμῆ καὶ ἀδελφὸς ἐμὸς καὶ ἀδελφὴ ἐμῆ ἐστὶ*. Καὶ οὕτω δῆλον ὅτι ἐν τῷ τελείως ἀγαπᾶν τὸν Χριστόν, ὁμοῦ ἐκτελοῦνται καὶ // ἐνεργεῖα καὶ ἕξει ἀμφότεραι αἱ ἐντολαὶ τῆς ἀγάπης. Ὅθεν δοκεῖ μοι ὅτι f. 107v

765 πᾶς πιστὸς μέλλει σπουδαίως τὸ νόημα αὐτοῦ τρέψαι εἰς τὸν Χριστόν, ἐπεὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἀρκετῶς ἐν αὐτῷ ἐκτελεῖται· αὐτῷ οὖν εἶη αἶνος καὶ δόξα εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἀμήν.

—Πῶς οὖν τρέψεις τὸ νόημα τὸ σὸν εἰς τὸν Χριστόν;

—Κύριε, τρισὶ τρόποις ὅσον εἰς τὴν παραφυλακὴν τὴν καθημερινήν. Πρῶτον, 770 ἐπικαλούμενος τὸ πρῶτ' ὅταν ἐγείρωμεν, καὶ ἐν τῷ λέγειν μετὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ὀπλιζῶν τὸ στήθος μου· «Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ, ἔγειραι καὶ περιπάτει· πορεύου εὐτυχῶς καὶ πρόκοπτε.» Δεύτερον, προσκυνῶν πανταχοῦ, ἔξαιρέτως ἐνώπιον τῆς Ἱερουργίας τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ λέγων· «Χαῖρε εὐμενὲς Ἰησοῦ, χαῖρε φίλτρον ἀμέτρητον, χαῖρε μάνα ἀπόκρυφον, χαῖρε ἠδύτης αἴδιε, χαῖρε 775 χαρμονὴ ἀτελεύτητε, χαῖρε ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, χαῖρε φῶς τοῦ κόσμου, χαῖρε εἰρήνη τῶν καρδιῶν, χαῖρε σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, χαῖρε δόξα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, χαῖρε μαλακώτατε καρπὲ τῆς γλυκυτάτης καὶ σωτηρίου Παρθένου, δι' οὗ σε//σωσμένοι καὶ ἠλευθερωμένοι ἐσμέν, ἐν οὗ τῷ ὀνόματι κλίνεται πᾶν γόνυ οὐρανίων, ἐπιγείων καὶ καταχθονίων.» Ἐπειτα, τρίτον, προσκυνῶ αὐτῷ εὐχαριστίας f. 108

780 προσφέρων καὶ παρακαλῶν, οὕτω λέγων· «Προσκυνῶ σοι Χριστέ, εὐλογῶ σε, δοξολογῶ σε, εὐχαριστίας προσφέρω σοι διὰ τὴν μεγάλην δόξαν τὴν σὴν, ἣν κατηξίωσας φανερώσαι καὶ κοινωνῆσαι τοῖς βροτοῖς· εὐχαριστίας προσφέρω σοι διὰ τὰς ἐνεργεσίας, ἃ μοι χαρίζεις ὡς Θεὸς ἐμὸς καὶ ὡς Κύριος ἐμὸς καὶ ὡς βασιλεὺς ἐμὸς καὶ ὡς διδάσκαλος ἐμὸς· σοῦ ἄρα δέομαι ἵνα με ζῆν ποιήσῃς καὶ περαιώσαι τὴν 785 ζωὴν τὴν ἐμὴν εἰς δόξαν καὶ τιμὴν σου, ὃς ζῆς καὶ βασιλεύεις μετὰ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, ἐν ἐνότητι τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, Θεοῦ, εἰς ἅπαντας αἰῶνας αἰώνων. f. 108v Ἀμήν.»//

761-763 Mt 12,50; Mc 3,35; Lc 8,21 771-772 Cf. Act 3,6; cf. Mt 9,5; Mc 2,9; Io 5, 8-12
772 Cf. Ps 44,5 778-779 Phil 2,10 780-787 Videtur adaptatio hymni *Gloria in Excelsis* missæ latinæ. Cf. J. PERARNAU ESPELT, *Dos tratados «espirituales» de Arnau de Vilanova en traducció castellana medieval*, Roma 1976, p. 71 et notam 9.

773 λέγων] λέγω cod. εὐμενὲς] εὐμενῆς cod. 785 ζῆς] ζῆς cod.

in Lucha, ubi dicitur de vulnerato a latronibus, quod proximus illi fuit qui fecit in illum misericordiam, quamvis non fuisset eiusdem religionis cum eo. Sic et Christus fecit in nobis misericordiam summam quia, compatiendo nobis, tradidit corpus suum morti ut nos a morte perpetua liberaret. Iterum etiam
 735 possumus dicere quod ipse est proximus noster cognatione vel parentela, saltem spirituali. Quia ipse dicit in Lucha:³³ *Qui facit voluntatem Patris mei, hic pater meus et mater mea et frater meus et soror mea est.* Et sic patet quod perfecte diligendo Christum simul perficiuntur et actu et habitu ambo precepta dilectionis. Unde videtur michi quod quisque fidelis debeat studiose animum
 740 suum ad Christum convertere, cum lex Dei sufficienter in eo adimpleatur. Ipsi ergo sit laus et gloria in secula seculorum.

—Quomodo ergo convertis tu animum tuum ad Christum?

—Domine, tribus modis quantum ad observantiam cotidianam. Primo invocando in mane quando surgo, et dicendo cum signo crucis muniens pectus meum: «In nomine Ihesu Nazareni surge et ambula, intende prospere et procede.» Secundo salutando ubique, et maxime coram Sacramento altaris. Et dico: «Ave benigne Ihesu. Ave amor immensurabilis. Ave manna absconditum. Ave dulcedo eterna. Ave gaudium interminabile. Ave splendor patris. Ave lux mundi. Ave pax cordium. Ave salus hominum. Ave gloria electorum
 750 Dei. Ave suavissime fructus dulcissime atque salutifere Virginis, per quem salvati et liberati sumus. In cuius nomine flectitur omne genu celestium, terrestrium et infernorum». Deinde tercio adoro ipsum gratias agens et deprecans, sic dicendo: «Adoro te Christe, benedico te, glorifico te, gratias ago tibi propter magnam gloriam tuam, quam dignatus es manifestare atque communicare hominibus. Gratias ago tibi propter beneficia que michi confers ut
 755 Deus meus et ut Dominus meus et ut rex meus et ut pater meus et ut magister meus. Te ergo deprecor ut me vere facias et finire vitam ad gloriam tui. Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen».

740 convertere] Bg collocat hoc verbum post studiose 741 et gloria] Bg addit in margine dextro 753 glorifico te] Bg addit in margine dextro 757 vere] vivere, Bg

33. Vgr omittit: *in Lucha.*

ΑΡΧΟΝΤΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ

Πρώτη ἀντιλογία

- 790 —Δοκεῖ μοι αὐθάδεια καὶ εὐήθεια ὅτι ὑμεῖς, οἳ ἐστε παῖδες, σχολάζετε ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, ὅτι ὁ ἀπόστολος φησὶν: *Ὅτε ἤμην νήπιον ἐφρόνουν ὡς νήπιον, ἐμελέτων ὡς νήπιον, ἐλάλουν ὡς νήπιον· ὅτε δὲ ἐγενήθην ἀνήρ, ἐκένωσα ἃ ἦσαν τοῦ νηπίου· οἷς ῥήμασι τρανῶς σημαίνει ἢ μαρτυρεῖ ὅτι ἐν ἄλλοις μέλλουσι αἱ παῖδες ἢ οἱ μικροὶ μελετᾶν καὶ λαλεῖν, ἢ οἱ ἄνδρες.* Ἄλλὰ πρὸς ἄνδρας ἢ προβεβηκότας ἀτήκει
- 795 σχολάζειν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ· ἄρα οὐ πρὸς μικροῦς.
- Κύριε, σωζομένης τῆς τιμῆς τῆς ὑμετέρας, φαμέν ὅτι νηπίοις καὶ παισὶν συμφέρεи σχολάζειν ἐν Ἁγίᾳ Γραφῇ, οὐ μόνον ἐν τῷ ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συνομιλεῖν καὶ ἐν τῷ μελετᾶν· τότε μὲν ὅτι ἐστὶν ἐπωφελές, τότε δὲ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστι τεταγμένον. Ὅτι δὲ ἐστὶν ἐπωφελές, δηλὸν διὰ τούτου, ὅτι διὰ τῆς
- 800 διδασκαλίας τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἔρχεται ἀληθῆς γνώσις περὶ Θεοῦ. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἐπωφελές τοῖς ἀνθρώποις, δηλὸν ἐξ ἐκείνου ὃ γράφεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Σοφίας, ὅπου λέγεται ὅτι *μάταιοί // εἰσι πάντες ἄνθρωποι, ἐν οἷς οὐκ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιστήμη·* καὶ εἰ μάταιοι, ἄρα ἀνωφελεῖς καὶ ἀμέτοχοι παντὸς καρποῦ ὠφελείας. Καὶ οὕτω δηλὸν διὰ τοῦ ἐναντίου, ὅτι τὸ ἔχειν ἐπιστήμην ἢ γνώσιν περὶ
- 805 Θεοῦ ἄγαν καρποφόρον ἐστὶ καὶ ὀνήσιμον. Καὶ πάλιν δηλὸν δι' ἐκείνου, ὃ λέγεται ἐν τῷ ἑαυτῷ βιβλίῳ, δηλαδὴ ὅτι *τὸ γινώσκειν τὸν Θεὸν ἐστὶ τετελειωμένη δικαιοσύνη.* Καὶ οὕτω δηλὸν ὅτι εἰς τὸ ἔξειν γνώσιν περὶ Θεοῦ, ἢ γνώσις ἐστὶν ὠφελιμωτάτη, συμφέρεи τὸ ἀναγινώσκειν ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ. Καὶ πάλιν δηλὸν ὅτι ὠφελιμὸν ἐστὶν ἐν αὐτῇ σχολάζειν δι' ἐκείνου, ὃ λέγεται ἐν τῷ τέλει τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ *Φοβήθητι*
- 810 *τὸν Θεόν, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλαττε· τοῦτο γάρ ἐστι πᾶς ἄνθρωπος.* Εἰ οὖν πᾶς ἄνθρωπός ἐστι τεταγμένος εἰς τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, αὐταὶ δὲ παραδίδονται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, δηλὸν ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ ὠφελεῖ τὸ ἐν αὐτῇ σχολάζειν. Πάλιν ἔτι δηλὸν διὰ τούτου, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἐπεὶ περ ἐστὶ διδασκαλία Θεοῦ, μακαρίζει τὸν ἄνθρωπον, // μαρτυροῦντος τοῦ Δαυὶδ, ὃ φησι·
- 815 *Μακάριος ἄνθρωπος, ὃν σὺ ἐδίδαξας, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου ἐπαίδευσας αὐτόν.* Ὅτι δὲ ἐστὶ τεταγμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵνα οἱ μικροὶ σχολάσωσιν ἐν τῇ Ἱερᾷ γραφῇ, φανεροῦται δι' ἐκείνου, ὃ λέγεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Παροιμιῶν, ὅτι αἱ παραβολαὶ τοῦ Σολομώντος γεγραμμέναι εἰσὶν *ἵνα δοθῇ τοῖς μικροῖς ἀγχίνοια.* Καὶ πάλιν φανεροῦται δι' ἐκείνου, ὃ λέγεται ἐν τῷ ψαλμῷ: *Ἡ φανέρωσις τῶν λογίων τῶν σῶν φωτίζει καὶ*
- 820 *νοὺν δίδωσι τοῖς νηπιαῖς.* Στερεοῦται ἔτι διὰ τούτου, ὅτι ὁ Θεὸς προσίεται τὰ νήπια· καὶ ἔτι ἐκλέγει εἰς αἶνον ἑαυτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ψαλμωδός, ὃ φησιν: *Αἰνεῖτε παῖδες Κύριον·* καὶ πάλιν ἀλλαχού: *Ἐκ στόματος νηπίων κατηγορήσω αἶνον,* καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οὕτω δηλὸν ὅτι οὐκ ἐστὶν ἔργον αὐθαδείας ἢ εὐθείας τὸ ἡμᾶς σχολάζειν ἐν τῷ Ἱερῷ

760 <INCIPIT OBIECTIO>

—Videtur michi quod sit presumptio et stulticia quia vos qui estis pueri studetis in Sacra Scriptura, quoniam Apostolus dicit: *Cum essem parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus, loquebar ut parvulus. Cum autem factus sum vir evacuavi que parvuli erant.* Quibus verbis expresse denotat vel testatur quod in aliis debent pueri sive parvuli cogitare et loqui, quam viri. Sed ad viros vel adultos pertinet studere in Sacra Scriptura, non ergo ad parvulos.

—Domine, salva pace vestra, dicimus quod parvulis sive pueris convenit studere in Sacra Scriptura, non solum legendo, sed loquendo et meditando. Tum quia est utile, tum quia a Deo sic ordinatum. Quod autem sit utile patet per hoc quia per doctrinam Sacre Scripture habetur vera noticia de Deo. Et quod hoc sit utile homini patet per id quod scribitur in libro Sapientie, ubi dicitur quod *vani sunt omnes homines in quibus non est Dei scientia.* Et si vani, ergo inutiles et carentes omni fructu utilitatis. Et sic patet per oppositum quod habere scientiam vel noticiam de Deo est valde fructuosum vel utile. Et iterum patet per id quod dicitur in *Ecclesiast.*,³⁴ scilicet quod: *Nosse Deum est consummata iusticia.* Et sic patet quod ad habendum noticiam de Deo, que noticia est utillima, convenit studere in Sacra Scriptura. Et iterum patet quod utile sit in ea studere per id quod dicitur in fine *Ecclesiastes*, scilicet: *Time Deum et mandata eius observa; hoc enim est omnis homo.* Cum igitur omnis homo sit ordinatus ad observantiam mandatorum Dei, et illa tradantur in Sacra Scriptura, patet quod omni homini prodest in ea studere. Iterum patet etiam per hoc: quia doctrine Sacre Scripture, cum sit doctrina Dei, beatificat hominem, teste David qui dicit: *Beatus homo quem tu erudieris Domine, et de lege tua edocueris eum.* Quod autem sit ita ordinatum a Deo ut parvuli studeant in Sacra Scriptura, declaratur per id quod dicitur in primo *Proverbiorum* quod parabole Salomonis scripte sunt *ut detur parvulis astutia.* Iterum declaratur per id quod dicitur in *psalmo*, scilicet: *Declaratio sermonum tuorum illuminat et intellectum dat parvulis.* Confirmatur etiam per hoc, quia Deus admittit parvulos et eligit ad laudem sui, sicut testatur psalmista, qui dicit: *Laudate pueri Dominum.* Et iterum alibi: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem,* etc. Et sic patet, quod non est opus presumptionis aut stul-

760 Incipit obiectio] supplevi iuxta Bg et versionem græcam, ubi tamen titulus plenior est 763 sapiebam ut parvulus] addit Bg in margine sinistro loquebar ut parvulus] addit Bg in margine sinistro 776 Ecclesiast.] Ecclesiastico, Bg 778 utillima] Bg supplet ultimas duas litteras huius verbi super lineam

34. Vgr dicit: *en aquest mateix llibre.*

Χαρτίῳ· μάλλον δέ ἐστιν ἔργον διακρίσεως καὶ φρονήσεως, οὐκ ἀντισταμένου ἐκείνου,
 825 ὃ λέγεται διὰ τοῦ Παύλου, ὅτι διὰ τῶν λόγων τοῦ μακαρίου Παύλου οὐκ ἔχεται ἢ
 ἐννεύεται ὅτι τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς ἀνδράσιν // οὐκ ἔστι κοινὸν τὸ σχολάζειν ἐν f. 110
 τῷ Ἱερῷ Χαρτίῳ, ἀλλ' ὅτι διαφόρως συμφέρει αὐτοῖς ἐν τῷ σχολάζειν ἢ λαλῆσαι· ὅτι
 τοῖς ἀνδράσι συμφέρει ὑψηλότερως καὶ τελειότερως ἢ συμφέρει τοῖς παισίν. Ὅτι δὲ
 οὐκ ἦν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ εἰπεῖν ὅτι οἱ μικροὶ οὐ μέλλουσι σχολάζειν ἐν τῷ Ἱερῷ
 830 Χαρτίῳ, δηλὸν διὰ τούτου· ὅτι ἐπαινεῖ τὸν Τιμόθεον διότι παιδόθεν ἐσχόλασεν ἐν
 τοῖς γράμμασι τοῖς ἱεροῖς ἢ ἐμεμαθήκει αὐτά.

<Δεύτερη ἀντιλογία>

— Ἐκ τῶν ῥητῶν τῶν ἡμετέρων ἐλέγχω καθ' ὑμῶν. Ἵμεῖς γὰρ εἶπατε ὅτι
 ὀνήσιμον ἢ καρποφόρον ἐστὶ σχολάζειν ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, ὅτι ἐκ τοῦ νοήματος
 835 αὐτῆς ὠφέλεια προέρχεται τοῖς νοοῦσιν. Ἄλλ' ἐκ τοῦ νοήματος τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς
 οὐ περιποιῶνται ὄφελος ἐκείνοι οἳ οὐκ ἐκτελοῦσιν ἔργω τὸ ἐννόημα αὐτῆς, οἳ εἰσιν
 οἱ μικροί, ἄρα οὐκ ὠφελεῖ αὐτοῖς τὸ ἐν αὐτοῖς σχολάζειν. Ὅτι δὲ τοῖς βουλομένοις
 περιποιησασθαι καρπὸν ἐκ τοῦ νοήματος τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ἐστὶν ἀναγκαῖον ἔργοις
 840 διελθεῖν τὰς διδασχὰς αὐτοῦ, φανε//ροῦται δι' ἐκείνου τοῦ ψαλμωδοῦ· Σύνεσις δὲ f. 110v
 840 ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ἐργαζομένοις αὐτήν. Καὶ πάλιν δι' ἐκείνου ὃ φησὶν ὁ μάκαρ Ἰάκωβος
 ἐν τῇ παραίνεσει, ὅταν λέγῃ· Ἔστε ποιηταὶ τοῦ λόγου καὶ οὐκ ἀκροαταὶ μόνον· δι' οὗ
 ἐννεύει ὅτι ἀναγκαῖον ἐστὶν ὅπως ὁ ἀκροατὴς τῶν λόγων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς
 ἐξακολουθήσῃ ἔργοις ταῖς διδασκαλίαις αὐτῆς. Οἱ μικροὶ δέ, ἤγουν οἱ παῖδες, κἂν
 ἀκούσαι δύναιτο καὶ νοῆσαι τὰ λόγια τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ὅμως ἔργοις οὐκ
 845 ἐκπληροῦσιν, ὅτι διὰ τὴν ἀδιακρίσιαν ἢ τὸ ἀτελές τῆς ἡλικίας αὐτῶν μάλλον
 ἐγκλίνουσιν τὴν διάνοιαν τῇ ἀφροσύνῃ ἢ τῇ φρονήσει, ὡς μαρτυρεῖ ἡ γραφή ἐν ταῖς
 Παροιμίαις, ἢ λέγει ὅτι ἡ μωρία προσδέεται ταῖς καρδίαις τῶν παίδων· τουτέστιν
 παρὰ τῆς φύσεως δεδεμένη διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς φύσεως.

— Πρὸς τοῦτο, κύριε, ἀποκρινόμεθα, καὶ πρῶτον πρὸς ἐκεῖνο, ὃ φατε εἶναι
 850 ἀναγκαῖον ὅπως τὸ θρέμμα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἐὰν θέλῃ ὠφέλειαν ἐξ αὐτῆς
 προσπο//ρίσασθαι, ἔργω ἐκπληρώσῃ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ἐν τῷ λέγειν ὅτι διπλῆ ἐστὶν f. 111
 ἢ ὠφέλεια, ἢ προέρχεται ἐκ τῶν λόγων ἢ ἐκ τῶν διδασχῶν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς. Πρώτη
 ἐστὶν ἡ ὠφέλεια τῆς ὁδοῦ, δηλαδὴ ἡ ἐμμόρφωσις τοῦ νοῦς εἰς γνώσιν τῶν
 πιστευτέων καὶ τῶν πρακτέων καὶ φευκτέων καὶ φοβητέων καὶ ἐλπιστέων. Ἐτέρα δὲ
 855 ἐστὶν ὠφέλεια τοῦ ὅρου, δηλαδὴ τῆς αἰωνίου σωτηρίας· καὶ ταύτην οὐ περιποιεῖται
 ὁ ἀκροατὴς μόνον τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐργάτης· καὶ περὶ ταύτης τῆς

795 ticie nos studere in sacra pagina, ymo potius est opus discretionis et prudentie, non obstante eo quod dicitur per Paulum. Quia per verba beati Pauli non habetur vel innuitur quod parvulis et pueris³⁵ non sit commune studere in sacra pagina, sed quod diversimode convenit eis ea studere vel loqui. Quoniam viris convenit altius et perfectius quam conveniat pueris. Quod autem non fuerit intentionis eius dicere quod parvuli non debeant studere in sacra pagina, patet per hoc quod comendat Thimotheum eo quod ab infantia studuerit
800 in literis sacris vel didicerit eas.

—Ex dictis vestris arguo contra vos. Vos enim dixistis quod utile seu fructuosum est studere in Sacra Scriptura quoniam ex intellectu eius utilitas provenit³⁶ intelligentibus. Sed ex intellectu Sacre Scripture non consequuntur utilitatem illi qui non adimplent opere intellectum eius quales sunt parvuli,
805 ergo non prodest eis in ea studere. Quod autem volentibus consequi fructum ex intellectu Sacre Scripture sit necessarium operibus exequi documenta eius, patet per illud psalmi: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*. Et iterum per id quod dicit beatus Iacobus in exortatione sua, cum dicit: *Estote factores verbi et non auditores tantum*. Per quod innuit quod necesse est ut auditor
810 verborum Sacre Scripture prosequatur operibus documenta illius. Parvuli vero seu pueri licet audire possent et intelligere verba Sacre Scripture, tamen opere non adimplent, quia, propter indiscretionem seu imperfectionem etatis, potius applicant animum stulticie quam sapientie. Sicut testatur Scriptura in Proverbiis, que dicit quod: *Stulticia alligata est cordibus puerorum*, id est a
815 natura ligata propter imperfectionem etatis.³⁷

—Ad hec, domine, respondemus: primo ad id quod dicitis esse necessarium ut alumnus Sacre Scripture, si voluerit utilitatem ab ea consequi, opere adimpleat intellectum eius, dicendo quod duplex est utilitas que provenit ex verbis vel documentis Sacre Scripture. Prima est utilitas vie, scilicet informatio
820 intellectus ad noticiam credendorum et agendorum et vitandorum et timendorum et sperandorum. Alia vero est utilitas termini comunis,³⁸ scilicet eterne salutis, et istam non consequitur auditor tantum Sacre Scripture, sed

795 pueris] viris, Bg 799 studuerit] studuit, Bg 800 didicerit] didicerit, Bg 802 utilitas] verbum restitui iuxta V et Bg; utilitates, editio Bgurger 803 provenit intelligentibus] provenit in ea studentibus, Bg 805-806 fructum ... exequi] supplet Bg in margine dextro

35. Ubi hic legitur: *pueris*, Vgr dicit: *homes*, sicut ms. *Burgh. 205*, quod melius convenit sententiae.

36. Esse deberet: *proveniunt*; in Vgr hic est sensus sententiae.

37. Ubi hic legitur: *etatis*, Vgr dicit: *de la natura*.

38. Vgr omittit: *comunis*.

ὠφέλειας φασὶν οἱ ποιηταί, οἱ παρ' ἡμῶν εἰσαχθέντες ἀνώτερον. Ἄλλὰ τὴν ὠφέλειαν τὴν πρώτην, δηλαδή τὴν γνώσιν ἐκείνων, ἃ διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον εἰσι γνωστέα, εὖ περιποιεῖται ἢ περιποιεῖσθαι δύναται ὁ ἀκροατὴς μόνον, εἰ τέως τὰ ἀκουσθέντα νοεῖ. Ὅθεν, κἂν οἱ μικροὶ οὐ περιποιῶνται τὴν δευτέραν ὠφέλειαν κατορθώμασι τῶν ἰδίων ἔργων, τὴν πρώτην ὅμως περιποιήσασθαι δύνανται διὰ τῆς σχολῆς τῆς *Ἱερᾶς Γραφῆς*: οὐ τέως διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς ἡλικίας // ἀφαιρεῖται f. 111v αὐτοῖς ὅλως, ὥστε μὴ δυναθῶσι τιμὴν τῶν τῆς *Ἱερᾶς Γραφῆς* ἔργων συνάψαι, ὡς ἐνόν ἐστὶ τῇ ἀτελείᾳ αὐτῶν. Ἐπὶ κἂν φυσικῶς οἱ παῖδες ὡς πρὸς τὰς μωρίας ἐπιρρεπεῖς, ὅμως δύναται ἀπ' αὐτῶν μακρυνθῆναι ἢ ἀφαιρεθῆναι διὰ τῆς ἀγαθότητος τῆς μαθήσεως, ἢ ὑποκεισθαι δύνανται, διότι μαθηματικοὶ εἰσιν, ὡς δηλον ἐν τῇ χρήσει τῆ ἀνωτέρω εἰσαχθείσῃ ἐκ τῶν βιβλίων τῶν *Παροιμιῶν*, δηλαδή ὅταν ἐλέγετο· *Ἡ ἀφροσύνη προσδεδεμένη ἐστὶν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδός*, ὅτι ἐν τῷ μέσῳ ὕστερον, λέγεται· *Καὶ ἡ ῥάβδος τῆς μαθήσεως διώξει αὐτήν*. Καὶ διὰ τούτου δηλοῦται ἡ ἀπόκρισις εἰς τὸ δεύτερον.

<Τρίτη ἀντιλογία>

— Πάλιν δείκνυμι ἡμῖν ὅτι διὰ τὸν Θεὸν οὐ δεῖ ἡμᾶς σχολάσαι ἐν τῷ *Ἱερῷ Χαρτίῳ*, ὅτι ἀρκεῖ ἵνα ἡ καρδία προσκληθῇ αὐτῷ ὡς δηλον ἐν ταῖς *Παροιμίαις*, ὅπου λέγεται· *Δός μοι τὴν καρδίαν τὴν σὴν*· καὶ πάλιν ἐν τῷ πρώτῳ τῆς *Σοφίας*: *Σύνετε περὶ τοῦ Κυρίου ἐν ἀγαθότητι, καὶ ἐν ἀπλότητι καρδίας ζητεῖτε ἐκείνον*. Ἄλλ' ἕκαστος δύναται δοῦναι τὴν // καρδίαν τῷ Θεῷ καὶ ζητῆσαι αὐτὸν ἐν ἀπλότητι f. 112 καρδίας ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ *Ἱεροῦ Χαρτίου*, ὡς ποιοῦσι οἱ λαϊκοί, ἄρα ἔοικεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον ἐν αὐτῷ σχολάσαι.

— Εἰς τοῦτο, κύριε, ἀποκρινόμεθα λέγοντες ὅτι πρὸς τὸ περιποιήσασθαι τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον, ἀναγκαῖον ἐστὶν ἔξειν τὴν γνώσιν τῶν διδασκῶν τῆς *Ἱερᾶς Γραφῆς* ἢ διὰ σχολῆς ἰδίας, ἢ διὰ παραδόσεως γενομένης παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ εἰς τὸ ἦσσαν δεῖ ἐκεῖνα εἰδέναι ἐκ τῆς *Ἱερᾶς Γραφῆς*, ἃ ἀνήκουσι πρὸς τὴν εὐθύτητα καὶ τὸ πλήρωμα τῆς πίστεως, ἢ ἐνεπιλιμμένως ἢ ἐξελιμμένως. Ὅθεν, κἂν τοῖς λαϊκοῖς καὶ τοῖς ἀπείροις γραμμάτων οὐκ ἦ ἀναγκαῖον σχολάσαι ἐν τῷ *Ἱερῷ Χαρτίῳ* καθ' αὐτό, ὅμως ἐστὶν αὐτοῖς ἀναγκαῖον ἵνα τὰς διδασκαλίας τῆς πίστεως λάβωσι παρὰ τῶν σχολαζόντων ἐν αὐτῷ. Ἐξ οὗ δηλον ὅτι πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίου γένους ἀναγκαῖον ἐστὶν ἵνα τινὲς σχολάσωσι ἐπιμελῶς ἐν τῇ *Ἱερᾷ Γραφῇ*. Καὶ πάλιν ἔτι δηλον ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι // κρείττον ἐστὶν ἰδίᾳ σχολῇ ἔξειν f. 112v γνώσιν τῶν διδασκῶν τῆς *Ἱερᾶς Γραφῆς* ἢ παραδόσει ἐτέρου, ὅτι βέλτιον ἐστὶν ἑαυτὸν καὶ ἄλλους δύνασθαι μαθητεῦσαι ἢ παρ' ἄλλων μαθητευθῆναι. Πάλιν ἔτι, δοθέντος ὅτι οὐκ εἶη ἀναγκαῖον ἐν αὐτῇ σχολάσαι ἔνεκεν τῆς προσκλήσεως τῆς σωτηρίας τῆς

868 Prov 22,15 869 Ibid. 874 Prov 23,26 874-875 Sap 1,1

883 ἐνεπιλιμμένος ἢ ἐξελιμμένος] sic cod.; formæ adverbiales conflatae a traductore ab hypotheticis verbis ἐνεπιλέω (involvere) et ἐξελίεω (evolvere)

etiam factor. Et de ista utilitate locuntur auctoritates per vos allegate superius. Sed utilitatem primam, scilicet noticiam eorum que propter salutem
 825 eternam sunt cognoscenda, bene consequitur seu consequi potest auditor tantum, dum tamen audita intelligat. Unde, licet pueri non consequerentur secundam utilitatem meritis propriorum operum, primam tamen consequi possunt per studium Sacre Scripture. Nec tamen propter imperfectionem etatis tollitur eis omnino quin possint aliquo modo intellectum Sacre Scripture
 830 operi applicare, sicut possibile est imperfectioni ipsorum. Quoniam, licet naturaliter pueri sint ad stultitias proni, tamen possunt ab eis elongari vel eripi per bonitatem discipline cui subici possunt, quoniam disciplinabiles sunt sicut patet in auctoritate superius allegata ex libro *Proverbiorum*, scilicet cum dicebatur: *Stulticia alligata est cordibus puerorum*, quoniam immediate post,
 835 dicitur: *Et virga discipline fugabit eam*. Et per hoc patet responsio ad secundum.

—Iterum ostendo vobis quod propter Deum non oportet vos studere in Sacra Scriptura, quia sufficit ut cor applicetur ei, sicut patet in *Proverbiis*, ubi dicitur: *Prebe michi cor tuum*. Et iterum in primo *Sapientie*: *Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis querite illum*. Sed quisque potest exhibere cor Deo et querere ipsum in simplicitate cordis absque noticia Sacre Scripture, sicut faciunt laici. Ergo videtur quod non sit necessarium eis in ea studere.

—Ad hec, domine, respondemus dicentes quod ad consequendam salutem eternam necessarium est habere noticiam documentorum Sacre Scripture,
 845 vel per studium proprium vel per traditionem factam a doctoribus ecclesie, quoniam ad minus oportet ea scire de Sacra Scriptura que pertinent ad rectitudinem et plenitudinem fidei vel implicite vel explicite. Unde quamvis laicis et ignorantibus literas non sit necessarium in ea³⁹ studere, tamen est
 850 necessarium ut documenta fidei recipiant a studentibus in ea. Ex quo patet quod ad salutem humani generis necessarium est quod aliqui studeant diligenter in Sacra Scriptura. Et iterum etiam patet ex dictis quod melius est proprio studio habere noticiam documentorum Sacre Scripture, quam traditione alterius, quia melius est se ipsum et alios posse instruere, quam ab aliis instrui.
 855 Iterum etiam, dato quod non esset necessarium in ea studere propter acquisitionem salutis eterne, tamen semper esset utilissimum in ea studere pro tanto,

841 et querere ipsum in simplicitate cordis] deest in Bg 851 diligenter] addit Bg in margine dextro 855 propter] omittit Bg, sed signo quoddam animadvertitur in margine dextro

39. Ubi hic legitur: *in ea*, Vgr dicit: *en la mateixa Sagrada Escripura*.

- αϊδίου, ὅμως εἶη ὠφελιμώτατον ἐν αὐτῇ σχολάσαι διὰ τόσον, ὅτι διὰ τῆς σχολῆς τῆς ἐν αὐτῇ τελειότερα περὶ Θεοῦ ἔχεται γνώσις· καὶ πᾶν ἀγαθὸν ὅσω τελειώτερος γνωρίζεται, τόσω ἐνθερμότερος φιλεῖται ἢ εὐλαβεστέρας. Καὶ διὰ τοῦτο εἶπα «ἦ»,
- 895 ὅτι ἡ εὐλάβεια οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ ζέσις τῆς διαθέσεως τοῦ ἀγαπῶντος περὶ τὸ ἀγαπώμενον. Καὶ οὕτω δηλοῦται ἡ ἀπόκρισις εἰς ἐκεῖνο, ὃ ἦν ἀντεισηγμένον περὶ τῶν λαϊκῶν. Πρὸς τὰς χρήσεις δὲ τὰς ἀνωτέρω προσαχθείσας, ἀποκρινόμεθα ὅτι αὐτόθι οὐ διδάσκεται ἡ διάνοια δίδοσθαι μερικῶς, ἀλλὰ ἀρχικῶς· ὅτι οὐδὲν ἄλλο προσκομισθὲν τῷ Θεῷ ὠφελεῖ τὸν προσκομίζοντα, εἰ μὴ δοθῇ μετὰ καθαρότητος καὶ
- 900 εἰλικρινείας καρδίας. // Ἄλλ' οὐχ ἦττον χρῆ ἔτι τῷ Θεῷ ἄλλα πλὴν τῆς καρδίας f. 113 δοῦναι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος, ὃ φησι· *Τῇ καρδίᾳ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, ἀλλὰ τῷ στόματι γίνεται ἡ ἐξομολόγησις εἰς σωτηρίαν.* Καὶ ὁ Ἰάκωβος μαρτυρεῖ, ὅς λέγει ὅτι ἡ πίστις ἄνευ ἔργων, ἀργή ἐστίν, ἡγοῦν ἀνωφελῆς. Ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι πρὸς τὸ περιποιήσασθαι τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιαν, οὐκ ἀρκεῖ ἐκδοῦναι τὴν
- 905 καρδίαν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ἡ εὐθύτης τῆς καρδίας ἔργοις στερεωθῇ τῷ ἑαυτῆς τόπῳ καὶ καιρῷ. Φαμέν ἔτι, ὅτι τοῖς πιστοῖς οὐ μόνον ἐστὶν ἀναγκαῖον ἔχειν γνώσιν τῶν διδασκαλιῶν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς διὰ τὰς εἰρημένας ὠφελείας, ἀλλ' ἔτι πρὸς τὴν τῆς πίστεως ἄμυναν, ὡς δηλοῦται διὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ὅς λέγει· *Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἁγιασμὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἔτοιμοι αἰεὶ εἰς ἰκανότητα παντὶ τῷ*
- 910 *αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ ἐκείνης τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος, ἣ ἐν ὑμῖν ἐστίν· οἷς ῥήμασιν ἐκφαντικῶς ἐννεύει ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τῷ Θεῷ δουλεύειν καρδίᾳ, ἀλλ' ἔτι ἀναγκαῖον ἐστίν ἵνα ἔργῳ δουλεύσωμεν αὐτῷ· καὶ //* ταύτη τῇ παραινέσει τοῦ μακαρίου Πέτρου συμφωνεῖ ἐκείνη ἡ παραινέσις τῶν Παροιμιῶν, ἐν τῷ εἰκοστῷ
- 915 *ἀποδοκιμάζονται ἀποκριθῆναι λόγον· καὶ ὁμοίον ἐστίν ὃ ἔφη ὁ ἀπόστολος, Τίτου* πρώτῳ, δηλαδὴ ὅτι δεῖ εἶναι αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅς κατὰ διδασκαλίαν ἐστὶ τὸν πιστὸν λόγον, ἵνα δυνατὸς ἦ ἐν τῇ διδαχῇ τῇ ἱερᾷ, καὶ ἐκείνους, οἱ ἀντιλέγουσι, ἐλέγξαι.

quia per studium in ea perfectior de Deo habetur noticia, et omne bonum quanto perfectius cognoscitur, tanto ferventius diligitur sive devotius. Et ideo dixi devotionis,⁴⁰ quia devotio nichil aliud est nisi fervor affectionis
 860 amantis erga amatum. Et sic patet responsio ad id quod fuit obiectum de laicis. Ad auctoritates autem allegatas respondemus quod ibi non docetur animus exhiberi Deo⁴¹ singulariter, sed principaliter, quia nichil exhiberi Deo prodest exhibenti, nisi exhibeatur cum sinceritate vel puritate cordis. Sed nichilominus oportet etiam Deo alia preter cor exhibere, sicut testatur Aposto-
 865 lus, qui dicit: *Corde creditur ad iusticiam, sed ore fit confessio ad salutem.* Idem Iacobus testatur, qui dicit quod *Fides sine operibus est ociosa*, id est, inutilis. Ex quo patet, quod ad consequendam eternam salutem non sufficit exhibere cor Deo, nisi rectitudo cordis operibus confirmetur suo loco et tempore. Dicimus etiam quod fidelibus non solum est necessarium habere
 870 noticiam documentorum Sacre Scripture propter predictas utilitates, sed etiam propter fidei defensionem. Sicut patet per beatum Petrum qui dicit: *Dominum Ihesum Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea fide et spe que in vobis est.* Quibus verbis expresse innuit quod non sufficit Deo servire corde, sed etiam
 875 necessarium est ut opere serviamus ei.⁴²

Explicit alphabetum catholicorum. Deo gratias.⁴³

859 devotionis] sive, Bg, sicut in vesione græca 862 quia nichil] quia nichil aliud, Bg
 867 etenam salutem] salutem eternam, Bg 872 semper] omittit Bg 875 In fine, Bg
 addit hunc paragraphum qui inveniuntur et in Vgr: *Et huic exortationi beati Petri concordat illa exortatio* (octo verba præcedentia suppletur margine dextro) *Proverborum XXVII: Stude sapientie fili mi, et letifica cor meum ut possis exprobandi respondere sermonem. Et simile est quod ait apostolus Tito, primo, scilicet quod oportet eum amplectentem, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere.* 876 Explicit alphabetum catholicorum. Deo gratias] omittit Bg

40. Ubi hic legitur: *devotionis*, Vgr dicit: o (latine *sive*), quod videtur meliorem sensum præbere sententiæ.

41. Vgr omittit: *Deo*.

42. Vgr proseguitur: *I amb aquesta recomanació del benaventurat Pere està d'acord la recomanació dels Proverbis, en el capítol vint-i-nou: Aprèn a ser savi, fill meu i s'alegrarà el meu cor, perquè puguis donar resposta als que contradiuen. I semblant és el que digué l'apòstol, a Titus, capítol primer, això és que aquest ha de ser tal que en l'ensenyança sigui fidel a la paraula, per ser capaç d'ensenyar la doctrina sagrada i de refutar els que la contradiuen.*

43. Hæc ultima sententia omittitur in Vgr.

OPUSCLE VI

El sisè opuscle del manuscrit que conté les traduccions gregues d'Arnau és la *Filosophia catholica et divina*. L'autor mateix en resumeix el contingut a la *Protestatio, praesentatio ac supplicatio ad Benedictum XI postridie kl. Iunii a. D. MCCCIV data*, dient, traduït del llatí, que en aquesta obra «es demostra de manera catòlica que Jesús de Natzaret fou el vertader Messies, i s'hi declara el deteriorament dels estats de vida catòlics, i s'hi ensenya a reconèixer i a evitar totes les estratagemes de l'Anticrist i dels seus membres».¹

Com diu l'editor del text llatí, mossèn Josep Perarnau,² aquesta obra, que s'escriu probablement la primera quinzena de març de 1302,³ no és una exposició doctrinal, sinó un projecte d'actuació eclesiàstica oficial que l'autor qualifica no de «ciència» sinó d'«art». Arnau ja ha escrit el *Tractatus de mysterio cymbalorum Ecclesiae* (estiu de 1301) i el *De tempore adventus Antichristi* (probablement un poc anterior al precedent), destinats ambdós a avalar les seves tesis segons les quals era possible i convenient preveure, sobre dades tretes de la Sagrada Escripura, la data de l'aparició del màxim Anticrist entorn a 1376-1378, i que la fi del món arribaria més o menys un segle després. Ara, en la línia de les seves conviccions, traça en la *Filosophia catholica et divina* un projecte pastoral concret que ofereix al que té la responsabilitat de tota l'Església, el papa Bonifaci VIII, i els seus col·laboradors, els cardenals, és a dir, com ell diu, al Sacre Col·legi dels Romans. Arnau envià el tractat al papa, amb una carta de presentació,⁴ a la qual n'adjuntà una altra de més extensa per als cardenals.⁵

1. PERARNAU, «L'«Ars catholicæ philosophiæ»...», p. 207, l. 409-411.

2. PERARNAU, «L'«Ars catholicæ philosophiæ»...», p. 18-19.

3. PERARNAU, «L'«Ars catholicæ philosophiæ»...», p. 50.

4. «Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Bonifacium VIII», editada per J. PERARNAU a *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 10 (1991), p. 197-198. Vegeu allà

Davant del text grec publiquem el primitiu original llatí editat per mossèn Josep Perarnau,⁶ adaptant-ne la presentació a les necessitats de la present edició. Les diferències del text grec amb el llatí s'indiquen, com en els altres tractats, en nota, en què, quan és el cas, apuntem la coincidència de la traducció grega amb el text llatí del *Vaticà llat. 2832*, que no sempre coincideix amb el del *Vaticà llat. 9968*, més primitiu, que és el que Perarnau, per les raons que exposa en la seva edició,⁷ publica.

La traducció grega, com hem notat en altres ocasions, en algunes circumstàncies ajuda a la comprensió dels textos arnaldians que, com es veu per les diferències entre originals i s'intueix mitjançant les traduccions, degueren estar sotmesos a successives correccions. En el cas de la present obra, la versió grega ha conservat al principi i al final del tractat la divisió en capítols, cosa que no es troba en cap original llatí. El traductor, això no obstant, per la raó que sigui, ha oblidat inscriure la rúbrica dels capítols 6 a 22. Tot i això, a la llum de les vint-i-quatre màximes que Arnau posa en el capítol vint-i-sis, el darrer, «en el qual s'anoten les regles de tot el que s'ha dit anteriorment», no és difícil completar la divisió del text en capítols, allà on el traductor oblidà de posar les rúbriques. Això serveix per determinar amb més precisió les referències textuais que, en arribar a les vint-i-quatre regles finals del tractat, mossèn Perarnau posa en nota en la seva edició llatina. En general, en aquestes referències, mossèn Perarnau remet a les paraules del text que més connexió tenen amb la formulació de la regla mateixa. Aquest sistema, emperò, deixa una gran part del text fora del resum de les conclusions finals. Nosaltres creiem que cada una de les vint-i-quatre regles resumeix un dels vint-i-quatre capítols precedents, on el nucli del que es vol inculcar ocupa poques línies (les que després es reflecteixen a les regles), però moltes vegades ve introduït per amplis raonaments. Mossèn Perarnau, sense haver pogut tenir present la divisió en capítols de la traducció grega, té, amb tot, el mèrit d'haver coincidit amb l'esmentada divisió en relacionar les vint-i-quatre regles amb els passatges del text que corresponen als vint-i-quatre capítols del text grec.

mateix, p. 50, les circumstàncies que envoltaren l'enviament de l'obra al papa Bonifaci VIII.

5. «Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Sanctae Romanae Ecclesiae cardinales», publicada allà mateix, p. 199-214.

6. PERARNAU, «L'«Ars catholicæ philosophiæ»...», p. 57-162.

7. PERARNAU, «L'«Ars catholicæ philosophiæ»...», p. 9.

OPUSCLE VI

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΙΑ,
Η ΔΙΔΟΥΣΑ ΤΕΧΝΗΝ ΤΟΥ ΟΥΔΕΝΩΣΑΙ ΤΑΣ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΜΕΓΙΣΤΟΥ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΠΛΑΝΤΩΝ ΤΩΝ
ΜΕΛΩΝ ΑΥΤΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΟΜΗΓΥΡΙΝ
ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

PHILOSOPHIA CATHOLICA ET DIVINA
TRADENS ARTEM
ADNICHILANDI VERSUTIAS MAXIMI
ANTICHRISTI ET OMNIUM MEMBRORUM
IPSIUS AD SACRUM COLLEGIUM
ROMANORUM

ΑΡΧΕΤΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΙΑ, Η ΔΙΔΟΥΣΑ ΤΕΧΝΗΝ ΤΟΥ f. 114
 ΟΥΔΕΝΩΣΑΙ ΤΑΣ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕΓΙΣΤΟΥ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ
 ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΑΥΤΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΟΜΗΓΥΡΙΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

Κεφάλαιον α'

5 **Ἄνθρωποι λοιμοὶ διαχέουσι πόλιν* εἰς ὧν τὴν διάχυσιν ἐπιμελῶς ἐπαγρυπνεῖ ὁ
 συνετὸς κυβερνήτης αὐτῆς, διότι γεγραμμένον ἐστίν· Ὁ βασιλεὺς ὁ συνετὸς
 σκορπίζει ἀσεβεῖς.

Οὗτοι γάρ εἰσι λοιμοὶ οἰονεὶ λοιμὸν εἰσάγοντες, ὃ ἐστὶ φθορὰ νόσοις γενικῶς
 ὑποπιέζων τοὺς κατοίκους, ἢ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀναγκαίους κοινῶς ἀπολλύων.

10 Ἐπειδὴ ἄρα ἡ πόλις τῆς ἐκκλησίας τῆς στρατοπεδευούσης τῷ Ἄμνῳ τῷ
 οὐρανίῳ, ἦν ἡ διάδοχος πληθὺς συνέστησε τῶν ἐκλεκτῶν, συμμεμιγμένους ἔχει
 ἀνθρώπους λοιμούς, εἰς τὴν τῶν ἀρετῶν δοκιμασίαν χρῆ πάντας τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ
 ἐπίκειται τῷ αὐτῶν κυβερνήτῃ τόσον φρονίμως καὶ περιέργως αὐτοὺς γνῶναι, ὥστε
 μὴ εἰς τοὺς ἀγνώστους ἀσυνέτως πεποιθότες δι' αὐτῶν θανασίμως τραματισθῶσιν, ἢ
 15 ἦσσαν // ἀνδρικῶς πολεμήσωσι κατ' αὐτῶν.

Εἰς ὧν γνῶσιν, τέχνη δεῖ χρῆσθαι ἀποδεικτικῆ καὶ ἀλαθήτῳ, ἵνα τίνες καὶ ποιοὶ
 ὦσιν ἐν ὄλῳ τῷ δρόμῳ τῆς στρατιᾶς ἀδιστακτικῶς γνωρίζωνται, ἵνα μὴ κλυδωνιζομένη
 ἡ διάνοια διὰ τῶν κυμάτων τῶν δοκῆσεων, ἐμπέσῃ εἰς πλάνας ἢ δειλιάσῃ ἐν τῷ
 πολέμῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς πρακτέοις ἐστὶν ἡ γνῶσις ἄκαρπος, εἰς ἣν οὐχ ἔπεται
 20 εὐθὲς ἔργον, διατοῦτο ἡ τέχνη ἡ εἰρημένη, καθάπερ ἐκ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς
 συνεστηκυῖα, μέλλει εἰς τοῦτο ἐκταθῆναι, ἵνα τῶν εἰρημένων ἀνθρώπων ἢ
 ἀληθεστέρως κτηνῶν πονηρίας δι' αὐτῆς δυνηθῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ ἐκ βάθους ματαιώσαι,
 ἐξαιρέτως ὅταν βαθυτέρα γενήσεται ἡ στενοχωρία τῆς μάχης.

Κεφάλαιον β'

25 Ταύτης δὲ τῆς τέχνης παράδειγμα φανερώς προτίθησι τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ ὁ
 τεχνίτης πάντων ἐν τῇ παρατηρήσει τοῦ οἰκοδόμου καὶ ἱατροῦ.

Ὁ γὰρ οἰκοδόμος θέλων βεβαιωθῆναι περὶ τῶν λίθων, πῶς ἑαυτοὺς ἔχουσι πρὸς
 τὸ // κτίσμα, ἐσχάτως αὐτοῖς προσάπτει στάθμην, καὶ οἱ τῇ στάθμῃ συμμορφοῦνται, f. 115
 γινώσκει ἀναμφιβόλως ἀρμοδιωτάτους· οἱ δὲ ἀπ' ἐκείνης δίστανται, κατὰ τὸ πλεῖον

5 Pro 29,8 6-7 *Ibid.* 20,26 25-26 Cf. Ac 4,11; Cf. BONAVENTURAM DE BAGNOREGIO,
Apologia pauperum contra calumniatorem, XIII, 3] APERRIBAY, OROMÍ, OLTRA, BAC
 49, Madrid 1949, p. 568): «Et hoc quidem septiforme opus sacerdotale Scriptura sacra
 declarat sub septiformi methafora scilicet architecti, ... medici, ...» Amplius de his, cf.
 PERARNAU, *L'ars catholicae philosophiae*, pp. 59-60, omnes notas ad l. 24-43

4 Κεφάλαιον α'] in margin sinistro scriptum 16 τίνες καὶ ποιοὶ] ποιοὶ καὶ τίνες cod.,
 sed super verbum ποιοὶ invenitur littera α, et super verbum τίνες littera β ad indican-
 dum verborum inversionem, prout legitur in texto latino

INCIPIT PHILOSOPHIA CATHOLICA ET DIVINA TRADENS
ARTEM ADNICHILANDI VERSUTIAS MAXIMI ANTICHRISTI
ET OMNIUM MEMBRORUM IPSIUS AD SACRUM COLLEGIUM
ROMANORUM¹

5 *Homines pestilentes dissipant civitatem.* Ad quorum dissipationem diligenter invigilat sapiens rector eius, cum scriptum sit quod *rex sapiens dissipat impios.*

Hii enim sunt pestilentes, quasi pestilentiam ingerentes, que est corruptio morbi generaliter opprimens incolas aut fructus necessarios vite² communiter vastans.

10 Quoniam igitur civitas ecclesie militantis Agno celesti, quam successiva multitudo constituit electorum, admixtos habet homines pestilentes, ad virtutum probationem expedit cunctis electis et incumbit eorum gubernatori tam prudenter illos cognoscere, ne de ignotis incaute confidentes, per ipsos letaliter vulnerentur aut minus viriliter dimicent contra illos.

15 Ad quorum cognitionem arte convenit uti demonstrativa et infallibili, ut qui et quales sint in toto cursu militie per certitudinem cognoscantur, ne fluctuans animus per undas opinionum incidat in errorem aut tepeat in conflictu. Quoniam vero in agibilibus est cognitio sterilis, ad quam non sequitur nostrum³ opus, ideo ars predicta, velut ex theorica et practica constituta, debet ad hoc extendi, quod predictorum hominum, aut verius bestiarum, versutias per eam possint electi funditus irritare, precipue quando gravior fiet pressura certaminis.

Huius vero artis exemplum clare proponit electis suis Artifex omnium <in observantia> domificatoris et medici.

25 Nam domificator, volens certificari de lapidibus qualiter se habeant ad structuram, finaliter eis applicat regulam. Et qui regule conformantur cognoscit indubitanter aptissimos. Qui vero ab illa discrepant, secundum plus et

1. Substitui titulum editionis J. PERARNAU cum titulo qui apparet in ms. *Vat. lat. 3824*, fol. 110v et *Burg. lat. 205*, fol. 75, ubi posterius scriptus fuit, quia est magis consonus cum Vgr.

2. Vgr omittit: *vite*

3. Ubi hic legitur: *nostrum*, Vgr dicit: *correcte*.

30 ἢ ἔλαττον ἀρμοδίους εἶναι· οὓς ἔτι εὐρίσκει οὐδενὶ τρόπῳ συμμορφωτικούς, ἀναφανδὸν γινώσκει εἶναι ἀπορριπτέους.

ἽΟ ἰατρὸς ἔτι, τόσον ἐν τῇ κρίσει τῶν σωμάτων τῶν θεραπευθησομένων, ὅσον τῶν αἰτιῶν τῶν σωτηρίων, ἀντὶ κανόνος διορθωτικοῦ ἢ στάθμης προτίθησι τοῖς ὄμμασι τοῖς ἑαυτοῦ διανοίας σῶμα ἐν τῇ κρείττοτέρα τῶν μορφῶν, οὕτω δηλαδή, ὅτι ἐκεῖνο
 35 τὸ σῶμα ἄτερ δισταγμοῦ εἶναι φησιν ἀρίστως συνιστάμενον ἐν συνθέσει καὶ κράσει, ὃ ἐν πᾶσι ταῖς ἐκείνου περιοχαῖς συμμορφοῦται αὐτῷ· ὀλισθεῖσαν δὲ ἀδιστακτικῶς γινώσκει εἶναι, ἢ ἀπὸ τῆς εὐκρασίας τῆς κράσεως, ἢ ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τῆς συνθέσεως, ἢ ἀπ' ἀμφοτέρων, ὃ αὐτῷ αἰσθητῶς ἐστὶν ἀσύμμορφον. Βέβαιόν ἐστὶν ἔτι ὅτι ἐκείνη ἡ βρωῖσις ἢ ἡ ἰατρεία εὐκρατον ἔχει κράσιν, ἧς ἡ πρόσσψις // τῷ
 40 εἰρημένῳ σώματι κατ' αὐτὴν οὐδενὶ καιρῷ μάχεται. Καὶ κατὰ μείζονα ἢ ἥττονα διάστασιν τῶν σωμάτων τῶν ἐτέρων πρὸς ἐκεῖνο, ἢ μείζονα καὶ ἥττονα τῶν προσσπτεῶν ἀντιλογίαν, τὸ ὀλισθημα αὐτῶν ἀπὸ τῆς εὐκρασίας οἶδε τεχνικῇ ἀκριβείᾳ μετρήσαι.

Τούτοις οὖν τοῖς παραδείγμασιν, ὁ αἰώνιος τεχνίτης οἰοεὶ ὀνειροῖς ἐκπαιδεύων
 45 τὴν ὀμήγυριν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ οἰοεὶ διὰ διδασκάλων λαλούντων ἐν τῷ καθεῦδεσθαι προτίθησιν αὐτοῖς, ὅπως εἰς τὸν κανόνα τοῦ κτίσματος τοῦ πνευματικοῦ ἐλεημόνως αὐτοῖς δοθέντα καὶ εἰς ἐκλογὴν τοῦ βελτίονος τῶν μορφῶν, ἀγωνίσωνται ἐκείνους περιποιήσασθαι, περὶ ὧν χρὴ πιστωθῆναι, εἰ εἰσὶ σωτήριοι, ἢ εἰσὶ λοιμοί.

Κεφάλαιον γ'

50 Βέβαιον δὲ ἐστὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς ὅτι <ἡ> σοφία τοῦ ἐλέους τοῦ αἰωνίου, ἢ ἠθέλησε τὸ κτίσμα τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς ἁμαρτίας πάροδον καὶ πεπλανημένον εἰς ἑαυτὴν μεταγαγεῖν, τοιαύτη τέχνη διέθετο ἐκτελέσαι, ἢ τὸ χειρόγραφον τοῦ κτίσματος τοῦ λογικοῦ, δη//λαδὴ ἢ ἐλευθερία τοῦ αὐτεξουσίου, οὐδαμῶς ἐν τῷ
 55 ἀνθρώπῳ λυμάνοιτο. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἐνεργεστέρως ἔλκει τὴν διάνοιαν τὴν λογικὴν, σώου τῆς φύσεως τοῦ χειρογράφου, ἢ ἢ ἢ ἀγάπῃ, διέθετο αὐτὴν ταῖς δυνάμεσι τῆς ἀγάπης ἐφέλξει, ἐξαιρέτως ἐπεὶ περ δι' ἔλλειψιν ἀγάπης ἀπ' αὐτοῦ ἐμακρύνθη.

Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον τῆς μεταγωγῆς αὐτὸς ἐκφαίνει διὰ τοῦ προφήτου Ὡσηέ, λέγων· *Ἐλξω αὐτοῖς ἐν δεσμοῖς ἀγάπης.*

ἽΟπως δὲ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης τὴν περιουσίαν δηλώσῃ ἐν αἰσθητοῖς ἐπιχειρήμασι,
 60 τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἑαυτῷ ἐν ἐνόητι τοῦ προσώπου συζευγνύς, εἰς τὴν θεότητα ἐξοχὴν ἀνύψωσεν, οὕτως ὥστε ὁ θεὸς ἄνθρωπος καὶ <ὁ> ἄνθρωπος θεὸς δύναται ἀληθῶς καταφανθῆναι· ὅς ἀνθρωπότεος ἐν τοῖς θνητοῖς ὡς θνητὸς συναναστρεφόμενος,

58 Os 11,4

40 μείζονα ἢ ἥττονα διάστασιν τῶν σωμά] videtur correctum posterius, manu eiusdem scribae, ubi aliquid fuerant erassum 45 ὀμήγυριν] ὀμίγυριν cod. 48 ἢ] εἰ cod. 50 ἢ] supplevi 60 φύσιν] φύσιμ cod., iterato signo, additum in margine sinistro, manu quae non videtur græca 61 ὁ] supplevi

f. 115v

f. 116

minus ineptos⁴ esse. Quos etiam invenit nullo modo conformabiles, apte cognoscit esse reiciendos.

Medicus etiam, tam in iudicio corporum sanabilium quam corporum salubrium⁵ pro canone directivo seu regula prestituit oculis sue mentis corpus in meliori formarum, ita videlicet quod illud corpus absque dubio fore, dicit, optime constitutum in compositione atque complexione, quod in omnibus illius circumstantiis⁶ conformatur eidem. Lapsum vero indubitanter cognoscit esse vel a temperamento complexionis vel ab elegantia compositionis vel ab utroque, quod eidem sensibiliter est difforme. Certus est etiam quod ille cibus aut medicina temperatam habet complexionem, cuius applicatio dicto corpori per se nullo tempore correpuat. Et secundum maiorem vel minorem difformitatem corporum ceterorum ad illud, aut maiorem vel minorem applicabilium repugnantiam, lapsum eorum a temperamento scit artificiali certitudine mensurare.

Hiis igitur exemplis eternus Artifex, tanquam in somniis erudiens collegium electorum et quasi per doctores loquentes in dormiendo, proponit eisdem ut, ad regulam edificii spiritualis misericorditer eis datam et ad electum melioris formarum, studeant illos comparare, de quibus expedit certificari an sint salubres aut pestilentes.

Constat autem electis quod sapientia pietatis eterne, que voluit creaturam humanam, propter peccatum deviam et errantem, ad se reducere, tali arte disposuit adimplere, qua privilegium creature rationalis, scilicet libertas arbitrii, nullatenus in homine lederetur. Et quia nihil efficacius attrahit mentem rationalem, salvo nature privilegio, quam sit amor, ordinavit eundem viribus amoris attrahere, maxime cum per defectum amoris ab eo fuerit elongatus.

Hunc autem modum reductionis ipsemet <exprimit> per prophetam Osee, dicens: *Traham eos in vinculis caritatis*.

Ut autem sui amoris exuberantiam patefaceret visibilibus argumentis, humanam sibi naturam in unitate persone coniungens ad deitatis excellentiam sublimavit, ita ut Deus homo et homo Deus posset veraciter affirmari. Qui homo Deus inter mortales ut mortalis conversans, sensibili cognitione mons-

4. Ubi hic legitur: *ineptos*, Vgr dicit: *convenientis*.

5. Ubi hic legitur: *corporum salubrium*, Vgr dicit: *dels principis curatius*.

6. Ubi hic legitur: *circumstantiis*, Vgr dicit: *parts*.

αίσθητή γνώσει δεικνύει πόσον ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν ἄνθρωπον καὶ πόσον ἢ παρὰ τοῦ
 ἀνθρώπου ἀγαπητέος, ἵνα διὰ ἀγάπης τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἡγιασμένου, συζευχθῆναι
 65 τῷ Θεῷ δυνηθῆ ἔνταῦθα διὰ χάριτος, ἐκέισε διὰ δόξης, καὶ ἐκατέρωθεν οὕτω τῷ Θεῷ
 προσκολληθῆ, ὥστε ἐν πνεύμα // ἢ μετ' αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς διανοίας συμμόρφωσιν f. 116v
 καὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ γένηται, τοῦ Ἰωάννου λέγοντος· *Βλέπετε ὅταν ἀγάπην ἔδωκεν ἡμῖν
 ὁ Θεός, ἵνα υἱοὶ αὐτοῦ καὶ κληθῶμεν καὶ ὦμεν.*

Οὐδεὶς ἄρα τῶν καθολικῶν ἀγνοεῖ ὅτι [οὐχί] ὁ αἰώνιος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐκ καιροῦ
 70 γεννηθεὶς ἐκ παρθένου ἢ ἐν τοῖς ἀνθρώποις τῆς βελτίονος τῶν μορφῶν οὐ μόνον
 ὅσον εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς συνθέσεως καὶ τὴν εὐκрасίαν τῆς κράσεως ἐν τῷ σώματι,
 ἀλλ' ἔτι ὅσον εἰς τὴν ἀξίαν τῆς τελειότητος ἐν τῷ πνεύματι. Διὰ ταῦτα, ὅταν ὁ
 ψαλμωδὸς ἠθέλησε τὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν ἐκφωνῆσαι, οὐ μόνον εἶπεν· *Ὁραῖος κάλλει
 παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων*, ἀλλὰ προσέθηκε παραχρῆμα· *Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν*
 75 *χειλέσιν σου, ἵν' ἐννεύσειεν οὕτως ἐν τῷ αὐτοῦ πνεύματι τὴν χάριν τῆς ὠραιότητος*
πλεονάσαι, ὅτι τὰ λόγια, ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος ἐμμορφοῦνται, δεῖξειεν ἂν ὑπὲρ
πάντας ἀνθρώπους ἐν αὐτῷ τὸ πλήρωμα τῶν χαρίτων, οἷον εἶπεῖν μετὰ τῆς
ὠραιᾶς ἐν τοῖς Ἄσμασι· Μέλι // καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶτταν τὴν σὴν. f. 117

Ἡς μαρτυρίας τὴν ἀλήθειαν ἐμπειρία πιστοῦται ὁ Ἰωάννης, ὃς λαλῶν ἐν
 80 προσώπῳ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὁμολογεῖ ὅτι· *Εἶδον αὐτὸν πλήρη χάριτος καὶ*
ἀληθείας. Καὶ οὐχ ἦττον φανεροὶ τοῦτο ἡ νύμφη αὐτοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος, οὕτω
 λέγουσα· *Ὡς μηλὶς ἐν τοῖς ξύλοις τῶν λοχμῶν, οὕτως ὁ ἀγαπητὸς ὁ ἐμὸς ἐν τοῖς*
υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εὐώδης, ὠραῖος καὶ χρήσιμος.

Οὗτος ἄρα ὁ ἀνθρωπόμενος, ὃς ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγεται
 85 *βίβλος ζωῆς καὶ διαθήκη τοῦ ὑψίστου καὶ γνώσις τῆς ἀληθείας*, δέδοται τῇ πληθὺ
 τῶν ἐκλεκτῶν εἰς ἔσοπρον καὶ παράδειγμα καὶ κανόνα τοῦ συνθεῖναι τὴν ζωὴν, ἵνα
 ὦσιν ἐν πνεύματι θεόμορφοι καὶ ἐνωτικοὶ αὐτῷ. Οὗτος ἔστιν ἔσοπρον ἄνευ κηλίδος
 τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητος καὶ εἰκῶν τῆς χρηστότητος ἐκείνου, καθάπερ ἐν τῇ
 Βίβλῳ τῆς Σοφίας λέγεται. Τοῦτό ἐστι παράδειγμα ἐν τῷ ὄρει ὄφθεν παρὰ τοῦ
 90 Μωυσέως. Οὗτός ἐστιν ἔτι // ὁ κανὼν, ὑπὲρ οὗ τοῖς Φιλιππησίοις ὁμιλῶν ὁ f. 117v
 Ἀπόστολος ἔφη· *Τὸ αὐτὸ φρονῶμεν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ διαμείνωμεν κανόνι.*

Κεφάλαιον 8'

Εἰ ἡ μορφή ἄρα τοῦ ὑποδείγματος τούτου καὶ τοῦ κανόνος τῇ διανοίᾳ προτιθεῖη
 καὶ πρὸς αὐτὴν οἱ ἕτεροι ἄνθρωποι συγκριθῶσιν, ἀδιαστάτως γνωριούνται αἱ
 95 ποιότητες αὐτῶν.

67-68 1 Io 3,1 73-74 Ps 44,3 74-75 Ibid. 78 Cant 4,11 80-81 Jo 1,14 82-83 Cant
 2,3 85 Eccli 24,32 87-88 Sap 7,26 91 Phil 3,16

64 ἀγάπης] iterato signo, additum in margine dextro manu, ut videtur, non græca
 66 ἢ] ἢ cod. 69 οὐχί] seclusi utpote errata versio coniunctionis completivæ latinæ
 «quin» 70 ἢ] ἢ cod.

60 traret quantum Deus amaverit hominem et quantum ab homine sit amandus, ut Spiritu ipsius per amorem sanctificato, coniungi Deo valeat hic per gratiam et in futuro⁷ per gloriam. Et utrobique sic Deo adhereat quod unus spiritus sit cum Eo per mentis conformitatem et filius Dei efficiatur, *Ioanne* dicente: *Videte qualem caritatem dedit nobis Deus, ut filii Dei nominemur et simus.*

65 Nullus igitur catholicorum ignorat quin eternus Dei Filius, ex tempore natus de virgine, sit inter homines melioris formarum non solum quantum ad elegantiam compositionis et temperamentum complexionis in corpore, sed etiam quantum ad dignitatem perfectionis in spiritu. Quapropter *Psalmista*, cum voluit eius eminentiam personare, non tantum dixit: *Speciosus forma pre*
70 *filiis hominum*, sed addidit protinus: *Diffusa est gratia in labiis tuis*, ut innueret sic in eius spiritu gratiam spetiositatis exuberare, quod eloquia que a spiritu informantur, ostenderent pre ceteris hominibus in eodem plenitudinem gratiarum. Quasi vellet dicere cum sponsa in *Canticis*: *Mel et lac sub lingua tua.*

75 Cuius testimonii veritatem experimento confirmat *Ioannes*, qui loquens in persona discipulorum Christi, fatetur quod *vidimus eum... plenum gratie et veritatis*. Nec minus declarat hoc sponsa eius per Spiritum ita dicens: *Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios hominum*. Quoniam pre ceteris hominibus redolens, decorus et utilis.

80 Hic igitur homo Deus, qui vigesimo quarto *Ecclesiastici* dicitur *liber vite et testamentum Altissimi et agnitio veritatis*, datus est multitudini electorum in speculum et exemplar et regulam componendi vitam, ut sint in spiritu dei-formes et unibiles ei. Hoc est *speculum sine macula Dei maiestatis et imago bonitatis illius*, ut *Libro Sapientie* dicitur. Hoc est exemplar in monte visum a
85 Moyse. Hec est regula pro qua *Philipiensibus* loquens Apostolus, ait: *Idem sapiamus et in eadem permaneamus regula.*

Si forma igitur exemplaris huius ac regule menti prestituatur et ad eam ceteri homines conferantur, infallibiliter cognoscentur qualitates ipsorum.

7. Ubi hic legitur: *in futuro*, Vgr dicit: *allà*.

Κεφάλαιον ε'

Λογιζέσθωσαν ἄρα οἱ καθολικοὶ πῶς χάριτος ἦν πλήρης καὶ ἀληθείας, πρῶτον ἐν τῷ μεμνήσθαι ὅτι ἦν πρᾶξις ἀληθεῖ πρᾶοτήτι, ὅτι *ταπεινός τῆ καρδία*, ὡς αὐτὸς ἔφη. Ἡ ταπεινότης γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ταῖς ἀνθρωπίναις ἐστὶ πρῶτος
 100 μαργαρίτης συνιστῶν τὸν ἀνθρώπου κεχαριτωμένον, εἰ δὴπερ ὁ Θεὸς *ἀντιτάσσεται ὑπερῆφάνοις, ταπεινοὺς δὲ δίδωσιν χάριν*. Καὶ ἡ Παρθένος τῶν παρθένων ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Θεὸς *ἐπέβλεψε τὴν αὐτῆς ταπεινώσειν*, ὅταν τὴν πηγὴν τῶν χαρίτων ἐξ αὐτῆς ἠθέλησεν ἐκχυθῆναι.

Πόση δὲ ἦν ἡ αὐτοῦ ταπεινώσις ἐδήλωσεν ἡ αὐτοῦ ὑπακοὴ περὶ τοὺς γονεῖς καὶ
 105 <ἡ> τῆς ὄνου ὑπουργία ἐν τῇ τιμῇ τῇ ληφθεισῇ καὶ ἡ ἐν τῷ δείπνῳ τῶν // ποδῶν f. 118
 πλύσις καὶ ἡ τῆς Σαμαρίτιδος συνομιλία καὶ τὸ μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν συναστρέφασθαι καὶ ἐσθίειν. Ἄλλὰ τὸν μυελὸν τῆς ταπεινώσεως ὁ Ἀπόστολος ἐκφαίνει γράφων πρὸς *Φιλιππησίους*: *Τοῦτο φρονεῖτε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, ὅπου ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων τεκμηρίων τῆς ταπεινώσεως τὴν ἐσχάτην οὐ παρείδεν ἀποστροφῆν, ἣ ἠθέλησε
 110 μεστὸς οὐείδους τοῦ σταυροῦ τὴν δυσφημίαν ὑποστῆναι.

Ἵσον δὲ ὑπομονητικὸς ἦν, κἂν τοῦτο ἐμφαίνῃ· ὅμως ὁ διάδοχος αὐτοῦ σαφηνίζων φησὶν· *Ὁς καταρώμενος οὐκ ἐκατηράτο· ὃς πάσχων οὐκ ἠπέλει*.

Ἵσον δὲ δυνατὸς τῇ ψυχῇ καὶ ὅσον σταθρὸς καθέστηκεν, δείκνυσιν ἡ ἐκούσιος ὑπομονὴ τοῦ πάθους.

115 Ὅσης ἔτι πρᾶοτήτος ὑπῆρξεν ὁ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθεῖς, ἐνώπιον τῶν ἀποκτεινόντων ἐσιώπησεν, ἢ ὡς ἄμνος ἐνώπιον τοῦ κείροντος, οὐδεὶς μέλλει καθολικὸς ἀγνοεῖν.

Ἄλλ' εἰς τοῦτο τὸ μέτρον τῆς αὐτοῦ χρηστότητος ἐννοῆσαι ὑπολαβέτωσαν ὅτι μετὰ δακρῶν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ // σταυρωτῶν ἐδεήθη.

120 Ὅσον δὲ ἐλεήμων ἦν, οὐ *πᾶσαι αἱ ὁδοὶ εἰσιν ἔλεος καὶ ἀλήθεια*, καὶ ὃς Θεοῦ ἔλεος καλεῖται, λέγοντος τοῦ *ψαλμωδοῦ*: *ὑπεδεξάμεθα Θεὸν τὸ ἔλεος τὸ σὸν ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ τοῦ σου*, ἡ πεινώσα πληθὺς τῶν πτωχῶν τοῦτο μαρτυρεῖ, ἢ συμπάσχων ἔφη· *Εὐσπλαχνίζομαι ἐπὶ τῷ ὄχλῳ τούτῳ*. Καὶ οὐχ ἦττον ἐκεῖνο μαρτυροῦσι ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ καταληφθεῖσα ἐν τῇ μοιχείᾳ καὶ ὁ ληστής.

125 Ὅση δὲ θέρμη ἀγάπης ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἐξήλωσε τῶν ψυχῶν, αὐτὸς, ὃς θάνατον

97 Cf. Io 1,14 98 Mt 11,29 100-101 1 Pe 5,5; cf. Iac 4,6 102 Cf. Lc 1,48
 104 Cf. Lc 2,51 105 Cf. Mt 21,2,5,7 105-106 Cf. Io 13,5-9 106 Cf. Io 4,7-26
 106-107 Cf. Mt 11,16-19; Lc 7,24-32; 23, 33-37 108 Phil 2,5 112 1 Pe 2,23
 113-114 Cf. Io 10,18 115-117 Cf. Is 53,7; Act 8,32 118-119 Cf. Lc 23,34
 120 Cf. Ps 24,10 121-123 Ps 47,10 123 Mc 8,2 de Magdalena, cf. Mc 16,9 124 de adultera et de latrone, cf. Io 8,3 et Lc 23,39-43

105 ἡ] supplevi 108 μέσῳ] μέσω cod. 124 ληστής] ληστής cod. 125 Ὅση] ὄση cod.

90 Considerent ergo catholici quomodo gratie fuit plenus et veritatis, primus
 recolendo quod fuit humilis vera humilitate, quia *humilis corde*, ut Ipse
 dixit. Humilitas enim inter virtutes humanas est prima gemma constituens
 hominem gratiosum, cum *Deus resistat superbis, humilibus autem dat gra-*
tiam; et Virgo virginum fateatur quod Deus respexit eius humilitatem, quan-
 do fontem gratiarum ab ea voluit emanare.

95 Quanta vero fuerit eius humilitas indicavit subiectio ad parentes et asine
 famulatus in honore suscepto et in cena pedum ablutio et samaritane collo-
 quium et cum peccatoribus conversari et manducare. Sed medullam humilita-
 tis Apostolus exprimit, scribens *Ad Philippenses*, cum dicit:⁸ *Hoc sentite in*
 100 *vobis, quod et in Christo Iesu*, ubi inter cetera argumenta humilitatis ultima-
 tam non omisit abiectionem, qua voluit plenus opprobrio crucis ignominiam
 sustinere.

Quam vero patiens fuerit, licet hoc indicet, tamen vicarius eius declarans
 ait: *Qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non commina-*
batur.

105 Quam fortis vero animo et quam constans extiterit, indicat spontanea to-
 lerantia passionis.

Quante quoque mansuetudinis fuerit qui, ut ovis ductus ad occisionem,
 coram occisoribus obmutuit velut agnus coram tondente, nullus debet catho-
 licus ignorare.

110 Sed ad mensuram benignitatis percipiendam considerent quod cum lacri-
 mis pro suis crucifixoribus exoravit.

Quam vero misericors fuerit, cuius *universe vie sunt misericordia et veri-*
tas et qui *Dei misericordia* nominatur, dicente *Psalmista: Suscepimus, Deus,*
 115 *miserencordiam tuam in medio templi tui*, famelica multitudo pauperum id tes-
 tatur, cui compatiens dixit: *Misereor super turbam*, etc.⁹ Nec minus id probant
 Magdalena et deprehensa in adulterio atque latro.

Quanto vero fervore dilectionis pro salute zelaverit animarum, ipse, qui

8. Vgr omittit: *cum dicit*.

9. Vgr omittit: *etc*.

ἐκούσιον ὑπὲρ αὐτῶν ὑπέμεινε, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅταν λέγῃ: *Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἢ ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ τις ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.*

Εἰ δὲ εἰς τῆς αὐτοῦ ἐλευθεριότητος σημείον οὐκ ἀρέσκεien ὁ οἶνος ὁ δοθεὶς τοῖς γαμικοῖς καὶ τοῖς δαιτυμόσι τοῦ ἀρχιτρικλίνου, ἢ τὸ τοῖς πτωχοῖς διανέμειν ὃ ἐκείνω
130 ἐδίδοτο, κἂν ἀρκεῖτω τὸ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δοῦναι εἰς λύτρον ἀπολυτρωτικόν, τὸ σῶμα δὲ καὶ τὸ αἷμα εἰς στοιχεῖα χορτασμοῦ.

“Ὅσον δὲ δίκαιός // ἔστιν ὅς ἐντέλλεται ἀποδοθῆναι ἐκάστῳ ὃ ἔστιν αὐτοῦ, ὡς f. 119
ἃ εἰσι τοῦ καίσαρος, τῷ καίσαρι καὶ ἃ εἰσι τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ, καὶ ὅς τὸ δῶρον τὸ
135 τεταγμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἱερεῦσι ἐντέλλεται προσφέρεσθαι, καὶ ὅς ὑπὲρ
ἑαυτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φόρον ἀποφλῆσαι οὐκ ἀναίνεται, οὐδένα λήθει καθολικόν.

Εἰ δὲ τῆς μετριότητος τῆς καθολικῆς τελειότητος προσαπαντήσῃε [μνή] μνήμη,
τίς μετριώτερος τοῦ παρθένου τοῦ σωφρονεστάτου, ὅς οὐδέν, ὡς ἄνθρωπος, λόγῳ
κυριότητος ἠθέλησε κατασχεῖν, ἀλλὰ τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν τὴν ἔνδειαν τόσῃν
140 ὑπέστη ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι οὐδὲ ὅπου τὴν κεφαλὴν κλίνει εἶχεν, ὡσπερ οἱ ἕτεροι,
ἀλλὰ γεννώμενος ἐν τόπῳ δημοσίῳ ὑποζυγίοις συλλογίζεται καὶ ζῶν ἐν καταλύμασιν
ἀλλοτρίοις οἰκίζεται καὶ θηήσκων ἐν μνημείῳ ἐτέρῳ θάπτεται.

Τίς δέ, ὁσονοῦν φειδωλὸς τῇ βρώσει ἢ μέτριος τῇ πόσει, διυήσεται ἐκείνου τῇ
ἐγκρατεία ἢ τῇ νηστεία παρεικασθῆναι; Τίς δὲ μόνον, εἰ μὴ αὐτός, ποίας ἢ πόσης
καὶ // ποῦ καὶ πῶς καὶ πότε μετείληφε τροφῆς ἢ τῇ τῆς φύσεως τροφῇ ἀρκετῆς ἢ f. 119v
145 τῇ σωφροσύνῃ προσηκούσης ἢ ἀποφλῶν τῇ ἀγάπῃ;

Ἐπεὶ δὲ τῷ ἐβδόμῳ τῶν *Παροιμιῶν* γέγραπται ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀγίων
φρόνησις, τίς φρονιμώτερος αὐτοῦ, ὅς πάντας ἀγιάζει, ἐν ᾧ οἱ θησαυροὶ πάντες τῆς
γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σοφίας ἀπόκεινται;

Εἰ δὲ καὶ ἡ τοῦ λόγου τελειότης ἐννοηθεῖη, αὐτίκα φανήσεται αὐτόν, ὅς ἀλήθεια
150 ἦν, ἀληθέστατον πεφυκέναι, ᾧ καὶ οἱ ἐναντίοι μαρτύριον παρέχοντες, ἔλεγον· *Οἶδαμεν
ὅτι ἀληθῆς εἶ καὶ τὴν ἀληθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις καὶ οὐκ ἔστι σοι
χρεία περὶ τινος,* ἢ κατὰ *Ματθαίου*· *Οὐ στοχάζεις πρόσωπον ἀνθρώπου·* ἐξ οὗ δηλον
ὅσον ἀληθῆς ἦν καὶ ὅσον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐζήλωσεν, ὅς οὐδέσι προσώποις ἤρσεν
εἰς λῶβην τῆς ἀληθείας. Καὶ ἀδιστακτῶς πάντων ἀνθρώπων ἔστιν ἀληθέστατος ὅς

126-127 Io 15,13 128-129 Cf. Io 2,1 et 10 129-130 Cf. Io 13,29 130 Cf. Mt 20,28;
Eph 1,7; Col 1,14 130-131 Cf. Io 6, 51-57 133 Mt 22,21; Mc 12,17; Lc 20,25
133-134 Cf. Mt 8,4 134-135 Cf. Mt 17,24-25 139 Cf. Mt 8,20; Lc 9,58 140 ὑποζυγίοις
συλλογίζεται, cf. Lc 2,7 et 12 140-141 καταλύμασιν ἀλλοτρίοις οἰκίζεται, cf. Lc 10,38; 19,
5-6 141 Cf. Mt 27, 57-60 143 Cf. Mt 4,2 146-147 Prou 9,10 147-148 Cf. Col 2,3
149-150 Cf. Io 14,6 150-152 Mt 22,16 152 immo Mc 12,14 154-155 Cf. 1 Pe 2,22

136 μνή] seclusi 141 θηήσκων] θηήσκων cod. 143 ἐγκρατεία] ἐγκρατεία cod. 146 ἐβδόμῳ]
immo ἑνατῷ 152 Ματθαίου] immo Marcum, ut in textu latino

mortem spontaneam pro eis sustinuit, hoc testatur, cum dicat quod *maio-
120 hac dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis
suis*, etc.¹⁰

Si vero ad sue largitatis indicium non sufficeret vinum datum nuptiali-
bus¹¹ convivis architriclini vel pauperibus erogare quod illi dabatur, saltem
sufficiat animam suam dare in pretium redemptivum, corpus autem et <sang-
guinem> in <elementa>¹² refectionis.

125 Quam iustus vero sit, qui precipit reddi cuilibet quod est suum ut *que
sunt cesaris cesari et que sunt Dei Deo*; et qui munus statutum a Deo sacerdo-
tibus mandat offerri; et qui pro se et suis tributum solvere non recusat, nemi-
nem latet catholicum.

130 Si vero de temperantia catholice perfectionis occurrat memoria, quis tem-
peratior virgine pudicissimo, qui nihil, ut homo, iure domini voluit posside-
re, sed temporalium bonorum inopiam tantam passus est inter homines, quod
nec ubi caput reclinaret habuit sicut ceteri, sed nascens in loco publico iu-
mentis associatur et vivens in hospitiiis alienis recipitur et moriens in sepulcro
alterius tumultatur.

135 Quis autem, quantumcumque parcus in cibo aut sobrius potu, poterit
illius abstinentie vel ieiunio adequari? Quis vero tantummodo, nisi ipse, qua-
le et quantum et ubi et quando et quomodo sumpserit alimentum vel nature
fomento sufficiens vel honestati condecens vel satisfaciens caritati?

140 Cum autem septimo *Proverbiorum* scribatur quod *scientia sanctorum et
prudentia <***>*¹³ eorum in eo sunt, qui cunctos sanctificat, in quo thesauri
omnes scientie Dei ac sapientie reponuntur?

145 Quod si sermonis perfectio attendatur, protinus apparebit eum, qui veri-
tas est, veracissimum extitisse. Cui et adversarii testimontum perhibentes, di-
cebant: *Scimus quia verax es et viam Dei in veritate doces et non est tibi cura
de aliquo*, vel, secundum *Marcum*: *Non consideras faciem hominis*. Ex quo
patet quam verax fuerit et quantum pro veritate zelaverit, qui nullis personis
detulit¹⁴ in preiudicium veritatis. Et procul dubio, cunctis hominibus est ve-

10. Vgr omittit: *etc.*

11. Vgr addit: *i als.*

12. Vgr habet verba quæ hic suppleri debent

13. Vgr clarificat hunc paragraphum mancum in *Vat. lat 9968* et dicit, sicut in *Vat. lat. 3824*: *Ja que... la ciència dels sants és la prudència, qui més prudent que ell, que santifica tothom, en el qual hi ha tots els tresors del coneixement i de la saviesa de Déu?*

14. Ubi hic legitur: *detulit*, Vgr dicit: *donà satisfacció.*

- 155 ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ ὅς ἐγενήθη ἀρχικῶς, ἵνα μαρτύριον δῶ τῇ ἀληθείᾳ.
 "Ὅτι ἔτι πάντων ἦν διδασκάλων εὐγλω//ττότερος, ἐκείνο μαρτυρεῖ ἡ χάρις, ἦν f. 120
 ἑώρα ὁ ψαλμῶδός ἐκχυθεῖσαν ἐν τοῖς χεῖλεσι αὐτοῦ. Καὶ οὐχ ἦττον μαρτυρεῖ ἐκείνη, ἢ εἶπε· Κηρίον στάζον τὰ χεῖλη τὰ σά, καὶ Τὸ λόγιον τὸ σὸν γλυκερόν, ἢ ἡ γυνή,
 160 ἢ λαλοῦντι πρὸς τοὺς ὄχλους, ἔφη διὰ τὴν χάριν τῶν χειλέων καὶ τοῦ λόγου τὴν ἡδύτητα· Μακαρία ἡ κοιλία ἢ σε ἐβάσταξε καὶ οἱ μαστοὶ οὐκ ἐθήλασας. Ἄλλὰ πάντων τούτων ἐκφαντικώτερος μαρτυροῦσι οἱ ὑπηρεταὶ ἢ οἱ δῆμοι τῶν βασκάνων, οἱ παρὰ τῶν κυρίων αὐτῶν ἐρωτηθέντες διατὶ οὐκ ἤγαγον αὐτόν, αὐτίκα ἀπεκρίθησαν· Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος λαλεῖ. Ἄλλ' ὅσον λυσιτελῶς ἐλάλει,
 165 δείκνυσι φανερῶς ὁ ἀνθύπατος, λέγων· Λόγια ζωῆς αἰωνίου ἔχεις.
 Ἦν ἄρα ἐν πνεύματι ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους ὡραῖος, δηλαδὴ ταπεινός, ὑπομονητικός, πραῖς, εὐγνώμων, ἐλεήμων, δίκαιος, κραταῖός, μέτριος καὶ φρόνιμος, εὐεργετικός καὶ ὑψηλοτάτης πτωχείας, διδάσκων λόγῳ καὶ ὑποδείγματι «τῶν γηίνων καταφρονεῖν καὶ ἀγαπᾶν τὰ οὐράνια», ἀληθής, // εὐλαος καὶ ὠφέλιμος διδαχῇ, τῇ f. 120v
 170 σωτηρίᾳ μόνως ἐγκαρτερῶν τῶν ψυχῶν οὐ λόγῳ μόνον ἀλλ' ὑποδείγματι καὶ εὐεργεσίᾳ.
 Οὗ τοῦ πνεύματος τὴν ὑψηλότητα, τὰ ἱερά περιγράφουσι λόγια ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Σοφίας, ὅταν λέγωσιν ὅτι ἐστὶν ἐν αὐτῇ πνεῦμα νοήματος, ἅγιος, πολυπλάσιος, ἐνικός, λεπτός, μέτριος, εὐλαος, κινητός, ἀκηλίδωτος, βέβαιος, προσηγής, ἀγαπῶν ἀγαθὸν ἔργον, ὅς οὐκ ἀπαγορεύει εὐποιῆσαι, εὐγνώμων, ἀνθρώπινος, ἐδραῖος, ἀσφαλής,
 175 πᾶσαν ἔχων ἀρετὴν, πάντων ἔφορμος καὶ ὅς χωρεῖ πάντα τὰ πνεύματα, τὰ νοερά καὶ καθαρὰ καὶ λεπτά.
 Ἴδου πόσω ἀπαρτισμῷ τὸ πνεῦμα τούτου τοῦ ἀνθρώπου τοῖς ἄλλοις προτίθεται, ὅς πᾶσι τοῖς ἐκλεκτοῖς δέδοται εἰς ὑπόδειγμα καὶ κανόνα ἀγιότητος· εἰς ἦν ἀγιότητα κτησομένην καὶ ἀσπασθησομένην, ἵνα ὡσι θεόμορφοι, πάντας ἀδιαφόρως
 180 παραινεῖ ἢ φωνῇ ἢ θείᾳ, ὅταν λέγῃ· Ἄγιοι ἔστε ὅτι ἅγιος ἐγώ εἰμι.
 <Κεφάλαιον στ' >
 Τὸ μέτρον δὲ τῆς ἀγιότητος ἐν ἐκάστῳ καταλαμβάνεται διὰ μείζονος καὶ ἥσσονος // συμμορφώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κανόνα τὸν προτεθέντα ἢ τὸ ὑπόδειγμα. f. 121
 185 Ἐπεὶπερ κἂν οὐδεὶς τῶν ἐκλεκτῶν ἐν ταῖς τελειότησι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος αὐτῷ δύναιτο παρεικασθῆναι, δύναται ὅμως κατὰ συμμετρίαν τινὰ συμμορφωθῆναι· καὶ ὁ ἥσσον συμμορφούμενος, ἥσσόν ἐστιν ἅγιος, καὶ ὁ μᾶλλον, ἀγιώτερος, καὶ μάλιστα ἅγιος, ὅς μάλιστα.

156 Io 18,37 157-158 Cf. Ps 44,3 159 Cant 4,11 et Cant 4,3 161 Lc 11,27 164 Io 7,46 165 Io 6,69 168-169 Missale Romanum, Dominica II Adventus, Ad Missam, Postcommunio: «terrena despiciere et amare caelestia» 172-176 Sap 7, 22-23 178 Cf. Hebr 8,5 180 Lev 11,4; 19,2

174 εὐποιῆσαι] sic cod.

racior, qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore eius et qui natus est principaliter ut testimonium perhibeat veritati.

150 Quod etiam cunctis fuerit doctoribus affabilior, id testatur gratia, quam videbat *Psalmista* diffusam in labiis eius. Nec minus testatur illa que dixit: *Favus distillans labia tua et eloquium tuum dulce*. Vel mulier que loquenti ad turbas ait propter gratiam labiorum et sermonis dulcedinem: *Beatus venter qui te portavit et ubera que suxisti*. Sed omnibus hiis expressius hoc testantur
155 ministri vel satellites emulorum, qui a dominis suis interrogati quare non adduxissent illum, protinus responderunt: *Numquam sic locutus est homo sicut hic loquitur*. Sed quam utiliter loqueretur, ostendit aperte eius¹⁵ vicarius¹⁶ in-
quiens: *Verba vite eterne habes*.

Fuit ergo in spiritu pre cunctis hominibus speciosus, scilicet humilis, pa-
160 tiens, mansuetus, benignus, misericors, iustus, fortis, temperatus et prudens, caritativus,¹⁷ altissime paupertatis, docens verbo et exemplo *terrena despiciere et amare celestia*, verax, affabilis et utilis in doctrina, saluti tantammodo invigilans animarum, non verbo tantum, sed exemplo et beneficio.

Cuius spiritus altitudinem sacra describunt eloquia sub nomine Sapientie,
165 quando dicunt quod est in ea *spiritus intelligentie sanctus, multiplex, unicus, subtilis, modestus, disertus, mobilis, incoquinatus*,¹⁸ *suavis, amans bonum actum, qui nihil vetat benefacere, benignus, humanus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens et qui capit omnes spiritus intelligibiles, mundos et subtiles*.

170 Ecce quanta perfectione spiritus huius hominis ceteris preferatur, qui cunctis electis datus est in exemplar et regulam sanctitatis. Ad quam sanctitatem adipiscendam et amplectendam, ut sint deiformes, omnes indifferenter admonet vox divina, cum dicit: *Sancti estote, quia sanctus ego sum*.

175 Mensura vero sanctitatis in quolibet deprehenditur per maiorem et minorem conformitatem eius ad regulam antepositam vel exemplar. Nam etsi nullus electorum in perfectionibus humani spiritus ei possit equari, potest tamen secundum proportionem aliquam conformari. Et qui minus conformatur minus est sanctus. Et qui magis, sanctior. Et maxime sanctus, qui maxime.

15. Vgr omittit: *eius*.

16. Ubui hic legitur: *vicarius*, Vgr utitur verbo quod significat: *procònsol*.

17. Vgr addit: *i*.

18. Vgr addit: *precís*.

<Κεφάλαιον ζ΄>

- 190 "Ὅς δὲ οὐδενὶ τρόπῳ συμμορφοῦται αὐτῷ, ἀλλ' ἐναντιοῦται ἐν πᾶσι τοῖς
 εἰρημένοις, οὗτός ἐστιν αὐτῷ ἐναντίος καὶ διὰ τοῦτο κυρίως λέγεται Ἀντίχριστος.
 Ἐκεῖνος ὅμως, ὃς αὐτῷ ἀνωτάτως ἐναντιωθήσεται ἐν τοῖς εἰρημένοις, ὡς ὁ πάντων
 ἀνθρώπων ἀλαζονικώτερος, ἀνυπομονικώτερος, ἀστατώτερος, ἀπηνέστερος, δολιώτατος,
 ψευδέστερος, καὶ οὕτω περὶ τῶν ἄλλων, ἔσται μέγιστος Ἀντίχριστος, ὃς κεφαλὴ
 ἔσται ἐν τοῖς ἀνθρώποις τῶν ἀβελτέρων, ὡς τῶν ἐκλεκτῶν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.
- 195 Καὶ διατοῦτο, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τούτου τοῦ ἀνθρώπου ἔσται ἀνωτάτως // πλήρες f. 121v
 ἀνομίας ἢτοι πονηρίας, λέγεται ἀπολελυμένως *ἄνθρωπος ἁμαρτίας* καὶ *υἱὸς ἀνομίας*
 καὶ *ἀνομος*. Καὶ οὗτος ἔτι βδέλλυγμα λέγεται ἀπολελυμένως, ὅτι τόσοσιν διανοία, ὅσον
 λόγῳ καὶ ἔργῳ, ὅλος ἔσται βδελυρὸς τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Καὶ διότι κατὰ
 τοῦ Χριστοῦ ἀνωτάτῳ καὶ ἀφάτῳ μίσει ἐκθερμανθήσεται, διατοῦτο λέγεται
- 200 Ἀντίχριστος ὀνόματι ἀπολελυμένῳ. Διὰ ταῦτα ἔτι ἀπολελυμένως ἐκεῖνοι εἰδικῶς
 ἀντίχριστοι καλοῦνται, οἳ εἰσιν ἐκ μίσους τῷ Χριστῷ ἐναντίοι, καὶ οὗτοι μέλη εἰσὶν
 ἀληθῆ τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου, καθάπερ ἡ *Γραφή* ἀποφαίνει ἄγαν λαμπρῶς, ὅτι
 τῇ *Πρώτῃ Ἰωάννου* δευτέρῳ, λέγεται· *Ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται*. Καὶ ἵνα
 μὴ ἴσως τις νοήσειεν αὐτὸν καταφάναι, ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ὁ μέγιστος σωματικῶς
- 205 ἤδη ἐληλύθει, διατοῦτο ὑπάγει· *Νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν*· δι' οὗ ἐκφαντικῶς f. 122
 ἐνεύει ὅτι τῷ καιρῷ τῶν ἀποστόλων ὁ Ἀντίχριστος ὁ μέγιστος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ
 μέλεσιν ἤδη ἐληλύθει· ἀλλ' ἵνα δεῖξειεν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ // ἀντίχριστοι ἦσαν ἀληθῆ
 μέλη τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου, αὐτίκα ὑπεισάγει· *Ὅθεν οἶδαμεν ὅτι ἐσχάτῃ ὥρᾳ*
ἐστίν; Οὐ δρόμῳ καιροῦ, ἀλλ' ἀνομίας ἢ διωγμοῦ συμμορφότητι, ὅτι τῷ καιρῷ τῶν
 ἀποστόλων πολλοὶ ἦσαν τῷ Χριστῷ ἐναντίοι ἐκ μίσους, καθὼς ἔσονται τῷ καιρῷ τοῦ
 μεγίστου Ἀντιχρίστου, οἷοι λέγει· «Ἐκ τούτου, ὅτι νῦν εἰσι πολλοὶ ἐναντίοι τῷ
 Χριστῷ ἐκ μίσους, οἶδαμεν ἢ γινώσκομεν ὅτι ἐστὶν ὥρα ἐσχάτη τῇ συμμορφότητι
 τῆς κακίας», καθάπερ αὐτόθι τὸ *Σχόλειον* ἐξηγῆται, λέγον· «Ἐσχατα, τουτέστιν,
 ὅμοια τῇ ἐσχάτῃ, ὅτι ὅμοιος διωγμὸς τῷ μέλλοντι.»

215

<Κεφάλαιον η΄>

Ἐξ ὧν ἔτι ἀναφανδὸν συλλέγεται ὅτι ὁ μέγιστος Ἀντίχριστος, οὐ μόνον ἔσται
 ἦθεσι καὶ προαιρέσει ἐναντίος τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἔτι καιρῷ καὶ ἀποτελέσματι, ὅτι
 καθάπερ ὁ Χριστὸς ὡς κεφαλὴ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἐν τῷ πρώτῳ καιρῷ τῆς
 στρατοπεδευούσης ἐκκλησίας σωματικῶς τῆς αὐτοῦ μέλεσιν ἑαυτὸν ἐφάνερωσεν,

196 Cf. 2 Thes 2,3 υἱὸς ἀνομίας, cf. Ps88,23 197 ἀνομος, cf. Dan 9,27; 12,11
 203 1 Io 2,18 205 1 Io 2,18 208-209 Io 2,18 213-214 PETRUS COMESTOR, *Glossa
 ordinaria*. In *Ioannem II*, 18. PL 114, 697 A

191 αὐτῷ] αὐτῷ cod. 197 βδέλλυγμα] sic ubique in cod. 198 βδελυρὸς] sic ubique in
 cod. 213 σχόλειον] sic ubique in cod. pro σχόλιον

180 Qui vero nullo modo conformatur ei, sed contrariatur in omnibus supra-
 dictis, hic est ei contrarius et ideo proprie dicitur Antichristus. Ille tamen qui
 ei summe contrariabitur in predictis, ut qui cunctis hominibus superior, im-
 patientior, inquietior, crudelior, dolosior, mendacior et sic de aliis, erit maxi-
 mus Antichristus, qui caput erit inter homines reproborum, sicut electorum
 185 dominus Iesus Christus. Et ideo, quia spiritus huius hominis erit summe ple-
 nus iniquitate sive malitia, dicitur absolute *homo peccati et filius iniquitatis* at-
 que *iniquus*. Et hic etiam abominatio dicitur absolute, quia tam mente quam
 verbo et opere totus erit abominabilis Deo et sanctis eius. Et quoniam adver-
 sus Christum summo et inexplicabili odio excandescet, propterea dicitur An-
 tichristus nomine absoluto. Quapropter etiam absolute illi specialiter antich-
 190 risti vocantur qui sunt ex odio Christo contrarii et hii vera membra sunt
 maximi Antichristi, sicut *Scriptura* determinat satis clare. Nam *Prima Ioan-
 nis*, secundo, dicitur: *Audistis quia Antichristus venit*. Et ne forte quis intelli-
 geret eum asserere quod Antichristus maximus personaliter iam venisset, id-
 circo subiungit: *Nunc antichristi multi facti sunt*. Propter quod expresse
 195 innuit quod tempore apostolorum Antichristus maximus in suis membris ve-
 nerat. Sed ut ostenderet quod illi antichristi erant vera membra maximi An-
 tichristi, statim subiunxit: *Unde scimus quod novissima hora est?* Non cursu
 temporis, sed iniquitatis aut persecutionis conformitate. Nam tempore apos-
 tolorum multi fuerunt contrarii Christo ex odio, sicut et tempore maximi
 200 Antichristi, quasi diceret: «Ex hoc quod modo sunt multi contrarii Christo ex
 odio, scimus sive cognoscimus quod est hora novissima conformitate mali-
 tie», sicut ibidem *Glossa* exponit, dicens: «Novissima», id est, similis novis-
 sime, quia similis persecutio future».

205 Ex quibus etiam evidenter colligitur quod maximus Antichristus non so-
 lum erit moribus et affectione contrarius Christo, sed etiam tempore et effec-
 tu. Nam sicut Christus, ut caput incoans suum corpus in primo tempore mi-
 litantis ecclesie personaliter suis membris se ipsum manifestavit, sic ille suis

- 220 οὕτως // ἐκεῖνος τοῖς αὐτοῦ φανερωθήσεται σωματικῶς ἐν τῷ ἐσχάτῳ τῆς ἐκκλησίας f. 122v
καιρῷ, ἵνα τὰ σημεῖα τοῖς σημειωθείσιν ἀρμοδιωτάτως συναπολογήσωνται, ὅτι ἐν τῷ
σώματι, ὃ εὐθέως συμμορφοῦται, ἡ κεφαλὴ προηγείται τῶν μελῶν· ἐναντίως δὲ ἐν
τῷ σώματι τῷ τερατῶδει.

<Κεφάλαιον θ'>

- 225 Ἐπι καθάπερ ὁ Χριστὸς ἀρετάς, αἷς οἱ ἄνθρωποι θεόμορφοι γίνονται, ἐν πλησμονῇ
ἔσπειρε καὶ εἰσέκρινε τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ οὗτος τὰς κακίας σπερεῖ
πλησμονεστάτως, αἷς οἱ ἄνθρωποι τῷ διαβόλῳ συμμορφωθῶσιν. Ὑπὲρ οὗτινος τοῦ
καιροῦ ὁ Κύριος λαλῶν, ἔφη ὅτι ὅταν πλεονάσῃ ἡ ἀδικία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν
πολλῶν.
- 230 Ἐξ ὧν φανερῶς συλλέγεται πάντας ἐκείνους εἶναι λοιμοὺς ἐν τῇ καθολικῇ
ὁμηγύρει, οἱ ἀληθῆ μέλη εἰσὶ τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου, καὶ τόσῳ λοιμικώτεροι, ὅσῳ
τῇ αὐτῶν κεφαλῇ συμμορφότεροι.

<Κεφάλαιον ι'>

- Οἱ ὄντως γνωρίζονται ἐξ ἐκείνου, ὅτι οὐ πράσσουσι τὰ τῷ Χριστῷ ἐναντία μόνον
235 // ἐκ τῆς τῆς σαρκὸς ἀσθενείας ἢ ἀγνωσίας τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ σταθερᾶς γνώμης f. 123
τοῦ κακοποιῆσαι καὶ διανοίας ἐσκληρυμμένης κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἢ τῆς
ἀληθείας αὐτοῦ, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαίζοντες.
- Εἰ γὰρ σφάλματι προφθάνονται διὰ τὴν τῆς κράσεως κακίαν ἢ τὴν τῆς ἀληθείας
ἀγνωσίαν, οὐ λοιμοὶ λέγονται, ἀλλὰ μεμαλακισμένοι ἢ νοσοῦντες. Οὐ γὰρ τοὺς ἄλλους
240 φθειραὶ ἢ μολῦναι σπεύδουσιν, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς διαλείπουσι τῷ ἰδίῳ ὀλισθήματι
πίπτοντες, οἱ τῶς πρὸς τὸ διαγείρεσθαι οὐδαμῶς ἀνητρίδα ἑαυτοῖς τιθέασι, καὶ
διατοῦτο, διὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ οἰκτιρισμόν, τῇ σωτηρίᾳ ἀποκαθίστανται καὶ ἔτι
κραταιοῦνται καὶ ἰψοῦνται, ὡς ὁ Πέτρος, ὃς τῷ φόβῳ τῆς σωματικῆς μάστιγος
ἠρνήσατο αὐτόν, καὶ ὁ Παῦλος, ὃς οὐκ ἐκ μίσους σωματικοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀλλ' ἐκ τοῦ
245 τοῦ νόμου ζήλου, ὡς ἀγνώμων τῆς ἀληθείας, ἐδίωκε τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, καθὼς
αὐτὸς μαρτυρεῖ, λέγων // πρὸς Τιμόθεον· Ἔλεος ἐκομισάμην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα. f. 123v

<Κεφάλαιον ια'>

Συνάγεται ἔτι ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι δύο εἰσίν, οἷς γνωρίζεται πόσον εἰσὶ
λοιμοὶ τῆς ἐκκλησίας οἱ ἄνθρωποι οἱ εἰρημένοι· ὧν πρῶτόν ἐστι τὸ μέτρον τῆς

243-244 Cf. Mt 26,69-75 244-245 Cf. Gal. 1,13-14 246 1 Tim 1,13

231 τῶσῳ] τόσῳ cod. ὅσῳ] ὅσω cod. 240 τῷ ἰδίῳ ὀλισθήματι] τῷ ἰδίῳ ὀλησθήματι cod.;
haec verba cum sequenti πίπτοντες scripta sunt suo loco, relictum, ut videtur, vacuum,
sed alia manu non græca 241 ἀνητρίδα] ἀνήτρειδα cod. 248 ὅτι δύο εἰσίν, οἷς γνωρίζεται]
haec verba scripta sunt super lineam et in margine dextro, indicans emendator, me-
diante signo, quo collocari debeant. Eadem verba scripta sut latine in margine sinis-
tro, forsan ab aliquo textus correctore

manifestabitur personaliter in ultimo ecclesie tempore, ut signa signatis aptissime respondeant. Nam in corpore, quod recte formatur, caput precedit
 210 membra, e contrario vero in corpore monstruoso.

Item, sicut Christus virtutes, quibus homines deiformes efficiuntur, in abundantia seminavit et impressit hominibus, sic et iste vitia seminabit abundantissime, quibus homines diabolo conformentur. Pro cuius tempore loquens Dominus ait quod *cum abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum.*
 215

Ex quibus aperte colligitur omnes illos existere pestilentes in catholicorum collegio, qui vera membra sunt maximi Antichristi et tanto pestilentiores quanto suo capiti erunt conformiores.

Qui certe cognoscuntur ex eo quod non agunt Christo contraria solum ex carnis infirmitate vel ex ignorantia veritatis, immo ex firmo proposito male agendi et animo indurato contra personam ipsius aut veritatem eius, sicut Iudei et omnes iudaizantes.
 220

Qui enim delicto preveniuntur propter complexionis malitiam seu veritatis ignorantiam non pestilentes dicuntur, sed morbidi vel egroti. Non enim ceteros corrumpere vel inficere satagunt, sed in seipsis propria labilitate cadentes, qui tamen ad resurgendum nequaquam obstaculum sibi ponunt et ideo per Christi misericordiam saluti restituuntur et etiam roborantur et sublimantur, ut Petrus, qui metu corporalis flagelli negavit Eum et Paulus, qui non ex personali odio Christi, sed ex legis emulatione, tanquam ignarus veritatis, persequabatur illius ecclesiam, sicut ipse testatur, dicens *Ad Timotheum: Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.*
 225
 230

Colligitur etiam ex predictis quod duo sunt, quibus cognoscitur quantum sint pestilentes ecclesie homines supradicti. Quorum primum est mensura

250 ἐναντιότητος αὐτῶν πρὸς τὸν Χριστὸν ἢ τῆς συμμορφότητος αὐτῶν πρὸς τὸν μέγιστον Ἀντίχριστον, ὅπερ τὸ αὐτὸ ἐστίν. Ἄ γὰρ ἐν μέσῳ δύο ἐναντίων καθίστανται, διὰ τοῦ αὐτοῦ, δι' οὗ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀφίστανται, πλεῖον πρὸς θάτερον πλησιάζουσι καὶ ἀνάπαλιν. Καὶ διατοῦτο, κἂν ἐννοηθῶσιν ὡς μακρυνθέντες ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ κἂν ὡς πλησιάζοντες τῷ μεγίστῳ Ἀντιχρίστῳ, οὐχ ἦττον ἢ αὐτῶν

255 μάκρυνσις ἢ ἡ πλησίασις μετρεῖται τοῖς αὐτοῖς σημείοις, ὅτι ταῖς αὐταῖς κακίαις, αἷς ἀπ' ἐκεῖνου ἀφίστανται, πρὸς τοῦτον προσέρχονται.

Ἔθεν καθάπερ ἐκεῖνου, ὃς μόνον ὑπερήφανος τυγχάνει, λοιμικώτερός ἐστιν ὁ ὑπερήφανος καὶ ἀκόλαστος καὶ λαίμαργος, οὕτως, ὃς ὑπερήφανός ἐστι καὶ ἀκόλαστος καὶ λαίμαργος καὶ δόλιος, ἔτι λοιμικώτερος· καὶ οὕτω περὶ // τῶν ἐτέρων.

f. 124

260 Κἂν γὰρ δι' ἐνὸς ἐγκλήματος θανασίμου τις ἐν ἑαυτῷ παντελῶς μακρυνῆται ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὅσον εἰς κατάστασιν χάριτος ἢ σωτηρίας, ὅτι πάντων λυμεῶν ἐστὶν ὃς παροργίζει ἐν ἐνί, εἰδήπερ ἀπασῶν τῶν χαρίτων ὁ θεμέλιος ἐκπνέει ἀπ' αὐτοῦ, δηλαδὴ ἡ ἀγάπη, οὗτος ὅμως λέγεται πλεῖον ἢ ἦσσαν μακρυνθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, ὅσον εἰς τὴν μείζονα ἢ ἦσσαν φθορὰν, ἣν εἰσφέρει ἢ δισχυρίζεται εἰσφέρειν τοῖς μέλεσιν

265 αὐτοῦ.

<Κεφάλαιον ιβ΄>

Δεύτερον δέ ἐστὶν ὁ καιρὸς τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τῆς ἐννοήσεως δὲ τούτου, οὐ μόνον γινῶναι δύνανται οἱ πιστοὶ ὅσον κατὰ τὸ παρὸν εἰσὶ λοιμοὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ προειρημένοι, ἀλλ' ἔτι πόσον ἢ αὐτῶν κακία ἢ τῇ ἐκκλησίᾳ λοιμικὴ ἐν τῷ μέλλοντι.

270

<Κεφάλαιον ιγ΄>

Εἰς οὓς κινδύνους προορατέους, πάντας τοὺς πιστοὺς νουθετεῖ ὁ ἔλεγχος τῶν ἀφρόνων, οἷς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ λέγεται· *Λαὸς ἄνευ βουλῆς καὶ ἄνευ φρονήσεως· εἴθε φρονήσαιεν καὶ νοήσαιεν καὶ τὰ ἔσχατα προορῶεν.*

275

Εἰς ὧν ἐσχάτων προόρασιν, ὅσον // τοῖς ἐκλεκτοῖς ἔγνω ἢ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπη

275 συμφέρειν, αὐτὸς ἐλπίδα δέδωκεν αὐτοῖς, λέγων Ἰωάννου δεκάτῳ τετάρτῳ· Ἐγὼ παρακαλέσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μείνη μεθ' ὑμῶν εἰς αἰῶνας· περὶ οὗ ὑποζεύγνυσιν αὐτοῖς· Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δηλαδὴ ὃ ἐπηγγελίσαμεν ὑμῖν, διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν ἀλήθειαν καὶ τὰ ἐσόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἄσεβές γάρ ἐστι πιστεῦσαι περὶ τοσούτου καὶ τοιούτου ἀγαπητοῦ ὅτι τοῖς

280 ἡγαπημένοις αὐτοῦ, οἷς ἔφη· *Οὐκ ἔδωκα ὑμᾶς ὄρφανούς*, ἔδωκεν εἰς τὴν λίμνην τῶν κινδύνων πεσεῖν ἀπρόοπτος, ἐπεὶ λέγει ὁ Ἀμώς· *Οὐ ποιήσει ὁ Κύριος ῥῆμα εἰ μὴ πρῶτον ἀποκαλύψει τὸ ἀπόκρυφον αὐτοῦ εἰς τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας.*

f. 124v

261-262 Cf. Iac 2,10 272-273 Deut 32,28-29 275-277 Io 14,16 277-279 Io 16,13
280 Io 14,18 280-281 Am 3,7

251 μέσῳ] μέσω cod. 269 ἦ] ἡ cod. 272 Δευτερονομίῳ] δευτερονομίω cod. 277 ἔλθη] ἔλθη cod.

235 contrarietatis eorum ad Christum vel conformitatis ipsorum ad Antichris-
tum, quod idem est. Que enim inter duo contraria collocantur, per illud idem
per quod magis recedunt ab uno magis ad aliud adpropinquant et e converso.
Et ideo, sive considerentur ut elongati a Christo, sive ut adpropinquantes ad
maximum Antichristum, nihilominus eorum elongatio vel adpropinquatio
240 mensuratur eisdem signis, quia eisdem vitiis, quibus ab illo recedunt ad hunc
accedunt.

Unde, sicut eo, qui tantum superbus existit, pestilentior est qui superbos
et impudicus et scurrilis, ita qui superbus est¹⁹ et dolosus, adhuc pestilentior.
Et sic de aliis.

245 Licet enim per unum peccacum mortale quis in seipso totaliter elongetur
a Christo quantum ad statum gratie vel salutis, quia omnium reus est qui of-
fendit in uno, cum omnium gratiarum fundamentum expiret ab illo, scilicet
caritas, hic tamen dicitur plus vel minus elongari ab eo, quantum ad maio-
rem vel minorem corruptionem, quam ingerit vel conatur ingerere membris
eius.

250 Secundum vero est tempus ecclesie. Per considerationem autem huius
non solum cognoscere possunt fideles quantum de presenti sint pestilentes
homines supradicti, sed etiam quantum eorum malitia sit ecclesie pestilens in
futuro.

255 <Ad>²⁰ que pericula providenda cunctos fideles admonet reprehensio im-
prudentum, quibus in *Deuteronomio* dicitur: *Gens absque consilio est et sine
prudentia. Utinam saperent et intelligerent ac novissima providerent.*

Ad quorum novissimorum previsionem quantum electis novit Christi car-
ritas expedire, ipsemet spem dedit eisdem, dicens *Ioannis* decimo quarto: *Ego
rogabo Patrem et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in eter-*
260 *num.* De qua subiunxit eiusdem decimo sexto:²¹ *Cum venerit ille Spiritus ve-*
ritatis, scilicet quem promisi vobis, docebit vos omnem veritatem et que ven-
tura sunt annuntiabit vobis. Impium enim est credere de tanto et tali amatore
quod suos dilectos, quibus dixit: *Non relinquam vos orphanos,* permittat in
265 *stagnum periculorum incidere improvisos, cum dicat Amos propheta quod
non faciet Dominus verbum nisi prius revelaverit secretum suum ad servos*

19. Vgr addit: *i llicenciós i golafre.*

20. In Vgr non est necesse supplere *Ad*, quia adest.

21. Vgr omittit: *decimo sexto.*

- βέβαιόν ἐστι δὲ πεποιηθέναι λόγον περὶ τῶν μελλόντων διωγμῶν, ὅταν ἔφη· *Εἰ ἐμέ
ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν*, οἷς ἔτι ῥήμασιν ἐκφαντικῶς ἠθέλησεν ἐπισημαίνει ὅτι
285 οἱ αὐτοῦ διωγμοὶ // οἱ σωματικοὶ ἐσχημάτιζον τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τοὺς διωγμοὺς f. 125
τοὺς ἐσομένους. "Ὅθεν ἐπ' ἐκείνου τοῦ *Ματθαίου* δευτέρῳ· *Ἀποστέλλων ἔσφαξε
πάντας τοὺς παῖδας ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, φησὶ τὸ Σχόλειον*· «Ὅσον ταχέως ὁ
Χριστὸς ἐφάνη, ἤρξατο κατ' αὐτοῦ ὁ διωγμὸς, ὃς προετύπωσε τῶν ἀγίων τὸν
290 διωγμὸν.» Πᾶς ἄρα διωγμὸς τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τόσοσ βίαιος ὡς ἐν τῷ Ἡρώδη,
ὅσον δόλιος ὡς ἐν τοῖς τοῦ νόμου διδασκάλους, ὅσον μικτὸς ἢ σύνθετος ὡς ἐν τοῖς
σημασίαις γενικῶς ὁμιλῶν, ἔφη ὁ *Ἐκκλησιαστής*· *Τί ἐστὶν ὁ ἦν; Αὐτὸ ὁ γενησόμενον
ἐστί. Τί ἐστὶν ὁ γενησόμενον ἐστίν; Αὐτὸ ὁ γεγενημένον ἐστίν*. Οἷς ῥήμασιν
ἐκφαντικῶς ἐδίδαξεν ὅτι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐσόμενα διὰ τῶν παρεληλυθότων
295 παρασχηματίζονται, καὶ αὐτὰ ἦσαν ἐν τοῖς παρεληλυθόσι ἐσχηματισμένα.
- Ποῦ δὲ οἱ πιστοὶ προδιδάσκονται ὅσον αὐτοῖς // συμφέρει περὶ τῶν ἐσομένων; f. 125v
Βέβαιόν ἐστὶν ὅτι ἐν τῇ *Γραφῇ* τῇ *Ἰερᾶ*, ὑπὲρ ἧς λέγεται διὰ τοῦ *ψαλμωδοῦ* ἐν
προσώπῳ πάσης τῆς ἐκκλησίας· *Ἡτοίμασας ἐν τῇ προσόψει μου τράπεζαν ἐναντίον
ἐκείνων, οἳ θλίβουσί με*. Οὗτός ἐστιν ἔτι ὁ *στῦλος*, ὃς ἐν τῷ σκότει ταύτης τῆς
300 ζωῆς παρέχει φῶς τοῖς πορευομένοις εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Διατοῦτο ὁ
Γρηγόριος ἐν τοῖς *Ἠθικοῖς*, ἐπ' ἐκείνῳ τῷ ῥήματι *Ἰωβ*· *Ἄπαξ λαλεῖ ὁ Θεὸς καὶ τὸ
αὐτὸ οὐκ ἀναφέρει*, φανερῶς ἐπικυροῖ λέγων· «Τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἢ τοῖς πειρασμοῖς
ἐκάστων, οὐ δὴ πανταχοῦ διὰ τῶν τῶν προφητῶν φωνῶν, οὐ δι' ἀγγελικῶν διακονιῶν
ἀπονέμει, ὅτι ἐν τῇ *Γραφῇ* τῇ *Ἰερᾶ* ὁ ἂν δύναται ἐκάστοις συμβῆναι συλλαμβάνει,
305 καὶ διὰ ὑποδειγμάτων τῶν παρεληλυθότων ἔτι τὸν βίον τῶν ἀκολουθούντων
ἐμμορφῶσαι ἐπεμελήθη.» Ταῦτα Γρηγόριος.

«Κεφάλαιον ιδ'»

- Εἰ ἄρα ἐκάστοις τῶν ἐκλεκτῶν διὰ τῆς γραφῆς ἀπονέμει, πολὺ ἰσχυροτέρως // f. 126
πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣ ἔδωκε δυοὶ τρόποις διορίσαι καὶ σημειῶσαι τοὺς δρόμους τοῦ
310 ἑαυτῆς καιροῦ. Πρῶτον, διὰ τῶν καταστάσεων, αἱ κατὰ τινὰ ἀρίδηλον ἐξοχὴν
διαδόχως λάμπουσι καὶ διαιροῦνται ἐν ὄλῳ τῷ δρόμῳ τῆς ἐκκλησίας, αἱ εἰσὶν ἑπτὰ,
καθάπερ ἐν τοῖς ἑπτὰ τῆς *Ἀποκαλύψεως* ὁράμασι διαγράφονται.

283-284 Io 15,20 286-287 Mt 2,16 287-289 WALIFRIDI STRABI *Glossa ordinaria Evangelii secundum Matheum*, II, 16. PL 114, 76 C 289 Cf. Mt 2,16-18 290 Cf. Lc 20,20
290-291 Cf. Mt 22,15; Mc 12,13 292-293 Eccl 1,9 298-299 Ps 22,5 299-300 Ex
21-22 301-302 Iob 33,14 302-306 GREGORIUS MAGNUS, *Moralia in Iob*, libr. XXIII,
XIX Corpus Christianorum - Series Latina, vol. 143 B, Turnholt-Leuven 1985, p. 1170,
l. 40-44 312 Cf. Apoc 1,11

287 σχόλειον] sic ubique in cod. pro σχόλιον 299 στῦλος] στῦλος cod.

suos prophetas. Constat autem eis fecisse verbum de futuris persecutionibus, quando dixit: *Si me persecuti sunt et vos persequentur*. Quibus etiam verbis expresse voluit innuere quod sue persecutiones personales figurabant electorum suorum persecutiones venturas. Unde super illud *Matthei*, secundo: 270 *Mittens occidit pueros omnes in Bethleem Iude*, dicit *Glossa*: «Quam cito Christus apparuit in hoc mundo, cepit in eum persecutio, que prefiguravit persecutionem sanctorum». Omnis ergo persecutio Christi, scilicet tam violenta, ut in Herode, quam fraudulenta, ut in legis doctoribus, quam commixta sive composita, ut in hypocritis phariseis, similem in ecclesia futuram significabat. 275 De qua significatione generaliter loquens, inquit *Ecclesiastes*: *Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod futurum est? Ipsum quod factum est*. Quibus verbis expresse docet quod populo Dei futura per preterita designarentur et ipsa fuerunt in preteritis figurata.

Ubi vero fideles pie instruantur, quantum eis expedit, de futuris? Constat 280 quod in *Scriptura Sacra*, pro qua dicitur per *Psalmistam* in persona totius ecclesie: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me*. Hec est etiam columna ignis,²² que in tenebris huius vite dat lumen pergentibus ad terram promissionis. Proinde, Gregorius in *Moralibus*, super illo verbo *Iob*: *Semel loquitur Deus et idipsum non repetit*, aperte confirmat, dicens: «Cogitationibus vel tentationibus singulorum non iam passim per prophetarum 285 voces, non per angelica officia <satisfacit>,²³ quia in *Scriptura Sacra* quidquid potest singulis evenire comprehendit, atque per exempla precedentium etiam vitam sequentium informare curavit». Hec Gregorius.

Si ergo singulis electorum per *Scripturam* satisfacit,²⁴ multo fortius toti 290 ecclesie, cui dedit duobus modis distinguere ac notare curricula sui temporis. Primo per status, qui secundum aliquam notabilem preminentiam successive clarent ac distinguuntur in tote cursu ecclesie, qui sunt septem, prout in septem *Apocalypsis* visionibus describuntur.

22. Vgr omittit: *ignis*.

23. Vgr hic dicit: *atribueix*.

24. Vgr hic iterum, pro *satisfacit*, dicit: *atribueix*.

Ἡ πρώτη ἦν ἡ κατάσταση τῶν ἀποστόλων, ἐν ἣ ἑξαιρέτως ἐξέλαμψεν ἡ φρονις ἢ ποιμαντική, ὅτι πᾶς ὁ ζῆλος τῶν ποιμένων ἦν ἑαυτοὺς παρασχεῖν καὶ
 315 ὑπερπαρασχεῖν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ποιμνίου.

Δευτέρα ἦν ἡ κατάσταση τῶν μαρτύρων, ἐν ἣ ἀπηύγασεν ἡ γενναϊότης ἢ στρατιωτικὴ ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ ὁπαδοῖς διὰ τὴν τῆς πίστεως σταθερότητα ἐν τῷ μαρτυρίῳ.

Τρίτη ἦν ἡ κατάσταση τῶν διδασκάλων, ἐν ἣ ἀπηύγαγεν ἡ σοφία ἢ διδασκαλικὴ
 320 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἐνεργῶς ἐκτροποῦσα καὶ ἐκσπῶσα τὴν πλάνην διδασκαλίαν τῶν αἰρετικῶν.

Ἡ τετάρτη ἦν ἡ κατάσταση τῶν ἐρημιτῶν, ἐν ἣ ἀπηύγασεν ἐν τοῖς // πιστοῖς ἡ βίος τάχα ἀγγελικὸς διὰ λεπτοτάτης ζωῆς καὶ μοναστικῆς οἰκίσεως καὶ προσευχῆς
 325 συνεχοῦς. f. 126v

Πέμπτον διεδέξατο ἡ κατάσταση τῶν κοινοβιατῶν ἐχόντων κοινὰς κατασχέσεις, ἐν ἣ ἀπηύγασαν τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης τόσοσιν πρὸς ἀλλήλους, ὅσον πρὸς ἐτέρους, καὶ ὁ ζῆλος τῆς καθολικῆς διδασκαλίας.

Ἐκτον διεδέξατο ἡ κατάσταση τῶν κοινοβιατῶν τὰς κατασχέσεις ἀπαναινομένων ἰδίως καὶ κοινῶς, ἐν ἣ καταστάσει ἀπηύγασεν ὁ ἀνακαινισμὸς τῆς τελειότητος τῆς
 330 εὐαγγελικῆς, ἣν ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς λόγῳ καὶ ἔργῳ, ὅταν ἔφη· *Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι*, καὶ τὰ ἔξης.

Ἐβδομον διαδέχεται κατάσταση διαμονῆς βραχυτάτης, ἐν ἣ οἱ πιστοὶ ἀδιαφόρως προσκολληθήσονται τῷ ὑψίστῳ ἐν τόσῃ εὐλαβείᾳ καὶ διανοίας γαλήνῃ, ὥστε εὐκέναι ἤδη τῆς αἰωνίου εὐδαιμονίας προγεύεσθαι τὴν γλυκύτητα, ὃ ταῖς πρώταις ἔξ
 335 καταστάσεσιν οὐκ ἠδυνήθη συμβῆναι, ὅτι ἐκάστη ἦν ἡ πικρία τοῦ διωγμοῦ συνημμένη, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς // ἕκτης καταστάσεως μέλλουσιν οἱ διωγμοὶ αὐστηρωθῆναι, f. 127
 εἰδήπερ ἡ ἀνάγνωσις τῆς *Ἀποκαλύψεως* ἐναργῶς προαναγγέλει ὅτι ἐν ἐκείνῳ ζήσει ὁ διωγμὸς τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου.

Ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ, καθάπερ ἐν τῇ αὐτῇ *Γραφῇ* διδάσκεται, τῆς ἐκκλησίας οἱ καιροὶ
 340 διαιροῦνται σαφεστέροις διωγμοῖς αὐτῆς, οἵτινες διωγμοὶ κατὰ γένος ἐνοσημένοι εἰσὶ τέσσαρες.

Πρῶτος, ὃς διὰ τῶν ἀπίστων πράσσεται· δεύτερος, ὃς διὰ τῶν φανερῶν αἰρετικῶν· τρίτος, ὃς διὰ τῶν ψευδῶν χριστιανῶν· τέταρτος καὶ ἔσχατος, ὃς διὰ τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου.

313-315 Cf. Apoc 1,9 – 3,22 316-318 Cf. Apoc 4,1 – 8,1 319-321 Cf. Apoc 8,2 – 9,18 322-324 Cf. Apoc 11,19 – 14,20 325-327 Cf. Apoc 15,1 – 17,18 328-331 Cf. Apoc 18,1 – 20,15 330-331 Mt 19,21 332-335 Cf. Apoc 21,1 – 22,21 337-338 Cf. Apoc 3,10

317 ὁπαδοῖς] sic ubique in cod. σταθερότητα] forma recentior pro classica σταθερότητα
 342 ὡς¹²] ὁ cod. 343 ὡς] ὁ cod.

Primus fuit status apostolorum, in quo potissime claruit cura pastoralis,
 295 quoniam zelus pastorum fuit seipsos impendere ac superimpendere pro salute gregis.

Secundus fuit status martyrum, in quo claruit probitas militaris in Christi sequacibus per fidei constantiam in martyrio.

Tertius fuit status doctorum, in quo claruit sapientia magistralis in ecclesia Christi, efficaciter confutando et extirpando erroneam doctrinam hereticorum.
 300

Quartus fuit status heremitarum, in quo claruit in fidelibus vita quasi angelica per tenuissimum victum et solitarium incolatum et orationem assiduam.

305 Quinto successit status cenobitarum habentium communes possessiones, in quo claruerunt opera caritatis tam in invicem quam in alios et zelus catholice discipline.

Sexto vero successit status cenobitarum possessiones abdicantium in proprio et communi, in quo statu claruit renovatio perfectionis evangelice, quam
 310 docuit Christus verbo et exemplo, cum dixit: *Si vis perfectus esse*, etc.

Septimo vero et ultimo succedet status durationis brevissime, in quo fideles indifferenter adherebunt Altissimo in tanta devotione ac tranquillitate, ut videantur iam eterne felicitatis pregustare dulcedinem, quod primis sex statibus non potuit convenire, quoniam unicuique fuit amaritudo persecutionis
 315 annexa. Et in tempore sexti status debent persecutiones exacerbari, cum lectio *Apocalypsis* aperte prenuntiet quod in eo fervebit persecutio maxima Antichristi.²⁵

Alio modo, sicut in eadem scribitur²⁶ docetur, ecclesie tempora distinguuntur notabilioribus persecutionibus eius. Que persecutiones, secundum
 320 genus considerate, sunt quatuor .

Prima, que per infideles exercetur. Secunda, que per manifestos hereticos. Tertia, per falsos christianos. Quarta et ultima, per maximum Antichristum.

25. Vgr dicit: *maximi Antichristi*.

26. Vgr hic habet: *Scriptura*, sicut *Vat. lat. 3824*, *Borg. lat. 205* et *ms. III, Varia I*, Collegii Internationalis Carmelitanorum Sancti Alberti Romæ.

- 345 Καὶ οὗτοι οἱ τέσσαρες διωγμοὶ ἐδείχθησαν τῷ Δανιὴλ ὑπὸ μεταφορὰν τεσσάρων θηρίων, περὶ ὧν φησι τῷ ἐβδόμῳ ὅτι τὸ ἓν ἦν οἰονεὶ λέαινα καὶ τὸ ἕτερον ὡς πάρδαλις καὶ τὸ ἄλλο ὅμοιον ἄρκτω· τὸ τέταρτον δέ, ὃ πάνυ φοβερὸν ἦν, ἀνόμοιον ἐφαίνετο τοῖς ῥηθείσιν.
- Ἡ λέαινα ἀπηνῶς διασπᾶ καὶ αἶψα πᾶσαν θήραν, καὶ διατοῦτο // τὸν ἐσμόν τῶν f. 127v
 350 ἀπίστων σημαίνει, οἵτινες πρὸς τὸ ἐκχύσαι τὸ τῶν πιστῶν αἷμα ἀπηνεῖ ταχυτήτι ταχύνουσιν, ὡς ἐξαιρέτως δεδήλωται τῷ καιρῷ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων.
- Ἡ πάρδαλις δέ ἐστὶ ποικίλον καὶ δόλιον, καὶ διατοῦτο τὸ ἄθροισμα σημαίνει τῶν αἰρετικῶν, ὃ ποικίλον ἐστὶ τῇ τῶν πλανῶν διαφορᾷ ὁμοῦ τε δόλιον, διὰ τὴν τοῦ λαυθάνειν σκευωρίαν.
- 355 Ἡ ἄρκτος, λίχρον καὶ καθεκτικώτατον ζῶον, ἀμετροτάτως σφίγγει ἔι τι ἂν περιπτύσσεται εἰς τὸ καταπιεῖν· δι' ἧς δεόντως οἱ φιλάργυροι καὶ οἱ λαίμαργοι σημαίνονται.
- Τὸ τέταρτον θηρίον, ὃ ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀσπηρότητα, διατοῦτο αὐτοῖς ἀνόμοιον λέγεται, ὅτι οὐδὲν καθάπαξ ὁμοιοῦται, ἐπεὶ περ πάντων ἐκείνων τὰς ἀσπηρότητας ἢ
 360 κακίας ἀθροίζει ἐν ἑαυτῷ, καθὼς ἐναργῶς φανεροὶ ἢ ὄρασις Ἰωάννου, Ἀποκαλύψεως δεκάτῳ τρίτῳ, ὅπου διαγράφει τὸν μέγιστον Ἀντίχριστον ὑπὸ μεταφορὰν θηρίου ὁμοίου παρδάλει καὶ ἔχοντος πόδας ἄρκτου καὶ στόμα λέοντος, // οὕτως, ὅτι ἐξ f. 128
 ἐκείνων τῶν τεσσάρων θηρίων τῶν ὁραθέντων τῷ Δανιὴλ ἔοικεν ἐν συνθεῖναι, δι' οὗ δηλοῖ ἐκείνην τὴν ἄκραν καὶ φρικτὴν ἀσπηρότητα, ἣν ἐκείνῳ τῷ τετάρτῳ θηρίῳ ὃ
 365 Δανιὴλ ἀνέγραψεν· ὅτι πάντων τῶν ἀδοκίμων τὰς κακίας ἐν ἑαυτῷ <καὶ> τοῖς αὐτοῦ τε διακόνους συσσωρεύσει ὁ μέγιστος Ἀντίχριστος.
- Ταῦτα δὲ τὰ τέσσαρα γένη τῶν διωγμῶν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν τοῦ αὐτῶν καιροῦ τάξιν ὁ ψαλμῳδὸς διαγράφει διαπρυσιωτέρας, ὅταν εἴπῃ· *Θυρεῶ περικυκλώσει σε τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ βέλους πετωμένου*
 370 *ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ.* Ταῦτα γὰρ τὰ λόγια, ὡς πρὸς ἕκαστα πρόσωπα τῶν πιστῶν ἀνακλῶνται, διάφορα γένη σημαίνουσι τῶν πειρασμῶν τῆς ἐκκλησίας· λάθρα καὶ φανερώς, καὶ τῆς ἰσχυράς καὶ τῆς ἀδρανούς. Ἄλλ' ὡς πρὸς πᾶσαν διιθύνονται τὴν ἐκκλησίαν, τοὺς ἀρ//χηγούς αὐτῆς διωγμοὺς διαιροῦσιν, ἐν οἷς αὐτῇ ἡ πνευματικὴ προστασία διὰ τοῦ f. 128v
 375 Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ὑπὸσχέται.

345-348 Cf. Dan 7,3-7 357-360 Cf. Dan 7,7-8 et 19-20 360-362 Cf. Apoc 13,2
 363 Cf. Dan 7,7-8 et 19-20 Ps 90,5-6 368-371 Ps 18,3

347 πάρδαλις] παρδαλις cod. 348 ῥηθείσιν] post correctionem 349 ἐσμόν] ἐσμόν cod.
 350 ἐκχύσαι] ἐκχύσαι cod. 352 πάρδαλις] παρδαλις cod. 355 ζῶον] ζῶον cod. 362 παρ-
 δάλει] παρδάλλει cod. 365 καὶ] supplevi 369 πετωμένου] sic ubique in cod. πετωμένης]
 sic ubique in cod.

Et iste quatuor persecutiones ostense fuerunt *Danieli* sub metaphora
 325 quatuor bestiarum, de quibus dicit, septimo, quod una fuit quasi leena et alia
 quasi pardus et alia similis urso. Quarta vero, que nimis terribilis erat, dissi-
 milis videbatur predictis.

Leena crudeliter lacerat ac velociter omnem predam et ideo catervam in-
 fidelium denotat, qui ad effundendum fidelium sanguinem crudeli velocitate
 festinant, ut maxime patuit tempore apostolorum et martyrum.

330 Pardus autem est varius et dolosus, et ideo turbam notat hereticorum, que
 varia est errorum diversitate simulque dolosa per decipiendi astutiam.

Ursus, gulosum ac tenacissimum animal, imemperatissime stringit quid-
 quid amplecitur ad vorandum. Per quem convenienter avari ac gulosi signi-
 ficantur.

335 Quarta vero bestia, que superat omnem ferocitatem, ideo illis dissimilis
 dicitur, quia nulli precise assimilatur, quoniam omnium illarum ferocitates
 sive malitias aggregat in seipsa, sicut aperte declarat visio Ioannis, *Apocalyp-*
sis decimo tertio, ubi describit Antichristum sub metaphora bestie, similis
 pardo et habentis pedes ursi et os leonis. Ita quod ex illis quatuor bestiis visis
 340 a *Daniele* videtur unam componere. Per quod declarat illam summam et ter-
 ribilem ferocitatem, quam illi quarte bestie *Daniel* ascribebat. Nam omnium
 reproborum malitias in se ipso suisque ministris coacervabit maximus An-
 tichristus.

Hec autem quatuor genera persecutionum ecclesie iuxta sui remporis or-
 345 dinem *Psalmista* describit apertius, quando dicit: *Scuto circumdabit te veritas*
eius, non timebis a timore nocturno, a sagitta volante per diem, a negotio pe-
rambulante in tenebris, ab incursu et demonio meridiano. Hec enim verba,
 prout ad singulas personas fidelium retorquentur, diversa genera denotant
 tentationis:²⁷ occulte et manifeste et fortis et debilis. Sed prout ad totam diri-
 350 guntur ecclesiam principales eius persecutiones distinguunt, in quibus eidem
 spiritualis protectio per Spiritum Sanctum promittitur.

27. Vgr addit: *de l'església.*

Καὶ πρῶτον, ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ τῶν ἀπίστων, ὅς σημαίνεται διὰ τοῦ νυκτερινοῦ φόβου. Οἱ γὰρ ἄπιστοι διὰ τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ σκότους σημαίνονται, ὅθεν ἐν ψαλμῷ λέγεται ὅτι *νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν*, τουτέστιν ὁ ἔθνικὸς τῷ ἔθνικῷ καὶ *νύξ*, τουτέστιν ὁ ἄπιστος Ἕλλην, *καθάπερ ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται*. Καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶ
 380 *περὶ τῶν ἔθνικῶν, τῶν εἰς τὴν πίστιν ἐπιστραφέντων· Ἡτέ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.*

Δεύτερον, ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ τῶν αἰρετικῶν, ὅς ἦν διωγμὸς βέλους, τουτέστι τῆς πλάνου διδασκαλίας τῆς τὰς καρδίας τραυματιζούσης καὶ πετωμένης ἐν ἡμέρᾳ, ὅτι τῆς τῆς πίστεως ἀληθείας εὐθὺς ἀστραπτούσης εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, διὰ τοῦ
 385 Ἄρριου καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν ἀνήφθη.

Μετὰ τὸν διωγμὸν δὲ τῶν αἰρετικῶν, βασιλευούσης ἤδη πανταχοῦ // τῆς f. 129
 πίστεως τῆς ἀληθείας εἰρηνικῶς, ἡ ποιότης τῆς εὐλαβείας τῶν πιστῶν ἐπίωσε τὰς ἐκκλησίας τῇ εὐφορίᾳ τῶν προσκαίρων περιουσιῶν. Κάντεῖθεν ἠγέρθη ὁ σπουδαῖος ἔρωσ τοῦ περιποιεῖσθαι ἐκκλησίας καὶ προνοίας καὶ ἀξίας ἢ προεδρίας εἰς τὸ
 390 περιλαβεῖν πλοῦτους καὶ δόξαν πρόσκαιρον. Καὶ εὐθὺς προσεκολλήθη ἀδιαλείπτως ἐκείνῳ τῷ ἔρωτι ἡ πραγματεία, τουτέστιν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν λάθρα ἢ φανερώς, εὐθέως ἢ στρεβλῶς, δι' αὐτοῦ ἢ δι' ἄλλου, διανοία ἢ ἔργῳ, δῶρῳ ἢ ὑπηρεσίᾳ ἢ ἀμφοτέροις, ἦν πραγματείαν φησὶν ὁ ψαλμῶδὸς εἶναι *περιπατητικὴν*, ὅτι ἤρξατο διόλου, τουτέστιν ἀπὸ παλάμης ποδὸς ἄχρι τῆς κορυφῆς ἰέναι, ἀλλ' ὡς εἰρηκεν
 395 ἐν σκότει, τουτέστιν ἐν τῇ σκιᾷ ἢ τῇ ἀχλύϊ τῆς αἰσθήσεως. Διατοῦτό φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Μὴ περιπατεῖτε ὡς τὰ ἔθνη, ἃ πορεύονται ἐν τῇ ματαιότητι τῆς αἰσθήσεως αὐτῶν, ἔχοντα σκότει ἐσκοτισμένον // τὸν νοῦν <καὶ> ἠλλοτριωμένοι ἀπὸ* f. 129v
τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ, οἷς ῥήμασιν ἰδιωτάτως λαλῶν διαρρηθῆν παιδεύει ὅτι τὰ αἰσθητά, ὡς τὴν διάνοιαν δελεάζουσι καὶ αἰχμαλωτίζουσι, ἀμαυροῦσι τὸν νοῦν καὶ ἠλλοτριοῦσιν
 400 *ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ, ἣ ἔστι ζωὴ πνευματικὴ, δι' ἣς οὐ μόνον ὁ ἄνθρωπος ἀπεισι πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔτι προβιβάζει καὶ τηρεῖ τῆς ὑψηλότητος αὐτοῦ τὴν εὐγένειαν, ὅτι βέβαιόν ἐστιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος διὰ τὴν αἴσθησιν, ἦν ἔχει κοινὴν μετὰ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν νοῦν, ᾧ τὰ πνευματικὰ μόνον διαλαμβάνονται. Καὶ διατοῦτο ὁ τοῖς αἰσθητοῖς προσκολλώμενος ἔρωτι, φροντίδι καὶ*
 405 *ἀγάπῃ καὶ ἤθει φιληδόνῳ, βιοῖ μόνον ὡς ζῶον καὶ ἔστιν ἠλλοτριωμένος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ Ἀπόστολος, κτηνώδης ἄνθρωπος οὐ διαλαμβάνει ἐκεῖνα, ἃ τοῦ Θεοῦ εἰσίν, ἀλλὰ μωρὰ εἰσίν αὐτῷ.*

378-379 Ps 138,12 380-381 Eph 5,8 393 Ps 90,6 396-398 Eph 4,17-18
 406-407 1 Cor 2,14

384-385 διὰ τοῦ Ἄρριου] sriptum manu non græca sed suo loco, ubi scriptor spatium vacuum videtur relinquisse; Ἄρριος forma latina pro Ἄρειος 387 ἐπίωσε] sic in cod. ad vertendum verbum latinum "impinguavit" 397 καὶ] supplevi iuxta textum latinum 403 ζῶων] ζῶων cod. 405 ζῶων] ζῶων cod.

Et primo a persecutione infidelium, que designatur per nocturnum timorem. Nam infideles per noctem et tenebras designantur. Unde in *Psalmista*²⁸ dicitur quod *nox nocti indicat scientiam*, scilicet gentilis gentili. *Et nox*, id est, infidelis paganus, *sicut dies*, id est, sicut fidelis,²⁹ *illuminabitur*. Et Apostolus dicit de gentibus <ad fidem conversis>:³⁰ *Eratis aliquando tenebre, nunc autem lux in Domino*.

Secundo a persecutione hereticorum, que fuit persecutio sagitte, id est, erronee doctrine corda vulnerantis et volantis in die, quia, fidei veritate iam rutilante per totum orbem, fuit per Arrium et ceteros suscitata.

Post persecutionem autem hereticorum, regnanteque iam ubique fidei veritate pacifice, pinguedo devotionis fidelium impinguavit ecclesias abundantia temporalium facultatum. Et exinde surrexit studiosa cupiditas acquirendi ecclesias et prebendas et dignitates ac personatus ad amplectendum opulentiam et gloriam temporalem. Et statim adhesit indesinenter illi cupiditati negotium, hoc est, sollicitudo vendendi et emendi clam vel palam, directe vel indirecte, per se vel per alium, mente vel opera, munere vel obsequio vel utrisque. Quod negotium dixit *Psalmista* esse *perambulans*, quia cepit per totum, id est, a planta pedis usque ad verticem ambulare, sed, ut ait, *in tenebris*, hoc est, in umbra sive caligine sensualitatis. Propter quam dicit Apostolus: *Nolite ambulare sicut gentes que ambulant in vanitate sensus sui, habentes tenebris obscuratum intellectum et alienati a via Dei*. Quibus verbis propriissime loquens, aperte docet quod sensuality, prout mentem alliciunt et captivant, obtenebrant intellectum et alienant a via Dei, que est vita spiritualis. Per quam non solum homo tendit in Deum sed etiam promovet et conservat altitudinis sue nobilitatem, quia constat quod homo non est homo per sensualitatem, quam habet communem cum ceteris animalibus, sed solum per intellectum, quo spiritualia tantum percipiuntur. Et ideo, qui sensualibus inheret cupiditate et sollicitudine et amore et usu voluptuoso, vivit tantum ut animal et est alienatus a via Dei, quia, ut ait Apostolus, *animalis homo non percipit ea, que Dei sunt, sed stultitia sunt illi*.

28. Vgr dicit: *en el psalm*.

29. Vgr omittit: *id est, sicut fidelis*.

30. In Vgr adsunt verba *ad fidem convesis*, sicut in *Vat. lat. 3824*.

<Κεφάλαιον ιε΄>

Ἐπει δὲ οἱ τῆς ἐκκλησίας διάκονοι ἤρξαντο ὀρέγεσθαι τῶν εὐεργεσιῶν, οὐχ ἵνα
 410 προκόψωσι πνευματικῶς, ἀλλ' ἵνα προσκαίρως περισέσωσιν, ἐτράπη τὸ φῶς εἰς // f. 130
 σκότος δι' ὑποδείγματος τοῦ προθύμως περιποιεῖσθαι καὶ περιλαμβάνειν τὰ γήινα,
 ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο τοὺς λαϊκοὺς θερμῶς ὑπέκαυσαν, οὓς πρῶν ἐκ τῶν προσκαίρων
 ἢ εὐλάβεια ἢ καθολικὴ ἐγύμνου· ὅτι εἰ ὁ δυνατὸς ὑποκλίνεται πρὸς τὰς κακίας,
 οὐδαμῶς ὁ ἀδύνατος ἐπαίρεται πρὸς τὰς ἀρετάς. Καὶ οὕτως ἤρξατο ἐκ τῆς
 415 ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ οὐ μόνον ἐκκενοῦσθαι ἢ ἐκνευρίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκπνεῦσαι ὃ
 ὑπάρχει ἐν αὐτῇ οὐσιῶδες καὶ ἀρχηγόν, τουτέστιν ὁ βίος ὁ πνευματικὸς, ἐν τῷ
 ὅτι ἡ ἀρχηγὸς ἐπιμέλεια τῶν διακονιῶν τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τὰ πρόσκαιρα τηρεῖν
 καὶ κυβερνᾶν εἰς ἐπίδοσιν. Ἵπὲρ τῶν ἀρετῶν δὲ τῶν καλλωπιζουσῶν τὰς ψυχὰς εἰς
 ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, οὐδεμία ἐστὶν ἢ σπανία καὶ οἰονεῖ
 420 συμβεβηκυῖα ἢ ἀγρυπνία.

Πάλιν τόσον ἡ καθημερινὴ συνήθεια τὴν ἀλήθειαν εἰς ψεῦδος μετέλλαξε καὶ τὸ
 ἀρχηγόν ὑπὲρ τοῦ ἐπεισάκτου κατέλιπεν, ὥστε, ἐάν ποτε γένηται λόγος περὶ τοῦ
 δικαίου τῆς // ἐκκλησίας, μόλις ἐνθυμηθῆσεται τις καθῆκεν εἰς τὰ δίκαια αὐτῆς, εἰ f. 130v
 μὴ εἴη διακράτησις πρόσκαιρος ἢ εισόδια ἢ προσφοραί, τῷ ζήλῳ οὐ ἀπάρχεται καὶ
 425 ὑφαίνεται ἀρχαίως τῶν διακόνων τῆς ἐκκλησίας πᾶς ὁ βῆλος παροφθέντος τοῦ
 ἀρχαίου.

Καὶ ἐκ τούτων κατασκευάζεται οὐ σιωπηλῶς, ἀλλ' ἐκφαντικῶς, τὸ τὸν Χριστὸν
 καθεστηκέναι ψεύστην ἢ ἄφρονα, ὅς ἐδίδαξεν ἔργῳ καὶ λόγῳ τῶν προσκαίρων μὴ
 ὀρέγεσθαι, ἀλλὰ τῶν αἰωνίων.

430 Ἦν βλασφημίαν παρὰ τῶν οἰκείων εἰσακτέαν τῆλε πρῶν προορῶν, διὰ τοῦ
ψαλμῶδου ἔφασκεν· Εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνείδισέ με, ὑπήνεγκα ἄν· σὺ δὲ ἄνθρωπος ἰσόψυχος
ἤγγυμν μου καὶ γνωστὸς μου, καὶ τὰ ἐξῆς.

Τὴν προειρημένην δὲ συμφορὰν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, Ἰεζεκίας ὁ βασιλεὺς
 ἐν τῷ αὐτοῦ ἄσματι προεδήλου, ὅταν εἶπεν· *Ἴδου ἐν εἰρήνῃ ἢ πικρία μου ἢ*
 435 *πικροτάτη*, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐσφάζετο ἐν
 σαρκί, ἀλλ' ἐν τῷ διωγμῷ // τῶν αἰρετικῶν ἐπλήσσετο ἐν πνεύματι· οἷς δυοὶ καιροὶς f. 131
 οὐκ εἰρήνην, ἀλλ' ὄχλησιν εἶχε. Διαδεχούσης δὲ ὕστερον τῆς πρόσκαιρου εἰρήνης
 συνέβη αὐτὴν ἐν πνεύματι ὑποπιγῆναι, ὃ ἐστὶ πικρότατον τῷ Χριστῷ καὶ πᾶσι τοῖς
 ἀγίοις αὐτοῦ.

440 Τούτῳ δὲ τῷ διωγμῷ, ἰφέψεται τέταρτος, δηλαδὴ τοῦ μεγάλου Ἀντιχρίστου, ὅς

430-431 Ps 54,13.14 434-435 Is 38,17

412 ὑπέκαυσαν] ὑπέκκαυσαν cod., pro classico ὑπέκαυσαν, a verbo ὑποκαίω; si esset forma
 verbi ὑπεκκαίω, esse deberet ὑπεξέκαυσαν 417 διακονιῶν] sic in cod. 427 οὐ] in cod.
 verbum hoc duabus punctis subscribitur, quod videtur innuere validum esse

Postquam autem ecclesie ministri ceperunt appetere beneficia, non ut proficerent spiritualiter, sed ut temporaliter abundarent, versa est lux in tenebras per exemplum avide acquirendi et amplectendi terrena. Quoniam ad hoc
 385 laicos ferventer inflammaverunt, quos prius a temporalibus devotio catholica spoliabat. Nam, ubi fortis incurvatur ad vitia, nequaquam debilis erigitur ad virtutes. Et sic cepit ab ecclesia Christi non solum evacuari,³¹ sed expirare quod existit eidem substantiale ac principale, videlicet vita spiritualis, in tantum quod principalis sollicitudo ministrorum ecclesie sit temporalia custodire ac regere ad augmentum. Pro virtutibus autem ornantibus animas in similitudinem Dei vel pro salute ipsarum, nulla est vel rara et quasi accidentalis vigilia.

Rursus, adeo diuturna consuetudo veritatem in mendacium commutavit et principale pro accessorio dereliquit, quod, si quando fiat sermo de iure ecclesie, vix meditabitur aliquis pertinere ad iura ipsius nisi sit iurisdictio temporalis aut reditus vel proventus, zelo cuius orditur ac textitur principaliter ministrorum ecclesie totum velum, postposito principali.³²

Et ex hiis astruitur <non>³³ tacite sed patenter Christum fuisse mendacem aut fatuum, qui docuit opere et sermone temporalia non appetere, sed eterna.
 400 Quam blasphemiam a domesticis irrogandam longe antea providens, per *Psalmistam* dicebat: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Tu vero, homo unanimes, dux meus et notus meus, etc.*

Predictam autem iacturam ecclesie Christi *Ezechias* rex in suo *Cantico* prenotabat, cum dixit: *Ecce in pace amaritudo mea amarissima*. Nam in tempore paganorum ecclesia Christi occidebatur in carne, sed in persecutione hereticorum vulnerabatur in spiritu, quibus duobus temporibus non pacem sed inquietudinem habuit. Succedente vero postmodum temporali pace, contingit eam in spiririu suffocari, quod est amarissimum Christo et omnibus sanctis eius.

410 Huic autem persecutioni succedet quarta, scilicet maximi Antichristi, que

31. Vgr addit: *i rompre*'s.

32. Ubi hic legitur: *principali*, Vgr dicit: *antic*.

33. *non*, supplevi iuxta sensum et Vgr.

ὀρθῶς καλεῖται ἐπιδρομή, εἰδήπερ ἔστι τόσον μέγας, ὅσος οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου οὐδέ ἔσται, ὡς ἔφη ὁ Κύριος ἐν τῷ *Ματθαίῳ*, καὶ εἰδήπερ ἔστιν, ὡς φησι, κολοβωτέα διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς. Καὶ ἔσται βιαία διὰ τὴν θρασύτητα καὶ θέουσα διὰ τὴν ταχύτητα, ἀλλ' ὅπως ἢ αὐτοῦ θρασύτης ἐκφαντικώτερος καταληφθῆ, εὐθὺς
 445 ὑποζεύγνυται ὁ αὐτοῦ ποιητής, ὅτε λέγεται: *Δαιμόνιον μεσημβρινόν. Δαιμόνιον*, ἀπὸ τῆς ἕξεως, ἐπειδὴ μεστὸς δαιμονικῆς κακίας. *Μεσημβρινόν*, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, ὅτι ἀνωτάτῳ φλογμῷ τιμωρίας ὅσον πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς, καὶ γήινου ἔρωτος ὅσον εἰς τοὺς ἀδοκίμους, // φανερωτάτως, οἷονεὶ ἐν μεσημβρία, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην f. 131v στενοχωρήσει καί, καθὼς ἔφη ὁ *Δαυιδ*, *ἐπέκεινα ἢ πιστευθῆναι δινηθείη, ἅπαντα*
 450 *ἀφανίσει*.

Ἄποιοῦν ἄρα τρόπῳ οἱ καιροὶ τῆς ἐκκλησίας διαιρεθῶσιν, οὐχ ἦττον δι' αὐτῶν τῶν καιρῶν περὶ δύο πληροφοροῦνται οἱ ἐκλεκτοί. Ἐν ἔστιν ἡ ποιότης τοῦ διωγμοῦ τῆς γενικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ συμφωνεῖ, δηλαδὴ ἂν ἡ διωγμὸς πλάνου διδασκαλίας ἢ ἔρωτος γήινου, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐκ τούτων γινῶναι
 455 δύνανται πόσον λοιμῶδεις ἔσονται οἱ διώκται ἐκείνου τοῦ καιροῦ.

Ἐτερόν ἔστι, πόσον ὁ λοιμὸς ἐκείνου τοῦ καιροῦ διατίθῃ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν λοιμὸν τοῦ ὑφεπομένου, ὅπερ ἔστιν ἀκριβῶς ἐνθυμητέον, ὅτι ὅσον ὁ διωγμὸς ὁ ἐσόμενος βαρύτερος ἔσται, τόσον τῷ λοιμῷ τῷ προηγουμένῳ, ὡς διατίθῃ εἰς ἐκείνον, ἔστιν ἐμμελεστέρας ἐναντιωτέον.

460 Καὶ ἐπεὶπερ ὁ πρῶτος διωγμὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁ καθολικὸς // καὶ f. 132 ὁ δευτέρος ἦδη παρήλθον καὶ ὁ τρίτος θάλλει, ἀρκεῖ τοῖς ἐκλεκτοῖς περὶ τούτου ἀναθεωρῆσαι πόσον διατίθῃ τῷ διωγμῷ τοῦ μεγάλου Ἀντιχρίστου, ὅς, ὅσον γεινιωτέρος πιστεύεται, τόσον ἢ διάθεσις, ἢ ἄγει πρὸς ἐκείνον ἔστι βαρύτερα, διότι ἢ διάθεσις ἢ πρὸς οἰανούν ιδέαν ὅσω πλεῖον προσεγγίζει αὐτῇ, τόσω πλεῖον
 465 παρίστησι τὴν φύσιν αὐτῆς.

Πόσον δὲ ἡ θλίψις τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας ἐγγίζει, ῥαδίως δύνανται οἱ ἐκλεκτοὶ στοχασθῆναι, εἰδήπερ νῦν θέει ὁ ἕκτος τῆς ἐκκλησίας καιρὸς, ἐν οὗ τῷ τέλει γεύονται αὐτῆς.

Ἐλαφροτέρας τε στοχασθήσονται, ἐὰν ἐννοήσῃ ἡ αὐτῶν ἀγχίνοια πόσον διαμενεῖ
 470 ἕκαστος τῶν παρεληλυθότων καιρῶν, καὶ ὅσον διέρρευσεν ἐκ τοῦ ἕκτου καιροῦ, ἐν ᾧ ἔσμέν.

Καὶ οὐκ ἔστι δυσχερὲς ἰδεῖν ἐν γένει ὅσον νῦν πρὸς τὸν λοιμὸν παροτρῦναι διὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ εὐθετεῖ ὁ ἔρωσ καὶ ἡ περιπλοκὴ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δόξης προσκαίρου, // εἰδήπερ πᾶσα ἡ σχολὴ αὐτοῦ f. 132v

441-442 Mt 24,21 442-443 Cf. Mt 24,22 445 Ps 90,6 449-450 Dan 8,24

441 εἰδήπερ] sic ubique in cod. pro forma classica ἐπειδὴπερ 442 εἰδήπερ] sic ubique inb cod., cf. l. 441 κολοβωτέα] κολοβητέα cod. 455 διώκται] διώκται cod. 467 εἰδήπερ] sic ubique in cod., cf. l. 441 474 εἰδήπερ] sic ubique in cod., cf. l. 441

recte vocatur incursus quia, cum sit tam magna *qualis non fuit ab initio mundi nec erit*, ut ait Dominus in *Mattheo*, et sit, ut dicit, abbrevianda propter electos. Et erit impetuosa propter acerbitem et currens propter velocitatem, ut dicatur incursus, quasi impetus currens.³⁴ Sed ut eius acerbitas expressius

415 perpendatur, statim subiungitur eius actor, cum dicitur: *Demonium meridianum*. *Demonium*, ab habitu, quia plenus demoniaca pravitare. *Meridianum*, ab effectu, quia summo estu afflictionis quoad electos et terrene cupiditatis quoad reprobos, manifestissime tamquam in meridie totum orbem angustabit et, ut ait *Daniel*, *ultra quam credi potest universa vastabit*.

420 Quocumque ergo modo tempora ecclesie distinguantur, nihilominus per ipsa tempora de duobus certificantur electi. Unum est qualitas persecutionis universalis ecclesie Christi, que illi tempori correspondebit, scilicet utrum sit persecutio erronee doctrine vel cupiditatis terrene, etc. Et ex hiis cognoscere poterunt quam pestilentes erunt persecutores illius temporis.

425 Aliud est quantum pestilentia illius temporis disponat ad pestilentiam succedentis, quod est diligenter considerandum. Nam quanto persecutio futura gravior fuerit, tanto pestilentie precedenti, que disponit ad illam, erit studiosius resistendum.

Et quia prima persecutio ecclesie Christi universalis atque secunda iam transierunt et tertia viget, sufficit electis de ista considerare quantum disponat persecutioni maximi Antichristi, que, quanto vicinior creditur, tanto dispositio, que ducit ad illam, est gravior. Quoniam dispositio ad quamlibet formam quanto magis adpropinquat illi, tanto plus sapit³⁵ naturam illius.

435 Quantum autem illa tribulatio filii perditionis accedat, leviter possunt electi perpendere, cum iam currat sextum ecclesie tempus, in cuius fine gustabunt eam.

Leviusque perpendent, si consideret eorum sollertia, quantum duraverit singulum quinque preteritorum temporum et quantum iam fluxerit de sexto tempore, in quo sumus.

440 Nec est difficile videre in generali quantum iam ad pestilentiam suscitandam per filium perditionis in ecclesia Christi disponat cupiditas et amplexus opulentie ac glorie temporalis, cum totum illius studium sit imprimere cordi-

34. Vgr omittit: *ut dicatur incursus, quasi impetus currens*.

35. Ubi hic legitur: *sapit*, Vgr dicit: *representa*.

475 ἐστὶν εἰσκριναί ταις καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τῆς γήινης εὐμοιρίας τὸν πόθον. Εἰ γὰρ ἀγαπητός ἐστὶ καὶ δεκτός ὁ συγκατατιθέμενος τῷ ἡγαπημένῳ, πολλῷ μᾶλλον ἔσται δεκτός ὁ ἔτοιμος εἰς τὸ συμβαλεῖν.

Ἄλλὰ πόσον καὶ πῶς προκατασκευάζει πρὸς ἐκείνον ἐν εἰδικῷ, μόνος ἐκείνος οἶδεν ὁ ματαβάλλων τῶν ῥοπῶν καὶ τῶν καιρῶν τὰς ποιότητας, καὶ ὄν αὐτὸς εἰς
480 νοουθεσίαν τῶν ἄλλων καταξιοῖ σοφίσαι.

Καθάπερ παρὰ τινος πίστεως ἀξίου παρέλαβον, ὃς τῷ ἔτει τῷ χιλιοστῷ διακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ δευτέρῳ διηγήσατό μοι ἑαυτὸν μεμαθηκέναι πόσον ἢ εἰδωλολατρία ἢ πνευματικὴ ἦν λοιμωδεστέρα τῆς σαρκικῆς, λέγων·

«Ἐλεῆμων ἦν ὁ Θεὸς ἐκείνους, οἱ πάλαι τὰ τεχνητὰ εἰδῶλα εὐλαβούντο, ὅτι
485 ἀπέστειλεν αὐτοῖς φίλους αὐτοῦ, οἱ αὐτοὺς ἐκ τῆς πλάνης τῆς ἀφροσύνης ἐξέλειοντο τῇ διδαχῇ τῆς ἀληθείας // καὶ τοῦ ἰδίου αἵματος τῇ ἐκχύσει. Ἄλλὰ τοῖς ἀγαπῶσι f. 133 τὴν γήινην εὐημερίαν τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἀποστελεῖ, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας, ἵνα σφάξῃ καὶ ἀπωλέσῃ· οὐ τῇ βασιλείᾳ θύρας ἀνοίγει ἢ ἐπανάστασις τῶν Σικελῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἱεὺς τῆς κοσμικῆς εὐημερίας συνδεσμοὶ τὸν σύλλογον τῶν ἱερέων, γενησόμενον
490 ἐστὶ βραχέως ὅπως ἐν τοῖς καθολικοῖς βασιλεῦσι οὕτω ζέων ἔρωσ ἐπικρατήσῃ, ὅτι τῆς πλατυθησομένης περιουσίας τὸ ἐκκλησιαστικὸν χειρόγραφον συσφιχθήσεται. Ῥοφησθήσονται ἔτι τὰ ἔγκατα τῶν λαῶν οὐ τόσοσ φανεραῖς εἰσπράξεσιν, ὅσον τῇ μοιχείᾳ τῶν νομισμάτων.

«Καὶ διότι ἀπὸ τῆς παλάμης τοῦ ποδὸς ἄχρι τῆς κορυφῆς ὁ ἔρωσ τῶν
495 προσκαίρων κατέλαβε τὸ σῶμα τὸ ἱερατικόν, βδέλλαν προητοίμασεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Σικελοῖς, ἢ μὴ παύσῃ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ῥοφᾶν ὅλον τὸ σῶμα, ἔωσ οὐ ἢ κεφαλὴ ἐκπῆ μεληδὸν τῶν μελῶν τὰς ὑγρότητας καὶ ἐγερεθῇ // ὁ ποιμὴν ὁ ῥηθεις διὰ τοῦ f. 133v Ζαχαρίου λέγοντος· Ἐγὼ ἀναστήσω ποιμένα, ὃς τὰ καταλειμμένα οὐκ ἐπισκέψεται καὶ τὰ διεσκορπισμένα οὐ ζητήσῃ καὶ τὸ συντετριμμένον οὐκ ἰάσει καὶ ὃ ἴσταται οὐ θάλπει, ἀλλὰ τὰ κρέατα τῶν πίωνων φάγεται καὶ τοὺς ὄνυχας αὐτῶν διαλύσει.

«Οὗτος ὁ τοιοῦτος παρὰ τοῦ προφήτου λέγεται ποιμὴν, οὐκ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, ὅτι, ὡς ἀπεφῆνατο, ἂ εἰσι τοῦ κόσμου ζητήσῃ καὶ οὐχὶ ἂ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι διὰ τῆς θύρας εἰσελεύσεται εἰς τὸ ποίμνιον, ὃ ἐστὶ κανονικῶς. Τοιγαροῦν, ἐπειδὴ τῷ ποιμνίῳ τῷ σαρκικῷ καὶ κοσμικῷ δοθήσεται φραγγέλιον ὡς ῥάβδος καὶ μετὰ τοῦ

484-523 Auctor ignotus. Cf. PERARNAU, *L'Ars catholicae philosophiae*, p. 91, l. 512-553

488 Alludit auctor ad seditionem palermitanorum contra dominationem francorum, postridie Paschatis anni 1282, dictam «Vespres Sicilianes». Cf. commentum ad textum valde pertinentem in PERARNAU, *L'ars catholicae philosophiae*, p. 91, nota 516 494 Cf. Is 1,6 498-500 Zach 11,16

478 εἰδικῷ] εἰδικῷ cod. 490 ἐπικρατήσῃ] ἐπικρατήσῃ cod. 495 βδέλλαν] sic ubique in cod. 496 παύσῃ] παύσῃ cod. ἐκπῆ] ἐκπῆ cod. 497 ἐγερεθῇ] ἐγερεθῇ cod.

bus hominum terrene felicitatis amorem. Nam si dilectus est vel acceptus ad-
probans quod amatur, multo fortius acceptabitur promptus ad conferendum.

445 Sed quantum et quando properet ad illam in speciali, solum ille novit, qui
variat momentorum et temporum qualitates et quem ipse ad informationem
aliorum dignatur instruere.

Sicut a quodam fidedigno percepi, qui anno millesimo ducentesimo octo-
gesimo secundo narravit mihi se didicisse quantum idolatria spiritualis fuerit
450 pestilentior corporali, sic dicens:

«Misericors fuit Deus illis, qui dudum artificiales statuas adorabant, quo-
niam misit eis amicos suos, qui eos ab errore fatuitatis eriperent doctrina ve-
ritatis et³⁶ sanguinis fusione. Sed amatoribus terrene prosperitatis inimicum
suum destinabit, filium perditionis, ut mactet et perdat, cuius imperio ianuas
455 aperit rebellio Siculorum. Nam, cum viscus mundane felicitatis innectat col-
legium sacerdotum, futurum est breviter quod in catholicis regibus tam ar-
dens cupiditas invalescat, ut ampliande facultatis ecclesiasticum privilegium
restringatur. Sugentur quoque viscera populorum, non tam manifestis extor-
sionibus quam adulterio monetarum.

460 «Et quoniam a planta pedis usque ad verticem amor temporalium occu-
pavit corpus sacerdotale, sanguisugam preparavit in Siculis, que non cesset a
capite sugere totum corpus, quousque caput singulariter ebibat membrorum
humiditates et surgat pastor dictus per *Zachariam*, dicentem: *Ego suscitabo*
pastorem, qui derelicta non visitabit et dispersa non queret et contritum non
465 *sanabit et quod stat non fovebit, sed carnes pinguium comedet et ungulas eo-
rum dissolveth.*

«Hic talis a propheta dicitur pastor, non ab effectu, quoniam ut expressit
que mundi sunt queret et non que Christi, sed quia per ostium introibit ad
gregem, hoc est canonicè. Proinde quia gregi carnali atque mundano dabitur

36. Vgr addit: *propi*.

- 505 σώματος, ὃ συνθλάσει, προσπορίζεται συνθλασθῆναι· διατοῦτο εὐθὺς ὁ προφήτης ἐνειλίσει αὐτὸν τῇ συνθλάσει, ὅταν λέγῃ· ἸΩ ποιμὴν καὶ εἶδωλον καταλιμπάνον τὸ ποίμνιον· μάχαιρα ἐπὶ τοῦ βραχίονός σου καὶ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ δεξιοῦ σου, ὅτι ὁ βραχίων αὐχμηρότητι ξηραίνεται καὶ ὁ ὀφθαλμὸς θλωθεὶς σκο//τισθῆται. f. 134
- 510 βοήθειαν προσκτηθῆναι· ἡ ἱερατικὴ δὲ βουλή σκοτισθῆται ταῖς νεφέλαις τοῦ κοσμικοῦ ἔρωτος.
- «Οὗτος ἔτι ἔσται ἐκεῖνος, περὶ οὗ πνευματικῶς ἐν τῇ Γενέσει ἀναγινώσκεται· Ῥουβεὶμ ὁ πρωτότοκος ὁ ἐμός, σὺ κραταίωμά μου καὶ ἀρχὴ τοῦ ἀγγήματός μου, πρῶτος ἐν δώροις, μεγαλύτερος βασιλεία, ἐξεχύθης ὡς ὕδωρ. Μὴ αὐξηθῆς, ὅτι ἀνέβης
- 515 τὴν κοίτην τοῦ πατρὸς σου καὶ ἐμόλυνας τὴν στρωμινὴν αὐτοῦ. Οὐαὶ τῇ καθέδρᾳ μετὰ τῆς ἡμέρας αὐτοῦ, ὅτι μεμολυσμέναις χερσὶν ἐπισκέψεται αὐτὴν ὁ πρόδρομος τοῦ μεσημβρινοῦ δαιμονίου. Ὁ δαιμόνιον ἐρχόμενον, τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων τῇ ἰσχύρῃ τῶν προσκαίρων τετηκὸς καὶ κλαυθμηρόν, ραδίως τῷ ἑαυτοῦ ὑποτάξει κράτει, ὅτι κηρίον μέλιτος ἀποκαταστήσει, οὗ τῇ ἀφαιρέσει ἐστέναξεν. Οὐ γὰρ δύναται χωρὶς
- 520 βαθείας θλίψεως καταλειφθῆναι ὃ εἴωθεν ἐνθέρμως καὶ πολλοῖς καιροῖς περιλαμβάνεσθαι, // καὶ ὅσω μείζων ἔσται ἡ θλίψις περὶ τοῦ ἀπολωλότος, τόσον ταχύτερως καὶ f. 134v
- ἀσμενεστέρως προσλαμβάνεται ὁ ἀνοικοδομῶν. Ἐλεύσεται γοῦν δύο φαεινῶν ποιμένων μεσιτευόντων ὁ ἐμῶν τὸν ἰὸν τῆς αἰωνίου φθορᾶς.»
- Τούτων πάντων ὁ ἀνὴρ ὁ ῥηθεὶς, ἃ πρὸς εἰδωλολατρίαν συντείνουσι, λόγῳ
- 525 ἐξέθετο, ἀλλὰ πάντα ὕστερον γραφῇ ἐκοινώνησεν, ὡς ἄνω κεῖνται. Ἐξ ὧν πάντων, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο σεσημείωμαι, δηλαδὴ ὅτι οἱ φίλοι τῆς περιουσίας τῆς προσκαίρου ἐκτετηκότες βιαίως, περὶ τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου Ἀντιχρίστου, ἀσμένως αὐτὸν ὡς ἀνοικοδομητὴν τοῦ προτέρου πληρώματος ἀποδέξονται.
- <Κεφάλαιον ιστ' >**
- 530 Διὸ χρὴ πρὸς σωτηρίαν τὴν αἰώνιον, ὅπως, πλεῖον ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἢ ἐν τοῖς παρεληλυθόσιν, ἐθίσωσιν οἱ πιστοὶ ἀποθεῖναι ἐκουσίως ἢ καταφρονῆσαι τὴν νεφέλην τῆς προσκαίρου εὐκληρίας, πάσῃ σχολῇ προετοιμάζοντες ὅπλα, οἷς δυνηθῶσιν ἀπὸ τῶν βελῶν ἐκεῖνου // τοῦ πονηροτάτου περισκέπτεσθαι, δι' ὧν μεγίστως ἐγχειρίσει f. 135
- τὸν πόλεμον τὸν πνευματικόν, ὅτι ἐξ ἐκεῖνου ἀπαιωρεῖται ὁ κίνδυνος τῶν ψυχῶν.
- 535 **<Κεφάλαιον ιζ' >**
- Πρὸς ταύτην δὲ τὴν ἐτοιμασίαν, δύο εἰσὶν ἀναγκαῖα, ὧν τὸ πρῶτον παντὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ συλλόγῳ προσήκει· τὸ δεύτερον δὲ ἔστιν ἐξαιρετικῶς ἀναγκαῖον ἐνὶ ἐκάστῳ παντὸς τοῦ συλλόγου.

506-508 Zach 11,17 513-515 Gen 49,3-4 516-517 Cf. Ps 90,6

514 αὐξηθῆς] αἰξηθῆς cod. 521 ὅσω] ὅσω cod. ἀπολωλότος] ἀπωλωλότος cod. 524 λόγῳ] λόγῳ cod.

470 in flagellum, ut baculus, et cum corpore, quod atteret, merebitur atteri. Propterea statim propheta involvit ipsum attritioni, cum dicit: *O pastor et idolum deserens gregem! Gladius super brachium tuum et super dextrum oculum tuum, quoniam brachium ariditate sicabitur et oculus tenebrescens obscurabitur.* Futurum est enim ut inde se doleat vulneratum, unde credidit adiuvari.

475 Sacerdotale vero consilium obfuscabitur nebulis mundane cupiditatis.

«Hic etiam erit ille, de quo spiritualiter in *Genesi* legitur: *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea et principium doloris mei, prior in donis, maior imperio, effusus es sicut aqua. Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui et maculasti stratum eius. Ve sedi post dies eius, quoniam pollutis manibus visitabit eam precursor meridiani demonii. Quod demonium veniens, multitudinem sacerdotum exterminatione temporalium tabefactam et luctuosam, de facili suo subiugabit imperio, nam favum mellis restituet, cuius ablatione gemuerant. Non enim potest absque profunda mestitia deseri quod solitum est ardentem et multis temporibus amplexari. Et quanto fuerit maior tristitia de amisso, tanto celerius ac iocundius admittitur reparator. Veniet igitur duobus*
480
485 claris pastoribus interpositis, evomens venenum eterne corruptionis.»

Horum omnium vir predictus, que ad idolatriam pertinebant, verbo expressit, sed omnia postmodum scripto communicavit ut supra iacent. Ex quibus ad propositum hec notavi, scilicet quod amatores opulentie temporalis
490 extenuati violenter, circa tempus maximi Antichristi letanter eum, ut reparatorem pristine plenitudinis, acceptabunt.

Quapropter expedit ad salutem eternam ut plus in hoc tempore quam preteritis assuescant fideles abicere sponte sive contemnere nebulam temporalis felicitatis, toto studio preparantes arma, quibus possint a iaculis illius nequissimi protegi, per que maxime peraget bellum spirituale, quoniam ex illo
495 dependet periculum animarum.

Ad hanc vero premunitionem, duo sunt necessaria. Quorum primum toti collegio catholicorum pertinet. Secundum vero est maxime necessarium singulis totius collegii.

- Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἐστὶν ἡ ἔρευνα ἡ ἀκριβῆς πάσης καταστάσεως καὶ ἐξαιρέτως
 540 τῶν καινικῶν, ὅτι ἐπέειπερ πᾶς καθολικὸς κανὼν τοὺς αὐτοῦ ὁμολογητὰς συναρτᾷ
 καὶ ἐνοχοποιεῖ κατὰ διαφόρους βαθμοὺς πρὸς τὸν βίον τὸν πνευματικόν, ἀναγκαῖόν
 ἐστὶ πρὸς τήρησιν τῆς θρησκείας τῆς καθολικῆς, ὅπως ἐν πάσῃ καταστάσει τὰ
 οὐσιώδη, ἃ ἴδιοι ὄροι εἰσὶν αὐτῆς, ἀκηράτως τηρηθῶσιν. Ἐκάστη γὰρ καταστάσει
 545 ἐφετὸν ἐστὶ τί συνημμένον, ὡς τῇ καταστάσει τῶν συνεζευγμένων συνηπται ἔφεις
 τῆς πίστεως τῆς ἀμοιβαίας· τῇ καταστάσει // δὲ τῶν προεστῶτων προσήπται ἔφεις f. 135v
 τοῦ ζηλοῦν ὑπὲρ σωτηρίας πνευματικῆς ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων.
- Ἐκάστη δὲ καταστάσει καινικῆ συνάπτεται ἡ ἔφεις τῆς τηρήσεως τοῦ ἰδίου
 κανόνος μετ' ἐκείνων ἃ κοινὰ εἰσι πάσῃ ἀσκήσει. Ἀπὸ τῆς ὁμολογίας δὲ πρὸς τὰ
 οὐσιώδη καταστάσεως τινὸς τόσον κατὰ γένος ὅσον κατ' εἶδος συνδεούσης, οὐδεμία
 550 προσπάθεια δύναται τινα ἐξελεῖν, σωζομένης τῆς καταστάσεως. Διότι τῶν οὐσιωδῶν
 αὐτῆς ἀφαιρεθέντων, ἤδη οὐ λεχθήσονται ἐκμοιχεύεσθαι ἢ ἐκνευρίζεσθαι,
 ἀλλ' ἐκπνέειν, ἐπειδὴ ἐκλείπει πραγματικῶς εἶναι, κἂν τυχὸν κατέχῃσι τὰ ἐξωτικά
 σήμαντρα, ὧν κατεχομένων μετὰ ὀνόματος καταστάσεως ἄνευ τῶν οὐσιωδῶν, βέβαιόν
 ἐστὶν ὅτι ἔσται κατὰ τὸ λέγεσθαι καὶ τὸ φαίνεσθαι, οὐδαμῶς δὲ κατὰ τὸ εἶναι. Ἡς
 555 καταστάσεως ἡ προσποίησις ἢ ἡ διπλὴ εἶη ὑποκριτικῆ, ἐφόσον κρυφθεῖη, καὶ μιμικῆ
 καὶ γελοία, ὅταν γένοιτο φανερά. Καὶ ἀμφό//τεραι ἀνθίστανται τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, f. 136
 ἢ πᾶσαν ἀφορίζει διπλόην οὐ μόνον ἐν ταῖς καταστάσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς
 προσώποις, μάλιστα ἐπειδὴ ἐστὶ νόμῳ φύσεως ἀνίερων καὶ βδελυρῶν τινὰ ἔνοχον
 εἶναι τῇ ὁμολογίᾳ πρὸς τὸ λέγεσθαι ἢ φαίνεσθαι, ὅπως οὖν ἐνάρετον, καὶ μὴ εἶναι.
- 560 Ἡ καθολικὴ δὲ ἔρευνα παντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πλήθους τῷ ποιμένι μόνον
 προσήκει τῷ γενικῷ. Διαταῦτα χρή, ἵνα ὁ ὑπάτος ἀρχιερεὺς τῷ ζήλῳ τοῦ Κυρίου τῶν
 στρατιῶν ἐμπυρωθῇ πρὸς τὸ περιεργάζεσθαι περὶ ἐκάστων τῆς ἐκκλησίας
 καταστάσεων, ἂν ἐκ τῶν ἰδίων ὄρων ἴσως φανερώς μακρύνωνται. Καὶ ἐὰν τὸν κληρὸν
 565 ἴδη τοῦ Χριστοῦ τὴν εὐσέβειαν προδήλῳ κακίᾳ φθείρειν ἢ τὴν εὐπρέπειαν τῆς
 λευίτικῆς ἀγιότητος ἐπισκιάζειν καὶ τὴν ἀλήθειαν τὴν εὐαγγελικὴν τῶν τε ἱερῶν
 διατάξεων τὸ εἰλικρινὲς εἰς τὸ ψεῦδος τῆς κοσμικῆς πομπῆς διαστρέφειν, τῷ ξίφει
 ἐπὶ τῇ ὀσφύϊ περιεζωσμένος ἀνοικοδομεῖτω τὸ εἶδος καὶ τὴν ὠριότητα τοῦ κράτους
 αὐτοῦ, // ἵνα μὴ καθάπερ ὁ λαός, ὁ ἱερεὺς προβῇ εἰς ἐξορίαν τῆς ματαιότητος, καὶ f. 136v

556-568 Cf. Ps 44,4 568 Cf. Is 24,2; Os 4,9

550 σωζομένης] σωζομένης cod. 551 ἐκνευρίζεσθαι] ἐκνεβρίζεσθαι cod. 553 μετὰ] μετὰ
 cod., additum in fine lineae, manu, ut videtur, non græca 558 βδελυρῶν] sic ubique in
 cod. 562 ἐμπυρωθῇ] ἐμπυρωθῇ cod. 564 ἴδη] ἴδη cod. 565 λευίτικῆς] λευιτικῆς cod.
 568 ὁ λαός] signum sub linea indicat locum in quo debeant locari hæc verba scripta in
 margine superiore

500 Et primum quidem est scrutinium diligens omnis status et maxime regularium. Nam, cum omnis catholica regula suos professos arctet vel obliget secundum diversos gradus ad vitam spiritualem, necessarium est ad conservationem religionis catholice quod in omni statu substantialia, que proprii limites sunt ipsius, inviolabiliter observentur. Omni namque statui votum
505 aliquod est annexum, ut statui coniugatorum annectitur votum fidei mutue, statui vero prelatorum annectitur votum zelandi pro salute cuiuslibet subditorum.

Cuilibet vero statui regulari annectitur votum observationis proprie regule, cum hiis, que communia sunt omni religioni. A voto quoque ad substantialia status alicuius tam secundum genus quam secundum speciem obligante, nulla dispensatio³⁷ potest quemquam eximere, salvo statu. Quoniam substantialibus eius amotis, iam non dicetur adulterari vel enervari, sed expirare, cum desinat realiter esse, quamvis forte retineat exteriora insignia, quibus retentis cum nomine status absque substantialibus, conseat quod erit
515 secundum dici et apparere, nequaquam vero secundum esse. Cuius status fictio sive duplicitas esset hypocriticalis quamdiu lateret, et histrionalis ac ridiculosa cum fieret manifesta. Et utrumque repugnat catholice veritati,³⁸ que omnem profanat duplicitatem, non solum in statibus, sed personis, maxime cum sit lege nature profanum et abominabile quemquam astringi voto ad dici vel
520 apparere quomodolibet virtuosum, nec esse.

Generale vero scrutinium totius ecclesiastice multitudinis pastori tantum convenit generali. Quapropter expedit ut summus sacerdos zelo Dei exercituum accendatur ad disquirendum de singulis ecclesie statibus, utrum a propriis limitibus forsitan notabiliter elongentur. Et si clerum invenerit Christi religionem notoria pravitate corrumpere vel decorem levitice sanctitatis obnubilare ac veritatem evangeliorum sacrarumque constitutionum sinceritatem in mendaciam secularis pompe convertere, gladio super femur accinctus, reparat speciem et pulchritudinem regni sui. Ne *sicut populus, sic sacerdos* progrediatur in exilium vanitatis, et populus, obtenebratis sideribus, per de-

37. Ubi hic legitur: *dispensatio*, Vgr dicit: *temptatiu*.

38. Ubi hic legitur: *veritati*, Vgr dicit: *església*.

ὁ λαός, ἀμαυρωθέντων τῶν ἀστέρων, διὰ παρόδων διαβαίνων, εἰς φρέαρ ποτισθῆ, 570 ἐπικρατούσης οὐ μετρίως τῆς ἀθετήσεως τοῦ οὐρανοῦ Ἀμνοῦ καὶ τῆς καταφρονήσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ποιεῖτω γοῦν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον εἰς τὸ φλέξει τὰς ἀχυρώδεις ἀπάτας τῆς πομπῆς τοῦ κόσμου.

Ἡ αὐτοῦ ἔτι φρόνησις, οὐκ ἀγνοοῦσα τὴν ὑψηλότητα τοῦ Σατανᾶ, οὐ μόνον μίαν 575 καταστάσιν κοσκηνίσει δι' ἄλλου, ἀλλ' ὡσεὶ σωματικῶς ἐτάζειν σχολοθήτω <καί> κοσκηνίσει τὰς καταστάσεις ἐκείνας, ἐν αἷς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τήρησιν τῆς τελειότητος τῆς εὐαγγελικῆς κατὰ τὸν δασμὸν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τοῦ τὴν ἐκκλησίαν ῥυθμίζοντος καὶ τάσσοντος, μέλλει ἐκφαντικωτέρως ἐλλάμψαι.

Αὗται γὰρ αἱ καταστάσεις ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις δι' ἀγγέλου ὁμοίου τῷ Ἰῶ τοῦ 580 ἀνθρώπου χαρακτηρίζονται, καὶ ἐν τῷ μυστικῷ σώματι τοῦ Σωτῆρος // τίθενται πρὸς f. 137 τὸ παραστήσαι τὴν ὑπεροχὴν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Διατοῦτο κηλὶς τινος ἀκαθαρσίας τόσοσιν αἰχμηροτέρως καὶ ἀπρεπεστέρως φανείη ἐν αὐτοῖς, ὅσον εὐγενεστέρῳ μέρει τοῦ οὐρανοῦ Ἀμνοῦ δέδονται εἰς λαμπρότητα. Ἡ ἀκαθαρσία ἐκείνων τόσοσιν κινδυνωτέρως μολύνουσι ἂν ὅλον τὸ σῶμα καὶ εἰς ἀσχημοσύνην ἀγάγοι, ὅσον ἐγγυτέρως 585 τῇ κεφαλῇ καὶ συσχετικωτέρως συνάπτονται.

Ἐννοεῖται ἄρα ἡ ὑψηλὴ φρόνησις ἀκριβῶς καὶ ψηλαφάτω ἐὰν οἱ σαρκικοὶ σπόροι φιλονεικίας, ζήλου, στάσεως, φυσήματος, ὀργῆς, ἔριδος, διχονοίας, ὡς φησὶν ὁ 590 Ἀπόστολος, ἀφορμῇ κανόνος θάλλουσιν ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἐξαιρέτως βλεπέτω καὶ περιεργάζετω, εἰ σαρκικοὶ τῶν πνευματικῶν πλήθει ἢ ἀδεία κρατοῦσι, μεμνημένος ὅτι ἡ τοῦ δράκοντος μηχανὴ πάσαις δυνάμεσιν ἐκεῖνο πραγματεύεται ἐν πάσῃ 590 καταστάσει εἰς τὸ τὴν ὑψηλότητα τοῦ βίου τοῦ πνευματικοῦ καταβαλεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τοὺς ἔχοντας τὸν ζῆλον // αὐτοῦ διωγμῷ διασκεδάσῃ καὶ καταβάλλῃ. f. 137v

Τοῖς ἡμετέροις ἔτι νῦν καιροῖς, εἰς τὴν ἐκτὸς προέβη γνώσιν, ὅτι <ἐν τινι καταστάσει> ἐκείνοι, οἱ ἤλεγχον καὶ ἱεροῖς λόγοις κατεδίκασον ἀκαθαρσίας φανεράς 595 ἐν αὐτῇ, οὐ τόσοσιν ἀπηνεῖ, ὅσον διαβολικῷ διωγμῷ ἠναγκάσθησαν ἀποθανεῖν.

Τινὲς ἔτι περίλοιποι, ἐπιθυμοῦντες δηλῶσαι τῷ ἀνωτάτῳ ἀρχιερεῖ τὴν καταστροφὴν τὴν ψηλαφητὴν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, τόσοσιν κατάπτωσιν παρὰ τῶν διακόνων τῶν σαρκικῶν ὑφίστανται, ὥστε ἀπὸ τῶν ὧτων καὶ ἀπὸ τῆς θέας αὐτοῦ

569 Cf. Mt 15,14 572 Cf. Ps 103,4 579-580 Cf. Apoc 1,13; 14,14 586-587 Cf. Gal 5,20 593-595 Innuit persecutionem spiritualium franciscanorum prout eam narrant Ubertino de Casali et Angelo Clarenò, cf. PERARNAU, *L'ars catholicae philosophiae*, p.99, notam 632, et p. 98, annotationes ad l. 632-634 596-600 Cf. PERARNAU, *L'ars catholicae philosophiae*, p. 99, notam 635-640

573 ἀχυρώδεις] ἀχυρώδεις cod. 575 καί] supplevi iuxta textum latinum 593-594 ἐν τινι καταστάσει] supplevi iuxta textum latinum

530 via transiens, in puteum demergatur, invalescente non modicum contemptu celestis Agni et contumelia Salvatoris.

Faciat igitur angelos suos spiritus et ministros suos ignem urentem ad exurendum paleares fallacias pompe mundi.

535 Eius quoque prudentia non ignoscens altitudinem Satane, non solum unum statum cribrabit per alium, immo quasi personaliter³⁹ scrutari studeat et cribrare status illos, in quibus effigies Christi, quantum ad observantiam perfectionis evangelice, secundum distributionem Spiritus Sancti ecclesiam informantis et ordinantis, debet expressius elucere.

540 Hii enim status in sacris eloquiis per angelum similem Filio hominis designantur et in mysteriali corpore Salvatoris ponuntur ad representandam elegantiam vultus eius. Proinde macula cuiusquam impuritatis tanto fedius et indecentius apparet in eis, quanto nobiliori parti celestis Agni dati sunt in splendorem. Impuritas quoque illorum tanto periculosius inficeret totum corpus ac deformaret, quanto propinquius⁴⁰ ac tenacius inhererent.

545 Attendat ergo sublimis prudentia diligenter et palpet si <carnalia>⁴¹ semina contentionis, emulationis, seditionis, inflationis, ire, rixe, dissensionis, secte,⁴² ut ait Apostolus, pretextu regule pullulent inter eos. Et maxime videat et scrutetur, si carnales spiritualibus multitudine vel auctoritate prevaleant, recolens quod draconis astutia totis viribus id procurat in quolibet statu ad altitudinem vite spiritualis deiciendam in tantum, ut habentes zelum ipsius, persecutione disperdat et opprimat.

550 Nostris etiam iam temporibus ad exteriorem prorupit notitiam quod in statu quodam illi, qui arguebant et sacris rationibus condemnabant impuritates patentes in eo, non tam crudeli quam diabolica persecutione coacti sunt interire.

555 Quidam quoque superstites, cupientes notificare summo pontifici subversionem palpabilem evangelice veritatis, tantam oppressionem a ministris carnalibus patiuntur, ut ab auribus et aspectu eius multis intermediis repe-

39. Ubi hic legitur: *personaliter*, Vgr dicit: *corporaliter*.

40. Vgr addit: *al cap*.

41. In Vgr adest verbum: *carnalia*.

42. Vgr omittit: *secte*.

πολλῶν μεσιτευόντων ἀπωθεῖσθαι, κἄν ὅμως ἐκείνου τῆ ἀδείᾳ μόνως προσήκει
600 διακρίναι περὶ τῶν ὄρων πάσης τηρήσεως νομικῆς.

Ἐξ ὧν δῆλον πόσον ἐνεργῶς ἐκείνο τὸ μυστήριον τῆς ἀδικίας νῦν ἐνεργεῖται, ὃ
κατὰ τὸν Ἀπόστολον πρὸς Θεσσαλονικεῖς εἰσοδὸν ἐτοιμάζει τῷ μεγάλῳ Ἀντιχρίστῳ.

<Κεφάλαιον ιη΄>

Τὸ δεύτερον δέ, ὃ ἐκάστοις τοῦ συλλόγου τοῦ χριστιανοῦ ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰς
605 προετοιμασίαν αὐτῶν, ἐστὶ τὸν μαργαρίτην τῆς καθολικῆς ἀληθείας ἐνηλῶσαι τῆ
καρδιά οὕτως ἐπιμελῶς, ὥστε, // ὅταν ὁ ἄνεμος ἐκείνης τῆς φρικτῆς πείρας ἐπέλθῃ, f. 138
διαμείνῃ ἄσειστος. Οὕτω δηλαδή, ὅτι ἐκείνος, ὃν Ἱερεμίας διὰ τοῦ ψεύδους
αἰνίσσεται ὅτε λέγει· Ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ εἶδον ὁμοίωμα μοιχείας καὶ
ὁδὸν ψεύδους, γνωσθήτω ἐν πάσι τοῖς αὐτοῦ ἔργοις εἶναι ψεύστης, ὅτι τοῦτο ἄρχει
610 εἰς ἀρὰν αὐτοῦ καὶ ἀκύρωσιν τῶν σημείων αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν.

<Κεφάλαιον ιθ΄>

Μέλλουσι τοιγαροῦν μνησθῆναι ὅτι ὁ Χριστός, ἐπαγγελθεὶς τῷ Ἀβραάμ τοῖς
ἄλλοις τε πατράσι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπηγγέλη εἰς Σωτήρα, τοῦ Ἡσαίου
λέγοντος· Εἶδον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ τοῦ ἡμετέρου. Ἐτι
615 ὁ Ζαχαρίας, τῷ ἐνάτῳ Ἰδοῦ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σωτῆρ. Ἐτι εἰς
βασιλέα, ὡς αὐτόθι λέγεται. Καὶ πάλιν τοῦ Ἱερεμίου τριακοστῷ πρώτῳ Ἰδοῦ ἡμέρα
ἦλθον, λέγει Κύριος, καὶ ἀναστήσω τῷ Δαυὶδ βλάστημα δίκαιον, καὶ βασιλεύσει
βασιλεὺς καὶ σοφός ἐσται. Ἐτι εἰς διδάσκαλον, ὅθεν Ἰωὴλ δευτέρῳ Ἰοὶ Σιών,
σκιρτήσατε καὶ χαίrete, ὅτι ἀπέστειλεν // ὑμῖν διδάσκαλον δικαιοσύνης. Διατιοῦτό f. 138v
620 φησιν ὁ Ὡσηέ, τῷ δεκάτῳ· Καιρὸς τοῦ ἀναζητήσαι τὸν Κύριον ὅταν ἔλθῃ, ὃς διδάξει
ἡμᾶς δικαιοσύνην.

Πάλιν ἔτι μέλλει μνησθῆναι ὅτι ὁ Χριστός, κἄν ἐπηγγέλη εἰς Σωτήρα ὅσον εἰς
τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς τῆς μελλούσης, κἄν εἰς βασιλέα ὅσον εἰς τὴν διαγωγὴν τῆς
ζωῆς τῆς παρούσης, κἄν εἰς διδάσκαλον ὅσον εἰς τὴν γνώσιν τῆς ἀληθείας, τόσον
625 ἐν τοῖς πιστευτέοις καὶ ἐν τοῖς πρακτέοις καὶ ἐν τοῖς ἐλπιστέοις καὶ ἐν τοῖς
φοβητέοις καὶ ἐν τοῖς ὀρεκτέοις καὶ ἐν τοῖς φευκτέοις, ὅμως ἀνήγγελλται οὐ μόνον
ὡς ψιλὸς ἄνθρωπος, ὡς οἱ ψεῦσται Ἰουδαῖοι φάσκουσιν, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.
Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ ἠρήσαντο τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν εἶναι μεσίαν, οὐ τὴν

602 Cf., 2 Thes 2,7 608-609 Ier 23,14 614 Is 52,10 615 Zac 9,9 616-618 Ier 23,5
618-619 Ioel 2,23 620-621 Os 10,12

599 ἀδεία] ἀδεία cod. 604 δεύτερον] signum sub linea, indicat locum ubi locari debet
hoc verbum scriptum in margine sinistro manu, ut videtur, non græca ὁ] signo sub-
misso, scitum super lineam 607 διαμείνῃ] διαμείνῃ cod. 612 Ἀβραάμ] ubique in
cod. cum spiritu aspero 613 Ἡσαίου] ubique in cod. cum spiritu aspero 616 Ἱερεμίου]
ubique in cod. cum spiritu aspero τριακοστῷ πρώτῳ] immo εἰκοστῷ τρίτῳ 620 Ὡσηέ] Ὡσιέ
cod., sed cf. l. 1186 628 μεσίαν] sic ubique in cod.

llantur, cum tamen illius auctoritati solum pertineat diffinire de terminis
560 cuiuslibet observantiae regularis.

Ex quibus patet quam efficaciter illud mysterium iniquitatis iam opere-
tur, quod, secundum Apostolum *Ad Thessalonicenses*, aditum preparat maxi-
mo Antichristo.

565 Secundum vero quod singulis de collegio christiano fit necessarium ad
premunionem ipsorum, est gemmam catholice veritatis infigere cordi tam
studiose quod, cum ventus illius horrende tentationis advenerit, maneat in-
concussa. Sic scilicet, quod ille, quem *Ieremias* per mendacium denotat,
quando dicit: *In prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterii et iter*
570 *mendacii*, cognoscatur in omnibus suis operibus esse mendax, quoniam istud
sufficit ad detestationem ipsius et irritationem signorum eius et discipulorum
suorum.

Debet ergo recolere quod Christus, promissus Abrae ceterisque patribus
Veteris Testamenti, promissus fuit in Salvatore, *Isaia* dicente: *Viderunt om-*
nes fines terre salutare Dei nostri. Item, *Zacharie* nono: *Ecce rex tuus venit*
575 *tibi iustus et salvator*. Item in Regem, sicut ibidem dicitur. Et iterum *Ieremie*
trigesimo primo: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen*
iustum et regnabit rex et sapiens erit, etc.⁴³ Item in Doctorem, unde *Ioelis* se-
cundo: *Filii Sion, exultate et letamini in Domino Deo nostro, quia misit vobis*
doctorem iustitiae. Propterea dicitur *Osee* decimo: *Tempus requirendi Domi-*
580 *num, cum venerit, qui docebit vos iustitiam*.

Iterum etiam debet recolere quod Christus, sive fuerit promissus in Sal-
vatore quantum ad periculum vite future, sive in Regem quantum ad pro-
cessum vite presentis, sive in Doctorem quantum ad notitiam veritatis, tam in
credendis et in agendis quam in sperandis et in timendis et appetendis et evi-
585 tandis, tamen promissus est non solum ut purus homo, sicut falso⁴⁴ Iudei as-
serunt, sed ut Deus et homo. Iudei enim, quia negaverunt Iesum Nazarenum

43. Vgr omittit: etc.

44. Vgr dicit: *els mentiders*.

ἀγιότητα ἀναίνεσθαι οὐ δύνανται, διατοῦτο βουλόμενοι τὴν πλάνην ἑαυτῶν αἰτία
 630 λογικῆ συγκαλύψαι, φασὶν ὅτι διατοῦτο παρ' αὐτῶν ἀπηγόρευται ὑπὲρ τοῦ μεσία ἢ
 τοῦ Χριστοῦ τοῦ τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένου, ὅτι αὐτὸς εἶπεν ἑαυτὸν εἶναι Θεὸν
 καὶ ὁ // μεσίας, ὡ φασιν, οὐ μέλλει προσωπικῶς εἶναι Θεός.

f. 139

Ἄλλ' ἐπέειπερ «ὁ ψεύστης τῇ ἰδίᾳ πίπτει τέχνη καὶ τοῖς ἰδίοις λόγοις
 ἐλέγχεται», διατοῦτο ὁ Νόμος, ὡ φασιν ἑαυτοὺς προσκολλᾶσθαι, φανοῦται αὐτοὺς εἶναι
 635 ψεύστας ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς τὸ ἐναντίον ἐμπλέκεσθαι, ὅτι τῷ
 δεκάτῳ ὀγδόῳ τοῦ Δευτερονομίου λέγεται ὅτι ἐκεῖνος, ὃ φησιν ἑαυτὸν εἶναι
 προφήτην ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐσταλμένον πρὸς τὸ τι ἀναγγεῖλαι καὶ τέως οὐκ ἔστιν,
 ἐστὶ κατακεκριμένος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτῷ μισητός, ὡς ἐκεῖνος, ὃς ἀρπάζει καὶ
 τὸ ὄνομα καὶ τὴν διακονίαν τοῦ ἀγγέλου τοῦ Θεοῦ. Δίδεται ἔτι αὐτόθι εἰς σημεῖον
 640 τοῦ ἀκριβῶς γινῶναι τὸν τοιοῦτον, ὅτι, ὃ φησι μέλλοι εἶναι, οὐκ ἐνδέχεται.

Ἐπειδὴπερ οὖν Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἔφη ἑαυτὸν εἶναι Θεόν, καὶ τέως οὐχ ἦπτον
 καθέστηκεν ἀψευδῆς ἐν ἐκείνοις, ἃ προεῖπε, καὶ δυνατὸς ἐν ἔργῳ, βεβαιούται ὅτι οὐκ
 ἦν τῷ Θεῷ μισητός οὔτε παρ' αὐτοῦ κατακεκριμένος, ὃ εἶη ἀναγκαῖον, εἰ ψεῦδος
 ἐλέλα//λήκει, ὅτι εἰ ἐκεῖνός ἐστι μισητός τῷ Θεῷ, ὁ ἀρπάζων ὄνομα κτίσματος ἢ
 645 ἀποκρισιαρίου, πολλῶ μᾶλλον ὁ ἀρπάζων τοῦ δημιουργοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα·
 οὔτε ἅγιος ἐστὶ ψεύστης οὕτως ἀπημής.

f. 139v

Ἔθεν, δι' ἐκείνου αὐτοῦ, διότι ἀρνηθῆναι οὐ δύνανται Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν
 καθεστηκέναι ἅγιον ἄνδρα ἢ προφήτην, ἀρνοῦνται αὐτὸν καθεστηκέναι ψεύστην· καὶ
 ἐπέειπερ συγκατατίθενται αὐτὸν ὠμολογηκέναι ὅτι ἦν Θεός, ἀναγκαίως ἔπεται ὅτι
 650 κατέφησεν ἀλήθειαν.

Καὶ οὐδὲν ἐπιχείρημά ἐστι βιαιότερον τούτου πρὸς τὸ πιστότητα ἔχειν τῆς
 αὐτοῦ θεότητος διὰ λόγου. Ἀναγκαῖον ἐστὶ γὰρ ἐκεῖνον εἶναι Θεόν, ὃς τοῦτο λέγων,
 ἅπαντα, ἃ μόνου τοῦ Θεοῦ εἰσιν, ἐνεργῶς ἀπεργάζεται.

Ἔτι γε πᾶσα μικροῦ ἢ *Γραφή* βοᾷ ὅτι ὁ μεσίας ἐπηγγελμένος τοῖς πατράσιν ἦν
 655 Θεός. Ἐν τῷ *ψαλμῷ* γὰρ διαπρυσίως λέγεται· *Σπέρμα Ἀβραάμ δούλου αὐτοῦ τῶν*
υἱῶν Ἰακώβ τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ. Ἐπεται ἐν τῷ ἑβραϊκῷ αὐτό, ἡγουν τὸ σπέρμα,
Κύριος ὁ Θεός, <καὶ τὰ ἔξης>. Ἄλλ' ἐστὶ βέβαιον ὅτι Κύριος ὁ Θεός οὐκ ἠδύνατο
 // εἶναι σπέρμα Ἀβραάμ ὅσον εἰς τὴν θεότητα, ὅτι ἐπειδὴ ἡ θεότης ἐστὶν αἰώνιος, f. 140
 οὐ λαμβάνει ἀπαρχὴν ἐκ πράγματος προσκαίρου, ἀλλ' ἀντιστρόφως· δεῖ οὖν νοεῖν ὅτι

636 Cf. Dt 18,20 639-640 Cf. Dt 18,22 641 Cf. Io 8,58; 10,25-28 655-656 Ps 104,6

630 μεσία] sic ubique in cod.; hic hæc forma adhibetur ut genitivus 632 μεσίας] sic ubique in cod. 643 κατακεκριμένος] scriptum suo loco manu, ut videtur, non græca, ubi scriba spatium vacuum relinquerat 654 μεσίας] sic ubique in cod. 655 Ἀβραάμ] ubique in cod. cum spiritu aspero 657 καὶ τὰ ἔξης] supplevi iuxta textum latinum 658 Ἀβραάμ] ubique in cod. cum spiritu aspero

esse messiam, cuius sanctitatem negare non possunt, ideo volentes errorem suum causa rationabili palliare, dicunt quod pro tanto ab eis repudiatus est pro messia vel christo patribus promisso, quia ipse dixit se fore Deum, et
590 messias, ut dicunt, non debeat personaliter esse Deus.

Sed quia «mendax propria cadit arte propriisque sermonibus capitur», ideo Lex, cui dicunt se adherere, manifestat eos esse mendaces ex dictis suis et in eis oppositum inculcare. Nam decimo octavo *Deuteronomii* dicitur quod ille, qui dicit se esse prophetam vel a Deo missum ad aliquid nuntiandum et
595 tamen non est, damnatur a Deo et est ei exosus⁴⁵ tanquam ille, qui usurpat et nomen et officium nuntii Dei. Datur etiam ibidem pro signo certo cognoscendi talem quia quod dicit futurum esse, non evenit.

Cum igitur Iesus Nazarenus dixerit se fore Deum et tamen nihilominus fuit verax in hiis que predixit, et potens in opere, constat quod non fuit Deo
600 exosus⁴⁶ nec ab Eo damnatus, quod fuisset necessarium, si falsum dixisset. Nam, si ille est odiosus Deo, qui usurpat nomen creature vel nuntii, multo fortius qui usurpat Creatoris nomen et dignitatem, nec sanctus existit mendax tam impius.

Unde eo ipso quod negare non possunt Iesum Nazarenum fuisse sanctum
605 virum sive prophetam, negant eum fuisse mendacem;⁴⁷ cum concedant eum asseruisse quod erat Deus, necessario sequitur quod asseruerit veritatem.

Et nullum argumentum est fortius isto ad certitudinem habendam sue divinitatis per rationem. Necesse est enim illum esse Deum, qui, hoc dicendo, cuncta que solius Dei sunt, efficaciter operatur.

610 Preterea tota fere *Scriptura* clamat quod messias promissus patribus esset Deus. In *Psalmistis* enim aperte dicitur: *Semen Abraam, servi eius, filii Iacob, electi eius*. Sequitur in hebreo: *Ipsum*, scilicet semen, *Dominus*,⁴⁸ etc. Sed constat quod Dominus Deus non poterat esse semen Abrae quantum ad divinitatem. Nam, cum divinitas sit eterna, non sumit originem a re temporali,

45. Ubi hic legitur: *exosus*, Vgr dicti: *odiat*.

46. Idem, sicut in nota præcedenti.

47. Vgr addit: *i*.

48. Vgr dicit: *Senyor Déu*.

660 ὁ Θεὸς εἶη σπέρμα Ἀβραάμ ὅσον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν προσληφθεῖσαν παρ' ἐκείνου.

Πάλιν ἐν τῷ ψαλμῷ κατὰ τὴν ἐβραϊκὴν ἀλήθειαν, ὅπου ἡμεῖς ἔχομεν Ἔρα Σιών εἶπη ἄνθρωπος, ἀναγιγνώσκεται· Καὶ πρὸς τὴν Σιών ῥηθήσεται· ἀνὴρ καὶ ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὑψηλότατος. Ἔρα εἰ ὑψηλότατος, 665 ὃς ἐθεμελίωσε τὴν Σιών, γεννηθησόμενος ἦν ἐν αὐτῇ, ἀναγκαῖον ἐστὶν ὅπως εἶη αὐτῆς πρῶτος καὶ ὕστερος. Πρῶτος, ἐν ὅσῳ τεθεμελίωκεν ὕστερος, ἐν ὅσῳ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ· ὁ γενέσθαι οὐ δύναται εἰ μὴ Θεὸς προσλαβὼν ἀνθρωπότητα γεννηθεῖ ἐν αὐτῇ.

Ἔτι ἐν τῷ ψαλμῷ, ὅπου ὑπερυψοῦται ἡ ἀνθρωπότης τοῦ βασιλέως μεσίου, ὅτε 670 λέγεται· Ὡραῖος κάλλι, καὶ τὰ ἐξῆς, ἐκφαντικῶς λέγεται περὶ αὐτοῦ· Ὁ θρόνος ὁ σός, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ // αἰῶνος. Καὶ μικρὸν ὕστερον Ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους τοῦ σοῦ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Κύριος ὁ Θεός σου. Ἐπειτα· Προσκυνήσουσιν αὐτῷ. Καὶ ἐν τῷ ἐβραϊκῷ τίθεται αὐτόθι ῥήμα λατρείαν εἰσφέρον, ἢ μόνῳ τῷ Θεῷ προσήκει. Ἔτι ἀλλαχοῦ· Ὑψώσω σε ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεὺς. Ὁ Ἡσαίας 675 ἔτι διαπρωσίως φησὶν· Ἰδοὺ ἡ παρθένος συλλήψει καὶ τέξει υἱὸν καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, τοιούτεσι «μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Ἔτι· Μικρὸς ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. Περὶ οὗ ὑποτίθησι· Καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὃ μόνου ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

Εἰ τέως ὁ ἄπιστος Ἰουδαῖος καὶ κάκιστος θελήσειεν ἀντιτείνειν ὅτι ὁ Ἡσαίας 680 τούτοις οὐ μαρτυρεῖ τὸν μεσίαν εἶναι Θεόν, ἀλλὰ καλεῖσθαι, καθάπερ οἱ ἔτεροι θεοὶ οἱ ἐκλεκτοί, ἐπειδὴ τῷ πράγματι πρόσκειται, διὰ τοῦτο τὸ μέτῳ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ λίθῳ συντριφθῆτω καὶ ἀκουσάτω τοῦ Ἡσαίου λέγοντος ἐν τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ // 681 κεφαλαίῳ· Τάδε λέγει ὁ Κύριος, ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπειτα μικρὸν ὕστερον Ἐγὼ ἐποίησα καὶ ἐγὼ ἔξω, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς ἐγὼ ἔπλασα, περὶ οὗ ἀνθρώπου 685 αὐτίκα ὑποζεύγνυσιν· Ἐγὼ ἀνέστησα αὐτὸν εἰς δικαιοσύνην καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ κατευθύνω· αὐτὸς οἰκοδομήσει τὴν πόλιν τὴν ἐμήν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειτα μικρὸν ὕστερον· Μόνον ἐν σοὶ ἐστὶν ὁ Θεός καὶ οὐκ ἔστι πλὴν σου Θεός· ὄντως σὺ εἶ ὁ Θεός ὁ ἀπόκρυφος, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ Σωτήρ. Ἄλλ' οὐδενὶ ἀνθρώπῳ προσήκει

662-664 Ps 86,5 670 Ps 44,3 671-673 Ibid., 7 674 Ps 144,1
675-676 Is 7,14 676 Is 9,6 677-678 Ibid. 679-680 Cf. Is 9,6 683 Is 45,11
682-683 Is 46,4 et 45,12 685-686 Is 45,13 687-688 Is 45,14-15

660 Ἀβραάμ] ubique in cod. cum spiritu aspero 663 εἶπη] εἶπη cod. 666 ὅσω] ὅσω cod. 669 μεσίου] sic ubique in cod. 674 Ἡσαίας] ubique in cod. cum spiritu aspero 679 Ἡσαίας] ubique in cod. cum spiritu aspero 680 μεσίαν] sic ubique in cod. 682 συντριφθῆτω] συντριφθῆτω cod. Ἡσαίου] ubique in cod. cum spiritu aspero

615 sed e converso. Convenit, ergo, intelligere quod Deus esset semen Abrae, quantum ad humanitatem adsumptam ab illo.

Iterum in *Psalmistâ*⁴⁹ secundum hebraicam veritatem, ubi nos habemus: *Numquid Sion dicet homo*, legitur: *Et ad Sion dicitur: Vir et vir natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus*. Ergo, si Altissimus, qui fundavit Sion,
620 nasciturus erat in ea, necesse est quod esset ea prior et posterior. Prior in quantum fundavit, posterior in quantum natus est in ea. Quod fieri non posset, nisi Deus, adsumens humanitatem, nasceretur in ea.

Item in *Psalmistâ*,⁵⁰ ubi extollitur humanitas regis messie, cum dicitur: *Speciosus forma pre filiis hominum*⁵¹ etc., expresse dicitur de ipso: *Sedes tua, Deus, in seculum seculi*. Et paulo post: *Concupiscet rex decorem tuum, <quoniam ipse est Dominus, Deus tuus>*. Sequitur: *Et adorabunt eum*. Et in hebreo ponitur ibi verbum latrâ importans, que soli Deo convenit.

Item alibi: *Exaltabo te, Deus meus, rex*. *Isaias* autem dicit expresse: *Ecce virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen eius Emmanuel*, id est, «nobiscum Deus». Item: *Parvulus natus est nobis*, etc. De quo subiungit: *Et vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi*, quod solius est Dei.

Si tamen perfidus iudeus et nequam velit obicere quod *Isaias* hiis non testatur messiam fore Deum, sed vocari, sicut et ceteri Dei electi, quia littere inheret, idcirco frons eius eodem lapide conteratur et audiat *Isaiam* dicentem, quadragesimo quinto capitulo: *Hec dicit Dominus, sanctus Israel*. Sequitur paulo post: *Ego feci et ego feram et hominem super eam ego creavi*. De quo homine statim subiungitur: *Ego suscitavi eum ad iustitiam et omnes vias eius dirigam. Ipse edificabit civitatem meam*, etc. Sequitur paulo post: *Tantum in te est Deus et non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*. Sed nulli homini convenit quod sit Deus absconditus et Deus sal-

49. Vgr dicit: *en el psalm*.

50. Idem, sicut in nota præcedenti.

51. Vgr omittit: *pre filiis hominum*.

ἵνα ἡ θεὸς ἀπόκρυφος καὶ θεὸς Σωτὴρ <τοῦ> Ἰσραὴλ, εἰ μὴ προκρίτω ἀνδρῶν, ὃς
690 μόνος μεσίας ἐστὶν ἀρχηγός. Πρόδηλος τοιγαροῦν ὁ σκοπός.

Ἔτι Ἱερεμίου εἰκοστῷ τετάρτῳ· Σοὶ ἡμάρτομεν, προσδοκία Ἰσραὴλ, Σωτὴρ αὐτοῦ
ἐν καιρῷ θλίψεως· διὰ τοῦτο οἰοεὶ γεωργός ἐσόμενος ὑπάρχεις ἐν τῇ γῇ καὶ οἰοεὶ
ὁδοιπόρος ἀνακάμπτων εἰς τὸ μείναι· οἷς ῥήμασι προδήλως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ θεός, ᾧ
ἡμάρτηκεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὃ ἐστὶ προσδοκία αὐτοῦ καὶ Σωτὴρ, ὁ αὐτὸς ἐλευσόμενος
695 ἦν εἰς τὴν γῆν. Καὶ τούτῳ // συμφωνεῖ ὁ Ἡσαΐας, ὅτε λέγει· Ὁ Κύριος αὐτὸς f. 141v
ἐλεύσεται καὶ σώσει ἡμᾶς. Καὶ οὐχ ἦττον ἀναφανδὸν Μιχαίας τοῦτο καταφάσκει,
ὅτε λέγει· Ἰδοὺ ὁ Κύριος ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ καὶ καταβήσεται
καὶ καταπατήσεται ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν τῆς γῆς, οὐ ἢ ἐξέλευσις καὶ κατάβασις ἢ κινήσις
τις, οὐδενὶ τρόπῳ συντρέχει ἐν τῇ φύσει τῇ θείᾳ. Ἄρα δῆλον ὅτι ταῦτα πάντα
700 καθήκουσιν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν προσληφθεῖσαν, οὔτε ἄλλως δύναται
ἢ Γραφῇ ἀληθεύειν· ὁ θεὸς γάρ, ἐπεὶ περ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὤδε ἐν τοῖς
ἀνθρώποις ἔδειξεν ἑαυτὸν φανερόν, εἰς ἐκείνους λέγεται καταβεβηκέναι.

Ἰστέον ἐστὶν ἄρα ὅτι ὁ μέγιστος Ἀντίχριστος, ὃς γνῶσιν ἔξει τῆς Παλαιᾶς
Διαθήκης, ἑαυτῷ σφετερίσει πάντα ὅσα γεγραμμένα εἰσὶ περὶ τοῦ μεσίου, ὃ
705 ἐρμηνεύεται Χριστός. Καὶ διὰ τοῦτο ἐρεῖ ἑαυτὸν εἶναι σωτήρα καὶ βασιλέα καὶ
διδάσκαλον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἔτι Θεόν, καὶ πάντα ὅσα ἐκείνῳ ἀπονέμονται,
ὡς ἐραγίσεται ἐκ τῆς Δέλτου τῆς Παλαιᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπατήσαι // σκοπεῖ, f. 142
προσκέσεται τῇ Γραφῇ τοῦ Θεοῦ ἀντὶ ἀρχῆς κινητικῆς καὶ ὑπεισάξει ἰὸν πλάνης
ἀντ' ἀρχῆς ἐλλείψεως, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται τοῦ Δαυιδ τῷ ὀγδῶ· Ὅτι μετὰ τὸ
710 αἰζηθῆναι τὰς ἀνομίας, ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναιδής τὸ πρόσωπον, ὅτι οὐκ
ἐρυθριάσει ψεῦδεσθαι, καὶ νοῶν τὰς προτάσεις, τουτέστιν ἐκεῖνα, ἃ ἐν τῇ Γραφῇ
προτέθεινται ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Ὅθεν, ἐπειδὴ οὐκ ἐρυθριάσει ψεῦδεσθαι ἐναντίον τοῦ
Θεοῦ, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς θεότητος, ἃς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκφωνοῦσιν
αἱ γραφαὶ αἱ προφητικαί, ἑαυτῷ ἀπονεμεί. Ὅθεν, καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶ πρὸς
715 Θεσσαλονικεῖς ὅτι καθήσεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ δεικνύων ἑαυτὸν οἰοεὶ αὐτὸς εἶη
θεός, καὶ ἐπιτηδεύσεται οὕτω παραχαράξαι τὴν Γραφῇ, ὥστε ἑαυτῷ δύνασθαι αὐτὴν
ἐν πᾶσι προσαρμόσαι.

Διὸ ἀνοίξει τὸ στόμα αὐτοῦ κατὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ λέγων ὅτι πλάνος ἦν
καὶ ὅτι ἐκεῖνος οὐκ ἦν ὁ Χριστός ὁ ἐπαγγελθεὶς τοῖς πατράσι καὶ τῷ λαῷ τοῦ

691-693 Ier 14,7-8 695-696 Is 35,4 697-698 Mich 1,3 709-711 Dan 8,23
715-716 2 Thes 2,4

689 τοῦ] supplevi 690 μεσίας] sic ubique in cod. 691 Ἱερεμίου ubique in cod. cum spiritu aspero 695 Ἡσαΐου] ubique in cod. cum spiritu aspero 704 μεσίου] sic ubique in cod. 707 ὡς] scriptum suo loco manu, ut videtur, non græca, ubi scriba spatium vacuum desinerat

vator Israel, nisi excellentiori hominum, qui solus messias est. Ergo, patet propositum.

Item *Ieremie* decimo quarto: *Tibi peccavimus, expectatio Israel, Salvator eius in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra et quasi viator declinans ad manendum.* Quibus verbis expresse testatur quod Deus, cui peccaverat Israel, et qui est expectatio eius et Salvaror, ipsemet futurus erat in terra,⁵² etc. Et huic consonat *Isaias*, cum dicit: *Dominus ipse veniet et salvabit nos.* Nec minus expresse *Micheas* hoc asserit, quando dicit: *Ecce Dominus egredietur de loco sancto suo et descendet et calcabit super excelsa terre.* Cui egressus et descensus aut motus aliquis nullo modo convenit in natura divina. Patet⁵³ quod hec omnia conveniunt ei secundum humanam naturam assumptam, nec aliter potest *Scriptura* verificari. Deus enim, cum per humanam naturam hic inferius inter homines ostendit se esse manifestum, ad eos dicitur descendisse.

Sciendum est igitur quod maximus Antichristus, qui notitiam habebit *Veteris Testamenti*, sibi ascribet omnia quecumque scripta sunt de messia, quod interpretatur Christus. Et ideo dicet se salvatorem et regem et doctorem humani generis et etiam deum et cuncta que illi adtribuuntur, sicut colliget ex *Pagina Veteri*. Cum enim fallere intendat, innitetur *Scripture* Dei pro principio motivo et subintroducet venenum erroris pro principio defectus. Et ideo dicitur *Danielis* octavo, quod *cum creverint iniquitates, consurget rex impudicus facie*, quia non erubescet mentiri, *et intelligens propositiones*, id est, ea que in *Scriptura* proposita sunt de Christo. Unde, quia non erubescet mentiri adversus Deum, honorem et excellenciam divinitatis, que de Christo resonant scripture prophetales, sibi attribuet. Unde et Apostolus dicit *Ad Thessalonicenses* quod *sedebit in templo Dei, ostendens se tanquam sit Deus* et machinabitur sic prevaricare *Scripturam* quod sibi possit eam in omnibus adaptare.

Propter quod aperiet os suum adversus Iesum Nazarenum, dicens quod falsarius fuit et quod ille non fuit Christus promissus patribus et populo Isra-

52. Vgr omittit: etc.

53. Vgr addit: en consequència

- 720 Ἰσραὴλ. Διὸ γράφεται ἐν τῷ Ἰωάννῃ τετάρτῳ ὅτι πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν, *f. 142v*
 παρὰ Θεοῦ οὐκ ἔστι καὶ // οὗτός ἐστιν ὁ Ἀντίχριστος, πρὸς τὸ σημειῶσαι ὅτι ὁ
 μέγιστος Ἀντίχριστος πρὸς τοῦτο ἀρχικωτάτως δισχυρισθῆσεται, ἵνα κατασκευάσῃ
 Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν οὐ καθεστηκέναι Χριστόν. Ἐννοήσῃ γὰρ ὅτι διὰ τούτου ἔξει
 τὸν σκοπὸν. Καὶ διὰ τούτου λέγεται τοῦ Δανιὴλ τῷ ἑβδόμῳ· Κατὰ τοῦ ὑψίστου
 725 λαλήσει. Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ τῷ ὄγδῳ· Κατὰ τοῦ ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων
 ἐπαναστήσεται. Καὶ πάλιν τῷ ἑνδεκάτῳ· Ἡ καρδία αὐτοῦ κατὰ τῆς διαθήκης τῆς
 ἀγίας. Καὶ αὐτόθι, ὕστερον· Ἐγερθῆσεται καὶ μεγαλυνηθήσεται κατὰ παντός θεοῦ, καὶ
 κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν θεῶν λαλήσει μέγιστα. Καὶ ὀλίγον ἔπειτα· Οὐτέ τινος τῶν θεῶν
 ἐπιμεληθήσεται ὅτι κατὰ πάντων ἐπαναστήσεται. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δευτέρῳ πρὸς
 730 Θεσσαλονικεῖς λέγει ὅτι ἄνθρωπος ἀμαρτίας καὶ υἱὸς ἀπωλείας ἐναντιοῦται καὶ
 ὑπεραίρεται ὑπὲρ πάν, ὃ λέγεται θεός, ὡς τὰ εἰδῶλα, ἃ λέγονται θεοὶ ψευδεὶ κλήσει,
 ἢ ὡς οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ λέγονται θεοὶ διὰ χάριν υἰοθεσίας, ἢ ὃ προσκυνεῖται, *f. 143*
 // οἷον ἡ μεγαλειότης τῆς Τριάδος, ἢ ἐστὶ Θεὸς τῆ ἰδιότητι τῆς φύσεως.
 Ἐτι τῷ τῆς Ἀποκαλύψεως δεκάτῳ τρίτῳ λέγεται ὅτι ἀνοίξει τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς
 735 βλασφημίας πρὸς τὸν Θεόν, βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τουτέστιν Ἰησοῦν τὸν
 Χριστόν, ὃν φησι καθεστηκέναι παραχαράκτην, <καὶ> τὴν σκημὴν αὐτοῦ, τουτέστι
 τὴν μακαριαν Παρθένον, ἣν λέξει οὐκ ἐν παρθενίᾳ συνειληφέναι καὶ γεγεννηκέναι, ἢ
 τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, ἣν ἐρεῖ ἐν ἀμαρτίᾳ προσειληφθαι, καὶ ἐκείνους, οἱ ἐν
 τῷ οὐρανῷ οἰκοῦσιν, ἤγουν τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἄλλους
 740 ἀγίους, οἱ μετέστησαν ἐν τῇ πίστει Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ. Καὶ τούτου ὁ λόγος ἐστὶν
 ὅτι ἀρνηθείσης τῆς ἀρχῆς, ἀρνοῦνται καὶ τὰ συμπεράσματα, καὶ ὑπεξαιρεθέντος τοῦ
 θεμέλου ἢ διαστραφέντος, ἀναγκαῖον ἐστὶ χαλασθῆναι ὃ ἂν ἐγήγερται ἢ κατεσκευάσθη
 ἐπ' αὐτῷ.

<Κεφάλαιον κ'>

- 745 Ὅθεν ἐπειδὴ βεβαιοὶ Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν καθεστηκέναι παραχαράκτην, ἔπεται
 ὅτι πάντες οἱ ὄπαδοὶ αὐτοῦ ἦσαν // παραχαράκται ἢ ψεῦσται, καὶ διὰ τούτου πάσα *f. 143v*
 ἡ γραφὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης, δηλαδὴ τόσον τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν ἀποστόλων,
 ὅσον τῶν ἄλλων ἀγίων, ἔσται κατ' αὐτὸν ἄκυρος καὶ ματαία. Διὰ ταῦτα τοὺς πιστοὺς
 750 προσκείσεται, ὅπως διὰ τῆς ἀληθείας ἐκείνης τῆς Γραφῆς σαφῶς ἀποδείξωσιν αὐτὸν
 εἶναι παραχαράκτην, καὶ ὅτι μαργαρίτης τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῶν αὐτῶν καρδιῶν
 ἐκθλιβῆναι οὐ δύναται ἀντιλογία στρεβλῆ.

720-721 1 Io 4,3 724-725 Dan 7,25 725-726 Dan 8,25 726-727 Dan 11,28
 727-728 Dan 11,36 728-729 Dan 11,37 730-731 2 Thes 2,3-4 732 Ibid. 734-735
 Apoc 13,6

736 καὶ] supplevi iuxta textum latinum 746 ὄπαδοὶ] sic ubique in cod.

elis. Ideo scribitur *Prima Ioannis* quarto quod *omnis spiritus, qui solvit Ie-*
sum, ex Deo non est. Et hic est Antichristus, ad denotandum quod maximus
 675 Antichristus ad hoc principaliter conabitur, ut astruat Iesum Nazarenum non
 fuisse Christum. Intelligit enim quod per hoc haberet intentum. Et ideo dicitur
Danielis septimo: *Contra Excelsum loquetur*. Et iterum eiusdem octavo:
Contra Principem principum consurget. Et iterum undecimo: *Cor eius adver-*
sum testamentum sanctum Et ibidem, post: *Elevabitur et magnificabitur ad-*
 680 *versus omnem Deum et adversus Deum deorum loquetur magnifica*. Paulo
 post: *Nec quenquam deorum curabit, quia adversus universa consurget*. Et
 Apostolus, *Secunda ad Thessalonicenses* secundo, dicit quod *homo peccati, fi-*
lius perditionis, adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, sicut
 idola, que dicuntur dii falsa nuncupatione, vel sicut electi Dei, qui dicuntur
 dii per gratiam adopcionis, *aut quod colitur*, sicut maiestas trinitatis, que est
 685 Deus proprietate nature.

Item *Apocalypsis* decimo tertio, dicitur quod *aperiet os suum in blasphemias*
ad Deum, blasphemare nomen eius, hoc est Iesum Christum, quem dicit
 fuisse falsarium, *et tabernaculum eius*, hoc est beatam Virginem, quam dicit
 non in virginitate concepisse et peperisse, aut humanitatem Christi, quam
 690 dicit in peccato fuisse conceptam, *et eos, qui in celo habitant*, scilicet apostolos
 et martyres et ceteros sanctos, qui migraverunt in fide Iesu Nazareni. Et
 huius ratio est quia, nego principio, negantur conclusiones et subducto fun-
 damento sive subverso, necesse est corruere quidquid erigitur vel construitur
 supra ipsum.

Unde, cum astruat Iesum Nazarenum fuisse falsarium, sequitur eum as-
 695 truere⁵⁴ quod omnes sequentes eum fuerunt falsarii vel mendaces. Ideo⁵⁵ tota
 scriptura *Novi Testamenti*, scilicet tam evangelistarum et apostolorum quam
 ceterorum sanctorum, erit apud eum et suos irrita et inanis. Propterea fideles
 oportet esse studiosos circa scripturam *Veteris Testamenti*, cuius testimoniis
 700 innitetur ut, per veritatem *Scripture* illius, patenter eum ostendant fore men-
 dacem, et quod gemma veritatis ab eorum cordibus excuti nequeat allegatio-
 ne perversa.

54. Vgr omittit: eum astruere.

55. Vgr incipit: I d'aquesta manera.

<Κεφάλαιον κα΄>

Μαργαρίτης ἔτι ἀληθείας ἐστὶ πιστεῦσαι ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐστὶν ἀλήθεια,
755 τούτέστιν ἀρχηγὸς Χριστὸς τοῖς πατράσιν ἐπαγγελθεὶς καὶ διὰ τῶν *Γραφῶν* τῶν
προφητῶν προμηνυθεὶς.

<Κεφάλαιον κβ΄>

Πρὸς δὲ τὸ ταύτην τὴν πίστιν ἀκινήτως περιλαβεῖν, μέλλει ὁ πιστὸς συνεχεῖ
μελέτῃ διαλογίζεσθαι τέσσαρα μαρτύρια, ἃ τῷ Χριστῷ τῷ ἀληθεῖ καὶ ἐπηγγελμένῳ
760 καθήκουσιν, ἤγουν καιροῦς, διδαχάς, // ὑποδείγματα καὶ ἔργα.

Οἱ καιροὶ δὲ προφητευθέντες περὶ αὐτοῦ δυσὶ τρόποις ἐξεφωνήθησαν. Ἐνὶ μὲν
τρόπῳ ἀπλῶς, τούτέστιν ἄνευ σχέσεως πρὸς τι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ προήγγειλεν ὁ
Δανιήλ ὅτε εἶπεν ὅτι *ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐν τῷ ἐξίέναι τὸν λόγον*, τούτέστι δεδόσθαι
ἀδειαν καὶ εὐφορίαν ὥστε *πάλιν οἰκοδομηθῆ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἄχρι τοῦ Χριστοῦ*
765 *ἡγεμόνος*, ὅπου ἔχει τὸ ἐβραϊκὸν ἀρχικοῦ, ὃ κυριωτέρως λέγεται καὶ ἐκφαντικωτέρως,
ὅτι πολλοὶ ἦσαν ἐν τῷ λαῷ τῷ παλαιῷ ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες, οἱ ἐκαλοῦντο χριστοὶ
τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνος ἐκεῖνος ἐπαγγελθεὶς τοῖς πατράσιν ἐστὶν ἀρχικός· ἔπεται·
ἑβδομάδες ἑπτὰ, καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο ἔσονται. Ἴδου ὡδε ὑπὸ ῥητὸν ἀριθμὸν
ἑβδομάδων ἢ αὐτοῦ ἔλευσις ἀπηγγέλθη ἀπλῶς. Ἐν τῇ συμπληρώσει οὐ καιροῦ, οὐδεὶς
770 ἐφάνη τοιοῦτος οἷος ἐπηγγελμένος ἦν, εἰ μὴ Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός.

Ἐτι αὐτόθι ὀλίγον ὕστερον ἀπαγγέλεται ἡ σφαγὴ αὐτοῦ ὑπὸ ῥητὸν καιρὸν, ὅτε
λέγεται· *Καὶ μετὰ ἑβδομάδας // ἐξηκονταδύο σφαιασθήσεται ὁ Χριστός*, ὅπου ἐν
τῷ ἐβραϊκῷ ἔπεται· *μόνον καὶ οὐχ ἑαυτῷ*. Βέβαιον δὲ ἐστὶν ὅτι παρελθουσῶν ἑπτὰ
ἑβδομάδων, ἐν αἷς ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς ἀνωκοδομήθησαν, τελεσθεισῶν τε ὕστερον
775 ἐξηκονταδύο ἑβδομάδων, οὐδεὶς ἐσφαγιάσθη εἰς ὠφέλειαν τῶν ἄλλων, εἰ μὴ Ἰησοῦς
ὁ Ναζαρηνός.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας, καθὼς ἔφη ὁ *Δανιήλ*, ὑπονοήσει ὅτι *δυνήσεται*
τρέψαι τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς νόμους, τούτέστι τοὺς καιροὺς τοὺς προηγγελμένους
περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς νόμους τοὺς τετηρημένους παρὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἢ
780 διὰ ὁποιασοῦν θρησκείας, διατοῦτο πιστευτέον ἐστὶν ὅτι αὐτὸς τοῦτον τὸν ἀριθμὸν
σπεύσει στρεβλῆ ἑρμηνεία τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ προσαρμόσαι, ὡς καὶ ἐκείνον τὸν καιρὸν,
ὃν περὶ αὐτοῦ προκατήγγειλεν ὁ αὐτὸς *Δανιήλ*, διαστρέψει εἰς ἀντίληψιν τοῦ πλάνου
σκοποῦ, ὁμοφρόνως μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἐρεῖ γὰρ ὡς ἐκείνοι ὅτι, ὅτε λέγει ὁ
Δα//νιήλ ὅτι *ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὅταν ἀφαιρεθῆ ἡ συνεχὴς θυσία καὶ τεθῆ τὸ βδέλλυγμα*
785 *εἰς ἐρήμωσιν, ἡμέραι χίλια διακόσαιο ἐνετήκοντα*, νοήσει διὰ τῆς «ἐρμώσεως» τὴν
ἐξάλειψιν τῆς λατρείας τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' αὐτῶν λέγεται βδέλλυγμα, οὕτως ὅτι τὸ

755-756 Cf. Mt 11,2-6; Lc 7,18-23 763-765 Dan 9,25 768 Dan 9,25 772 Dan 9,26
777-778 Dan 7,25 784-785 Dan 12,11

784 βδέλλυγμα sic ubique in cod. 786 βδέλλυγμα] cf. l. praecedentem

Gemma quoque <catholice>⁵⁶ veritatis est credere quod Iesus Nazarenus est veritas, id est, <principalis>⁵⁷ Christus patribus promissus et per scripturas prophetarum prenuntiatus.

Ad hanc autem fidem immobiliter amplectendam, debet fidelis iugi meditatione considerare quatuor testimonia, que Christo vero et promisso conveniunt, scilicet tempora, documenta, exempla et opera.

Tempora vero prophetata de ipso, duobus modis fuerunt adnuntiata. Uno quidem modo simpliciter, hoc est, sine respectu ad aliquid, et hoc modo prenuntiavit *Daniel*, quando dicit quod *a tempore, quo sermo egrederetur*, hoc est, daretur licentia vel facultas, *ut iterum edificetur Hierusalem, usque ad Christum ducem*, ubi habet hebraicum: *principaliter*,⁵⁸ quod est proprius⁵⁹ dictum. Nam multi fuerunt in populo veteri duces et principes, qui vocabantur christi Dei, sed solus ille promissus patribus est principalis. Sequitur: *Hebdomade septem et hebdomade sexaginta due <erunt>*.⁶⁰ Ecce hic sub certo numero hebdomadarum fuit eius adventus denuntiatus simpliciter. In complemento cuius temporis, nullus apparuit talis qualis promissus fuerat, nisi Iesus Nazarenus.

Item ibidem paulo post annuntiatur eius occisio sub certo tempore, cum dicitur: *Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus*, ubi in hebraico sequitur: *Tantum et non sibi*. Constat autem quod transactis septem hebdomadis, in quibus civitas et templum fuerunt reedificata, consummatisque post sexaginta duabus hebdomadis, nullus fuit occisus ad utilitatem aliorum, nisi Iesus Nazarenus.

Sed quia Filius iniquitatis, ut ait *Daniel*, *putabit quod possit mutare tempora et leges*, hoc est, tempora prenuntiata de Christo et leges observatas per populum Dei vel per quascumque sectas,⁶¹ ideo credendum est quod ipse hunc numerum sataget perversa interpretatione suo tempori adaptare, sicut et illud tempus, quod de ipso prenuntiat idem *Daniel*, contorquebit in favorem erronei sensus concorditer cum Iudeis. Dicit enim ut illi quod, cum *Daniel* dicit quod *a tempore, cum ablatum fuerit iuge sacrificium et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta*, intelliget per «desolationem» deletionem cultus Christi, qui apud eos dicitur «abominatio», ita

56. In Vgr non adest verbum: *catholice*.

57. In Vgr adest verbum: *principalis*.

58. Vgr dicit: *principal*, sicut *Vat. lat. 3824*.

59. Vgr addit: *y mēs clarament*.

60. In Vgr adest: *erunt*.

61. Ubi hic legitur: *sectas*, Vgr dicit: *religions*.

ὄνομα τοῦ βδελύγματος ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπωθήσει μετὰ δολίας πανουργίας ἐξηγήσεως, σοφιστικῆς καὶ βιαίας, ὡς ἐν τῷ σκοπῷ. "Ὅτι ὁ προφήτης οὐ φησὶν ὅτι τὸ βδέλλυγμα ἐρημωθήσεται, ἀλλ' ὅτι τεθήσεται εἰς ἐρήμωσιν. "Ὅθεν, ἐπεὶ περ κατὰ τὸ γράμμα
790 λέγεται «θέσθαι», ὧ ἐναντιοῦται τὸ «ἐξαλειφθήσεται», βέβαιόν ἐστίν ὅτι ἡ ἐξήγησις ἢ τοιαύτη ἐστὶ βιαία καὶ καταχρηστική, διότι ἐξηγείται τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου διὰ τὸ αὐτοῦ ἐναντίον.

Ταύτην οὖν τὴν πανουργίαν τῆς ἐξηγήσεως στρεβλῶς περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐβδομάδων τηρήσει, πιστούμενος μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸν προφήτην φάσκειν περὶ τῶν
795 ἐβδομάδων τῶν ἰωβηλαίων, ὧν ἐκάστη συλλαμβάνει // ἐβδομήκοντα μῆνας ἢ ἔτη, καὶ προσποιούμενος ἑαυτὸν ἐπίστασθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, οἱ παρέδραμον ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς δοθείσης ἀδείας εἰς τὴν ἀνοικοδομὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἄχρι τῆς ἐλεύσεως Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ, οὗ καιροῦ τὴν γινῶσιν ἀκριβῆ γινώσεται οὐκ εἶναι παρὰ τοῖς πιστοῖς, καταφήσει τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων τῶν ἐβδομάδων διὰ τῶν ἐτῶν τῶν ἰωβηλαίων
800 ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ ἐκπληροῦσθαι, καὶ τόσον διὰ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ καιροῦ, ὅς προηγήσατο τῆς ἐλεύσεως Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ, ὅσον διὰ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ τοσοῦτου σύγχυσιν, ἐκθαμβήσεται τοὺς πιστοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς ἀπλοῦς, καὶ ἐν τῷ τῷ ἀχλύϊ ἀπορίας ἐγκλείσει αὐτούς, ὅτι διστάσουσιν ἀγνοοῦντες τί εἰπεῖν δύναιτο ἢ ἔτι ἀποκριθῆναι.

805 Ἡ περιπλοκή ἔτι ἡ τὴν τὴν τότε αὐτοὺς στενοχωρήσει, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ Κύριος, εἰκοστῷ τετάρτῳ τοῦ *Ματθαίου* [ὅτι], *εἰ γενέσθαι δύναιτο, εἰς πλάτην κατενεχθῆσονται οἱ ἐκκλητικοί*. Περὶ ἧς περιπλοκῆς ὁ Ἰωβ ὁμιλῶν, ἔφη· *Τὰ νεῦρα τῶν ὄρχεων //*
810 *τοῦ Λεβιαθάν συμπεπλεγμένα εἰσίν*. Ὁρχεῖς τοῦ Λεβιαθάν, ἤγουν τοῦ διαβόλου, λέγονται εἶναι ἄνθρωποι, οἱ τὸν σπῆρον αὐτοῦ ὑποδέχονται καὶ ἐκχέουσιν. Τὰ νεῦρα δὲ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν αἱ στραγγαλιαὶ καὶ αἱ συμπλοκαὶ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων, ἐξ ὧν ἐπιχειρημάτων γεννηθῆσεται ἡ ῥηθεῖσα συμπλοκή, ὅτι αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ στραγγαλιαὶ δηλοῖ ἔσονται, ἀλλ' ἡ ὁδὸς τῆς λύσεως πάμπαν κρυβήσεται.

815 Ὁ φρόνιμος ὅμως πιστὸς αὐτῶν καταφρονήσει, τότε ὅτι προηγγέλθησαν διὰ τῆς *Γραφῆς*, τότε ὅτι εἴσεται τὸ πρᾶγμα ἄλλως αὐτὸ ἔχειν, κἂν τὸ αἰνίγμα τῶν λόγων τέχνη σοφιστικῆ τῶν ἀξιωματίων ἕτερον προβάλλειν φαίνεται.

Ὁ Κύριος ἔτι, ὅς προεώρακε ταῦτα πάντα, τοὺς οἰκείους τε οὐκ ἐγκαταλείψει, ἀλλ' αὐτοῖς ὑπισχνεῖται ἐν ἐκείνῳ τῷ πειρασμῷ φυλακὴν, ὅτι τῷ δευτέρῳ τῆς

787 βδελύγματος] cf. l. praecedentes ἀφ' ἑαυτοῦ] αφεαυτου cod., iterato signo, scriptum in margine sinistro, manu, ut videtur, non græca 788 βδέλλυγμα] sic ubique in cod. 790 ἐξαλειφθήσεται] ἐξαλειφθήσεται cod., correxi iuxta textum latinum 796 οἱ] esse deberet à quia græce ἔτος est nomen neutrum 806 ὅτι] secclusi 807 τὰ νεῦρα] scriptum alia manu, ut videtur, non græca, suo loco ubi aliquid erassum fuerat 808 Λεβιαθάν] communiter græce dicitur Λεβιαθάν, sed hic fortasse scriptor patitur influxum latini accentus συμπεπλεγμένα] συμπεπλεγμένοι cod. Λεβιαθάν] vide supra 817 δευτέρῳ] immo τρίτῳ

735 quod nomen abominationis a se repellat cum dolosa astutia expositionis sophisticae ac violente, sicut in proposito. Nam propheta non dicit quod abominatio desolabitur, sed quod ponetur in desolationem. Unde, cum ad litteram dicatur «poni», cui contrariatur «deleri», constat quod expositio talis est violenta et abusiva, cum exponatur dictum prophete per suum contrarium.

740 Hanc igitur astutiam expositionis perverse circa numerum hebdomadarum servabit, asserendo cum Iudeis prophetam loqui de hebdomadibus vel hebdomadis⁶² iubilaeis, quarum quilibet continet quinquaginta⁶³ menses vel annos et fingendo se scire numerum annorum, qui fluxerunt a tempore date licencie ad reedificationem Hierusalem usque ad adventum Iesu Nazareni, cuius temporis notitiam exquisitam sciet non esse apud fideles, asseret numerum illarum hebdomadarum per annos iubilaeos in suo tempore adimpleri et tam propter incertitudinem temporis, quod precessit adventum Iesu Nazareni, quam propter numeri tanti confusionem obstupefaciet fideles et maxime simplices, et in tanta caligine dubitationis includet eos, quod vacillabunt nescientes quid dicere possint aut respondere.

750 Perplexitas quoque tanta tunc eos angustiabit quod, ut ait Dominus vigesimo quarto *Matthei, si fieri posset, in errorem deducuntur electi*. De qua perplexitate *Iob* loquens, ait: *Nervi testiculorum Leviathan perplexi sunt*. Testiculi Leviathan sive diaboli dicuntur esse homines, qui semen eius suscipiunt ac effundunt. Nervi illorum hominum sunt nodositates et intricaciones suorum argumentorum, ex quibus argumentis oriatur supradicta perplexitas, quoniam nodositates et intricaciones patebunt, sed via dissolutionis omnino latebit.

760 Sapiens tamen fidelis illa contemnet, tum quia prenuntiata sunt per *Scripturam*, tum quia sciet rem aliter se habere, quamvis enigma verborum, arte sophistica machinatum,⁶⁴ aliud pretendere videatur.

Dominus etiam, qui previdit hec omnia, suisque non deficit, sed eis promittit in illa tentatione custodiam, nam tertio⁶⁵ *Apocalypsis*, ubi alloquitur

62. Vgr omittit: *vel hebdomadis*.

63. Vgr dicit: *setanta*.

64. Ubi hic legitur: *machinatum*, Vgr dicit: *dels arguments*.

65. Vgr dicit: *segon*, quod est erroneum.

- 'Αποκαλύψεως, ὅπου προσομιλεῖ τῇ ἔκτη ἐκκλησίᾳ, ἐν ἧς τῷ καιρῷ ὁ πειρασμὸς ἐκείνου τοῦ ἀδικωτάτου ἐλεύσεται, ἐκφαντικῶς φησίν· Ἐγὼ σε // φυλάξω ἀπὸ τοῦ f. 146v
- 820 καιροῦ τοῦ πειρασμοῦ, ὃς ἐλεύσεται εἰς τὴν οἰκουμένην πᾶσαν. Αὐτὸς ὄντως προεῖδε τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐπὶ τῇ βεβαιότητι τοῦ καιροῦ τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ διὰ Γραφῆς ὀριζούσης αὐτοῦ τὸν καιρὸν, διὰ σχέσεως πρὸς τι πρᾶγμα ἀναντίρρητον ἢ βέβαιον, ὡς ἔστιν ἀξίωμα τι λαοῦ σεσημειωμένου ἢ τόπος διωρισμένος ἢ πρόσωπον σεσημειωμένον.
- Πρώτῳ μὲν τρόπῳ διορίζεται Γενέσεως τεσσαρακοστῶ ἐνάτῳ, ὅπου λέγεται· Οὐκ 825 ἀφαιρεθήσεται σκήπτρον ἐκ τοῦ Ἰουδα, καὶ οὐκ ἡγεμὼν ἐκ τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὃ ἔστιν ἀποσταλησόμενος· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν. Διὰ τοῦ σκήπτρου δέ τινες ἐνόησαν τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· τινὲς δὲ τὴν κριτικὴν δυναστείαν, ἣν οἱ ἔβδομήκοντα πρεσβύτεροι, οἱ ἔκαλοῦντο ἑβραϊκῶς «Κεχεδρέιμ», ἔπραττον. Ἀλλὰ κἂν τοῦτο κἂν ἐκεῖνο σημαίνει, οὐχ ἦττον ἐκφαντικῶς μαρτυρεῖ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἀξίωμα ἢ 830 ἢ δυναστεία οὐκ ἂν ἐκλείπη ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων ἕως οὗ ἔλθῃ // ὁ σταλησόμενος, f. 147 καὶ οὐ δὲ διὰ τούτου ἔχεται ὅτι τότε ἐκλείψει ὅτε αὐτὸς ἐλεύσεται, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἂν ἐκλείπη πρὶν ἢ ἔλθῃ. Ὅταν δὲ τὸ προειρημένον ἀξίωμα ἢ ἡ δυναστεία ἐκλείψῃ ἐν τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἤδη πλεῖον ἢ χιλίους διακοσίους ἔτεσιν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὅπως ὁ παλιὸς μεσίας ἔλθῃ, καὶ ὅπως ἐκεῖνος ἢ ψεύστης, ὃς καταφῆσει ἐκείνον εἶναι 835 μεσίαν ἀληθῆ, ὃς ἐλεύσεται, ἀφ' οὗ ἐκεῖνο τὸ ἀξίωμα ἢ ἡ δυναστεία ἐκλείψει τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων πλεῖον ἢ χιλίους τριακοσίους ἔτεσιν. Ἀλλὰ πρὸ χιλίων διακοσίων ἢ τριακοσίων ἐτῶν οὐδεὶς ἐφάνη ἔχων τὰς ιδιότητας τοῦ ἀληθινοῦ μεσίου, εἰ μὴ Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός, ὃς καὶ τὸν νόμον δέδωκε καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ λαοὶ συνέρρευσαν, καθάπερ ἢ προειρημένη χρῆσις φανερώς περιέχει ἐν τῷ ἑβραϊκῷ, ὅτι ὅπου ἡμεῖς ἔχομεν· Ἐως 840 ἔλθῃ ὁ ἀποσταλησόμενος, ἔχει τὸ κείμενον τὸ ἑβραϊκόν· «Ἐως οὗ ἔλθῃ Συλώ»· καὶ ἐν τῇ μεταφράσει τῇ γεγεννημένη διὰ τῶν Ἰουδαίων ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ χαλδαϊκόν, περιέχεται· «Ἐως οὗ ἔλθῃ ὁ // μεσίας». Ἐπεταὶ ἐν τῷ ἑβραϊκῷ· «Καὶ αὐτῷ f. 147v προσκολληθήσονται τὰ ἔθνη»· ἐν χαλδαϊκῷ δὲ· «Καὶ πρὸς αὐτὸν συναθροισθήσονται τὰ ἔθνη». Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ ψαλμῶδὸς ἔψαλεν ἄγαν διαπρυσίως, ὅτε ἔφη ἐν

819-820 Apoc 3,10 824-826 Gen 49,10 439-840 Gen 49,10 840 «Donec veniat Silo» est versio latina textus hebraici quem facit Ramon Marti, professor linguae hebraicae Arnaldi. Cf. Cf. PERARNAU, *L'Ars catholicae philosophiae*, p. 117, l. 901-902 842 Gen 49,10 842-844 Cf. PERARNAU, *L'Ars catholicae philosophiae*, p. 116, l. 903-904

824 [Γενέσεως] γενέσεως cod., post correctionem ἐνάτῳ] post correctionem 826 ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. 831 ἐκλείπη] ἐκλείπη cod. 832 ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. ἐκλείψη] ἐκλείψη cod. 833 ἢ χιλίους] iterato signo additur in margine dextro manu, ut videtur, non gareca 834 μεσίας] sic ubique in cod. ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. 835 μεσίαν] sic ubique in cod. 837 μεσίου] sic ubique in cod. 840 ἔλθῃ¹⁻²] ἔλθῃ cod. Ἐως] post correctionem 842 ἔλθῃ] ἔλθῃ cod. μεσίας] sic ubique in cod.

765 sextam ecclesiam, in cuius tempore tentatio illius nequissimi est ventura, expresse dicit: *Ego te servabo ab hora tentationis, que ventura est in orbem universum*, etc.⁶⁶ Ipse inquam,⁶⁷ providit electis suis de certitudine temporis Iesu Christi per *Scripturam* determinantem ipsius tempus, per respectum ad aliquam rem irrefragabilem sive certam, sicut est dignitas aliqua populi signati vel locus determinatus aut persona signata.

770 Primo quidem modo determinatur *Genesis* quadragesimo nono, ubi dicitur: *Non auferetur sceptrum de Iuda nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Et ipse erit expectatio gentium*. Per sceptrum autem quidam intellexerunt regiam dignitatem, quidam vero iuditiariam potestatem, quam septuaginta seniores, qui vocabantur hebraice «Senhedrin», exercebant. Sed
775 sive hoc sive illud significet, nihilominus expresse testatur quod illa dignitas vel potestas non deficeret in populo Iudeorum, quousque veniret mittendus. Nec per hoc habetur quod tunc deficeret, cum ipse venisset, sed quod non deficeret, antequam venisset. Cum autem predicta dignitas vel potestas defecerit in populo Iudeorum iam plus quam mille ducentis annis, necesse est ut vetus messias ante tot annos advenerit et quod ille sit mendax, qui asseret illum
780 fore messiam verum, qui veniet, postquam illa dignitas vel potestas defecerit in populo Iudeorum, plus quam mille trecentis annis. Sed ante mille ducentos vel trecentos annos, nullus apparuit habens proprietates veri messie, nisi Iesus Nazarenus, qui et legem dedit et ad eum gentes confluxerunt, ut predicta
785 auctoritas expresse continet in hebreo, nam, ubi nos habemus: *Donec veniat qui mittendus est*, habet textus hebraicus: *Donec veniat Silo*; et in translatione facta per Iudeos de hebreo in chaldaicum continetur: *Donec veniat messias*. Sequitur in hebreo: *Et ei adherebunt gentes*. In chaldeo vero: *Et ad ipsum congregabuntur gentes*. Hoc est quod *Psalmista* et cecinit multum clare, cum

66. Vgr omittit: *etc.*

67. Ubi hic legitur: *inquam*, Vgr dicit: *realment*.

845 προσώπω τοῦ Χριστοῦ· Ἐξελεῖς με ἐκ τῶν ἀντιλογιῶν τοῦ λαοῦ, ἤγουν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, ὅς πάντοτε ἐν τῇ Γραφῇ λέγεται ἐν ἐνικῶ, <καί> καταστήσω σε εἰς κεφαλὴν ἐθνῶν, τουτέστι τῶν ἐθνικῶν λαῶν, οἱ ὀνομάζονται ἐν πληθυντικῶ διὰ τὴν ποικιλίαν ἢ τὴν διαφορὰν αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ἄρα πρὸ τῆς ἐλλείψεως τοῦ εἰρημένου ἀξιώματος ἢ δυναστείας, μόνος
850 Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐφάνη παρητημένος παρὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ ληφθεὶς εἰς κεφαλὴν παρὰ τῶν ἐθνικῶν ἔτι ἐν τῇ πόλει, ἢ κεφαλὴ ἦν πάντων τῶν ἐθνῶν, δηλαδὴ τῇ Ῥωμαϊκῇ, κατ' ἐκεῖνο τοῦ Ἡσαίου· *Θήσω σε ἐν ὑπερηφανίᾳ αἰῶνων*, βέβαιόν ἐστιν ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ τῷ Ναζαρηνῷ ἡ προειρημένη γραφὴ ἀληθεύει.

Διὰ σχέσεως δὲ πρὸς τόπον τινα ῥητὸς ὀρίζεται καιρὸς τοῦ ἀληθοῦς μεσίου διὰ
855 *Μαλαχίου* λέγοντος· // *Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου, ὃς προετοιμάσει τὴν ὁδὸν πρὸ προσώπου, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔπεται ὀλίγον ὕστερον· Καὶ αὐτίκα ἐλεύσεται εἰς τὸν ναὸν τὸν ἅγιον αὐτοῦ ὁ κυριεύων, ὃν ἡμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ἡμεῖς θέλετε, ἐν οἷς ῥήμασιν ἐκφαντικῶς περιέχεται ὅτι ὁ ἀληθὴς μεσίας, ὃς λέγεται ἄγγελος τῆς διαθήκης τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ, ἐλεύσεται εἰς τὸν* f. 148
860 *ναὸν τὸν ἅγιον, ὃς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Μαλαχίου. Οὗτος δὲ ἦν ὁ ναὸς ὁ οἰκοδομηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ζοροβάβελ, παρόντων Ἀγγαίου καὶ Μαλαχίου. Καὶ οὐ δύναται ἐκεῖνη ἡ προφητεία ἐκταυθῆναι εἰς ἄλλον ναὸν ἐσόμενον μετ' ἐκείνου, ὅτι ἐκεῖνος ἦν ἔσχατος ἡ νεώτατος, τοῦ Ἀγγαίου μαρτυροῦντος· *Μείζων ἔσται ἡ δόξα τούτου τοῦ ναοῦ ἐσχάτου ἢ τοῦ πρώτου.* Ἐπεὶ ἄρα ἐκεῖνος ὁ ναὸς διαμπᾶξ κατελύθη,*

865 *καταστραφεὶς διὰ Τίτου καὶ Οὐεσπεσιανοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας καὶ ἐπέκεινα ἔρρευσαν πλείον ἢ χίλια διακόσια ἔτη, ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸ τούτου // τοῦ καιροῦ ἐληλυθέναι τὸν μεσίαν τὸν ἀληθινόν, εἰς ἐκεῖνον τὸν ναὸν ἐλευσόμενον.* f. 148v
Ἄνω ἔτι τῷ τρόπῳ διὰ σχέσεως πρὸς τόπον τὸν εἰρημένον ἀποφαίνεται ὁ Δανιὴλ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀληθινοῦ μεσίου, ὅτε λέγει ὅτι μετὰ τὴν σφαγὴν αὐτοῦ, ὁ λαὸς μετὰ
870 τοῦ ἡγεμόνος τοῦ ἐλευσομένου διαρρήξει τὴν πόλιν καὶ τὸ ἱερόν. Ἀλλὰ πλείον ἢ χίλια διακόσια ἔτη ἤδη παρήλθον ἀφ' οὗ ὁ λαὸς ὁ Ῥωμαῖος, ἡγεμονεύοντος Τίτου, κατέσκαψε τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ ἱερόν, τουτέστι τὸν ναὸν αὐτῆς. Ἄρα ἀναγκαῖόν ἐστι πρῶτον ἐληλυθέναι τὸν μεσίαν τὸν ἀληθινὸν καὶ πεφονεῦθαι. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκείνων καταστροφῆς οὐδεὶς ἐφάνη εἰ μὴ Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός, ἄρα ἐκείνω
875 ὡς ἀληθινῶ μεσίᾳ οἱ καιροὶ καθήκουσιν οἱ πεποφητευμένοι.

845 Ps 17,44 846 Is 60-15 855-856 Mal 3,1 863-864 Ag 2,10 868-869 Cf. Dan 9,36

846 καί] supplevi iuxta textum latinum 854 μεσίου] sic ubique in cod. 858 μεσίας] sic ubique in cod. 864 ναοῦ] iterato signo additum in margine sinistro manu, ut videur, non græca 865 Οὐεσπεσιανοῦ] fortasse corrigendum Οὐεσπασανου 867 μεσίαν] sic ubique in cod. 873 μεσίαν] sic ubique in cod. 875 μεσίᾳ] sic ubique in cod.

790 dicit in persona Christi: *Eripiēs me de contradictionibus populi*, scilicet iudai-
ci, qui semper in *Scriptura* nominatur in singulari, et *constitues me in caput*
gentium, id est, gentilium populorum, qui denominantur in plurali propter
varietatem sive diversitatem ipsorum.

Cum ergo ante defectum predicte dignitatis aut potestatis, solus Iesus
795 Nazarenus apparuerit repudiatus a Iudeis et acceptus in caput a gentilibus
etiam in urbe, que caput erat omnium gentium, scilicet Romana, iuxta illud
Isaie: Ponam te in superbia seculorum, constat quod in Iesu Nazareno pre-
dicta scriptura verificatur.

Per respectum autem ad locum aliquem certum determinatur tempus veri
800 messie per *Malachiam* dicentem: *Ecce ego mitto angelum meum*,⁶⁸ etc. Sequi-
tur paulo post: *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator, quem*
vos queritis, et angelus testamenti, quem vos vultis. In quibus verbis expresse
continetur quod verus messias, qui dicitur angelus testamenti Dei sive pro-
missionis eius, veniret ad templum sanctum, quod erat in diebus Malachie.
805 Hoc autem fuit templum constructum sub Zorobabel, presentibus Aggeo et
Malachia. Nec potest extendi illa prophetia ad aliud templum futurum post
illud, quoniam illud erat ultimum sive novissimum, Aggeo testante, qui dixit:
Maior erit gloria huius domus novissime quam prime. Cum igitur illud tem-
plum fuerit penitus destructum et subversum per Titum et Vespasianum, et ab
810 eius destructione citra fluxerunt plus quam mille ducenti anni, necesse est ante
hoc tempus venisse messiam verum, cum ad illud templum esset venturus.

Simili quoque modo per respectum ad locum predictum determinat *Da-*
niel adventum veri messie, cum dicit quod post eius occisionem populus cum
duce venturo dissiparet civitatem et sanctuarium. Sed plus quam mille ducen-
815 ti anni iam transierunt quod populus Romanus, duce Tito, dissipavit civita-
tem Hierusalem et sanctuarium, hoc est templum eius. Ergo, necesse est ante
venisse messiam verum et fuisse occisum. Sed ante illorum destructionem nul-
lus apparuit nisi Iesus Nazarenus. Ergo ei, ut vero messie, tempora conve-
niunt prophetata.

68. Vgr prosequitur: *a preparar el camí davant del <meu> rostre*.

- Διὰ στοχασμοῦ ἔτι τόπου ὀρίζοντος τὴν αὐτοῦ ἔλευσιν δυνήσεται ἐκείνου τοῦ ἀνόμου τὸ ψεῦδος ἐκκαλυφθῆναι, ὅτι ἐπέιπερ ὁ *Μιχαίας* φησὶν ὅτι ὁ ἀληθινὸς μεσίας ἐξελεύσεται ἐκ Βηθλεέμ, ὅς τόπος ἐστὶ πάμπαν ἄοικος, κἂν ὅσον πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, βεβαιωθήσεται φανερώς ὅτι ἐκεῖνος ἀπατεῶν ἔσται, εἰδήπερ οὐ δυνήσεται
 880 ἔλξει τὴν γέννησιν ἐκ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων. f. 149
- Τρίτῳ τρόπῳ ὀρίζεται ὁ αὐτοῦ καιρὸς ἐν ταῖς *Γραφαῖς* τῶν προφητῶν, διὰ σχέσεως πρὸς τι πρόσωπον σεσημειωμένον, καθὼς ὤρισεν ἡ Ἐριχθέα, ἥτις ἦν παρθένος γεγεννημένη ἐν Βαβυλῶνι τῶν Χαλδαίων, τῇ πόλει μεγίστη τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἦν σύγχρονος τῷ Πηλείδῃ, βασιλεῖ τῶν Γραικῶν, ἥς ταῖς
 885 ἡμέραις οἱ Τρῶες ἐκλεψαν τὴν Ἐλένην. Ἡ παρθένος, κἂν περ ἔθνική, συνέλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα προφητείας. Καὶ ἐν τῷ τοῖς Γραικοῖς δι' ἀγγέλων πυνθάνεσθαι αὐτῆς ἐπὶ τοῖς μέλλουσι συμβεβηκόσιν αὐτῶν, προεῖπεν αὐτοῖς ἅπαντα τὰ μέγιστα τὰ συμβησόμενα τῆς οἰκουμένης ἄχρι τῆς κρίσεως. Καὶ ἤρξατο ἀπὸ τῶν Γραικῶν, προπορευομένη ἄχρι τῆς κτίσεως τῆς ῥωμαϊκῆς πόλεως καὶ // οὕτω, διουῖσα διὰ τῶν
 890 βασιλέων καὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων, ὕφανε τὴν προφητείαν αὐτῆς καὶ ὤρισεν ἡ συνέγραψε τοὺς καιροὺς ἐκείνων τῶν συμπτωμάτων, ἃ προῆγγειλε. Καὶ προκατήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀληθινοῦ μεσίου ἐν τῷ καιρῷ Ὁκταβιανοῦ τοῦ βασιλέως, τοιούτοις ῥήμασι: «Βασιλεύοντος τοῦ ταύρου τοῦ εἰρηνικοῦ, δηλαδὴ τοῦ Ὁκταβιανοῦ, ἐν τῇ πόλει, ἐλεύσεται ἄμνος οὐράνιος, ἃ
 895 ταπεινωθήσεται ὁ Θεός, συναφθήσεται τῇ ἀνθρωπότητι ἡ θεότης, κοιτασθήσεται ἐν χόρτῳ ὁ ἄμνος, καὶ παιδικὴ διακονία τραφήσεται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος». Ἐπειτα δίδεισι τὰ ἕτερα, ἃ ἱστορικῶς ἐν τῷ *Εὐαγγελίῳ* καὶ ταῖς *Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων* περὶ Ἰησοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ὁπαδῶν συλλαμβάνονται. Καὶ ὁμοίῳ τρόπῳ πόρρω μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἄμνου τοῦ εἰρημένου, προεῖπε τὴν ἔλευσιν τοῦ Μωάμεθ τῷ καιρῷ ᾧ
 900 ἐφάνη, καὶ ἅπασαν τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ. Καὶ τὴν ἔλευσιν τῶν ἀδελφῶν κηρύκων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἐν τῷ καιρῷ ᾧ // ἤρξαντο, καὶ ἐκεῖνα ἃ ἠκολούθησαν ἔκτοτε καὶ ἀκο- f. 150 λουθήσουσι διὰ σχέσεως πρὸς τοὺς προεστῶτας τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Σικελῶν, ἄχρι τέλους κόσμου: ὧν συμπτωμάτων παρέσχατόν φησιν εἶναι τὴν ἀπάτην τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου, διαγράφουσα τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ ἀψευδέσι σημείοις. Ἐπειδὴ ἄρα τῷ
 905 καιρῷ τοῦ Ὁκταβιανοῦ ἐλευσόμενος ἦν ὁ ἀρχικὸς μεσίας καὶ μόνη τότε ἡ ἔλευσις Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ ἐξέλαμψε, βεβαίον ἐστὶν αὐτὸν καθεστηκέναι ἀληθινὸν μεσίαν.

877-878 Cf. Mich 5,2 882 De Sibylla Erithea, Cf. PERARNAU, *L'Ars catholicae philosophiae*, p. 120, l. 949-970 893-896 Cf. PERARNAU, *L'Ars catholicae philosophiae*, p. 120, l. 961-963 et notam 954-960

877 μεσίας] sic ubique in cod. 889 διουῖσα διουῖσα cod. 892 μεσίου] sic ubique in cod. 894 τῇ] τῇ cod. 898 πόρρω] πόρρω cod. 899 Μωάμεθ] Μωάμεθ cod. 905 μεσίας] sic ubique in cod. 906 μεσίαν] sic ubique in cod.

820 Per considerationem quoque loci determinantis adventum⁶⁹ poterit illius iniqui mendacium detegi. Nam, cum *Micheas* dicat quod verus messias egredietur de Bethleem, qui locus est omnino inhabitatus, saltem quantum ad Iudeos, constabit aperte quod ille falsarius erit, cum abinde trahere non possit originem a populo Iudeorum.

825 Tercio modo determinatur eius tempus in scripturis prophetarum per respectum ad aliquam personam designatam, sicut determinavit Erithrea, que fuit virgo nata in Babylonia Chaldeorum, civitate maxima Nabuchodonosor, et fuit contemporanea Pelidi, regi Grecorum, cuius diebus Troiani rapuerunt Helenam. Que virgo, licet gentilis, accepit a Deo spiritum prophetie. Cum
830 que Greci per nuntios requisivissent eam super futuris eventibus eorundem, predixit eis omnes magnos eventus orbis usque ad diem iudicii. Et incepit a Grecis, procedendo usque ad constructionem Romane urbis et sic, discurrendo per reges et principes Grecorum ac Romanorum, texuit prophetiam suam et determinavit seu descripsit tempora illorum eventuum, quos prenuntiavit.

835 Et predixit adventum veri messie in tempore Octaviani imperatoris, sub talibus verbis: «Regnante tauro pacifico,⁷⁰ Octaviano, in Urbe, veniet agnus celestis, humiliabitur Deus, iungetur humanitati divinitas, iacebit in feno agnus et puellari officio educabitur Deus et homo». Deinde prosequitur cetera, que historialiter in *Evangelio* et *Actibus Apostolorum* de Iesu et suis sequacibus
840 continentur. Et simili modo longe post adventum agni iam dicti, predixit adventum Mahometi tempore quo apparuit, et totum processum eius. Et adventum ordinis fratrum predicatorum et minorum, in tempore quo ceperunt, et ea que secuta sunt ex tunc et sequentur, per respectum ad presides Romanorum et Siculorum usque ad finem mundi. Quorum eventuum penultimum
845 dicit esse fallaciam maximi Antichristi, describens adventum eius infallibilibus signis.

Cum igitur in tempore Octaviani venturus esset principalis messias et solus tunc adventus Iesu Nazareni claruerit, constat eum fuisse verum messiam.

69. Vgr addit: *d'ell (eius)*.

70. Vgr addit: *és a dir*.

- Ὁμοίω ἔτι τρόπῳ ὀρίζει ὁ Ἡσαίας τὸν καιρὸν τοῦ ἀληθινοῦ μεσίου, ὅτε εἶπε·
*Πορεύονται ἔθνη ἐν τῷ φωτὶ τῷ σῶ καὶ βασιλεῖς ἐν τῷ ἀπαυγασματι τῆς
 γεννήσεως τῆς σῆς, καὶ τὰ ἑξῆς. Οἷς ῥήμασιν ἀποφαίνεται δύο. Πρῶτον, ὅτι ἐν τῇ*
 910 *ἀνατολῇ ἢ τῇ γεννήσει τοῦ μεσίου ἐλεύσονται βασιλεῖς καὶ μακρόθεν. Δεύτερον, ὅτι*
διὰ τοῦ ἀπαυγασματος τῆς ἀνατολῆς ἢ τῆς γεννήσεως πορεύονται. Ἄλλὰ μόνον ἐν
*τῇ ἀνατολῇ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου τὸ ἀπαύγασμα τὸ ἀστερικὸν διέθνε βασιλεῖς
 πολλοὺς // ἀπὸ Ἀνατολῆς ἄχρι τῆς Ἰουδαίας. * Ἄρα αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς μεσίας.* f. 150v
- Ἄλλὰ μὴν, ἐπειδὴ αἱ μαρτυρίαι αἱ συλλέγονται περὶ τοῦ ἀληθινοῦ μεσίου διὰ τῶν
 915 *καιρῶν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προαπηγγελμένων, δύνανται τιμὴ ἀβεβαιοῦσθαι ἀμαυρωθῆναι*
διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν καιρῶν τοῦ περὶ τὸν καιρὸν, διατοῦτο καταφευκτέον ἐστὶν
εἰς τὰς διδασκαλίας καὶ τὰ ὑποδείγματα καὶ τὰ ἔργα, οἷς οὐδεμία δύναται ἀχλὺς
ἀβεβαιοῦσθαι προσμιγῆναι, κἂν ἐν τοῖς καιροῖς ἢ εὐθὺς παραιτηθῆναι καὶ ἀπομνύειν
 920 *τὸ μέγιστον διὰ ἔλειψιν ἐλαχίστης μερίδος· μάλιστα ἐὰν τὴν ἔλειψιν ἢ ἀνθρωπίνῃ*
δυνάμει ἀπειρία αἰτιάσται.
- Περὶ δὲ τῆς μαρτυρίας τῆς ἐκ τῶν διδασκῶν λειφθείσης, εἰδέναι μέλλουσιν οἱ
 πιστοὶ ὅτι ὁ ἀρχικὸς μεσίας, ὅς ὑπεσχέθη πᾶσιν ἀνθρώποις εἰς διδάσκαλον
 δικαιοσύνης, διδάξων ἢ ἐκπλήρωσιν τελείας δικαιοσύνης ὡς τέλειος καὶ ἀνώτατος
 διδάσκαλος, οὐ οὐδεὶς ἠδύνατο εἶναι μείζων, // ἀλλ' οὐδὲ ὅμοιος αὐτοῦ.
 925 Ἡ δικαιοσύνη δέ, εἰς ἧς ἐξακολούθησιν κεκράτηται οἱ ἄνθρωποι ἐκ διατάξεως
 θείας, ἐστὶν ἐκείνη, ἢ συνίσταται ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταῖς θεαῖς, ἃ πάντα ἀνάγονται
 εἰς τὰς δύο ἐντολὰς τῆς ἀγάπης, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ
 Κύριος εἰκοστῷ δευτέρῳ τοῦ *Ματθαίου*, *ἐκ τούτων τῶν δύο ἐντολῶν κρεμάται πᾶς ὁ*
νόμος καὶ οἱ προφῆται.
- Ἐν τῶν ἐντολῶν ἢ ἐξακολούθησις δύναται διχῶς γενέσθαι. Ἐνὶ τρόπῳ, κατὰ τὸ
 930 *μέτρον ὃ ἀρκεῖ τῷ ἐξακολουθοῦντι εἰς τὸ ἐξακολουθῆσαι τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον,*
καὶ οὗτος οὐ λέγεται τέλειος ὀνόματι ἀπολελυμένῳ. Ἄλλ' εἴ ποτε λέγεται τέλειος,
λέγεται πρὸς τι, δηλαδὴ ἐν ὅσῳ τὰς ἐντολὰς ἐκπληροῖ ἐκείνας ἐν σχέσει πρὸς
τοιοῦτον τέλος.
- * Ἄλλῳ δὲ τρόπῳ δύναται τις ἐξακολουθῆσαι τὰς ἐντολὰς τῆς ἀγάπης, οὐ μόνον
 935 *ὅσον αὐτῷ ἀρκεῖ εἰς σωτηρίαν, ἀλλ' ἔτι ὅσον τῷ ἀντικειμένῳ τῆς ἀγάπης, δηλαδὴ*

908-909 Is 60,3 909-910 Cf. Mt 2,2,7,9-10 922-923 διδάσκαλον δικαιοσύνης cf. Ioen 2,23, 923 διδάξων ... δικαιοσύνην cf. Os 10,12 925-926 Cf. Tob 13,8; Eccli 14.17; Mt 5,20; 6,33 et 19,17-19; Rom 10,10 928-929 Cf. Mt 22,37-40 930-932 Cf. Mt 19,16-21

907 μεσίον] sic ubique in cod. 910 μεσίας] sic ubique in cod. 913 μεσίον] sic ubique in cod. 914 μεσίας] sic ubique in cod. 921 λειφθείσης] fortasse corrigendum ληφθείσης utpote a verbo λαμβάνω vertens latinum «colligere» et non a verbo λείπω 922 μεσίας] sic ubique in cod.

Simili quoque modo determinavit *Isaias* tempus veri messie, cum dicit:
 850 *Ambulabunt gentes in lumine quo et reges in splendore ortus tui*, etc. In quibus
 verbis exprimit duo. Primum, quod in ortu vel nativitate messie ambulabunt
 reges et «de longe», ut infra dicit.⁷¹ Secundum, quod ad splendorem ortus sive
 nativitatis ambularent. Sed solum in ortu Iesu Nazareni splendor singularis
 direxit reges multos ab Oriente usque in Iudeam. Ergo solus ipse est verus
 855 messias.

At vero quia testimonia, que colliguntur de vero messia per tempora de
 ipso prenuntiata possunt aliqua incertitudine obscurari propter ignorantiam
 partium preteriri temporis, ideo recurrendum est ad documenta et exempla et
 opera, quibus nulla potest caligo incertitudinis admisceri, quamvis in tempo-
 860 ribus esset stultum repudiare ac detestari maxime propter defectum minime
 portionis, precipue cum defectum illum possit humana ignorantia causare.

Circa testimonium vero a documentis acceptum, scire debent fideles
 quod messias principalis, qui promissus fuit cunctis hominibus in doctorem
 iustitie, docturus erat executionem perfecte iustitie tanquam perfectus et
 865 summus doctor, quo nullus poterat esse maior nec etiam par eidem.

Iustitia vero, ad quam exsequendam tenentur homines ex institutione di-
 vina, est illa que consistit in preceptis divinis, que omnia reducuntur ad duo
 precepta dilectionis, scilicet Dei et proximi.⁷²

Quorum preceptorum executio potest dupliciter fieri. Uno modo secun-
 870 dum mensuram, que sufficit exsequenti ad consequendum salutem eternam,
 et iste non dicitur perfectus nomine absoluto. Sed si quando dicatur perfec-
 tus, dicitur secundum quid, scilicet inquantum mandata perficit illa in respec-
 tu ad talem finem.

Alio vero modo potest quis exsequi mandata dilectionis, non solum
 875 quantum sibi sufficit ad salutem, sed etiam quantum obiecto dilectionis, sci-

71. Vgr omittit: *ut infra dicit.*

72. Vgr proseguitur: *perquè, com digué el Senyor en el vint-i-dosè de Mateu, d'aquests dos preceptes depèn tota la llei i els profetes.*

- Θεῷ ἢ ἀνθρώπῳ, δύναται ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ ἀποτιθῆναι, καὶ ὁ τοιοῦτος λέγεται τέλειος // ὀνόματι ἀπολελυμένῳ, ὅτι τέλειόν ἐστὶν ἀπολελυμένως ᾧ οὐδὲν ἐκείνων ἔλλείπει, ἃ αὐτῷ συμφέρουσι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον. "Θθεν, ἐπειδὴ τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης ἐστὶν ἀποτίσαι ἐκάστῳ ὃ αὐτῷ χρεωστεῖται, ἐκείνος τέλειός ἐστὶν ἀπολελυμένως, τελειότητι δικαιοσύνης ὁδοιπόρου, ὅς διὰ τῆς δικαιοσύνης τῆς ἀγάπης καὶ ἑαυτῷ ἐπαρκεῖ καὶ τῷ πράγματι τῷ ἡγαπημένῳ. Καὶ τούτῳ τῷ δευτέρῳ τρόπῳ, ἡ ἐντολὴ τῆς θείας ἀγάπης ἐξαιρεῖ τὸ συγχωρήσεως ἄξιον ἔγκλημα, ἀλλ' ὅσον πρὸς τὸν πρῶτον τρόπον πίπτει ὑπ' αὐτό.
- 945 Καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι τὸ τέλειον ἀπολελυμένως εἰρημένον ἢ ἀπλῶς οὐχ ὑποδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἧσσον, ἀλλὰ τὸ τέλειον σχετικῶς εἰρημένον ἔχει διαφόρους βαθμούς. Καὶ πρὸς σύγκρισιν τῶν τοιούτων τελείων, λέγεται τελειότατος ἀρχικὸς ὁ μεσίας, πρὸς ὃν, ἐκ λόγου τῆς ἀπολελυμένης τελειότητος, ἔδει ἵνα ὑπὲρ πάντας τοὺς διδασκάλους τῆς δικαιοσύνης διδάξη τὴν ὁδὸν ἢ τρόπον τοῦ ἐξακολουθήσαι // δικαιοσύνην τελείαν ἢ τελειοτάτην, μάλιστα ἐπειδήπερ οὐ μόνον ἡ αὐτῆς τελειότης, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τέλος τῆς διδασχῆς αὐτοῦ ἀπαιτεῖ τοῦτο. Πᾶσα γὰρ ἡ διδασχὴ αὐτοῦ μόνον ἦν τεταγμένη θεόθεν εἰς τὸ κατευθῆναι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν Θεόν.
- 950 Ἐδει γοῦν αὐτὸν διδάξαι ὁδὸν δι' ἧς αἱ ἀνθρώπινοι δianoiai τελειοτέρως πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαίρουτο, ἐπειδὴ ἐνταῦθα μόνη διανοία δύναται αὐτῷ συναφθῆναι. "Ἦτις δὴ ὁδὸς οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἐξακολουθήσις τῆς τελείας ἀγάπης αὐτοῦ, ὅτι τελεία ἢ τελειοτάτη δικαιοσύνη ἐστὶν ἀπονεῖμαι τῷ Θεῷ ὃ αὐτῷ χρεωστεῖται. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη ἢ αἰώμιος καὶ ἀνωτάτη, εἰς ἧς τὴν ἐξακολουθήσιν διδασκτέαν, ἐλευσόμενος ἦν ὁ ἀρχικὸς μεσίας. Διὰ τοῦτο ὁ Δαυὶήλ, φάσκων περὶ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ, ἔλεγεν ὅτι τῷ καιρῷ αὐτοῦ εἰσαχθήσεται δικαιοσύνη αἰδίου. Τελεία ἄρα δικαιοσύνη ἐστὶ τὸν Θεὸν τελείως ἀγαπήσαι.
- 955 Ἐν ποίοις δὲ καθέστηκεν ἡ τελεία ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀποφαίνεται ἡ ἐντολὴ, ὅτε λέγει· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν τὸν σὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας // τῆς σῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας τῆς σῆς καὶ ἐκ πασῶν τῶν δυνάμεων τῶν σῶν. Τελεία δὲ τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐξακολουθήσις οὐ δύναται γενέσθαι εἰ μὴ ἀφαιρεθέντων, ὅσον ἐνὸν ἐστὶν ἐν τῷ ὁδῷ, πάντων τῶν ἀποστρεφόντων τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὰς δυνάμεις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ εἰσι πάντα ἃ πρὸς τὴν τῆς ζωῆς σύστασιν ἢ πρὸς τὴν πνευματικὴν τελειότητα οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖα.

938-939 ARISTOTELIS, *III Physicorum*, cap., 6, n. 8; THOMAS AQUINATIS, *Liber de perfectione spiritualis vitae*, Opera Omnia, ed. Leonina, 41/BC, Roma 1969, B, cap. 1, p. 69, l. 3 et cap. 5, p. 70, l. 18 959-960 Cf. Dan 9,24 963-965 Lc 10,27; cf. Dan 6,4-5

948 μεσίας] sic ubique in cod. 949 διδάξη] διδάξη cod. 954 ἀνθρώπινοι] ἀνθρωπῖνοι cod. 959 μεσίας] sic ubique in cod.

licet Deo vel homini, potest in presenti vita per hominem⁷³ satisfieri. Et talis dicitur perfectus nomine absoluto, quia perfectum est absolute, cui nihil eorum deest, que sibi conveniunt secundum propriam rationem. Unde, cum de ratione iustitie sit reddere unicuique quod ei debetur, ille perfectus est absolute, perfectione iustitie viatoris, qui per iustitiam dilectionis sibi satisfacit et rei dilecte. Et hoc secundo modo preceptum divine dilectionis excludit veniale peccatum, sed quantum ad primum modum cadit sub eo.

Et ex hiis patet quod perfectum absolute dictum sive multipliciter non recipit magis et minus. Sed perfectum respective dictum habet diversos gradus. Et respectu talium perfectorum dicitur perfectissimus principalis messias, ad quem, de ratione absolute perfectionis conveniebat ut pre ceteris doctoribus iustitie doceret viam aut modum exsequendi iustitiam perfectam seu perfectissimam, maxime cum non solum eius perfectio sed etiam finis doctrine sue requiratur istud. Tota enim doctrina sua erat ordinata divinitus ad dirigendum homines in Deum.

Conveniebat igitur ei docere viam, per quam humane mentes perfectius in Deum erigerentur, cum hic sola mente possit ei coniungi. Que quidem via non est nisi exsecutio perfecte dilectionis ipsius, quoniam perfecta seu perfectissima iustitia est reddere Deo quod ei debetur. Hoc enim est iustitia sempiterna et summa, ad cuius exsecutionem docendam venturus erat principalis messias. Propter quod *Daniel*, loquens de adventu ipsius, dicebat quod tempore suo adduceretur iustitia sempiterna. Perfecta ergo iustitia est perfecte Deum diligere.

In quibus autem consistat perfecta dilectio Dei exprimit mandatum, cum dicit: *Diliges Dominum Deum euum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua et ex omnibus viribus tuis*. Perfecta vero mandati huius exsecutio nequit fieri nisi circumscriptis, quantum possibile est in via, cunctis avertentibus cor et animam et mentem et vires a Deo. Hec autem sunt omnia quecumque ad vite sustentationem vel ad substantialem perfectionem non sunt necessaria.

73. Vgr omittit: *per hominem*.

- 970 Εἰς τὴν τῆς ζωῆς δὲ κατάστασιν ἐστὶν ἀναγκαῖα ἡ ἔμμετρος συνήθεια τῶν τροφῶν καὶ τῶν σκεπῶν, κατὰ τὰς περιοχὰς τῶν προσώπων καὶ τῶν κατοικημάτων καὶ τῶν καιρῶν.
- Πρὸς ἰδικὴν δὲ τελειότητα, ἡ δηλαδὴ ἡ διάνοια πρὸς τὸν Θεὸν πληρεστερώς ἐπαίρεται, ἐστὶν ἀναγκαῖα ἡ συνήθεια τῶν θείων *Γραφῶν*.
- 975 Πᾶσα τοιγαροῦν ἑτέρα τῆς διανοίας τῆς ἀνθρωπίνης κατοχῆ περὶ τὰ πρόσκαιρα, ὑφαίρει τι τῆς ἐντελοῦς ἐξακολουθήσεως τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης τῆς θείας, ὅσον ἂν ἡ εὐλογος, // ὡς ἔστιν ἡ ἐπιμέλεια ἡ ἡ μέριμνα τοῦ προβλέψαι τοῖς πλησίον, οἷς ἐστὶν ἔνοχος ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, καθάπερ ἀνὴρ γαμετῆ καὶ τέκνοις, καὶ κύριος δούλοις. f. 153
- 980 Πᾶσα γὰρ κατοχὴ διανοίας περὶ τὰ πρόσκαιρα προσκαίρως ἀποστρέφει αὐτὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ τελείας ἀγάπης, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ὅσον εἰς πλήρη τύπον τῆς ἐντολῆς.
- Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ ἀγγελικὸς ἄνθρωπος, ὁ μακάριος Παῦλος, περιβλέπτως ταῦτα στοχαζόμενος, παρῆνει ἀποχωρῆσαι τῶν φροντίδων τῶν πρόσκαιρων, ὅσον εἴη δυνατὸν, ὅτε ἔλεγε πρώτη πρὸς Κορινθίους ἐβδόμῳ· Ἄδελφοί, θέλω ὑμᾶς ἄνευ φροντίδος εἶναι. Ὅς ἄνευ ἀλόχου ἐστίν, ἐπιμελής ἐστὶν ἅ εἰσι τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ. Ὅς δὲ μετὰ ἀλόχου ἐστίν, ἐπιμελής ἐστὶν ἅ εἰσι τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ ἀλόχῳ, καὶ κεχωρισμένος ἐστίν. Ὁ αὐτὸς ἔτι ἀκολουθῶς φησὶ περὶ τῆς γυναικὸς ὅπου ὑπεισάγει ὅτι, κἂν εὖ πράττη ὡς ἀπονέμει // τὸ χρέος f. 153v
- 990 ὅποιασούν ἐπιμελείας τῇ συστάσει αὐτοῦ, ὅμως ἐκεῖνος κρειττόνως πράττει, ὡς τίθησιν ἑαυτὸν ἐν καταστάσει, ἐν ἣ οὐδεμία φροντίς εἰ μὴ τῆς ἰδίας ἀνάγκης ἀναχαιτίζει ἢ βραδύνει αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς ἀγάπης, ἐν ἣ τῷ Θεῷ ἐστὶν ἔνοχος. Καὶ διατοῦτο καλῶς εἴρηται περὶ τῆς Μαρίας ὅτι ἀρίστην μερίδα ἐξελέξατο.
- Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἐστὶν ἔνοχος εἰς τὸ προσχεῖν διὰ ἀγάπης τῷ Θεῷ, ὅσον 995 δύναται. Τόσον δὲ κατὰ τὸν δρόμον τῆς φύσεως δύναται, ὅσον οὐκ ἔχει προσχεῖν εἰ μὴ τῇ ἰδίᾳ ἀνάγκῃ. Ὅτε δὲ ἐστὶν ἐτέρῳ ἀνθρώπῳ ἔνοχος, τότε, ὡς ἔφη ὁ Ἀπόστολος, κεχωρισμένος ἐστίν, ὅτι παντελῶς οὐ δύναται προσχεῖν τῷ Θεῷ ἀμέσως, ἀλλ' ἐν μέρει αὐτῷ καὶ ἐν μέρει τῷ πλησίον, εἰ μὴ ἡ κατοχὴ ἡ πρόσκαιρος ἐνεργεῖται πνευματικῶς, μάλιστα τόσον ἐνεργῶς, ὅσον ζήλῳ. Ἐὰν γὰρ τῷ πλησίον πρόσχηται 1000 μόνον ζήλῳ Θεοῦ καὶ μάλιστα περὶ ἐκεῖνα, ἃ τῇ σωτηρίᾳ χρεωστοῦνται τῇ πνευματικῇ, οἷα ἐστὶν ἡ κατοχὴ τῶν ποιμένων περὶ τὸ ἀνατεθὲν ποίμνιον ἢ ἄλλου τινὸς προσχόντος // περὶ τὸν πλησίον μόνῳ πνεύματι ἐλέους, τότε ἡ κατοχὴ ἡ περὶ f. 154

985-988 1Cor 7,32-33 993 Lc 10,42 997 1 Cor 7,33

972 καὶ] signo locationis submisso, scriptum super lineam, manu, ut videtur, non græca
 973 ἡ] ἡ cod. 987 τῷ Κυρίῳ] τῷ κῖω cod., suo loco, ubi aliquid erassum erat, scriptum manu, ut videtur, non græca 989 πράττη] πράττη cod.

Ad vite vero sustentationem est necessarius moderatus usus alimentorum et tegumentorum, secundum circumstantias personarum et habitationum et temporum.

Ad spiritualem vero perfectionem, qua scilicet mens in Deum plenius erigitur, est necessarius usus divinarum *Scripturarum*.

Omnis igitur alia mentis humane occupatio circa temporalia demit aliquid perfecte executioni mandati dilectionis divine, quantumcumque sit licita, sicut est sollicitudo vel cura providendi proximis, quibus est obligatus in statu suo, quemadmodum et vir uxori et liberis, et dominus servis.

Omnis enim occupatio mentis circa temporalia temporaliter divertit eam a Dei perfecta dilectione, hoc est, ab executione dilectionis huius, quantum ad plenam formam mandati.

Propter quod divinus apostolus et angelicus homo, beatus Paulus, perspicaciter ista considerans, hortabatur ad evitandum sollicitudines temporales, quantum esset possibile, cum dicebat, *Prima Corinthios*:⁷⁴ *Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est sollicitus est que Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est que sunt mundi, quomodo placeat uxor, et divisus est.* Idem quoque dicit consequenter de muliere, ubi subinfert quod, licet bene faciat qui reddit debitum cuiuscumque sollicitudinis statui suo, tamen ille melius facit qui ponit se in statu, in quo nulla sollicitudo nisi proprie necessitatis retrahit vel retardat ipsum ab executione dilectionis, qua Deo est obligata. Et ideo⁷⁵ dictum est de Maria quod *optimam partem elegit*.

Omnis enim homo est obligatus ad intendendum per dilectionem Deo, quantum potest. Tantum vero secundum cursum nature potest, quantum non habet intendere sue necessitati. Cum autem fuerit alii homini occupatus, tunc, ut ait Apostolus, *divisus est*, quia totaliter nequit intendere Deo immediate, sed partim ei et partim proximo, nisi occupatio temporalis exerceatur spiritualiter maxime, tam effectu quam zelo. Nam, si proximo intendatur tantummodo zelo Dei et maxime circa ea, que saluti debentur spirituali, qualis est occupatio pastorum erga commissum gregem vel cuiuscumque intendentis circa proximum solo spiritu pietatis, tunc occupatio circa proximum non

74. Vgr addit: *setè*.

75. Vgr adit: *molt bé*.

1005 τὸν πλησίον οὐκ ἀποκλείει τοὺς οὕτω κατηγμένους ἀπὸ τῆς τελειότητος τῆς προειρημένης, ἐπειδὴ ἀμέσως ἂ τοῦ Θεοῦ εἰσίν, ὅλαις δυνάμεσιν ἐξακολουθοῦσιν, ὡς ὁ Χριστός.

Δήλον οὖν ἐκ τῶν προειρημένων τῷ ἀληθινῷ μεσία καθήκειν ἵνα διδάξῃ ὅλον πνεύματι εἰς τὸν Θεὸν ἀνασχεῖν καὶ διατοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπωθῆσαι πάντα ἂ τὸ πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ ἀφιστῶσιν ἢ ἀποστρέφουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν διδασκάλων τοῦ ἀνθρώπινου γένους τοῦτο ἐδίδαξεν, εἰ μὴ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ἄρα βεβαίον ἐστίν
1010 αὐτὸν καθεστηκέναι τὸν ἀληθινὸν καὶ ἀρχικὸν μεσίαν.

Ἐπειδὴ γὰρ τὸν πνεῦμα οὐ φέρεται πρὸς τὸν Θεὸν εἰ μὴ διὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς προαιρέσεως ἢ τοῦ θελήματος, αὐτὸς ἐδίδαξεν ἐκφυγεῖν ὃ ἂν τὸν νοῦν ἀμβλύνη ἢ ἀμαυροῖ ἢ ταράτῃ, ὥστε ἦσσαν τοῦ Θεοῦ τὴν γνώσιν πράττειν, καὶ ὃ ἂν τὸ θέλημα συνδεσμητὴ καὶ ἐνοχοποιῇ ὥστε ἦσσαν φέρεσθαι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην. Καὶ
1015 ἐδίδαξεν ἐπέκεινα πράξαι // ὃ φωτίζει τὸν νοῦν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ γνώσιν, οἷον f. 154v ἐρευνᾶν τὰς Γραφάς, εἰς ἃς ἔτι νοητέας διήνοιξε τὸν σκοπὸν τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔτι, ἂ τρέφουσι τὴν θέρημν τῆς ἀγάπης, οἷον προσέυχεσθαι τῷ Θεῷ καὶ αἰνεῖν καὶ ἐλέους ἔργα πράσσειν.

Καὶ ἐπεὶπερ ὁ νοῦς ἀμβλύνεται καὶ ἀμαυροῦται καὶ ἐκλείπει διὰ τὴν περισσὴν
1020 συνήθειαν τροφῶν καὶ ἀφροδίτης, κατ' ἐκεῖνο τοῦ Ὡσηὲ λέγοντος· *Ἡ πορνεία, ὁ οἶνος καὶ ἡ μέθη αἴρουσι τὴν καρδίαν*, διὸ ἐδίδαξε τηρῆσαι τὴν σωφροσύνην πρὸς τὸ ἐκφυγεῖν τῆς ἀφροδίτης τὴν συνήθειαν, καὶ τὴν ἀκράτειαν πρὸς τὸ ἐκφυγεῖν τὴν περισσάϊαν τῶν τροφῶν τόσον, ὅτι εἶπεν εἶναι *μακαρίους τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τῇ ἀγάπῃ τῆς δικαιοσύνης*. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ φροντίς ταράττουσι
1025 καὶ ἀμαυροῦσι τὸν νοῦν, διατοῦτο ἔνεκεν τοῦ πρώτου ἐδίδαξεν ὑπομονὴν καὶ πραότητα φυλάξαι, ὅτε εἶπε· *Μακάριοι οἱ πραεῖς*· καὶ ἔνεκεν τοῦ δευτέρου ἐδίδαξε πτωχείαν ἀγαπήσαι καὶ φυ//λάξαι, ὅτι οἱ πλοῦτοι πολλαῖς μερίμναις ἀμαυροῦσι τὸν
1030 νοῦν καὶ πολλαῖς ἀφορμαῖς ὀργῆς καὶ θλίψεως ταράσσουσι. f. 155

Καὶ τόσον ἐπήμесе τὴν πτωχείαν, ὅτι διαρρήδην ἔφη ὅτι, ἐάν τις θέλῃ εἶναι
1030 τέλειος, πωλησάτω πάντα ἂ ἔχει καὶ δότω πτωχοῖς, καὶ μόνῳ τῷ Θεῷ προσεχέτω, ὡς αὐτός, οὗ ἡ σχολὴ ἦν μόνον τοὺς ἀνθρώπους τῷ Θεῷ συνάψαι διὰ ἀγάπης. Ἄλλὰ διατοῦτο προσέταξε τὰ ἴδια δοθῆναι καὶ διαμερισθῆναι πτωχοῖς, ἵνα ἐννεύσειεν ὅτι οὕτως εἰσὶ τὰ πρόσκαιρα καταλειπτέα, ὅπως τῷ Θεῷ ἀποφλήσῃ καὶ τὸν πλησίον ὠφελήσῃ εἰς φυλακὴν ἀμφοτέρων τῶν ἐντολῶν.

1015-1016 Cf. Io 5,39; 7,52 et Lc 24,45 1020-1021 Os 4,11 1026 Mt 5,5
1026-1027 Mt 5,6 1029-1030 Cf. Mt 6,19-21 et Mt 19,21; Mc 10,21; Lc 18,22

1004 δυνάμεσιν] sex primae litterae scriptae sunt in margine dextro, manu, ut videtur, non graeca, et relate huic mediante iterato signo 1006 μεσία] sic ubique in cod. 1010 μεσίαν] sic ubique in cod. 1024 τῇ] τῇ cod.

excludit taliter occupatos a perfectione predicta, quoniam immediate que Dei sunt totis viribus prosequuntur, ut Christus.

940 Patet ergo ex predictis ad verum messiam pertinere quod doceat toto spiritu in Deum tendere et propter hoc a se remove re quecumque spiritum ab Ipso divertunt vel retrahunt. Sed nullus doctorum humani generis unquam hoc docuit, nisi Iesus Nazarenus. Ergo constat eum fuisse verum et principalem messiam.

945 Cum enim spiritus non feratur in Deum nisi per intellectum et affectum seu voluntatem, ipse docuit evitare quidquid intellectum obtundit vel obtenebrat aut perturbat quominus Dei cognitionem exerceat et quidquid affectum illaqueat et obliquae quominus ferveat in Dei amorem. Et docuit insuper exercere quod illuminat intellectum ad Dei cognitionem, ut scrutari *Scripturas*, ad quas etiam intelligendas aperuit sensum discipulis, ac etiam ea, que nutriunt fervorem dilectionis, ut orare Deum atque laudare et pietatis opera exercere.

Et quia intellectus obtunditur et obscuratur ac eclipsatur propter superfluum usum alimentorum et veneris, iuxta illud *Osee*, dicentis quod *fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor*, ideo docuit servare continentiam ad evitandum veneris usum, et abstinenciam ad vitandum superfluitatem alimentorum, in tantum quod dixit esse *beatos esurientes et sitiennes amore iustitie*. Quia vero ira et sollicitudo perturbant et offuscant intellectum, ideo propter primum docuit patientiam et mansuetudinem observare, cum dicit: 960 *Beati mites*. Et propter secundum, docuit paupertatem diligere et servare, nam divitie multis sollicitudinibus offuscant intellectum et multis occasionibus ire atque tristitie turbant.

Et in tantum commendavit paupertatem, quod aperte dicit ut, si quis voluerit esse perfectus, vendat omnia que habet et det pauperibus et soli Deo vacet, ut ipse, cuius studium erat solum homines Deo coniungere per amorem. Sed ideo docuit sua dari et distribui pauperibus, ut innueret quod sic sunt temporalia deserenda, quod Deo satisfaciat et proximo proficiat ad observantiam utriusque mandati.

- 1035 Ἐδίδαξεν ἔτι οὕτως ὑψηλὴν φυλάξαι πτωχείαν, ὅπως οὐδὲν ὁ ἄνθρωπος λόγῳ κυριότητος κτήσεται, ὅτε εἶπεν· Ἐὰν μὴ τις ἀπαρηθῆ πάντα, ἃ κτᾶται, οὐ δύναται εἶναι ἐμὸς μαθητής. Οὐ γὰρ πάγῃ δύναται τῷ Θεῷ προσχεῖν ὡς ἑαυτῷ κρατεῖ κυριότητα ἐν τοῖς κτηθείσιν, ὅτι ἀνάγκη ἐστὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ κατέχεσθαι περὶ αὐτὰ ἐπέκεινα ἢ ἀπαιτεῖ // τῆς ζωῆς ἢ ἀνάγκη, πρὸς ἣν ἀρκεῖ μόνη ἢ χρῆσις. f. 155v
- 1040 Καὶ διατοῦτο ἡ κατάσταση, ἢ προκρίνει τὴν ὑψηλοτάτην πτωχείαν, οὐδὲν ἔχει ἴδιον, εἰ μὴ δύο. Πρῶτόν ἐστιν ἵνα μὴ τι κτᾶται λόγῳ κυριότητος. Δεύτερον, ἵνα οὐδέσι χρῆται εἰ μὴ συνεσταλμένως τοῖς ἀναγκαίοις ἢ τοῖς πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς ἐν τοῖς σώμασιν ἢ πρὸς πνευματικὴν τελειότητα, τόσον ἐν διακονίαις ὅσον ἐν γυμνασίαις προσηκούσαις τῇ συστάσει. Πάντα δὲ τὰ ἄλλα περισσὰ εἰσι καὶ ἐναντία
- 1045 τῇ συστάσει, ἐπειδὴ ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἀπολελυμένης τελειότητος ἅπαντα περισσεύουσιν· ἀνευ ὧν δύναται καὶ αἱ καταστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα σώζεσθαι. Ἐνθὲν τοι, ὅταν χρῶνται τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὰ προειρημένα, χρῆ αὐτοὺς εἶναι φειδωλοτάτους, διότι οἱ ὑπὲρ πάντας τὸν πόθον ἐκ τῶν προσκαίρων ἀποστρέφουσιν διὰ ἔκουσίου ἐν αὐτοῖς ἀπαρηήσεως πάσης κυριότητος διὰ τὸν Χριστόν, ὃ ἐστὶν
- 1050 ἀνωτάτη πτωχεία, οὕτω τοῖς συγκεχωρησμένοις χρῆσθαι μέλλουσιν, ὅπως ἡ χρῆσις ἀποδείξῃ αὐτοὺς πρὸς τὰ πρό//σκαῖρα ἡττον διατίθεσθαι, μήπως προσποιητῶς φανῶσιν ἀπρηρῆσθαι τὴν ἰδιότητα καὶ μιμεῖσθαι τοὺς ἀπατεῶνας τοὺς δυστήνους, οἱ ἢ προσποιητὴν ἢ ἀληθῆ θάλπουσι τλαιπωρίαν, ὅπως δυνηθῶσι μόνῳ τῷ κέρδει ἐπαρκέσαι τῇ ἡδονῇ. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἔξεστιν αὐτοῖς ἔχειν εἰς χρῆσιν ἄ εἰσι τοῖς
- 1055 ἄλλοις προσήκοντα, οὕτως οὐδὲ περὶ ἐκεῖνα, ἃ προσήκουσι αὐτοῖς, δεῖ οὕτω χρῆσθαι καθάπερ ἔξεστιν ἄλλοις ἐν πλείστοις. Ἐπεὶπερ οἱ ὑπὲρ πάντας τέλειοί εἰσι, τῶν προσηκόντων ἀπέχονται ὑπὲρ πάντας, καὶ διατοῦτο καθεστήκασιν ἐν τῇ χρῆσει τῶν καθηκόντων φειδωλοτάτοι, ἢ λέγεται χρῆσις πτωχῆ. Πρὸς ἣν τηρητέαν ἐνοχοποιεῖ ἡ ὁμολογία τῆς προκρίσεως, τουτέστιν εἰς τὸ οὕτω συστεῖλαι τὴν χρῆσιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὰ προειρημένα, ἵνα μηδενὶ τρόπῳ ἢ ἀκανόνιστος καὶ καταχρηστικῆ.
- 1060 Ἄκανόνιστός ἐστιν, εἰ προδήλως, τουτέστι τῇ κρίσει τῶν ἄλλων, τὴν κατάστασιν μολύνει καὶ ἀσχήμονα ποιεῖ σκάνδαλον γεννώσα. // Καταχρηστικὴ δὲ ἐστὶν, ἐὰν τὸ ἐναντίον συλλαμβάνῃ. Ἐπεὶπερ οὕτω χρῆσθαι τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς ζωὴν, ὥστε φανερώς πνέειν τῶν πλοῦτων τὴν περιουσίαν, ἐναντιοῦται τῷ τίτλῳ τῆς ὑψηλοτάτης
- 1065 πτωχείας, ἧγουν τῆς ἀποστολικῆς, ἐν ἣ οὐ μόνον ἡ ἰδιότης, ἀλλὰ παντὸς πλοῦτου ἡ εὐθηνία ἀπαγορεύεται. Καὶ εἰς τοιοῦτον ὄρον τὴν χρῆσιν τὴν ῥηθείσαν ἐκτείνειν, συνίστησι θανάσιμον ἁμαρτίαν διὰ τὴν τῆς ὁμολογίας παράβασιν. Ὅτε δὲ ἐκτείνεται ὑπὸ ταύτην ἐν πάσῃ τῇ πλατύτητι τῇ μέσῃ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων καὶ

1036-1037 Lc 14,33

1046 σώζεσθαι] σώζεσθαι cod. 1063 συλλαμβάνη] συλλαμβάνη cod. 1068 καί] signo locationis submisso, scriptum super lineam, manu, ut videtur, non græca

Docuit etiam tam altam servare paupertatem, ut nihil homo iure domini
 970 possideret, cum dicit: *Nisi quis renuntiaverit omnibus, que possidet, non potest esse meus discipulus*. Non enim plene potest Deo intendere, qui sibi retinet dominium in possessis, quoniam necesse est eius animum occupari circa ea, ultra quam exigit vite necessitas, ad quam sufficit solus usus.

Et ideo status, qui profitetur altissimam paupertatem, nihil habet proprium, nisi duo. Primum, quod nihil possideat iure domini. Secundum, quod
 975 nullis utatur nisi precise necessariis, vel ad sustentationem vite in personis vel ad spiritualem perfectionem tam in officiis quam in exercitiis pertinentibus statui. Quoniam⁷⁶ in statu absolute perfectionis cuncta superfluum, sine quibus possunt et status et persona salvari. Proinde, cum utuntur necessariis ad
 980 predicta convenit eos fore parcissimos. Nam qui super omnes affectionem a temporalibus retrahunt per spontaneam in illis abdicationem omnis domini propter Christum, quod est summa paupertas et virtuosissima, sic licitis uti debent, ut usus ostendat eos ad temporalia cunctis aliis minus affici, ne ad simulationem videantur abdicasse proprietatem et imitari fallaces calamitosos,
 985 qui vel fictam aut veram fovent calamitatem, ut valeant solo questu satisfacere voluptati. Sicut enim non licet eis habere in usum quecumque sunt aliis licita, sic nec circa ea, que licent eis, convenit taliter uti qualiter licet aliis in quampluribus. Nam qui super omnes perfecti sunt, a licitis abstinere super omnes, et ideo sunt in usu licitorum parcissimi, qui dicitur usus pauper. Ad
 990 quem servandum obligat votum professionis, hoc est, ad sic arctandum usum necessariorum ad supradicta, quod nullo modo sit enormis et abusivus. Enormis est si patenter, hoc est, iudicio ceterorum, statum maculet ac deformat, scandalum pariens. Abusivus autem est, si contrarium implicet. Nam sic uti necessariis ad vitam, quod manifesto sapiat divitiarum opulentiam, contrariatur articulo paupertatis altissime vel apostolice, in qua, non solum proprietas,
 995 sed omnis opulentie copiositas abdicatur.⁷⁷ Et ad talem terminum usum predictum extendere, constituit mortale peccatum per voti transgressionem. Cum autem extenditur citra ipsum in tota latitudine media, iuxta diversitatem

76. Vgr incipit ita: *Totes les altres choses són supèrflues i contràries a l'estat*, et prosequitur sicut it in textu latino: *perquè (quoniam)*.

77. Ubi hic legitur: *abdicatur*, Vgr dicit: *es prohibeix*.

- τῶν κατοικημάτων καὶ τῶν καιρῶν, ἀμαρτίαν οὐκ αἰτιᾶ ἢ ἔκτασις, εἰ μὴ τυχὸν
 1070 συγγνωμικῆν.
 Ἐπειδὴ δὲ ἡ χαρὰ, ἢ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῶν προσκαίρων γεγενημένη ἢ συνδεσμεῖ
 τὸ θέλημα καὶ καταπίνει τὴν διάθεσιν, ὡς ἐκείνη, ἢ ἐκ τῶν ἡδονῶν γεννάται, ἢ
 στρεβλοῖ, ὡς ἐκείνη ἢ ἐκ τῶν τιμῶν γίνεται ἢ ἐκ προεδρειῶν τῶν οἰωνοῦν, ὅτι διὰ
 ἔπαρσιν ἢ ἀλαζονείαν ἢ διάνοια στρεβλοῦται, δια//τοῦτο, ἔνεκεν τοῦ πρώτου, f. 157
 1075 ἐδίδαξεν ἐκφυγεῖν τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἄχρι θρήνου σκληρῶναι, ὅτε
 εἶπε· *Μακάριοι οἱ κλαίοντες*. Διὰ τὸ δεύτερον δὲ, ἐδίδαξε τὰς τιμὰς καὶ τὰ
 ἀξιώματα, τὰς προστασίας καὶ τὰς ἀρχὰς φυγεῖν ἢ ἀποστρέφασθαι, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι
 παντοίωτροπον τηρῆσαι ταπεινότητα, ὅτε εἶπεν· *Ὁς μείζων ἐστὶν ἐν ὑμῖν, γενέσθω*
ὡς διάκονος ὑμῶν· καὶ πάλιν· *Ἐὰν μὴ γένησθε ὡς ὁ μικρὸς οὖτος*, καὶ τὰ ἐξῆς.
 1080 Καὶ ἐπεὶ ἐδίδαξεν ἐκείνων ἀποποιεῖσθαι, ἃ ἀπαγορεύουσι τὴν ἐξακολούθησιν τῆς
 τελείας δικαιοσύνης ὅσον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, οὐκ ἐσιώπησε τὰ πρακτέα ἔνεκεν
 τοῦ ταύτην ἀποτελέσαι, ἃ εἰσι καθαρότης καρδίας εἰς εἰλικρινῆ τοῦ Θεοῦ θεωρίαν,
 ὅτε εἶπε· *Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ*, καὶ ἔλεειν τοῖς πλησίον καὶ εἰρηνεύσαι
 1085 αὐτοῖς εἰς ἀλλήλους καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ τῇ μιμῆσει αὐτοῦ, καὶ διωγμούς ἔνεκεν
 δικαιοσύνης μὴ φρίξαι· οὐ γὰρ τελείως ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ὃς ἔνεκεν // τῆς αὐτοῦ f. 157v
 ἀληθείας θαλψομένης καὶ προκοφούσης ἀποπτύει κακὰ παθεῖν.
 Ἐξ ὧν δηλὸν ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ἐδίδαξεν εὐθείαν ὁδὸν τοῦ πράττειν
 τελείαν δικαιοσύνην καὶ ἔτι αἰδίων, ὃ ἐστὶν ἴδιον τοῦ μεσίου τοῦ ἀρχικοῦ.
 Ἐξ οὗ λείπεται, δηλὸν ὅτι ἐκείνος, ὃς διδάσκει πράττειν ἀπολαύσεις σαρκικὰς
 1090 καὶ περιλαμβάνει πλούτους καὶ τιμὰς καὶ δυναστείας προσκαίρους, ἔσται ἐναντίος
 τοῦ ἀρχικοῦ μεσίου, οἷος ἔσται ἐκείνος ὁ παράνομος, ὃς ἑαυτῷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ
 τὸ ἀξίωμα σφετερίζεται.
 Ἔσται γὰρ φιλήδονος, κἂν τυχὸν ἑαυτοῦ κάλυμμα προσποιῆται ἐγκράτειαν, ὅθεν
 ὁ *Δαυιδ* φησι περὶ αὐτοῦ ὅτι *ἔσται ἐν ἐπιθυμίαις γυναικῶν*· καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι
 1095 *θυγατέρα γυναικῶν δώσει πρὸς τὸ καταστρέψαι*. Θυγάτηρ δὲ πολλῶν γυναικῶν οὐ
 δύναται εἶναί τις γυνὴ προσωπική, ἀλλ' ἔστιν ἡ ἡδονή, ἣν τὸ γένος μάλιστα τὸ
 γυναικεῖον ὡς μάλιστα σαρκικόν συλλαμβάνει καὶ τρέφει. Χρήσεται ἔτι περιουσία
 προσκαίρων, τοῦ // *Δαυιδ* μαρτυροῦντος, ὃ φησιν ὅτι *ἐν εὐθηνίᾳ πάντων πραγμάτων*, f. 158
φονεύσει πλείστους. Καὶ ὅμοιοι αὐτῷ ἔσονται οἱ μαθηταὶ ἢ οἱ <ὁ>παδοὶ αὐτοῦ,
 1100 δηλαδὴ οἱ φιλήδονοι καὶ οἱ φίλοι τῶν πλούτων τῶν προσκαίρων. Καὶ τὴν ἑαυτοῦ

1076 Mt 5,4 1078-1079 Mt 23,11; Lc 22,26 1079 Mt 18,3-4 1083 Mt 5,8; ἔλεειν τὸ
 πλησίον cf. Mt 5,8; Lc 10,29-37 1083-1084 εἰρηνεύσαι αὐτοῖς cf. Mt 5,9; Lc 10, 5-6
 1084-1085 Cf. Mt 5,10-12 1094-1095 Dan 11,37 1095 Dan 11,17 1098-1099 Dan
 8,25

1069 καί] signo locationis submisso, scriptum super lineam, manu, ut videtur, non
 græca

1000 personarum et habitationum et temporum, peccatum non causat extensio, nisi forsitan veniale.

Quia vero letitia de bonis temporalibus orta, vel illaqueat voluntatem et sorbet affectum, sicut illa que de voluptaribus oritur, vel obliquat, sicut illa que de honoribus nascitur aut presidentiis quibuscumque, nam per elationem et superbiam animus obtorquetur, ideo, propter primum, docuit vitare delicias et vitam suam usque ad lucrum exasperare, cum dixit: *Beati, qui lugent.* 1005 Propter secundum vero docuit honores et dignitates atque⁷⁸ magistratus et principatus fugere seu vitare, et in eis etiam omnimodam servare humilitatem, cum dixit: *Qui maior est inter vos fiat sicut minister*, et iterum: *Nisi efficiamini sicut parvulus iste*, etc.

1010 Cumque docuerit ea vitare, que prohibent executionem perfecte iustitie quantum ad Dei amorem, non tacuit exercenda propter eundem perficiendum, que sunt munditia cordis ad puram Dei contemplationem, cum dixit: *Beati mundo corde*, et misereri proximis atque pacificare eos ad invicem et cum Deo, imitatione Dei,⁷⁹ et persecutionem propter iustitiam non horrere. 1015 Non enim perfecte Deum diligit qui propter veritatem eius fovendam et promovendam respuit mala pati.

Ex quibus patet quod Iesus Nazarenus docuit rectam viam exercendi perfectam iustitiam et etiam sempiternam, quod est proprium messie principalis. Ex quo relinquitur manifestum quod ille, qui docebit exercere delicias corporales et amplecti divitias et honores atque potentias temporales, contrarius erit principali messie, qualis erit ille iniquus, qui sibi nomen eius et dignitatem ascribet.

Erit enim voluptuosus, licet forte ad sui pallium simulet continentiam. Unde *Daniel* dicit de eo quod *erit in concupiscentiis feminarum*. Et alibi dicit quod *filiam feminarum dabit ad evertendum*. 1025 Filia vero multarum feminarum non potest esse aliqua mulier personalis, sed est voluptas, quam sexus maxime muliebris tanquam maxime carnalis concipit atque nutrit. Utetur etiam opulencia temporali, *Daniele* testante, qui dicit quod *in copia rerum omnium occidet plurimos*. Et similes erunt eius discipuli vel sequaces, scilicet 1030 voluptuosi et amatores opulencie temporalis. Et suam iniquitatem sataget pa-

78. Vgr omittit: *atque*.

79. Vgr dicit: *d'Ell.*

ἀνομοίαν σπεύσει καλύψαι καὶ τὴν πλάνην στερεῶσαι τῇ μαρτυρίᾳ τῆς *Παλαιᾶς Δέλτου*, ἢ τοῖς φύλαξι τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ἀγαθῶν τῶν προσκαίρων εὐφορίαν ὑπισχνεῖτο καὶ χαρμονὴν πρόσκαιρον, ὡς δῆλον εἰκοστῷ ὀγδόῳ τοῦ *Δευτερονομίου*.

- 1105 Ὁ πιστὸς ὅμως ἐμμορφωθείς τῷ ὑποδείγματι τοῦ Κυρίου, ὃς ἔφη· Ἰπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν· καθὼς ἐγὼ ἐποίησα οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε, μνησθήσεται ὅτι αὐτὸς τὸν πειραστὴν ἐνίκησε καὶ ἀπόσωτο τοῖς αὐτοῖς ὄπλοις, οἷς ἐπολεμεῖτο παρ' αὐτοῦ, δηλαδὴ ταῖς χρήσεσι τῆς *Ἱερᾶς Γραφῆς*. Ἐρεῖ γὰρ γεγραμμένον εἶναι ὅτι ἐπεισερχομένων τῶν καινῶν, ἀπορριφθήσονται τὰ παλαιά· καὶ πάλιν· Ἀποχωρεῖτωσαν τὰ παλαιά ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. Ὅθεν, ἀφ' οὗ // ἐπῆλθεν ἡ καινὴ διδαχὴ τοῦ f. 158v
- 1110 ἐξακολουθεῖν τῇ τελείᾳ δικαιοσύνῃ, ἢ ὑπισχνεῖται χαρὰν καὶ πλοῦτον αἰδίου μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην, ἀποθετέα ἐστὶν ἡ χαρὰ καὶ ὁ πλοῦτος ὁ ῥοπαῖος ἢ ὁ παρερχόμενος τῆς παρούσης ζωῆς.

- Ἐξῆν δὲ τῷ ἀρχικῷ μεσίᾳ ταῖς παλαιαῖς ὑποσχέσεσι θεῖναι τέλος καὶ καινὰ ἀναγγεῖλαι, ὅθεν Ἡσαίου τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ· Ἄ πρῶτα ἦσαν, ἰδοὺ ἦλθον· καινὰ f. 159
- 1115 ἔτι ἐγὼ ἀναγγέλλω.

- Καὶ ἐὰν ἐνστη ὁ συκοφάντης ὁ ἄνομος ὅτι ὁ Θεὸς ἄρα ἐπλανήθη, ὃς τῷ λαῷ τῷ παλαιῷ διὰ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ὑπισχνεῖτο τὴν πρόσκαιρον εὐδαιμονίαν, [καὶ] ῥητέον ὅτι ὁ Θεὸς οὐδαμῶς πεπλάνηται, μᾶλλον δὲ οὐδὲν εὐθύτερον ἦν ἢ τοῖς τηρηταῖς τῶν ἐντολῶν τὰ ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τότε ἐπηγγελκέναι, ὅτι τότε, μετὰ 1120 τὴν μετάστασιν ταύτης τῆς ζωῆς, οὐκ ἠδύναντο προσκτήσασθαι τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αἰώνιον, ὅτι ἡ ἀπολύτρωσις ἡ ἐσομένη διὰ τοῦ μεσίτου τοῦ ἀρχικοῦ οὕτω ἦν γεγεννημένη. Ἄνευ ἧς οὐδεὶς τῶν δι//καίων ἐκείνην ἠδύνατο περιποιήσασθαι, ἀλλὰ f. 159
- 1125 πάντες οἱ δίκαιοι πρῶτον ἐφύλακοντο ἐν βαράθρῳ, ἐξ οὗ οὐδεὶς ἐξήγετο πρὸ τῆς ἀπολυτρώσεως, ὅτι μόνη τῇ τιμῇ τοῦ αἵματος τοῦ μεσίτου ἔμελλεν ἐξαχθήσασθαι, μαρτυροῦντος τοῦ *Ζαχαρίου*, ὃ φησι· Σὺ δὲ ἐν τῷ αἵματι τῆς διαθήκης τῆς σῆς ἐξήγαγες τοὺς δεσμίους ἐκ τοῦ λάκκου, ἐν ᾧ οὐκ ἦν ὕδωρ. Ἐπειδὴ ἄρα εὐλογον ἦν καὶ δίκαιον ἵνα τοῖς τηρηταῖς τῶν ἐντολῶν ἐπαγγελθῇ εἰς καρπὸν τῆς αὐτῶν

1103 Deut 28,1-14; Gen 12,5; Ps 1,3; 33,10; 36,25; Prov 3,33; Eccle 7,12-13; Eccli 11,17 et 23-24; 39, 30-32; cf. etiam Iob 1,1-10 1104-1105 Io 13.15 1107 Cf. Mt 4,1-11; Mc 1,12-13; Lc 4,1-13 1108 Lev 26,10 1108-1109 Reg 2,3 1114-1115 Is 42,9 1117 Cf. Deut 28,1-14; Ps 1,3; 33, 10; 36,25; Prov 3,33; Eccle 7,12-13; Eccli 11,17 et 23-24; 39,30-32; Iob 1,1-10 1125-1126 Zac 9,11

1108 ἀπορριφθήσονται] ἀπορριφθήσονται cod. 1111 ῥοπαῖος] sic in cod., verbum in lexicis non invenitur; hic adhibetur ad vertendum latinum "momentaneum" 1113 μεσί[α] sic ubique in cod. 1114 Ἡσαίου] ubique in cod. cum spiritu aspero 1117 καὶ] supplevi iuxta textum latinum 1118 ἦ] additum posterius, ut videtur, super lineam 1121 μεσίτου] sic ubique in cod. 1124 μεσίτου] sic ubique in cod. ἔμελλεν] ἔμελλον cod.

lliare ac errorem confirmare testimonio *Veteris Pagine*, que observatoribus mandatorum Dei bonorum temporalium abundantiam promittebat ac letitiam temporalem, ut patet vigesimo octavo *Deuteronomii*.

1035 Fidelis tamen, informatus exemplo Dei,⁸⁰ qui dixit: *Exemplum dedi vobis ut quemadmodum ego feci sic et vos faciatis*, recolet quod ipse tentatorem superavit et repulit eisdem armis, quibus expugnabatur ab eo, scilicet auctoritatibus *Sacre Scripture* vel documentis.⁸¹ Dicent enim scriptum esse quod *supervenientibus novis, abicientur vetera*. Iterum: *Recedant vetera de ore vestro*. Unde, postquam supervenit nova doctrina exsequendi perfectam iustitiam, que promittit letitiam et opulentiam sempiternam post vitam istam, 1040 abicienda est letitia et opulentia momentanea vel transiens huius vite.

Pertinebat autem ad principalem messiam veteribus promissis imponere finem et nova adnuntiare, unde *Isaias*, quadragesimo secundo: *Que prima fuerunt ecce venerunt, nova quoque ego adnuntio*.

1045 Et si obiciat calumniator iniquus quod Deus⁸² erravit, qui populo veteri propter iustitie opera promittebat temporalem felicitatem, dicendum quod Deus nequaquam erravit, immo nil rectius fuit quam observatoribus mandatorum bona temporalia tunc promittere, quoniam tunc, post transitum huius vite, non poterant consequi felicitatem eternam eis,⁸³ quia redemptio futura 1050 per messiam principalem nondum erat facta. Sine qua, nullus iustorum eam poterat obtinere, sed omnes iusti prius incarcerabantur in limbo, de quo nullus educebatur ante redemptionem, quoniam solo pretio sanguinis messie debebant educi, teste *Zacharia*, qui dicit: *Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua*. Cum ergo rationale esset ac 1055 iustum ut observatoribus mandatorum promitteretur in fructum sue iustitie

80. Vgr dicit: *del Senyor*.

81. Vgr omittit: *vel documentis*.

82. Vgr addit: *en consequència*.

83. Vgt omittit: *eis*.

δικαιοσύνης ἀγαθόν τι, οὐδὲ πρὸ τοῦ ἀποληφθῆναι διὰ τοῦ μεσίου τὴν τιμὴν τῆς ἀπολυτρώσεως ἡδύνατό τις δίκαιος αἰωνίως τὸ βραβεῖον κομίσασθαι, δέον ἦν καὶ
 1130 εὐθὲς ἵνα πρὸ τῆς τοῦ μεσίου ἐλεύσεως ὑποσχεθῆ αὐτοῖς ἡ εὐδαιμονία ἡ πρόσκαιρος, ὅπως ἀνδρυνθῶσιν εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν. Καὶ εἶη παίγιον ἐπαγγεῖλαι εὐδαιμονίαν αἰώνιον αὐτοῖς, εἰδῆπερ ἀμέσως μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην εἰς τὸ σκότος ἀχθείησαν.

Οὕτως ἄρα δῆλον // ὅτι ἡ διδαχὴ, ἣν δέδωκεν Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός, καθίστησιν f. 159v
 1135 αὐτὸν ἐξανάγκης καθεστηκέναι μεσίαν τὸν ἀληθινὸν καὶ ἀρχικόν.

Τὸ αὐτὸ ἔτι δῆλον διὰ τῶν αὐτοῦ ὑποδειγμάτων. Εἰ γὰρ ὁ μεσίας ὁ ἀρχικὸς ἀληθέστατος διδάσκαλος μέλλει ἔσεσθαι, ἀναγκαῖόν ἐστίν ὅπως τὴν διδαχὴν αὐτοῦ τῷ βίῳ καὶ τοῖς ἥθεσι καταστήσῃ ἐν ἑαυτῷ. "Ὅτι, εἰ ἡ αὐτοῦ συναναστροφή μετὰ τῶν ἀνθρώπων διοίσειε τῆς διδαχῆς, ἦν αὐτοῖς παρείχεν, οὐκ εἶη ἀδιστακτικῶς

1140 διδάσκαλος ἀληθής. "Ὅθεν, ἐπειδὴ αὐτὸς πρῶτως καὶ ἀρχικῶς ἦν δώσω διδασκαλίαν τοῦ πράττειν δικαιοσύνην ἀνωτάτην καὶ αἰωνίαν, αὐτῷ πρῶτως καὶ ἀρχικῶς προσήκε, τῷ ὑποδείγματι τῆς ἑαυτοῦ συναναστροφῆς καὶ ζωῆς, τὴν διδαχὴν ἐκείνην ἐν ἑαυτῷ ἀληθινὴν ποιῆσαι. Ἄλλὰ Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός τὸ τοιοῦτον ὑπόδειγμα τελείως παρέσχε πρῶτως καὶ ἀρχικῶς καὶ ἐξαιρέτως, καὶ οὐδεὶς ἄλλος, εἰ μὴ τῇ μιμῆσει

1145 αὐτοῦ. "Ἄρα αὐτὸς ἐστὶν ἀληθής καὶ ἀρχικὸς μεσίας· αὐτὸς γὰρ ἐν ἑαυτῷ // ἔδωκεν f. 160
 ἐξαιρέτως ὑπόδειγμα πάσης δικαιοσύνης, δηλαδὴ ταπεινότητος, ὑπακοῆς, ὑπομονῆς καὶ ἐγκρατείας καὶ οὕτω τῶν ἄλλων ἀρετῶν τῶν εἰρημένων.

Καὶ γενικῶς αὐτὸς ἔδωκεν ὑπόδειγμα τοῦ ἐκφυγεῖν πάσας κακίας καὶ τοῦ ἀγαπᾶν καὶ περιπτύσσεσθαι πάσας ἀρετάς. Καὶ ὅς οὕτω οὐ ποιήσειεν, ἀδύνατόν
 1150 ἐστὶν εἶναι ἀρχικόν μεσίαν.

Τὰ ἔργα δέ, τέταρτον, εἰσι στοχαστέα, ὡς ἐκεῖνα, οἷς μάλιστα ἡ ποιότης τοῦ προσώπου γνωρίζεται, ὡς γράφεται τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τετάρτῳ: Ἡ σοφία ἐν τῇ γλώσσει γνωρίζεται, καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ γνώσις καὶ ἡ διδαχὴ ἐν τῷ ῥήματι τοῦ συνετοῦ· τὸ στερέωμα δὲ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς δικαιοσύνης· οἷον εἰ λέγει· «Ἐκ τῶν

1155 ῥημάτων γνωρίζεται περὶ τοῦ διδασκάλου ἂν σοφὸς ἦ καὶ δίκαιος· ὅμως ὑπὲρ πάντα σύμβολά εἰσι στερεὰ καὶ βέβαια, ἃ ἐκ τῶν ἔργων παραλαμβάνονται.» Οὕτω καὶ ἀρχικὸς μεσίας, κἂν γνωρίζηται ἐκ τῶν καιρῶν τῶν περὶ αὐτοῦ πεπροφητευμένων καὶ ἐκ διδαχῆς καὶ // τῶν ὑποδειγμάτων, ὅμως ὑπὲρ πάντα δηλώσουσιν αὐτὸν τὰ ἔργα, f. 160v
 ἃ ποιήσων ἦν καὶ ἃ εἰδικῶς αὐτῷ πρέπουσιν.

1146 ταπεινότητος cf. Mt 11,29; ὑπακοῆς cf. Lc 11,51 ὑπομονῆς cf. 1 Pe 2,23 1147 ἐγκρατείας cf. Mt 4,2 1152-1154 Eccli 4,29 1158-1159 Cf. Io 10,25, 32-33 et 37-38

1128 μεσίου] sic ubique in cod. 1130 μεσίου] sic ubique in cod. 1135 ἐξανάγκης] sic in cod, pro classico ἐξ ἀνάγκης μεσίαν] sic ubique in cod. 1136 μεσίαν] sic ubique in cod. 1140 δώσω] δόσω cod. 1145 μεσίας] sic ubique in cod. 1150 μεσίαν] sic ubique in cod. 1154 ἔργους] post correctionem 1155 ἦ] ἦ cod. 1157 μεσίας] sic ubique in cod.

bonum aliquod, nec priusquam solutum esset per messiam pretium redemptionis poterat aliquis iustus eternaliter premiari, congruum fuit ac rectum ut ante messie adventum promitteretur eis felicitas temporalis, ut animarentur ad observantiam mandatorum. Et fuisset illusio promittere⁸⁴ felicitatem eternam, cum inmediate post vitam istam in tenebris ducerentur.

Sic igitur patet quod doctrina, quam dedit Iesus Nazarenus, probat eum necessario fuisse messiam verum et principalem.

Idem etiam patet per eius exempla. Nam cum messias principalis veracissimus doctorum⁸⁵ debeat esse, necesse est ut doctrinam suam vita et moribus adprobet in seipso. Quoniam si sua conversatio cum hominibus discordaret cum doctrina, quam eis preberet, non esset procul dubio doctor verax. Unde, cum ipse primo et principaliter sit daturus doctrinam exercendi iustitiam summam et sempiternam, ei primo et principaliter convenit exemplo sue conversacionis et vite doctrinam illam in seipso verificare. Sed Iesus Nazarenus huius exemplum perfecte dedit primo et principaliter et excellenter et nullus alius nisi imitatione ipsius. Ergo ipse est verus et principalis messias; ipse enim in seipso dedit exemplum excellenter omnis iustitie, scilicet humilitatis, obedientie, patientie,⁸⁶ abstinentie et sic de aliis virtutibus supradictis.

Et generaliter ipse dedit exemplum fugiendi omnia vitia et colendi vel amplectendi omnes virtutes. Et qui sic non fecerit, impossibile est esse principalem messiam.

Opera vero, quarto, sunt attendenda tanquam ea, quibus maxime qualitas persone cognoscitur, ut scribitur *Ecclesiastici* quarto: *Sapientia in lingua dignoscitur et sensus et scientia et doctrina in verbo sensati, firmamentum autem in operibus iustitie*, quasi dicat: «Ex verbis cognoscitur de doctore an sapiens sit et iustus; tamen, super omnia signa sunt firma vel certa, que de operibus adsumuntur.» Sic et principaliter messias, licet cognoscatur ex temporibus de ipso prophetatis et ex doctrina et exemplis, tamen super omnia manifestabunt eum opera, que facturus erat et que principaliter ei conveniunt.

84. Vgr addit: *a ells.*

85. Vgr dicit: *doctor.*

86. Vgr addit: *i.*

- 1160 Ἄρχικὸν τοῦ μεσίου ἔργον ἦν σῶσαι τὸν λαὸν τὸν προσκολλώμενον αὐτῷ σωτηρίᾳ αἰώνιῳ. ὅθεν, Ἑσαίου τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ· Ὁ Ἰσραὴλ σέσωσται ἐν τῷ Κυρίῳ σωτηρίᾳ αἰώνιῳ.
- Ἔτι καλέσων ἦν καὶ συνάξων πτωχοὺς προκρίτως εἰς ταύτην τὴν σωτηρίαν, ὅθεν ὁ Ἰωβ ἐν προσώπῳ αὐτοῦ λέγων, εἶπε· Πατὴρ ἤμην τῶν πτωχῶν· καὶ ὁ ψαλμωδὸς λέγει
- 1165 περὶ αὐτοῦ· Κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ καὶ σώους ποιήσει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὀλίγον ὕστερον· Φείσεται πτωχοῦ καὶ πένητος, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πτωχῶν σώας ποιήσει· ἔτι ἀλλαχοῦ· Φάγονται πένητες καὶ εὐφρανθήσονται· ἔτι ἀλλαχοῦ· Τῶν πτωχῶν εἰσήκουσε Κύριος· ᾧ συνάδει ὁ Σολομῶν ἐν ταῖς Παροιμίαις, λέγων· Τῶν πτωχῶν τὴν αἰτίαν οἶδεν ὁ δίκαιος. Ὁ Ἑσαίας ἔτι τρανῶς φησὶ· Πτωχοὶ
- 1170 ἄνθρωποι ἐν τῷ ἀγίῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ σκιρτήσουσιν· ἔτι ἀλλαχοῦ· Παρεκάλεσε Κύριος τὸν λαὸν // αὐτοῦ καὶ τοὺς πτωχοὺς αὐτοῦ οἰκτειρήσει· ἔτι· Κρινεῖ ἐν δικαιοσύνῃ πτωχοὺς· ἔτι· Τραφήσονται τὰ πρωτότοκα τῶν πτωχῶν καὶ οἱ πτωχοὶ ἐπ' ἐλπίδι ἀναπαιθήσονται. Ἐξ ὧν δῆλον ὅτι ὁ ἀρχικὸς μεσίας, κἂν εἰς σωτηρίαν αἰώνιον καλέσων ἦν τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας, ὅμως τοὺς πτωχοὺς ἐξαίρετως ἔμελλε
- 1175 παραλαβεῖν. Ὁ ἔργον ἐν Ἰησοῦ τῷ Ναζαρηνῷ ἀγαστῶς ἐξέλαμψεν, ὅτι τοὺς πτωχοτάτους καὶ ἐξουδενωτάτους τοῦ κόσμου τούτου συνῆψεν ἑαυτῷ ἀρχικῶς καὶ σωτηρίαν αἰώνιον ἐπηγγείλατο αὐτοῖς.
- Ἐκ τῶν προειρημένων ἔτι δῆλον ὅτι ἀπατεῶν ἔσται ἐκεῖνος, ὃς τὸ τοῦ μεσίου ἀξίωμα ἀρπάζων ἀρχικῶς προσαρμόσει ἑαυτῷ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς δυνάστας
- 1180 τούτου τοῦ αἰῶνος, καὶ ὃς σωτηρίαν αὐτοῖς πρόσκαιρον ἐπαγγελεῖ.
- Ἔτι εἰς τὴν εἰρημένην σωτηρίαν ἦν τὸν λαὸν προσάξων, οὐ δι' ἀναγκασμοῦ βιαίως ὑποκλίσεως, ἀλλὰ δι' ἀποτελεσμάτων ἀγαπητικῆς στοργῆς, οὕτως ὥστε πάντας τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ εἶναι ἐκούσιους, καθάπερ // τρανῶς ὁ ψαλμωδὸς προεῖρηκε, καθὼς ἡ
- 1185 τῷ Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, ὅπου ἡμεῖς ἔχομεν· Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή, ἔχει ἡ ἑβραϊκὴ ἀλήθεια ἀκμὴν κρατεῖ. Ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ ψαλμῷ τῷ περὶ τοῦ μεσίου, δηλαδὴ τῷ Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, ὅπου ἡμεῖς ἔχομεν· Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή, ἔχει ἡ ἑβραϊκὴ Γραφή· «Ὁ λαὸς σου ἐκούσιος». Ὁ Ὠσηὲ ἔτι οὐχ ἦττον ἐκφαντικῶς προήγγειλεν, ὅτε εἶπεν· Ἐλξω αὐτοὺς ἐν σχοινοῖς ἀγάπης· καὶ πάλιν· Συζείξω σε

1161-1162 Is 45,17 1164 Job 29,16 1165-166 Ps 71,4 1166-1167 Ps 71,13
 1167 Ps 21,27 1168 Ps 68,34 1169 Prov 29,7 1169-1170 Is 29,19
 1170-1171 Is 49,13 1171-1172 Is 11,4 1172-1173 Is 14,30 1175-1177 Cf. Mt 11,5;
 Lc 4,18 et 7,22; cf. Is 41,17-18 et 61,1 1177 Cf. Mt 5,3; Lc 6,20; cf. Iac 2,5 1185 Ps
 109,3 1187 Os 11,4 1187-1189 Os 2,19-20

1160 μεσίου] sic ubique in cod. 1161 Ἑσαίου] ubique in cod. cum spiritu aspero
 1163 Ἔτι] τι cod., ubi scriba obliviscerat pingere E maiusculam rubram 1169 Ἑσαίας]
 ubique in cod. cum spiritu aspero 1173 μεσίας] sic ubique in cod. 1178 μεσίου]
 sic ubique in cod. 1183 ὀπαδοὺς] sic ubique in cod. 1184 μεσίου] sic ubique in cod.

Principale vero messie opus erat salvare populum adherentem ei salute eterna, unde *Isaie* quadragesimo quinto: *Israel salvatus est in Domino salute eterna.*

1090 Item vocaturus erat et collecturus pauperes signanter ad hanc salutem, unde *Iob* in persona illius loquens, dicit: *Pater eram pauperum. Et Psalmista* dicit de ipso: *Iudicabit pauperes populi et salvos faciet filios pauperum.* Et paulo post: *Parcet pauperi et inopi et animas pauperum salvas faciet.* Item alibi: *Edent pauperes et saturabuntur.* Item alibi: *Pauperes exaudivit Dominus,*
 1095 cui concordat *Salomon* in *Proverbiis* dicens: *Pauperum causas novit iustus. Isaias* quoque aperte dicit: *Pauperes homines in sancto Israel exultabunt.* Idem alibi: *Consolatus est Dominus populum suum et pauperum suorum miserebitur.* Item: *Iudicabit in iustitia pauperes.* Item: *Pascentur primogenita pauperum et pauperes fiducialiter requiescent.* Ex quibus patet quod principalis messias, licet ad salutem eternam vocaturus esset homines universos,
 1100 pauperes tamen signanter ad eam debebat recipere. Quod opus in Iesu Nazareno mirabiliter claruit, quia pauperrimos et abiectissimos mundi huius applicuit principaliter sibi et salutem eternam promisit eis.

Ex predictis etiam patet quod falsarius erit ille, qui messie dignitatem
 1105 usurpans, principaliter applicabit sibi divites et potentes istius seculi et qui salutem temporalem eis promittet.

Item ad predictam salutem erat populum adducturus, non per coactionem violente oppressionis, sed per effectus caritative dilectionis, ita quod omnes sequaces ipsius essent spontanei, sicut aperte *Psalmista* predixerat, ut
 1110 hebraica veritas adhuc tenet. Nam in illo *Psalmo* de messia, scilicet: *Dixit Dominus Domino meo,* ubi nos habemus *tecum principium,* habet hebraica *Scriptura: Populus tuus spontaneus.* *Osee* quoque non minus expresse prenuntiavit, cum dixit: *Traham eos in funiculis caritatis.* Et iterum: *Sponsabo te*

- έμοι εἰς αἰώνας ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίσει καὶ ἐν ἐλέει καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς καὶ ἐν πίστῃ, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός. Ἐνοικτωτέρως δὲ φάσκων ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, λέγει· Σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ τῷ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ καὶ μαχαίρᾳ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν ἵπποις καὶ ἵππεύσι. Πάλιν ὁ Ζαχαρίας· Οὐκ ἐν στρατοπέδῳ οὔτε ἐν ἰσχυί, ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματί μου, εἶπε Κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Μιχαίας δὲ ἐκφαντικῶς λέγει ὅτι κρινεῖ ἐν λαοῖς πολλοῖς καὶ πατάξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως μακρὰν, καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ὕνιν καὶ τὰς λόγχας αὐτῶν εἰς σκαλ/φείδια· οὐ λήφεται ἔθνος κατὰ ἔθνος ξίφος καὶ οὐ παιδευθήσονται ἐτι πολεμῆσαι, ὅτι αὐτὸς διδάξει παντελῶς ἀπέχεσθαι πολέμων καὶ οὕτως ἐπομένως οὐ κινήσειεν. Ἄ πάντα ἐξαιρετωτάτως ἐξέλαμψαν ἐν Ἰησοῦ τῷ Ναζαρηνῷ.
- Δι' ὧν μαρτυριῶν οὐ μόνον δηλον αὐτὸν πεφυκέναι ἀληθινὸν μεσίαν καὶ ἀρχικόν, ἀλλ' ἐτι ἐκείνον καθεστηκέναι ἀναιδῆ ἀπατεῶνα, ὅς δισχυρίζεται ἢ πειράσει ὑποτάξαι ἑαυτῷ τοῖς λαοῖς βίαις ἢ δυναστείαις τοῦ κόσμου τούτου.
- Ἐτι μέλλον ἦν ἵνα ὁ ἀρχικὸς μεσίας τὴν εἰδωλολατρίαν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐξαλείψῃ, ὡς ἡ τοῦ Δαυιδ ἐξήγησις προεφήτευσεν ἐπὶ τῇ ὁράσει, ἣ λέγεται· Λίθος τετμημένος ἐκ τοῦ ὄρους ἄνευ χειρῶν, συντρίψει εἰς κόνιν τὴν εἰκόνα, δι' ἣς ἐσημειοῦτο τὸ τῆς εἰδωλολατρίας σέβας. Ἐφη γὰρ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ μεσίου· Κατακερματίσει καὶ δαπανήσει πάσας τὰς βασιλείας ταύτας, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Ἡσαίας ἐτι προεἶπεν· Ἐγερθήσεται ὁ Κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ τὰ εἰδῶλα παν/τελῶς συντριβήσονται. Ὁ Ζαχαρίας δὲ συνεφώνησεν αὐτῷ, λέγων· Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς καὶ οὐ μνημονευθήσονται περαιτέρω, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀφελῶ ἀπὸ τῆς γῆς.
- Ἰησοῦς δὲ ὁ Ναζαρηνοῦς ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ ἐξήλειψε τὴν εἰδωλολατρίαν διὰ τῶν αὐτοῦ ἐκλεκτῶν οὕτω δραστηρίως, ὥστε ἐτι παρὰ τοῖς ἀπίστοις εἶναι τὸ σέβας τῆς εἰδωλολατρίας κατὰ δημοτικῆς βδελλυρόν, κἂν πρῶην σεπτῇ ἦν ἐν ἅπασιν τοῖς τῶν ἔθνῶν λαοῖς μακροτάτῳ καιρῷ, ὥσπερ διὰ τοῦ Ἀβραάμ δηλοῦται, ὅς ἐξ εἰδωλολατρῶν γονέων τὴν γέννησιν εἴληφεν.
- Ἐτι ὁ ἀρχικὸς μεσίας παθεῖν ἔμελλεν ὄνειδη καὶ μάστιγας καὶ ράπισματα καὶ ἐτι θάνατον. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγεται· Ἐγὼ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ· οἱ βλέποντές με κατεγέλασάν με, καὶ τὰ

1190-1191 Os 1,7 1191-1192 Zac 4,6 1193-1196 Mich 4,3 1202-1203 Dan 2,34-35 1205 Dan 2,44 1206-1207 Is 2,17-18 1207-1209 Zac 13,2 1213-1214 Cf. quoad pogeniem Abrahæ Gen 15,27-32 1216-1217 Ps 21,7

1189 πίστῃ] πίστει cod. 1194 ὕνιν] ὕνις cod. 1198 μεσίαν] sic ubique in cod. 1201 μεσίας] sic ubique in cod. 1204 μεσίου] sic ubique in cod. 1206 Ἡσαίας] ubique in cod. cum spiritu aspero 1209 ἀπὸ] ἀπὶ cod. 1212 βδελλυρόν] sic ubique in cod. 1213 Ἀβραάμ] sic ubique in cod. 1215 μεσίας] sic ubique in cod.

1115 *mibi in sempiternum in iustitia et in iudicio et in misericordia et miserationibus et in fide. Et scies quia ego Dominus Deus.*

Apertius vero loquens in primo capitulo, dicit: *Salvabo eos in Domino Deo suo et non salvabo eos in arcu et gladio et in bello et in equis,*⁸⁷ et cetera. Item *Zacharias* quarto:⁸⁸ *Non in exercitu nec in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus, etc. Micheas* autem expresse dixit quod *iudicabit inter populos multos et corripiet gentes fortes usque in longinquum et concident gladios suos in vomeres et astas suas in ligones. Non sumet gens adversus gentem gladium et non discent ultra belligerare, quoniam ipse doceret omnino vitare bella et sic, per consequens, non moveret. Que omnia excellentissime claruerunt in Iesu Nazareno.*

1125 Per que testimonia non solum patet eum fuisse verum et principalem messiam, sed etiam illum fore impudentem falsarium, qui sataget vel tentabit subicere sibi populos viribus aut potentia mundi huius.

Item futurum erat ut principalis messias idolatriam in toto mundo deleteret, ut *Danielis* expositio prophetavit super visione, qua dicitur quod *lapis abscisus de monte sine manibus conteret in pulverem statuam*, per quam designabatur idolatrie cultus. Inquit enim de regno messie: *Comminuet et consumet universa regna hec, etc. Isaias* quoque predixit: *Elevabitur Dominus solus in illa die et idola penitus conterentur. Zacharias* vero consonavit eidem, dicens: *Erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra et non memorabuntur ultra et spiritum immundum auferam de terra.* Iesus autem Nazareus in orbe toto delevit idolatriam per suos electos tam efficaciter quod etiam apud infideles non existat cultus idolatrie publicus et abominabilis,⁸⁹ cum tamen antea celebris extitisset in omnibus gentilium populis longissimo tempore, sicut per *Abraam* patet, qui ab idolatris parentibus ortum sumpsit.

1140 Item principalis messias erat passurus opprobria et flagella et verbera et etiam mortem pro salute populi.⁹⁰ Unde et *Psalmo* dicitur: *Ego sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abiectio plebis. Omnes videntes me deri-*

87. Vgr omittit: *et cetera*, et perficit citationem: *i en els cavallers*.

88. Vgr omittit: *quarto*.

89. Hæc phrasid paululum diversa est in Vgr: *que ja entre els infidels la veneració de la idolatria popular és abominable*.

90. Vgr omittit: *pro salute populi*.

- ἐξῆς. Ὁ Ἡσαίας ἔτι· Ὅντως τὰς ἀσθενείας ἡμῶν // αὐτὸς ἐβάστασε, καὶ ἡμεῖς f. 163
 ἐλογισάμεθα αὐτὸν οἰοῦναι λεπρὸν καὶ πεπληγμένον παρὰ Θεοῦ καὶ τεταπεινωμένον·
 1220 αὐτὸς δὲ τετραυμάτισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, συντρέτριπται διὰ τὰ πλημμελήματα
 ἡμῶν. Ἡ μυσταγωγία τῆς εἰρήνης τῆς ἡμετέρας ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ
 ἰάθημεν. Αὐτὸς ἔτι περὶ ἑαυτοῦ φησί· Τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν ἔδωκα τοῖς παῖουσι καὶ τὰς
 σιαγόνας μου τοῖς ἔλκουσι καὶ τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ τῶν ἐλεγχόντων
 καὶ συμπτύνοντων.
 1225 Ἔτι ὁ μεσίας ὁ ἀρχικὸς δώσω ἦν Καινὴν Διαθήκην καὶ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν
 οἰκείων γράψων, ὅθεν Ἱερεμίου τριακοστῷ πρώτῳ Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει
 Κύριος, καὶ πατάξω τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰούδα συνθήκην καινὴν, καὶ
 τὰ ἐξῆς. Καὶ ὀλίγον ὕστερον· Δώσω τὴν διαθήκην μου ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν καὶ
 ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν γράψω αὐτήν.
 1230 Ἔτι ἔμελλεν ἐκχύσαι αὐτοῖς ἐν τόσῃ εὐθηνίᾳ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἵνα πάντες
 ὡς προφητῆται ἀκραιβῆ // ἔχωσι τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας τῆς θείας, τοῦ Ἰωὴλ f. 163v
 λέγοντος· Ἐκχεῶ τὸ πνεῦμα μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ὅτι ἐπὶ πᾶσαν διαφορὰν σαρκός,
 δηλαδὴ πᾶν γένος καὶ πᾶσαν ἡλικίαν. Καὶ διατοῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην ἐκδήλωσιν
 ἐφεξῆς ὑποζεύγνυσι· Καὶ προφητεύσουσι οἱ υἱοὶ ἡμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ
 1235 πρεσβύτεροι ἡμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεοὶ ἡμῶν ὀράσεις ὄψονται. Καὶ
 ἵνα μὴ τις πιστεύσῃ τοῦτο μέλλειν νοεῖσθαι περὶ οἰωνοῦν ἀνθρώπων γενικῶς,
 διατοῦτο ὑποζεύγνυσι· Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου, ἐν
 ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ τὸ Πνεῦμά μου.
 Ταῦτα δὲ πάντα τὰ προειρημένα ἐξαιρετικῶς τετελειωμένα εἰσὶν ἐν Ἰησοῦ τῷ
 1240 Ναζαρηνῷ, ὅτι ὄλος ἐν ὄνειδεσι καὶ ἀποστροφαῖς καὶ ἐν μᾶστιξιν ἕως θανάτου
 αἰσχιστωτάτως πάθος τόσον ἐλεεινῶς, ὅσον εὐμενῶς βεβύθισται. Καὶ πάντας τοὺς
 οἰκείους αὐτοῦ, οἱ τῆς αὐτοῦ προσωπικῆς παρουσίας τῶν ἀπολαύσεων // ἐγεύσαντο, f. 164
 οὕτως κατακόρως ἔπλησε Πνεύματος Ἁγίου, ὥστε οὐ μόνον τὸν νόμον τῷ αὐτοῦ
 κηρύγματι δημοσιευθέντα γεγραμμένον ἐν ταῖς καρδίαις ἀναγινώσκειν, ἀλλ' ἐπέκεινα
 1245 ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ τὴν ἀλήθειαν γλωσσῶν ἀπασῶν λαλεῖν.
 Καὶ ἐάν τις τὰ ἔργα Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου ἐννοῆσαι θελήσῃ πρὸς τὸ ψηλαφῆσαι
 τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἔστω ὅτι ἐξουδενοῖ σκέπτεσθαι ὅτι τῇ ἰδίᾳ
 δυνάμει ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ἢ ὅτι τῇ αὐτῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέβη, ἀρκέσει ἵνα

1218-1222 Is 54,4-5 1222-1224 Is 50,6 1226-1227 Ier 31,31 1228-1229 Ier 31,33
 1232 I Joel 2,28 1234-1235 Ibid. 1237-1238 I Joel 2,29 1240-1241 Mt 11,19;
 20,19; 26,55 et 67; 27,26 1243 Act 2,4 1244 Cf. 2 Cor 3,3 1245 Cf. Act 2,4-11
 1246-1247 Cf. Io 10, 37-38 et 14,10-12 1247-1248 Cf. Io 10.18; cf. Io 2,19 et Lc
 24,51; Act 1,9

1218 Ἡσαίας] ubique in cod. cum spiritu aspero 1225 μεσίας] sic ubique in cod.
 1227 τῷ οἴκῳ] τῷ οἴκῳ cod.

1145 *serunt me, etc. Isaias quoque dicit:*⁹¹ *Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit. Et nos reputavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras et attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostre super eum et livore eius sanati sumus. Ipse etiam per eundem dicit: Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus et faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me.*

Item messias principalis daturus erat novam legem et in cordibus suorum scripturus. Unde *Jeremie* trigesimo primo: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Iuda fedus novum, etc.* Et paulo post: *Dabo legem meam in visceribus eorum et in corde eorum scribam eam.*

1155 Item effusus erat⁹² illis in tanta copia Spiritum Sanctum, <ut omnes>,⁹³ velut prophete, claram haberent notitiam veritatis divine, *Ioele* dicente: *Effundam Spiritum meum super omnem carnem, quia super omnem diversitatem carnis, scilicet omnem sexum et omnem etatem.* Et ideo, ad huius expressionem, consequenter subiungit: *Et prophetabunt filii vestri et filie vestre; senes vestri somnia somniabunt et iuvenes vestri visiones videbunt.* Et
1160 ne quis credat hoc debere intelligi de quibuscumque hominibus generaliter, idcirco subiungit: *Sed et super servos meos et ancillas meas in diebus illis effundam Spiritum meum.*

Hec autem omnia supradicta supereminenter adimpleta sunt in Iesu Nazareno, quia totus in opprobriis et abiectioibus et flagellis usque ad mortis vilissime passionem tam miserabiliter quam misericorditer est submersus. Et omnes devotos eius, qui sue personalis presentie solacia gustaverunt, tam abunde replevit Spiritu Sancto, ut non solum legem, sua predicatione vulgata, scriptam in cordibus legerent, sed insuper in Dei sapientia loquerentur
1170 omnium linguarum varietatem.⁹⁴

Et si quis opera Iesu Nazareni considerare voluerit ad palpandum dignitatem et divinitatem ipsius, esto quod parvipendat attendere quod propria virtute surrexit a mortuis aut quod eadem celos ascendit, sufficit ut attendat

91. Vgr omittit: *dicit*.

92. Ubi hic legitur: *effusus erat*, Vgr dicit: *era necessari vessar*.

93. Hæ verba adsunt in Vgr.

94. Ubi huc legitur: *varietatem*, Vgr dicit: *la veritat (veritatem)*.

1250 διαλογίσθαι ὅτι, ἀφ' οὗ ἀνέβη καὶ τούτῳ τῷ κόσμῳ ἦν ἀπὼν τῇ σαρκί, τοὺς ἀνθρώπους ἐθέωσεν ἐν τῇ γῆ διδοὺς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐξουσίαν τοῦ προστάττειν τῇ φύσει τόσον τῇ πνευματικῇ ὅσον τῇ σαρκικῇ ἐν τῷ νεκρῶν ἀνίσταν, ἐν τῷ πνεῦμα ἀπείργειν, ἐν τῷ σώματα ὑπὲρ τὰς δυνάμεις τὰς φυσικὰς τῇ ὑγείᾳ ἀπομένειν καὶ ἐν τῷ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἐστοιχειωμένα ὑπερφυῶς κινεῖν καὶ διατάσσειν. Ἐν τῇ ἀπουσίᾳ ἔτι διὰ ἀδρανῶν καὶ ὀλίγων καὶ ἀόπλων καὶ τὴν εἰδωλολατρίαν
1255 ἀπέσπασεν ἐκ παντός // τοῦ κόσμου τὴν παληγορικὴν, καὶ τὰς μεγίστας τοῦ κόσμου δυναστείας ταπεινῶν συνέθλασε. f. 164v

Τοὺς διακριτικούς ὅμως οὐ χρὴ ἀναμιμήσκειν τῶν παρεληλυθότων, εἰδήπερ τὰ παρόντα, ἃ οὐ μόνον καθεκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐνεργοῦνται, τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν ὑπεροχὴν φανεροῦσιν. Ὅτι ἐν τοῖς ὁπαδοῖς Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ
1260 εὐρίσκονται ἀναριθμητοί, οἵτινες ἐκοντὶ ἀποτάσσονται πᾶσι τοῖς ἐκτείνουσι τὴν πρόσκαιρον ζωὴν, οἳαί εἰσι κόρος, ἀνάπαισις, ὕπνος καὶ αἱ ἄλλαι τροφαὶ τῆς σωματικῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς φυσικῆς ζωῆς.

Τοῦτο δὲ ποιεῖν οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, ὅτι πᾶν ὄν φυσικῶς ἐγκλίνεται εἰς τὴν τοῦ ἰδίου εἶναι διαμοιήν· οὐ ἐναντίον φύσεως, ὅτι ἐκεῖνο ἀμάρτημα εἶη καὶ οὐδεμία
1265 πολιτεία ἐκεῖνο κοινῶς ὑπομένειε, μάλιστα ἐν πολλαῖς κοινότησι καὶ πανηγύρεσι· οὐδὲ ἕξω φύσεως, ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι οὐ πλείον τῶν ἄλλων νοσοῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἢ ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἦττον, εἰδήπερ ἐν παντὶ γένει βουλῆς καὶ διοικήσεως τῶν ἄλλων εὐρίσκονται σοφώτεροι καὶ φρονιμώτεροι. Διατοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον ὅπως // f. 165 ἐκεῖνο ἢ ἔργον ὑπὲρ φύσιν, ὃ μόνον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

1270 Ὅθεν, ἐπεὶπερ ἐκεῖνο ἐργάζονται ἐξ εὐλαβείας πρὸς Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνόν, ἀναγκαῖον ἐστὶν αὐτὸν εἶναι Θεὸν ἢ ἀγαπητότατον τῷ Θεῷ. Ἀ//λλὰ ἀγαπητότατος τῷ Θεῷ μεσίας ἦν ὁ ἀρχικός. Ἄρα Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀρχικός μεσίας.

1275 Οὐδὲ λέληθε τοὺς ἰδιώτας τὸ <μη> τὸ ἐναντίον φάσκειν εἶναι κατάχρησιν. Διὰ τοῦτο ὁ ψαλμοδὸς τὴν πανουργίαν προορῶν τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἔφη· Ἄλαλα γενέσθωσαν τὰ χεῖλη τὰ δόλια, ἃ λαλοῦσι κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐν καταχρήσει. Ἐντεῦθεν ἐστὶν ἔτι ὅτι ὁ Ἰωάννης,

1249-1250 Cf. Io 14,12 1251-1252 Cf. Mc 16,17-18; Act 3,6-8; 5, 15-16 1255-1256 Cf. Dan 2,44 1270-1272 Esth 16,7 1276-1277 Ps 30,19

1258 ἡμέραν] ημεραν cod., iterato signo additum in margine sinistro, manu, ut videtur, non græca 1264-1265 οὐ ἐναντίον φύσεως, ὅτι ἐκεῖνο ἀμάρτημα εἶη καὶ οὐδεμία πολιτεία ἐκεῖνο κοινῶς ὑπομένειε, μάλιστα ἐν πολλαῖς κοινότησι αἱ πανηγύρεσι] iterato signo additum in margine inferiore, manu, ut videtur, non græca 1266 ἕξω] ἐξω cod., suo loco scriptum ubi vacuum erat, manu, ut videtur, non græca φύσεως] litterae postremae ως, additae super lineam manu, ut videtur, non græca 1269 ἦ] ἦ cod. 1272 μεσίας] sic ubique in cod. 1273 μεσίας] sic ubique in cod.

1175 quod, postquam ascendit et huic mundo fuit absens in carne, homines deificavit in terris, dans suis discipulis potestatem imperandi nature tam spirituali quam corporali, mortuos suscitando, spiritus arcendo, corpora supra vires nature sanitati restituendo et elementa necnon et elementata supernaturaliter movendo et disponendo. In absentia quoque per imbecilles ac paucissimos et inermes idolatriam extirpavit toti mundo solemnem et maiores mundi potentias humilians conquassavit.

1180 Discretis verumtamen non opus est memorare preterita, cum presentia, que non solum cotidie sed continue operatur, divinitatis eius excellentiam manifestent. Nam in sequacibus Iesu Nazareni reperiuntur innumerabiles, qui sponte renuntiant cunctis prolongantibus temporalem vitam, ut sunt reflectio et quies et somnus ceteraque fomenta corporalis durationis et naturalis vite.

1190 Hoc autem facere non est secundum naturam, quoniam omne ens naturaliter inclinarur ad sui esse diurnitatem. Nec contra naturam, quoniam id peccatum esset et nulla civitas illud communiter sustineret, precipue in multis collegiis atque solemnibus. Nec preter naturam, nam tales homines non plus ceteris languent in animo vel in corpore, immo minus, cum in omni genere consilii et regiminis ceteris inveniantur sapientiores atque prudentiores. Quamobrem est necesse ut illud sit opus supra naturam, quod solius est Dei. Unde, cum illud operentur ex devotione ad Iesum Nazarenum, necesse est 1195 ipsum esse Deum ac dilectissimum Deo. Sed dilectissimus Deo messias est principalis. Ergo, Iesus Nazarenus est verus et principalis messias.

Nec latet idiotas quin oppositum dicere sit abusio. Propterea *Psalmista* dolositatem providens Antichristi et suorum discipulorum, ait: *Muta fiant labia dolosa, que loquuntur adversus iustum iniquitatem in superbia et abusio-*

πλησθείς τελείως τοῖς μαρτυρίοις Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ τοῖς προειρημένοις καὶ τὴν
 1280 κακίαν προορῶν τοῦ μεγάλου Ἀντιχρίστου, κραυγάζει τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τῆς
Πρώτης Καθολικῆς: *Τίς ἐστὶ ψεύστης εἰ μὴ ἐκεῖνος, ὃς ἀρνεῖται ὅτι Ἰησοῦς οὐκ*
ἔστιν ὁ Χριστός; Ἔπεται· Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὃς ἀρνεῖται τὸν πατέρα
// καὶ τὸν υἱόν.

f. 165v

Εἰκοστὸν τρίτον κεφάλαιον

Τοῖς προειρημένοις ἄρα μαρτυρίοις ἐμμεμορφωμένοι οἱ πιστοὶ τόσον εὐλαβῶς,
 1285 ὅσον ἐπιμελῶς, εὐκολωτάτως δυνήσονται τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας
 ἐκκενώσαι καὶ ἀκυρῶσαι, οὐ μόνον ἐκεῖνα, ἀ θεμελιωθήσονται ἐν ταῖς χρήσεσι τῆς
Διαθήκης τῆς Παλαιᾶς, ἀλλ' ἔτι ἐκεῖνα, ἀ ἐκ φαινομένων σημείων ληφθήσονται. Ὡς
 σημείων γένη δύο ἔσονται. Καὶ ἐν ἔσται γένος σημείων λόγου· τὸ ἕτερον δὲ ἔσται
 1290 γένος σημείων πράξεως. Καὶ σημείοις μὲν λόγου χρήσονται ἔξαιρέτως τὰ μέλη
 αὐτοῦ, δηλαδὴ πάντες ἐκεῖνοι, οἱ τὴν ἀλήθειαν Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ, ἣ ἐστὶν ἡ
 ἀλήθεια ἡ εὐαγγελικὴ ἢ τῆς *Διαθήκης τῆς Νέας*, φανεραῖς παραβάσεσιν ἢ
 καταστροφαῖς καταπολεμήσουσι, κἄν τῇ φωνῇ μὲν ἴσως αὐτὸν <οὐκ> ἀρνῶνται, ὡς
 φίλοι τῆς ζωῆς τῆς σαρκικῆς καὶ κοσμικῆς, κἄν τῇ φωνῇ ὁμολογῶσι τὸν Χριστὸν
 εἶναι Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνόν, ἔργοις ὁμως, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, αὐτὸν ἀρνοῦνται.
 1295 // Καὶ ἡ πλῆθὺς τῶν τοιούτων ἐν πάσῃ καταστάσει, ἐγγίζοντος τοῦ διωγμοῦ τοῦ
 μεγίστου Ἀντιχρίστου, φανερῶς καταπολεμήσει τὴν τελειότητα τῆς ζωῆς τῆς
 πνευματικῆς καὶ τῇ δημοσιεύσει τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀναγκαίας ἀληθείας, οὕτως,
 ὅτι ἔτι τῆς *Ἀποκαλύψεως* δεκάτῳ τρίτῳ ἀναγινώσκεται ὅτι *εἰκόνα κτήνους ποιήσουσι*
 1300 *προσκυνεῖσθαι*, δηλαδὴ τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου
 τούτου.

f. 166

Καταπολεμήσουσι δὲ ἐκείνους τριχῶς. Πρῶτον, καταστρέφοντες τὸν θεμέλιον τοῦ
 σεβάσματος τοῦ καθολικοῦ, διότι οὐ μόνον καταλείψουσι τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ καὶ
 τὸν ἀποστολικόν, ἀλλὰ ἀράσουσι καὶ αὐτὴν σπεύσουσι κατακρῖναι. Δεύτερον, ἐν τῷ
 τὰς γραφὰς ἐκλαμπρύνοντες τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν ἀνιέρως ἀποφαίνειν καὶ
 1305 φθεῖρειν ἄνευ ἐρεύνης νομίμου, ἐπάγοντες συκοφαντίας πλάνης καὶ παραβάσεως.
 Τρίτον, ἐνοχλοῦντες καὶ καταβάλλοντες τοὺς θέλοντας πνευματικῶς ζῆν ἐν τῷ τὸν
 Χριστὸν καὶ τοὺς ἀποστόλους μιμεῖσθαι, οὓς διώξουσι // καταφρονοῦντες, καταγε-

f. 166v

1280-1281 I Io 2,22 1281-1282 Ibid. 1286-1287 Cf. exempli gratia Tob 13,11; Zac 8,1-8; 9, 9-17; Mal 3,17 1298-1299 Aporc 13,15

1283 Εἰκοστὸν τρίτον κεφάλαιον] Δέκατον τρίτον κεφάλαιον cod. 1292 οὐκ] supplevi iuxta textum latinum 1294 ὁμως] ὁμος cod. 1303 ἐν τῷ] iterato signo additum in margine dextro 1304 ἐκλαμπρύνοντες] post verbum hoc adsunt in cod. verba ἐν τῷ sed linea superposita ea arrita facit ἀνιέρως] ἀνιέρας cod., ubi terminatio as finalis videtur posterius addita sive correcta manu non græca 1305 παραβάσεως] παρανάσεως cod., suo loco scriptum manu, ut videtur, non græca

1200 *ne*. Hinc est etiam quod Ioannes, imbutus plene testimoniis Iesu Nazareni
 predictis et nequitiam previdens maximi Antichristi, clamat secundo capitulo
Prime Canonice:⁹⁵ *Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus [non]⁹⁶ est*
Christus? Sequitur: Et hic est Antichrisrus, qui negat Patrem et Filium.

Predictis ergo testimoniis informati, fideles, tam devote quam diligenter,
 1205 facillime poterunt argumenta filii perditionis evacuare et irritare, non solum
 ea que fundantur in auctoritatibus *Veteris Testamenti* sed etiam illa que ex
 apparentibus signis accipientur. Quorum signorum genera duo erunt. Et
 unum erit genus signorum rationis; aliud autem erit genus signorum opera-
 tionis. Et signis quidem rationis utentur precipue membra eius, scilicet om-
 1210 nes illi, qui veritatem Iesu Nazareni, que est veritas evangelica seu *Testamen-*
ti Novi, manifestis prevaricationibus sive perversitatibus impugnabunt,
 quamvis voce forsitan ipsum non denegent, sicut amatores vite carnalis atque
 mundane, licet voce confiteantur Christum esse Iesum Nazarenum, factis tamen,
 ut ait Apostolus, negant ipsum. Et multitudo talium in quolibet statu,
 1215 appropinquante persecutione maximi Antichristi, palam impugnet perfectionem
 vite spiritualis et divulgationem evangelice ac necessarie veritatis. Ita
 quod etiam *Apocalypsis* decimo tertio, legitur quod *imaginem bestie facient*
adorari, scilicet cupiditatem et voluptatem et gloriam mundi huius.

Impugnabunt vero illa tripliciter. Primo, subvertendo fundamentum reli-
 1220 gionis catholice, pro eo quod non solum deserent vitam Christi et apostoli-
 cam, sed detestabuntur et eam satagent condemnare. Secundo, scripturas elu-
 cidantes evangelicam veritatem, profanando et destruendo sine discussione
 legitima, imponendo calumnias erroris aut temeritatis. Tertio, vexando et op-
 primendo volentes spiritualiter vivere Christum et apostolos imitando, quos
 1225 persequuntur spernendo et irridendo et obiurgando et phantasticos arque su-

95. Ubi hic legitur: *Canonice*, Vgr dicit: *catòlica*.

96. Suppressi iuxta textum epistolæ et Vgr. Latine, duae negationes idem valent quam affirmatio.

λῶντες, ἐλέγχοντες καὶ φανταστικούς καὶ περισσοὺς καλοῦντες, καὶ ὅσον ἐν ἐκείνοις ἔσται, αὐτοῖς κωλύοντες τὰς καρποφόρους πράξεις ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, οἷον
 1310 ἀναγνώσεως, κηρύγματος, εὐμενοῦς ἐπισκέψεως, βουλῆς καὶ τῶν ὁμοίων.

Καὶ τούτων τῶν τριῶν τὸ πρῶτον ἔσται αἰρετικόν, τὸ δεύτερον τολμητικόν, τὸ τρίτον ἀπάνθρωπον καὶ ἀπηνές. Καὶ εἰς τὸ τῆς ἰδίας πλάνης ἐδραῖωμα χρῆσονται ποτε σημείῳ ληφθέντι ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἰδίων ὁπαδῶν καὶ τῆς τοῦ καιροῦ μακρότητος. Ὡς σημείῳ οἱ ἐκλεκτοὶ οὐ κινηθήσονται ἀπὸ τοῦ νοήματος ἑαυτῶν ἢ ἀπὸ
 1315 τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, εἰδότες <ὅτι> τὸ τοιοῦτον σημεῖον ψευδές ἐστίν <καὶ> οὐκ ἀναγκαῖον, τότε μὲν, ὅτι ἦσαν ἀναρίθμητοι οἱ μακροτάτῳ χρόνῳ τῇ εἰδωλολατρία ἐλάτρευσαν, τότε, ὅτι ἡ γραφὴ τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* ὁμολογεῖ ὅτι οἱ *διεστραμμένοι δυσχερῶς διορθοῦνται, καὶ τῶν ἀφρόνων ἀναρίθμητός ἐστίν ὁ ἀριθμός*. Καὶ ἡ εὐαγγελικὴ Γραφὴ μαρτυρεῖ ὅτι *πολλοὶ // εἰσὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί*.

f. 167

1320 "Ὅθεν, εἰ ἡ ἀλήθεια διαπαντός τῷ πλήθει καὶ τῇ διαφορᾷ τοῦ καιροῦ προσκολληθείη, οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐπεὶ ἦσαν ὀλιγώτατοι πρὸς σύγκρισιν τῶν εἰδωλολατρῶν, εἶεν ἐκκεκλεισμένοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ ἄρα ἡ ἀλήθεια, ἦν αὐτοὶ ἐδίδαξαν, εἰλικρινῶς εὑρίσκεται γεγραμμένη, οὐκ ἔστι καταλειπτά διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκρεόντων ἀπ' αὐτῆς, κἄν οἱ κρατοῦντες αὐτῇ
 1325 μωροὶ καὶ ἄφρονες κρίνωνται παρ' ἐκείνων, ὡς ὁ Παῦλος, ὄν ὁ Φῆστος ἔφη διὰ τὰ πολλὰ γράμματα μαίνεσθαι.

"Ὅπου γὰρ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀμφίβολος ἦν ἡ ἀλήθεια, τότε ἀπὸ τῆς πληθῆος ἀπάδειν πιθανῶς δύναται εἰς ἀφροσύνην κριθῆναι, ἀλλ' ὅπου ἀναμφίβολου ἐστὶ περὶ ἐκείνης διὰ βεβαίων καὶ δημοσίων *Γραφῶν*, τότε δύναμις ἐστὶ μεγάλης διακρίσεως καὶ σοφίας
 1330 μὴ μιμῆσθαι τὴν πληθύν τὴν προειρημένην. Ποτὲ δὲ χρῆσονται σημείῳ ληφθέντι ἐκ συνθήκης τῶν νομικῶν ἢ πολλῶν διδασκάλων τῆς ἰδίας // πληθῆος, οἷς ἀντιταχθῆναι φανήσεται οὐ μόνον φανταστικόν, ἀλλὰ καὶ αἰρετικόν.

f. 167v

Οἱ ἐκλεκτοὶ τέως οὐ νοσφισθήσονται ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῆς γεγραμμένης διὰ τοῦτο τὸ σημεῖον, μνημονεύοντες ὅτι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, δηλαδὴ ὁ Κύριος Ἰησοῦς
 1335 Χριστός, ἐπολημήθη καὶ ἠθετήθη παρὰ τῶν γραμματέων καὶ τῶν φαρισαίων ὁμοφρόνως καὶ παρὰ τῶν τοῦ νόμου διδασκάλων εἰς σημεῖον ὅτι ἡ αὐτοῦ ἀλήθεια ἔσται ὑστερον ἠθετημένη καὶ πεπολημημένη παρὰ τῶν τοῦ νόμου ἐμπείρων ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ τῷ προειρημένῳ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἦν ἐν αὐτῷ προτετυπωμένον, ἀλλ' ἐπέκεινα ἐξεφώνησε λέγων: *Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, οἱ ἐλάβετε τὴν κλεῖδα τῆς σοφίας, ὅτι*
 1340 *ἐπέπερ οὐκ εἰσέρχεσθε*, δηλαδὴ εἰς τὸ νόημα καὶ τὴν τήρησιν τῆς ἀληθείας τῆς

1317-1318 Eccle 1,15 1319 Mt 20,16; 22,14 1325-1326 Cf. Act 26,24 1334-1338 Cf. Io 11,47-50 1339-1340 Lc 11,52

1313 ὁπαδῶν] sic ubique in cod. 1315 ὅτι] supplevi καὶ] supplevi 1320 διαπαντός] sic ubique in cod

perstitiosos vocando et, quantum in eis fuerit, ipsis interdicendo fructiferos actus in domo Dei, ut lectionis, predicationis et pie visitationis atque consilii et similium.

1230 Sed horum trium primum erit hereticum, secundum temerarium, tertium inhumanum et impium. Et ad sui erroris confirmacionem utentur aliquando signo accepto a multitudine suorum sequacium et temporis diuturnitate. Quo signo electi non movebuntur a sensu suo seu evangelica veritate, scientes huiusmodi signum fallax esse <et> non necessarium. Tum quia fuerunt innumera-
1235 *Veteris Testamenti* fatetur quod *perversi difficile corriguntur et stulorum infinitus est numerus*. Et *Evangelica Scriptura* testatur quod *multi sunt vocati, pauci vero electi*.

1240 Unde, si veritas multitudini et diuturnitati temporis inhereret, apostoli et discipuli Christi, cum essent paucissimi respectu idolatrarum, fuissent exclusi a veritate.

Cum igitur veritas, quam ipsi docuerunt, sincere inveniatur scripta, non est omittenda propter multitudinem defluentium ab eadem, quamvis tenentes eam insani et stulti iudicentur ab illis, sicut et Paulus, quem Festus dixit⁹⁷ insanire.

1245 Ubi enim electis non constaret de veritate, tunc a multitudine discrepare probabiliter posset ad insaniam iudicari. Sed ubi constat de illa per certas et publicas *Scripturas*, tunc virtus est magne discretionis et sapientie non imitari multitudinem supradictam. Aliquando vero utentur signo accepto a concordia legisperitorum sive multorum doctorum proprie multitudinis, quibus
1250 resistere videbitur non solum phantasticum, sed etiam hereticum.

1255 Electi non tamen discedent a veritate scripta propter hoc signum, recolentes quod ipsa veritas, scilicet Dominus Iesus Christus, fuit impugnatus et repudiatus a scribis et phariseis concorditer ac legis doctoribus in signum quod eius veritas foret in posterum repudianda et impugnanda per legisperitos in populo Deo intitulato.⁹⁸ Nec tantum hoc fuit in eo prefiguratum, sed insuper hoc expressit, dicendo: *Ve vobis, legisperitis, qui tulistis vel accepistis clavem scientie, quia cum non ingrediamini, scilicet ad intelligentiam et observantiam veritatis divine, non permittitis alios ingredi*. Recolant etiam elec-

97. Vgr addit: *pel massa saber*.

98. Vgr dicit: *en el poble de Déu abans esmentat*.

θείας, οὐκ ἀφίετε ἄλλους εἰσελθεῖν. Μνησθήτωσαν ἔτι οἱ ἐκλεκτοὶ ὅτι ὁ τυφλὸς γεννηθεὶς, μετὰ τὸ αὐτοῦ φῶτισμα ἀπὸ παντὸς τοῦ τῶν διδασκάλων συλλόγου οὐκ ἠδυνήθη νικηθῆναι, // ἀλλ' ὅσω μᾶλλον κατεπολέμου αὐτὸν καὶ ἀντέλεγον αὐτῷ, τόσω f. 168 μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ, περὶ ἧς βέβαιος ἦν, στερεωτέρας συνήπτετο.

- 1345 Ποτὲ δὲ λήψονται σημεῖον ἐκ τῆ ἀδείας τῶν ἀνωτέρων τῶν συναινούντων αὐτοῖς, ὧν τῇ ἀδείᾳ οὐδαμῶς οἱ ἐκλεκτοὶ συναινέσουσιν εἰς ζημίαν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, κἂν ἀπίθεια ἢ ἐπανάστασις ἢ σκληρότης λογίζηται. Εἰδέναι γὰρ μέλλουσιν ὅτι τοῖς ἀνωτέροις αὐτῶν ὑπόφοροι εἰσὶ διαπαντὸς εἰς εὐλαβείας πάρεξιν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ὑπόφοροι εἰς τὸ ὑπακοῦσαι ἐν ἐκείνοις, ἅτινα τῷ Χριστῷ ἀπάδουσιν, οὐ τόπον
- 1350 κρατοῦσιν, οὐδὲ μιμεῖσθαι κρατοῦνται αὐτοῖς, εἰ μὴ μόνον ἐν ἐκείνοις, ἀ προσάδουσι τῷ Χριστῷ. Τὸ τοιοῦτον ἔτι σημεῖον ἀπατηλὸν καὶ ὁμώνυμον εἶναι γνώσονται τότε, ὅτι οἱ ἀνώτεροι μαρτυροῦσας τῆς Γραφῆς πλανηθῆναι δύνανται, ὅτι ὡς ἀναγινώσκειται τῆς Ἑσθῆρ δεκάτῃ ἔκτῃ Ἐκ τῶν παλαιῶν βεβαιούται ἱστοριῶν καὶ ἐξ ἐκείνων, ἀ καθ' ἑκάστην ἐνεργοῦνται δοκιμασίαις, // ὅτι τῶν βασιλέων αἱ σχολαὶ τῶν πονηρῶν f. 168v ταῖς ἐπιβουλαῖς ἐκκακοῦνται· τότε δέ, ὅτι οἱ ἀνώτεροι τοῖς ὑποκειμένοις δύνανται ἐν ταῖς πλάναις κοινωνῆσαι, ὥσπερ ὁ Καϊάφας ὁ ἀρχιερεὺς τοῖς γραμματεῦσι καὶ τοῖς φαρισαίοις.

- Ὅμοίως, ὅπου βέβαιοι ἔσται αὐτοῖς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς καθολικῆς οὐ ταραξεί αὐτοῖς ἢ πρότασις τῶν ἱερῶν λογίων ποιηθεῖσα διὰ τῶν μελῶν τῶν ἀνωτέρω
- 1360 μνημονευθέντων, ὅτι ἀναμφίβολον ἔσται αὐτοῖς τὴν πρότασιν εἶναι ἐφθαρμένην ἢ διὰ κολόβωσιν τῆς χρήσεως ἢ διὰ ἀπολελυμένην παράληψιν. Ὅθεν, ἐπειδὴ ἡ χρῆσις πάσης γραφῆς προσκτᾶται διάφορον νόημα, ὀλόκληρος καὶ κολοβὴ ἢ ἀπολελυμένως ληφθεῖσα καὶ συγκεκριμένη, διατοῦτο ἡ σοφία τῶν ἐκλεκτῶν νουνεχῶς κατανοήσει τὴν σχέσιν ἣν ἔχει ἡ χρῆσις ἢ προτεθεῖσα πρὸς τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα
- 1365 καὶ πρὸς τὸν καιρὸν καὶ πρὸς τὸν τόπον καὶ πρὸς τὰ πρόσωπα, ἵνα τὸν δόλον // f. 169 ἐννοήσῃ καὶ τὴν πανουργίαν τοῦ προτιθέντος. Καὶ δι' ἄλλων χρήσεων τῆς Γραφῆς, ἐὰν ἢ ἀναγκαῖον, φανερώσουσιν αὐτὸν οὐ νενοηκέναι ἢ κεκαπηλευκέναι τὴν Γραφήν ἢν προέλαβεν.

Ἐικοστὸν τέταρτον κεφάλαιον

- 1370 Τὰ σημεῖα δέ, ἀ οἱ προειρημένοι λοιμοὶ ἐν ταῖς πράξεσι δώσουσι, μετὰ τῆς σοφίας τῆς καθολικῆς διὰ τῶν ἐκλεκτῶν ματαιωθήσονται τότε, ὅτι γνώσονται γεγραμμένον εἶναι ὅτι συγχωρηθήσονται ψευδῆ θαυμάσια ποιεῖν εἰς κατάχρησιν δικαιοσύνης τῶν ἀδοκίμων, λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς ὅτι ὁ

1341-1344 Cf. Io 9,24-34 1355-1357 Cf. Io 11,47-50 1370-1373 Cf. Mt 24,24

1343 ὅσω] ὅσω cod. τόσω] τόσω cod. 1345 ἐκ] ἐκ cod., in margine sinistro ante τῇ ad-
ditum, manu, ut videtur, non græca 1348 διαπαντὸς] sic ubique in cod. 1366 ἐν-
νοήσῃ] ἐννοήσῃ cod. 1371 τότε] ὅτε cod.

1260 ti quod cecus natus, post eius illuminationem, a toto doctorum collegio non potuit superari. Sed quanto magis impugnabant eum et contradicebant ei, tanto magis veritati, de qua certus erat, firmiter adhaerebat.

1265 Aliquando vero accipient signum ab auctoritate superiorum faventium eis, quorum auctoritati nequaquam electi consentient in preiudicium evangelice veritatis, quamvis inobedientie rebellio vel pertinacia reputetur. Scire namque debent quod suis superioribus obligantur semper ad reverentiam exhibendam, sed non obligantur ad obedientiam in illis, que Christo dissonant, cuius locum tenent, nec imitari tenentur, nisi tantum in illis, que consonant Christo.

1270 Tale quoque signum fallax et equivocum esse scient. Tum quia superiores, teste *Scriptura*, seduci possunt, nam, ut legitur *Esther* decimo sexto: *ex veteribus probatur historiis et ex hiis que cotidie geruntur experimendis, quod regum scudia malorum suggestionibus depraventur*, tum quia superiores inferioribus possunt in errorem communicare, sicut Caiphas pontifex scribis et phariseis.

1275 Similiter, ubi constabit eis de veritate catholica, non turbabit eos allegatio sacrorum eloquiorum facta per membra superius memorati, nam quia constabit eis allegationem esse corruptam vel per truncationem auctoritaris vel per absolutam acceptionem. Unde, quia auctoritas cuiuslibet scripture sortitur varium intellectum integra et truncata vel absolute accepta vel comparata, 1280 propterea sapientia electorum caute considerabit dependentiam, quam habet auctoritas allegata ad precedentia et sequentia, et ad tempus et ad locum et ad personas, ut dolum animadvertant atque versutiam allegantis. Et per alias auctoritates *Scripture*, si fuerit necessarium, manifestent eum non intellexisse aut vitiasse scripturam, quam allegavit.

1285 Signa vero, que supradicti pestilentes in operibus dabunt, cum sapientia catholica per electos irritabuntur, tum quia scient scriptum esse quod permittentur falsa miracula facere ad condemnationem iustissimam reproborum, dicente Apostolo *Ad Thessalonicenses* quod *Dominus Iesus interficiet spiritu*

- Κύριος Ἰησοῦς ἀποκτενεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ ἀπολέσει τῇ
 1375 λαμπηδῶνι τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ ἐκείνον, οὗ ἡ ἔλευσις ἐστὶ κατὰ ἔργον τοῦ Σατανᾶ
 ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψευδέσι καὶ ἀπάτῃ ἀδικίας ἐκείνοις, οἱ
 ἀπόλλυνται· καὶ παραχρήμα ὑποζεύγνυσι τὴν αἰτίαν λέγων ὅτι ἀγάπην ἀληθείας οὐκ
 ἐδέξαντο ἵνα σωθῶσι· // διατοῦτο ἀποστελεῖ αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐργάτην πλάνης, ἵνα f. 169v
 πιστεῦσῶσι τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες, οἱ οὐκ ἐπίστευσαν τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ
 1380 συνένευσαν τῇ ἀδικίᾳ· τότε, ὅτι γινώσκονται ὅτι σημεῖα καὶ τέρατα ὑπὲρ τὸν κοινὸν
 τῆς φύσεως δρόμον ἐν τοῖς στοιχείοις καὶ τοῖς στοιχειωτοῖς δύνανται δι' ἀνθρώπων
 γίνεσθαι, οὐ μόνον συνεργούντος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συνεργούντων κακῶν πνευμάτων, ἃ
 πάντων ἐνσώμων τὰς διαθέσεις καὶ τὰς προσαρμόσεις γινώσκουσιν ἐν νοήματι
 φυσικῷ καὶ ταῖς δυνάμεσι τῆς πνευματότητος κινήσει δύνανται, ἐὰν συγχωρηθῶσιν.
 1385 Ὅθεν καὶ οἱ μάγοι τοῦ Φαραῶ καὶ ἕτεροι πλεῖστοι εἰργάσαντο τοιαῦτα· τότε, ὅτι
 γινώσκονται ὅτι οἱ τοιοῦτοι λοιμοὶ ἢ ἡ κεφαλὴ αὐτῶν οὐ δυνήσονται ἐργάζεσθαι ὁ
 μόνη τῇ ὑπεροχῇ συμφέρει τοῦ ἀρχικοῦ μεσίου, δηλαδὴ τὰ ἐνθυμήματα τῶν ἀνθρώπων
 ἀκριβεστάτως ἀποκαλύπτειν καὶ γινώσκειν, καθάπερ ἐποίει Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός·
 τότε ἔτι, ὅτι ὄψονται φανερώς ὅτι ἐν ἐκείνοις, οἱ τὰ προειρημένα ψευδῆ σημεῖα
 1390 ἐργάσονται, // ἐκλείψουσι τὰ σήμαντρα τὰ ἴδια τοῦ ἀρχικοῦ μεσίου τόσον ἐν διδαχῇ, f. 170
 ὅσον ἐν ζήλῳ, ὅσον ἐν ἡθεσιν, ὅσον ἐν πάσῃ διαγωγῇ τῆς ζωῆς, ὡς ἄνω δεδηλωται,
 καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ κατηραμένη κεφαλῇ τῶν ἀδοκίμων.
 Τοῦτο ἔτι ἐλλείψει, ὅτι οὐκ ἔσται γεγεννημένος ἐκ παρθένου· καὶ περὶ τοῦ
 ἀρχικοῦ μεσίου γέγραπται· Ἰδοὺ ἡ παρθένος συλλήψει καὶ τέξει υἱόν, καὶ τὰ ἐξῆς.
 1395 **Εἰκοστὸν πέμπτου κεφάλαιον,**
 καὶ ἔστι συμπέρασμα πάντων τῶν προειρημένων.
 Αὕτη ἐστὶν ἄρα ἡ φιλοσοφία ἢ καθολικὴ καὶ θεία, ἢ οὐκ ἀφίησι τινα τῶν
 ἐκλεκτῶν παρὰ τῶν ψευστῶν καὶ ἔμπακτῶν παραλογισθῆναι διὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς
 ἀνθρωπίνης ἢ τῆς διαλεκτικῆς. Πρὸς τὸ ὄν παραλογισμὸν ἐκφυγεῖν παραινεῖ
 1400 ὁ Ἀπόστολος, λέγων πρὸς Κολοσσαεῖς· Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς συλλαγωγῆσθαι διὰ
 φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ τὰ f. 170v
 στοιχεῖα τούτου τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ τὸν Χριστόν, ὅτι ἐν αὐτῷ οἰκεῖ // τὸ
 πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Διὰ ταῦτα καθορῶν ὅτι τελείως σοφὸς ἐστὶν ὃς
 γινώσκει τὸν μεσίαν τὸν ἀληθῆ καὶ ἑαυτὸν δείκνυσι διὰ μιμήσεως γνωρίζειν, εἶπεν

1373-1377 2 Thes 2, 8-10 1377-1380 Ibid., 10-12 1385 Cf. Ex 7,11-12; 8,7 1387-
 1388 Cf. Mt 9,4-5; Io 1,48-50; 4,29; Lc 7,36-50 1394 Is 7,14 1400-1403 Col 2,8-9

1379 τῇ] τῇ cod. 1380 τῇ] τῇ cod. 1387 μεσίου] sic ubique in cod. 1390 μεσίου] sic
 ubique in cod. 1400 Κολοσσαεῖς] κολοσσαεῖς cod. 1401 φιλοσοφίας] suo loco scriptum
 alia manu, ut videtur, non græca, ubi scriba spatium vacuum desinerat 1404 μεσίαν]
 sic ubique in cod.

1290 *oris sui et destruet illustratione adventus sui eum, cuius adventus est secundum operationem Satane in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus et in omni seductione iniquitaris, hiis qui pereunt.* Et statim subiungit causam, dicens: *Quia caritatem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operatorem erroris, ut credant mendacio, ut indicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Tum quia scient quod
 1295 signa et prodigia ultra communem nature cursum in elementis et elementatis possunt per homines fieri, non solum cooperante Deo, sed cooperantibus malignis spiritibus, qui omnium corporalium dispositiones et cohabitationes cognoscunt intelligentia naturali et viribus proprie spiritualitatis movere possunt, si permittatur. Unde et magi pharaonis et alii quamplures operati sunt
 1300 talia. Tum quia scient quod huiusmodi pestilentes aut caput eorum non poterunt operari quod soli excellentie convenit principalis messie, scilicet cogitationes hominum exquisitissime revelare ac noscere, quemadmodum faciebat Iesus Nazarenus. Tum etiam quia videbunt aperte quod in illis, qui supradicta fallacia signa operabuntur, deerunt insignia propria principalis messie, tam
 1305 in doctrina quam in zelo quam moribus quam in omni processu vite, ut supra patuit, et in illo maledicto capite reproborum.

Hoc etiam deerit quod non erit natus de virgine, cum de principali messia sit scriptum: *Ecce virgo concipiet et pariet filium, etc.*

<Epilogus>⁹⁹

1310 Hec est igitur philosophia catholica et divina, que non permittit aliquem electorum a falsariis et illusoribus decipi per philosophiam humanam vel diabolicam.¹⁰⁰ Ad quam deceptionem evitandam, hortatur Apostolus, inquam *Ad Colossenses: Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum et secundum elementa mundi huius et non secundum Christum, quia in ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter.* Propterea videns quod perfecte sapiens est qui cognoscit messiam verum et se monstrat imitatione cognoscere, dixit *Ad Co-*

99. Vgr dicit: *Capítol vint-i-cinc, i és la conclusió de tots els precedents.*

100. Ubi hic legitur: *diabolicam*, Vgr dicit: *dialéctica.*

1405 πρὸς Κορινθίους· Οὐκ ἔκρινά με εἰδέναι τι ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Ἄδολεσχείτω γοῦν ἐνθέρμως ἐν ταύτῃ τῇ τέχνῃ τῆς μάχης τοῦ καθολικοῦ ἅπαν τὸ σύστημα τῶν ἐκλεκτῶν ψάλλον· Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς μου, ὁ διδάσκων τὰς χεῖρας μου εἰς πόλεμον καὶ τοὺς δακτύλους τοὺς ἐμοὺς εἰς παράταξιν, ὅτι ἐγγὺς

1410 εἰσὶν αἱ ἡμέραι τῆς τλαιπωρίας καὶ παρεῖναι σπεύδουσιν αἱ ἡμέραι τῆς παρατάξεως. Διὰ ταῦτα, ὅπως ἡ τέχνη ἢ προοδηωρισμένη στερροτέρως τῶν ἐκλεκτῶν τῇ μνήμῃ ἐναποτεθῇ, πάντα τὰ συμπεράσματα, ἅπερ ἀρχικῶς ἐν αὐτῇ κατασκευάζονται, διὰ τρόπου ἐπιλόγου ἀναφέρονται ὑπὸ ἱερὸν ἀριθμὸν εἰκοσιτεσσάρων κανόνων.

Εἰκοστὸν ἔκτον κεφάλαιον,

1415 ἐν ᾧ τί//θενται ἀφορισμοὶ πάντων τῶν προειρημένων

f. 171

Πρῶτος κανὼν

Συμφέρι τῶν ἐκλεκτῶν τῷ συλλόγῳ καὶ ἐξαιρέτως τοῖς προστώσι, ἀλαθῆτως γινώσκειν τοὺς ἀθρώπους τοὺς λοιμούς, καὶ τὰς αὐτῶν στραγγαλιὰς ματαιῶσαι.

Δεύτερος κανὼν

1420 Τῇ μιμήσει τοῦ οἰκοδόμου καὶ τοῦ ἱατροῦ γνωρίζονται ἀλαθῆτως οἱ ἄνθρωποι οἱ λοιμοί.

Τρίτος κανὼν

Ἄνθρωπος, ᾧ συμφέρι σωματικῶς εἶναι Θεῷ, ἐστὶ κρείσσονος τῶν μορφῶν τόσον ἐν τῷ σώματι, ὅσον ἐν τῷ πνεύματι· ὅς, ὡς ἄριστος τῶν ἐκλεκτῶν, ἐστὶ τοῖς

1425 ἄλλοις τοῦ ὀρθῶς ζῆν κανὼν ἢ ὑπόδειγμα.

Τέταρτος κανὼν

Ἐὰν πρὸς τὸν ἄριστον τῶν ἐκλεκτῶν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι συγκριθῶσιν, ἀδιστακτως γνωσθήσονται ἂν ὡς σωτήριοι, ἂν λοιμοί.

Πέμπτος κανὼν

1430 Εἰς τὸ ἔχειν γνῶσιν τῶν προειρημένων, ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἵνα πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχηται οἷς ἐξέλαμψε χά//ρισιν ὁ ἄριστος τῶν ἐκλεκτῶν.

f. 171v

1405-1406 1 Cor 2,2 1408-1409 Ps 143,1 1409-1410 Cf. Iob 30,16 et 27; cf. Ier 17,17
1417-1418 Compendium cap. 1, l. 5-23 1420-1421 Compendium cap. 2, l. 25-48
1423-1425 Compendium cap. 3, l. 50-91 1427-1428 Compendium cap. 4, l. 93-95
1430-1431 Compendium cap. 5, l. 97-180

1405 πρὸς Κορινθίους] προς κορινθιους cod., suo loco scriptum, manu, ut videur, non græca, ubi scriba vacuum relinquerat. 1407 καθολικοῦ] post verbum hoc adsunt in cod. verba ἐν τῷ sed linea superposita ea arrita facit 1408 τὸ σύστημα] suo loco scriptum, alia manu, ut videtur, non græca 1431 οἷς] traductor male intelligit textum, putans pronomen hic referri ad «rebus»; recte debet esse αἷς relatum «χάρισιν»

rinthios: Non iudicavi me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum et hunc crucifixum.

1320 Studeat ergo ferventer in hac arte conflictus, catholici totum collegium electorum cantando: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prelium et digitos meos ad bellum*, quoniam iuxta sunt dies afflictionis et adesse festinant tempora dimicandi.

1325 Quapropter, ut ars prelibata firmius electorum memorie commendetur, omnes conclusiones, que principaliter in ea probantur, hic per modum epilogi repetuntur sub sacro numero viginti quatuor regularum.¹⁰¹

<Prima regula>

Expedit electorum collegio et maxime prelati infallibiliter noscere homines pestilentes et eorum versutias irritare.

1330 <Secunda regula>

Imitatione domificatoris et medici, cognoscuntur infallibiliter homines pestilentes.

<Tertia regula>

1335 Homo, cui convenit personaliter esse Deum, est melioris formarum tam in corpore quam in spiritu, qui tanquam potissimus electorum est ceteris recte vivendi regula seu exemplar.

<Quarta regula>

Si ad potissimum electorum ceteri homines comparentur, absque dubio cognoscetur an sint salubres an pestilentes.

1340 <Quinta regula>

Ad habendum notitiam predictorum, necesse est ut pre oculis habeatur quibus claruerit gratiis potissimus electorum.

101. In Vgr sequitur: *Capítol vint-i-sis, en què es proposen les regles de tots els anteriors.*

Ἑκτος κανών

Τὸ μέτρον τῆς ἀγιότητος ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐκλεκτῶν γνωρίζεται διὰ μείζονος καὶ ἥττονος συμμορφώσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν τὸν ἀριστον.

1435

Ἑβδομος κανών

Ὁ ἐναντιούμενος ἐν πᾶσι τῷ ἐκλεκτῷ τῷ ἀριστῷ, ὃ ἐστὶν ὁ Χριστός, οὗτος κυρίως λέγεται Ἀντίχριστος, καὶ ὅς πάντων ἀνθρώπων αὐτῷ πλέον ἐναντιοῦται, ἐστὶ μέγιστος Ἀντίχριστος.

1440

Ἵγδοος κανών

Ὁ μέγιστος Ἀντίχριστος, οὐ μόνον ἔσται τῷ Χριστῷ ἐναντίος διαθέσει καὶ ἤθεσιν, ἀλλὰ καὶ καιρῷ καὶ ἀποτελέσματι.

Ἰνατος κανών

Ἀνθρώποι λοιμοὶ ἐν τῷ τῶν καθολικῶν συλλόγῳ εἰσὶν ἀδιστακτικῶς ὅσοι εἰσὶ μέλη ἀληθῆ τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου, καὶ τόσῳ λοιμικώτεροι, ὅσον ἐκείνῳ συμμορφώτεροι.

1445

Δέκατος κανών

Οἱ οὐκ ἐξ ἀγνοίας ἢ τῆς σαρκὸς // ἀσθενείας, ἀλλὰ τῷ ἔχθει, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀλήθειαν πολεμοῦσι λόγοις ἢ ἔργοις, οὗτοι μέλη εἰσὶν ἀληθῆ τοῦ μεγάλου Ἀντιχρίστου. f. 172

1450

Ἐνδέκατος κανών

Τὸ μέτρον τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς λοιμικοῖς ἀναμφιβόλως γινώσκεται ἐκ τοῦ μέτρου τῆς ἐναντιότητος αὐτῶν πρὸς τὸν Χριστὸν ἢ τῆς συμμορφώσεως αὐτῶν πρὸς τὸν μέγιστον Ἀντίχριστον.

Δωδέκατος κανών

1455

Διὰ στοχασμοῦ τῶν καιρῶν τῆς ἐκκλησίας τῆς στρατοπεδευούσης γνωρίζεται ὅσον τινὲς ἐκ τοῦ παρόντος εἰσὶ λοιμικοὶ καὶ ὅσον ἐπέκεινα ἐν τῷ μέλλοντι.

Τρισκαιδέκατος κανών

Πρὸς τὸ τοὺς μέλλοντας κινδύνους τῆς στρατευούσης ἐκκλησίας παρορᾶν, τὰ ἱερὰ παραινῶσι λόγια τὸν σύλλογον τῶν ἐκλεκτῶν.

1460

Δέκατος τέταρτος κανών

Οἱ καιροὶ τῆς στρατευούσης ἐκκλησίας διαιροῦνται ἐνὶ τρόπῳ, διὰ ἑπτὰ καταστάσεων τῶν ἐκλεκτῶν // διαδόχως ἐκλαμπουσῶν ἐν παντὶ τῷ δρόμῳ· ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ, διὰ τῶν τεσσάρων γενικῶν διωγμῶν αὐτῆς. f. 172v

1433-1434 Compendium cap. 6, l. 182-187 1436-1438 Compendium cap. 7, l. 189-214 1440-1441 Compendium cap. 8, l. 216-223 1443-1444 Compendium cap. 9, l. 225-232 1446-1448 Compendium cap. 10, l. 234-246 1450-1452 Compendium cap. 11, l. 248-265 1454-1455 Compendium cap. 12, l. 267-269 1457-1458 Compendium cap. 13, l. 271-306 1460-1462 Compendium cap. 14, l. 308-407

1439 Ἵγδοος κανών] scriptum in margine sinistro, manu, ut videtur, non græca

<Sexta regula>

1345 Mensura sanctitatis in quolibet electorum cognoscitur per maiorem et
minorem conformitatem ipsius ad electum potissimum.

<Septima regula>

1350 Qui contrariatur in omnibus electo potissimo, qui est Christus, hic proprie dicitur Antichristus, et qui cunctis hominibus ei magis contrariatur est maximus Antichristus et caput omnium reproborum.¹⁰²

<Octava regula>

1350 Maximus Antichristus non solum erit Christo contrarius affectione et moribus, sed tempore et effectu.

<Nona regula>

1355 Homines pestilentes in catholicorum collegio sunt pro certo quicumque sunt membra vera maximi Antichristi et tanto pestilentiores quanto illi conformiores.

<Decima regula>

1360 Qui non ex ignorantia vel carnis infirmitate, sed odio, Christi veritatem impugnant verbis aut factis, hii membra sunt vera maximi Antichristi.

<Undecima regula>

1360 Mensura iniquitatis in pestilentibus procul dubio noscitur ex mensura contrarietatis eorum ad Christum vel conformitatis ipsorum ad¹⁰³ Antichristum.

<Duodecima regula>

1365 Per considerationem temporum ecclesie militantis cognoscitur quantum aliqui de presenti sint pestilentes et quantum insuper in futuro.

<Tertia decima regula>

1370 Ad futura pericula militantis ecclesie previdenda, sacra monent eloquia collegium electorum.

<Quarta decima regula>

1370 Tempora militantis ecclesie distinguuntur, uno modo, per septem status electorum successive clarentes in toto cursu. Alio vero modo, per quatuor generales persecutiones ipsius.

102. Vgr omittit: *et caput omnium reproborum.*

103. Vgr añade: *màxim.*

Δέκατος πέμπτος κανών

1465 "Όσον εὐθετεῖ ὁ πόθος καὶ ἡ περιπλοκὴ τῆς προσκαίρου εὐμοιρίας εἰς τὴν τοῦ διωγμοῦ εἴσοδον τοῦ μεγίστου Ἄντιχρίστου, εὐκόλως ἐν γένει γινώσκεται, εἰδικῶς δὲ ἄνευ ἀποκαλύψεως φανερωθῆναι οὐ δύναται.

Δέκατος ἕκτος κανών

1470 Τόσω σωτηριωδεστέρως παρὰ τῶν καθολικῶν ἀθετεῖται ἡ εὐδαιμονία ἢ πρόσκαιρος, ὅσω ἐγγύτατός ἐστίν ὁ διωγμὸς τοῦ μεγίστου Ἄντιχρίστου ἐν τῷ ἑαυτοῦς προετοιμάζειν εἰς τὸ θριαμβεῖν.

Δέκατος ἕβδομος κανών

1475 Πᾶν τὸ σῶμα τῶν εὐσεβῶν ἀρμοδίως προεντρεπίζεται, ἐὰν πᾶσαν τὴν τῆς ἐκκλησίας σύστασιν, καὶ ἐξαιρέτως τῶν ἀσκητῶν, ὁ γενικὸς ποιμὴν ἀκριβεῖ ἐρεύνη οὕτω μεταμορφώσῃ, ὥστε τοὺς ἰδίους ὄρους μὴ παρα//βαίνειν.

f. 173

Δέκατος ὄγδοος κανών

1475 "Ἐκαστοὶ τῶν συλλόγων ἀρκετῶς προετοιμάζονται, ἐὰν οὕτω τὸν μαργαρίτην τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσηλώσωσι τῇ καρδίᾳ ἑαυτῶν, ὥστε ἐκθλιβῆναι μὴ δύνασθαι ταῖς μηχαναῖς, αἷς αὐτὸν ἐκσπάσαι ἀγωνίσηται ὁ μέγιστος Ἄντιχρίστος.

Δέκατος ἕνατος κανών

1480 Ὁ μαργαρίτης τῆς καθολικῆς ἀληθείας ἐστὶν ἀμεταθέτως πιστεύειν ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός, ὃν σέβεται ἡ ὁμήγυρις τῶν χριστιανῶν, ἐστὶν ἀλήθεια, δηλαδὴ ὁ ἀρχικὸς Χριστὸς ὁ ἐπαγγελθεὶς τοῖς πατράσιν ἐν τῇ *Παλαιᾷ Διαθήκῃ*.

Κανὼν εἰκοστός

1485 Εἰδήπερ ἡ *Γραφή* ἢ *Παλαιὰ* τὸν Χριστὸν τὸν ἐπηγγελμένον τοῖς πατράσιν ὁμολογεῖ εἶναι ἐλευσόμενον εἰς Σωτήρα καὶ βασιλέα καὶ διδάσκαλον δικαιοσύνης, κράζουσα τρανοτάτως εἶναι Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ταῦτα ἀναιδῶς ἑαυτῷ σφετερίζει ἐκεῖνος ὁ ψεύστης. //

f. 173v

Κανὼν εἰκοστός πρῶτος

1490 Οἱ καιροὶ οἱ προφητευθέντες περὶ τοῦ ἀρχικοῦ μεσίου καὶ αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ ὑποδείγματα καὶ τὰ ἔργα, ἃ διὰ ὑπεροχῆς αὐτῷ καθήκουσιν, ἀδιστακτικῶς καθιστῶσιν Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν εἶναι μεσίαν ἀληθινὸν καὶ ἀρχικόν.

1464-1466 Compendium cap. 15, l. 409-528 1468-1470 Compendium cap. 16, l. 530-534 1472-1474 Compendium cap. 17, l. 536-602 1476-1478 Compendium cap. 18, l. 604-610 1480-1482 Compendium cap. 19, l. 612-743 1484-1487 Compendium cap. 20, l. 745-752 1489-1491 Compendium cap. 21, l. 754-756

1468 [τόσω] τόσω cod. 1469 [ὄσω] ὄσω cod. 1474 [μεταμορφώση] μεταμορφώση cod. 1489 [μεσίου] sic ubique in cod. 1491 [μεσίαν] sic ubique in cod.

<Decima quinta regula>

1375 Quantum disponat cupiditas et amplexus temporalis felicitatis ad persecutionis introitum maximi Antichristi, leviter in generali cognoscitur, specialiter vero sine revelatione patere nequit.

<Decima sexta regula>

1380 Tanto salubrius a catholicis contemnitur felicitas temporalis, quanto propinquior est persecutio maximi Antichristi seipsos premuniendo ad triumphandum.

<Decima septima regula>

1385 Totum corpus fidelium congrue premunitur, si quemlibet ecclesie statum, et maxime regularium, generalis pastor diligenti scrutinio sic reformet, ut proprios limites non excedat.

<Decima octava regula>

1390 Singuli de collegio sufficienter premuniuntur, si taliter gemmam catholice veritatis infixerint cordi suo, quod excuti nequeat versutiis, quibus eam extirpare conabitur maximus Antichristus.

<Decima nona regula>¹⁰⁴

1395 Cum *Scriptura Vetus* Christum promissum patribus fateatur esse venturum in Salvatorem et Regem et Doctorem iustitie, clamans apertissime fore Deum et hominem, hec impudenter sibi adtribuet ille mendax.

<Vigesima regula>

1395 Gemma catholice veritatis est immobiliter credere quod Iesus Nazarenus, quem colit universitas christiana, sit veritas, scilicet principalis Christus promissus patribus in *Veteri Testamento*.

<Vigesima prima regula>

1400 Tempora prophetata de principali messia et documenta et exempla et opera, que per excellentiam illi soli¹⁰⁵ conveniunt, indubitanter probant Iesum Nazarenum fore messiam verum ac principalem.

104. Vgr regulam decimam nonam locat ubi Oll habet vigesimam, et viceversa

105. Vgr omittit: *soli*.

Κανὼν εἰκοστὸς δεύτερος

Ἐπεὶπερ ἐκεῖνος ὁ παράνομος ταῖς χρήσεσιν ἐπίκειται τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*, τὴν *Νέαν* παντελῶς ἀκυρῶν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἔχειν προχείρῳ πρὸς ἐκεῖνου ἀποτροπὴν
 1495 καὶ τῶν προδρόμων αὐτοῦ τῆς *Διαθήκης* τῆς *Πρώτης* τὰς χρήσεις.

Κανὼν εἰκοστὸς τρίτος

Τὰ σημεῖα τῶν λόγων, οἷς οἱ πρόδρομοι ἐκεῖνου διισχυρίζονται κυρῶσαι τὰς ἑαυτῶν στραγγαλιὰς, κενὰ ἀποδειχθήσονται εἶναι τῆ μαρτυρία τῶν *Γραφῶν*.

Κανὼν εἰκοστὸς τέταρτος

1500 Τοῦ ἔργου δὲ τὰ σημεῖα τὰ τερατώδη οὐ μόνον ἱστορίαις τοῦ ἱεροῦ ὕψους ἀκυρωθήσονται, ἀλλ' ἔτι λόγῳ.

<Vigesima secunda regula>

1405 Cum ille iniquus auctoritatibus innitatur *Veteris Testamenti, Novum* totaliter irritando, fidelibus¹⁰⁶ expedit habere in promptu, ad illius confutationem ac precursorum eius, *Testamenti Prioris* auctoritates.

<Vigesima tertia regula>

Signa rationis, quibus precursores illius nitentur corroborare suas pervertitates, inania probabuntur esse testimonio *Scripturarum*.

1410 <Vigesima quarta regula>

Operationis autem signa prodigiosa non tantum historiis <et> eloquiis sacri textus irritabuntur, sed insuper ratione.

Deo gratias. Amen.

Explicit philosophia catholica tradens artem anathematizandi versutias maximi Antichristi et omnium reproborum eius.

106. Vgr omittit: *fidelibus*.

OPUSCLE VII

El setè tractat dels continguts al manuscrit de Sant Petersburg és un escrit que Arnau llegí davant el bisbe de Girona, Bernat Vilamarí, devers el final de 1302, en plena polèmica de l'autor amb els dominicans d'aquella ciutat, per a la història de la qual remetem als estudis de Marcelino Menéndez y Pelayo¹ i, sobretot, de Josep Perarnau i Espelt.²

El text llatí, editat per Joaquim Carreras i Artau³ que el transcriu del *Vaticà llat. 3824*, és el que hem posat davant la nostra edició grega. L'hem adaptat, com en els casos precedents, a les exigències de la nostra publicació i l'hem millorat en alguns punts en què era possible, especialment en la puntuació.

De la confrontació de l'opuscle llatí amb el grec, apareix que les diferències entre els dos textos són mínimes, com es pot veure en les notes al text llatí. Potser sigui encertat pensar que aquest escrit d'Arnau, que com hem dit és del final de 1302, no sofrí revisions posteriors de l'autor, fins que fou traduït al grec el 1309.

En el nostre opuscle, Arnau cita altres dues obres seves. La primera,⁴ és la que duu el títol de *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, una de les peces de la controvèrsia que mantingué el nostre autor amb els teòlegs de París primer i després amb els de Roma, l'eco de la qual estava destinat a perdurar en el temps.⁵ El *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* fou escrit el 1301 en resposta a

1. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, apèndix, p. 494-496.

2. J. PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiae"...», p. 12-17. Vegeu també J. CARRERAS ARTAU, «La polèmica gerundense sobre el Anticristo...», p. 5-58.

3. J. CARRERAS ARTAU, «La polèmica gerundense sobre el Anticristo...», p. 34-44.

4. A la línia 163 de la nostra edició grega (línia 162 de l'original llatí que publiquem).

5. Vegeu l'edició de la primera redacció d'aquesta obra, presentada per Arnau a Bonifaci VIII, feta per J. PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiae"...», p. 53-113, en què una exhaustiva introducció precedeix la publicació del text (p. 7-52).

una pregunta sobre la vinguda de l'Anticrist, feta a mestre Arnau pel prior i els monjos de la cartoixa de Scala Dei. En realitat, la seva intenció era presentar-lo a Bonifaci VIII, que poc abans s'havia mostrat enfadat amb l'activitat teològica del metge valencià i li havia manat no escriure més sobre el tema de la vinguda de l'Anticrist.⁶ «Intromite te de medicina et non de theologia et honorabimus te» es diu que li digué el papa. El *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, si bé li serví potser per apaivagar Bonifaci, el qual aleshores el nomenà el seu metge personal,⁷ li procurà nous enemics, els teòlegs de l'Orde de Predicadors, entre els quals hi havia el català Bernat de Puigercós, el provençal Joan Vigorós i l'aragonès Martí d'Ateca.⁸ En plena polèmica amb ells es col·loca l'opuscle *Eulogium de verorum et pseudo-apostolorum*, que aquí editem en la seva traducció grega.

La segona obra citada per Arnau és la seva *Apologia de versutiis et per-versitatibus pseudo-theologorum et religiosorum*,⁹ també de 1302, que és la resposta genèrica d'Arnau als atacs dels dominicans abans esmentats, en una polèmica que es feia cada vegada més dura.

L'*Eulogium de verorum et pseudo-apostolorum* en què l'autor parla de la revelació de sant Ciril de Constantinoble,¹⁰ no és l'obra condemnada explícitament a Tarragona a causa d'aquesta al·lusió. La condemnada es titula *Denuntiatio facta coram Episcopo Gerundensi*, gairebé contemporània de l'*Eulogium*, i que comença: «Coram vobis Reverendo».¹¹ Això no obstant, el capítol d'acusació podria recaure per extensió també en el nostre opuscle, ja que diu el text de la sentència, traduït del llatí: «Afirma allà que la revelació feta a Ciril és més preciosa que totes les Escriptures juntes, la qual cosa és un error en la fe, essent així que la fe depèn de la Sagrada Escriptura i no d'aquella revelació, i per tant anteposa dita revelació a la fe».¹² De tota manera, en l'opuscle que ens ocupa, Arnau, referint-se a la revelació feta a Ciril, només diu, més moderadament, que és «preciosíssima a l'Església de Déu».¹³

6. PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiae" ...», p. 10 i nota 12.

7. PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiae" ...», p. 11 i nota 15.

8. PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiae" ...», p. 12.

9. Cf. la nostra edició que segueix a continuació, línia 193 (línia 191 del text llatí). El text de l'*Apologia de versutiis* ha estat publicat per J. Perarnau a *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 20 (2001), p. 7-199.

10. Cf. línies 113-114 (línies 112-113 de l'original llatí que publiquem).

11. Publicada per CARRERAS ARTAU, «La polèmica gerundense sobre el Anticristo...», p. 44-52. La referència a la revelació de Ciril és a la p. 46.

12. VILLANUEVA, *Viaje literario...*, p. 325; MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, apèndix, p. 319. Per a altres edicions, cf. la nota 1 de la nostra introducció a l'opuscle 1.

13. Cf. línia 115 de la nostra edició (113-114 del text llatí que publiquem).

OPUSCLE VII

ΕΥΛΟΓΙΟΝ ΠΕΡΙ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΟΣ ΑΛΗΘΙΝΩΝ
ΚΑΙ ΨΕΥΔΟΠΡΟΦΗΤΩΝ.

EULOGIUM DE NOTICIA
VERORUM ET PSEUDO APOSTOLORUM

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΠΕΡΙ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΟΣ ΑΛΗΘΙΝΩΝ ΚΑΙ ΨΕΥΔΟΠΡΟΦΗΤΩΝ. f. 174v

Ἐπειδήπερ ὁ ἀπόστολος πρὸς Θεσσαλονικεῖς παραινεῖ καὶ παροτρύνει τοὺς πιστοὺς ἵνα μὴ ταχέως πίστιν ἐπιθῶσι τοῖς ῥητοῖς τῶν ψευδαποστόλων, διατοῦτο τοὺς θέλοντας ἐπίστασθαι καὶ γινώσκειν ποιοὶ εἰσι καὶ λέγεσθαι δύνανται καθολικῶς
 5 ψευδαπόστολοι, ἐννοητέον ἐστὶν ὅτι, ἐπεὶπερ οἱ τοιοῦτοι ἐναντίοι εἰσὶ τῶν ἀληθινῶν ἀποστόλων καὶ διατοῦτο λέγονται ψεῦσαι, κραυγαζούσης τῆς γραφῆς ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Ἀποκαλύψεως· Ἐδοκίμασας ἐκείνους, οἳ ἑαυτοὺς φασιν ἀποστόλους εἶναι καὶ οὐκ εἰσὶ, καὶ εἴρες αὐτοὺς ψεύστας, διατοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτοὺς ἐλλείπειν κἂν ἐν
 10 τιμῇ τῶν ἀρχικῶν περιοχῶν, αἱ ἀπαιτοῦνται πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἀποστολήν· αἵτινες περιοχαὶ δύο εἰσιν ἐν γένει.

Ἡ πρώτη, ἵνα παρὰ τοῦ Χριστοῦ σταλῶσιν εἰς ἀνακήρυξιν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, κἂν ἀμέσως, ὡς πρῶτοι // καὶ θεμελιωταὶ τῆς ἐκκλησίας, κἂν ἐμμέσως, f. 175 ὡς αὐτῶν διάδοχοι, οἱ πρὸς ταύτην τὴν διακονίαν κανονικῆ διατάξει ἀποστέλλονται.

Ἡ δευτέρα, ἵνα ᾧσι σύμμορφοι τῷ Χριστῷ, λέγοντος τοῦ Κυρίου· Ἐάν τις μοι
 15 διακονῆ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω· καὶ πάλιν, πρώτη Ἰωάννου τῷ πρώτῳ· Ὅς φησιν ἑαυτὸν ἐν τῷ Χριστῷ μένειν, μέλλει περιπατῆσαι καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς περιεπάτησε· καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους λέγει ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ μέλλουσιν εἶναι εἰκῶδια τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκ λαμπρότητος εἰς λαμπρότητα εἰς τὴν αὐτοῦ εἰκόνα μεταμορφοῦσθαι.

Ὁ ἀληθινὸς δὲ κήρυξ καὶ ἀπόστολος τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας μέλλει ἐν πέντε
 20 συμμορφοῦσθαι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ.

Τὸ πρῶτόν ἐστιν ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία, ὅτι μέλλει εἶναι πνευματικῆ, κατ' ἐκεῖνο τοῦ ἀποστόλου πρὸς Γαλάτας· Πνεύματι περιπατεῖτε.

Ποῖα δὲ εἰσιν ἃ τοῖς τοιοῦτοις διακόνους καθήκουσι πρὸς τελειότητα τῆς πνευματικῆς // πολιτείας καὶ τοῦ βίου, μερικῶς ἐκφαίνει πρὸς Κορινθίους, ὅτε λέγει· f. 175v

25 Ἐν πᾶσι παρέξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς τοῦ Θεοῦ διακόνους, ἐν πολλῇ ὑπομονῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν τραύμασιν, ἐν φυλακαῖς, ἐν στάσεσι, καὶ τοῖς ἄλλοις, ἃ ἔπονται αὐτόθι. Διατοῦτο δὲ πρῶτον ὠνόμασε τὴν ὑπομονὴν ἐν πάσαις ταῖς περιστάσεσιν, ὅτι πρῶτον σημεῖόν ἐστι τῆς ἀληθινῆς ἀποστολῆς, καθάπερ αὐτὸς μαρτυρεῖ τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῷ παρεσχάτῳ κεφαλαίῳ, ὅτε λέγει· Τὰ σημεῖα τῆς
 30 ἀποστολῆς μου εἰσὶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦτο δὲ ἔφη ἐξ ἐννοήματος τῆς ἐντολῆς τῆς δοθείσης τοῖς ἀποστόλοις παρὰ τοῦ Κυρίου ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς, λέγων· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα· καὶ ὀλίγον ὕστερον λέγει· Ἔστε ἀκέραιοι ὡσεὶ περιστραί· οἷς ῥήμασιν ἐνετείλατο αὐτοῖς παντελῆ πραότητα.

2-3 Cf. 2 Thes 2,23 7-8 Ap 2,2 14-15 Jn 12,26 15-16 1 Jn 2,6 17-18 2 Cor 2,15
 18 2 Cor 3,18 21 Gal 5,16 25-26 2 Cor 6,4-5 29-30 2 Cor 12,12 32 Mt 10,16
 33 Ibid.

12 ὡς] ὡς cod. 15 πρώτῳ] immo δευτέρῳ

INCIPIT EULOGIUM DE NOTICIA VERORUM ET PSEUDO
APOSTOLORUM

Quoniam apostolus ad Thessalonicenses admonet ac ortatur fideles ne cito fidem adhibeant dictis pseudoapostolorum, idcirco volentibus scire atque cognoscere qui sint ac dici possint catholice pseudoapostoli, animadvertendum est quod, cum tales contrarii sint veris apostolis et provide dicantur mendaces, clamante Scriptura in secundo *Apocalypsis: Temptasti eos qui se dicunt apostolos esse et non sunt, et invenisti eos mendaces*, ideo necessarium est eos carere saltem aliqua de principalibus circumstantiis que requiruntur ad verum apostolatam. Que circumstantie sunt due in genere:

Prima quod a Christo mittantur ad preconium evangelice veritatis, vel immediate, sicut primi principes et fundatores Ecclesie, vel mediate, sicut eorum successores, qui ad hoc ministerium canonica institutione mittuntur.

Secunda quod sint conformes Christo, dicente Domino: *Si quis mihi ministrat, me sequatur*; et iterum in *prima Johannis* primo: *Qui dicit se in Christo permanere, debet ambulare sicut et Christus ambulavit*; et apostolus ad *Corinthios* dicit quod in omni loco debent esse *bonus odor Christi, et a claritate in claritatem in eius ymaginem transformari*.

Verus autem prece vel¹ apostolus evangelice veritatis debet in quinque conformari domino Jhesu Christo.

Primum est vita ac conversatio, quoniam debet esse spiritualis secundum illud apostoli *ad Galatas: Spiritu ambulate*.

Que vero sint illa que talibus ministris conveniunt ad perfectionem spiritualis conversationis et vite, particulariter exprimit *ad Corinthios*, quando dicit: *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus*, et ceteris que secuntur ibidem. Propterea namque primo nominavit patientiam in omnibus adversis, quoniam primum signum est veri apostolatus, quemadmodum ipse testatur in eadem epistula, penultimo capitulo, quando dicit: *Signa apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia*. Hoc autem dixit ex consideratione precepti dati apostolis a Domino, quando misit eos dicens: *Ecce ego mitto vos sicut oves*, et cetera.² Et paulo post dicit: *Estote simplices sicut columbe*. Quibus verbis iniunxit eis omnimodam mansuetudinem.

1. Ubi hic legitur: *vel*, Vgr dicit: *i*.

2. Vgr omittit: *et cetera*.

- 35 Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι τὸ πρῶτον σημεῖον τῶν ψευδαποστόλων ἐστὶ τὸ εἶναι ἀνυπομονητικούς // ἐν πάσαις περιστάσεσι, καὶ ἐν ταῖς ἀπαρεσκεῖαις ταῖς f. 176 ἐπισημασθεῖσαις δεῖξαι τὸ ἀνυπομόνητον, οὐ μόνον ἐν τῷ ψιθυρίζειν, ἀλλ' ἔτι ἐν τῷ φρυάττειν καὶ κραυγάζειν καὶ κατηγορεῖν καὶ ὀνειδίζειν καὶ βλασφημεῖν καὶ ἑτέροις τρόποις οἷς βασανίζει αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τοῦ θυμοῦ.
- 40 Εἰς ἣν ἔξιν ἀποθετέαν θαρσύνει ὁ ἀπόστολος πάντας, ὅτε φησὶ πρὸς Κολασσαεῖς· Ἐκδύσατε ὑμᾶς τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον μετὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ· οἷς ῥήμασι προέθετο· Ἀπόθετε καὶ ὑμεῖς πάντα ὀργήν, ἀγανάκτησιν, βλασφημίαν, αἰσχρὸν ῥῆμα ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν, καὶ τὰ ἄλλα, ἃ ἐγγίζονται ἐκεῖ· καὶ πρὸς Ἐφεσίους φησὶ· Πᾶσα πικρία καὶ ὀργή καὶ ἀγανάκτησις καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία
- 45 ἀφαιρηθήσων ἀφ' ὑμῶν μετὰ πάσης κακίας. Καὶ αὐτῷ συμφώνως κραυγάζει ὁ μακάριος Πέτρος, ὅτε λέγει· Ἀποτιθέντες πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ προσποιήσιν, καὶ φθόνους οἰοεὶ ἄρτι γεγεννημένοι, καὶ τὰ ἐξῆς. Περὶ δὲ τοῦ // f. 176v σχήματος, ὃ μέλλει ἐνδύσεσθαι, ἐμφανῶς φησὶ πρὸς Κολοσσαεῖς· Ἐνδύσατε ὑμᾶς, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, ἔγκατα ἐλέους, εὐγνωμοσύνην, πραότητα, μετριότητα, ὑπομονήν,
- 50 καὶ τὰ ἐξῆς.

Τὸ δευτέρον ἐν ᾧ μέλλει τῷ Χριστῷ συμμορφωθῆναι, ἐστὶ τὸ τέλος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὃ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, φάσκουτος τοῦ ἀποστόλου πρὸς Τιμόθεον· Τὸ τέλος τῆς ἐντολῆς ἐστὶν ἡ ἀγάπη· καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Ἰωάννῃ φησὶν· Οἶδατε τί ἐνετειλάμην ὑμῖν· ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ὡς ἠγάπησα ὑμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ὁ ἀπόστολος ἀναφέρει πρὸς Ἐφεσίους, ὅτε λέγει· Περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς. Ὁ μακάριος ἔτι Πέτρος, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς δευτέρας καινικῆς, ὑπὸ τοῦτο τὸ τέλος τῆς ἀγάπης ἐκφαίνει βραχέως ἐκεῖνα, ἃ καθήκουσι τῇ διακονίᾳ τῶν ἀληθινῶν ἀποστόλων, ὅτε λέγει· Διακονεῖτε ἐν πίστει ἀρετῆν, ἐν ἀρετῇ ἐπιστήμην, ἐν ἐπιστήμῃ ἐγκράτειαν, ἐν ἐγκρατεῖᾳ ὑπομονήν, ἐν ὑπομονῇ

60 ἐλεημοσύνην, ἐν ἐλεημο//σύνῃ φιλίαν ἀδελφικὴν, ἐν φιλίᾳ ἀδελφικῇ ἀγάπην. Ἐὰν οὖν f. 177 οἱ προειρημένοι διάκονοι περιπατήσωσιν ἐν ἀγάπῃ τόσον ἐντός, ὅσον ἐκτός, ὡς διδάσκει ὁ ἀπόστολος, τότε ἡ αὐτῶν διακονία, ὅσον εἰς τὸ τέλος, συμφωνήσει μετὰ τοῦ Χριστοῦ.

Ἐντός δὲ περιπατεῖ τῆς πλήρους ἀγάπης εἰάν, ὡ φησι πρὸς Τιμόθεον, ἡ καθαρὰς

65 καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

Ἐκτός δέ, εἰάν ἕκαστος αὐτῶν, ὡς ἔφη πρὸς Κορινθίους, ἡ ὑπομονητικὸς καὶ εὐγνώμων, οὐ βάσκανος, οὐ πράττων στρεβλῶς· μὴ ἡ πεφνισιμῆτος, μὴ φιλάργυρος,

41 Col 3,9 42-43 Col 3,8 44-45 Eph 4,31 46-47 1 Pe 2,1-2 48-49 Col 3,12
53 1 Tim 1,5 53-54 Jn 15,12; cf. 15,17 55-56 Ef 5,2 58-60 2 Pe 1,5-7 61-62 Cf.
Rom 14,15 64-65 1 Tim 1,5 66-69 Cf. 1 Cor 13,4-6

48 Κολοσσαεῖς] Κολασσαῖς cod. 64 ἦ] ἡ cod. 66 ἦ] ἡ cod. 67 ἦ] ἡ cod.

35 Et hinc patet quod primum signum pseudoapostolorum est fore impatientes in cunctis adversis, et in displicentiis illatis monstrare impatientiam, non solum murmurando, sed etiam frendendo et clamando et conquerendo et insultando et blasphemando ac ceteris modis, quibus vexat eos spiritus indignationis et ire.

40 Ad quem habitum deponendo ortatur apostolus generaliter omnes, cum dicit *ad Colossenses: Exuite vos veterem hominem cum actibus suis*. Quibus verbis premisit: *Deponite et vos omnia: iram, indignationem, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro*, et cetera que tanguntur ibidem. Et *ad Efesios* dicit: *Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasfemia tollantur a vobis cum omni malicia*. Et ei concorditer clamat beatus P<etrus>, cum dicit: *Deponentes onmem maliciam et omnem dolum et simulationes et invidias omni modo geniti*, et cetera. De habitu vero, quo debent indui, expresse dicit *ad Colossenses: Induite vos sicut electi Dei viscera misericordie, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam*, et cetera.

50 Secundum in quo debent conformari Christo, est finis evangelice predicationis, qui est caritas, dicente apostulo *ad Thimotheum: Finis precepti est karitas*. Et Dominus in *Johanne: Scitis quid preceperim vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, et cetera. Et apostolus repetit *ad Efesios*, quando dicit: *Ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit vos*. Beatus etiam P<etrus>, in primo secunde capitulo, sub isto fine, scilicet³ karitatis, exprimit breviter ea que pertinent ad ministerium verorum apostolorum, cum dicit: *Ministrate in fide virtutem, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis karitatem*. Si ergo predicti ministri ambulaverint in caritate, tam interiorius quam exteriorius, ut docet apostolus, tunc eorum ministerium quantum ad finem concordabit cum Christo.

Intus autem ambulant plene in caritate, si, ut dicit *ad Thimotheum, fueri<n>t de corde puro et conscientia bona et fide non ficta*.

65 Exteriorius vero, si quisque ipsorum, ut ait *ad Corinthios*, fuerit *patiens, et benignus, non emulator, non agens perperam, non sit inflatus, non ambitiosus*,

3. Vgr omittit: *scilicet*.

οὐ ζητῶν ἅ αὐτοῦ εἰσί, μὴ παροργιζέσθω, μὴ διαλογιζέσθω κακόν, μὴ χαιρέτω ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, ἀλλὰ συγχαίρέτω τῇ ἀληθείᾳ.

70 Τὸ τρίτον ἐν ᾧ μέλλουσιν αὐτῷ συμμορφοῦσθαι ἐστὶν ὁ ζῆλος, δηλαδή ἵνα, καθάπερ ὁ Χριστὸς τῷ ζῆλῳ τοῦ Θεοῦ ἢ εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν διηκόνει τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, οὕτω καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ.

Εἰ δὲ εἰς δόξαν ἑαυτῶν, τότε ἀπατεωνές εἰσι καὶ // ψεύσται, ὅθεν καὶ ὁ Κύριος f. 177v ἐν τῷ Ἰωάννῃ φησὶν· Ὁς ζητεῖ τὴν δόξαν ἐκείνου, ὃς ἀπέστειλεν αὐτόν, οὗτός ἀληθῆς ἐστὶ καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι. Καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἐναντίας, ὃς ζητεῖ τὴν 75 ἰδίαν καὶ οὐχὶ τοῦ ἀποστέλλοντος, ψεύστης ἐστὶ καὶ ἄδικος. Καὶ τοιοῦτός ἐστιν ὃς προτίθησι τοῖς ἀκροαταῖς ἅ οὐκ οἰκοδομοῦσι, κἂν ὁ ἀπόστολος φησὶν ὅτι τὰ πάντα ποιείσθωσαν εἰς οἰκοδομήν, ἢ ἃ οὐ δύνανται παρ' αὐτῶν κρίνεσθαι ἢ νοεῖσθαι. Καὶ ἔστιν ἐναντίον ἐκείνου τοῦ ἀποστόλου· Ὑμῖν ὡσπερ νηπίοις ἐν Χριστῷ γάλα ποτὸν 80 δέδωκα, οὐ τροφήν, οὐκέτι γὰρ ἠδύνασθε νοῆσαι.

Ὁμοίῳ τρόπῳ ἐστὶ ψεύστης, ἐὰν τὴν ὠφέλειαν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ μάλιστα τὴν πρόσκαιρον, ἐν τῷ κηρύγματι ζητῇ, καθάπερ διαπρυσιῶς διδάσκει ὁ ἀπόστολος πρὸς Φιλιππησίους, ὅτε λέγει· Τί γὰρ ἀφοῦ παντὶ τρόπῳ κἂν δι' ἀφορμῆς, κἂν δι' ἀληθείας ὁ Χριστὸς ἀναγγέλλεται, ὅπου φησὶν ἡ Ἐξήγησις ὅτι «ἐκείνοι ἀναγγέλλουσι τὸν 85 Χριστὸν διὰ ἀληθείας, οἱ διὰ τὸν Χριστὸν ἀναγγέλλουσιν· ἐκείνοι δὲ δι' ἀφορμῆν, οἱ διὰ κέρδος»· ἔξ ὧν // δῆλον ὅτι, ἐπεὶ περ οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἀναγγέλλουσιν ἕνεκεν f. 178 ἀληθείας, ψεύσται εἰσι. Καὶ περὶ τῶν τοιούτων φησὶν αὐτόθι ὁ ἀπόστολος ὅτι ζητοῦσι ἅ αὐτῶν εἰσίν, οὐχὶ ἅ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν ὅτι οἱ τοιοῦτοι Χριστῷ τῷ Κυρίῳ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ κοιλίᾳ αὐτῶν. Καὶ ἐκ ταύτης τῆς 90 ἐννοίας, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους καλεῖ πάντας ψευδαποστόλους, ἐργάτας ὑπόουλους, ὅτι, ὑπὸ τὸ ἐκτὸς κάλυμμα τοῦ κυρύγματος, τινὰ δόλον ἐν τῇ καρδίᾳ κρύπτουσι.

Τὸ τέταρτον ἐν ᾧ μέλλουσι τῷ Χριστῷ συμμορφοῦσθαι ἐστὶ τὸ ῥῆμα, ὃ ἐν τῷ κήρυκι τῆς ἀληθείας τῆς εὐαγγελικῆς· ὡς ἔφη ὁ ἀπόστολος πρὸς Τίτον, μέλλει εἶναι 95 ἡγιές, ἀμεμπτον. Ἰγιές, τουτέστιν εἰς σωτηρίαν αἰώνιον οἰκοδομοῦν τοὺς ἀκροατάς. Ἀμεμπτον, ἵνα μήτε ἀνεπεικῆς ἦ, μήτε ἀκάθαρτον. Περὶ τοῦ πρώτου φησὶν ὁ ἀπόστολος· Τὸ ἐπεικῆς τὸ ἡμέτερον γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ἀνθρώποις. Ὑπὲρ τοῦ δευτέρου, ὁ ψαλμωδός· Τὰ λόγια Κυρίου, λόγια ἀγνά· ἀργύριον πυρὶ δεδοκιμασμένον, καὶ τὰ ἐξῆς. // Ἄν δὲ περιέχη τινὰ ἀκαθαρσίαν, τῷ Χριστῷ ἐναντιοῦται, καὶ f. 178v διατιοῦτο ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ ἀληθοῦς κήρυκος ἐξωθεῖται πᾶσα ἀκαθαρσία.

74-75 Jn 7,18 79-80 1 Cor 3,1-2 83-84 Flp 1,18 84-86 Allusio ad Glossam Ordinariam Sacrae Scripturae abbatis Reichenau, Walafridus Estrabo (s. IX), cuius exemplar quoddam videtur editum fuisse in Migne. Cf. PL 114, 602 B-C 88 Flp 2,21 89 Rom 16,18 90 2 Cor 11,13 94 Tit 2,8 96 Flp 4,5 97 Ps 11,7

82 ζητῆ] ζητῆ cod. 95 ἦ] ἠ cod. 98 περιέχη] περιέχη cod.

non querens que sua sunt, non irritetur, non cogitet malum, non gaudeat super iniquitate, sed congaudeat veritati.

Tertium in quo debent ei conformari est zelus, scilicet, ut sicut Christus zelo Dei vel ad gloriam eius et animarum salutem ministrabat evangelicam
70 veritatem, sic et ministri eius.

Si vero ad gloriam sui, tunc pseudo sunt vel mendaces, unde et Dominus in *Johanne* dicit: *Qui querit gloriam eius qui misit eum, hic verax est et iniusticia in illo non est.* Et a sensu contrario, qui querit suam et non mittentis, mendax est et iniustus. Et talis est ille qui proponit auditoribus que non edificant, cum tamen apostolus dicat quod omnia faciant ad edificationem, aut
75 que non possunt ab eis iudicari sive intellegi. Et est contra illud apostoli *ad Corinthios*:⁴ *Vobis, tanquam parvulis in Christo, lac potum dedi, non escam; nondum enim poteratis intelligere.*

Simili modo est mendax si comodum sui et maxime temporale in predicatione querat, sicut aperte dicit apostolus *ad Philippenses*, cum dicit: *Quid enim de omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuncietur.* Ubi dicit *Glossa* quod «illi annunciant Christum per veritatem, qui propter Christum annunciant; illi vero per occasionem, qui propter questum». Ex quibus patet quod, cum tales non annuncient per veritatem, mendaces sunt. Et de talibus dicit ibidem apostolus quod *querunt que sua sunt, non que Jhesu Christi.* Et *ad Romanos* dicit quod huiusmodi *Christo domino non serviunt, sed ventri suo.* Ex istaque consideratione, *ad Corinthios* vocat omnes *pseudoapostolos, operarios subdolos*, quia, sub exteriori pallio predicationis, aliquem dolum in corde occultent.
80

Quantum in quo debent Christo conformari est verbum, quod in precone evangelice veritatis, ut ait apostolus *ad Tytum*, debet esse *sanum et irreprehensibile.* *Sanum*: hoc est ad salutem eternam edificans auditores. *Irreprehensibile*, ut nec immodestum sit, nec impurum. Pro primo dicit apostolus: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Pro secundo, psalmista: *Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum*, et cetera. Si vero contineat aliquam impuritatem, Christo contrariatur, et ideo a verbo veri preconis
95 excluditur omnis impuritas.

4. Vgr omittit: *ad Corinthios.*

- 100 Πρῶτον, ἐκέλευε, ἣ ἐστὶ φθαρτικὴ τῶν ἡθῶν, περὶ ἧς φησὶν ὁ ἀπόστολος·
 Φθείρουσιν ἀγαθὰ ἦθη ὁμιλίαι κακαί. Εἰ γὰρ σπεῖροι ἐν τῷ λαῷ ῥῆμα, ὃ ἔχει
 σημειωτέαν ἀκαθαρσίαν καταλαλιάς, ἢ καταφρονήσεως, ἢ βλασφημίας, ἢ ἀνυπομονῆς,
 ἢ ὀργῆς, ἢ ὁμοίων, βέβαιόν ἐστὶν ὅτι εἴη, ἐν τῷ ῥήματι, τῷ Χριστῷ ἐναντίος, καὶ
 εἴη ἐξ ἐκείνων περὶ ὧν ἔφη ὁ ἀπόστολος· *Οἱ κηρύσσουσιν οὐ κλεπτέον καὶ*
 105 *κλέπτουσιν· οὐ πορνευτέον καὶ πορνεύουσι,* καὶ τὰ ἐξῆς, ὅτι κηρύσσουσιν οὐ
 βλασφημητέον καὶ βλασφημοῦσιν· οὐ καταλαλητέον καὶ καταλαλοῦσιν· οὐκ ὀργιστέον
 καὶ ὀργίζονται· οὐκ ἀγανακτέον καὶ ἀγανακτοῦσιν· οὐχ ὑπερηφανευτέον καὶ
 ὑπερηφανεύουσιν αἰθαδεῖα, ἐπάρσει, καυχῆματι· οὐ παροργιστέον καὶ παροργίζουσιν·
 οὐ ψευδέον καὶ ψεύδονται· οὐκ ἀπατητέον καὶ ἀπατῶσιν· // οὐκ ἀγαπητέον τὰ f. 179
- 110 πρόσκαιρα, ἀλλὰ ἐμπυροτάτως καὶ ἀνευδότης <αὐτὰ> ζητοῦσι καὶ ἀσπάζονται. Καὶ
 περὶ τῶν τοιούτων φησὶν ὁ ἀπόστολος πρὸς *Γαλάτας* ὅτι εἰσὶ παραβάται, ὅτε λέγει·
Εἰ ἂ ἀνεσκεύασα κατασκευάζω, παραβάτην με καθιστῶ. Καὶ τοῦτο ὅτι, ὡς ἔφη πρὸς
Κορινθίους, οὐκ ἐν ῥήματι ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. Καὶ ἐν τῇ
 ἀποκαλύψει, ἣ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐστάλη τῷ μακαρίῳ Κυρίλλῳ ἐν ἀργυρεῖοις πικτίοις,
 115 ἣτις ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τιμιωτάτη, ἐν ἣ ἔτι ὁ καιρὸς τοῦ Ἀντιχρίστου
 διὰ Πνεύματος Ἁγίου ὑπὸ ῥητὸν ἀριθμὸν ἐτῶν ἀναγγέλλεται, ὅτι περὶ τὸν καιρὸν
 ἐκείνου, ἐν τισὶ καταστάσεσι ἀσκητικαῖς, πληθυσθῆσονται τοιοῦτοι ἀπόστολοι ἢ
 κήρυκες. Καὶ ἐκφαίνει εἴκοσι καὶ δύο κηλίδας, αἱ κυριεύουσιν ἐν αὐτοῖς, δι' ὧν ἡ
 τῶν φαρισαίων καταστροφὴ τρανοτάτως ἀνακαινισθῆσεται, καὶ δι' ἅς, ὡς ἀναγγέλει,
 120 κρίσει Θεοῦ ἐξοστρακισθῆσονται διπλῶ ξίφει, δηλαδὴ τῷ κοσμικῷ καὶ τῷ ἐκκλησιατικῷ.
 Καὶ τρανοτάτως // φανεροῦται αὐτόθι ποιοί εἰσιν ἐκεῖνοι περὶ ὧν ὁ ἀπόστολος ἐν f. 179v
 τοῖς παρεσχάτῳ καὶ ἐσχάτῳ κεφαλαίοις τῆς δευτέρας πρὸς *Τιμόθεον*, πλατυτάτως

101 1 Cor 15,33 104-105 Rom 2,21-22 112 Gal 2,18 113 1 Cor 4,20 113-114 Agitur de sancto Cyrillo Constantinopolitano, de cuius existentia serio dubitatur, sed qui seculis XIII et XIV magna floruit auctoritate inter religiosos carmelitanos et francescanos, speciatim inter illos ad traditionem dictam Ioachinitam pertinentes. Fertur a quodam angelo dum Missam litabat Cyrillus recepisse revelationem prophetiam litteris græcis scriptam (*Oraculum angelicum*) quam ipse poterius, versione latina, Ioachino da Fiore missit. Cf. Bibliotheca Sanctorum, vol. III, Roma 1963, col. 1316-1317, ubi bibliographia et editiones *Oraculi angelici* exstant. Arnaldus possidebat quinque volumina prophetiarum huius Pseudo-Cyrilli (Cf. CHABAS, *Inventario*, nn. 97, 145, 265, 266, 368) 118 εἴκοσι καὶ δύο κηλίδας, auctor alludit ad XXII maculas morales quas ipse tribuit religiosibus in sua *Confessione Ilerdensi*, quas et postea iteravit in *Confessione Barcinonæ*. Cf. de his, MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*, III, pp. 202-203 et ed. *Confessionis Barcinonæ* in BATLLORI, *Arnau de Vilanova, Obres catalanes*, pp. 120-123 122-123 Cf. 2 Tim cap. 3-4

110 αὐτὰ] supplevi sicut in textu latino, ad complendum sensum 118 εἴκοσι καὶ δύο] suo loco scriptum ubi aliquid prius erasum fuerant, alia manu, ut videtur, non græca

Primo illa que est corruptiva morum, pro qua dicit apostolus *ad Corinthios*: *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*. Nam si seminaret in populo
 100 verbum, quod haberet notabilem impuritatem detractionis, aut contumelie, aut blasfemie, vel impatientie, vel ire, vel similibus, constat quod esset, in verbo, Christo contrarius, et esset de illis de quibus ait apostolus: *Qui predicant non furandum et furantur; et non mechandum et mechantur*, et cetera. Quia
 105 predicant non blasphemandum et blasphemant; non detrahendum et detrahunt; non indignandum et indignantur; non superbiendum et superbiunt presumptione ac fastu et iactantia; non iniuriandum et iniuriantur; non mentiendum et mentiuntur; non decipiendum et decipiunt, non amandum temporalia, et ardentissime ac tenacissime <ea> querunt et amplectuntur. Et de talibus inquit
 110 apostolus *ad Galatas* quod sunt prevaricatores, cum dicit: *Si ea que destruxi reedifico, prevaricatorem me constituo*. Et hoc quoniam, ut ait *ad Corinthios*, *non in sermone est regnum Dei, sed in virtute*. Et in revelatione, que de celo missa fuit beato Cirillo in argenteis tabulis, que est in ecclesia Dei preciosissima, in qua etiam tempus Antichristi per Spiritum Sanctum sub certo annorum numero annunciat. Ubi etiam Spiritus Sanctus annunciat⁵ quod circa
 115 tempus illius in quibusdam statibus regularibus multiplicabuntur tales apostoli vel precones. Et exprimit XXI⁶ spurcitas, que regnabunt in eis, per quas phariseorum perversitas aptissime renovabitur, et propter quas, ut annunciat, iudicio Dei exterminabuntur duplici gladio, scilicet seculari et ecclesiastico. Et apertissime declarat ibidem qui sint illi de quibus apostolus penultimo et
 120 ultimo capitulis secunde *ad Thimotheum* latissime prophetavit, annuncians

5. Vgr omittit: *Ubi etiam Spiritus Santus annunciat*.

6. Vgr dicit: *vint-i-dos*.

- προεφήτευσεν, ἀναγγέλλων μέλλειν πληθυνθῆναι περὶ τὸν εἰρημένον καιρόν. Περὶ ὧν εἰδικῶς φησὶν αὐτόθι ὁ ἀπόστολος ὅτι ἐλεύσονται ὑπὸ εἶδος ἐλέους, τουτέστιν, ὡς
- 125 φησὶν ἡ Ἐξήγησις, «ὑπὸ σχῆμα ἢ μορφήν ἀσκήσεως». Ἐξ ὧν τοῦ ἀριθμοῦ φησὶν ἐκείνους εἶναι, οἳ διορῦττουσι τοὺς οἴκους καὶ αἰχμαλώτους ἄγουσι τὰς γυναῖκας πεφορτισμένας ἐγκλήμασι. Περὶ ὧν ἔτι τρανοτάτως φησὶν ὅτι, καθάπερ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν τῷ Μωσῆ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντιστήσονται τῇ ἀληθείᾳ. Περὶ τῶν τοιούτων ἔτι ἔφη τῷ πρώτῳ τῆς πρώτης αὐτῆς ὅτι τρέπονται εἰς ματαιολογίαν,
- 130 θέλοντες εἶναι τοῦ νόμου διδάσκαλοι, οὐ νοοῦντες ἃ λαλοῦσιν οὐδέ περὶ ὧν καταφάσκουσι· καὶ πρὸς Τίτον φησὶν ὅτι καταστρέφουσι πάντας οἴκους, διδάσκοντες ἃ οὐ δεῖ, // αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκεν· καὶ ὁ μακάριος Πέτρος προεφήτευσεν περὶ ἐκείνων ἐν τῇ δευτέρᾳ κανονικῇ, καὶ ἀναγγέλλει τοῖς πιστοῖς, λέγων· Καθὼς ἦσαν ἐν τῷ λαῷ τῷ παλαιῷ ψευδοπροφηταί, οὕτως ἔσονται καὶ ἐν ὑμῖν διδάσκαλοι ψεύσται· καὶ ὀλίγον ἕστερον ὑποεὐνγυσι· Δι' ὧν ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν φιλαργυρίᾳ πλαστοῖς ῥήμασιν ὑπὲρ ὑμῶν πραγματεύσονται· καὶ αὐτόθι φησὶν ὅτι οὗτοι εἰσὶ πηγαὶ ἄνευ ὕδατος καὶ νεφέλαι λαίλαψι σεσαλευμέναι.
- Δεύτερον, μέλλει ἐκ τοῦ ῥήματος παντὸς ἀληθινοῦ κήρυκος τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐκθλίβεσθαι πᾶσα ἀκαθαρσία ἢ ἐναντιοῦται τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὅσον
- 140 εἰς τὴν οὐσίαν τῶν διδαχῶν ἢ ὅσον εἰς τὸ τέλος τῆς διδαχῆς. Λόγου χάριν, ὅσον εἰς τὴν οὐσίαν τῶν διδαχῶν εἶη ἀκάθαρτος καὶ τῷ Θεῷ ἐναντία εἰ κηρύξει τῷ λαῷ ὅτι ἡ ἐγγύτης τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος μάτην κατανοεῖται παρὰ τῶν πιστῶν καὶ ὅτι οὐκ ἔστι ἀναγκαῖον αὐτὴν προγινώσκειν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐνετειλάτο τοῖς // ἀποστόλοις
- 145 ὑπ' ἐντολῇ ἵνα κηρύξωσιν αὐτήν, λέγοντες· Ἐγγίξει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ διατοῦτο ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῇ πρώτῃ κανονικῇ, βοᾷ λέγων· Πάντων τὸ τέλος ἐγγίξει, καὶ ὁ ἀπόστολος τρανοτέρως πρὸς Ἑβραίους ἀναφέρει, ὅτε λέγει· Ἔτι μικρὸν ὅπως οὐν ἐλεύσεται ὁ ἐλευσόμενος, καὶ οὐ χρονεῖ. Καὶ Ἰωάννης βοᾷ μετ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· Ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστιν. Ὁ Χριστὸς δὲ παροτρύνει πάντας τοὺς πιστοὺς εἰκοστῷ τετάρτῳ Ματθαίου, ἵνα αὐτὴν κατανοήσωσιν, ὅτε φησὶν· Ὅταν οὖν ἴδῃτε ταῦτα πάντα, δηλαδὴ ἃ προέθετο, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστι τὸ τέλος, καὶ ἐπὶ θύραις. Πρὸ τούτων γὰρ τῶν ῥημάτων, ἀκριβῶς ἐδεδηλώκει σημεῖα, οἷς ἡ ἐγγύτης τοῦ τέλους δύναται προγνωσθῆναι. Ὅθεν, τὸ καταφάσκειν ἢ διδάσκειν ὅτι μάτην κατανοεῖται παρὰ τῶν εὐσεβῶν, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ τὴν διδαχὴν τοῦ Χριστοῦ ἀκυρῶσαι, καθὰ ποιήσει ὁ Ἀντίχριστος. Καὶ ἐάν τις τοῦτο μετὰ συνειδήσεως καὶ ἐνδελεχῶς //

124 2 Tim 3,5 125 quoad Ἐξήγησις, cf. l. 84-86 126-127 2 Tim 3,6 127-128 2 Tim 3,8; cf. Ex 7,11 129-131 1 Tim 1,6-7 131-132 Tit 1,11 133-134 2 Pe 2,1 135-136 2 Pe 2,2-3 137 2 Pe 2,17 144 Mt 4,17; Mc 1,15; Lc 10,11; cf. Lc 10,9 145-146 1 Pe 4,7 146-147 Heb 10,37 148 Ap 1,3 et 22,10 149-151 Mt 24,33 151-152 Cf. Mt 24

122 τοῖς] τῷ cod.

fore multiplicandos circa predictum tempus. De quibus specialiter dicit ibidem apostolus, quod venient *sub specie pietatis*, id est, ut ait *Glossa*, «sub habitu vel forma religionis». De quorum numero dicit eos fore *qui penetrant domos et captivas ducunt mulierculas honeratas peccatis*. De quibus etiam ex-
 125 presse dicit quod, *sicut Iammes et Mambres restiterunt Moysi, sic et hii resistent veritati*. Pro talibus etiam dixerat in primo prime eiusdem, quod *convertuntur in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes que locuntur, neque de quibus affirmant*. Et ad *Thimotheum*⁷ dicit quod *subvertunt universas domos, docentes que non oportet, turpis lucri gratia*. Et beatus
 130 P<etrus> prophetavit de illis in secunda cattolica, et annunciat fidelibus, dicens: *Sicut fuerunt in populo veteri pseudoprophete, sic erunt in vobis magistri mendaces*. Et, paulo post, subiungit: *Per quos via veritatis blasphemabitur, et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur*. Et idem dicit quod sunt *fontes sine aqua, et nebule turbinibus agitate*.

135 Secundo, debet a verbo cuiuslibet veri preconis evangelice veritatis excludi quecumque impuritas adversatur doctrine Chyristi, vel quantum ad substantiam documentorum, vel quantum ad finem doctrine. Verbi gratia, quantum ad substantiam documentorum esset impura et Christo contraria si predicaret populo quod appropinquatio consummationis seculi frustra consideratur a fidelibus, et quod non expedit eam prenoscere, quia Christus
 140 iniunxit apostolis sub precepto quod predicarent eam dicentes: *Appropinquabit regnum celorum*. Et ideo vicarius eius in *prima cattolica* clamat dicens: *Omnium finis appropinquabit*, et apostolus ad *Hebreos* apertius repetit, quando dicit: *Adhuc modicum quantulum qui venturus est veniet et non tardabit*. Et Johannes clamat cum eis in *Apocalypsi*: *Tempus prope est*. Christus autem ortatur omnes fideles in *XXIV Mathei*, quod eam considerent quando dicit: *Cum ergo videritis hec omnia, scilicet que premiserat, scitote quoniam prope est consummatio, et in ianuis*. Ante hec enim verba diligenter expresse-
 145 rat signa, quibus appropinquatio consummationis potest prenosci. Unde as-
 150 truere vel dogmatisare quod frustra consideratur a fidelibus, non est nisi doctrinam Christi directe⁸ irritare, sicut faciet Antichristus. Et si quis hoc scienter et pertinaciter faceret, procul dubio esset hereticum et membrum ne-

7. Vgr dicit: *Titus*, quod cum veritate componitur.

8. Vgr omittit: *directe*.

155 ποιήσειεν, ἐνευδοιάστως εἴη αἰρετικὸς καὶ μέλος παρανομώτατον τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅτι καταφήσειε σιωπηλῶς ὅτι ὁ Χριστὸς ἢ ἀνωφελῶς ἢ ἀφρόνως ἐκεῖνο ἐδίδαξε, κἂν ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ οὐδὲν ἦ ἄργόν, οὐδὲν ἀνωφελές, οὐδὲν καταχρηστικόν.

Καὶ διατοῦτο ὁ μακάριος Αὐγουστίνος ταῦτα πάντα ὀρθῶς ὁρῶν προσεῖχεν ἑαυτῷ, καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ πρὸς Ἡσίθιον οὐκ εἶπε κίνδυνον εἶναι τοῖς εὐσεβέσι τὴν
160 ἐγγύτητα τοῦ τέλους προγινώσκειν, καθάπερ τινες ἀπαίδευτοι, οἱ τὴν γραφὴν αὐτοῦ οὐκ εἶδον ἢ οὐκ ἐνόησαν, προβάλλουσι, ἀλλ' εἶπεν ὅτι «κίνδυνος ἐστὶ τῇ ἰδίᾳ κρίσει τῷ τέλει προορίσαι ὅρον», κἂν βραχὺν κἂν μακρόν, καθὰ ὀλοκλήρως δεδήλωται ἐν τῷ *Μυστηρίῳ τῶν κυμβάλων*.

Ὁμοίως ἐναντιοῦται τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, ὅσον εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας
165 οὐσίαν, ἀνακηρύξαι ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος οὐ προγινωσθήσονται παρὰ τῶν πιστῶν διὰ ἀποκαλύψεως θείας, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῇ // f. 181 v
ἐπαγγελίᾳ, ἣν ἐποίησε τοῖς ἐκλεκτοῖς περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποστολῆς, ἐκφαντικῶς εἶπεν αὐτοῖς: *Διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν ἀλήθειαν*· καὶ πάλιν: *Ἄ συμβήσονται διδάξει ὑμᾶς*. Καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἐπαγγελία ἢ τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐκτείνεται εἰς τὸν καιρὸν
170 τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος, σαφῶς φανεροὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς Θεσσαλονικεῖς ὅσον εἰς ἑκάτερα, ὅτι τὸν καιρὸν τοῦ Ἀντιχρίστου ὑπὸ ὠρισμένον σημεῖον προήγγειλεν, ὅτε εἶπεν ὅτι *ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ἐκεῖνος ὁ ἄνομος, τότε ἡ παρανομία γενήσεται ἐκ τοῦ μέσου*. Ἐκφαντικῶς ἔτι φησὶν ὅτι οἱ Θεσσαλονικεῖς ἠπίσταντο διατὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἀντιχρίστου τότε ἐχρόνιζε. Βέβαιόν ἐστίν ἄρα
175 ὅτι ὁ καιρὸς ἐκεῖνου αὐτῷ ἀπεκαλύφθη, ἀφοῦ ἀνήγγειλεν αὐτὸν τοῖς πιστοῖς ὑπὸ σημεῖω ὠρισμένῳ, οὐκ οὐκ ἐβούλετο διχονοίαις ἀπατᾶν, ἀλλὰ διδασκαλίαις βεβαίωτους ἐμμορφῶσαι πρὸς αὐτῶν εὐθύτητα.

Ὅσον εἰς τὸ δεύτερον δὲ φησὶν φανερώς ὅτι ἔτι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, δι' ἧς // f. 182
ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως καὶ τῆς τελειώσεως τοῦ αἰῶνος κοινῶς νοεῖται, παρὰ τῶν υἱῶν
180 τοῦ φωτὸς προγινωσθήσεται. Τοῖς ἐσχάτους γὰρ καιροῖς γινῶναι τόσον τοὺς κοινούς, ὅσον τοὺς ἰδίους, ὠφελιμὸν ἐστὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς, καὶ διατοῦτο ἐν προσώπῳ πάντων αἰτεῖ ὁ ψαλμωδός, λέγων: *Γνωστὸν ποιήσον μοι Κύριε τὸ τέλος μου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῶν ἐμῶν τίς ἐστίν, ὅπως γινῶ τί λείπει μοι*. Διὰ ταῦτα δηλοῦται τοῖς ἐκλεκτοῖς ὁ καιρὸς τῆς τελευτῆς αὐτῶν, καθάπερ Ἰωάννη τῷ εὐαγγελιστῇ καὶ Μαρίᾳ

161-162 Cf. AURELIUS AUGUSTINUS, *Epist. CXCIX Hesychio Salonitano episcopo, Quo modo sint intelligenda Scripturae loca quae varie loquuntur de fine mundi*. PL 33, 907, l. 1-29 162-163 De hac declaratione in tractato *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, cf. PERARNAU, *El text primitiu del De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, p. 75, l. 397-402. 168 Jn 16,13 168-169 Ibid. 172-173 2 Tes 2,7-8 173-174 2 Thes 2,6 182-183 Ps 38,5 184-185 Quoad Ioannem, cf. Io 21,22-23; assertum de Maria Magdalena pertinet ad vitam fabulosam huius sanctae, cf. Bibliotheca Sanctorum, vol. VIII, Roma, 1966, col. 1092-1104, ubi et fontes.

quissimum Antichristi, quoniam astrueret tacite quod Christus, vel inutiliter vel imprudenter, illud docuerit, cum tamen in doctrina ipsius nichil sit ociosum, nichil inutile, nichil improprium.

Et ideo beatus Augustinus, hec omnia recte videns, cavet sibi quod in *Epistula ad Esicum* non dixit periculum esse fidelibus appropinquationem consummationis prenoscere, sicut quidam indocti, qui scripturas eius non viderunt aut non intellexerunt, allegant, sed dixit quod «periculum est eis proprio arbitrio consummationi prefigere terminum», sive brevem sive longum, sicut est plene declaratum in *Misterio cimbalorum*.

Similiter adversatur doctrine Christi, quantum ad documenti substantiam, dogmatisare quod tempus Antichristi et consummatio seculi non prenoscuntur a fidelibus per revelationem divinam, quia Christus in promissionem quam fecit electis de Spiritu Sancto mittendo, expresse dixit eis: *Docebit vos omnem veritatem*; et iterum: *Et que ventura sunt annuntiabit vobis*. Et quod hec promissio vel hoc dictum extendatur ad tempus Antichristi et consummationis seculi, manifeste declarat apostolus *ad Tessalonicenses* quoad utrumque, quia tempus Antichristi sub determinato signo prenunciavit, quando dixit quod *tunc revelabitur ille iniquus, quando iniquitas fiet de medio*. Expresse etiam dicit quod Tessalonicenses sciebant propter quid tunc Antichristi revelatio tardaretur. Constat ergo quod tempus illius fuit ei revelatum, quoniam denunciabat illud fidelibus sub signo determinato, quos non intendebat ambiguitatibus fallere, sed documentis certitudinis informare ad eorum directionem.

Quo ad secundum vero dicit aperte quod etiam dies Domini, per quem dies iudicii et consummationis seculi communiter intelligitur, a filiis lucis prenoscetur. Finalia namque tempora prenoscere, tam communia quam propria, utile est electis, et ideo in persona omnium petit psalmista, dicens: *Notum fac mihi, Domine, finem meum et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit michi*. Propterea notificatur electis tempus obitus eorum, si-

9. Vgr dicit: *Maria Magdalena*.

- 185 τῆ Μαγδαληνῆ καὶ τῆ Μάρθα καὶ μακαρίῳ Πέτρῳ, ὡς αὐτὸς διηγεῖται τῷ πρώτῳ τῆς δευτέρας καινικῆς, καὶ ἐν ἀναριθμήτοις ἄλλοις, περὶ ὧν ἐστὶν ἡ ἐκκλησία βεβαιωμένη.
 Διὸ ὁ μακάριος Αὐγουστίνος ταῦτα πάντα ὀρθῶς νοῶν, φησὶν ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ *Περὶ Τριάδος*, ὅτι «οἱ καιροί, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ, τῇ αὐτοῦ μόνον ἐξουσίᾳ ἀποκαλύπτονται τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐν τοῖς καιροῖς τοῖς παρ' αὐτοῦ
- 190 τετυπωμένοις».
 Ἐξ ὧν // δῆλον ὅτι ὁ τὸ ἐναντίον διδάσκων ἐνδελεχῶς, οὐ μόνον δεικνύει ἑαυτὸν f. 182v
 οὐκ ἀνεγνωκέναι ἢ οὐ νουσηκέναι τὰ ἱερά λόγια καὶ ψευδοθεολόγον εἶναι, ὡς ἐν τῇ Ἀπολογία ἐστὶ διωρισμένον ἢ ἀποδεδειγμένον, ἀλλ' ἔτι τόσον τῷ Χριστῷ ὅσον τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ ἐναντιοῦσθαι.
- 195 Καὶ ἐκ τῆς ἐννοήσεως ταύτης τῆς ἀκαθαρσίας φησὶν ἡ Ἐξήγησις ἐπ' ἐκείνου τοῦ ῥήματος τοῦ πρὸς Θεσσαλονικεῖς: *Ἴνα μὴ ταχέως κινήθητε ἀπὸ τῆς ἐννοίας ὑμῶν*, ὅτι «ψευδαπόστολος ἐστὶ πᾶς ὃς δογματίζει τί ἐναντίον τῆς ἀκραιφνοῦς ἐννοίας ἢ νοῶς τῶν ἱερῶν λογίων».
- Ἄκραιφνης δὲ ἐννοια αὐτῶν, ὡς ἔφη ὁ Αὐγουστίνος, «ἔστιν ἐκείνη ἣν ἡ ὑγιῆς
- 200 πίστις ἀποδέχεται καὶ ἡ περιοχὴ τῆς *Γραφῆς* οὐ κωλύει». Καὶ διατοῦτο, παρὰ τοῖς διδασκάλοις τοῖς καθολικοῖς ἐστὶ καινῶν γενικὸς ὅτι πᾶν ῥήμα κατὰ τὴν ἐννοιαν ἀπαῖδον ἢ ἀπέχον ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ *Ἱεροῦ Κειμένου* ἐστὶν ἀνύποιστον καὶ ἐπάρατον.
- Ἄσων πρὸς τὸ τέλος δὲ τῆς διδασκαλίας τῆς // εὐαγγελικῆς, εἶη τὸ κήρυγμα f. 183
- 205 ἀκάθαρτον καὶ τῷ Χριστῷ ἐναντίον, εἰ ἐκήρυσεν ὅτι ὁ διωγμὸς τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος οὐκ ἐγγίζουσιν, ὅτι, εἰδήπερ τὸ τέρμα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἢ τῆς διδασκαλίας ἐστὶ τὰς ἐννοίας τῶν ἀκρασῶν ἀπὸ τοῦ πόθου τῶν προσκαίρων ἀνακαλέσαι καὶ εἰς ἔρωτα τῶν αἰωνίων ἦτε οὐρανίων ἐγεῖραι καὶ ἐμπυρῶσαι, καὶ ἔστι βέβαιον ὅτι ὁ διωγμὸς τοῦ μεγίστου Ἀντιχρίστου καὶ τὸ τέρμα
- 210 τοῦ αἰῶνος ὅσω ἐγγύτερα πιστεύονται τόσω πλέον ἐκφοβοῦσι τοὺς βροτοὺς καὶ ἀπὸ τῆς περιπλοκῆς τῶν προσκαίρων πλέον ἀπάγουσι, διατοῦτο ὅς τὴν ἐγγύτητα αὐτῶν ἀποφάσκει ἐν τῷ δημοτικῷ λόγῳ καὶ κηρύσσει τὴν βραδύτητα, ὀρθῶς ἐναντιοῦται τῇ

185 Idem quoad assertum de Marta: pertinet ad vitam fabulosam huius sanctæ, cf. Bibliotheca Sanctorum, vol. VIII, Roma, 1966, col. 1212-1215, ubi et fontes. Quoad Petrum, cf. 2 Pe 1,14 187-190 AURELIUS AUGUSTINUS, immo *De civitate Dei*, XVIII, cap. LIII (Dombart, Kalb, CCSL XLVIII, Turnholt-Leuven 1955, p. 625, cap. 53, l. 1-23. Non raro Arnaldus citat opus Augustini *De Civitate Dei* putans adducere libros *De Trinitate* 193 Agitur de *Apologia de versutiis et perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, edita a J. PERARNAU in «Archiv de Textos Catalans Antics» 20 (2001) 7-199 195 Ἐξήγησις, cf. l. 84-86 196 2 Tes 2,2 199-200 Citationem non reperui

210 ὡσω] ὡσω cod. τῶσω] τῶσω cod.

cut Johanni evangeliste, Magdalene⁹ et Marthe et et beato P<etro>, ut ipse narrat primo secundæ,¹⁰ et innumerabilibus aliis, de quibus est Ecclesia certificata.

185 Propterea quod beatus Augustinus, hec omnia recte intelligens, dicit in libro *De Trinitate* quod «tempora, que Pater posuit in sua potestate, sua tantum potestate revelantur electis in temporibus ab eo statutis».

Ex quibus patet quod oppositum dogmatisans pertinaciter, non solum ostendit se non legisse vel non intellexisse sacra eloquia et pseudo theologum fore, sicut in *Apologia* est¹¹ demonstratum, sed etiam tam Christo quam Spiritui Sancto contrariari.

Et ex consideratione istius impuritatis dicit *Glossa*, super illo verbo *ad Tessalonicenses: Ut non cito moveamini a sensu vestro*, quod «pseudoapostolus est quicumque dogmatisat aliquid contra purum sensum vel intellectum sacrorum eloquiorum».

195 Purus autem sensus eorum, ut ait Augustinus, «est ille quem sacra fides ammittit et circumstantia Scribture non impedit». Et propter hoc apud doctores catholicos est regula generalis quod omne dictum ad sensum discrepans vel discordans cum litera sacri textus est intolerabile ac detestandum.

200 Quantum ad finem vero doctrine evangelice, foret predicatio impura et Christo contraria si predicaret quod persecutio Antichristi et consummatio seculi non appropinquant, quia, cum finis evangelice predicationis aut doctrine sit animos auditorum ab amore temporalium revocare et ad desiderium eternorum sive celestium erigere et inflammare sitque certum quod persecutio maximi Antichristi et consummatio seculi quanto viciniora creduntur tanto plus terreant mortales et ab amplexu temporalium plus abducant, idcirco
205 qui appropinquationem illorum negat in publico sermone, ac predicat tardi-

10. Vgr addit: *canonica*.

11. Vgr addit: *establert i*.

215 διδασκαλίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ὅσον εἰς τὸ τέρμα, ὅτι τῶν ἀκροατῶν τὰς διανοίας σπεύδει εἰς τὸ ἐναντίον ἐγκλίῃαι. "Ὅθεν, ὅς τοιαῦτα κηρύσσει καὶ λέγει ἑαυτὸν ζητεῖν ἅ εἰσι τοῦ Χριστοῦ, τρανοτάτως ἐν τῷ σχολείῳ τῷ καθολικῷ λέγει ψεῦδος, // καὶ ἐμφανῶς δείκνυσιν ἑαυτὸν εἶναι ψευδοδιάκονον τοῦ Χριστοῦ. f. 183v

220 Τὸ πέμπτον ἐν ᾧ μέλλουσι συμμορφωθῆναι τῷ Χριστῷ ἐστὶ χρεία, ὅτι μέλλει εἶναι χωρὶς πάσης ἀνομίας, ὅτι ὁ Χριστὸς ἠγάπησε δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησε πᾶσαν ἀδικίαν. Τοιοῦτον δέ ἐστιν ὅταν ἐν οὐδενὶ ἀπάδη τοῖς εὐαγγελικοῖς κανόσιν, ἢ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διδαχῆς, ἢ τῆς κρίσεως, ἢ τῆς διορθώσεως, ἢ τῆς καταδίκης, ἢ τῶν ἐτέρων.

225 Τῆς διδαχῆς, ὅτι μετὰ ἐπεικειίας· ὅθεν, καὶ ὁ Κύριος φησὶν ἐν τῷ *Ματθαίῳ*: *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*· καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς *Γαλάτας*, φησί· *Παιδεύτε ἐν πνεύματι πραότητος*.

225 Διορθώσεως, ὅτι πρῶτον καταμόνας χωριστῶς· δεύτερον, ἐνώπιον δύο ἢ τριῶν ἀγαπητικῶν· τρίτον, ἐν δημοσίῳ, ὡς δῆλον τοῦ *Ματθαίου* δεκάτῳ ὀγδῶ.

225 Τῆς κρίσεως, ἵνα μὴ κρίνη περὶ τῶν ἀγνωσμένων ἢ τῶν ἐλλειπῶς ἐννεοημένων καὶ ἀβεβαίων ἢ ἀμφιβόλων, ὡς // δῆλον *Ματθαίου* ἐβδόμῳ. f. 184

230 Κατακρίσεως, ἵνα ἀνήκουστον ἢ ἀνομολόγητον ἢ ἀδικεκδίκητον, οὐδενὶ τρόπῳ κατακρίνη, ὡς δῆλον *Ἰωάννου* ἐβδόμῳ.

235 "Ὅστις οὖν κήρυξ τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐν τοῖς προειρημένοις πέντε σύμμορφός ἐστι τῷ Χριστῷ, ἐστὶ ἀδιστακτικῶς ἀληθῆς κήρυξ καὶ ἀληθῆς ἀπόστολος, καὶ περὶ τοῦ τοιοῦτου ἐστὶ βέβαιον ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔσταλται, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ *Ἰωάννης κανονικῆ τρίτῃ*: "*Ὅς ἀγαθῶς ποιεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ*. Καὶ ὁ Κύριος προφανῶς ἐσημείωσε τοῦτο, ὅτε ἤλεγχε τοὺς φαρισαίους διότι οὐ πεπιστεύκασιν *Ἰωάννη* τῷ Βαπτιστῇ, ὡς ἀναγινώσκεται *Ματθαίου* εἰκοστῷ πρώτῳ· πολλοὶ γὰρ ἐκ τῶν φαρισαίων ἠθέτησαν αὐτῷ πιστεῦσαι, διότι οὐκ ἐποίηε θαυμάσια, διὸ πιστεῦσαι οὐκ ἠθέλησαν ὅτι εἶη παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένος. Εἰς ὧν ἔλεγχον, εἶπεν ὁ Κύριος·

240 *Ἦλθεν εἰς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι ἐπίστευσαν, // καὶ τὰ ἔξης*. Οἱς ῥήμασι προδήλως ἐδίδασκεν ὅτι διὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ ἤρκει ὁρᾶν ὅτι ἐπορεύετο διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης, οὐ μόνον λόγῳ, ἀλλ' ἔτι ζήλῳ καὶ βίῳ καὶ διαγωγῇ καὶ ἔργῳ, καθὼς ἐπίστευον ὅτι ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Ἡσαΐας καὶ ὁ Ἰερεμίας καὶ ὁ Ἀμώς, οἵτινες θαυμασίως οὐκ ἔλαμψαν, ἦσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐσταλμένοι ὅσον εἰς τὴν τοῦ κηρύσσειν ἢ διδάσκειν διακονίαν. f. 184v

218-219 Cf. Ps 44,8 et Hebr 1,9 223 Mt 11,29 224 Gal 6,1 225-226 Cf. Mt 18,15-17
227-228 Cf. Mt 7,1-2 229-230 Cf. Jn 7,24 et 51 234 3 Jn 11 234-236 Cf. Mt 21,23-27
239-240 Mt 21,32

219 ἀπάδη] ἀπάδη cod. 223 πραῖός] πραῖός cod. 227 κρίνη] κρίνη cod.

tatem, directe contrariatur doctrine Christi quantum ad finem, quoniam animos auditorum satagit ad oppositum inclinare. Unde qui talia predicat, et dicit se querere que sunt Christi, apertissime in scola cattolica dicit falsum et particulariter ostendit se fore pseudoministrum Christi.

Quintum in quo debent conformari Christo est opus, quod debet esse absque ulla iniquitate, quia Christus dilexit iusticiam et odivit omnem iniquitatem. Tale vero est quando in nullo dissonat evangelicis regulis, sive in opere instructionis aut iudicii, vel correctionis, vel condempnationis aut ceterorum.

Instructionis, quia cum lenitate, unde et Dominus dicit in *Mattheo*: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. Et apostolus ad Galatas dicit: *Instruite in spiritu lenitatis*.

Correctionis, quia primo seorsum et secreto; secundo coram duobus aut tribus karitativis; tertio in publico. Sicut patet in *Mattheo* XVIII.

Iudicii, ut non iudicet de ignotis, aut imperfecte considerans vel incertis vel ambiguis, ut patet in *Mattheo* VII.

Condempnationis, ut inauditum aut inconfessum vel inconvictum nullo modo condempnet, ut patet in *Johanne* VII.

Quicumque igitur prece evangelice veritatis in predictis quinque conformis est Domino, est procul dubio verus prece et verus apostolus, et de tali certum est quod est a Deo missus, quoniam ut ait Johannes canonica III: *Qui bene facit, ex Deo est*. Et Dominus aperte notavit hoc, cum argueret phariseos quia non crediderant Johanni Baptiste, ut legitur in *Mattheo* XXI. Multi enim pharisei respuerunt ei credere, quia non faciebat miracula, quapropter credere noluerunt quod fuisset a Deo missus. Ad quorum reprehensionem inquit Dominus: *Venit ad vos Johannes in via iusticie et non credidistis ei; publicani vero et meretrices crediderunt*, et cetera. Quibus verbis aperte docebat quod ad credendum ei sufficiebat videre quod ambularet per viam iusticie, non solum verbo, sed etiam zelo¹² et conversazione et opere, sicut credebant quod David, Ysaïas et Ieremias et Amos et ceteri precones in populo veteri,¹³ qui miraculis non claruerant, fuerant a Deo missi, quantum ad predicandum et docendi officium.

12. Vgr addit: *i vida*.

13. Vgr omittit: *et ceteri precones in populo veteri*.

- 245 Οἱ δὲ ἐν τοῖς προειρημένοις τῷ Χριστῷ ἐναντιοῦνται ἢ οὐ συμμορφωνοῦσιν, ἀδιστάκτως εἰσὶ ψεῦσαι, δοθέντος ἔτι ὅτι τιτὶ τῶν προειρημένων τρόπων εἶεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐσταλμένοι, ὡς Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, ὃν ὁ Χριστὸς τοῖς ἄλλοις συνηρίθμησεν ἀποστόλοις καὶ ἔτι ἔστειλεν εἰς τὸ κηρύξαι, ὡς δῆλον τῷ τοῦ *Ματθαίου* δεκάτῳ, καὶ ὅμως, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης: *Κλέπτης ἦν βαλάντιον ἔχων.*
- 250 Δῆλον ἄρα ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ κήρυκες τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, οἱ ἑαυτοὺς τῷ Χριστῷ οὐ συνεμόρφωσαν ἐν ἐκείνοις τοῖς πέντε, // δύναται f. 185 εὐλόγως καὶ καθολικῶς ψευδαπόστολοι κληθῆναι, καὶ ἐπεὶ περ δι' ἔργου τῷ Χριστῷ ἐναντιοῦνται, ἀνευδοιάστως μέλη εἰσὶ τοῦ Ἀντιχρίστου.
- 255 "Ὁ ἐκ τούτου μάλιστα φανεροῦται, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ διάκονοι τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀπόστολοι ἐδόθησαν εἰς φῶς καὶ οὐχὶ εἰς σκότος, λέγοντος τοῦ Κυρίου: *Ἵμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ὁ καρπὸς δὲ τοῦ φωτός, ὡς ἔφη ὁ ἀπόστολος πρὸς Ἐφεσίους, ἐστὶν ἐν πάσῃ ἀγαθότητι καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀλήθειᾳ.* ἃ τρία, ἐπεὶ περ τραυματίζονται διὰ τῶν προειρημένων, βέβαιόν ἐστιν ἐκείνους εἶναι σκότος ἐκεῖνο, περὶ οὗ ὁ *Ἡσαίας* προεῖπε: *Προσεδοκούμεν φῶς καὶ ἰδοὺ σκότος.* Ἔτι οἱ ἀληθινοὶ
- 260 διάκονοι τοῦ Χριστοῦ στέλλονται εἰς τὸ ἐξοστρακίσαι τὴν ἁμαρτίαν, ὅτι, ὡς ἔφη ὁ *Ἡσαίας*, *ὁ καρπὸς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος οὗτός ἐστιν, ἵνα ἀφαιρεθῇ ἡ ἁμαρτία.* Εἰ οὖν ῥήματι, ἢ ἔργῳ, ἢ ὑποδείγματι, σπείρουσιν ἐν τῷ λαῷ σκάνδαλα ἢ ἁμαρτήματα, βέβαιόν ἐστιν ὅτι σπείρουσιν ἐκεῖνα, ἃ ἐστὶν ὁ Ἀντίχριστος σπερῶν, καὶ διατοῦτο, οὐ μόνον καθεστήκασιν // ψευδαπόστολοι Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἔτι ἀληθινὰ μέλη τοῦ f. 185v
- 265 μεγίστου Ἀντιχρίστου.
- Ταῦτα ἄρα τὰ προειρημένα εἰσὶν ἐκεῖνα, ὧν αἰσθάνομαι καὶ κατέχω περὶ τῶν ἀληθῶν καὶ ψευδαποστόλων, ἄνευ προκρίματος ἐννοίας βελτίονος.

247-248 Mt 10,4 249 Jn 12,6 255-256 Mt 5,14 256-257 Ef 5,9 259 Is 59,9
260-261 Is 27,9

257 καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια] eadem manu in margine dextro additum mediante signo iterato

240 Qui vero in predictis Christo contrariantur vel non concordant, procul dubio sunt mendaces aut pseudo,¹⁴ dato etiam quod aliquo predictorum modorum fuissent a Christo missi, ut Iudae Iscariothes, quem Christus aliis connumeravit apostolis et etiam misit ad predicandum, ut patet in *Mattheo V*,¹⁵ et tamen, ut testatur Johannes, *fur erat et oculos habens*.

245 Patet igitur ex predictis quod omnes illi precones evangelice veritatis, qui Christo non conformantur in illis quinque, possunt rationabiliter et catholice pseudoapostoli nominari, et quia de facto Christo contrariantur, procul dubio de facto¹⁶ membra sunt maximi Antichristi.

250 Quod ex hoc maxime declaratur: quia veri ministri Christi sive apostoli dati sunt in lucem et non in tenebras, dicente Domino: *Vos estis lux mundi. Fructus autem lucis*, ut ait apostolus *ad Efesios*, *est in omni bonitate iusticia et veritate*, que tria cum vulnerentur per supradictos, constat eos fore tenebras illas, de quibus Ysaïas predixit: *Expectavimus lucem et ecce tenebre*. Item veri ministri mittuntur ad examinandum peccatum, quoniam, ut ait Ysaïas, *fructus*
255 *evangelice predicationis hic est, ut auferatur peccatum*. Si ergo verbo, vel opere, vel exemplo, seminant in populo scandala, vel peccata, constat quod seminant illa que Antichristus seminaturus, et ideo non tantum existunt pseudoapostoli,¹⁷ sed etiam vera membra maximi Antichristi.

260 Hec igitur supradicta sunt illa que sentio et teneo de veris et pseudoapostolis, absque preiudicio sententie melioris.¹⁸

14. Vgr omittit: *aut pseudo*.

15. Vgr dicit: *dècim*, quod cum veritate componitur.

16. Vgr omittit: *de facto*.

17. Vgr addit: *Jesucrist*.

18. Hic desinet Vgr. Quod sequitur in Oll est supplicatio ad gerundensem episcopum, præsentem, iuxta textum latinum, dum Arnaldus lectionem huius tractatus faciebat, in contextu sue contentionis cum fratribus Ordinis sancti Dominici, de quo in prologo huius opusculi diximus. Plane intelligitur hoc non prodere lectoribus græcis et consequenter in versione omitti. In editione J. Carreras i Artau hæc supplicatio invenitur in pp. 43-44. De hac vide etiam quid dicat MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los Heterodoxos Españoles*, vol. VII, Santander 1948, pp. 494-496, qui etiam textum supplicationis transcribit in nota 33, p. 494. Hic non est visum nobis necessarium eam edere, utpote omissam in Vgr.

OPUSCLE VIII

El vuitè i darrer escrit d'Arnau traduït en el manuscrit de Sant Petersburg és l'*Allocutio super Tetragrammaton*, una, per molts aspectes, curiosa obra del nostre autor que, mentre hi desplega els seus sentiments antijueus, usa extensament el mètode de la *Càbala interpretativa* hebraica.¹

Aquest tractat arnaldia pertany al primer període de la seva activitat teològica i és l'únic que està datat entre els que apareixen al nostre manuscrit. Segons es llegeix al colofó, el tractat fou escrit al castell de Meüillon, al Delfinat, solar del dominicà Ramon de Meüillon, de la casa baronal de la localitat, aleshores bisbe d'Embrun. Arnau de Vilanova fou hoste de la família Meüillon l'estiu de 1292 i allà acabà d'escriure l'*Allocutio* el 19 de juliol d'aquell any. En aquesta obra, Arnau cita dues vegades el que degué ser el seu primer escrit teològic, el *De semine Scripturarum*,² datable poc abans de l'*Allocutio*. De fet, el llibre que fins fa poc es pensava que era la seva primera obra teològica, l'*Expositio super Apocalypsi*,³ està avui demostrat que no és de la ploma de Vilanova.⁴

1. Vegeu sobre aquesta qüestió CARRERAS ARTAU, «La "Allocutio"...», p. 75-80 i, sobretot, CARRERAS ARTAU, «Arnau de Vilanova, apologista antijudaic», p. 49-61.

2. Publicat per R. MANSELLI, «Intraductio in librum Joachim de semine scripturarum, seu de prophetis dormientibus», *Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano*, 63 (1951), p. 43-59, segons els manuscrit Vaticà llatí 3824.

3. Editat en el *Corpus Philosophorum Medii Aevi*, de la Union Académique Internationale, de Brusselles, quan encara es creia en la seva atribució arnaldiana: *Expositio super Apocalypsi* (Arnaldi de Vilanova Scripta Spiritualia I), cura et studio Ioachim Carreras i Artau †, cooperantibus Olga Marinelli Mercacci et Iosepho M. Morató i Thomàs, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1971.

4. Vegeu J. MENSA I VALLS, «Sobre la suposada paternitat arnaldiana de l'*Expositio super Apocalypsi*: Anàlisi comparativa d'alguns temes comuns a aquesta obra i a les obres polèmiques d'Arnau de Vilanova», a *Actes de la I trobada internacional d'estudis sobre Arnau de Vilanova*, edició a cura de Josep Perarnau, vol. 1, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1995, p. 104-205,

L'*Allocutio* s'ha conservat en cinc manuscrits coneguts,⁵ un dels quals és el tantes vegades citat *Vaticà llatí 3824*. Carreras Artau, confiat en l'autoritat d'aquest manuscrit, quan volgué publicar l'*Allocutio*,⁶ es limità a reproduir els folis 13-28v de la fotocòpia que en tenia la Biblioteca de Catalunya. Féu un atent treball pel que fa a la transcripció, però no tingué cura a bastament de la puntuació, de manera que hem hagut de refer-la completament per donar el sentit correcte o simplement sentit al text arnaldia. Uns altres retocs a l'edició del professor Carreras Artau els trobarà el lector pertinentment indicats en l'aparat crític amb què hem dotat la nostra reimpressió de la seva edició.

L'original que tenia a davant el traductor grec era lleugerament distint del que es conserva en el *Vaticà llatí 3824*, com ho demostren les notes que acompanyen la nostra reedició del text llatí. Pot ser que el manuscrit fos anterior a 1305, quan fou copiat el *Vaticà llatí 3824* per lliurar-lo, la vigília de Pentecosta d'aquell mateix any, a Climent V. Carreras Artau apunta aquesta possibilitat, basada en el fet de l'omissió, el 1305, per raons estratègiques, al principi del tractat, del nom de fra Pere Puget i en el de l'abreviatura del de fra Ramon Martí.⁷

i allà mateix J. PERARNAU I ESPELT, «Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïdes a Arnau de Vilanova», p. 48-70. Vegeu també en la mateixa publicació F. SANTI, «Note sulla fisionomia di un autore. Contributo allo studio dell'Expositio super Apocalypsi», p. 345-376.

5. El *Vaticà llatí 5732*, el *Cusà 42* conservat a Bernkastel a Mosel, el *Bodleia 370* d'Oxford, l'*Avinyonès 233* conservat a la Biblioteca Pública de la ciutat, i el *Vaticà llatí 3824*.

6. Publicada a *Sefarad*, 9 (1949), p. 75-105.

7. Cf. CARRERAS ARTAU, «La "Allocutio"...», p. 77.

OPUSCLE VIII

ΟΜΙΛΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ
ΤΕΤΡΑΓΡΑΜΜΑΤΟΥ, ΤΟΣΟΝ ΕΝ ΓΛΩΤΤΗΣ
ΤΗΣ ΕΒΡΑΙΚΗΣ ΟΣΟΝ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΗΣ, ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΣΑΦΕΣΙ ΛΟΓΟΙΣ
ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΟΙΣ, ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ
ΠΕΤΡΟΝ ΤΟΥ ΠΟΥΓΕΤΟΥ.

ALLOCUTIO SUPER
SIGNIFICATIONE NOMINIS
TETAGRAMMATON TAM IN LINGUA
HEBRAYCA QUAM LATINA, ET SUPER
DECLARATIONE MISTERII TRINITATIS
EVIDENTIBUS RATIONIBUS ATQUE SIGNIS

ΑΡΧΕΤΑΙ ΟΜΙΛΙΑ ΕΠΙ ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΓΡΑΜΜΑΤΟΥ, f. 186
 ΤΟΣΟΝ ΕΝ ΓΛΩΤΤΗ ΤΗ ΕΒΡΑΙΚΗ ΟΣΟΝ ΤΗ ΛΑΤΙΝΗ, ΕΠΙ ΤΗ ΔΗΛΩΣΕΙ ΤΟΥ
 ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΣΑΦΕΣΙ ΛΟΓΟΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΟΙΣ, ΠΡΟΣ ΤΟΝ
 ΑΔΕΛΦΟΝ ΠΕΤΡΟΝ ΤΟΥ ΠΟΥΓΕΤΟΥ.

- 5 Πλεονάκις ἐπεθύμησα, μακαριώτατε Πάτερ, ἵνα τὸ σπέρμα ἐκεῖνο τῆς ἐβραϊκῆς
 γλώσσης, ὃ ὁ ζῆλος τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἀδελφοῦ Ῥαμούνδου τοῦ Μαρτίνου ἔσπειρεν
 ἐν τῷ κηπαρίῳ τῆς καρδίας τῆς ἐμῆς, ὠφελήσειεν οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις
 ἔτι πιστοῖς, εἰς σωτηρίαν αἰώνιον. Διαλογιζόμενος δὲ συχνῶς πῶς ἡ ἐπιστήμη τῆς
 γλώσσης ταύτης δύναιτο τῶν πιστῶν τῷ στίφει καρπὸν οἰκοδομῆς καθολικῆς γεννήσαι
 10 ἐν τῷ φωτίζειν καὶ στηρίζειν τὰς διανοίας τῶν πιστευόντων περὶ τὴν πίστην ἐκείνων
 ἢ κηρύσσει ἢ εὐαγγελικὴ ἀνάγνωσις, εὗρον ὅσον ἰκανῶς ἐκεῖνο διδάσκει καὶ δεικνύει
 ἐκεῖνο τὸ κλεινὸν ἔργον, ὃ πιστεῦω εἶναι στερεῶς ἐκδεδομένον θεῷ πνεύματι διὰ
 ὑπουργίας καὶ κόπου // τοῦ προειρημένου ἀνδρός, ὅτι περιέχει πολλὰ καὶ λαμπρὰ f. 186v
 μαρτύρια ὑπὲρ τῶν κεφαλαίων τῆς ἡμετέρας πίστεως, ἃ ἐκρύβησαν ἄχρι τοῦδε ἐν τῇ
 15 ἐβραϊκῇ ἀληθείᾳ. Ὅμως τοῦτο ἔχει ἡ εὐμενῆς τῶν θεριστῶν πίστις καὶ ἡ ἐπιμέλεια
 τῶν οἰκείων, ἵνα τοὺς ἐναπομείναντας ἐν τῷ ἀγρῷ στάχους συναΐξει σπεύσῃ καὶ
 προθεῖναι τοῖς δράγμασι τοῖς σεσωρευμένοις ἐν τῇ ἄλῳι. Ἐγὼ παραπλησίως, οὐχ
 ὡς θεριστής, ἀλλ' ὡς παῖς τῶν θεριστῶν ἄπειρος καὶ ἀδιάκριτος, τῷ ζήλῳ τέως τῆς
 πίστεως καὶ τῷ πόθῳ τοῦ τὴν διάνοιαν κατέχειν περὶ τὴν νόησιν τῶν θείων λογίων,
 20 ἐν τῷ τὸν ἀγρὸν τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* περικυκλοῦν ποτέ, ἐν τῷ ἐβραίῳ σπουδαίως
 περιέσκεψα εἰ ἴσως στάχους οὐρανίας διδασκαλίας συναντήσειεν, οὐ συλλεχθέντος
 δυναίμην τι κἄν ὀλιγῶστον τοῖς σωροῖς τῶν πατέρων προσθεῖναι. Οἶδα ὅσω μακάριός
 ἐστὶν ὃς ἡμέρας καὶ νυκτὸς προσέχει ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ἔτι καρπὸν δώσει
 ἐν τῷ καιρῷ αὐτοῦ. //
- 25 Ἦρσεν ἄρα τῷ αἰωνίῳ διδασκάλῳ, οὐ τοῖς ἐμοῖς ὡς οἶμαι κατορθώμασιν, ἀλλὰ
 μάλιστα τῷ κατορθώματι τοῦ ζήλου, ὃν εἶχεν ὁ προονομασθεὶς ἀσκητῆς ἐν τῷ
 εἰσάγειν με εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐβραϊκὴν, ἵνα τῇ διανοίᾳ μου παρῆ ἐπιμέλεια τοῦ
 ἐρευνῆσαι τί τὸ ὄνομα τὸ τετραγράμματον, ὃ τόσον συχνῶς ἀναγινώσκεται ἐν τῷ
 κειμένῳ τῷ ἐβραϊκῷ τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*, σημαίνει ταῖς τῶν πιστῶν διανοίας.
 30 Βέβαιόν ἐστὶ γάρ, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ ἔργοις οὐδὲν ἐστὶν ἄργον. Ἐν τοῖς ἄλλοις
 δὲ τοῦ Θεοῦ ἔργοις, ἃ εἰδικῶς ἔνεκεν τῶν ἐκλεκτῶν παρ' αὐτοῦ ἐγένοντο, ἀδίστακτόν
 ἐστὶν ὅτι ἡ γραφὴ ἑκατέρας τῆς *Διαθήκης* ἴδιον καὶ εἰδικὸν ἔργον αὐτοῦ ἐστίν, καὶ
 ὅτι ἐκ διατάξεως αὐτοῦ κεκοινώνηται τρισὶ γλώσσαις γενικωτέrais τῶν ἄλλων,
 δηλαδὴ τῇ ἐβραϊκῇ, τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ῥωμαϊκῇ. Μαρτυροῦσι γὰρ τὰ ἱερά λόγια ὅτι
 35 ὁ τίτλος ὁ ἐπιτεθεὶς τῇ κεφαλῇ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ σταυρῷ, ἐγγράπτο ταῦταις ταῖς
 τρισὶ // γλώσσαις. Βέβαιον δὲ ἐστὶν ὅτι ἐκεῖνος ὁ τίτλος ἔφερε τύπον τῆς βίβλου f. 187v

4 τοῦ Πουγέτου] eadem manu scriptum in margine dextro 14 ἐκρύβησαν] ἐκρίβησαν cod.
 27 παρῆ] παρῆ cod.

INCIPIT ALLOCUTIO SUPER SIGNIFICATIONE NOMINIS THE-
TAGRAMATON TAM IN LINGUA HEBRAYCA QUAM LATINA,
ET SUPER DECLARATIONE MISTERII TRINITATIS EVIDENTIBUS
RATIONIBUS ATQUE SIGNIS.¹

5 Pluries affectavi, karissime pater, ut semen illud hebraice lingue, quod ze-
lus religionis fratris R. Martini seminavit in ortulo cordis mei, prodesset non
michi solum, sed ceteris etiam fidelibus, ad salutem eternam. Cogitans vero
sepius qualiter noticia lingue huius posset fidelium cetui fructum edificatio-
nis catholice parere, illuminando et roborando mentes credentium erga fidem
10 eorum que predicat evangelica lectio, comperi quam sufficienter id doceat et
ostendat illud gloriosum opus quod credo firmiter editum divino spiramine
per ministerium et laborem predicti viri, quia continet multa et clara testimo-
nia pro articulis nostre fidei, que latuerunt hactenus in hebraica veritate. Sed
tamen hoc habet interdum² pia messorum fidelitas atque diligentia famulo-
15 rum, ut remanentes in agro spicas colligere studeant et apponere manipulis
coacervatis in area. Ego similiter, non ut messor, sed ut puer messorum rudis
et indiscretus, zelo verumptamen fidei ac desiderio mentem occupandi circa
intellectum divinorum eloquiorum, agrum *Veteris Testamenti* perlustrando
aliquando in hebreo sollicite circumspexi si forte michi spica celestis instruc-
20 tionis occurreret, qua collecta, possem aliquid quamvis modicum acervis pa-
trum adiungere. Novi etenim quam beatus sit qui die ac nocte meditatur in
lege Dei, et quod etiam fructum daturus est in tempore suo.

Placuit igitur eterno doctore, non meis ut puto meritis, sed potius merito
zeli quem habuit prenominatus religiosus introducendo me ad linguam he-
braicam, ut considerationi mee presentaretur sollicitudo investigandi quid
25 nomen Thetagramaton, quod tam frequenter legitur in textu hebrayco *Vete-
ris Testamenti*, significet fidelium mentibus. Constat enim quod in Dei ope-
ribus nichil est ociosum. Inter cetera vero Dei opera que specialiter propter
electos ab ipso sunt facta, certum est quod scriptura utriusque *Testamenti*
30 proprium et speciale opus est eius, et quod ex ordinatione ipsius comunicata
est tribus linguis generalioribus ceteris, scilicet hebrayce, grece et latine. Tes-
tantur enim sacra eloquia quod titulus suprapositus capiti Salvatoris in cruce
scriptus fuit hiis tribus linguis. Constat autem quod ille titulus gerebat typum

17 verumptamen] sic in cod.

1. Vgr addit: *Ad fratrem Petrum de Pugeto*. De hac omissione et de abreviatione nominis fratris Raymundi Martini in Oll, cf. J. CARRERAS ARTAU, *La «Allocutio»*, pp. 77-78.

2. Vgr omittit: *interdum*.

τῆς *Ἱεράς Γραφῆς*, ἥτις ἀναμφιβόλως τίτλος ἐστὶ παντὸς τοῦ μυστηρίου τοῦ σεσαρκωμένου Θεοῦ καὶ ἐσταυρωμένου. Καὶ τοῦτον τὸν τίτλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σωτῆρος τὰ ἔθνη ἐν τῷ σταυρῷ γράφουσιν ὡσάκις πιστεύουσι τὰ μαρτύρια τὰ ἐν τῇ

40 *Ἱερά* περιεχόμενα *Βίβλῳ*, περὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ἐκπεπορεύθαι, καὶ πᾶν τὸ τοῦ πάθους μυστήριον μετὰ τινος ἀορίστου ἀγαθότητος δικαιοσύνης ἐκρεῦσαι ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς θείας ἀγάπης.

Ἐμνήσθην ἔτι γε, ὅτι ἐπέπερ ἔτι ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία διὰ τῶν ὁρατῶν καὶ παντοίων αἰσθητῶν χειραγωγεῖ τὸν νοῦν τὸν συνεζευγμένον τῇ φαντασίᾳ πρὸς γνῶσιν

45 τῶν αὐτοῦ ἀοράτων καὶ νοερῶν, ἀναγκαῖον ἦν ἵνα πᾶν ὃ τῇ αἰσθήσει διακρίνεται εἶναι ἐν τῇ *Θείᾳ Γραφῇ* καὶ ἔτι παρὰ πάσαις ταῖς γλώσσαις ἐν αἷς περιέχεται, παρὰ τοῦ ἰδίου ποιητοῦ ἢ διατεταγμένον εἰς σημεῖον ἐμμορφωτικὸν τοῦ νοῦς τοῦ // f. 188 ἀνθρώπινου περὶ τῶν ἀοράτων αὐτοῦ· μάλιστα ἐπειδὴπερ ἐν τοῖς ἄλλοις αἰσθητοῖς Θεοῦ ἔργοις εἰδικῶς τοῦτο τὸ ἔργον τῆς ὁμιλίας τῆς ἱεράς ἐκδέδεται παρ' αὐτοῦ εἰς

50 ἡμετέραν νουθεσίαν.

Ἐπέπερ οὖν ἀναγκαῖόν ἐστι πάντα τὰ μέρη τοῦ ἔργου ἰέναι πρὸς τὸ τέλος εἰς ὃ διέταξε τὸ ἔργον ὁ ποιητῆς ὁ σοφώτατος, ἀδιστακτικῶς ἔπεται εἶναι ἀληθές ὅτι πᾶν αἰσθητὸν ὃ περιέχει ἡ *Ἱερά Γραφή* οἰαισθήποτε γλώσσαις, ἐγένοντο ἢ συνεχωρήθη γενέσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἕνεκεν τῆς νουθεσίας τῶν ἀνθρώπων καὶ

55 μάλιστα τῶν ἐκλεκτῶν, οὕτως ὅτι τὸ ἐλάχιστον ἐκείνων, ἃ φαίνονται ἐν αὐτῇ, κἂν ἐν τοῖς χαρακτῆρσι τῶν γραμμάτων, κἂν ἐν τάξει, κἂν ἐν διαιρέσει ἢ ἐν ποσότητι, ἢ θέσει, ἢ ἀριθμῷ, πᾶν φημι τί πνευματικὸν σημαίνει.

Εἰδὴπερ γὰρ οὐδεμία δύναμις τῆς θείας ἰσχυροτέρα ἐστὶν ἢ ἔτι ὁμοίως ἰσχυρά, ἀδύνατον ἐστὶν ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῆς ἔργοις συμμιγῆναί τι ἄλλοτρίας δυνάμεως, εἰ

60 μὴ ὅσον ἡ αὐτοῦ σοφία συγχωρεῖ διὰ τὸ τῆς νουθεσίας τῆς ἡμετέρας μυστήριον // f. 188v ὅθεν, καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις ἐν αἷς ἡ *Ἱερά* εὑρίσκεται *Γραφή*, ἀναγκαίου λόγου κέντρῳ ἀναγκάζεται πᾶς νοῦς σώως στερρῶς πιστεῦσαι ὅτι τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, ἃ εἰσι πρῶτα σπέρματα τῶν γραφῶν, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκδέδονται αὐταῖς, ἢ τῇ τοῦ Θεοῦ διατάξει ἐφεύρηται, εἰδὴπερ εἰσι σπέρματα τῆς γραφῆς αὐτοῦ. Τοιγαροῦν,

65 ἐπέπερ τὸ ἐλάχιστον μέρος διατάσσεται πρὸς τὸ τέλος, πρὸς ὃ ἡ αὐτοῦ σοφία ἰθύνει πᾶν τὸ ἔργον, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα ἕκαστα γράμματα καὶ τῶν γραμμάτων ἔτι αἱ ἀναπληρώσεις σημαίνωσιν ἡμῖν τινα ἀλήθειαν πνευματικὴν. Στερεοὶ δὲ τὸν προειρημένον λόγον ἢ χρῆσις τοῦ λογίου τοῦ ἱεροῦ ὅτε λέγεται ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ *Ματθαίου*: *Ἰῶτα ἐν ἡ κεραία μία οὐ παρελεύσεται ἐκ τοῦ νόμου, ἕως πάντα γένηται.*

70 Τὸ ἰῶτα μὲν ἐλάχιστον τῶν γραμμάτων ἐστίν, ὃ ἑλληνιστὶ οὕτω καλεῖται, καὶ

69 Mt 5,18

39 τῆ] τῇ cod. 58 εἰδὴπερ] sic ubique in cod. pro forma classica ἐπειδὴπερ 65 εἰδὴπερ] sic ubique in cod. pro forma classica ἐπειδὴπερ

35 voluminis *Sacre Scripture*, quod procul dubio est titulus totius misterii incarnati Dei et crucifixi. Et hunc titulum supra caput Salvatoris gentes in cruce scribunt quotienscumque credunt testimonia *Sacro* contenta *Volumine* de passione Xristi ab ipsa deitate³ procedere, atque totum passionis misterium cum quadam infinite bonitatis iusticie manasse ab excessu divini amoris.

40 Recordatus sum quod cum Dei sapientia per visibilia et quecumque sensibilia manuducat intellectum coniunctum fantasmati ad cognitionem suorum invisibilium vel intelligibilium, necessarium erat ut omne quad sensu discernitur esse in *Dei Scriptura* et etiam apud omnes linguas in quibus habetur, a suo actore sit ordinatum in signum informativum intellectus humani de invisibilibus eius, maxime cum inter cetera sensibilia Dei opera specialiter istud opus eloquii sacri editum sit ab ipso propter nostram instructionem.

45 Cum igitur necesse sit omnes partes operis tendere in finem ad quem ordinat opus actor sapientissimus, indubitanter relinquitur esse verum quod quicquid sensibile continet *Sacra Scriptura* quibuscumque linguis, factum est vel permissum fieri Dei sapientia propter instructionem hominum et maxime electorum, ita quod minimum eorum que apparent in ea sive in figuris literarum sive in ordine sive distinctione vel quantitate vel situ vel numero, totum, inquam, aliquid spirituale significat.

55 Cum enim nulla virtus divina potentior sit aut etiam eque potens, impossibile est in propriis eius operibus misceri aliquid aliene virtutis, nisi quantum sua sapientia tolerat propter eruditionis nostre misterium, unde et in singulis linguis in quibus reperitur *Sacra Scriptura*, necessarie rationis aculeo cogitur omnis intellectus sanus constanter credere quod litere alphabeti, que sunt prima semina scripturarum, vel a Deo collate sunt eis, vel Dei ordinatione invente, cum sint etiam⁴ semina scripture ipsius. Proinde cum minima pars operis ordinatur ad finem ad quem sua sapientia dirigit totum opus, necesse est
60 ut singule litere ac literarum etiam supplementa significant nobis aliquam veritatem spiritualem. Confirmat autem predictam rationem auctoritas eloquii sacri cum dicitur V^o Mt.: *Iota unum aut apex unus non preteribit a lege donec omnia fiant*. Iota quidem est minima literarum, que grece sic nominatur, et

38 iusticie] correxi secundum Vgr et sensum: *iusticia* ed. Carreras iuxta ms. vaticanum
43 sit] correxi secundum Vgr et sensum; *sic* ed. Carreras iuxta ms. vaticanum

3. Vgr omittit: *ab ipsa deitate*.

4. Vgr omittit: *etiam*.

- έβραϊστί ἰώθ, καὶ ἰ ῥωμαϊστί. Αἱ κεραῖαι δὲ σημεῖά εἰσιν ἃ τόπον ἀναπληροῦντα γραμμάτων, ποτὲ // μὲν κάτω, ποτὲ δὲ ἄνω ἐπὶ τῶν γραμμάτων τῆς γραμμικῆς γραφῆς τίθενται, καὶ αὐτοῖς χρῶνται οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἔτι οἱ Ἄραβες ἀντὶ φωνηέντων. f. 189
- Οἱ ἔβραῖοι γάρ, ὡς ἐπιτοπλείστον, οὐκ ἔχουσι τοπαράπαν φωνήεντα ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἀρχικῆς γραφῆς· οἱ δὲ Ἕλληνες περιττεύουσιν, ὅτι παρ' αὐτοῖς αἱ λέξεις γεγραμμέναι εἰσι πλήρεις διφθόγγων. Ἡ ῥωμαϊκὴ δὲ γραφὴ τὸ μέσον κατέχει. Τοιγαροῦν ἐν τῇ 75 χρήσει τῇ προειρημένῃ ἀντικρυς αἰνίττεται ὅτι πᾶν γράμμα ὅσουδήποτε μικρὸν καὶ πᾶς ἔτι χαρακτήρ, ὅς ἐν τῇ *Γραφῇ* τῇ *Ἰερᾷ* περιέχεται, σημαίνει τί ἐν τοῖς θεοῖς μυστηρίοις, ὃ πρὸ τοῦ τέλους κόσμου ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐκπληρωθῆναι. Οὐδὲ μόνον 80 μαρτυρεῖ ἡ *Γραφὴ* ὅτι τὰ γράμματα σημεῖά εἰσι τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔτι σήμαντρα ἀξιωμάτων ἐν τῷ Θεῷ, κατ' ἐκεῖνο τοῦ ἀποστόλου· *Ἐγὼ εἰμι ἄλφα καὶ ὦ*. Ἐκ τῶν προειρημένων ἄρα καὶ τῶν ὁμοίων, ἀδιστακτον ἔσχον ὅτι τὸ ὄνομα τὸ τετραγράμματον, ᾧ ὁ Θεὸς χρῆται // ἐν τοῖς σημεῖοις οἷς εἰδικῶς διέθετο τὸ ἀνθρώπινον γένος διδάξαι, σημαίνει τί ἐν τοῖς θεοῖς. Τοῦτο ἔτι ἐκείνου μαρτυροῦντος, f. 189v
- 85 ὃ φησι διὰ Μωϋσέως· *Τὸ ὄνομά μου τὸ Ἀδωναὶ οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς*. Ὅπου γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν Ἀδωναί, γέγραπται ἐν τῷ ἑβραϊκῷ ὄνομα τετραγράμματον, ὃ πάντοτε γράφεται τούτοις τοῖς τέσσαρσι γράμμασιν· ἰώθ, ἕ, βαοῦ, ἕ, ὧν παρόμοια ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ εἰσίν· *i, h, u, b*. Ἐπεὶ οὖν ὁ Θεὸς φησὶν ἑαυτὸν οὐ δεδηλωκεῖναι τῷ λαῷ τῷ παλαιῷ τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι οὐ δύνανται εἶναι εἰ μὴ δύο 90 σημαίνόμενα, δηλαδὴ τὸ αἰσθητὸν σῶμα τῆς λέξεως, ὃ ἐκ τῶν προειρημένων γραμμάτων κατὰ τὴν εἰρημένῃν τάξιν συνίσταται, ἢ ἡ νοερά αὐτῆς σημασία, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μόνον ἀληθεύσῃ ὅσον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος, ὅτι τὸ αἰσθητὸν σῶμα τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, δηλαδὴ τοῦ τετραγράμματος, ἅπασι δῆλον ἦν, καὶ ἀκμήν ἔτι τῷ ἀδοκίμῳ τῶν Ἑβραίων λαῷ δῆλόν ἐστι, καὶ ἐν 95 τῷ εὐλαβείᾳ // παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἔχεται, ὅτι ἐν τῷ ἀναγιώσκῃν τὴν *Γραφήν* οὐ θέλουσιν αὐτὸ ἐκφωνῆσαι διὰ ἐκείνην τὴν ἀληθῆ δόξαν, ἣν ἔχουσι περὶ αὐτοῦ, ὡς ὄνειροπολοῦντες. Πληροφοροῦσι γὰρ ὅτι ἐπέπερ παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ εὔρηται πρὸς τὸ σηᾶναι τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, ἰδιωτάτως σημαίνει μόνον ἐκεῖνο ὃ προσήκει τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἐπέπερ γὰρ μόνος ὁ Θεὸς ἐστὶν ἑαυτοῦ τέλειος γνώστης, καὶ ἔτι 100 πάντων τῶν πραγμάτων, οὐκ ἀλόγως κρατοῦσι ὅτι μόνος αὐτὸς οἶδεν εὔρειν σημεῖον ἐν ταῖς φωναῖς ἰδιωτάτως συμφέρον πρὸς τὸ σηᾶναι ἐκεῖνο ὃ μόνῃ προσήκει τῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ. Ἐἴθεν τοι, ἐπέπερ ἡ σημασία αὐτοῦ ἐστὶν ὑπερμεγέθης, φασὶν ἔτι αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι τόσοσιν ὑπερμεγέθους ἀξιώματος, ὥστε οὐδὲν κτίσμα ἄξιον εἶναι αὐτὸ ἐκφωνῆσαι, ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ πανταχοῦ φασὶν Ἀδωναί, ὃ ἐρμηνεύεται Κύριος.

81 Ap 1,8 85 Ex 6,3

74 ἐπιτοπλείστον sic ubique in cod. τοπαράπαν] sic ubique in cod., cf. l. 128 85 Μωϋσέως] Μωϋσέως cod. 92 ἀληθείση] ἀληθείση cod.

65 hebrayce yod, et i latine. Apices vero notule sunt que vices supplentes literarum, interdum sub, interdum supra literas regularis scripture ponuntur, et eis utuntur Hebrei et⁵ Arabes loco vocalium. Hebrei namque ut plurimum carent omnino vocalibus in serie principalis scripture. Greci vero superabundant, nam apud eos dictiones scripture sunt plene dyptongis. Latina vero scriptura medium retinet. Igitur in auctoritate⁶ predicta clare insinuatur quod
70 omnis litera quantumcumque parva et omnis etiam notula que in scriptura sacra continetur, significat aliquid in divinis misteriis, quod ante finem mundi necesse est adimpleri.

Nec solum testatur scriptura quod litere signa sunt operum Dei, sed
75 etiam signa dignitatum in Deo, iuxta illud Apocalipsis: *Ego sum alpha et o.*

Ex predictis ergo omnibus et similibus, pro constanti habui quia nomen Thetagramaton, quo Deus utitur inter signa quibus specialiter ordinavit humanum genus instruere, significet aliquid in divinis. Hoc etiam eo testante qui dicit per Moysen: *Nomen meum Adonay non indicavi eis.* Ubi enim nos
80 habemus: *Adonay*, scriptum est in hebreo nomen Thetagramaton, quod semper ibi conscribitur hiis IIII^{or} literis: *yod, he, vau, he*, quarum equipollentes in latino sunt: i, h, v, h. Cum igitur Deus dicat se non indicasse populo veteri nomen illud, et in nomine non possint esse nisi duo indicabilia, scilicet sensibile corpus dictionis quod ex predictis literis secundum dictum ordinem inte-
85 gratur, aut intelligibilis significatio, necesse est ut sermo Dei tantum verificetur quantum ad significationem nominis. Nam sensibile corpus ipsius nominis, scilicet Thetagramaton, omnibus notum fuit, et adhuc a reprobo Iudeorum populo notum est, et in tanta reverentia apud eos⁷ habetur, quod legendo *Scripturam* nolunt ipsum proferre propter illam veram opinionem
90 quam habent de eo, veluti sompniantes. Asserunt enim quod cum a solo Deo sit inventum ad significandum excellentiam eius, propriissime significat solum illud quod convenit essentie Dei. Cum enim solus Deus existat sui perfectus cognitor et etiam omnium rerum, rationabiliter tenent quod solus ipse scivit invenire signum inter voces propriissime conveniens ad significandum
95 id quod soli congruit eius essentie. Proinde cum eius significatum sit excellentissimum, dicunt etiam ipsum nomen esse tam excellentis dignitatis, ut nulla creatura digna sit ipsum proferre, sed loco eius ubique dicunt: *Adonay*,

66 sub, interdum] in margine dextro additum 90 sompniantes] sic in cod.; *sompniantes*, ed. Carreras

5. Vgr addit: *etiam*.

6. Ubi hic legitur: *in auctoritate*, Vgr dicit: *en l'ús*.

7. Ubi hic legitur: *eos*, Vgr dicit: *judæos*.

- 105 Καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου κρατοῦσι ὅτι μετὰ τῶν *Βίβλων* τῶν *Ἱερῶν* ὅπου τὸ ὄνομα ἐκεῖνό ἐστι γεγραμμένον, οὐδέποτε // κáθηται ὁμοία καθέδρα ἔργα δικαιοσύνης, ὡς Ἵ�ποκριταὶ μόνον τῷ Θεῷ ἀπονέμοντες ῥευστοῖς ἀνθεσι φαινομένων πραγμάτων, καὶ οὐχὶ καρπῷ πνευματικῆς ὑπακοῆς. Ἐπεὶπερ οὖν τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, ὃ ὁ Θεὸς πιστοῦται ἑαυτοῦ ἴδιον εἶναι, ὅτε λέγει· *Τὸ ὄνομα τὸ ἐμόν*, καὶ τὰ ἐξῆς, οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῦ f. 190v
- 110 εὐρεθὲν καὶ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἐγκεκεντρισμένον εἰ μὴ εἰς διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ τοῦ πιστοῦ περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην τὴν ἐξοχωτάτην, ἢ ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ εὐρίσκεται, ἄγαν ἐπεθύμησα γινῶναι τί ἰδίως σημαίνει.

- Ὁὗ τέως παρὰ Ἰουδαίων συνέλαβον μαθεῖν τίνι τρόπῳ, διπλῷ λόγῳ. Πρῶτῳ δηλαδὴ, ὅτι ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ ὅτι αὐτοῖς οὐ δεδήλωται, καὶ ὅτι *ἐσκοτίσθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἵνα μὴ βλέπωσι* καὶ πάλιν ὅτι *τετύφλωται ἡ καρδία αὐτῶν, ὅπως ἀκούοντες* τὰ λόγια τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, *οὐ νοήσωσι, καὶ ὀρῶντες ἐν τῷ ἀναγινώσκειν, οὐ γνωρίσωσι, μήποτε μεταστραφῶσι*, καὶ ἐξῆς. Καὶ πάλιν // ἐκ τῆς αὐτοῦ τοῦ f. 191
- 115 *Ἡσαίου* μαρτυρίας γινώσκω ὅτι ἡ ὄρασις πάντων τῶν προφητῶν, ἢ γέγραπται ἐν τῇ *Βίβλῳ* τῇ *Ἱερᾷ*, ἐστὶν αὐτοῖς οἰονεὶ ὄρασις βίβλου ἐσφραγισμένης, ὅτι οὐδὲ εἰδότες
- 120 γράμματα νοοῦσι τὰ ἐκεῖ περιεχόμενα ἐπεὶπερ εἰσὶ κεκλεισμένα καὶ ἐσφραγισμένα, καὶ πολλῷ ἤσσον οἱ γράμματα ἀγνωστοῦντες. Πάλιν ἔτι ἐκ μαρτυρίας τοῦ *Δανιήλ* γινώσκω ὅτι τὰ λόγια τὰ ἱερά, ἃ κεκλεισμένα εἰσὶ καὶ ἐσφραγισμένα, οὐ νοοῦνται παρὰ τῶν ἀσεβῶν. Πάλιν ἔτι, οὐ τοῦτο μόνον τὰ ἱερά μαρτυροῦσι λόγια, ἀλλ' ἔτι τὰ σημεῖα, ἃ ἡ θεία σοφία διέταξεν εἶναι ἐν τῇ γραφῇ τῇ ἐβραϊκῇ. Καὶ ἐν μὲν ἐστὶν
- 125 ὅτι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν λέξεων ἐπιτοπλεῖστον ὑστεροῦνται φωηέντων, ἀνευ ὧν οὐδεμία δύναται φωιῆ σημαντικῇ μορφωθῆναι· ἔστι γὰρ ἀδύνατον ἵνα τις φωιῆ σημαντικῇ κατὰ συνθήκην συμμορφωθῇ φυσικοῖς ὀργάνοις, ἀνευ μετοχῆς φωηέντων. Ὅθεν, ἐπεὶπερ δέδονται αὐτοῖς // ἐν τῇ *Γραφῇ* πλεῖσται λέξεις τοπαράπαν ἑλλιπεῖς φωηέντων, τῶν f. 191v
- 130 τεθέντων ἐν τῇ σειρᾷ τῶν γραμμάτων, ἀναφανδὸν σημαίνεται ὅτι διὰ τῆς τάξεως τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ οὐδέποτε τὰ λόγια τὰ ἱερά γενήσονται πολὺ νοητά· ἀλλ' ὡσπερ ἐξ ἄλλης τάξεως ἐρανίζονται τὰς ἀναπληρώσεις τῶν φωηέντων εἰς μόρφωσιν τῶν λέξεων τῶν γεγραμμένων, οὕτως ἐκ τοῦ φωτὸς ἐτέρου λαοῦ δεῖ αὐτοὺς λαβεῖν τὸν νοῦν τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, οὗ λαοῦ οἱ διδάσκαλοι, ὡσεὶ στιγμαὶ καὶ μακρὰ ὑπὸ αὐτὰς τεθεῖσαι, τῇ τάξει τοῦ καιροῦ φωιῆν ἀκραιφνοῦς σημασίας χαρίσωσι τῇ γραφῇ
- 135 τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*.

*Ἄλλο δὲ σημεῖόν ἐστὶν ὅτι πᾶσαι αἱ βίβλοι τοῦ ἱεροῦ πυκτίου παρ' αὐτοῖς ἑλλιπεῖς εἰσι κινναβάρεως, οὕτως ἔτι, ὅτι οἱ τίτλοι τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν βιβλίων ἐν τῇ ἐβραϊκῇ ἐκ μέλανος γράφονται· ἡ μελανότης δὲ σκότος ἀγνοίας σημαίνει ἐν τοῖς

109 *ibid.* 114-115 *Rom* 11,10 115-117 *Jn* 12,40; *Mc* 4,12 (Cf. *Is* 6,9-10) 117-119 *Is* 29,11-12 121-123 *Dn* 12,9-10

118 [Ἡσαίου] *ubique in cod. cum spiritu aspero* 125 [ἐπιτοπλεῖστον] *sic ubique in cod.* 127 [συμμορφωθῇ] *συμμορφωθῇ cod.* 128 [τοπαράπαν] *sic ubique cod.*

quod interpretatur: *Dominus*. Et ab eadem ratione tenent quod cum codicibus sacris ubi nomen illud est scriptum, nunquam sedeant pari sede opera
 100 iusticie, ut ypocrite tantum Deo reddentes in caducis floribus apparentium rerum et non in fructu spiritualis obedientie. Cum igitur nomen illud quod Deus asserit sibi proprium esse cum dicit: *Nomen meum*, etc., non sit ab eo inventum et sue doctrine insertum nisi ad eruditionem populi fidelis circa veritatem illam excellentissimam que in solo Deo reperitur, vehementer optavi
 105 scire quid proprie significet.

Nec tamen Iudeis concepi addiscere ullo modo, duplici ratione. Primo scilicet, quia scriptura testatur quod eis non est indicatum, et quod *obscurati sunt oculi eorum ne videant*. Et iterum, quia *excecatum est cor eorum, et aures etiam obturate ut audientes verba Sacre Scripture non intelligant, et videntes legendo non cognoscant, ne forte convertantur*, etc. Et iterum ex eiusdem *Ysaye* testimonio scio quod visio omnium propheciarum que scripta est in codice sacro, est eis sicut visio libri signati, quia nec scientes literas intelligunt ibi contenta cum sint clausa et sigillata, et multo minus literas ignorantes. Iterum etiam ex testimonio *Danielis* scio quod sermones sacri qui clausi
 115 sunt et signati, non intelliguntur ab impiis. Iterum adhuc non hoc tantum sacra testantur eloquia, sed etiam signa que divina sapientia ordinavit esse in scriptura hebrayca. Et unum quidem est, quia in serie dictionum ut plurimum carent vocalibus, sine quibus nulla potest vox significativa formari. Est enim impossibile quod aliqua vox significativa ad placitum formetur naturalibus
 120 organis sine participatione vocalis. Unde cum date sint eis in *Scriptura* plurime dictiones omnino carentes vocalibus positae in serie literarum, clare significatur quod per seriem populi iudayci nunquam sermones sacri fient multum intelligibiles; sed sicut ex alia serie in scriptura⁸ mendicant supplementa vocalium ad formationem dictionum scripturarum, sic ex lumine alterius populi oportebat eos accipere intellectum eloquiorum Dei. Cuius populi doctores,
 125 velut puncta et apices sub eis posite, ordine⁹ ipsis sonum clare significationis accomodent litere *Veteris Testamenti*.

Aliud vero signum est, quod omnes codices sacri voluminis apud eos carent rubrica, ita etiam quod tituli psalmodum et librorum in hebreo de nigro
 130 scribuntur. Nigredo vero tenebras ignorantie significat in titulis. Nam cum

116 esse] additum super lineam 122 multum] in margine dextro additum 124 sic] restitui iuxta cod.; si, ed. Carreras

8. Vgr omittit: *in scriptura*.

9. Vgr addit: *del temps*, cf. l. 212.

- τίτλος. Εἰ γὰρ τίτλος // λέγεται παρὰ τὸ τιτάν, ὃ ἐστὶν ὁ ἥλιος διὰ τὸ φῶς τοῦ f. 192
 140 νοήματος, ὃ παρέχει τοῖς ἐπομένοις, ὁ τίτλος αὐτῶν, ἐπεὶ ἐστὶ μέλας, ἔχει
 ἐμφάνειαν ἐκλειπτικοῦ ἡλίου. Κατὰ τοῦτο ἔφασκεν ὁ *Ἰερემίας* τῷ δεκάτῳ πέμπτῳ
 περὶ τῆς συναγωγῆς· *Ἐπέδυσεν αὐτὴν ὁ ἥλιος, καὶ ἔτι ἦν ἡμέρα· καὶ πάλιν ὁ Ἀμώς·*
Ἐποδύσεται ἡμῖν ὁ ἥλιος ἐν μεσημβρίᾳ. Λαμπροῖς ἄρα σημεῖοις ἔτι οἱ ἀγράμματοι
 ἐνοησαὶ δύνανται ὅτι τὸ γράμμα τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* οὐκ ἔστι νοητὸν παρὰ τῶν
 145 Ἰουδαίων, ὅτι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀληθινοῦ ἡλίου τὴν γῆν αὐτῶν, τουτέστι τὰς γῆνας
 διανοίας, οὐδαμῶς ἐφώτισαν. Αὐτοὶ ἔτι ὁμολογοῦσι ταύτην τὴν ἀλήθειαν, δηλαδὴ ὅτι
 καθόλου ἐκείνου τοῦ ὀνόματος τὸ ἱεράτευμα ἀγνοοῦσι.
- Διελογισάμην δὲ τοὺς πιστοὺς ἐρωτῆσαι. Κατανοῶν γὰρ ὅτι παρ' αὐτοῖς οἱ τίτλοι
 τῶν *Βιβλίων* τῆ κινναβάρεϊ λάμπουσι, φανερώς ἐνενόησα ὅτι ἡ πίστις καὶ ἡ ἀμοιβὴ f. 192v
 150 τοῦ κυρίου πάθους παρέχουσι αὐτοῖς φῶς νοήματος τῶν *Γραφῶν*, // εἰδήπερ μόνον ὁ
 λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα νικῶν διὰ τοῦ πάθους καὶ ἐκχέων ἐρυθρὸν τοῦ γράφειν
 νᾶμα, ἀξίος ἐστὶν ἀνοῖξαι τὰ σήμαντρα τοῦ βιβλίου τοῦ κεκλεισμένου. Οὐτέ τις
 δυνηθῆ ἐισελεθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον τῶν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, ὅπου τὸ σῶμα παντός τοῦ
 μυστηρίου τῆς ἡμετέρας σωτηρίας τέθειται, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημεῖου,
 155 δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ γράμματος τῆς *Βίβλου* τῆς *Ἰερᾶς*, ἀπώσονται τὸν λίθον ἢ τὴν
 σκληρότητα ἢ τὴν τοῦ νοεῖν βαρύτητα οἱ ἄγγελοι, οἱ διακονοῦσιν αὐτῷ· καὶ ἐκεῖνό
 φημι τῆ δυνάμει αὐτοῦ. Ὅτι αὐτὸς μόνος κλείει, καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει ἀνευ αὐτοῦ·
 ἔφη γάρ· *Ἄνευ ἐμοῦ οὐδὲν δύνασθε.* Καὶ οὐδεὶς ὁμοίως κλείσαι δύναται τὸν νοῦν
 τῶν *Γραφῶν* οἷς αὐτὸς ἀνοίξει καταξιοῖ.
- 160 Βέβαιον δὲ ἐστὶν ὅτι οὗτοι οἱ πιστοὶ εἰσιν οἷς ἀνοίγει τὰ αἰσθητήρια εἰς τὸ
 νοῆσαι τὰς *Γραφάς* καὶ οἷς ἔτι ἀποστέλλει Πνεῦμα διδάσκον πᾶσαν ἀλήθειαν καὶ
 ἐξηγούμενον πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ, // οἷά εἰσιν οὐ μόνον τὰ ῥητὰ τῆς *Καινῆς*, f. 193
 ἀλλ' ἔτι τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*, καθὼς αὐτὸς διὰ τοῦ *Ἡσαίου* μαρτυρεῖ λέγων· *Τότε*
γνώσεται ὁ λαὸς μου τὸ ὄνομά μου, ὅτι ἐγώ, ὃς ἐλάλουν, δηλαδὴ πάλαι διὰ τῶν
 165 προφητῶν, *ἰδοὺ πάριμι,* τουτέστιν ἔσομαι παρῶν ἐν σαρκί. Ἄλλ' ἂν Ἕλληνας, ἂν
 Ῥωμαίους ὑπὲρ τούτου ἐμελλον ἐρωτήσῃ, οὐ μικρὸν ἠπόρησα· ἐσχάτως ὅμως τοῖς
 Ἕλληνας παρητησάμην ἕνεκεν τριῶν. Πρῶτον, ὅτι τῶν σοφῶν Ἑλλήνων ἔχειν τὴν
 παρουσίαν, ἦν μοι πολὺ δύσκολον. Δεύτερον, ὅτι, ὡ μοι δοκεῖ, ἐν τῷ ἑβραϊκῷ
 170 κακῶς νενοηκέναι εὑρίσκονται, ἥς πλάνης τὴν ἀταξίαν ἢ προειρημένη διαφορά τῆς
 γραφῆς αὐτῶν ἐπιτηδειοτάτως προτυποῖ. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ γεγραμμένοι λέξεις ἐν τῇ
 ἑλληνικῇ φωνήσῃ συμμορφοῦνται, σαφῶς δηλοῦται ὅτι ἡ *Ἰερά Γραφή* ἐστὶν αὐτοῖς
 νοητὴ· μενοῦν γε ὅτι τὸ ἔσχατον νόημα // τῆς *Γραφῆς*, δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ, γινώσκον f. 193v

142 Jr 15,9 143 Am 8,9 158 Jn 15,5 163-164 Is 52,6

150 εἰδήπερ] sic ubique in cod. pro forma classica ἐπειδήπερ 153 δυνηθῆ] δυνηθῆ cod.
 159 οἷς] αἷς cod. 163 Ἡσαίου] ubique in cod. cum spiritu aspero

titulus dicatur a tytan, quod est sol propter lumen intelligibilitatis quod prebet sequentibus, titulus eorum cum sit niger habet effigiem eclipsati solis. Iuxta quod dicebat *Ieremias*, XV, de synagoga: *Occidit ei sol cum adhuc esset dies*. Et iterum *Amos*, VIII°:¹⁰ *Occidet vobis sol in meridie*. Claris igitur signis
 135 etiam illiterati perpendere possunt quod litera *Veteris Testamenti* non sit intelligibilis a Iudeis, quoniam radii veri solis terram eorum, hoc est terrenas mentes, nequaquam illuminant. Ipsi enim confitentur hanc veritatem, scilicet quod universaliter illius nominis sacramentum ignorant.

Cogitavi autem fideles interrogare. Considerans enim quod apud eos tituli *Librorum* rubore splendent, manifeste perpenni quod fides et meritum dominice passionis prebent eis lumen intelligentie *Scripturarum*, cum solum leo de tribu Iuda, vincens per passionem et fundens rubeum scribendi liquorem, dignus sit aperire signacula libri clausi. Nec aliquis possit ingredi sepulcrum eloquiorum Dei ubi corpus totius misterii nostre salvationis positum
 140 est, nisi ab ostio monumenti, scilicet a litera voluminis sacri, removerint lapidem seu duriciem seu intelligendi gravedinem, angeli qui ministrant ei, et illud, inquam, virtute ipsius. Nam ipse solus claudit et nemo aperit sine ipso. Inquit enim: *sine me nichil potestis*. Et nemo supercludere potest intellectum *Scripturarum* quibus ipse aperire dignatur.

Constat autem quod hii fideles sunt quibus aperit sensus ad intelligendum *Scripturas*, et quibus etiam mittit spiritum docentem omnem veritatem et exponentem omnia dicta eius, qualia sunt non solum dicta *Novi* sed etiam *Veteris Testamenti*. Sicut idem per *Ysayam* testatur, dicens: *Tunc cognoscet populus meus nomen meum, quia ego qui loquebar*, scilicet antea per prophecias, *ecce asum*, id est, ero presens in carne. Sed an Grecos aut Latinos super hoc deberem requirere non modicum dubitavi. Finaliter tamen Grecos respui propter tria. Primo, quia sapientum Grecorum habere presentiam erat michi valde difficile. Secundo, quia ut arbitror in hebraico studere non curant. Tercio, quoniam in articulis catholice fidei male sensisse inveniuntur.
 155 Cuius erroris enormitatem supradicta differentia scripture ipsorum aptissime prefiguratur. Cum enim scripte dictiones in greco vocalibus informentur, clare significatur quod *Sacra Scriptura* sit eis intelligibilis, quippe quia finalem intellectum scripture, scilicet Xristi noticiam, habent, qui finis legis est
 160

136 quoniam] sic probabiliter est interpretanda abbreviatio; *quum*, ed. Carreras 154 loquebar] restitui iuxta cod.; *loquetur*, ed. Carreras

10. Vgr omittit: VIII°.

- ἔχουσιν, ὃ τέλος τοῦ νόμου ἐστὶν εἰς δικαιοσύνην παντὶ πιστεύοντι. Ἄλλ' ἐπεὶ περ
 175 ἐν ταῖς διφθόγγοις πλεονεκτοῦσι ταῖς κακέμφατον γεννώσαις διὰ τὴν χασμωδίαν,
 τυποὶ αὐτοὺς ἄγαν τὸ στόμα ἀνοίξαι περὶ τὴν ἐκφώνησιν τῆς ἀληθείας τῆς *Γραφῆς*,
 καὶ εἰς τόσον παραβῆναι, ὅτι ὁ ἦχος τῆς δόξης αὐτῶν, ὡς περισσός, τοῖς ὡσὶ τοῦ
 Θεοῦ ἀρῆς ἐστὶ, καὶ διὰ τῆς χάσμησ τὰς σιαγόνας ἐκ τῆς κεφαλῆς διαστεῖλαι.
- Ἡ ἐκκλησία δὲ ἡ ῥωμαϊκὴ οὕτω τὸ μέσον κρατεῖ, ὅτι ἐν ἐκείνοις ἃ περὶ τῆς
 180 πίστεως διδάσκει, οὐδὲν ἑλλιπὲς ἢ περιττὸν περιέχειν γνωρίζεται. Τῶν Ῥωμαίων δέ,
 ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, οὐδένα εὐρεῖν ἠδυνήθην, ὃ με εἰσαγάγοι εἰς τὴν σημασίαν
 τοῦ προειρημένου ὀνόματος, μάλιστα ἐπεὶ περ τὰ στοιχεῖα τὰ ἑβραϊκὰ οὐ γινώσκουσιν.
- Ὅρων τοιγαροῦν ἐμὲ μόνον, ἠνάγκασμαι παροφθέντων μαθητῶν πάντων πρὸς τὸν
 διδάσκαλον καταφυγεῖν, ὃς περὶ ἑαυτοῦ φησιν· *Εἷς ἐστὶν ὁ διδάσκαλος ὑμῶν*, // καὶ f. 194
 185 ἤλπισα ματασχεῖν χάριτος φωτισμοῦ παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ζητηθέντι προομιμίῳ, ἔνεκεν
 δύο. Ὡν ἐν ἐστὶν ὅτι διαπαντὸς παρῆν μοι ἐν τῇ ἐτάσει τῆς ἐγκεκρυμμένης
 ἀληθείας ἐν τοῖς δημιουργήμασιν, οὕτως, ὅτι ἐπεὶ αὐτὸς κατηξίωσέ με ἰδεῖν, οὐδεμίαν
 ζητηθεῖσα ἀλήθεια ἐν τινὶ ὑποθέσει τῶν ἐννοιῶν μου ἀπεκρύβη μοι, κἂν πρότερον,
 οὔτε ἐν τοῖς εὐρεθεῖσι παρ' ἄλλων, οὔτε ἐν τῷ ἰδίῳ κόπῳ, ἀναπαυθῆναι ἐδύνατο ὁ
 190 νοῦς ὁ ἐμός. Ὅθεν, ὁραθεῖς παρ' αὐτοῦ εὐμενῶς, εἰλικρινῶς ἐώρακα αὐτὸν ἐν τῇ
 διανοίᾳ μου, καὶ οὐκ ἔπειτα ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ὅτι εἶ τι σωματικῶς
 ὁρῶ ἐμοὶ παρίστησιν αὐτὸς ἐν τῷ ὄμματι τῆς διανοίας· καὶ οὕτω, τῇ ἀκτίνι τῆς
 ἑαυτοῦ παρουσίας, ἅπαντα τῶν προειρημένων ἐρευνητέων ἄχρι τούδε ἐμοὶ δεδηλωμένα
 ἐώρακα, ἀναγκασθεὶς ἀκαταμαχῆτῳ ἀληθείᾳ ὑπὲρ τούτου ἐν αὐτῷ μόνον καυχᾶσθαι.
- 195 Δεύτερον δὲ ἦν ἡ ἐλευθερία τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἣ φησι· *Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε·*
αἰτεῖτε καὶ λήψετε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Ἐζήτησα τοιγαροῦν, καὶ ἤτησα
 καὶ ἔκρουσα, // κἂν οὐκ ἐκείνη τῇ εὐλαβείᾳ ἢ ἔμελλον, καὶ ἀνοιχθείσης τῆς θύρας εἶρον f. 194v
 λαμβάνων ὃ ἐζήτητον καὶ ἔτι πλείονα. Καὶ πρῶτον εἶρον ὅτι τὸ ὄνομα τὸ προειρημένον,
 κἂν γράμμασι γραφῆ ἑβραϊκοῖς, κἂν ῥωμαϊκοῖς, ἰδιωτάτως σημαίνει τὸ μυστήριον τῆς
 200 Τριάδος ὑπὸ τοιοῦτοις γράμμασι· δηλαδὴ ἀρχὴ ἀναρχος πνέει, ἀρχὴ ἐξ ἀρχῆς ὁμοίως
 πνέει, ἢ διαφορὰ οὐχ ἦττον τῶν χαρακτήρων τῶν ῥωμαϊκῶν πρὸς τὰ ἑβραϊκὰ
 τηρηθεῖσα διὰ τῆς θείας σοφίας, ἢ μόνη οἶδε προσαρμοσαί τὰ σημεῖα τοῖς σεσημει-
 ωμένοις, διὰ τὴν διαφορὰν τῶν λαῶν. Ἡ ἀλήθεια δὲ τούτου τοῦ πράγματος παντὶ
 πιστῷ δηλωθήσεται, ἐὰν ἀνακληθῶσιν εἰς μνήμην τὰ προειρημένα. Ὡν ἐν ἐστὶν ὅτι
 205 ὁ Θεὸς διὰ τῶν αἰσθητῶν διδάσκει ἐννοῆσαι ἐκεῖνα ἃ μόνον πίπτουσιν ὑπὸ τὸν νοῦν.
 Δεύτερόν ἐστιν ὅτι τὸ σημεῖον οὐ σημαίνει τί τῷ νοί, εἰ μὴ ἐκείνου μεσιτεύοντος

184 Mt 23,8 195-196 Mt 7,7; Lc 11,9

199 γραφή] γραφή cod.

ad iusticiam omni credenti. Sed cum diptongis abundant cacemphaton generantibus per hiatum, typicat eos nimis os aperire circa expressionem veritatis *Scripture* ac in tantum excedere, quod sonus opinionis eorum, velut superfluous, auribus Dei fastidiosus existat, et per hiatum mandibulas a capite separet.

Ecclesia vero latina¹¹ sic medium retinet, quod in his que de fide docet, nichil diminutum aut superfluum habere dinoscitur. Latinorum tamen in partibus istis neminem invenire potui qui me introduceret ad significationem predicti nominis, maxime cum elementa hebraica non cognoscant.

Videns ergo me solum, coactus sum, postpositis discipulis omnibus, ad magistrum recurrere qui de se ipso dicit: *Unus est magister vester*, et confisus sum optinere gratiam illuminationis ab eo super quesito preambulo propter duo. Quorum unum est, quia semper affuit michi circa investigationem occulte veritatis in creaturis. Ita quod postquam ipse dignatus est me videre, nulla quesita veritas in aliqua materia considerationum mearum michi latuit, cum tamen antea, nec in inventis ab aliis, nec in proprio labore quiescere poterat intellectus meus. Unde, visus ab eo misericorditer, clare inspexi eum in mente mea, nec postmodum defuit oculis meis, quia quicquid corporaliter video michi representat eundem in oculo mentis. Et sic, radio sue presentie, queque predictorum investigabilium hactenus michi patere conspexi, coactus inexpugnabili veritate de hoc in eo tantummodo gloriari. Secundum autem fuit liberalitas sue permissionis, qua dicit: *Querite et invenietis, petite et accipietis, pulsate et aperietur*. Quesivi ergo et petii et pulsavi, licet non ea devotione qua debui, et, aperto ostio, inveni accipiens quod querebam et etiam ampliora. Et primo inveni quod nomen predictum sive literis scribatur hebraicis sive latinis, propriissime significat misterium Trinitatis sub talibus verbis:¹² principium sine principio spirat, principium de principio similiter spirat, differentia nichilominus figurarum latinarum ad hebraycas observata per divinam sapientiam, que sola novit adaptare signa signatis propter differentiam populorum. Veritas autem huius rei cuilibet fideli patebit, si revertentur ad memoriam supradicta. Quorum unum est quod Deus per sensibilia docet animadvertere illa que tantum cadunt sub intellectu. Secundum est quod signum non significat aliquid intellectui, nisi eo mediante quod appre-

173 sum] in margine dextro additum

11. Græcus traductor utitur ubique, ubi latine apparet terminus «latinus», adiectivo græco ρωμαϊκός. (romanus), quod proinde non ultra notabimus. Vide unam tantum exceptionem in l. 386 texti græci, sed agitur ibi de substantivo.

12. Vgr addit: *és a dir*.

- ὁ συλλαμβάνεται αἰσθήσει ἐν αὐτῷ τῷ σημείῳ, οὕτω δηλαδή, // ὅτι ἐκεῖνο ᾧ τὸ f. 195
σημεῖον πρῶτον ἀγει τὴν γνώσιν τὴν ἀνθρωπίνην εἰς τὰ νοερά, ἀναγκαίως ἐστὶν
ἐκεῖνο, ὃ τῇ αἰσθήσει ἑαυτοῦ προσφέρει ἐν ἐκείνῳ τῷ σημείῳ· ἄλλως μάτην παρείη
210 τῇ αἰσθήσει τὸ σημάδι τι περαιτέρω τῆς αἰσθήσεως· ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ δὲ ἔργοις,
ἀνόσιόν ἐστιν ἐνθυμηθῆναι ὅτι τι γίνεται μάτην. Τρίτον ἐστὶν ὅτι ἐν τῷ προειρημένῳ
ὀνόματι οὐδὲν προσήκον πρὸς ὀλοκληρίαν καὶ οὐσίαν τοῦ ὀνόματος προσκομίζεται τῇ
αἰσθήσει, εἰ μὴ τὰ γράμματα οἷς βεβαιοῦται, ἢ τῇ ἀκοῇ ὅσον εἰς τὴν προφορὰν, ἢ
τῇ ὄρασει ὅσον εἰς τὴν γραφήν. Ἐκ τούτων ἄρα ἐξ ἀνάγκης ἔπεται ὅτι ἐκεῖνο, ὃ τὸ
215 προειρημένον ὄνομα σημαίνει, σημαίνει μεσιτεόντων γραμμάτων τῆς ἑαυτοῦ ὀλο-
κληρίας. Ἄλλ' οὐδὲν σημαίνει ἄλλο ἀφ' ἑαυτοῦ, εἰ μὴ δι' ἐκείνου, ὃ αὐτῷ τῷ σημαίνοντι
χρεωτεῖται· τότε ἄρα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα τὰ γράμματα οἷς χρῆται ὁ Θεὸς πρὸς
τὸ σημαίνει ἐν ἐκείνῳ τῷ ὀνόματι, σημαίνωσι δι' ἐκείνου, ὃ αὐτοῖς συμφέρει. // f. 195v
Βέβαιόν ἐστι δέ, ὅτι τῷ γράμματι οὐ συμφέρουσιν εἰ μὴ τρία, ὡς διδάσκει ὁ
220 γραμματικός, ὅς, καθάπερ οἱ ἄλλοι τεχνικοί, οἶονεῖ ἐν ὀνειροῖς πραγματεύεται περὶ
τῶν πνευματικῶν καὶ θείων, καθάπερ πληρεστέως με γεγραφέναί μένηται ἐπὶ τῇ
βίβλῳ τῇ *Περὶ σπέρματος πῶν Γραφῶν*. Εἰσὶ δὲ ἐκεῖνα τὰ τρία· σχῆμα, δύναμις καὶ
τάξις. Σχῆμα ἐν τῇ γραφῇ· δύναμις ἐν τῇ λέξει ἢ ἐν τῇ συλλαβῇ· τάξις δὲ ἐν τῷ
ἀλφαβῆτῳ καὶ ἐν τῇ λέξει ἢ ἐν τῇ συλλαβῇ. Ἐπειδὴ ἄρα τῇ τάξει τοῦ καιροῦ ἢ
225 ἑβραϊκῇ γλῶσσα προηγείται τῆς ῥωμαϊκῆς, ἐν τῇ λήψει τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἐννοήσωμεν
πρῶτον τὰ σχήματα τὰ γραμματικά, οἷς ἐν τῇ ἑβραϊκῇ γράφεται ἐκεῖνο τὸ ὄνομα.
Εἰσὶ δὲ ταῦτα· **יהוה**, τουτέστιν, *ἰώθ*, *ξ*, *βαοῦ*, *ξ*, ἢ τάξει συγγράφεται χωρὶς μεσιτείας
στιγμῶν πρὸς ἄλληλα, ὅσον οἷόν ἐστι πλησιάζοντα, καὶ τὸ ὄνομα τὸ τετραγράμματον
230 συνήθειαν τὴν ἑβραϊκὴν // ἐκ τοῦ δεξιοῦ, πορευομένης πρὸς τὸ ἀριστερόν, ὑπὸ τοῦτο f. 196
τὸ σχῆμα· **יהוה**.
- Ταύτης οὖν τῆς λέξεως εἰ τὸ πρῶτον κατανοήσωμεν γράμμα, δηλαδή τὸ *ἰώθ*,
εὐρήσομεν ὅτι τὸ σχῆμα αὐτοῦ γράφεται ἢ σχηματίζεται ὅμοιον στιγμῇ ἐχούσῃ
ὀλιγοστον ὄλκον ἰφ' ἑαυτήν. Ἡ δύναμις δὲ αὐτοῦ ἢ γραμματικὴ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις,
235 καθάπερ ἤχει ἐν τῇ λέξει ἧς ἐστὶ μέρος, ἐστὶ διαπαντός εἶναι φωνῆεν καὶ οὐδέποτε
μεταβῆναι εἰς σύμφωνον. Τῇ τάξει δὲ ἐν τῷ ἀλφαβῆτῳ ἐστὶ δέκατον, ἀλλ' ἐν ταύτῃ
τῇ λέξει πρῶτον. Τοιγαροῦν ἐκ μέρους τοῦ σχήματος, πάντοτε ἔχει λόγον ἀρχῆς καὶ
ἄρχοντος, οὐχὶ ἠργμένου· ἢ γὰρ στιγμῇ ἐν τῷ γένει τοῦ συνεχοῦς μόνον ἔχει λόγον
ἀρχῆς, ἀλλὰ διὸ ὄλκον ἐκπέμπει ἀφ' ἑαυτοῦ, τρανῶς σχηματίζει ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀρχή

227 ξ²] ἔ cod.; correxi ad uniformitatem cum aliis locis, cf. hic et etiam l. 252 231 יהוה]
יהוה cod.; correxi iuxta Oll et iuxta explanationem immediate præcedentem, unde
apparet græcum traductorem nescire hebraicam linguam.

henditur a sensu in ipso signo, ita scilicet quod illud quo primo signum ducit cognitionem humanam ad intelligibilia, necesse est id quod sensui se offert in illo signo. Aliter frustra presentaretur sensui ad significandum aliquid ultra
 200 sensum. In Dei autem operibus nefas est meditari quod aliquid fiat frustra. Tercium est quod in predicto nomine nichil pertinens ad integritatem et essentiam nominis offertur sensui, nisi litere quibus constat sive auditui quoad probationem,¹³ sive visui quo ad scripturam. Ex his ergo necessario sequitur quod id quod predictum nomen significat, significat mediantibus literis sue
 205 integritatis. Sed nichil significat aliud a se nisi per id quod eidem significanti debetur. Tunc ergo necesse est ut litere quibus utitur Deus ad significandum in illo nomine, significant per id quod eis convenit. Certum est autem quod litere non conveniunt nisi tria, sicut dicit gramaticus, qui, prout ceteri artifices, velut in somniis tractat spiritualia et divina, quemadmodum plenius me
 210 scripsisse recordor super librum *De semine scripturarum*. Sunt autem illa tria: figura, potestas et ordo; figura in scripto, potestas in dictione vel sillaba, ordo vero in alphabeto et dictione vel sillaba. Cum igitur ordine temporis hebrayca lingua precedat latinam, in acceptione sacre scripture contemplerur primo figuras literales quibus in hebreo scribitur illud nomen. Sunt autem he: י. ה. ו. ה,¹⁴
 215 id est: *yod, he, vau, he*, quo ordine scribuntur sine intermediis punctorum sibi invicem, quantum possibile est appropinquantibus, et nomen Thetagramaton constituunt taliter, inquam, quod *yod* prima est in dictione, incipiendo tamen secundum morem hebraicum a dextera tendendo versus sinistram sub hac forma: יהוה.

220 Huius ergo dictionis si primam consideraverimus literam, scilicet *yod*, inveniemus quod figure eius describitur vel formatur ad instar puncti habentis aliquantulum tractum infra se. Potestas vero eius gramaticalis apud Hebreos, secundum quod sonat in dictione cuius est pars, est semper esse vocalem et nunquam transire in consonantem. Ordine vero in alphabeto est decima, sed
 225 in hac dictione, prima. Igitur ex parte figure semper habet rationem principii atque principiantis, et¹⁵ non principiat. Nam punctus in genere continui tantum habet rationem principii, sed per hoc quod tractum emittit a se, plane figurat quod non est principium ut materia vel ut forma, sed ut efficiens, a quo

202 litere] in margine dextro additum 214 י. ה. ו. ה] restitui iuxta ms. vaticanum; ה, ו, ה, י, ed. Carreras יהוה hzhy scribitur in margine sinistro sine virgulis intermissis

13. Ubi hic legitur: *probationem* (sic in ms. Vaticano), Vgr dicit: *pronunciació*.

14. Alia manus iterat quattuor litteras tetragammatis in margine, secundum ordinem lectionis latinæ, scilicet a sinistra ad dextram: יהוה.

15. Vgr omittit: *et*.

- 240 ὡς ἕλη ἢ μορφή, ἀλλ' ὡς ἐνεργοῦν, ἐξ οὗ δύναμις ῥέει εἰς τὸ ἡργμένον. Ἐκ μέρους
δὲ τῆς δυνάμεως, μόνον ἔχει λόγον καθ' ἑαυτὸ ἡχοῦντος. Ἐκ // τῆς τάξεως δὲ ἦν f. 196v
ἔχει ἐν τῷ ἀλφαβήτῳ, μόνον σημαίνει ἐκεῖνο, ὃ γενησόμενον ἦν ἐν τῇ δεκάτῃ
ἐκατοντάδι τῶν χρόνων τοῦ λαοῦ τοῦ παλαιοῦ, εἰδήπερ πᾶν γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου
σημαίνει ἑκατοστὸν ἀριθμὸν ἐν τοῖς χρόνοις, καθάπερ ἐπὶ τῇ βίβλῳ τῇ *Περὶ*
245 *σπέρματος τῶν Γραφῶν* δέδεικται. Ὅθεν, ὅσον πρὸς ταύτην τὴν τάξιν, οὐδὲν σημαίνει
ἐν τῇ ὑποθέσει, ἀλλ' ἐκ τῆς τάξεως ἦν ἔχει ἐν ταύτῃ τῇ λέξει, ἔχει λόγον πρώτου
ῥητοῦ ἀπολελυμένως, καθ' ὃ ῥητόν ἐστιν ἐκεῖνο, ὃ διὰ τοῦ νοῦς συλλαμβάνεται· ὃ δὲ
παρὰ τοῦ νοῦς συλλαμβάνεται ἀπολελυμένως πρώτως, ἐστὶν ὁ πρῶτος νοῦς, ὃς
συλλαμβάνεται ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐπισυνάγοντες ἄρα τὰ προειρημένα τόσον εὐρήσομεν,
250 δηλαδὴ ὅτι τὸ *ἰῶθ* σημαίνει ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἀρχὴν ἄνευ ἀρχῆς ἀρχίζουσαν καὶ
καθ' ἑαυτὴν ἡχοῦσαν, πρῶτην συλληπτικὴν ἀφ' ἑαυτῆς.
Τὸ ε' δὲ, ἐκ μέρους τοῦ σχήματος, λόγον ἔχει γωνίας κεκομβωμένης περιεχούσης
ἀρχὴν ἄνευ // ἀρχῆς ὑπὸ ἄκρῳ μιᾶς πλευρᾶς· ἐστὶ γὰρ γνώμων ἔχων γωνίαν f. 197
κεκομβωμένην δύο πλευρᾶς ἴσας συνδέουσαν καὶ προσκολλημένην τῷ *ἰῶθ* ὑπὸ τὴν
255 ἄκρῳ τὴν ἀνωτάτην. Ἡ δύναμις δὲ αὐτοῦ, ἐν ὅσῳ ἐπαγγελτικόν ἐστιν, ἐστὶ μόνον
εἰσφέρειν ἀπλὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεῖν. Ἔστιν ἔτι ἐν τῷ ἀλφαβήτῳ πέμπτον, δηλοῦν
ἐκ τούτου ὅτι ἐγγίζει τῇ ἐκατοντάδι τῇ πέμπτῃ. Ἄλλ' ἐν τῷ ὀνόματι τῷ τετραγραμμάτῳ
ἐστὶν ἀμέσως ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ *ἰῶθ*, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἑαυτοῦ τάξεως ἐν ταύτῃ
τῇ λέξει σημαίνει ὅτι, ἐπεὶπερ εἰσφέρει ἀπλὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεῖν καὶ ἡ ἐνέργεια
260 ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ ἐνεργοῦντος ἀμέσως, [ὅτι] ἐκπορεύεται ἀμέσως ἐξ ἐκείνης τῆς
ἀρχῆς, ἣς τὸ σημεῖον ἔπεται ἀμέσως τὸ σημεῖον τοῦ πνεῖν. Ὅταν οὖν τὰ
προειρημένα συνάγῃται, ἐκθεωρεῖ ὅτι τὸ ε' σημαίνει ἐν τῷ Θεῷ εἶναι γωνίαν
ἐγκομβουσαν ἢ ἀλύτως συνδέουσαν δύο πλευρᾶς ἴσας καὶ ἔχουσαν ὑπὸ τὸ ἄκρον τῆς
265 μιᾶς πλευρᾶς // ἀρχὴν ἄνευ ἀρχῆς καὶ ἐκπορευομένην ἐξ αὐτῆς διὰ ἀπλῆς ἐνεργείας f. 197v
τοῦ πνεῖν.
Τὸ *βαοῦ* ἔτι, λόγῳ τοῦ σχήματος, ἀρχὴν σημαίνει ἔλκουσαν γέννησιν ἐξ ἀρχῆς.
Ἀρχὴν μὲν, ὅτι καθ' ἑαυτὸ ἢ μετὰ τοῦ *ἰῶθ* ἐστὶν ἀρχὴ πάντων τῶν γραμμάτων τοῦ
ἀλφαβήτου παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ὡς δηλον τῷ ἀκριβῶς ἐννοοῦντι· ἀλλὰ ἀρχὴν ἐξ
ἀρχῆς, ὅτι αὐτὸ σχηματίζεται κατὰ λόγον γραμμῆς ῥεούσης ἐκ στιγμῆς, ὡς εἰ τὸ
270 *ἰῶθ* ἐν ἑαυτῷ διπλασιάζοιτο καὶ γραμμὴν ποιοῖ ἔκ δύο *ἰῶθ* συνημμένων ἐν εἴδει
παττάλου. Ἡ δύναμις δὲ αὐτοῦ, ἐν ὅσῳ ἐκφωνεῖται ἐν τῇ λέξει, ἐστὶ φωνήεντος καὶ
συμφώνου, ὅτι παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ποτὲ μὲν ἐστὶ φωνῆεν, ποτὲ δὲ μεταβαίνει εἰς
σύμφωνον. Ἐκ τῆς τάξεως δὲ ἐν τῇ λέξει θεθέν, μόνον προσῆκει αὐτῷ λόγος
ἀκολουθοῦντος τὴν ἀρχὴν τὴν προειρημένην, οὐκ ἀκολουθία καιροῦ, διχῶς. Πρῶτον, ὅτι

243 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 255 ὅσῳ] ὅσω cod. 260 ὅτι] seclusi 271 ὅσῳ] ὅσω cod.
273 Ἐκ] κ cod.; scriba oblitus est pingere Ἐ rubram

virtue emanat in principiatio. Ex parte vero potestatis, tantum habet rationem
 230 per se sonantis. Ex ordine vero quem habet in alphabeto, tantum significat id
 quod futurum erat in decimo annorum centenariorum populi veteris, cum queli-
 bet litera alphabeti significet centenarium numerum in annis, quemadmodum
 supra librum *De semine scripturarum* ostensum est. Unde, quantum ad hunc
 235 ordinem, nichil significat in proposito, sed ex ordine quem habet in hac dic-
 tione habet rationem primi dicibilis absolute, secundum quod dicibile est id
 quod per intellectum concipitur. Quod autem ab intellectu concipitur abso-
 lute primo, est primus intellectus, qui concipitur a se ipso. Recolligentes ergo
 predicta, tantum inueniemus, scilicet quod *yod* significat in Deo esse princi-
 240 pium sine principio principians et per se sonans, et¹⁶ primum conceptibile a se
 ipso.

He vero, ex parte figure, rationem habet anguli nodati continentis princi-
 pium sine principio sub extremitate unius lateris. Est enim gnomon habens
 angulum nodatum duo latera equalia colligantem et habentem *yod* sub extre-
 245 mitate superiori. Potestas vero eius, in quantum pronunciabilis est, tantum
 importat simplicem actum spirandi. Est etiam in alphabeto quinta, significans
 ex hoc quod pertinebat centenariorum quinto. Sed in nomine Thetagramaton est
 immediate sequens post *yod*, et ideo ex suo ordine in hac dictione significat
 quod, cum importet simplicem actum spirandi et actus procedat ex suo agente
 250 immediate, [quod] procedit immediate ab illo principio cuius signum se-
 quitur immediate signum spirationis. Cum ergo predicta recolliguntur, emergit
 quod *he* significat in Deo esse angulum nodantem vel indissolubiler colligantem
 duo latera equalia et habentem sub extremitate unius lateris princi-
 pium sine principio et procedentem ab eo per simplicem actum spirandi.

Vau quoque, ratione figure, principium significat trahens originem a
 255 principio. Principium quidem, quia per se vel cum *yod* est principium om-
 nium literarum alphabeti apud Hebreos, sicut patet subtiliter intuenti. Sed
 principium ex principio, quia ipsa formatur secundum rationem linee fluentis
 a puncto, ac si *yod* in se duplicaretur et lineam faceret ex duobus *yod* co-
 260 herentibus secundum formam paxilli. Potestas vero eius, in quantum pro-
 nunciatur in dictione, est vocalis et consonantis, nam apud Hebreos interdum
 est vocalis, interdum transit in consonantem. Ex ordine vero in dictione
 proposita solum convenit ei ratio sequentis principium supradictum, non
 sequela temporis, dupliciter. Primo, quia in Deo nulla est prioritas vel pos-

247 sequens] in margine sinistro scriptum 249 quod] seclusi utpote duplicatum
 259 vero] in margine dextro secundæ columnæ scriptum

16. Vgr omittit: et.

- 275 ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἔστι πρωτεῖον καὶ δευτερεῖον, ὅτι ὁ Θεὸς οὐχ ὑπόκειται καιρῷ, ἀλλ' ἔστιν ἀκολουθία συνελεύσεως, ἢ // κατὰ λόγον δημιουργεῖ ἀκολουθίαν ἀναγκαίαν ἐνός πρὸς ἄλλο. Οὕτως ὅτι, εἴπερ συγχωρεῖται ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἀρχὴν ἄνευ ἀρχῆς, ἐξ ἀνάγκης δεῖ συγχωρεῖν ὅπως ἢ ἐν αὐτῷ ἀρχὴ ἐξ ἀρχῆς συναΐδιος καὶ ἴση αὐτῷ. Ἦς ἀκολουθίας ἢ ἀνάγκη ἔστιν ἐκεῖνο ὃ εἴρηται ἀνωτέρως προσήκειν τῇ ἀρχῇ καὶ
- 280 οὐδενὶ τρόπῳ τῷ ἡργμένῳ, δηλαδὴ ὅτι ἔστι νοῶν καὶ ἑαυτὸν πάντα ἀεὶ συλλαμβάνων, εἰ γὰρ ἀεὶ ἑαυτὸν ὅλως συλλαμβάνει, ἀεὶ ἔστι πᾶς συλλαμβάνων καὶ πᾶς συλληφθεὶς παρ' ἑαυτοῦ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἔστι συλλαμβάνων ἑαυτὸν, ἄρα ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἔστι συλληφθεὶς ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁ δ' ἂν ἔστι πᾶν συλλαμβάνων καὶ πᾶν συλληφθὲν παρ' ἑαυτοῦ, ἀναγκαίως ἔστιν ὅλως τὸ αὐτὸ καὶ ἕτερον ἀπ' αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ, ὅτι οὐδὲν
- 285 ἄλλο συλλαμβάνει εἰ μὴ τὸ αὐτοῦ εἶναι καὶ τὴν φύσιν, ὅθεν, ἐπειδὴ ἡ φύσις καὶ τὸ εἶναι τὸ συλληφθὲν ἔστι τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ συλλαμβάνοντος, ἀναγκαῖόν ἔστιν ὅπως ὡς τὸ αὐτὸ ἐν τῷ εἶναι καὶ τῇ φύσει. Καὶ πάλιν ἔτι παντελῶς τὸ αὐτό, ὅτι //
- πᾶσά ἐστι ἐν τῷ συλλαμβάνοντι καὶ πᾶσα ἐν τῷ προσληφθέντι. Ὅμοίως ἀναγκαῖόν ἔστιν ἵνα ἢ ἕτερος ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι ἕτερός ἐστιν ὁ λόγος τοῦ συλλαμβάνοντος καὶ
- 290 ἕτερος ὁ λόγος τοῦ συλληφθέντος. Εἰ ἄρα ὁ Θεὸς ἔχει ἐν ἑαυτῷ λόγον συλλαμβάνοντος καὶ λόγον συλληφθέντος, ἢ ἐκεῖνοι οἱ δύο λόγοι ἐν αὐτῷ εἰσι κατὰ τρόπον συμβεβηκότος ἢ κατὰ τρόπον οὐσίας. Κατὰ τρόπον συμβεβηκότος ἄθεσμον, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ ὅλως οὐδεμία ἔστι σύνθεσις. Ἄρα κατὰ τρόπον οὐσίας ἀμερίστου καὶ ὀλοτελῶς ἀπλής. Ἄλλ' ὃ ἂν ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐσία, ἢ ἔστιν ὑποκείμενον ἢ φύσις.
- 295 Ἄλλ' ὡμολόγηται ὅτι ἐν τῷ Θεῷ τὸ συλλαμβάνων καὶ τὸ συλλαμβανόμενον εἰσὶν ὅλως τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τοῦ εἶναι, ἄρα δεῖ ὅπως ἐν τῷ Θεῷ ὁ συλλαμβάνων ἢ ἕτερος ἀφ' ἑαυτοῦ συλληφθέντος ὑποκειμένου, καὶ οὕτως ὅπως ἐν τῷ Θεῷ ὡς δύο ὑποκείμενα μένοντος ἐνός καὶ ἀμερίστου εἶναι ἐν // ἀμφοτέροις. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν
- ἀπεικὸς οὐδὲ δυσχερὲς νοῆσαι· μᾶλλον ἐν οὐδενὶ ἀνθίσταται τῷ νοί, ἐπεὶ ὑποτίθησιν
- 300 ὅτι ὅλον τὸ εἶναι, ὃ ἔστιν ἐν τῷ ἐνί, ὅλον ἔστιν ἐν τῷ ἐτέρῳ. Τοῦτο δὲ ὑποθεῖναι οὐκ ἔστι τῷ νοί δυσχερὲς οὔτε ἀπαῖδον, ἐπεὶ τίθησιν ὅτι ἐκεῖνο τὸ εἶναι ἔστιν ἀπλούστατον καὶ ἀμερίστον, ὅθεν ἀναγκαίως ὅλην ἑαυτὴν κοινωνεῖ διηρημένοις ὑποκειμένοις. Ἔστιν ἄρα ὅλη ἐν ἐνὶ ὑπὸ λόγον συλλαμβάνοντος καὶ ὅλη ἐν ἐτέρῳ ὑπὸ λόγον συλληφθέντος. Ἄλλ' ὅπερ κωλύει τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον ἀπὸ τῆς
- 305 ἐγκαταλήψεως ταύτης τῆς ἀληθείας, ἔστιν ἡ κατοχὴ αὐτοῦ περὶ τὰς οὐσίας τὰς δεδημιουργημένας, καὶ μάλιστα τὰς ὑλικὰς. Ἐν τούτοις γάρ, ὧν τὸ εἶναι καθέστηκεν ἐν μετοχῇ τινος φύσεως κοινῆς ἐν τῇ ὕλῃ, διαστέλλει ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος εἶναι πολλὰ ὑποκείμενα καὶ διηρημένα πραγματικῶς ἐν τῇ αὐτῇ φύσει, ἐν ἣ ἑαυτοῖς πρὸς ἄλληλα ὁμοιοῦνται, ὡς πολλὰ ᾧ καὶ πλείστοι // κόκκοι κέγχρου ἐν μιᾷ φύσει εἶδους, ἢ

275 δευτερεῖον] post hunc verbum invenitur in cod. δεύτερον oblitteratum καιρῷ] καιρῷ cod. 278 ἢ] ἢ cod. 289 ἢ] ἢ cod. 296 ἢ] ἢ cod. 306 ὑλικὰς] post hunc verbum apparet in cod. signum quoddam iteratum in margine 309 ᾧ] ᾧ cod.

265 terioritas. Secundo,¹⁷ quia Deus non subiacet tempori. Sed est sequela con-
 comitantie, que secundum rationem causat consequentiam necessariam unius
 ad alium. Ita quod, si conceditur in Deo esse principium sine principio, ne-
 cessario oportet concedere quod sit in eo principium ex principio coeternum
 et coequale illi. Cuius consequentie necessitas est id quod dictum fuit supe-
 270 rius convenire principio nullo modo principiato, scilicet quod est intelligens¹⁸
 semper concipiens, nam si semper se ipsum totaliter concipit, semper est to-
 tus et se ipsum totum¹⁹ concipiens et totus a se ipso conceptus. Sed ab eterno
 est concipiens se ipsum, ergo ab eterno est conceptus a se ipso. Quisquis au-
 tem est totus concipiens et totus conceptus a se, necessario est omnino idem
 275 et alius a se ipso. Idem, quia nichil aliud concipit nisi suam essentiam et natu-
 ram, unde, cum nature vel essentia concepta sit eadem cum concipiente, ne-
 cesse est ut sint idem in esse et nature. Et iterum etiam omnino idem, quia
 tota est in concipiente et tota in concepto. Similiter necessarium est ut sit alius
 a se ipso, quia alla est ratio concipientis et alla ratio concepti. Si ergo Deus ha-
 280 bet in se rationem concipientis et rationem concepti, aut ille due rationes in
 eo sunt per modum accidentis, aut per modum substantie. Sed per modum
 accidentis est²⁰ absurdum, cum in Deo penitus nulla sit compositio. Ergo per
 modum substantie indivisibilis et omnino simplicis. Sed quicquid est in eo
 substantia, vel est suppositum vel natura. Sed concessum est quod in Deo
 concipiens et conceptum sunt omnino eiusdem nature et essentie, ergo oportet
 285 quod in Deo concipiens sit alius a se concepto supposito, et ita quod in
 Deo sunt duo supposita manente una et indivisibili essentia in utroque. Et
 hoc quidem non est inconveniens nec difficile intelligere, ymo in nullo re-
 pugnat intellectui, postquam supponitur quod tota essentia que est in uno
 tota est in alio. Illud autem supponere non est intellectui difficile nec disso-
 290 num, ex quo ponitur quod illa essentia est simplicissima et indivisibilis, unde
 necessario tota comunicatur distinctis suppositis. Est ergo tota in uno sub ra-
 tione concipientis, et tota in alio sub ratione concepti. Sed quod impedit intel-
 lectum nostrum ab apprehensione huius veritatis est occupatio eius circa es-
 sentias creatas et maxime materiales, que sunt ei magis conformes quam
 295 immateriales.²¹ In his enim quorum esse consistit in participatione alicuius
 nature communis in materia, cernit intellectus noster esse plura supposita et
 distincta realiter in eadem nature, in qua sibi invicem assimilantur, sicut plu-
 ra ova et plura grana milii in una natura speciei que comunis est omnibus

17. Vgr omittit: *Secundo*.

18. Vgr addit: *si mateix*.

19. Vgr omittit: *et seipsum totum*.

20. Vgr omittit: *est*.

21. Vgr omittit: *que sunt ei magis conformes quam immateriales*.

- 310 κοινή ἐστὶ πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς ὑποκειμένοις διηρημένοις, οὐκ ἐν τῷ νοεῖν ὅτι τὸ ἐν
 ὧν ἐστὶ τὸ ἕτερον, ἀλλ' ὅτι τὰ πάντα εἰσὶ τῆς αὐτῆς φύσεως τῆς κοινῆς.
 Ἔτι δὲ ἀποβλέπει ὅτι ἐκείνη ἡ φύσις ἡ κοινὴ ἀριθμεῖται ἐν πᾶσιν οὕτως, ὅτι
 κἂν τρία ᾧ ἢ τρεῖς ἄνθρωποι ὧσιν εἷς, διότι μία φύσις κοινὴ προσήκει πᾶσι,
 δηλαδὴ ἡ ὥσσης ἢ ἡ ἀνθρωπότης, ὅμως οὐχ ἦττον οὐ λέγονται εἶναι ἐν ὧν ἢ εἷς
 315 ἄνθρωπος, ἀλλὰ τρία ᾧ καὶ τρεῖς ἄνθρωποι. Καὶ ἐκ τοιαύτης ὑπονοίας ἐμμορφωθείς,
 ὅταν πρὸς τὰ θεῖα ἑαυτὸν τρέπη, θαυμάζει οἰονεὶ ἔκθαμβος ὅταν πείθεται πιστεύειν
 ὅτι ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἀριθμεῖται ἡ φύσις τῆς θεότητος ἐν τοῖς προσώποις ἢ ἐν τοῖς
 ὑποκειμένοις αὐτῆς, ὅτι κἂν ὧσι πολλὰ ὑποκείμενα, ὅμως οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ εἷς Θεός.
 Ἄλλ' ἐὰν χαλάσῃ τὸν βῆλον καὶ ἐκτινάξῃ τὴν κόριν τοῦ εἶναι τοῦ ἕλικου, ἴνα ὅλως
 320 μακρυνθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῷ κατανοεῖν τὸ εἶναι τὸ θεῖον, οὕτω δηλαδὴ // ἴνα ἐννοῇ
 αὐτὸ κατ' ἐκείνο ἐν ᾧ ὅλως διαφέρει τούτου, οὐκ ἀποπτύσει συγκατατεθῆναι τῇ f. 200
 προειρημένῃ ἀληθείᾳ. Ἔστι δὲ μέσον ἐκείνου καὶ τούτου τοιαύτη διαφορά φανερά,
 ὅτι ἐν τοῖς ἕλικοῖς τὸ εἶναι οὐκ ἔστι ἀπλοῦν, μᾶλλον σύνθετον ἐξ ἕλης καὶ φύσεως
 ἢ μορφῆς κοινῆς, κοινωνηθείσης παρ' αὐτοῦ· καὶ διατοῦτο, ἐπειδὴ τῇ διαιρέσει τῆς
 325 ἕλης διαιρεῖται ἡ φύσις ἡ κοινὴ εἰς πολλὰ ὑποκείμενα, εἴθην ἐστὶν ὅτι οὐκ ἔστι
 ὅλη ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν ὑποκειμένων· καὶ διατοῦτο τρεῖς ἄνθρωποι οὐκ εἰσὶν ὅλως
 εἷς ἄνθρωπος· μᾶλλον ψευδὲς εἶη ἀπολελυμένως τοῦτο λέγειν, ὅτι ὁ λόγος ὁ τοιοῦτος
 οὐκ ἔστιν ἀληθὴς εἰ μὴ κατὰ τι, δηλαδὴ καθότι κοινωνοῦσιν ἐν μιᾷ φύσει τοῦ εἶδους.
 Ἄλλ' ἐν τοῖς θεοῖς ὑποκειμένοις ἡ φύσις ἡ κοινὴ, ἢ ἐστὶν αὐτὴ ἡ θεότης, ἐστὶν
 330 ὅλον τὸ εἶναι, καὶ ἔστιν ἀπλουστάτη καὶ ἀμέριστος, καὶ διὰ τοῦτο ὅλη ἐστὶν ἐν
 ἐκάστῳ· καὶ λαβεῖν τοῦτο, οὐκ ἐστὶ πλέον δύσκολον τῷ νοεῖ ἢ λαβεῖν ὅτι ὅλη ἡ ψυχὴ
 ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ μέρει τοῦ // αὐτῆς σώματος, μᾶλλον μακρὰν ἦσσαν δύσκολον, f. 200v
 ἐννοηθείσης τῆς ὑπεροχῆς τῆς θεότητος. Καὶ διατοῦτο ἔτι πάντα εἰσὶν ἐν καὶ τὸ
 αὐτὸ τῷ ἀριθμῷ, δηλαδὴ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς ἢ Κύριος ἢ εἶ τι ἄλλο φύσιν σημαίνει
 335 ἢ τὸ εἶναι, ὅτι εἰ ἡ φύσις ἡ ἕλικὴ εἶη ὅλως κευχωρισμένη καὶ ἀπλή, καὶ τὸ
 ὑποκείμενον, ἐν ᾧ εἶη ἔχει δύναμιν τοῦ ἑαυτὸν πλησιάζειν ὑπὸ διαφόροις λόγοις,
 γένοιτ' ἂν ἐκεῖνο τὸ αὐτό. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι δυνατὸν τιμὴ δυνάμει, εἰ μὴ μόνον
 τῇ ἀορίστῳ.
 Τὸ δὲ δὲ ὁ ἔπεται μετὰ τὸ βαοῦ ἐν τῷ προειρημένῳ ὀνόματι, σημαίνει πρὸς
 340 σχέσιν τοῦ βαοῦ ἐκεῖνο τὸ αὐτό, καὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, ὃ ἐσήμαινεν ἐκ τῆς σχέσεως
 ἑαυτοῦ πρὸς τὸ ἰῶθ. Ἔστι γοῦν ἐν κεφαλαίῳ ἡ σημασία τῶν γραμμάτων, ἃ εἰσὶν ἐν
 τῷ ὀνόματι τῷ τετραγραμμάτῳ κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν γραφὴν, ὅταν ἰδίαις κλήσεσιν
 ἐξηγητῆται, αὕτη· ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶν ἀρχὴ ἄνευ ἀρχῆς ἀρχίζουσα καὶ καθ' ἑαυτὴν ἠχοῦσα

311 ὧν] ὧν cod. 313 ᾧ] ᾧ cod. 314 ὥσσης] ὥσσης cod. ὧν] ὧν cod. 315 ᾧ] ᾧ cod. 316 τρέπη] τρέπη cod. 319 χαλάσῃ] χαλάσῃ cod. 320 μακρυνθῇ] μακρυνθῇ cod. ἐννοῇ] ἐννοῇ cod. 326 ἐνὶ] alia manu, ut videtur non græca, additum in margine dextro, iteratio signo quoddam 331 οὐκ] post correctionem ab alia manu, ut videtur non græca, loco ubi aliquid erasum fuerat 336 ἑαυτὸν] ἑαυτοῦ cod.

300 suppositis distinctis, non intelligendo quod unum ovum sit aliud, sed quod omnia sunt eiusdem nature comunis.

Amplius autem perspicio²² quod illa natura comunis numeratur in omnibus, ita quod licet tria ova vel tres homines sint unum per hoc quod una natura comunis sit omnibus, scilicet oveitas vel humanitas, tamen nichilominus non dicuntur esse unum ovum vel unus homo, sed tria ova vel tres homines. 305 Et ex tali consideratione informatus, quando a divina se convertit, admiratur quasi stupidus cum persuadetur credere quod in Deo non numeratur natura divinitatis in personis sive suppositis eius, quia quamvis sint plura supposita, non sunt tamen nisi unus Deus. Sed si deposuerit velum et excusserit pulverem essentie materialis, ut omnino elonget se ab ipsa in considerando essentiam divinam, ita scilicet ut consideret illam secundum id in quo omnino differt ab ista, non respuet assentire predicte veritati. Est autem inter illam et istam talis differentia manifesta, quia in materialibus essentia est non simplex, ymo composita ex materia et natura vel forma comuni participata ab ea, et 310 ideo, quia divisione materie dividitur natura comunis in pluribus suppositis, hinc est quod non est tota in quolibet suppositorum. Et ideo tres homines non sunt omnino unus homo, ymo falsum esset absolute hoc dicere, quia sermo talis non est verus nisi secundum quid, scilicet secundum quod comunicant in una natura speciei. Sed in divinis suppositis natura comunis, que est ipsa divinitas, est tota essentia, et est simplicissima et indivisibilis, et ideo tota 320 est in quolibet. Et capere hoc non est magis difficile intellectui quam capere quod tota anima est in qualibet parte sui corporis, ymo longe minus difficile, considerata excellentia divinitatis. Et ideo etiam omnes sunt unum et idem numero, scilicet unus et idem Deus aut Dominus aut quicquid aliud naturam significat aut essentiam. Quia si natura materialis esset omnino separata et 325 simplex, et suppositum in quo esset haberet potentiam se ipsum multiplicandi sub diversis rationibus fieret illud idem. Sed hoc non est possibile alicui virtuti, nisi solum infinite.

He vero que sequitur post *vau* in predicto nomine, significat respectu *vau* illud idem, et eadem ratione, quod significabat respectu sui ad *yod*. Est ergo in summa significatio literarum, que sunt in nomine Thetagramaton secundum hebraycam scripturam quando propriis vocabulis explicantur, ista: In Deo est principium sine principio principians et per se sonans et seipsum

316 hoc] in margine dextro scriptum 317-318 comunicant] restitui iuxta cod.; *comunicat*, ed. Carreras

22. Vgr dicit: *s'en adona*.

- καὶ ἑαυτὴν πρῶτον καὶ ἀεὶ συλλαμβά//ουσα καὶ πνέουσα γωνίαν ἐγκομβούσαν ἢ f. 201
 345 ἀδιαλύτως συνδέουσαν δύο πλευρᾶς ἴσας, καὶ ἐν αὐτῷ φημὶ ἔστιν ἀρχὴ ἐξ ἀρχῆς
 συναΐδιος αὐτῇ ἢ διαπαντὸς συνοῦσα αὐτῇ καὶ πνέουσα τὴν αὐτὴν γωνίαν, ἣν καὶ
 αὐτῇ.
- Ἡ αὐτὴ ἔτι Τριάς σημαίνεται τῷ ὀνόματι τῷ τετραγραμμάτῳ, ἐὰν γράμμασι
 γραφῇ ῥωμαϊκοῖς, οὕτως ὅτι τὰ γράμματα, ὅσον εἰς τὸ τὴν Τριάδα τῶν προσώπων
 350 σημαίνει, ἑαυτοῖς ἀλλήλοις ἰσοδυναμοῦσιν. Ἄλλ' ἵνα διαφέρωσι τῷ σχήματι καὶ ἐν
 μέρει ἔτι τῇ δυνάμει· τοῦτο διὰ τοῦτο ἡ θεία σοφία ἠθέλησε διατάξαι, ὅτι τὰ σημεία
 οἷς αὐτὸς χρῆται εἰς τὸ διδάξαι τὸν νοῦν τῶν ἐκλεκτῶν, οὐ μόνον τὸ πρᾶγμα τὸ
 σημαίνοντον ἀρχικῶς εἰσφέρουσιν, ἀλλ' ἔτι ἐκεῖνο ὃ τοῖς πράγμασι τοῖς σημειομένοις
 ἐπίκειται κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν λαῶν καὶ τῶν καιρῶν. Ὅθεν τὸ μυστήριον ὃ
 355 ἐσημαίνεται τοῖς υἱοῖς τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* ὑπὸ σχῆμα τροχοῦ, τοῖς υἱοῖς τῆς
Καινῆς Διαθήκης ἐσημάνθη ὑπὸ σχῆμα βιβλίου. // Ὁσαύτως ὃ ἐκείνοις ὑπὸ εἶδος f. 201v
 βᾶτου, τούτοις ὑπὸ εἶδος πόκου καὶ ὡσαύτως ἐν τοῖς ἄλλοις σημείοις. Ὁ Θεὸς γὰρ
 πλανηθῆναι οὐ δύναται, διὸ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ σημείοις οὕτω φυλάττει τὴν ἰδιότητα,
 ὥστε μηδαμῶς ἀπάδειν τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς προσώποις. Ὅθεν, ἐν τῇ ὑποθέσει,
 360 τοιούτοις σχήμασι διετάξατο γράφεσθαι τὸ προειρημένον ὄνομα παρὰ τοῖς Ἑβραίοις
 καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἵν' αὐτοῖς δύνατο ἰκανῶς παρασταθῆναι ἡ γνώσις καὶ ἡ
 πίστις, ἣν διαφόρως ἔχουσιν ἢ ἐμελλον ἔχειν οἱ λαοὶ ἀμφότεροι περὶ τῶν προειρημένων
 σημασιῶν. Ὁ τῷ ἐπιμελῶς καὶ εὐλαβῶς ἐννοοῦντι σαφῶς δηλωθήσεται. Εἰσὶ γὰρ
 γράμματα ῥωμαϊκὰ τοῖς εἰρημένοις ἰσοδυναμοῦντα· *i, h, v, h*. Ἡ ἔναρξις δὲ τῆς
 365 γραφῆς τῆς ῥωμαϊκῆς ἐναντιοῦται τῇ ἐνάρξει τῆς ἑβραϊκῆς, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας
 διαταπτοῦσης εἰς σημασίαν τῆς πνευματικῆς προπορεύσεως ἐν τοῖς λαοῖς. Ὁ λαὸς
 γὰρ ὁ ἑβραϊκὸς ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἀρχεται διὰ λήψεως τοῦ θείου νόμου // καὶ εὐσέβειαν f. 202
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀριστερόν προπορεύεται ἀρνούμενος αὐτὸν καὶ παραβαίνων
 τὸν νόμον αὐτοῦ· διατοῦτο λέγεται τῷ δευτέρῳ τῶν *Παραλειπομένων* τῷ δεκάτῳ
 370 πέμπτῳ, ὅτι μέλλον ἦν ἵνα ὦσιν ἄχρι τέλους κόσμου *δίχα Θεοῦ ἀληθινοῦ*. Ὁ λαὸς δὲ
 τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Γραικῶν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ἀρχεται, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ σεβάσματος
 τῶν εἰδώλων· ἐσχάτως δὲ κατανατᾶ εἰς τὸ σέβας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν κατάληψιν
 τῆς βασιλείας.
- Ἔστιν ἄρα ἐν τῷ προειρημένῳ ὀνόματι τὸ πρῶτον γράμμα *i*, ὃ ἐν τῇ ποσότητι
 375 ἐλάχιστον τῶν ἄλλων ῥωμαϊκῶν ἐστί, καθάπερ καὶ τὸ *ιωθ* τῶν ἑβραϊκῶν. Ἀλλὰ τόσης
 δυνάμεως ἐστίν, ὅτι τῶν ἄλλων γραμμάτων, ἐὰν ὀρθῶς μορφωθῶσι, δύναται εἶναι
 ἀρχή, ἀλλὰ ἐξ οὐδενὸς ἔλκει τὴν γέννησιν. Αὐτὸ γὰρ ἢ καθ' ἑαυτὸ ἢ μετὰ τοῦ *o* τὰ
 ἄλλα γράμματα τὰ ῥωμαϊκὰ τὰ ὀρθῶς μεμορφωμένα συστήσαι δύναται. Τὸ πρῶτον

 370 2 Cr 15,3

 346 αὐτῆ?] αὐτῇ cod. 349 γραφῆ] γραφῇ cod.

335 primo et semper concipiens et spirans angulum nodantem sive indissolubili-
ter colligantem duo latera equalia, et in eo, inquam, est principium ex princi-
pio coeternum ei vel semper concomitans ipsum et spirans eundem angulum
quem et ipsum.

Eadem quoque Trinitas significatur nomine Thetagramaton si literis scri-
batur latinis, ita quod litere, quo ad Trinitatem personarum significandam,
340 sibi invicem equipollent. Sed quod differunt figura et partium etiam potesta-
te, hoc ideo divina sapientia voluit ordinare, quia signa quibus ipsa utitur ad
instruendum intellectum electorum non solum rem significandam principali-
ter important, sed etiam id quod rebus significatis adiacet secundum diversi-
tatem populorum et temporum. Unde misterium quod significabatur filiis
345 *Veteris Testamenti* sub figura rote, filiis *Novi Testamenti* significatum est sub
figura libri. Similiter quod illi sub forma rubi, huic sub forma velleris, et sic in
aliis signis. Deus enim errare non potest, quapropter in signis suis taliter ser-
vat proprietatem, ut nullo modo disconveniant temporibus et personis.
Unde, in proposito, talibus signis ordinavit scribi predictum nomen apud
350 Hebreos et apud Latinos, ut ipsis posset sufficienter representari cognitio at-
que fides quam differenter habent vel habituri erant populi ambo de preteriti-
tis²³ significatis. Quod diligenter et devote consideranti clare patebit. Sunt
enim litere latine dictis equipollentes: *i, h, v, h*. Initium autem scripture latine
opponitur initio hebrayce, Dei sapientia ordinante ad significationem spiri-
tualis processus in populis. Populus enim hebraycus a dextera incepit per ac-
355 ceptionem divine legis et cultum Dei, sed ad sinistram processit negando ip-
sum et non aggrediendo leges ipsius, propter quod dicitur II° *Paralipomenon*,
XV, quod futurum erat ut essent usque ad finem mundi *sine Deo vero*. Popu-
lus autem Latinorum atque Grecorum a sinistris incepit, scilicet a cultu ydo-
lorum; tandem vero pervenit ad cultum Dei et ad perceptionem regni celestis.
360 Est igitur in predicto nomine prima litera *i*, que in quantitate minima ceterarum
latinarum est, sicut est *yod* hebraycarum. Sed tante virtutis est, ut
aliarum literarum, si recte formentur, possit esse principium, sed a nulla trahit
originem. Ipsa enim vel per se vel cum *o* ceteras literas latinas recte formatas
constituere potest. Prima enim literarum latinarum, que a Grecis accepta et

23. Vgr dicit: *les choses dites*.

- γὰρ τῶν γραμμάτων τῶν ῥωμαϊκῶν, ὃ παρὰ τῶν γραικῶν ληφθέν ἐστι καὶ παρ' ἐκείνων
 380 λέγεται *ἄλφα*, ἐὰν ὀρθῶς // μορφωθῆ, δηλαδή ἵνα ἡ τρίγωνον ἰσοπλευρον, ἀπ' αὐτοῦ f. 202v
 τοῦ *ι* τριπλασιασθέντος συντίθεται. Ἐν τοῖς ἄλλοις ἔτι ὀρθῶς καὶ ἀπλῶς γεγραμμένοις
 εὐκόλον ἐστὶ παντὶ βλέπειν πῶς ἐξ αὐτοῦ ἔλκουσι τὴν γέννησιν. Ἔστιν ἄρα βέβαιον
 ὅτι ἔχει λόγον ἀρχῆς ἐν τῷ γένει τῶν γραμμάτων. Ἄλλ' αὐτίκα προσεκτέα ἐστὶν ἡ
 385 διαφορὰ, ὅτι τοῦτο τὸ γράμμα, ὃ σημαίνει ἀρχὴν ἄνευ ἀρχῆς, δέδοται τοῖς Ἑβραίοις
 ὑπὸ σχῆμα στιγμῆς, καὶ πάντοτε παρ' αὐτοῖς ἐστὶ φωνήεν, ἐν ὧσιν ἐστὶν
 ἐπαγγελτικὸν ὡς μέρος λέξεως. Τοῖς Λατίνοις δὲ δέδοται τρανῶς ὑπὸ σχῆμα
 γραμμῆς εὐθείας, καὶ χρῶνται αὐτῷ ὡς φωνήεντι καὶ συμφώνῳ. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ λαὸς
 ὁ ἑβραϊκὸς ὁ ἀδόκιμος, οὐκ ἔγνω οὔτε ὁμολογήσαι ἠθέλησέ ποτε ὅτι ἡ ἀρχὴ ἡ ἄνευ
 ἀρχῆς ἔχει ἐν ἑαυτῇ λόγον ἐκτάσεως διὰ ἐνεργείας τοῦ γεννᾶν ἄλλο πρόσωπον ἐντὸς
 390 ἑαυτῆς. Ὅμως καλῶς ὁμολογεῖ ὅτι ἐκπέμπει ὄκλον ἐκτὸς ἑαυτῆς διὰ ἐνεργείας
 δημιουργίας. Ὡσαύτως ἀποπτύει πιστεῖν ὅτι ἡ θεία // φύσις ἦν ποτε συνεζευγμένη f. 203
 τῇ σωματικῇ· ἡ σωματικὴ γὰρ ἀλαλός ἐστιν, ὅτι οὐδέποτε καθ' ἑαυτὴν ἦχον ποιεῖ
 ζωῆς τινὸς ἢ ἐνεργείας εἰς αἰδιότητα ζωῆς συντελούσης. Ἄλλ' ἡ φύσις ἡ πνευματικὴ,
 μάλιστα ἡ ἄκτιστος, δι' ἑαυτῆς ποιεῖ ἔργα ζωῆς· σύμφωνος ἄρα ἐστὶν ἐκείνη ἡ οὐσία
 395 ἢ μετέχει ἀμφοτέρων τῶν φύσεων. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲ γνώσκοντες ἦσαν καὶ ὁμολογήσαι
 ἔμελλον ὅτι ἡ ἀρχὴ ἡ ἄνευ ἀρχῆς ἑαυτὴν ἐκτείνει ἐν ἑαυτῇ δι' ἐνεργείας τοῦ γεννᾶν,
 τῷ πρώτῳ ὃ ἄνω ἐξήγηται. Καὶ πάλιν ἔτι ὅτι ἡ φύσις ἐκείνης τῆς ἀρχῆς, ἢ ἐστὶ
 φύσις φωνήεντος, μεταβαίη εἰς σύμφωνον, συζευγύσα ἑαυτῇ ἄφωνον, δηλαδή τὴν
 σωματικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ Θεὸς γὰρ ὁ Πατὴρ, κἂν οὐκ ἐν τῷ ἰδίῳ
 400 ὑποκειμένῳ συνέζευξεν αὐτὴν ἑαυτῷ, ὅμως συνέζευξεν ἐν ὅλῃ τῇ φύσει ἑαυτοῦ,
 δηλαδή ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ Υἱοῦ οὕτως, ὅτι κἂν ὅλη ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη
 συνεμίχθη ὅλη τῇ φύσει τῇ θεῖᾳ, ὅμως ἡ φύσις ἡ θεία οὐ προσείληφεν αὐτήν, ἀλλὰ
 τὸ // ὑποκείμενον τοῦ Υἱοῦ. Οὕτως ἄρα δῆλον ὅτι εὐθεὶ μυστηρίῳ τὸ προειρημένον f. 203v
 γράμμα ὁ Θεὸς ἠθέλησεν εἶναι διαφέρον ἐν τῇ ἑβραϊκῇ καὶ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ, ὅσον εἰς
 405 τὸ σχῆμα καὶ τὴν δύναμιν.
 Τὸ ἐπόμενον δέ, δηλαδή τὸ *h*, μόνον ἐστὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκπνεύσεως
 σημεῖον, καὶ διατοῦτο ἐκ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως οὐδὲν σημαίνει, εἰ μὴ ἀπλοῦν ἔργον
 τοῦ ἐκπνεῖν· ὅθεν, ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ τάξεως ἐν ταύτῃ τῇ λέξει σημαίνει
 ἐκεῖνο, ὃ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ σημαίνει τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ. Ἀλλὰ διαφέρουσι τῷ σχήματι,
 410 ὅτι ἐκεῖνο, ὡς εἴρηται, ἔχει μορφήν γινώμονος ἰσοπλεύρου καὶ ἔχοντος ἐγκεκομωμένην
 γωνίαν καὶ τὸ *λωθ* ὑπὸ τὸ ἄκρον τὸ ἀνώτερον. Ἄλλὰ τοῦτο τὸ ἡμέτερον ἔχει μορφήν
 ἡμιδιδύμου, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν εἰ μὴ τὸ ἡμισυ κέρας, καὶ ἐν ᾧ, ἂν ὀρθῶς μορφωθῆ,
 κάτεισι γραμμὴ κατὰ κάθετον πρὸς τὸ κατανησαι εἰς τὸν ἡμικυκλον ἢ εἰς τὸ τόξον

380 μορφωθῆ] μορφωθῆ cod. ἦ] ἡ cod. 385 ὄσω] ὄσω cod. 397 ὀ] ᾧ cod. 408 ταύτη] ταύτη cod. 412 μορφωθῆ] μορφωθῆ cod.

365 ab eis dicitur *alpha*, si recte formetur, scilicet ut sit triangulus equilaterus, ab
 ipsa *i* triplicata et secundum concursum ad tres angulos sita²⁴ componitur. In
 aliis etiam recte et simpliciter descriptis, facile est cuique videre qualiter ab
 ipsa trahant originem. Est itaque certum quod habet rationem principii sine
 principio in genere literarum. Sed statim advertenda est differentia, quoniam
 370 hec litera, que significat principium sine principio, data fuit Hebreis sub for-
 ma puncti, et semper apud eos est vocalis, in quantum est pronunciabilis ut
 pars dictionis. Latinis autem data est clare sub forma linee recte, et utuntur ea
 et vocali et consonante. Ille enim populus hebraycus reprobus non cognovit
 nec fari voluit unquam quod principium sine principio haberet in se rationem
 375 extensionis per actum originandi aliam personam intra se. Attamen bene con-
 fitetur quod emittit tractulum extra se per actum creationis. Similiter respuit
 credere quod divina natura fuerit unquam coniuncta corporali. Corporalis
 enim muta est, quia nunquam per se sonum facit vite alicuius vel operationis
 ad perpetuitatem vite conferentis. Sed natura spiritualis, maxime increata, per
 380 se facit opera vite. Consonans ergo est illa substantia que participat utramque
 naturam. Latini vero cognituri erant et fateri debebant quod principium sine
 principio se extendebat in se ipso per actum originandi modo quo supra fuit
 expositum. Et iterum etiam, quod natura illius principii, que est natura vo-
 calis, transiret in consonantem, coniungendo sibi mutam, scilicet corporalem
 385 naturam humani generis. Deus enim Pater, licet non in supposito proprio con-
 iunxerit eam sibi, tamen coniunxit in tota natura humana²⁵ sui, scilicet in
 supposito Filii, taliter quod licet tota natura humana fuerit coniuncta toti na-
 ture divine, tamen natura divina non assumpsit eam, sed suppositum Filii. Sic
 ergo patet quod recto misterio predictam literam Deus voluit esse differen-
 390 tem in hebreo et in latino, quo ad figuram et potestatem.

Sequens vero, scilicet *h*, solum est apud Latinos spirationis nota, et ideo
 de sua potestate nichil significat nisi simplicem actum spirandi, unde ex hoc
 et ex suo ordine in hac dictione significat illud quod in hebreo significat equi-
 pollens ei. Sed differunt in figura, quoniam illa, ut dictum est, habet formam
 395 gnomonis equilateri et habentis nodatum angulum et *yod* sub extremitate su-
 periori. Sed ista nostra habet formam semifurce in qua non est nisi unum cor-
 nu, et in qua, si recte formetur, descendit linea perpendiculariter ad contin-
 gendum semicirculum vel archum eius in extremitate superiori. Cum enim

373 reprobus] in margine sinistro scriptum 384 in consonantem] sub linea in margi-
 ne inferiore scriptum

24. Vgr omittit: *et secundum concursum ad tres angulos sita*.

25. Vgr omittit: *humana*.

- αὐτοῦ εἰς τὸ ἄκρον τὸ ἀνώτατον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ δύο τρόπους κατὰ
 415 λόγον προ//σῆκει τῷ Θεῷ Ἰσως, ἐνὶ δηλαδὴ τρόπῳ ὡς ἔστι πρόσωπον ἀγάπης, ἐτέρῳ f. 204
 τρόπῳ ὡς φύσις, ἢ συνδρομὴ τούτων τῶν δύο πλευρῶν τοῦ λόγου ἐγκεκόμβωται καὶ
 ἐγκέκλεισται παρ' Ἑβραίοις, οὐτ' ἄλλο ἔθνη αἰσθάνονται, εἰ μὴ ὅτι ἡ ἀρχὴ ἢ ἀνευ
 ἀρχῆς περιέχεται ὑπὸ τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ἢ κατὰ λόγον ἔστι
 420 πλευρὰ ἀνωτάτη ὅσον εἰς τὴν κοινότητα. Ἐνθὲν τοι, πρὸς τὸ τοῦτο σημαίνει παρ'
 αὐτοῖς, τὸ *ἰὼθ* συνάπτεται μόνον τῇ ἀνωτέρᾳ πλευρᾷ τοῦ γνώμονος ὑποκάτωθεν. Οἱ
 Ῥωμαῖοι γινώσκοντες ἦσαν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τῆς καθέτου τῆς εὐθείας καὶ
 θείας ἀγάπης καταβησόμενον ἦν εἰς τὸ ἄψασθαι τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ
 κυρτώματος τοῦ ἀνθρώπινου, δηλαδὴ τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπινου γένους,
 ὃ κεκύρτωται τῇ ἀμαρτία τοῦ πρώτου γενιήτορος, καὶ πολλοῖς τρόποις κύκλον
 425 μιμεῖται. Καὶ πρῶτον, ὅσον εἰς τὸν μολυσμὸν τῆς ἀμαρτίας, ὅτι ἐκ τοῦ ὀλισθήματος
 τῆς ψυχῆς τοῦ πρώτου γενιήτορος ἔπεσε τὸ σῶμα εἰς μολυσμὸν // καὶ ἐκ τοῦ f. 204v
 μολυσμοῦ τοῦ σώματος γεννηθέντος ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ γενιήτορος, μεμόλυσται
 ἔπειτα ἡ ψυχὴ τοῦ γεννηθέντος παντὸς ἦθει ἀνθρώπινῳ. Δεύτερον δὲ κύκλον μιμεῖται
 ἐν τῇ γενιῇσει ὅσον εἰς τὴν φύσιν τὴν σωματικὴν, ὅτι ἐκ σπέρματος καὶ αἵματος
 430 γίνεται ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐξ ἀνθρώπινου σώματος γίνεται κόπρος, καὶ ἐκ κόπρου
 γίνεται ὑγρότης ἀρμόδιος φυτικῇ, καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ὑγρότητος γίνεται φυτόν, καὶ
 ἐξ αὐτοῦ γίνεται καρπός, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ γίνεται βρώμα, ἐκ τοῦ βρώματος χυλός,
 ἐκ τοῦ χυλοῦ αἷμα, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος δρόσος, καὶ ἐκ τῆς δρόσου ἀλλαγμᾶ, καὶ ἐκ
 τοῦ ἀλλάγματος σπέρμα. Καὶ οὕτως ἀποστρέφεται κατ' εἶδος εἰς ἐκεῖνο ἀφ' οὗ
 435 ἤρξατο. Ὡσαύτως ἐκ τῆς ἀδρανείας τῶν μελῶν ἀρχεται ἐκ τῆς νηπιότητος καὶ εἰς
 αὐτὴν ἐπανέρχεται ἐν τῷ γῆρει. Ἐκ μέρους ἔτι τοῦ πνεύματος, ἐξ ἀδιακρισίας
 ἀρχεται καὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῶν αἰσθητῶν, καὶ διαβαῖνον διὰ δια//κρίσεως καὶ τὴν f. 205
 τῶν νοητῶν γνώσιν, στρέφεται φυσικῶς ἐν πρεσβείᾳ εἰς λήρους καὶ φαντασίας οὕτως,
 ὅτι ἐσχάτως κυρτοῦται, εἰ μὴ ὅσον τὸ αὐτοῦ κύρτωμα ἐγείρει ὁ δυνάστης καὶ
 440 κεχαριτωμένος <κτύπος> τοῦ προειρημένου Πνεύματος τοῦ ἀπτομένου τῶν τῶν
 πιστῶν ψυχῶν. Ἡ κατάβασις ἔτι τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου πιστεύεται παρὰ τῶν
 Ῥωμαίων εἶναι δίδυμος μονόκερος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τῶν ἐκλεκτῶν οἱ κόκκοι
 ἀποκαλύπτονται καὶ ἀφορίζονται ἀπὸ τῶν ἀχύρων τῶν ἀδοκίμων. Τὸ γὰρ ἕτερον κέρας
 τοῦ διδύμου, ᾧ ὁ θεὸς λικμᾶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὁ Ἰλός ἐστίν αὐτοῦ.
 445 Τὸ *υ* δὲ ὃ ἔπεται, ἐκ τοῦ *ι* ἔλκει τὴν γέννησιν. Ἐὰν γὰρ διπλασιασθῇ καὶ ἐκ
 τοῦ μέρους τοῦ κατωτέρου συζευχθῇ, αὐτίκα φανήσεται τὸ *υ* ὀρθῶς μορφωθέν. Πάλιν
 τὸ *υ* δύναται εἶναι ἀρχὴ πάντων ἐκείνων τῶν γραμμάτων, ὧν καὶ τὸ *ι*. Ὅθεν, ὀρθῶς

438 ἐν πρεσβείᾳ] ubi aliquid erasum fuerat, alia manus, ut videtur non græca, scripsit
 ἐν πρεσβείῳ quod iuxta textum latinum correxi 439 δυνάστης] utitur a traductore sen-
 su adiectivo 440 κεχαριτωμένος] post hunc verbum apparet vacuum in cod. (fenestra)
 ubi deberet esse versio verbi latini «tactus», quod supplevi cum κτύπος, quia verbum
 masculini generis esse debet 446 συζευχθῇ] συζευχθῇ cod.

Spiritus Sanctus secundum rationem duobus modis conveniat Deo equaliter,
 uno scilicet modo prout est persona amoris, alio modo prout est natura, concursus
 400 istorum duorum laterum rationis nodatus est et clausus Hebreis, nec
 aliud inde sentient, nisi quod principium sine principio continetur sub natu-
 re Spiritus Sancti, quod secundum rationem est latus superius quantum ad
 405 comunitatem. Proinde, ad hoc significandum apud eos, *yod* adheret tantum
 superiori lateri gnomonis ab infra. Latini vero cognituri erant quod Spiritus
 Sanctus perpendiculo recti et divini amoris descensusus erat ad tangendum
 superiorem partem curvatis humane, scilicet spiritualem naturam humani
 generis, quod est incurvatum peccato primi parentis, et multis modis circulum
 410 imitatur. Et primo quantum ad infectionem peccati, nam ex lapsu anime
 primi parentis incidit corpus in infectionem. Et ex infectione corporis orta ab
 anima generantis, contagiata est postmodum anima generati cuiuslibet more
 humano. Secundo vero circulum imitatur in generatione quantum ad natu-
 ram corpoream, nam ex spermate et sanguine fit humanum corpus, et ex hu-
 mano corpore fit fimus, et ex fimo fit humiditas apta vegetationi, et ex tali hu-
 415 miditate fit planta, et ex ea fit fructus, et ex fructu fit cibus, et ex cibo fit
 chylus, et ex chylo sanguis, et ex sanguine ros, et ex rore cambium, et ex cam-
 bio fit sperma. Et sic redit secundum speciem ad id a quo inchoavit. Similiter
 ab impotentia membrorum incipit infantia,²⁶ et ad eandem redit in senio. Ex
 parte quoque spiritus ab indiscretionem incipit et a cognitione sensibilium, et
 420 transiens per discretionem et intelligibilium cognitionem, redit naturaliter in
 senio ad deliramenta et fantasias, ita quod finaliter incurvatur, nisi quantum
 eius curvatis erigit virtualis et graciosus tactus predicti Spiritus tangentis fi-
 delium animas. Descensus etiam Spiritus Sancti creditur a Latinis esse furca
 unicornis ipsius Dei, per quam electorum grana deteguntur et segregantur a
 425 paleis reproborum. Aliud enim cornu furce qua Deus ventilat humanum ge-
 nus, Filius est ipsius.

V vero que sequitur, ex *i* trahit originem. Nam si duplicetur et a parte in-
 feriori coniungatur, mox apparebit *v* recte formatum. Iterum *v* potest esse
 principium omnium earum literarum quarum et *i*. Unde recte habet rationem

424 et segregantur] in margine sinistro scriptum

26. Vgr dicit: *la feblesa dels membres comença des de l'infancia*.

- ἔχει λόγον ἀρχῆς ἐξ ἀρχῆς, λόγω τοῦ ἑαυτοῦ σχήματος, ὡσπερ καὶ τὸ βαοῦ. Ἄλλ' ἐν
 τόσῳ διαφέρουσιν, ὅτι // τὸ βαοῦ ἐστὶ σχῆμα ἐν ᾧ οὐ φαίνεται ἡ διαίρεσις ἐκείνων f. 205v
 450 τῶν ἀρχῶν, ὅτι οὕτω μορφοῦται ὡσεὶ εἰ δύο ἰωθ ἀδιαιρέτως ἐξεύγνυτο, σημαίνουν
 σαφῶς ὅτι τοῖς Ἑβραίοις εἶη ἡ αὐτῶν διαίρεσις ἄγνωστος καὶ κρυφία. Τὸ ν δὲ, ἐν
 ᾧ ἡ αἰσθησις φανερώς διακρίνει πῶς διεσταλμένως γεννᾶται ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς,
 τῶν Ῥωμαίων σημαίνει τὴν γνώσιν καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰλικρινῆ, ἣν περὶ τῆς
 διαστολῆς τῶν προειρημένων ἀρχῶν ἔξειν ἔμελλον. Ὅντως ἐν τῷ καιρῷ τῆς Παλαιᾶς
 455 Διαθήκης ὁ Υἱός, ὑπάρχων μόνον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρός, ἀδελος ἦν τοῖς πιστοῖς·
 τῷ καιρῷ δὲ τῆς Νέας, διὰ προσλήψεως τῆς σαρκός, φανερός ἐφάνη. Συμφωνοῦσι δὲ
 τῇ δυνάμει τὸ βαοῦ καὶ τὸ ν, ὅτι πάντες ἐκεῖνοι, οἱ ἐκ τοῦ λαοῦ τοῦ ἑβραϊκοῦ καὶ
 τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔσχον γνώσιν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πάντες φημί ὠμολόγησαν ὅτι
 πρὸ τῆς σαρκώσεως ἦν ἐν φύσει καθ' ἑαυτὴν μόνον ζῶση, δηλαδὴ πνευματικῇ καὶ
 460 θεία· // εἶτα δὲ ἐν τῇ φύσει ἔτι τῇ σαρκικῇ συνεζευγμένη τῇ προειρημένῃ, οὕτως, f. 206
 ὅτι πρῶτον λόγον μόνον φωνήεντος ἔσχεν, εἶτα συμφώνου. Καὶ οὐ μόνον μετέβη εἰς
 σύμφωνον ὅσον εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' ἔτι ὅσον εἰς τὸ πρόσωπον. Ἡ σαρκικὴ γὰρ φύσις
 τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τῇ φύσει μὲν ὅλης τῆς Τριάδος συνέζευκται, οὐ τέως
 προσώπῳ παντί, ἀλλὰ μόνον τῷ τοῦ Υἱοῦ.
 465 Τὸ h δὲ, τὸ ἐπόμενον μετὰ τὸ ν, σημαίνει ὁ καὶ πρῶην. Δῆλον ἄρα ἐκ τῶν
 προειρημένων ὅτι τὸ ὄνομα τὸ τετραγράμματος, ἔτι γεγραμμένον γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς,
 σημαίνει ἐν τῷ θεῷ εἶναι ἀρχὴν ἄνευ ἀρχῆς πνέουσας καὶ ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς ὁμοίως
 πνέουσας. Εἰ δὲ αὕτη ἡ σημασία νοηθεῖ ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ, ᾧ δυνατόν ἐστὶ τῷ θεῷ
 προσαρμοσθῆναι, φανερώς καταληφθήσεται ὅτι ἰδιωτάτως σημαίνει ἐν τῷ θεῷ εἶναι
 470 τρία πρόσωπα, ὧν τὸ ἐν λόγον ἔχει ἀληθινοῦ Πατρός καὶ τελείου· τὸ ἄλλο δέ, τελείου
 Υἱοῦ· τὸ τρίτον δέ, λόγον ἀμοιβαίας ἀγάπης. // Συγκεχώρηται γὰρ ἄνω ὅτι ἡ ἀρχὴ f. 206v
 ἡ ἄνευ ἀρχῆς ἐστὶ τελείως συλλαμβάνουσα διὰ τοῦ νοός, καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ ἡ ἐξ ἀρχῆς
 ἐστὶ τελείως συλληφθεῖσα παρ' αὐτῆς, καὶ ἔστιν ὅπως τοιαύτη καὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ
 φύσει καὶ τὸ εἶναι μετ' αὐτῆς. Ὁ δ' ἂν παρ' ἄλλου ἐκπορεύεται ὡς παρ' αὐτοῦ
 475 συλληφθῆν καὶ ἔχον εἶδος συλλαμβάνοντος, ἐκπορεύεται διὰ ὁδοῦ γεννήσεως ζῶων
 μάλιστα τελείων. Ἀλλὰ πᾶν τὸ γεννώμενον παρ' ἄλλου καὶ τὸ εἶδος κατέχον τοῦ
 γεννῶντος ἔχει λόγον καὶ ὄνομα υἱοῦ, ὅτι τὸ φίλιος ἐρμηνεύεται κατὰ Λατίνους, φίτ
 κόθ ἴλλε, τουτέστι γίνεται ὁ ἐκεῖνος, ὅτι γίνεται ὁ ἐστὶν ὁ γεννῶν. Τοιγαροῦν,
 ἐπεὶ περ ἡ ἀρχὴ ἡ ἐξ ἀρχῆς ἐνικῶς τελείως γίνεται ἐκεῖνο, ὁ ἐστὶν ἡ ἀρχὴ ἡ ἄνευ
 480 ἀρχῆς διὰ τρόπον γεννήσεως, αὕτη μόνη ἰδιωτάτως καὶ ἐξόχως προσήκει ὁ λόγος καὶ
 τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ. Ὅσαύτως, ἐπεὶ περ ἡ ἀρχὴ ἡ ἄνευ ἀρχῆς προήρην ἑαυτῇ τελείως
 ὁμοίαν κατὰ τινα τρόπον γεννήσεως, ἢ προσαρμοσθήσεται αὐτῷ λόγος // καὶ ὄνομα f. 207

430 principii ex principio, ratione sue figure, sicut et *vau*. Sed in tantum differunt quod *vau* est figura in qua non apparet distinctio illorum principiorum, quondam sic formatur ac si duo *yod* indistincte coniungerentur, significans manifeste quod Hebreis esset illorum distinctio incognita et occulta. *V* vero, in qua sensus manifeste discernit qualiter distincte oriatur a suo principio, 435 Latinorum significat cognitionem et fidem claram quam de distinctione predictorum principiorum habituri erant. Siquidem in tempore *Veteris Testamenti* filius existens solus in sinu Patris, occultus erat fidelibus. Tempore vero *Novi*, per assumptionem carnis manifestus apparuit. Conveniunt autem in potestate *vau* et *v*, nam omnes illi qui de populo hebraico et latino habuerunt 440 noticiam de Filio Dei, omnes, inquam, confessi sunt quod ante Incarnationem fuerit in natura per se tantum viventi, scilicet spirituali et divina. Postmodum vero in natura etiam corporali coniuncta predicte, ita quod primo rationem tantum vocalis habuit, postea consonantis. Et ideo non solum transivit in consonantem quo ad naturam, sed etiam quo ad personam. Corporalis enim natura humani generis nature quidem totius Trinitatis coniuncta est, 445 non tamen persone cuilibet, sed tantummodo Filii.

H vero, sequens post *v*, significat id quod prius. Patet ergo ex predictis quod per nomen Thetagramaton, etiam scriptum literis latinis, significatur in Deo esse principium sine principio spirans, et principium ex principio similiter spirans. Quod si hoc significatum consideretur eo modo quo possibile est 450 Deo convenire, manifeste relinquetur quod propriissime significat in Deo esse tres personas, quarum una rationem habet veri Patris et perfecti, alia vero perfecti Filii, tertia vero rationem mutui amoris. Concessum est enim supra quod principium sine principio est perfecte concipiens per intellectum, et 455 quod principium ex principio est perfecte conceptum ab eo, et est omnino tale et idem in natura et essentia cum ipso. Quicquid autem ab alio procedit ut ab eo conceptum et habens speciem concipientis, procedit per viam generationis animalium maxime perfectorum. Sed omne quod generatur ab alio et speciem retinet generantis, habet rationem et nomen filii, quia «filius» interpretatus «fit quod ille»,²⁷ quia fit id quod est generans. Igitur cum principium 460 ex principio singulariter perfecte fiat id quod est principium sine principio per modum generationis, ei soli propriissime et excellenter conveniet ratio et nomen filii. Similiter cum principium sine principio producat sibi perfecte simile secundum quendam modum generationis, aut conveniet ei ratio et no-

453 rationem] in margine sinistro scriptum

27. Vgr post dictionem latinam: *fit quot ille*, scriptam litteris græcis, addit hanc phrasim in lingua græca: *és a dir, es fa allò que és l'altre*.

- μητρός ἢ πατρός. Ἄλλὰ ὁ λόγος τῆς μητρός ἐστὶ λόγος ἀτελῶς γεννώσεως, ὅτι οὐ
 γεννᾷ ἐν ἑαυτῇ ἐνεργητικῶς, ἀλλὰ παθητικῶς, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ἐξ ἄλλου· οὐδὲν
 485 δὲ ἔχον λόγον ἀτελοῦς προσήκει τῷ θεῷ· διατοῦτο ἔπεται ὅτι αὐτῷ οὐ προσήκει
 ὄνομα μητρός. Ἄλλ' ἐπεὶπερ ὁ λόγος τοῦ πατρός ἐστὶ λόγος τελείως γεννώτος, ὅτι
 δηλαδὴ ἐνεργητικῶς καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἡ προειρημένη ἀρχὴ ἐνικῶς ἐστὶ τελείως
 γεννώσα ἐνεργητικῶς ἀφ' ἑαυτῆς, ἰδιωτάτως προσήκει αὐτῇ ὄνομα πατρός, καὶ οὐδενὶ
 490 ἑτέρῳ γεννῶντι ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι πᾶν ἄλλο γεννῶν, κἂν γεννᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅμως
 ἀπολελυμένως οὐκ ἔστι τελείως γεννῶν, διχῶς. Πρῶτον, ὅτι πᾶν ἐκεῖνο ὃ ἐστὶν οὐ
 δύναται δοῦναι τῷ γεγενημένῳ. Δεύτερον, ὅτι κἂν γεννᾷ, ὅμως γεννᾷ ἐν ἑτέρῳ, ὡς
 δηλον ἐν τοῖς ἄρρεσι τῶν ζώων. Γεννᾶν δὲ ἐν ἑτέρῳ, ἐκ τῆς ἀτελείας ἐστὶ τοῦ
 γεννῶντος, ὅτι οὐ δύναται δοῦναι τῷ γεγενημένῳ πᾶν ἐκεῖνο ὃ αὐτῷ ἀναγκαῖον
 ἐστὶ πρὸς // γέννησιν. Ἐπειδὴ οὖν ὃ ἐστὶ τελειότητος πρέπει τῷ θεῷ, ἀναγκαῖον
 495 ἐστὶν [ἐπειδὴ] τὸ γεννῆσαι ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ τελείως ὅμοιον, <ἐπειδὴ> ἐστὶ
 τοῦ λόγου τῆς ἀνωτάτης τελειότητος ὅπως ἐκεῖνο τῷ θεῷ προσαρμοσθῆ μόνον, καὶ
 ὅπως ἐκεῖνη ἡ ἀρχὴ ἢ ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ γεννώσα, ἀληθῶς καὶ τελείως ἔχη λόγον καὶ
 ὄνομα Πατρός· καὶ τοῦτό ἐστὶν ἀρχὴ ἄνευ ἀρχῆς, καθάπερ ἄνω ἐξήγηται.
- Πάλιν δὲ συγκεχώρηται ὅτι αἱ προειρημέναι δύο ἀρχαὶ ἐντὸς τοῦ θεοῦ εἶναι
 500 ὁμοτρόπως πνέουσι, καὶ ὅτι τὸ πνεῖν κοινὴ ἐνέργεια καὶ ὁμότροπός ἐστὶν αὐτῶν. Ὁ
 ἄν δὲ πνέῃ ἔχει λόγον ἰόντος πρὸς ἕτερον, ὅθεν καὶ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς
 στοιχειωτοῖς ἀτμοὶ πνέειν λέγονται ὅταν ἀπὸ ἐνὸς τόπου εἰς ἄλλον κινῶνται. Δεῖ
 ἄρα ὅπως ἐκεῖνη ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεῖν, ἢ τέθειται εἶναι κοινὴ ὁμοτρόπως ταῖς
 προειρημέναις ἀρχαῖς καὶ περαιουῖσθαι ἐντὸς τοῦ ἑαυτῶν εἶναι, ἢ ἐνέργεια ὁρμῆς ἢ
 505 τινὸς κινήσεως ἐνὸς πρὸς ἄλλο. Ἄλλ' ἐν τῷ θεῷ οὐδεμία ἐστὶ κί//νησις σωματικῆ·
 δεῖ ἄρα ἵνα ἡ ὁρμὴ ἢ κίνησις, ἢ κατάλληλος, εἶναι δύναται ἐν νοητῇ οὐσίᾳ. Ἄλλὰ
 τὰ νοητὰ ὑποκείμενα οὐδέποτε κινοῦνται κἂν ὁρμῶνται πρὸς ἄλλο, εἰ μὴ δυνάμει,
 δηλαδὴ διὰ τῆς ἐνεργητικῆς δυνάμεως ἢ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. Ἐκεῖναι δὲ αἱ δυνάμεις
 οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ νοῦς καὶ θέλημα. Ἄλλ' ἐστὶ βέβαιον ὅτι διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοεῖν,
 510 οὐδὲν ἀμέσως κινεῖται ἢ ὁρμᾶται πρὸς ἄλλο, ἀλλὰ μόνον ἐντὸς ἑαυτοῦ, ὅσον εἰς
 γνώσιν, τελειοῦται. Θελήματι δὲ ὁρμᾶ πρὸς ἕτερον ὑπὸ λόγον τινὸς διαθέσεως. Εἰ
 γὰρ τὸ θέλημα ἀγαθὸν ἐστίν, ἡ διάθεσις ἔσται ἀγάπη. Εἰ δὲ κακόν, μῖσος. Ἄλλ' ἐν
 τῷ θεῷ οὐκ ἔστι κακὸν θέλημα. Δεῖ ἄρα ἐκ τούτων, ὅπως ἐν ταῖς προειρημέναις
 ἀρχαῖς, ἢ κοινὴ ἐνέργεια τοῦ πνέειν ἢ ἐνέργεια εὐγνώμονος θελήματος ἴσως ἐνὸς
 515 πρὸς ἕτερον, ἐπεὶ εἴρηται ὅτι ἐντὸς ἑαυτῶν περαιοῦται καὶ ἔστι τις νοητὴ τοῦ
 ὑποκειμένου ὁρμὴ πρὸς ἄλλο. Καὶ οὕτω λείπεται ὅτι αἱ προειρημέναι δύο ἀρχαὶ εἰσὶ
 θέλουσαι ἀγαθὸν ἑαυταῖς ἀλλήλας, καὶ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν // ἐστὶ θελητόν. Βέβαιόν

f. 207v

f. 208

f. 208v

491 τῷ] τῷ cod. γεννᾷ¹⁻²] γεννᾷ cod. 492 ζῶων] ζῶων cod. 495 ἐπειδὴ] seclusi ἐπειδὴ]
 supplevi iuxta textum latinum 496 προσαρμοσθῆ] προσαρμοσθῆ cod. 497 ἔχη] ἔχη cod.
 501 πνέῃ] πνέῃ cod. 504 ἢ] ἢ cod. 505 ἐν] ἐν cod.; alia manu, ut videtur non græca,
 super lineam scriptum 506 ἢ] ἢ cod. 514 ἢ] ἢ cod.

465 men matris aut patris. Sed ratio matris est ratio imperfecte generantis, quia non generat in se active, sed passive, quia non ex se, sed ab alio. Nichil autem habens rationem imperfecti convenit Deo, quapropter sequitur quod ei non conveniat nomen matris. Sed cum ratio patris sit ratio perfecte generantis, quia scilicet active et ex se, et predictum principium singulariter sit perfecte generans active et ex se, propriissime convenit ei nomen patris, et nulli alii generanti ex se, quia omne aliud generans quamvis generet ex se, tamen absolute non est perfectum generans, dupliciter: primo, quia totum id quod est non potest dare generato; secundo, quia licet generet ex se, tamen generat in alio, ut patet in masculis animalium. Generare autem in alio est de imperfectione generantis, quia non potest dare generato totum illud quod ei necessarium est ad generationem. Cum igitur omne quod est perfectionis conveniat Deo, necessarium est eum generare ex se et in se perfecte simile, cum sit de ratione summe perfectionis quod id Deo conveniat solum, et quod id principium quod in Deo est generans, vere et perfecte habeat rationem et nomen Patris.

470
475
480 Et hoc est principium sine principio, quemadmodum fuit supra expositum.

Iterum autem concessum est quod predicta dua principia intra divinam essentiam uniformiter spirant, et quod spirare comunis actus et uniformis est ipsorum. Quicquid autem spirat, habet rationem tendentis in alium, unde et in corporibus elementaris vapores spirare dicuntur, quando ab uno loco in alium moventur. Oportet ergo quod ille actus spirandi qui positus est esse comunis uniformiter predictis principiis et terminari infra eorum essentiam, sit actus tendentie vel cuiusdam motus unius in alium. Sed in Deo nullus est motus corporalis, oportet ergo quod sit tendentia vel motus qui convenire potest intellectuali substantie. Sed intellectualia supposita nunquam moventur seu tendunt in aliud nisi virtualiter, scilicet per operativam potentiam que est in eis. Ille autem potentie non sunt nisi intellectus et voluntas. Sed constat quod per actum intelligendi nichil immediate movetur aut tendit in aliud, sed solum intra se quantum ad cognitionem perficitur; voluntate autem tendit in aliud sub ratione alicuius effectus. Nam si voluntas bona fuerit, affectus erit amor. Si vero male, odium. Sed in Deo non est mala voluntas. Oportet igitur ex his quod in predictis principiis comunis actus spirandi sit actus benivole voluntatis equaliter unius in alium, cum dictum sit quod infra ea terminatur et sit quedam intellectualis suppositi tendentia in aliud. Et sic relinquitur quod predicta duo principia sunt volentia bonum sibi invicem, et quod illud

485
490
495

- ἔστι δὲ ὅτι ὁ θέλων καὶ τὸ θελητὸν οὐκ εἰσὶν ἐνὸς λόγου. Ἔστιν οὖν ἐν τῷ θεῷ
 λόγος δύο θελόντων καὶ λόγος ἐνὸς θελητοῦ, οὕτως, ὅτι ἐντὸς τῆς θεότητος ἡ
 520 τοιαύτη διαστολή λόγων ὑπάρχει. Ἡ ἄρα ὁ λόγος τοῦ θελητοῦ, ὃ ἔστιν ἕτερος ἀπὸ
 τοῦ λόγου παντὸς θέλοντος, ἔστιν οὐσία ἢ συμβεβηκός· ἀλλ' ἀδύνατόν ἐστιν ὅπως ἢ
 συμβεβηκός· ἄρα ἔστιν οὐσία. Ἄλλ' ἐν τῷ θεῷ οὐ δύναται εἶναι οὐσία ἢ ἡ ἕτερα
 ἀφ' ἑτέρας ὑπὸ λόγον τοῦ εἶναι, ὅτι δέδοται ἄνω ὅτι τὸ εἶναι τοῦ θεοῦ ἀπλούστατόν
 ἐστι καὶ ἔν παντελῶς καὶ ἀμερίστον. Δεῖ ἄρα ὅπως ἐκεῖνο τὸ θελητὸν ἢ οὐσία ἕτερα
 525 ἀφ' ἑτέρων λόγῳ τοῦ ὑποκειμένου, καὶ ὅλως ἢ αὐτῇ καὶ μία μετὰ τῶν ἑτέρων λόγῳ
 τοῦ εἶναι· καὶ ἐπεὶ ἔστιν εὖ θελητόν, δεῖ ὅπως ἔχη λόγον ἀμοιβαίας ἀγάπης τῶν
 προειρημένων θελόντων.
- Συλλέγοντες ἄρα τὰ προειρημένα, ἀναγκαίως εὐρίσκομεν ταῦτα τὰ τρία
 ὑποκείμενα διεσταλμένα εἶναι ἐν τῷ ἐνὶ τῆς θεότητος εἶναι, δηλαδὴ Πατὴρ, Υἱὸς // f. 209
 530 καὶ ἡ Ἀγάπη τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκ κοινῆς αὐτῶν πνεύσεως ἐκπορευομένη, ἢ
 διατοῦτο καλεῖται τῷ ὀνόματι ἀμφοτέρων τῷ κοινῷ, δηλαδὴ Πνεῦμα Ἅγιον. Καὶ πᾶς
 νοῦς, ὃς τίθησιν ἐν τῷ θεῷ νοῦν εἶναι καὶ θέλημα, ἀναγκάζεται βιαίως συγχωρῆσαι
 ἐν ἑαυτῷ εἶναι διαστολὴν τριῶν ὑποκειμένων ἐν ἐνὶ καὶ ἀμερίστῳ εἶναι. Εἰ γὰρ ὁ
 νοῦς ἔστιν ἐν ἑαυτῷ ἐνεργεῖα καὶ οὐχὶ ἐν δυνάμει παθητικῇ ἢ ἔξει, ἀναγκαῖόν ἐστιν
 535 ἵνα αὐτόθι ἢ νοοῦν καὶ νενοημένον κατὰ φύσιν, εἰδήπερ οὐδεμία δύναμις ἔστιν ἐν
 τῷ θεῷ ἀργή. Καὶ εἰδήπερ πᾶσα δύναμις ἐν τῷ θεῷ ἔστιν ἀόριστος, ἀναγκαῖόν ἐστιν
 ἵνα τὸ νοοῦν ἢ ἀόριστον ἐν τῷ νοεῖν, καὶ τὸ νοούμενον ἢ ἀόριστον ἐν τῇ νοήσει.
 Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα τὰ δύο εἰσὶ διαφόρων λόγων, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὅπως ἐν τῷ θεῷ
 ὦσιν ὁπωσοῦν διεσταλμένα. Καὶ ἐπεὶ πᾶσα δύναμις καὶ πᾶσα ἐνέργεια καὶ πᾶς
 540 λόγος ἐν τῷ θεῷ ἔστιν οὐσία, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὅπως διεσταλθῶσιν ὡς οὐσίαι·
 ἀλλ' ἀδύνατόν // ἔστιν ἵνα τὸ εἶναι τὸ θεῖον διαιρεθῇ, ἐπεὶ πᾶν ἀπλούστατόν ἐστι. f. 209v
 Δεῖ ἄρα ἵνα ὦσιν οὐσίαι διεσταλμένα ὑποκειμένῳ καὶ ἐνὸς καὶ ἀμερίστου εἶναι· καὶ
 ὡσαύτως δεῖ ἵνα τὸ θέλημα ἐνεργήσῃ ἐν τῷ θεῷ τί θελητὸν καὶ ἀόριστον ἐν
 ἀγαθότητι, καὶ ὅπως ἢ διεσταλμένον οὕτω καὶ τοιοῦτῳ λόγῳ, οἶω ἄνω. Τῷ αὐτῷ ἔτι
 545 τρόπῳ συγχωρῆσαι ἀναγκαίως τὴν προειρημένην Τριάδα ἐν τῷ θεῷ εἶναι πᾶς ὃς
 συνεχώρησεν εἶναι ἀληθῆ ἐνότητα ἐν τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ θεῷ ἐνότης,
 ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα ἢ ἐνεργητικῇ, εἰδήπερ οὐδὲν ἔστιν ἐν τῷ θεῷ παθητικὸν ἢ
 ἀργόν. Καὶ ἐπεὶ ἐν αὐτῷ ἔστιν αἰωνία, ἀναγκαίως ἐν τῷ θεῷ ἐνεργεῖ ἀπ' αἰῶνος.
 Οὐδὲν δὲ ἐνεργεῖ καθ' ἑαυτό, εἰ μὴ ὃ αὐτῷ προσήκει ἐκ λόγου τῆς αὐτοῦ μορφώσεως,
 550 οἷον τῆς λευκότητός ἐστι καθ' ἑαυτὴν λευκάναι, τῆς θερμῆς θερμάναι, τοῦ φωτὸς
 φωτῖσαι· ὡσαύτως καὶ τῆς ἐνότητός ἐστι ἴδιον καθ' ἑαυτὴν ἐνοῦν. Ἀναγκαῖόν ἐστιν
 ἄρα ἵνα ἢ ἐνότης, ἢ ἐν τῷ θεῷ ἔστιν ἐνεργῶς, ἢ ἐνοῦσα ἀπ' αἰῶνος. Ἄλλ' οὐδεμία f. 210

524 ἢ] ἢ cod. 526 ἔχη] ἔχη cod. 529 τῷ] τῷ cod. 535 ἢ] ἢ cod. εἰδήπερ] sic ubique in cod. 536 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 537 ἢ¹²] ἢ cod. 541 διαιρεθῇ] διαιρεθῇ cod. 543 ἐνεργῆσῃ] ἐνεργῆσῃ cod. 544 ἢ] ἢ cod. 546 ἢ] ἢ cod. 547 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 552 ἢ] ἢ cod.

500 bonum est volitum. Constat autem quod volitum et volens non sunt unius rationis. Est ergo in Deo ratio duorum volentium et ratio unius voliti, ita quod intra divinitatem talis distinctio rationum existit. Aut igitur ratio voliti, que est alia a ratione cuiusque volentis, est in Deo substantia vel accidens. Sed impossibile est quod sit accidens, ergo est substantia. Sed in Deo non potest esse
 505 substantia que sit alia ab alia sub ratione essentie, quia datum est supra quod essentia Dei simplicissima est et una omnino et indivisibilis. Oportet ergo quod illud volitum sit substantia alla ab alla ratione suppositi, et omnino eadem et una cum aliis ratione essentie; et cum sit bonum volitum, oportet quod habeat rationem mutui amoris predictorum volentium.

510 Recolligentes ergo predicta, necessario inveniemus hec tria supposita distincta fore in una divinitatis essentia, scilicet Pater et Filius et Amor Patris et Filii ex comuni eorum spiratione procedens, qui perinde nuncupatur nomine utriusque comuni, scilicet Spiritus Sanctus. Et omnis intellectus qui ponit in Deo intellectum esse et voluntatem, cogitur necessario concedere in eo esse
 515 distinctionem trium suppositorum in una et indivisibili essentia. Nam si intellectus est in eo actu et non in potentia passiva vel habitu, necesse est ut ibi sit intelligens et intellectum per naturam, cum nulla virtus in Deo sit ociosa. Et cum omnis virtus in Deo sit infinita, necesse est ut intelligens sit infinitum intelligendo, et intellectum sit infinitum intelligibilitate. Et cum ista duo sint
 520 diversarum rationum, necesse est ut in Deo sint aliquo modo distincta. Et cum omnis virtus et omnis actus et omnis ratio in Deo sit substantia, necesse est ut distinguatur ut substantia. Sed impossibile est ut essentia divine dividatur cum simplicissima sit. Oportet ergo ut sint substantie distincte supposito et unius indivisibilis essentie. Et similiter oportet quod voluntas operetur in
 525 Deo aliquid volitum et infinitum in bonitate, et quod sit distinctum taliter et tali ratione, qua supra. Eodem quoque modo concedet necessario supradictam Trinitatem in Deo esse quisquis concesserit esse veram unitatem in eo. Si enim in Deo est unitas, necesse est ut sit activa, cum nichil in Deo sit passivum aut ociosum. Et cum in eo sit eterna, necessario in Deo agit ab eterno.
 530 Nichil autem agit per se nisi quod ei convenit de ratione sue formalitatis, ut albedinis est per se albificare, caliditatis calefacere, lucis illuminare. Sic et unitatis est proprium et per se unire. Necesse est ergo ut unitas, que in Deo est

503 cuiusque] in margine sinistro scriptum 507 omnino] in margine sinistro scriptum 521 et omnis actus] in margine dextro scriptum

- ἐνέργεια δύναται εἶναι ἄνευ ἀντιθέτου. Δεῖ ἄρα ἀναγκαίως ὅπως ἐκείνη ἡ ἐνότης, ἡ
 ἐν τῷ θεῷ ἐνοῖ ἀπ' αἰῶνος, αἰωνίως ἔχη ἐνωτικά πολλά, εἰδήπερ πᾶν ἐνούμενον ἐστιν
 555 ἄλλω ἐνούμενον· καὶ ἐπέπερ τὸ ἐνοῦν ἔτι ἐν τῷ θεῷ ἐστὶν ἑτέρου λόγου ἀπὸ τῶν
 ἐνωθέντων, δεῖ ὅπως ἡ ἐνότης ἡ ἐνοῦσα ἐν τῷ θεῷ ἑτέρα ἢ ἀπ' ἐκείνων, ἢ ἐνοῖ.
 Ἐπεὶ ἐν ἅπασιν τοῖς ἐνωθῆναι δυναμένοις ἡ ἐνωθεῖσι πίπτει τὸ ἐνοῦν μέσον,
 ἀναγκαῖόν ἐστιν εἶναι αὐτὰ διεσταλμένα. Ἄλλὰ δέδεικται ἄνω ὅτι ἐν τῷ θεῷ οὐδεμία
 δύναται εἶναι διαστολή, εἰ μὴ ὑποκειμένων. Ἄρα δεῖ εἶναι ἐν τῷ θεῷ ἐς ἧττον τρία
 560 ὑποκείμενα, ὧν τὸ ἐν τὰ ἄλλα δύο τόσον ἀληθῶς ἐνώση, ὅπως οὐδὲν ἀληθεστέρως ἢ
 ἴσως ἀληθῶς ἢ ἐν ἡ ἐκείνα, ἢ ἡ ἀληθινὴ ἐνότης ἑαυτοῖς πρὸς ἄλλα ἐνοῖ. Ὁ
 ἀδύνατόν ἐστιν εἶναι ἡ νοηθῆναι ἄλλως ἢ ἄνω εἴρηται.
 Ἐν τοῖς ὑποκειμένοις γὰρ τοῖς ἔχουσι νοῦν καὶ λόγον, οὐδὲν δύναται
 διεσταλμένα ὑποκείμενα ἐνώσαι, εἰ μὴ ἡ ἀγάπη, ἧς ἴδιον καὶ ἄμεσον // ἀποτέλεσμα f. 210v
 565 ἐστὶ μόνον ἐνώσαι θελήματα. Ἄλλ' ἐν τῷ θεῷ εἰσὶ ταυτὸ οὐσία καὶ θέλημα, ἄρα
 ἀναγκαῖόν ἐστιν ὅπως ἐν τῷ θεῷ, ἐν ᾧ εἰσὶ νοῦν αἰώνιον καὶ ἀόριστον δυνάμει, καὶ
 νοηθῆναι αἰώνιον καὶ ἀόριστον συμμέτρως συναπολογοῦν τῷ νοοῦντι, ὅπως ἐν αὐτῷ
 ἢ ἀγάπη αἰωνία καὶ ἀόριστος ἀδιαλύτως ἐνοῦσα αὐτά. Καὶ ἐπέπερ ἐστὶν ἀορίστου
 δυνάμεως ἡ ἀγάπη ἐκείνη, χρῆ ὅπως οὕτως ἐν ἑαυτῇ ἐνώση ἐκείνα τὰ ἄκρα, ὅπως
 570 οὐδὲν ἄλλο ἀληθῶς ἢ καὶ ἀπολελυμένως ἔν, εἰ μὴ ἐκείνα τὰ τρία ὑποκείμενα. Ἄλλως
 ἐνήργει ἂν ἡ ἀγάπη ἐκείνη ἧττον ἢ δύναιτο, καὶ οὕτως ἀργῆ εἶη ἐν τινι ἑαυτῆς
 μέρει, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον παντελῶς. Ἐκεῖνο δὲ ἄλλως εἶναι ἢ παρὰ τοῦ νοῦς
 ληφθῆναι οὐ δύναται, εἰ μὴ ὅπως ἐκείνοις τοῖς τρισὶν ὑποκειμένοις ἐν ἀπλοῦστατον
 ἢ καὶ ἀμέριστον εἶναι, οὕτως ὅτι, ἐπέπερ ἐστὶν ἀπολελυμένως ἔν, πᾶν ἐστὶν ἐν
 575 ἐκάστῳ. Τοῦτο δὲ ἀπιστήσαι ἐν φύσει, ἢ εἰλικρινῶς ἐστὶ νοητὴ καὶ ἀορίστου
 δυνάμεως, οὐκ ἐστὶν ὑγιοῦς // διανοίας, ἐπέπερ ἐν φύσει αἰσθητῆ ἐστὶ τοῦτο f. 211
 δυνατόν, δηλαδὴ ἴνα ἐκεῖνο ὃ ἐστὶ κοινὸν πολλοῖς χωριστοῖς ἢ πᾶν ἐν ἐκάστῳ. Ἐάν
 τις γὰρ ἀκριβῶς ἐννοήσῃ τρίγωνον ἰσόπλευρον, ἐναργῶς διαστελεῖ αὐτόθι τρεῖς
 πυραμίδας, αἱ οὐ διαστέλλονται, εἰ μὴ μόνῃ τῇ ἀπαιωρήσει ἢ τῇ σχέσει πλευρᾶς
 580 πρὸς πλευρὰν ἐν τινι τῶν τριῶν γωνιῶν, καὶ εἰσὶ τόσῳ σύμμορφα ὅτι οὐδεμία ὄλως
 ἐν αὐταῖς διμόρφωσις εὐρεθῆναι δύναται. Πάλιν ἔτι τρίτον ἐννοήσῃ, ὅτι ἐν αὐταῖς
 οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ μία ἐπιφάνεια κοινή, ἢ πᾶσα ἐστὶν ἐν ἐκάστη πυραμίδι. Καὶ οὐ
 μόνον τοῦτό ἐστιν ἀληθές περὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιπέδου, ἀλλὰ περὶ σώματος
 παχέος, ὅτι εἰ τὸ τρίγωνον ἐκεῖνο εἶη παχὺ οἶον κήρινον ἀδιστακτῶς ὁ κηρός, ὃ ἐστὶ
 585 κοινὸς πάσαις ταῖς πυραμίσι τοῦ τριγώνου, πᾶς ἐστὶν ἐν ἐκάστη. Καὶ τοῦτό ἐστι

554 ἔχη] ἔχη cod. εἰδήπερ] sic ubique in cod. 556 ἢ] ἢ cod. 560 ἐνώση] ἐνώση cod.
 561 ἢ] ἢ cod. 569 ἐνώση] ἐνώση cod. 570 ἢ] ἢ cod. 574 ἢ] ἢ cod. 577 ἢ] ἢ cod.
 580 τόσῳ] τόσῳ cod. 581 διμόρφωσις] sic cod. probabiliter pro δυσμόρφωσις vertens la-
 tinum «deformitas», quod tamen græce est verbum inusitatum 585 πᾶς] correxi,
 πᾶσα cod.; videtur traductor inconsulto transtulisse «tota» textus latini, ubi «cera»
 est verbum femininum

actu, sit uniens ab eterno. Sed nulla actio potest esse sine obiecto. Convenit
 ergo necessario quod illa unitas que in Deo unit ab eterno, eternaliter habeat
 535 unibilia plura, cum omne unibile sit alio unibile; et cum uniens etiam in Deo
 sit alterius rationis ab unitis, oportet ut unitas uniens in Deo alla sit ab his que
 unit. Nam inter quecumque unibilia vel unite cadit uniens medium, necesse
 est esse illa distincta. Sed ostensum est supra quod in Deo nulla potest esse
 distinctio, nisi suppositorum. Oportet ergo esse in Deo ad minus tria suppo-
 540 sita, quorum unum alla duo a Deo vere uniat, quod nichil verius aut eque vere
 sit unum, quam illa que vera unitas sibi et invicem unit. Quod impossibile est
 esse vel intelligi aliter quam supradictum est.

In suppositis enim habentibus intellectum et rationem, nichil potest distin-
 cta supposita unire nisi amor, cuius proprius et immediatus effectus est so-
 lum unire voluntates. Sed in Deo sunt idem substantia et voluntas, ergo ne-
 545 cesse est ut in Deo, in quo sunt intelligens [et] eternum et infinitum virtute, et
 intellectum eternum et infinitum proportionaliter correspondens intelligenti,
 quod in eo sit amor eternus et infinitus et indissolubiliter uniens eos. Et cum
 sit infinite potentie amor ille, oportet ut taliter in se uniat illa extrema quod
 550 nichil aliud vere sit et absolute unum, nisi illa tria supposita. Aliter ageret
 amor ille minus quam posset, et sic esset ociosus in aliqua sui parte, quod est
 absurdum omnino. Illud autem aliter esse [vel] ab intellectu capi non potest,
 nisi ut illis tribus suppositis una simplicissima sit et indivisibilis essentia. Ita
 quod cum sit absolute una, tota est in quolibet. Hoc autem discredere in na-
 555 tura que pure est intellectualis et infinite virtutis non est sane mentis, cum in
 natura sensibili sit istud possibile, scilicet ut id quod est comune pluribus dis-
 tinctis sit totum in quolibet. Si quis enim diligenter consideret triangulum
 equilaterum, notabiliter distinguet ibi tres pyramides que non distinguntur
 nisi sola dependentia vel respectu lateris ad latus in aliquo trium angulorum,
 560 et²⁸ simul adeo uniformes quod nulla penitus in eis difformitas inveniri po-
 test. Iterum etiam tercio apprehendet, quod in eis non est nisi una superficies
 comunis, que tota est in qualibet pyramide. Et non tantum hoc est verum de
 superficie plana, sed de corpore solido, nam si triangulus ille fuerit solidus ut-
 pote cereus, procul dubio cera que est comunis omnibus pyramidibus trian-

535 alio] correxi secundum Vgr et sensum: *alii*, ed. Carreras iuxta ms. vaticanum
 546 et] seclusi secundum Vgr et iuxta sensum, quod patet præsertim si comparetur
 cum altero membro phrasis 547 intellectum] corrogo secundum Vgr et iuxta sensum:
intellectu, ed. Carreras iuxta ms. vaticanum 552 vel] seclusi iuxta Vgr et sensum
 phrasis 563-564 utpote] correxi scripturam: *ut pote*, ed. Carreras iuxta ms. vaticanum

28. Vgr addit: *son*.

- τὸ ὑπόδειγμα ὃ ἡμῖν παρὰ τοῦ αἰωνίου διδασκάλου προτίθεται, εἰδικῶς πρὸς τὸ
 δαμάσαι τὸ θηριώδες τοῦ νοὸς τοῦ φανταστικοῦ // περὶ τὴν ἐγκατάληψιν τῆς f. 211v
 εἰρημένης ἀληθείας· φησὶ γάρ· Ἐγὼ εἶμι Α καὶ Ω. Προτεθέντων ἄρα τούτων τῶν
 δύο γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, εἰ τὰ σχήματα αὐτῶν ὀρθῶς ἐσχηματισμένα
 590 ἐννοήσομεν, βέβαιόν ἐστίν ὅτι τὸ Α ἔχει σχῆμα τριγώνου ἰσοπλευροῦ καὶ τὸ Ω ἔχει
 σχῆμα κύκλου. Ἐκ παντὸς οὖν τοῦ νοός, ὃν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς προτεθείσι ῥήμασιν ἔχει,
 ἐννοήσομεν ὅσον δυνατὸν ἔσται ἀποκνήσαι πρὸς τὸν παρόντα σκοπὸν. Λέγω οὖν ὅτι
 ὁ Θεός, ὃ φησιν ἑαυτὸν εἶναι τὰ εἰρημένα σχήματα, οὐ λέγει τοῦτο εἰ μὴ ὑπ' ἐκείνων
 τὸν λόγον, ᾧ ἀληθὴς ἐστίν ὁ λόγος αὐτοῦ. Ἄλλ' αὐτὸς οὐκ ἔστι τις τῶν προειρημένων
 595 σχημάτων τῶν αἰσθητῶν· χρῆ ἄρα ὅπως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθεύσῃ ὑπὸ λόγον
 ὁμοιότητος, οὕτως, ὅτι ὁ θεὸς βούλεται ἡμᾶς ἐνηχῆσαι περὶ τὴν ἐγκατάληψιν ἐκείνης
 τῆς ἐξαιρέτου ἀληθείας, ἢ ἐν αὐτῷ ἐστὶ δι' ἐκείνων τῶν σχημάτων· διὰ τὸσον, ὅτι
 μετ' ἐκείνης τῆς ἀληθείας προσφυῆ ἔχουσι τὴν ὁμοιότητα δι' ἐκείνων, ἃ τῇ αἰσθήσει
 600 παριστώσι, καὶ // τόσω προσφυῆ ὥστε προσφυστέραν εἶναι μὴ δύνασθαι, εἰδήπερ ὁ f. 212
 θεὸς πλανᾶσθαι οὐ δύναται, καὶ ἡ αὐτοῦ σοφία οἶδε τελειοτάτως τῶν σημείων τὰς
 ἐμφερείας πρὸς τὰ σημειωσόμενα. Ὁ δὲ ἐν τοῖς προειρημένοις σχήμασι φανερωτάτον
 ἐστὶ τῇ αἰσθήσει, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν εἰ μὴ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τῶν σχημάτων· ἐν τῷ
 χαρακτήρι δὲ τῶν σχημάτων σαφῶς διακρίνει ἢ αἰσθησις δύο, δηλαδὴ διεσταλμένην
 605 τριάδα ἐν τριγώνῳ, καὶ ἀληθινὴν μονομορφίαν ἐν κύκλῳ. Ἐκ τῶν ἑαυτῶν ἄρα
 φανερωτάτων, οὐ δύναται ἐν τῷ θεῷ σηᾶναι, εἰ μὴ διεσταλμένην τριάδα καὶ
 ἀληθινὴν μονομορφίαν, οὕτως, ὅτι ὁ θεός, ὃ φησιν ἑαυτὸν εἶναι Α καὶ Ω, ὅσον ἐστὶν
 ἐκ τοῦ φανερωτάτου λόγου τῶν σχημάτων, οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖ εἰπεῖν, εἰ μὴ ὅτι ἐστὶ
 διεσταλμένως τρισσὸς καὶ ἀληθῶς μονόμορφος. Τοῦτο γάρ ἐστίν ὃ ἐκφαίνουσι τὰ
 σχήματα, οἷς αὐτὸς λαλεῖ διὰ τῶν αὐτῶν φανερωτάτων. Εἰ γὰρ θέλομεν νοῆσαι ὅτι
 610 ἐν τῷ τριγώνῳ τῷ ἰσοπλευρῷ ὁ θεὸς αἰνίσσεται ὁμοῦ τὴν // μονομορφίαν f. 212v
 τρισσῆς διαιρέσεως ὅταν εἴπῃ· Ἐγὼ εἶμι ἄλφα, τότε ἔτι οὐ περισσῶς προσέθηκε·
 καὶ Ω. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ Ω σημειοῦσθαι οὐκ ἠδύνατο ἀρχὴ καὶ τέλος, τότε ὁ νοῦς
 ἔσται ὁ τετμημένος· «Ἐγὼ εἶμι τρισσὸς μονομόρφος καὶ χωρὶς ἀρχῆς καὶ χωρὶς
 τέλους.» Ἐὰν δὲ πολλά, ἃ τοῖς σχήμασι τοῖς εἰρημένοις προσήκουσι, νοηθῶσι, δύναται
 615 ἄλλα σηᾶναι κἂν οὐ πρώτως καὶ ἀρχικῶς, ὡς εἰ λέγομεν ὅτι σημαίνει· «Ἐγὼ εἶμι
 ἀρχὴ ἀρχίζουσα λόγῳ τοῦ Α, ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ διαστολή, καὶ ἐγὼ εἶμι ἀρχὴ ἄνευ ἀρχῆς
 λόγῳ τοῦ Ω, ἐν ᾧ ἀρχὴ διακριθῆναι οὐ δύναται», καὶ πολλαὶ ἄλλαι σημασίαι, αἱ πρὸς
 τὴν παρούσαν θεωρίαν οὐδαμῶς εἰσὶν ἀναγκαῖαι. Ἄλλὰ τοῦτο μόνον ὧδε ἀρκεῖ,

588 Ap 1,8 611-612 Ap 1,8

590 ἐννοήσομεν] sic ubique in cod. pro ἐννοήσομεν 592 ἐννοήσομεν] sic ubique in
 cod. pro ἐννοήσομεν 595 ἀληθεύσῃ] ἀληθεύσῃ cod. 598 τῇ] τῇ cod. 599 τῶσω] τῶσω
 cod. εἰδήπερ] sic ubique in cod.

565 guli, tota est in qualibet. Et hoc est exemplum quod nobis ab eterno doctore
 proponitur, specialiter ad domandum ferocitatem intellectus fantastici circa
 considerationem predictae veritatis. Dicit enim: *Ego sum alpha et o*. Propositis
 ergo hiis duabus literis alphabeti, si figuras earum recte formatas conside-
 570 raverimus, certum est quod *alpha* habet formam trianguli equilateri et *o* ha-
 bet formam circuli. De toto igitur intellectu quem Deus in propositis verbis
 habet, consideremus quantum poterit elici ad presentem intentionem. Dico
 ergo quod Deus qui dicit se esse predictas figuras, non dicit hoc nisi sub ea ra-
 tione qua verus est sermo eius. Sed ipse non est aliqua predictarum figurarum
 sensibilium; oportet ergo ut sermo Dei verificetur sub ratione similitudinis,
 575 ita quod Deus solum intendat nos informare circa apprehensionem illius ex-
 cellentis veritatis que in eo est per illas figuras; pro tanto, quia cum illa verita-
 te congruam habent similitudinem per ea que sensui representant et adeo
 congruam ut magis congrua esse non possit, cum Deus errare non valeat et
 sua sapientia noverit perfectissime signorum convenientias ad signata. Quod
 580 autem in predictis figuris manifestissimum est sensui, nichil aliud est nisi ipsa
 forma figurarum. In forma autem figurarum clare discernit sensus duo: scilicet
 distinctam trinitatem in triangulo, et veram uniformitatem in circulo. Ex
 suis ergo manifestissimis non possunt in Deo significare nisi distinctam Trini-
 tatem et veram uniformitatem, ita quod Deus qui dicit se esse *alpha* et *o*,
 585 quantum est de manifestissima ratione figurarum, nichil aliud intendit dicere
 nisi quod est distincte trinus et vere uniformis. Hoc enim est quod expriment
 figure quibus ipse loquitur per sua manifestissima. Quod si velimus intellige-
 re quod in triangulo equilatero Deus insinuat simul uniformitatem trine dis-
 tinctionis cum dixit: *Ego sum alpha*, tunc etiam non superflue addidit: *et o*.
 590 Nam cum in *o* designari non possit principium et finis, tunc sensus erit preci-
 sus: «Ego sum trinus uniformiter et sine principio et sine fine.» Si vero multa
 que figuris predictis conveniunt considerentur, possunt alia significare, licet
 non primo et principaliter, ut si diceremus quod significat: «Ego sum princi-
 pium principians, ratione *alpha* in qua est distinctio; et ego sum principium
 595 sine principio ratione *o* in qua principium discerni non potest», et multa alla
 significata que ad presentem considerationem nequaquam sunt necessaria.
 Sed hoc solum hic sufficit, scilicet quod per *alpha* proponitur nobis a Deo

571 poterit] post correctionem 585 dicere] in margine sinistro scriptum 597 a
 Deo] in margine dextro scriptum

δηλαδή ὅτι διὰ τοῦ ἄλφα προτίθεται ἡμῖν παρὰ τοῦ θεοῦ τρίγωνον ἰσόπλευρον, ἐν ᾧ
 620 ἡ ὁμοιότης τῆς διαστολῆς τῶν τριῶν ὑποκειμένων ἐν μιᾷ κοινῇ φύσει, ἢ ὅλη ἐστὶν
 ἐν ἐκάστῳ, προσφυστάτως θεωρεῖται ὑποδείγματι // αἰσθητῶ, οὕτως ὥστε οὐδὲν f. 213
 ἄλλο ὑπόδειγμα εἶναι τόσον ἢ πλείον προσφύες, ὃ ῥαδίως φανήσεται τῷ διερχομένῳ
 δι' ἐκάστων.

Καὶ ἐν ἐκείνῳ μέντοι τῷ ὑποδείγματι τοῦ μακαρίου Σιλβέστρου περὶ τῶν τριῶν
 625 διπλοῖδων, ἀληθές μὲν ἐστὶν ὅτι ἐστὶ διεσταλμένη ἡ Τριάς ἐν μιᾷ κοινῇ φύσει,
 ἀλλ' αὐτὸ τὸ κοινόν, δηλαδή τὸ λέντιον, οὐκ ἔστιν ὅλον ἐν μιᾷ διπλοῖδι, καὶ ἐν ἅπασι
 τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις, ὁμοίον ἐστὶ θεωρησαι.

Πάλιν ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι σαφεστέρως ὁ λόγος τῆς διαστολῆς
 συλλαμβάνεται ἢ ἐν ἐτέρῳ, ἐπειδὴ ἡ μία πυραμὶς οὐ διαστέλλεται ἀπὸ τῆς ἐτέρας,
 630 εἰ μὴ μόναις πλευραῖς συντρεχούσαις εἰς γωνίαν· οὕτω καὶ ἐν τοῖς θείοις
 ὑποκειμένοις μόνος ὁ ἀπαιωρισμὸς καὶ ἡ σχέσις ἐνός πρὸς ἕτερον ἢ ἐτέρα αἰτία
 ἐστὶν τῆς διαστολῆς, οὕτως ὅτι αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα διεσταλμένα εἰσὶν ὡς γωνία·
 αἱ σχέσεις δὲ ἢ οἱ ἀπαιωρισμοὶ τῶν ἀναφορῶν, ὡς πλευραί. "Ὅτι δὲ τὰ ὑποκείμενα
 ἐκεῖνα σχηματίζονται // διὰ τῆς γωνίας, μαρτυρεῖ ἡ *Γραφή*, ἢ περὶ τοῦ Χριστοῦ f. 213v
 635 λέγει ὅτι ἐγένετο εἰς κεφαλὴν γωνίας, τουτέστιν ἐγένετο κατὰ σάρκα ἵνα ἢ ἐν τῇ
 κεφαλῇ τῶν ἐκλεκτῶν· οὐχ ὅμως ἀλλαχοῦ ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς θείας Τριάδος, οὕτως, ὅτι
 αὐτῆς τὴν μίαν γωνίαν κατέχει ὁ Χριστός. Εἰ οὖν τὸ εἶναι τῆς πυραμίδος εἶη
 ἀμέριστον, αἱ προειρημένοι πυραμίδες παντελῶς εἶεν τὸ αὐτό, καθάπερ καὶ τὰ
 πρόσωπα τῆς θεότητος. Ἄλλ' ἐπειδὴ σύνθετον ἐστὶν ἐκ γωνιῶν καὶ ἐπιφανείας, οὐ
 640 δύναται ὅλως εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Οὕτως ἄρα φανερόν ὅσον προσφυστάτοις
 σημείοις χρῆται ὁ θεὸς εἰς τὸ παιδεῦσαι ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν τῆς αἰωνίου διαστολῆς
 ἐν τῇ ἐξοχοτάτῃ ἐνότητι αὐτῆς. Ἄν δὲ αἱ προειρημένοι τῶν σημείων ἐξηγήσεις
 παρὰ τινος γεγράφαι, ἀγνοῶ. Ἄλλὰ βεβαίως οἶδα ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ εἰσὶν, ὅτι
 πᾶς τρόπος τοῦ ἐξηγεῖσθαι τὴν *Ἱερὰν Γραφήν*, ὅς τῇ πίστει καὶ τοῖς ἡθεσιν οὐκ
 645 ἀντιτάσσεται, ἐστὶ παρὰ θεοῦ.

Ἐκ μέρους μὲν τοῦ ἐξηγουμένου, διὰ λόγου τοῦ τέλους αὐτοῦ τοῦ προσεχοῦς, ὅτι
 τὰ λόγια τὰ ἱερὰ οὐ διέταξεν ἢ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης // καὶ ἡ σοφία, εἰ μὴ εἰς f. 214
 παιδείουσι τῶν ἀνθρώπων ἐν ἐκείνοις ἃ τελειοῦσιν αὐτούς, ὅσον δυνατὸν ἐστὶν ἐν τῇ
 διαγωγῇ τῆς παρούσης ζωῆς περὶ τὰ θεῖα, κατὰ τὰς δύο δυνάμεις τοῦ λογικοῦ
 650 κτίσματος, δηλαδή τὸν νοῦν καὶ τὸ θέλημα ἢ τὴν διάθεσιν, ἃ δύο τῇ πίστει τῇ
 καθολικῇ καὶ τοῖς ἡθεσιν ἐμμορφοῦνται τελείως. Ἄπασα ἄρα ἔννοια ἢ νοῦς ἐν ᾧ

635 Sal 117,22; Mt 21,42; 1 Pe 2,7

635 ἦ] ἢ cod. 636 ἀλλαχοῦ] iterato signo, alia manu, ut videtur non græca, scriprum
 in margine sinistro 646 διὰ] dia cod.; alia manu, ut videtur non græca, scriptum su-
 per lineam

600 triangulus equilaterus, in quo similitudo distinctionis trium suppositorum in una comuni natura, que tota est in quolibet, congruentissime cernitur exemplo sensibili, taliter ut nullum aliud exemplum sit in tantum aut magis congruum, quod facile apparebit discurrenti per singula.

605 Et in illo quidem exemplo beati Silvestri de tribus plicis in uno et eodem panno,²⁹ verum quidem est quod est distincta Trinitas in una comuni natura, sed ipsum tamen comune, scilicet pannus, non est totus in una plica, et in cunctis aliis similibus similiter est videre.

610 Iterum in eodem exemplo clarius ratio distinctionis perpenditur quam in alio. Nam una pyramis non distinguitur ab alia nisi solum lateribus concurrentibus ad angulum. Sic et in divinis suppositis sola dependentia vel respectus unius ad aliud vel alia est causa distinctionis, ita quod ipsa supposita distincta sunt velut anguli, respectus autem sive dependentie relationum sunt velut latera. Quod autem supposita illa figurentur per angulum, testatur scriptura que de Xristo dicit quia *factus est in caput anguli*, id est, factus est secundum carnem ut sit caput electorum, non tamen alibi quam in angulo divine Trinitatis, ita quod eius unum angulum tenet Xristus. Si igitur essentia
615 pyramidis esset indivissibilis, predicte pyramides omnino essent idem sicut persone divinitatis. Sed quia composita est ex lateribus et superficie, non possunt esse unum et idem. Sic igitur patet quam congruentissimis signis utatur Deus ad insinuandum nobis veritatem eterne distinctionis in excellentissima unitate ipsius. Utrum autem predicte signorum expositiones ab aliquo scripte sint, ignoro. Sed pro constanti scio quod a Deo sunt. Nam omnis modus exponendi *Sacram Scripturam* qui moribus et fidei non repugnat, est a Deo. Cuius rei veritas patet tam ex parte expositi quam ex parte exponentis.³⁰

625 Ex parte quidem expositi ratione finis eius proximi, quoniam eloquia sacra non ordinavit Dei bonitas et sapientia nisi ad instructionem hominum in hiis que perficiunt eos, quantum possibile est in statu presentis vite circa divina, penes duas potentias rationalis creature, scilicet intellectum et voluntatem sive affectum, que duo fide catholica et moribus informantur perfecte. Omnis igitur sensus aut intellectus in quo accipiuntur sacra eloquia, si verita-

613 sit] restitui iuxta ms. vaticanum: *si*, ed. Carreras

29. Vgr omittit: *in uno et eodem panno*.

30. Vgr omittit: *Cuius rei veritas patet tam ex parte expositi quam ex parte exponentis*.

λαμβάνονται τὰ ἱερά λόγια, ἐὰν τῇ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως καὶ τῇ τῶν ἡθῶν εὐλαβείᾳ συμφωνῇ, συλλαμβάνει τὸ τέλος τὸ προσεχές πρὸς ὃ ἡ *Γραφή* τάσσεται, ὅτι τελειοῖ τὸν ἄνθρωπον περὶ τὴν γνώσιν καὶ τὸν ἔρωτα τῶν θείων. Ἄλλ' ὃ ἂν ὀρθῶς πρὸς τὸ
 655 τέλος βαίνει ἔργου τινός, ἐστὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἐραζομένου. Ἄρα ἐπεὶπερ ἡ *Γραφή* ἢ Ἱερά ἐστὶν ἔργον μόνου τοῦ θεοῦ, ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἵνα πᾶσαι αἱ ἐξηγήσεις αὐτῆς, αἱ περὶ τὴν τῆς πίστεως ἀλήθειαν φωτίζουν καὶ στομοῦσι τὸν νοῦν ἢ περὶ τὴν τῶν ἡθῶν εὐλάβειαν τάσσουν τὴν διάθεσιν, ἀδιστακτικῶς εἰσι παρὰ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶπερ ὁ τελειῶς σοφός, τελειῶς θέλει καὶ νοεῖ ὃ ἂν πρὸς τὸ τέλος ὀρθῶς τοῦ αὐτοῦ ἔργου
 660 τάσ//σεται.

f. 214v

Ἐκ μέρους δὲ τοῦ ἐξηγουμένου δηλοῦται οὐχ ἦττον ἡ ἀλήθεια τούτου τοῦ ῥητοῦ. Ὁ ἀνθρώπινος γὰρ λόγος, ὅς ἐξηγεῖται διὰ τῆς τοῦ νοός δυνάμεως, ἐπεὶπερ ἐστὶ τις κτιστὴ δύναμις, βεβαίον ἐστὶν ὅτι παρὰ Θεοῦ ἐστὶν ὅλος οὕτως, ὅτι τὸ ἦσσαν καὶ τὸ μέγιστον ἐν ᾧ δύναται δι' ἐνεργείας τοῦ νοεῖν, ὅλον ἔχει παρὰ τοῦ Θεοῦ
 665 οὐδὲ τὸν κτίστην αὐτοῦ λαθεῖν ἠδυνήθη, ἀλλὰ πεφανερωται ἀπ' αἰῶνος πᾶσα ἡ δύναμις, ἢ γεννησομένη ἦν ἐν τῷ κτίσματι. Ὅσον οὖν ὁ ἀνθρώπινος λόγος διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι τὰ ἱερά λόγια ἑαυτὸν δύναται ἐκτείνειν, τόσον δύναται ὁ νοῦς ὁ θεῖος καὶ ἀορίστως πλεῖον, ὅτι οὐκ ἔστι περιωρισμένος. Ἄρα, ἐὰν πρὸς τὸ τέλος βαίη τῶν λογίων ἢ ἐξήγησις, ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἵνα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ
 670 αἰτιατικῶς καὶ συναινετικῶς ἢ ἄλλως δύναται ὁ νοῦς ὁ κτιστός περὶ τὸ ἔργον τοῦ νοός τοῦ ἀκτίστου πλεῖον ἢ αὐτός, ὃ ἡ ὑγιής διά//νοια ὅλως βδελύττεται. Ὅθεν, κἂν παρ' ἀνθρώπου οὐκέτι ἦν γεγραμμένη, οὐκ ἦν θαυμαστόν, ἐξαιρέτως ἐπεὶπερ ἡ *Γραφή* ἢ Ἱερά ἐκτεθείσα οὐκ ἔστι παρ' ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ. Ἄλλ' ἄρκει ἵνα παρὰ τοῦ ποιητοῦ αὐτῆς γεγραμμένη εὑρεθῇ ἐν ταῖς βίβλοις αὐτοῦ, δηλαδὴ ταῖς
 675 ἀνθρωπίναις διανοαῖς καὶ μάλιστα τῶν πιστῶν, ἐν ὧν ταῖς καρδίαις τὸν νόμον αὐτοῦ τουτέστι τὴν διδασκαλίαν γράψεσθαι ἑαυτὸν ἐπηγγείλατο διὰ Ἱερεμίου. Ὅθεν, περὶ τούτων τῶν βιβλίων λέγεται ἐν τῷ Ἱώβ· *Βίβλον γραψάτω μοι αὐτός ὁ κρίνων* καὶ πάλιν ἐν τῷ *Δανιήλ· Καὶ αἱ βίβλοι ἠνεωγμέναι εἰσίν*. Ὁ νοῦς γὰρ ὁ ἀνθρώπινος βιβλός ἐστι παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκτεθείσα, ἐν ἧ αἱ ἐξηγήσεις καὶ οἱ νόοι τῶν θείων
 680 λογίων οἰονεῖ ἐν γραφῇ, λάμπουσι τόσω καὶ ὅταν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἐτύπωσεν. Οἱ νόοι γὰρ τῶν ἱερῶν λογίων οἱ μερικοί, οὐχ ὁμοῦ, ἀλλὰ διαδοχικῶς, διὰ μερῶν τῶν καιρῶν καὶ τοῦ διαιωνισμοῦ τοῦ κόσμου πολλοστῶς // ἐκθοροῦσι, καὶ πολλοὶ ἀκμήν

f. 215

f. 215v

675-676 Cf. Jr 31,33 677 Job 31,35 678 Dn 7,10

653 συμφωνῇ] συμφωνῇ cod. 657 καὶ] καὶ cod., alia manu, ut videtur non græca, scriptum super lineam 669 βαίνη] βαίνη cod. ἦ] ἦ cod. 671 βδελύττεται] sic ubique in cod. 674 εὑρεθῇ] εὑρεθῇ cod. 676 γράψεσθαι] γράφονται cod. 678 ἠνεωγμέναι] ἠνεωγ μέναι cod. 680 τόσω] τόσω cod., scriptum ubi aliquid erasum fuerat, alia manu, ut videtur non græca 682 πολλοστῶς] bis in cod.

ti fidei et morum honestati consonet, includit finem proximum ad quem
 630 *Scriptura* ordinatur, quia perficit hominem circa cognitionem et amorem di-
 vinorum. Sed quicquid directe ad finem tendit operis alicuius, est de intentio-
 ne operantis. Igitur cum *Scriptura Sacra* sit opus solius Dei, necesse est ut
 omnes expositiones eius que circa fidei veritatem illuminant et solidant intelle-
 635 Deo, cum perfecte sapiens perfecte velit et intelligat quicquid ad finem direc-
 te sui operis ordinatur.

Ex parte etiam exponentis patet non minus veritas huius dicti. Humana
 enim ratio que exponit per intelligendi potentiam, cum sit quedam creata po-
 tentia, constat quod a Deo est tota, ita quod minimum et maximum in quod
 640 potest per actum intelligendi, totum habet a Deo; nec suo creatori latere po-
 tuit, sed patuit ab eterno totum posse quod futurum erat in creatura. Quan-
 tum igitur humana ratio per actum intelligendi et exponendi sacra eloquia se
 potest extendere, tantum potest intellectus divinus et infinities plus, cum non
 sit limitatus. Ergo si ad finem tendit eloquiorum expositio, necesse est ut a
 645 Deo sit causaliter et approbative. Aut aliter posset intellectus creatus circa
 opus intellectus increati plus quam ipse, quod sana mens omnino abhominat-
 ur. Unde licet ab homine nondum esset scripta, non esset mirum, maxime
 cum *Scriptura Sacra* non sit edita ab homine, sed a Deo. Sed sufficit quod ab
 actore suo scripta inveniatur in libris eius, scilicet humanis mentibus et maxi-
 650 me fidelium, in quorum cordibus legem suam, id est doctrinam, scripturum
 se promisit per *Ieremiam*. Unde de hiis libris dicitur in *Iob: Librum scribat
 michi ipse qui iudicat*. Et iterum in *Daniele: Libri aperti sunt*. Intellectus enim
 humanus liber est a Deo editus, in quo expositiones et sensus divinorum elo-
 quiorum velut in scripto relucet tantum et quando Dei sapientia ordinavit.
 655 Sensus enim particulares sacrorum eloquiorum non simul sed successive per

- κείνται ἐν τῷ χοῖ τῆς γῆς, δηλαδὴ ἐν τῇ γῆϊνῃ εἰκόνι τοῦ γράμματος οἶ, τοῦ Χριστοῦ θηήσκοντος, ἐν τῷ ἐσχάτῳ διωγμῷ τῶν πιστῶν ἐξελεῦσονται ἐκ τῶν μημείων
- 685 τῶν λογίων τῶν γραμματικῶν καὶ φανήσονται πολλοῖς ἐν τῇ πόλει τοῦ πιστοῦ συλλόγου. Καὶ ὅσω πλεῖον ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ἐγγίσει, τόσω πλεῖον βλαστήσουσι κόκκους τῆς διδασκαλίας τῆς ἱεράς, οἱ ἐρριμμένοι εἰσὶν εἰς τὴν γῆν τῆς γραμματικῆς ὁμιλίας καὶ ἀναφανήσεται ὁ σῖτος, ὃς πάλαι ἐν τῷ βυθῷ κείται τῆς ἀποθήκης τῆς *Ἱεράς Βίβλου*. Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ἀκολουθούσῃ καὶ δεκάτῃ τετάρτῃ
- 690 ἑκατοντάδι τῶν χρόνων τοῦ Κυρίου ἐλπίζομεν στεργῶς ἐκτελεσθῆναι, εἰδήπερ ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν προφητῶν μέλλει ἡ σαρκακωμῆν ἀλήθεια γνωστὴ καὶ δεκτὴ γενέσθαι πάσαις ταῖς διοικήσεσι τῶν ἐθνῶν, οὕτως ὥστε τοὺς τρεῖς βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, τουτέστι πάντας τοὺς ἐθνικούς, οἱ προσκαίρω βασιλεύουσιν ἐν τοῖς τρισὶ τοῦ κόσμου μέρεσιν, // ἐλθεῖν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τῆς καθολικῆς τῶν πιστῶν προσκυνῆσαι f. 216
- 695 τῷ Χριστῷ, πεπυκασμένων τῶν θαυμάτων καὶ κεκλονημένου ἰσχυρῶς τοῦ ξίφου τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ διὰ ὀνησίμων κηρύκων ἐν γλώσσαις καὶ λαοῖς, εἰδήπερ μόνως τῷ τοιοῦτῳ ξίφει καὶ τῇ τοιαύτῃ στρατιᾷ πλατύνεται καὶ δημοσιεύεται ἡ ἀλήθεια τοῦ Ἄμνου τοῦ οὐραίνου, ἢ μόνως εἰς τὸ ζωποιεῖσαι, οὐκ εἰς τὸ σφάζαι, ἐστὶν αἰωνίως τεταγμένη.
- 700 Εἴ τις δὲ ἀπορήσειε διατὶ τὸ προειρημένον ὄνομα τὸ τετραγράμματον οὐ δέδοται ἐν τῇ *Γραφῇ* τῇ *Ἱερά* τῷ λαῷ τῷ ῥωμαϊκῷ, ἀλλὰ μόνοις Ἑβραίοις, ἀπολογηθήσεται ὥσπερ καὶ περὶ τῶν ἐτέρων σημείων. Ὁ θεὸς γὰρ ἐκεῖνῳ τῷ λαῷ δέδωκε σημεῖα ὡσπὲρ καὶ περὶ τῶν ἐτέρων πραγματικά, ὃν πρόεγνω κολλᾶσθαι τοῖς σημείοις μόνως καὶ οἶδε διατρίψοντα ἐν τῇ σκιᾷ τῶν σημείων, οἷός ἐστιν ὁ λαὸς ὁ ἰουδαϊκός, ὃς ἀκμὴν
- 705 περὶ τὰ σημεῖα καὶ τὰ αἰσθητὰ κατέχευται καὶ κάλυμμα ἔχων πρὸ τῶν ὀμμάτων τῆς // διανοίας οὐ δύναται διακρίναι περὶ τῆς ἀληθείας τῆς σημανθείσης ἕως οὐ f. 216v
- 710 πάλιν θηήσκοντος τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἴρηται ἄνω, σχισθῆ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ τοῦ ἰουδαϊκοῦ, τουτέστι τῆς καρδίας.
- Πᾶσα δὲ ἐκεῖνη ἡ ἀλήθεια, ἢ σημεῖοις ἠνίττετο τοῖς Ἰουδαίοις, ληπτέα καὶ ἰστέα ἦν παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἄνευ σκιᾶς διχουσίας, καὶ διατοῦτο οὔτε ἐν τοῖς πράγμασιν οὔτε ἐν ταῖς φωναῖς δέδονται αὐτοῖς σημεῖα τῆς προειρημένης ἀληθείας, ὅτι τῷ ἑαυτῆς ἰδίῳ φωτὶ ἔδει αὐτοῖς ἐκλάμψαι. Μᾶλλον δὲ συμβέβηκε τοῖς Ῥωμαίοις

692-695 (= l. 665-667 textus latini quem hic prae graeco edimus) fortasse refertur ad conceptionem Arnaldi de sic dicta «Cruzada»; cf. PERARNAU, *El text primitiu del De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, p. 38, notam 128.

684 θηήσκοντος] θηήσκοντος cod. 686 ὡσω] ὡσω cod. τόσω] τόσω cod. 689 καί] και cod., alia manu, ut videtur no graeca, scriptum super lineam 690 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 696 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 703 ὄν] post correctionem 707 θηήσκοντος] θηήσκοντος cod. σχισθῆ] σχισθῆ cod. 712 ὅτι] scriptum ubi aliquid erasum fuerat, alia manu, ut videtur non graeca

partes temporum et durationes mundi paulatim emergunt, et multi adhuc dormiunt in pulvere terre, scilicet in terrena ymagine litere, qui, Xristo moriente, in ultima persecutione fidelium egredientur de monumentis eloquiorum literalium et apparebunt multis in civitate fidelis collegii. Et quanto magis illud tempus appropinquabit, tanto magis germinabunt grana doctrine sacre que jactata sunt in terra literalis eloquii, et apparebit frumentum quod hactenus in fundo iacuit orrei sacri voluminis. Hec autem in sequenti quarto decimo centenariio annorum Domini speramus firmiter adimpleri, cum in eo secundum testimonium propheciarum debeat incarnata veritas nota et accepta fieri cunctis familiis gentium, ita ut tres reges gentium, id est, omnes gentiles qui temporaliter regnant in tribus mundi partibus, veniant in sanctam civitatem universitatis fidelis³¹ adorare Xristum, densatis miraculis et inbrato fortiter gladio verbi Dei per viriles predicatorum in linguis et populis, cum solummodo tali gladio talique militia dilatetur et divulgatur veritas Agni celestis, que solum ad vivificandum et non ad interficiendum est eternaliter ordinata.

Si quis autem quereret cur predictum nomen Thetagramaton non est datum in *Scriptura Sacra* populo Latinorum, sed solum Hebreis, respondebitur sicut et de ceteris signis. Deus enim illi populo dedit signa tam vocalia quam realia, quem prescivit adherere signis tantummodo et³² permansurum in umbra signorum, qualis est populus iudaicus qui adhuc circa signa et sensibilia occupatur et velum habens ante oculos mentis nequit iudicare de veritate signata donec iterum moriente Xristo, sicut dictum est supra, scindatur velum templi iudaici, hoc est, cordis.

Omnis autem illa veritas que signis innuebatur Iudeis, accipienda et cognoscenda erat a Latinis absque umbra dubietatis; et ideo nec in rebus nec in vocibus data sunt eis signa predictae veritatis, cum sua propria luce deberet eis clarescere. Ymo accidit Latinis e converso quam Iudeis acciderit. Illis enim

31. Vgr dicit: *dels fidels*.

32. Vgr addit: *sabia*.

- ανάπαυιν ἢ τοῖς Ἰουδαίοις συμβέβηκεν. Ἐκεῖνοις γάρ πρῶτον ἦν γνωστὸν αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τετραγράμματον ἢ τὸ πρᾶγμα τὸ σημαίνθην δι' αὐτοῦ, ἐπεὶπερ ἀκμὴν ἀγνοοῦσι
- 715 τὴν αὐτοῦ σημασίαν. Ἀλλὰ τοῖς Ῥωμαίοις πρότερον ἐγένετο τῆς σεσαρκωμένης ἀληθείας ἢ γνώσις, ὅσον εἰς πάσας τὰς ὑπεροχὰς αὐτῆς, διὰ τῶν πρῶτων διδασκάλων τῆς καθολικῆς // πίστεως· δεύτερον δέ, τὰ ὀνόματα αὐτῆς τῆς ἀληθείας δεδομένα f. 217 εἰσὶν ἐν τῇ *Γραφῇ* αὐτοῖς ὑπὸ σχῆμα καὶ λόγον τοῦ ὀνόματος τοῦ τετραγραμμάτου, οὕτως, ὅτι τὸ τετραγράμματον σημαῖον τὴν Τριάδα τὴν θεῖαν μεταβέβληται τοῖς
- 720 Ῥωμαίοις εἰς ὄνομα τετραγράμματον, σημαῖον τῆς σεσαρκωμένης ἀληθείας τὰ μυστήρια. Δύο γάρ εἰσιν ὀνόματα εἰδικὰ οἷς ἡ *Γραφή* ὀνομάζει τὸν Σωτῆρα, δηλαδὴ Ἰησοῦς καὶ Χριστός, ἃ δύο ὀνόματα κοινῶς ἐν ταῖς βίβλοις τῶν Ῥωμαίων τέσσαρσι μόνοις στοιχείοις γράφονται, δηλαδὴ τρισὶ γράμμασι καὶ μιᾷ μακρᾷ. "Ὅπερ οὐδαμῶς ἄτερ λόγου μυστηρίου γεγένηται, αὐτῶν τῶν γραμμάτων τοῦτο ἐναργῶς αἰνιττόντων,
- 725 ὅτι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ὀνόμασι τίθεται τι γράμμα, ὃ τέως οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ εἶναι τῆς λέξεως νενομημένης κατὰ τὸν φυσικὸν αὐτῆς σχηματισμὸν, ὃν φανεροὶ ἢ ἐκφώνησις· ὅτι ἐκ τοῦ εἶναι ταύτης τῆς λέξεως *Ihs* οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἐκ τοῦ εἶναι ταύ//της τῆς λέξεως *Χρς* εἰσὶ ταῦτα τὰ δύο γράμματα, δηλαδὴ τὸ *Χ* καὶ τὸ *ρ*· ὅμως f. 217v κοινῶς φυλάττεται ἔτι ἐν ταῖς *Γραφαῖς* ταῖς *Ἱεραῖς* ὅτι τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος *Ihs* γράφεται *I* καὶ *h* καὶ *s* δηλαδὴ, καὶ μακρᾷ διχοτομοῦση μετὰ τῆς μιᾶς ἄκρας τὸν στύλον τούτου τοῦ γράμματος *h*. Ὁ Χριστός δὲ συγγράφεται μετὰ *Χ* καὶ *ρ* καὶ *σ* καὶ *ράβδω* εὐθείᾳ ἄνω κειμένη· ὃ σχῆμα τοῦ γράφειν οὐδενὶ τρόπῳ τυχερόν ἐστιν ἢ ἄργον ἐν τῇ γραφῇ τῶν θεῶν λογίων, μάλιστα ἐπεὶπερ οὐδὲν αἰσθητὸν ἀμέτοχόν ἐστι σημασίας πνευματικῆς. "Ἔστιν οὖν σκοπητέον ἀκριβῶς καὶ εὐλαβῶς
- 735 πόσον εἰλικρινῶς καὶ τελείως ἢ σοφία τοῦ αἰωνίου διδασκάλου διέταξεν ἵνα ὁ λόγος τοῦ κυρίου ὀνόματος ἐν τῇ *Γραφῇ* φυλάττηται. Βέβαιόν ἐστι γάρ ὅτι κύριον ὄνομα ἐστὶν ἐκεῖνο, κατὰ τὸν γραμματικόν, ὃ ἐνὶ μόνῳ προσήκει, οὕτως ὅτι ἐνικῶς πρᾶγμα σημαίνει ἐκεῖνο οὗ λέγεται εἶναι ὄνομα. Ἐπεὶπερ // δὲ τὰ ὀνόματα, οἷς τὰ ἀνθρώπινα f. 218 ὑποκείμενα σημειοῦνται, πλείστοις ἀπονέμονται ὑποκειμένοις, οὐ δύναται κυρίως καὶ
- 740 δεδιωρισμένως τί ὑποκείμενον σημαίνει, εἰ μὴ μετὰ προστεθέντος ἐπωνύμου ἢ φερωνύμου ἢ ἐπιθέτου, δι' οὗ συναρτᾶται ἢ συστέλλεται ἡ κοινότης ἢ ὁμώνυμος τοῦ ὀνόματος μόνως πρὸς τὸ τοιούδε ὑποκείμενον. Ἐπεὶπερ οὖν τοῦτο τὸ ὄνομα *Ihs* ἢ τοῦτο τὸ ὄνομα *Χρς* περὶ πλείστων ἄλλων ἀνθρώπων εἴρηται ἢ περὶ ἐκείνου τοῦ φυσικοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παρθένου, οὐ δύναται αὐτὸν μόνως σημαίνει, εἰδήπερ
- 745 σημεῖον ἦν ἐτέρων, εἰ μὴ δι' ἄλλου ἐπιθέτου διορισθῆ. Κἂν γὰρ τῷ λόγῳ τῆς σημασίας τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ ἐξαιρέτως προσήκη, ὅμως ὁ λόγος τῆς ὑπεροχῆς τῆς

732 κειμένη] κειμένη cod. 736 κυρίου] in margine sinistro alia manu, ut videtur non græca, abbreviate scriptum 744 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 745 διορισθῆ] διορισθῆ cod.

primo fuit notum illud nomen Thetagramaton quam res signata per illud,
 685 cum adhuc ignorent eius significatum. Sed Latinis prius facta est incarnate ve-
 ritatis noticia quoad omnes excellentias eius per primos doctores catholice fi-
 dei. Secundo vero nomina ipsius veritatis data sunt in *Scriptura* ei sub forma
 et ratione nominis Thetagramaton, ita quod nomen³³ Thetagramaton signifi-
 690 cans Trinitatem divinam communicatum est Latinis, in nomine Thetagrama-
 ton³⁴ significans incarnate veritatis misteria. Duo enim sunt nomina specialia
 quibus *Scriptura* nominat Salvatorem, scilicet: Ihesus et Kristus, que duo no-
 mina comuniter in codicibus Latinorum quatuor tantum elementis scribun-
 tur, scilicet tribus literis et uno apice. Quod nequaquam sine ratione misterii
 695 factum est, ipsis literis hoc manifeste insinuantibus, nam in utroque nomine
 ponitur aliqua litera, que tamen non est de essentia dictionis considerate se-
 cundum naturalem eius formationem, quam declarat prolatio. Nam de essen-
 tia huius dictionis: Ihesus, non est *h*.³⁵ Nec de essentia huius dictionis: Xris-
 tus, sunt he due litere, scilicet, *x*, *p*. Tamen comuniter observatur etiam in
 700 scripturis sacris quod hoc nomen Salvatoris: Ihesus, conscribitur *i* et *h* et *s*³⁶ et
 apice secante cum una extremitate columnam huius litere: *h*. Kristus vero
 conscribitur cum *x* et *p* et *s* et virga recta desuper iacente, que forma conscri-
 bendi nullo modo casualis est aut ociosa in scriptura divinorum eloquiorum,
 et maxime cum nichil sensibile careat significatione spirituali. Est igitur ad-
 vertendum subtiliter et devote, quam pure et perfecte sapientia eterni docto-
 705 ris ordinavit ut ratio proprii nominis in *Scriptura* servetur. Constat enim
 quod nomen proprium est illud secundum gramaticum quod uni soli conve-
 nit, ita quod singulariter rem designat illam cuius dicitur esse nomen. Quia
 vero nomina quibus humana supposita designantur pluribus attribuuntur
 suppositis, non possunt proprie et determinate aliquod suppositum designa-
 710 re, nisi cum adiuncto pronomine vel cognomine vel agnomine, per quod res-
 tringitur vel contrahitur comunitas equivoca nominis singulariter ad tale sup-
 positum. Cum igitur hoc nomen Ihesus, vel hoc nomen Kristus, de pluribus
 aliis hominibus dictum fuerit quam de illo naturali Filio Dei et Virginis, non
 potest ipsum singulariter designare, cum signum fuerit aliorum, nisi per aliud
 715 adiunctum determinetur. Licet enim de ratione significati huic homini exce-
 llenter conveniat, tamen ratio excellentie singularis intellectui non significa-

686 quoad] restitui iuxta ms. vaticanum: *quo ad*, ed. Carreras 691 duo] in margine
 dextro scriptum 698 due] in margine dextro scriptum

33. Vgr omittit: *nomen*.

34. Vgr omittit: *in nomine Thetagramaton*.

35. Vgr omittit: *h*.

36. Vgr addit adverbium *θηραδής*, «és a dir».

- μοναδικῆς τῷ νοῖ οὐ σημαίνεται διὰ τοῦ ὀνόματος ἐκείνου ἀπολελυμένως ἐκφωνηθέντος. Τούτου δὲ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια φανεροῦται διὰ τούτου· Ἰησοῦς γὰρ ἐρμηνεύεται Σωτῆρ, καὶ Χριστός, ἠλειμμένος· βέβαιον δὲ ἐστὶν ὅτι ὁ λόγος τοῦ
- 750 Σωτῆρος καὶ ὁ λόγος // τοῦ Χριστοῦ ἠλειμμένου τῷ ἐλέῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, f. 218v
μοναδικῆ ὑπεροχῇ προσήκει τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ὅς ἀληθινὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀκηράτου Παρθένου Υἱός· διαταῦτα καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα καθ' ὑπεροχὴν μοναδικῶς πρέπουσιν αὐτῷ. Ἄλλὰ κἂν τοῦτο ἀληθές ἦ, ὅμως αὐτὸν τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τῆς μοναδικῆς, ἢ διαφέρει ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἢ τῶν κοινωνούντων ἐν
- 755 τούτοις τοῖς ὀνόμασιν αὐτῷ ἢ οὐδαμῶς κοινωνούντων, οὐ σημαίνει αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπολελυμένως ἐκφωνηθέν. Ἐπεὶ ἄρα διὰ τὰς ὑπεροχὰς τὰς μοναδικὰς αὐτοῦ, ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα ἰδιωτάτως συναρτῶνται πρὸς αὐτόν, ὁ λόγος τῆς γραμματικῆς ἰδιώσεως τοῦ ὀνόματος ἀπαιτεῖ ἀναγκαιῶς ὅπως, ὡσάκις ἐκφωνεῖται τούτο τὸ ὄνομα Ἰησοῦς ἢ Χριστός, προστεθῆ αὐτῷ ὄνομα ἕτερον ἢ ἕτερα, ἃ δύναμιν ὀρίζοντος καὶ
- 760 ἰδιοποιούντος ἔχουσιν ἢ ὡς ἐπώνυμον ἢ ὡς φερώνυμον ἢ ὡς ἐπίθετον, ὡσπερ f. 219
ἐποίησεν ὁ ἄγγελος ὁμιλῶν τῷ Δανιὴλ // περὶ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὅταν γὰρ εἶπεν· *Ἔως τοῦ Χριστοῦ εἰσὶ τόσαι ἑβδομάδες*, οὐκ ἀπολελυμένως ὠνόμασε τὸν Χριστόν, ἀλλὰ προσέθηκεν *ἀρχικόν*· ὅπου γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν «ἡγεμόνα», ἔχει ἢ ἐβραϊκῆ ἀλήθεια «ἀρχικόν», ὅθεν εἶπεν· *Ἔως τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχικοῦ, εἰσὶ τόσαι*
- 765 *ἑβδομάδες*, καὶ τὰ ἐξῆς. Χριστός δὲ ἀρχικός ἐστὶν ἐκεῖνος, ὅς ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων χριστῶν τοῦ Θεοῦ μοναδικῶς εἶχεν ὑπεροχάς, οἷον ἐὰν εἴπωμεν ἐκ μέρους τῆς συγγενείας, ὅτι ἦν Παρθένου ἀκηράτου υἱός, ἢ ἐκ μέρους τῶν αὐτοῦ ἐκβάσεων ἢ ἔργων, ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑπεροχαὶ αὐτοῦ εἰσὶ μόνιμοι καὶ οὐχὶ παρερχόμεναι καὶ ἀκαριαῖαι, ἠθέλησεν ὁ αἰώνιος γραμματικὸς ἵνα
- 770 τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, καθόσον ἔχει λόγον διαμένοντος, κομίσῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὰ σύμβολα ἐκείνων τῶν ὑπεροχῶν, αἷς αὐτῷ προσήκει μοναδικῶς. Τὸ ὄνομα δὲ ἢ ἡ φωνὴ οὐκ ἔχει λόγον διαμένοντος καθόσον ἀπαγγέλεται, ἀλλὰ λόγον // παρερχομένου καὶ f. 219v
ἀκαριαίου· ἀλλ' ἐν ὄσῳ γράφεται, ἔχει λόγον διαμένοντος καὶ χρονίζοντος· ἔινθεν τοι ἔφασκεν ὁ *Ἰώβ*· *Γράφεις γὰρ ἐναντίον μου πικρίας*, τουτέστι χρονίσαι ποιεῖς. Οὕτως
- 775 οὖν διέταξεν ἡ σοφία ἢ ἀκατάληπτος τοῦ αἰωνίου γραμματικοῦ, ἵνα τὰ ὀνόματα τοῦ τόσοῦ ὑπερέχοντος ἀνθρώπου ἐν τῇ *Γραφῇ* οὕτω ζωγραφηθῶσιν, ἵνα τῷ σώματι τῆς λέξεως τῆς γεγραμμένης οὐ μόνον σημαίη τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἔτι αἱ ὑπεροχαὶ αἱ μοναδικαὶ τοῦ οὕτω δεδιωρισμένου ὑποκειμένου, οὕτως, ὅπως αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὃ ἐστὶ σημεῖον σημαντικὸν τοῦ ὑποκειμένου, μεθ' ἑαυτοῦ ἀγάγῃ ἐπώνυμον,

761 Dn 9,25 764-765 ibid. 774 Job 13,26

750 ἠλειμμένου] scriptum super lineam alia manu, ut videtur non græca 753 ἦ] ἢ cod.
759 προστεθῆ] προστεθῆ cod. 765 μέσῳ] μέσω cod. 770 κομίσῃ] κομίσῃ cod. 773 ὄσῳ]
ὄσω cod. 777 σημανθῆ] σημανθῆ cod. 779 ἀγάγῃ] ἀγάγῃ cod.

tur per nomen illud absolute prolatum. Huius autem rei veritas patet per hoc:
 Ihesus enim interpretatur Salvator; et Xristus, unctus. Constat autem quod
 ratio Salvatoris et ratio uncti oleo gratie Dei, singulari excellentia convenit
 720 huic homini, qui verus est Dei et incorrupte Virginis filius, quapropter et illa
 nomina per excellentiam singulariter conveniunt ei. Sed licet hoc verum sit,
 tamen ipsam rationem excellentie singularis qua differt ab omnibus aliis ho-
 minibus, sive comunicantibus in hiis nominibus ei sive nequaquam comuni-
 725 cantibus, non designat ipsum nomen absolute prolatum. Cum ergo per exce-
 llentias singulares ipsius illa nomina propriissime coarctentur ad eum, ratio
 gramaticalis appropriationis nominum expetit necessario ut, quodcumque
 profertur hoc nomen Ihesus vel Xristus, adiungatur ei nomen aliud vel alia
 que vicem determinantis et appropriantis habeant sive ut cognomen vel ag-
 730 nomen vel prenomen, quemadmodum fecit angelus loquens *Danieli* de tem-
 pore adventus ipsius. Cum enim dixit: *usque ad Xristum sunt tot ebdomade*,
 non absolute nominavit Xristum, sed adiunxit: *principalem*. Ubi enim nos ha-
 bemus «ducem», habet hebrayca veritas: «principalem», unde dicit: *Usque ad*
Xristum principalem sunt tot ebdomade, et cetera. Xristus autem principalis
 735 est ille, qui inter ceteros unctos Dei singulares habuit excellentias, sicut si di-
 camus ex parte cognationis quod fuit Virginis intemerate filius, vel ex parte
 suorum eventuum vel operum quod resurrexit a mortuis, et cetera. Cum au-
 tem excellentie eius sint permanentes et non transeuntes nec momentanee,
 voluit eternus gramaticus ut eius nomen, secundum quod habet rationem
 permanentis, portaret secum signa illarum excellentiarum quibus convenit ei
 740 singulariter. Nomen autem seu vox non habet rationem permanentis inquan-
 tum profertur, sed rationem transeuntis et momentanei, sed in quantum scri-
 bitur, habet rationem permanentis et durabilis. Proinde dicebat *Iob*: *Scribis*
enim contra me amaritudines, id est, durare facis. Sic ergo ordinavit sapientia
 745 incomprehensibilis eterni gramatici, ut nomina tam excellentis hominis ins-
 cripta taliter pingerentur ut corpore dictionis scripte non solum designaretur
 suppositum hominis, sed etiam excellentie singulares talis determinati suppo-
 siti, ita quod ipsum nomen quod est signum significativum suppositi, secum

739 signa] textus habet *significatum*, sed linea oblitratur et in margine dextro scribi-
 tur *signa* 740-741 in quantum] sic in cod. 741 in quantum] sic in cod. 744-745 ins-
 cripta] in margine dextro scriptum 746 etiam] in margine dextro scriptum

- 780 φερώνυμον, ἐπίθετον· εἰς ἣν ἀκρίβειαν φυλακτέαν, μόνως ἦν δυνατὴ ἡ σοφία τοῦ προειρημένου γραμματικοῦ.
- Πῶς δὲ ἐκεῖνό ἐστιν ἀληθές δηλωθήσεται τῷ ἀκριβῶς καὶ εὐλαβῶς ἐννοοῦντι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἐκ τῶν σχημάτων τῶν στοιχείων, οἷς αἱ προειρημέναί λέξεις // ἐν τῇ γραφῇ παριστῶνται κοινῶς. Ὁ ἀριθμὸς δὲ διπλοῦς ἐναργῶς διακρίνεται ἐν τῇ
- 785 γραφῇ ἐκάστου ἐκείνων τῶν ὀνομάτων, δηλαδὴ τετραδικὸς καὶ τριαδικός· εἰσὶ γὰρ στοιχεῖα τέσσαρα, οἷς γραφεῖσα ἡ λέξις ἀπαρτίζεται, δηλαδὴ γράμματα τρία καὶ μία μακρά. Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς, ὃς κυρίως παρίσθησι τὸ ὑποκείμενον τῆς λέξεως, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ τριαδικός, δηλαδὴ αὐτὰ τὰ τρία γράμματα ἃ πρὸς ἀλλήλα συγγράφονται ἐν τῇ τάξει τῇ ἀρχικῇ, καὶ ἀμφοτέροις τοῖς ἀριθμοῖς σημαίνονται ὑπεροχαὶ μοναδικαί, αἷς
- 790 οὐδεὶς ἄλλος ἰησοῦς ἢ χριστὸς ταύτης τῆς ἀρχικῆς κεκοινωνήκε. Τὰ τέσσαρα δὲ εἰσι ταῦτα, δηλαδὴ· γεννηθῆναι ἐκ Παρθένου ἀχράντου διὰ παντός· ἀναστῆναι ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκ νεκρῶν· εἰς οὐρανοὺς ἐν σαρκὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναβῆναι· ἐξουσίαν ἔχειν ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ κρίνειν αἰωνίως ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἐν τῷ ὑποκειμένῳ δὲ αὐτοῦ τὸν τριαδικὸν περιέχει, οὗ τριαδικοῦ κατὰ // τὴν αὐτοῦ ὀλοκληρίαν οὐδεὶς ἄλλος μέτοχος εἶναι
- 795 δύναται· ἔχει γὰρ ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ ἑαυτοῦ ὑποκειμένου τρεῖς φύσεις διεσταλμένας καὶ ἐν οὐδεὶν συγκεχυμένας, δηλαδὴ πνευματικὴν ἄκτιστον καὶ πνευματικὴν κτιστὴν καὶ σωματικὴν. Καὶ οὕτως ἐστὶν ἀληθές τριάς φύσεως ἐν ἀληθεστάτῃ ἐνότητι ὑποκειμένου, σημαινόμενη διὰ τούτου τοῦ ὀνόματος τοῦ τετραγραμμάτου δοθέντος τοῖς Ῥωμαίοις, καθάπερ ἡ ἀληθῆς Τριάς τῶν ὑποκειμένων ἐν τῇ ἀληθεστάτῃ ἐνότητι
- 800 τῆς φύσεως σεσημειῖται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετραγραμμάτου τοῦ δοθέντος τοῖς Ἑβραίοις. Καὶ οὕτω γενέσθαι διέταξεν ἡ βουλή τῆς αἰωνίου Τριάδος, ἵνα ἡμῖν αἰνιχθῇ ὅτι τὰ ἀπόκρυφα τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς δυναστείας τοῦ θεοῦ ἀρχικῶς περιέχει ἡ γραφὴ ἑβραϊκὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ. Οὐδὲν γὰρ ἐν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ ἀπόκρυφον ἰψηλότερον, οὐδὲν βαθύτερον οὐδὲ τῷ // εὐλαβῶς ἐνθυμουμένῳ σωτηριώτερον, οὐδὲ τῇ
- 805 διανόια τερπνότερον, ἢ ἡ Τριάς τῶν προσώπων ἐν ἐνότητι τοῦ εἶναι. Ὡσαύτως οὐδὲ ἐν τῇ δυναστείᾳ θαυμαστότερον ἢ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνδοξότερον καὶ χρησιμώτερον, ἢ τριάς φύσεων ἐν ἐνότητι τοῦ ὑποκειμένου τοῦ Σωτήρος· ἐν ἧς ἀναστροφῆς τοῖς ὅροις, παντοδαπῆς καὶ τελείας οὐσιῶν ἐνότης ἐν τῷ θεῷ μόνον εἶναι θεωρεῖται· ἐν ᾧ ἔτι πᾶν ἀληθές πλήθος καὶ οὐσιῶδες ἀληθεστάτῃ ἐνότητι δεσμεύεται. Ἐν τῇ τούτου
- 810 ἔτι τοῦ δεσμοῦ συμπλοκῇ, μόνον τὸ λίνον τῆς ἀγάπης τῆς ἀμέτρου καὶ ἀτελευτήτου ἐξαιρέτως ἐκ παντός μέρους διακρίνεται, οὕτως, ὅτι καὶ ὧδε καὶ αὐτόθι ὅλος ἐστὶ τῆς ἐνότητος ὁ λόγος, εἰλικρινῆς καὶ πλήρης ἀγάπης καὶ δι' ἐπομένου ἀνεκδιήγητος ἀγαθότης. Ἐρχόμενοι ἐπὶ τούτοις εἰς τὰ σχήματα τῶν στοιχείων, εὐρήσομεν ὅτι τὰ προειρημένα ὀνόματα γεγραμμένα φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ἐξ αὐτῶν // τῶν σχημάτων,
- 815 τὰ ἐπώνυμα ἃ ἰδίως προσήκουσι τούτῳ τῷ ὀνομασμένῳ· ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ὀνόματι **Ihs**, τὸ **i**, ἐπεὶπερ ἐλάχιστόν ἐστι τῶν γραμμάτων καὶ εὐθές, τὸ ὀνομασθὲν σημαίνει

ferret prenomen et³⁷ agnomen vel³⁸ cognomen. Ad quam subtilitatem servandam solum erat potens sapientia predicti gramatici.

750 Qualiter autem illud sit verum, patebit diligenter et devote consideranti ex numero et figuris elementorum, quibus supradicte dictiones in scripto representantur comuniter. Numerus autem duplex manifeste discernitur in scriptura cuiusque illorum nominum, scilicet quaternarius et ternarius. Sunt enim elementa quatuor quibus scripta dictio integratur, scilicet litere tres et
 755 unus apex. Sed numerus qui principaliter representat suppositum dictionis non est nisi ternarius, scilicet ipse tres litere que ad invicem conscribuntur in serie principali, et in utroque numero significantur excellentie singulares, in quibus nullus alius ihesus aut xristus huic principali comunicavit. Quatuor
 760 vero sunt iste, scilicet nasci de Virgine intemerata semper, resurgere per se a mortuis, celos in carne per se ascendere, potestatem etiam habere per se iudicandi vivos et mortuos. In supposito vero suo ternarium continet, cuius ternarii secundum suam integritatem nemo alius particeps esse potest. Habet enim in unitate sui suppositi tres naturas distinctas et in nullo confusas, scilicet spiritualementem increatam et spiritualementem creatam et corporalem. Et sic est vera
 765 trinitas naturarum in verissima unitate suppositi significata per hoc nomen Thetagramaton datum Latinis, sicut vera Trinitas suppositorum in verissima unitate nature significata est per nomen Thetagramaton datum Hebreis. Et sic fieri ordinavit consilium eterne Trinitatis, ut nobis insinuaretur quod secreta maiestatis ac potentie Dei principaliter continet scriptura hebrayca et latina. Nullum enim in maiestate secretum altius, nullum profundius, nec devote cogitanti salubrius, nec menti delectabilius, quam Trinitas personarum in unitate essentie. Similiter nec in potentia mirabilius aut humane nature gloriosius et utilius quam trinitas naturarum in unitate suppositi Salvatoris. In cuius conversionis terminis, omnimoda et perfecta substantiarum unitas in
 775 Deo tamen esse perspicitur. In quo etiam omnis vera pluralitas atque substantialis, verissima unitate ligatur. In huius etiam nodi totius intricatione, solum filium amoris immensurabilis et interminabilis excellenter ex omni parte discernitur, ita ut hic et ibi tota sit unitatis ratio, purus et plenus amor et per consequens inexplicabilis bonitas. Venientes insuper ad figuras elementorum,
 780 invenimus quod predicta nomina scripta portant secum ex ipsis figuris agnomina que proprie conveniunt huic nominato. In hoc enim nomine: Ihesus, i,

777 et interminabilis] in margine sinistro scriptum

37. Vgr omittit: *et*.

38. Vgr omittit: *vel*.

- ελάχιστον, εἰθές ὅμως ἐν τῇ ἑαυτοῦ μικρότητι. Οὐδὲν δὲ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον εἶναι εἰθῆ καὶ ελάχιστον, εἰ μὴ μόνῃ ἡ ἀρετῇ τῆς ταπεινότητος, ἐν ἧ οὐδεὶς δύναται αὐτῷ παρεικασθῆναι, εἰδήπερ δωρεὰν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν φίλων καὶ τῶν ἐχθρῶν δέδωκε τῷ θανάτῳ, ὡς ἀμνὸς πραότατος. Τὸ ἡ δέ, λόγῳ τοῦ σχήματος, σημαίνει αὐτὸ ἔχειν λόγον ἡμιδιδύμου ὁρώσης κάτω, ὃ ἐκ τῶν προειρημένων δῆλον πῶς αὐτῷ προσήκει καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους ἐξαιρέτως. Τὸ s δὲ σημαίνει αὐτὸν κεκυφῶτα διὰ τοῦ πάθους. Ἡ μακρὰ δὲ ἡ ἄνω τεθεῖσα σημαίνει, τῇ διακονίᾳ καὶ τῇ θέσει καὶ τῇ εὐθύτητι καὶ οὐ τῷ σχήματι, ὅτι οὐκ ἔχει δεδιωρισμένον σχῆμα· ἡ διακονία δὲ αὐτῆς
- 825 ἐστὶ τὰ γράμματα ἐνοῦν εἰς μορφήν λέξεως, καὶ // θέσει, ὅτι ἄνω, καὶ εὐθύτητι, ὅτι εἰθῆως, αἱ πάντα προσφευστάτως ἀρμόζουσι τῷ Σωτῆρι. Ὁ θεὸς γὰρ τῷ ἔργῳ τῆς δημιουργίας ζωγραφεῖ τοὺς ἀνθρώπους οἰοεὶ γράμματα ἐν τῷ εἰλικτῷ χαρτῷ τοῦ παρόντος κόσμου, καὶ πάντας ἐκείνους, οἳ εἰσιν ἐκ τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος, ἐνοῖ ἄνωθεν αὐτὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς τιλ εὐθύτητι δικαιοσύνης, ἦν διὰ
- 830 σταυροῦ καὶ πάθους εἰργάσατο.
- Ἐν τῷ ἑτέρῳ δὲ ὀνόματι, δηλαδὴ τῷ Χρς, τὸ πρῶτον γράμμα ἔστιν Χ, οὐ τὸ σχῆμα ὀρθῶς ἐσχηματισμένος ἐστὶ σταυρὸς κεκλιμένος πρὸς τὰ ἄλλα γράμματα, ὅθεν, τὸν κεχρισμένον ἐσταυρωμένον σημαίνει, τὸν καὶ διὰ τῆς συμπαθείας τοῦ σταυροῦ τοῦ ἑαυτοῦ ἑαυτὸν ἐγκλίνοντα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Τὸ ρ δὲ ἐστὶν ἡμιδιδύμος τὰ ἀνώτερα βλέπων καὶ ὠρθωμένος ἄνω, ὅθεν σημαίνει τὸν Χριστὸν φέροντα τὸ τόξον τῆς ἀνθρωπότητος ἄνω. Τὸ σ δέ, τὸ καμπύλον αὐτοῦ σημαίνει ἐν τῇ ἐπανόδῳ πρὸς τὴν κρίσιν. Καὶ κατὰ // τοῦτο ἡ μακρὰ ἡ ὀρθῶς δέουσα ἄνωθεν σημαίνει αὐτὸν τῇ εὐθύτητι τῆς ψήφου τοὺς ἀνθρώπους δεσμεύοντα εἰς ἀτελεύτητον κατάστασιν γεέννης ἢ δόξης. Ἐὰν δὲ τὰ γράμματα τῶν προειρημένων ὀνομάτων
- 835 ἐννοηθῶσιν ὅσον εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν τάξιν, ἐκθορήσουσιν ἕτερα ἐξαιρέτως προσήκοντα μόνῳ τῷ Χριστῷ, ἃ καὶ νῦν παρορῶ διελθεῖν φοβούμενος τὴν μακρότητα, μάλιστα ἐπεὶπερ τοῦτο τὸ φρέαρ τῆς ἀκριβολογίας καὶ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ τόσον βαθύ ἐστιν, ὥστε ἐκκενωθῆναι οὐ δύνασθαι παρὰ νοὸς κτιστοῦ· καὶ πάλιν ὅτι, ὅσον πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ προκειμένου κόπου, τοῦτο ἀρκεῖ.
- 845 Ἡ δὲ σκοπὸς φανερώσαι πῶς τὰ δύο προειρημένα ὀνόματα ὅσον εἰς τὸν κοινὸν χακτῆρα τοῦ γράφειν παριστῶσιν ἐκεῖνα, οἷς εἰδικῶς κατάγονται εἰς τὸ τὸν Σωτῆρα τὸν ἡμέτερον σημαίνει. Δῆλον δὲ ἐκάστῳ ὅτι διὰ τῆς αἰσθήσεως οὐ συλλαμβά//νεται ἐν τῇ λέξει τῇ γεγραμμένη ἡ δύναμις τοῦ γράμματος, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκφωνήσει μόνως. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν στοιχείων καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ θέσις, τῇ αἰσθήσει

818 εἰθῆ] sic cod.; nisi fortasse traductor utatur forma alexandrina adiectivi, corrigendum est in εἰθῆν 819 εἰδήπερ] sic ubique in cod. 836 καμπύλον] καμπύλον cod.

cum sit minima literarum et recta, nominatum significat minimum, rectum tamen in sua parvitate. Nichil autem facit hominem esse rectum et minimum, nisi sola virtus humilitatis, in qua nemo potest ei parificari, cum gratis se ipsum pro amicis et inimicis tradiderit morti ut agnus mansuetissimus. *H* vero, ratione figure, significat ipsum habere rationem semifurce respicientis inferiora, quod ex supradictis patet qualiter ei conveniat et pre ceteris hominibus excellenter. *S* autem significat ipsum incurvatum per passionem. Apex vero desuper positus significat, officio et situ et rectitudine et non figura, quoniam caret determinata figura. Officium autem³⁹ est literas unire ad formam dictionis, et situ, quod desuper, et rectitudine, quod recte, que omnia conveniunt aptissime Salvatori. Deus enim opere creationis pingit homines velut literas in vertibili carta presentis mundi, et omnes illos qui sunt de misteriali corpore Salvatoris unit desuper ipse cum Patre quadam rectitudine iustitie quam per crucem et passionem exercuit.

In alio vero nomine, scilicet *Xristus*, prima litera est *x*, cuius figura recte formata est crux se inclinans versus alias literas, unde unctum crucifixum significat et per compassionem crucis eius se inclinantem ad alios homines. *P* vero est semifurca superiora respiciens et erecta sursum, unde significat unctum ferentem arcum humanitatis superius. *S* vero reflexionem eius significat in reditu ad iudicium. Et iuxta hoc apex recte ligans desuper significat ipsum rectitudine sententie homines ligaturum ad perpetuum et interminabilem statum gehenne vel glorie. Si vero litere predictorum nominum considerentur quantum ad potestatem et ordinem, emergent alia excellenter convenientia soli *Xristo*, que ad presens omitto prosequi timens prolixitatem, maxime cum iste puteus subtilitatis et sapientie Dei tam profundus sit, ut exhauriri non possit ab intellectu creato. Et iterum, quia quantum ad propositum assumpti laboris hoc sufficit.

Fuit autem propositum declarare qualiter predicta duo nomina quantum ad comunem formam scribendi representant ea quibus specialiter contrahuntur ad Salvatorem nostrum significandum. Patet autem unicuique quod per sensum non apprehenditur in dictione scripta potestas litere, sed in prolotione tantummodo. Numerus autem elementorum et figura et ordo et situs, sen-

785 mansuetissimus] in textu scribitur *mansuetus*, sed linea obliteratur et in margine dextro scribitur *mansuetissimus* 789-790 quoniam caret determinata figura] in margine dextro scriptum 794 cum Patre quadam] iuxta Vgr restitui litteras in ms. vaticano incertas: *cum Patre quanta*, ed. Carreras. Verba *ipse cum Patre quadam rectitudine iustitie quam per crucem*, scripta sunt super aliquid quod prius erasum fuerat

39. Vgr addit: *d'aquest <tret>*.

850 διακρίνονται ἐν ταῖς λέξεσι ταῖς γεγραμμέναις, καὶ τί ἐκ τούτων σημαίνουν ῥαδίον ἔστι νοῆσαι διὰ τῶν προειρημένων.

Ἵμεῖς δέ, πάτερ καὶ οἱ ἕτεροι πιστοὶ οἱ ἐξετασταὶ τοῦ Ἱεροῦ Χαρτίου, οἷς ὁ θεὸς μείζονα ἀποκαλύπτει ἢ ἀνοίγει, δύνασθε μείζονα τοῖς προειρημένοις προσθεῖναι καὶ ἔτι περὶ αὐτῶν σαφεστέως κρίναι.

855 Δέδοται ἐν τῷ κάστρῳ Μεδουλλιόνης, τρίτη ἡμέρα πρὸ τῆς ἐορτῆς τῆς μακαρίας ἀγαπητρίας τοῦ Κυρίου, Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἔτει αὐτοῦ χιλιοστῷ διακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ.

Τελιοῦται ἡ ὁμιλία ἡ ἐπὶ τῇ σημασίᾳ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετραγραμμάτου.

815 su discernitur in dictionibus scriptis, et quid ex hiis significant facile est intelligere per predicta.

Vos autem, karissime pater et ceteri fideles scrutatores sacre pagine, quibus Deus maiora revelat vel reserat, potestis maiora predictis adiungere ac etiam de ipsis clarius iudicare.

820 Actum in castro Medullionis, tertia die ante festum beate amatrix Domini, Marie Magdalene, anno eiusdem Domini millesimo ducentissimo nonagesimo secundo.

Explicit liber de nomine⁴⁰ Thetagramaton.

40. Vgr dicit: *del significat del nom.*

BIBLIOGRAFIA I OBRES CITADES ABREUJADAMENT

- ALBERIGO, J. *et al.* [ed.] *Conciliorum œcumenicorum decreta*. Bolònia, 1973, p. 265-267.
- ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*.
VILANOVA, Arnau de. *Obres catalanes*. Vol. I: *Escrits religiosos*, a cura del P. Miquel Batllori, S. I., pròleg de Joaquim Carreras i Artau. Barcelona, 1947. Vol. II: *Escrits mèdics*, a cura del P. Miquel Batllori, S. I., pròleg de Joaquim Carreras i Artau. Barcelona, 1947.
- BATLLORI, «Els textos espirituals...».
BATLLORI, Miquel. «Els textos espirituals d'Arnau de Vilanova en llengua grega». *Quaderni Ibero-Americani*, 14 (1953), p. 358-361.
- BATLLORI, Miquel. «Sicília i la Corona d'Aragó en les profecies d'Arnau de Vilanova i de Joan de Ricatalhada». *Mediterraneo medievale: Studi in onore di Francesco Giunta*. Soveria Mannelli/Catanzaro: Rubbettino Editore, 1989, p. 89-105 = BATLLORI, *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*, p. 347-352.
- BATLLORI, *Arnau de Vilanova. Obres catalanes*.
BATLLORI, Miquel. *Arnau de Vilanova. Obres catalanes*. Vol. I, Barcelona 1947 = BATLLORI, Miquel. *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme. Obra completa*. Barcelona, 1994. (Biblioteca d'Estudis i Investigacions; 20), p. 151-177. [Excepte l'edició dels textos]
- BATLLORI, «Les versions italianes medievals...».
BATLLORI, Miquel. «Les versions italianes medievals d'obres religioses de Mestre Arnau de Vilanova». *Archivio Italiano per la Storia della Pietà*, 1 (1951), p. 395-462 = BATLLORI, Miquel. *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme. Obra completa*. Vol. III. Barcelona 1994 (Biblioteca d'Estudis i Investigacions; 20), p. 213-231. [Excepte l'edició dels textos]
- BATLLORI, *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme*.
BATLLORI, Miquel. *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme. Obra completa*. Vol. III. Barcelona, 1994. (Biblioteca d'Estudis i Investigacions; 20)
- BOOJAMRA, *Church reform...*
BOOJAMRA, J. L. *Church reform in the late Byzantine Empire: A study for the Patriarchate of Athanasios of Constantinople*. Tessalònica, 1982. (Analecta Vlatadon; 35).

BURGER, «Römische Beiträge...».

BURGER, W. «Römische Beiträge zur Geschichte der Katechese im Mittelalter, II. Das Alphabetum catholicorum des Arnald von Villanova aus dem 13. Jahrhundert». *Römische Quartalschrift (Geschichte)*, 21 (1907), p. 173-197.

CANART, «Le livre grec en Italie méridionale...».

CANART, P. «Le livre grec en Italie méridionale sous les règnes Normand et Souabe: aspects matériels et sociaux». *Scrittura e civiltà*, 2 (1978), p. 103-162.

CANART, P. «Gli scriptoria calabresi dalla conquista normanna alla fine del secolo XIV». A: Paul CANART, ed. *Calabria bizantina*. Reggio de Calàbria; Roma, 1983.

CARRERAS ARTAU, «Una versió grega...».

CARRERAS ARTAU, J. «Una versió grega de nou escrits d'Arnau de Vilanova». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 8 (1932), p. 1-8.

CARRERAS ARTAU, «Les obres teològiques...».

CARRERAS ARTAU, J. «Les obres teològiques d'Arnau de Vilanova». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 12 (1936), p. 1-15.

CARRERAS ARTAU, «Arnaldo de Vilanova, apologista antijudaic».

CARRERAS ARTAU, J. «Arnaldo de Vilanova, apologista antijudaic». *Sefarad*, 7 (1947), p. 49-61.

CARRERAS ARTAU, «La "Allocutio"...».

CARRERAS ARTAU, J. «La "Allocutio super Tetragrammaton" de Arnaldo de Vilanova». *Sefarad*, 9 (1949), p. 75-105.

CARRERAS ARTAU, «La polèmica gerundense sobre el Anticristo...».

CARRERAS ARTAU, J. «La polèmica gerundense sobre el Anticristo entre Arnau de Vilanova y los dominicos». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 5 (1950), p. 5-58.

CATEURA BENNASSER, P. «Política, guerra y esclavitud». A: *Homenaje a Juan Nadal*. Atenes, 1992, p. 123-164. (Asociación Hispano-Griega de Atenas, Anuario de 1989)

CHABAS, «Inventario...».

CHABAS, R. «Inventario de los libros, ropas y demás efectos de Arnaldo de Vilanova». *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 9 (1903), p. 189-203.

DAMASCÈ, Joan. *Expositio fidei*, 1, 7. Ed. B. KOTTER. *Die Schriften des Iohannes von Damaskos*. Vol. II. Berlín, 1973 (PTS; 12), p. 16, línia 18-20 (PG 94, col. 805 B 5-8).

DAWKINS, R. M. «The Catalan Company in the Traditions of Mount Athos». A: *Homenatge a A. Rubió i Lluch*. Vol. I. Barcelona, 1936, p. 267-270.

DEVREESSE, *Les manuscrits grecs de l'Italie méridionale*.

DEVREESSE, R. *Les manuscrits grecs de l'Italie méridionale (Histoire, classement, paléographie)*. Ciutat del Vaticà, 1955. (Studi e Testi; 183)

DTC

Dictionnaire de théologie catholique, commencé sous la direction de A. Vacant et E. Mangenot et continué sous celle de B. Amann. Paris, 1909-1950.

ELEUTERI, P.; RIGO, A. *Eretici, dissidenti, musulmani ed ebrei a Bisanzio: Una raccolta eclesiologica del XII secolo*. Venècia, 1993.

EUSTACI DE TESSALÒNICA. *De emmendanda vita monastica*. PG. 136, col. 825 i següents.

FINKE, H. «Arnaldo de Vilanova en la corte de Bonifacio VIII». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1(1901), p. 24-25.

- FINKE, H. *Aus den Tagen Bonifaz VIII*. Münster, 1902.
- GALANTÉ, G. *Les juifs de Constantinople sous Byzance*. Istanbul, 1940.
- GRANSTREM, E. «Katalog grečeskix rukopisei Leningradskix Xranilišč». *Vizantijskii Vremennik*, 24 (1964), p. 176-178.
- GREGORAS, *Byzantina historia*.
- GREGORAE, NICEPHORI. *Byzantina historia*. L. Schopeni [cur.]. Vol. I-II. Bonn, 1829-1830. (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae; XIX, 1.2); GREGORAE, NICEPHORI. *Historiae byzantinae libri postremi* ab I. Bekkero nunc primum editi [= vol. III]. Bonn, 1835. (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae)
- GRIBOMONT, J. «La "Scala paradisi" de Jean de Raïtou et Ange Clareno». *Studia Monastica* [Montserrat, Barcelona], 2 (1960), p. 347-348.
- GUILLAND, R. *Études byzantines*. Paris, 1959.
- HAUSHERR, I. «Les grands courants de la spiritualité orientale». *Orientalia Christiana Periodica*, 1 (1935), p. 114-138.
- JACOBY, D. «Les quartiers juifs de Constantinople à l'époque byzantine». *Byzantion*, 27 (1967), p. 167-168.
- JONES, L. W. «Pricking manuscripts: the instruments and their significance». *Speculum*, 21 (1946), p. 390.
- LAMBROS, «Τὸ "Ἅγιον Ὅρος...».
- LAMBROS, S. P. «Τὸ "Ἅγιον Ὅρος καὶ οἱ Καταλανοί». *Νέος Ἑλληνομνήμων*, 6 (1909), p. 319-321.
- LAURENT, V. «Les grandes crises religieuses à Byzance: la fin du schisme arsenite». *Académie Roumaine. Bulletin de la Section historique*, 26,2 (1945), p. 225-313.
- LAURENT, V. «La direction spirituelle à Byzance: La correspondance d'Irène-Eulogie Choumnaia Paléologue avec son second directeur». *Revue des Études Byzantines*, 14 (1956), p. 48-86.
- LAURENT, V. «La chronologie des higoumènes de Lavra de 1283 à 1309». *Revue des Études Byzantines*, 28 (1970), p. 97-110.
- LAURENT, *Les registes...*
- LAURENT, V. *Les registes des actes du patriarcat de Constantinople*. Vol. I: *Les actes des patriarches*, fasc. IV: «Les registes de 1208 à 1309». Paris: Institut Français d'Études Byzantines, 1971.
- LE CLERC, V. *Histoire littéraire de la France*. Vol. 20. Paris, 1895, p. 252-266.
- LEROY, J. *Les types de réglure des manuscrits*. Paris, 1976, p. 1.
- LEROY, «Caratteristiche codicologiche...».
- LEROY, J. «Caratteristiche codicologiche dei codici greci di Calabria». A: Paul CARNART, ed. *Calabria bizantina*. Reggio di Calabria; Roma, 1983.
- MAFFRY TALBOT, *The correspondece of Atanasius I...*
- MAFFRY TALBOT, A. M. *The correspondece of Atanasius I Patriarch of Constantinople: Letters to the Emperor Andronicus II, membrer of the Imperial Family, and Officials*. Washington: Dumbarton Oaks, 1975. (Corpus Fontium Historiæ Byzantinæ; VII).
- MANSSELLI, «La religiosità di Arnaldo da Vilanova».
- MANSSELLI, R. «La religiosità di Arnaldo da Vilanova». *Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano*, 63 (1951), p. 1-100.

- MANSELLI, R. «Intraductio in librum Joachim de semine scripturarum, seu de prophetis dormientibus». *Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Mutatoriano*, 63 (1951), p. 43-59.
- MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos*.
 MENÉNDEZ Y PELAYO, M. *Historia de los heterodoxos españoles*. Vol. II: *Período de la Reconquista*. Santander, 1947, p. 247-292. Vol. VII: *Apéndice I: Documentos*. Santander, 1948, p. 275-276, 316-322.
- MENSA I VALLS, J. «Sobre la suposada paternitat arnaldiana de l'Expositio super Apocalypsi: anàlisi comparativa d'alguns temes comuns a aquesta obra i a les polèmiques d'Arnau de Vilanova». A: PERARNAU, Josep (ed.). *Actes de la I trobada internacional d'estudis d'Arnau de Vilanova*. Vol. 1. Barcelona, 1995, p. 104-205.
- MENSA I VALLS, J. *Arnau de Vilanova*. Barcelona, 1997, p. 74. [Episodis de la Història]
- MERCATTI, J. B., *Opere minori*, vol. III (1907-1916). Ciutat del Vaticà 1937 (Studi e testi; 78)
- MICHEL, F. «Pierre Dubrowsky et les manuscrits de Saint-Germain des Près à Lenigrad». *Revue de l'Histoire de l'Église en France*, 43 (1957 [1959]), p. 332-382.
- MONTFAUCON, *Bibliotheca Coisliniana...*
 MONTFAUCON, B. de. *Bibliotheca Coisliniana, olim Segueriana, sive manuscriptorum omnium graecorum, quæ in ea continentur, accurata descriptio*. Paris, 1715.
- MUNTANER, R. *Crònica*. Vol. II. Barcelona: Selecta, 1977.
- NADAL CAÑELLAS, «Los documentos griegos del Archivo de la Corona de Aragón».
 NADAL CAÑELLAS, J. «Los documentos griegos del Archivo de la Corona de Aragón». *Anuario de Estudios Medievales* [Barcelona], 13 (1983), p. 149-178.
- NADAL CAÑELLAS, J. *La résistance d'Akindynos à Palamas*. Vol. I-II. Lovaina, 2002. (Spicilegium Sacrum Lovaniense)
- NEDUNGATT, G.; FEATHERSTONE, M. (ed.), *The Council of Trullo revisited*, Roma, 1955, p. 81-82. (Kanonika; 6)
- NORET, J. «Notes de ponctuation et d'accentuation byzantines». *Byzantion*, 65 (1995), p. 69-88.
- OLIGER, L. *Spirituels*. A: DTC, XIV.2, col. 2532.
- PACHYMERES, *De Michaele et Andronico Palaeologis...*
 PACHYMERES, G. *De Michaele et Andronico Palaeologis libri tredecim*, vol. II. Bonn, 1835. (Corpus Scriptorum Historiæ Byzantinæ).
- PAPADOPOULOS-KERAMEUS, «Žitia dvukh vselenskikh patriarchov XIV v...».
 PAPADOPOULOS-KERAMEUS, A. «Žitia dvukh vselenskikh patriarchov XIV v., svv. Afanasia I i Isidora I». *Zapiski istoriko-filog. Fakulteta Imperatorskago S.-Peterburskago Universiteta*, 76 (1905), p. 1-51.
- PASCOT, J. *Els Almogàvers*. Prefaci del duc de Lévis Mirepoix de l'Acadèmia Francesa, versió catalana per Joan Oliver. Barcelona, 1971.
- PG
Patrologiæ Cursus Completus ... Series Græca ... accurante J.-P. MIGNE, vol. 1 - 161. Paris, 1857-1866.
- PERARNAU, *Dos tratados «espirituales»...*
 PERARNAU I ESPELT, J. *Dos tratados «espirituales» de Arnau de Vilanova en traducción castellana medieval*. Roma, 1976.

- PERARNAU I ESPELT, J. «Troballa de tractats espirituals perduts d'Arnau de Vilanova», *Revista Catalana de Teologia*, 1 (1976) p. 489-512.
- PERARNAU, «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiæ"...».
- PERARNAU I ESPELT, J. «El text primitiu del "De mysterio cymbalorum Ecclesiæ", d'Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7-8 (1988-1989), p. 7-133.
- PERARNAU I ESPELT, J. «Noves dades biogràfiques de mestre Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7-8 (1988-1989), p. 281.
- PERARNAU I ESPELT, J. «Profetismo gioachimita catalano da Arnau de Vilanova a Vincent Ferrer». A: *Il profetismo gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento. Atti del III Congresso Intenazionale di Studi Giochimiti* (S. Giovanni in Fiore, 17-21 settembre 1989). p.401-414.
- PERARNAU, «L' "Ars catholicæ philosophiæ"...».
- PERARNAU I ESPELT, J. «L' "Ars catholicæ philosophiæ" (primera redacció de la Philosophia catholica et divina) d'Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 10 (1991), p. 7-223.
- PERARNAU, «Protestatio fata Perusii...».
- PERARNAU I ESPELT, J. «Protestatio fata Perusii coram domino Camerario Summi Pontificis». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 10 (1991), p. 215-218.
- PERARNAU, «L' "Allocutio christiani"...».
- PERARNAU I ESPELT, J. «L' "Allocutio christiani" ... d'Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 11 (1992), p. 7-135.
- PERARNAU I ESPELT, J. «Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïbles a Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 13 (1994), p. 25-103; cap. 3: «Conflictus iudeorum», *ibid.*, p. 78-84.
- PERARNAU, «Apologia de versutiis...».
- PERARNAU I ESPELT, J. «Apologia de versutiis et perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 20 (2001), p. 7-199.
- RIGO, A. «Recension du livre de Sinkewicz». *Orientalia Christiana Periodica*, 59 (1993), p. 504.
- ROUILLARD, G. «La politique de Michel VIII Paléologue à l'égard des monastères». *Études Byzantines*, 1 (1943), p. 73-84.
- ROUILLARD, G. *La vie rurale dans l'Empire byzantin*. Paris, 1953.
- RUBIÓ I LLUCH, *La Companyia catalana*.
- RUBIÓ I LLUCH, A. *La Companyia catalana sota el comandament de Teobald de Cepoy (Campanyes de Macedònia i Tessàlia) 1307-1310*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1923.
- RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient català*.
- RUBIÓ I LLUCH, A. *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947.
- SALAVILLE, S. «La vie monastique grecque au début du XIVe siècle d'après un discours inédit de Théolepte de Philadelphie». *Études Byzantines*, 2 (1944), p. 119-125.
- SANTI, F. «Notte sulla fisionomia di un autore. Contributo allo studio dell'Expositio super Apocalypsi». A: PERARNAU, Josep (ed.). *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis d'Arnau de Vilanova*. Vol. 1. Barcelona, 1995, p. 345-376.

- SCHNEIDER, J. *Les traités orthographiques grecs antiques et byzantins*. Turholt, 1999. (Corpus Christianorum - Lingua Patrum III).
- STIERNON, D. «Le quartier du Xérolophos à Constantinople et les reliques vénitiennes de Saint Athanase». *Revue des Études Byzantines*, 19 (1961), p. 165-188.
- TURYN, *Codices græci Vaticani sæculi XIII et XIV...*
TURYN, A. *Codices græci Vaticani sæculi XIII et XIV scripti annorumque notis instructi*. Ciutat del Vaticà, 1955. (Studi e Testi; 183)
- VILLANUEVA, *Viaje literario...*
VILLANUEVA, J. *Viaje literario a las iglesias de España*. Vol. XIX. Madrid, 1851, p. 321-328.

